

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

SOUTH AMERICA H 296 c

HARVARD UNIVERSITY

LIBRARY OF THE
PEABODY MUSEUM OF AMERICAN
ARCHAEOLOGY AND ETHNOLOGY

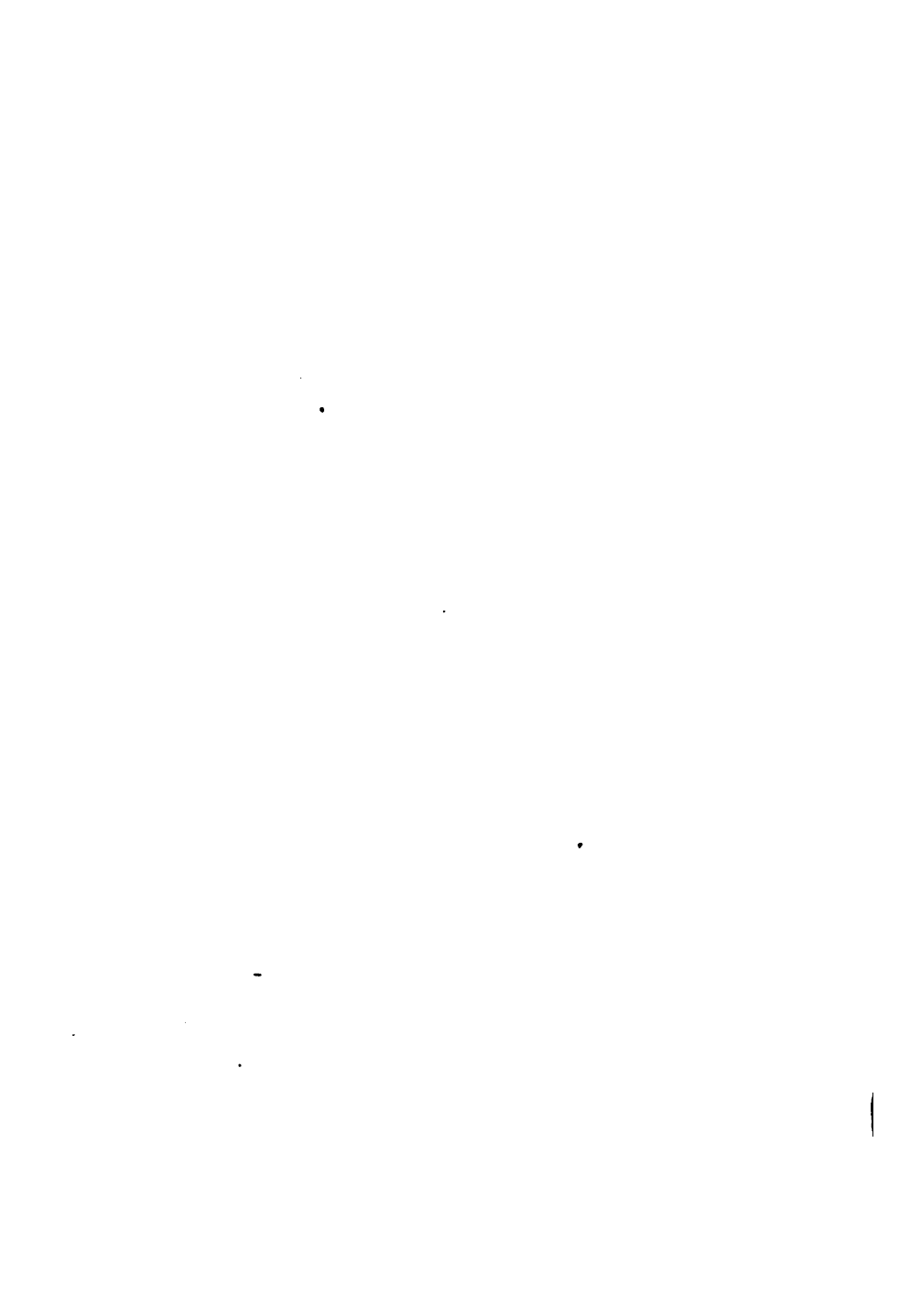

SAMUEL KIRKLAND LOTHROP
BEQUEST

Received June 9, 1966

36

CHILIDŪGU
SIVE
TRACTATUS
LINGUAE CHILENSIS

OPERA
BERNARDI HAVESTADT.

EDITIONEM NOVAM IMMUTATAM
CURAVIT
DR. JULIUS PLATZMANN.

VOLUMEN I.

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI
MDCCCLXXXIII

CHILIDÚGU
SIVE
TRACTATUS
LINGVAE CHILENSIS

OPERA
BERNARDI HAVESTADT.

EDITIONEM NOVAM IMMUTATAM
CURAVIT
DR. JULIUS PLATZMANN.

VOLUMEN I.

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI
MDCCLXXXIII

H. D. S. A. H 296 c
gift of Samuel K. Rathrop
1 July 1964

CHILIDÚGU S I V E RES CHILENSES V E L

Descriptio Status tum naturalis, tum ci-
vilis, cum moralis Regni populique Chilensis,
inferta suis locis perfectæ ad Chilensem
Linguam Manuductioni,

DEO O.M.

MULTIS AC MIRIS MODIS

JUVANTE

opera, sumptibus, periculisque

BERNARDI HAVESTADT

Agrippinensis quondam Provinciæ Rheni Inferioris pri-
mum Horstmaræ in Westphalia, deinde in Americæ Me-
ridionalis Regno Chilensi e Societate JESU Missionarii.

T O M U S I.

17

77.

Permissu Superiorum ac Rmi & Eximii D. Ordinarii
Colonienfis Facultate speciali.

Monafterii Westphaliæ Typis Aſchendorffianis.

FACULTAS SPECIALIS.

Tractatum de lingua Indorum * in Chilensibus Provinciis habitantium & doctrina Christiana iis tradita scriptum à R. D. BERNARDO HAVESTADT Colonienfi quondam Missionario in dictis terris Indicis, dum sacra Evangelici operarii functione cum aliis Societatis JESU sacerdotibus linguæ illius peritiam acquisivit, & prædicatione aliisque exercitiis perfecit, scriptum, ac deinde diligenti opera expositum imprimendi Facultatem concedo.

23. Martii 1775.

J. G. KAUFFMANN, S. Th. D.
Curiaë Archi-Ep. Sigillifer Major
& Librorum Cenfor Ordinarius,
Canonicus ** S. Mariæ in Capitol. & ad gradus mpp.

* Prior hujus libri Titulus erat: Chilidugu sive Tractatus de Lingua seu Idiomate Indo-Chilensi.

** Modo ad S. Gereonem, nec non Examinator synodalis, atque Emeritus Universitatis Colonienfis p. t. Rector perquam Magnificus.

Habet autem Lingua Chilenſis quam plurima omnino præclara, rara & inaudita: unicam nempe Declinationem, Conjugationem unicam, & utramque perfacilem & obviam; unicum genus, nullum Nomen aut Verbum anomalum; Regulas non niſi univerſales ac ſine exceptione, atque ſemper eadem vox paucis literis mutatis, demptis aut adjectis, agit vices & ſubſtantivi, & verbi, & adjectivi, & adverbii; adjectisque vel inſertis variis & sæpe permultis Particulis format omnia & quæcunque ſua compoſita, nec raro ſenſum integrum & bene longum:

Unde fit, ut Lingua Chilenſis ſit Lingua multo facillima; & tametſi Barbarorum, non ſolum non barbara; ſed aliis Linguis tantò melior; ut ſicuti montes Andes alios montes; ita hæc alias Linguas uſque eo ſuperemineat; ut qui callet Chilenſe Idioma, alias Linguas velut e ſpectula longe infra ſe deſpiciat, clare patenterque agnoſcens quantum ſit in illis ſuperſtiti, quam multa quoque deſint, &c. &c. & quam jure merito unicuique non Chileno exprobrari poſit:

Si tua Lingua bona eſt, tamen eſt præſtantior illâ Lingua Chilena, brevis quam docet iſte liber. vide. P. 5. ſub finem.

CHILIDÚGU

PARS PRIMA:

Chilenſis Linguæ Grammatica.

PARS SECUNDA:

Indiculus univerſalis R. P. POMEY Soc. Jeſu
in Linguam Chilenſem translatus, additiſque
exemplis quam plurimis ad facilius addiſcend-
um auctus. (a)

PARS TERTIA:

Catechiſmus in proſa & verſu.

PARS QUARTA.

Voces Indicæ ordine alphabetico, adjectis
numeris, ubi ſingulæ plenius & copioſius ex-
plicantur. (b)

PARS QUINTA:

Voces latinæ eodem ordiue, & adjectis
numeris.

PARS SEXTA:

Notæ Muſicæ ad canendum in Organo
cantonnes Partis tertiæ à n. 650. uſque ad
n. 676.

PARS SEPTIMA:

Mappa Geographica cum Diario &c. (c)

INDEX

(a) Hæc Tomus. I. (b) hæc Tomus II. (c) hæc
Tomus IIJ

INDEX CAPITUM

PARTIS PRIMÆ

Dedicatoria.

Caput 1. de literis earumque pronuntiatione

a n. 1

Cap. 2. de Nomine. 6

Cap. 3. de Pronomine. 13

§. 1. de Pronomine primitivo. 13

§. 2. Pronomina derivata. 24

Cap. 4. de Verbo. 32

§. 1. de Verbo absque negatione & Transitione. 32

§. 2. de Verbo Passivo. 96

§. 3. de Verbo Negativo. 104

§. 4. de Verborum Transitionibus. 118

Transitio ad primam. 119

Transitio ad secundam. 150

Secundus modus Transitionis 1mæ

ad 2dam. 173

Tertius modus 1mæ ad 2dam. 174

Transitio ad tertiam. 175

Alius modus Transitionis ad 3tiam. 181

Transitio Reciproca. 185

Alius modus Transitionis 1mæ ad

2dam. 187

Cap. 5. Literæ & particulæ, quæ verbis additæ, aut insertæ, eorum significationem extendunt, mutant, aut aliter afficiunt.	191
Appendix de Verbo Pin.	234
§. 1. Variæ significationes Verbi Pin.	235
§. 2. Constructio Verbi Pin,	237
Cap. 6. de Relativis & Interrogativis.	263
Cap. 7. de Comparativis & diminutivis.	269
Cap. 8. de Constructione Nominum, Verborum, participiorum, &c.	274
Cap. 9. de Adverbiis.	286
§. 1. Regulæ formandi adverbia.	287
§. 2. de adverbiis, quæ adverbiis latinis respondent.	288
§. 3. de adverbiis Linguæ Chilenæ propriis.	289
Cap. 10. de Præpositionibus.	290
Cap. 11. de Conjunctionibus.	291
Cap. 12. de Interjectionibus.	292
Cap. 13. de Particulis expletivis & exornativis.	295
Cap. 14. Idiotismi seu modi loquendi Linguæ Chilenæ proprii.	296
Cap. 15. de accentu & orthographia.	298
Epistola.	299

INDEX

INDEX PARTIS SECUNDÆ SEU INDICULI UNIVERSALIS.

Pars prima de mundo ejusque partibus.	
Prænotanda.	300
Mundi creatio.	301
Cap. 1. de Mundi partibus.	309
de cœlo Emyreo.	311
de Firmamento & Astris.	320
Planetæ.	333
Cap. 2. de Aëre.	344
Meteora ignea.	345
lucida.	346
aquea.	347
Cap. 3. de igne.	349
Cap. 4. de terra.	356
Animalia terrestria.	361
domestica.	362
belluæ silvestres.	373
feræ seu animalia ferocia.	375
serpentes.	376
amphibia.	377
infecta.	378
volucres.	379
aves aucupes.	380
prædatrices.	381
nocturnæ.	382
oscines seu canoræ.	383
aquatiles.	384

voraces,	385
escariæ,	386
indolis ab aliis diversæ,	387
insecta volucra,	388
avis partes & membra,	389
Pisces,	392
piscis membra,	394
Arbores.	397
fructiferæ,	398
non fructiferæ,•	399
arbusta,	401
partes arboris,	403
plantæ,	406
frumenta,	407
legumina,	408
herbæ hortenses,	409
simplicia,	410
Machiorum medicantium cantiunculæ,	411
agrestes herbæ,	412
flores,	415
colores,	417
metalla,	420
fossilia,	423
lapides,	425
Cap. 5. de aqua,	428
Pars secunda.	
De Homine ejusque partibus,	434
partes exteriores humani corporis,	436
partes internæ: ossuariæ,	454
car-	

carneæ,	455
cartilagineæ,	456
humores,	457
excrementa.	458
quinque sensus corporis.	459
dotes humani corporis.	461
vitia humani corporis.	462
vitia gravia.	463
de vestibus.	466
vestes muliebres.	469
mundus muliebris.	472
de re cibaria.	474
potio.	477
de anima: illius facultates virtutesque.	480
vitia.	483
animi motus.	486
flagitia, quæ vitiorum cupiditatumque effrenatarum effectus sunt.	489

Pars tertia.

De Civitate ejusque partibus.	492
Cap. I. de incolis Civitatis:	
ætatis differentia.	495.
diversitas conditionum.	498
Cognationum varii gradus.	501
Affinitatum varietas.	504
modi & formulæ.	506
salutandi & valedicendi.	506
salutandi per alium.	507

---

petendi, colloquendi.	508
minæ, comminatio.	509
juramenta.	510
execrationes, imprecationes.	511
excusationes.	512
Nomina, cognomina.	513
mutuæ inter homines rationis diversitas	514
Cap. 2. de domo ejusque partibus	517
domûs supellex.	520
Cap. 3. de Templo & rebus sacris.	523
Cap. 4. de Forensi Curia.	525
Reorum supplicia.	528
Cap. 5. de re militari.	531
Cap. 6. Scientiæ: Medicina,	534
Astronomia,	539
Arithmetica,	544
Statica.	551
Geometria.	554
Nautica.	557
Musica,	561
Mechanica.	565
Artes liberales.	570
Notandum.	574

INDEX PARTIS TERTIÆ, QUÆ EST CATE-
CHISMUS IN PROSA & VERSU.

Caput 1. Preces: per signum Crucis.	575
Pater noster.	576
Ave MARIA.	577
Credo.	578
Decalogus.	579

Quinque præcepta Ecclesiæ.	580
Septem Sacramenta.	581
Actus Contritionis.	582
Salve Regina.	583
Interrogatiunculæ Catechetiçæ.	584
Cap. 2. Tres sermones, quibus dictæ Rogatiunculæ acclarantur.	585
Sermo primus, quo explicantur tres primæ quæstiunculæ.	586
Sermo 2dus super quartam, 5. 6. 7. 8. 9. 10. & 11. interrogationes.	591
Sermo tertius super interrogatiunculam 12. & reliquas.	603
Cap. 3. sermo quartus super interrogationes 12. 13. & 14tam.	615
Cap. 4. Praxis administrandi Indis Chilibus Matrimonium.	
Examen.	630
Proclamationes.	631
Cap. 5. de Sacramento Pœnitentiæ.	634
Ratio interrogandi accedentem Indum Chilensem ad Pœnitentiæ Tribunal.	635
Cap. 6. de sanctif. Eucharistiæ Sacramento.	
§. 1. de Communionem Infirmorum seu sacro Viatico.	636
§. 2 de Sacramento extremæ Unctionis.	638
§. 3 Doctrina de Ssmo Eucharistiæ Sacramento.	639
Præparatio ad sacram Communionem.	639
Oratio ante sacram Communionem.	640

Gratiarum actio post sacram Communionem.	641
§. 4. de Sacrosancto Missæ Sacrificio.	642
de Ssmo Rosario.	643
Cap. 7. de Sacramento Baptismi.	644
Cap. 8. de Confirmationis Sacramento.	646
de Sacramento Ordinis sacri.	647
Cap. 9. de actibus Fidei, spei & charitatis.	648
Cap. 10. Catechismus in versu: Credo.	650
Pater noster.	655
Decalogus.	656
de Ssmo JESU Nomine.	665
ad Ssmam Eucharistiam, & simul de immaculata B. V. M. conceptione.	657
Scitu necessaria necessitate medii.	658
Varii actus Contritionis.	659
Attritionis & Contritionis simul.	663
Cantio P. Ludovici de Baldivia de puero JESULO.	665
Salve Regina.	666
Omni die dic MARLÆ.	667
de S. Josepho.	668
ad S. Angelum Custodem.	669
de animabus in Purgatorio.	670
Modus mane surgendi & de bona intentione.	672
Cantanda in adventu Præsidis, Episcopi, R. P. Provincialis &c.	673
In Comitibus generalibus.	675
Versus Latini.	

DEDICATORIA SANCTISSIMÆ VIRGINIS MARLÆ NOMINI.

Hunc Tractatum, O DEIPara Virgo! Hispanice DEO juvante a me conscriptum, sanctissimo Divinissimoque JESU dilectissimi Filii Tui Nomini jam ab anno 1765. dedicavi: Hunc eundem ab eodem me servo Tuo Mancipioque, eodem favente Numine nunc redditum Latine; cui potius quam Tuo sancto, & post JESU Nomen sanctissimo Nomini dicem, dedicem, consecrem?

JESUS Filius Tuus Homo est; at Homo-DEUS: Tu affectu ac Patrocinio Univerſi generis humani es Mater, & Mater mea; at simul generatione, qua JESUM Virgo peperisti; es DEIPara: JESUS ſalvatoris Nomen est, quod qui invocaverit, ſalvus

salvus erit: MARIA Salvatoris Matris est Nomen stellam significans; quam qui semper respexerit; salutis portum inveniet: JESUM inclamantes salvi erunt: MARIAM ut par est, invocantes, JESUS salvos faciet: JESUM legimus fecisse MARIÆ Nomine intercedente; quod solo suo Nomine invocatus non fecerat: nam sic Filius Matrem vult honorare: JESUS sui Mystici corporis, quod est Ecclesia, caput est; sed hujus sui Mystici corporis, MARIAM vult esse collum; eo quod omnia nos vult habere per MARIAM: Pharaon Ite, aiebat, ad Joseph: JESUS nos mittit ad MARIAM; Optimus Filius ad optimam Matrem; ut Mater sic a Filiis honoretur.

JESUS est Luminare majus, ut præsit diei: MARIA Luminare minus, ut præsit nocti: JESUS verus DEUS cultu Latriæ in Cælo & in Terra jure merito colitur & adoratur: MARIA Deipara, est sola, quæ cultu Hyperdulæ (uti cælestis Curia cæteri Aulici & Ministri cultu Dulæ) jure merito colitur & honoratur: JESUS est sol se ipso Lucens, fulgens, fovens: MARIA JESU DEI & sui Filii lucet, fulget, fovetque

Lu-

Lumine; atque ita lucet, fulget, fovet; ut cui MARIA in hac mundi nocte non luxerit, fulseritque, quem MARIA non foverit, teste D. Bernardo ac communi SS.PP. æternum pereat.

Eja ergo o Deipara, o Mater mea, o semper Virgo immaculata! immaculata, quando es concepta; & ab originali labe, ob prævisa JESU Christi merita, cujus præelecta ab omni retro æternitate, futura eras purissima Mater; fuisti præservata: (a) & immaculata, quando DEUM verum vera DEI Mater Virgo concepisti; & in partu, & post partum semper Virgo permansisti.

Eja ergo, inquam, DEI Salvatoris nostri sanctissima, Clementissima, purissima atque multo dulcissima Mater! Hoc

(a) Uterque & JESUS & MARIA peccati Originalis est expers, attamen longe diverso respectu: nam JESUS Christus est ipse Redemptor Homo:DEUS, qui qua Deus ab æterno genitus a Deo Patre absque Matre; & qua Homo in tempore natus ex Maria semper Virgine absque Patre: non descendit ab Adamo generatione ordinaria: MARIA autem JESU Christi Redemptoris Hominis:DEI vera Mater, ab Adamo generatione ordinaria descendens; ob prævisa ab æterno infinita JESU Christi Redemptoris Hominis-DEI, DEI & sui Filii merita, est a DEO ab æterno a labe peccati originalis præservata.

---

per JESU Nomen, cui Hispanice a me scriptum scis tot jam annis fuisse dicatum hoc opusculum; idem nunc Latine a me red-ditum, Tuoque dedicatum Nomini, quæso respicere, suscipere ac admittere non dedi-gneris: sit totus Tuus hic Tractatus, uti ip-se Tuus esse cupio; atque ut sim & nunquam non sim; per utrumque Nomen oro, rogo, obsecro etiam atque etiam, iterum iterum-que. Geistæ (b) 9. Octobris 1772.

O sanctissima semper Virgo MARIA! Tuus o DEI para semper ab Originali nævo Immaculata

Servus, Cliens & Mancipium BERNARDUS HAVE-
STADT e Societate JESU DEI Patris & vestri Filii: DEI
Patris, qua DEUS est; vestri, veræ DEI Matris, qua
Homo-DEUS est.

(b) Vocabatur etiam domus Spiritûs, Arx Geistana, Collegium Soc. Jesu ac domus tertie Probationis: distat Monasterio Westphaliæ quatuor circiter leucis germ. versus Orientem in hyberno solstitio. Fundator V. P. Mauritius de Büren, qui ibidem obiit, at hic Monasterii ante aram maximam honorificentissime sepultus superposita sepulchro eleganti artificio laminâ ærea, quæ præter Familiæ insignia habet, quæ sequuntur: R. P. Mauritius de Büren olim Cameræ Imperialis Præses, Nobilium Dominorum & Baro-num in Bären &c. ultimus spem Familiæ Deo generose obtulit, in Societate Jesu piissime mortuus Geistæ anno MDCLXI. VII. Novembris, duorum Societatis Jesu Colles-giorum seu domuum Fundator munificus, plurium libera-lis Benefactor, cujus Corpus sub hoc lapide ad æterna præ-mia redituram expectat animam. Bene precare Lector & dic Requiem æternam dona Ei Domine. Ætas omittitur, obiit autem, ni fallor, sexagenario major, quadragenarius ingressus Societatem.

CHILIDÚGU

PARTIS PRIMÆ SEÛ GRAMMATICÆ

CAPUT PRIMUM

DE

LITERIS EARUMQUE PRONUNTIATIONE.

1. A a. b. c. ç. ch. d. e. f. g. g. h. i. j. k. l ll. ll.
m. n. n.* o. p. q. r. r s. t. t. u. v. ù. û. x. y. z *gue*,
gui. que. qui.

Difficultas omnis ac differentia Idiomatis Indo-Chilensis ad alias linguas, potissimum consistit in hisce literis: b ç. ch. g. g j. ll. n. r. t. ù. û. x. z. ex quibus solum sex sunt propriæ Idiomatici Chileno; reliquæ autem acceptæ mutuo à lingua Hispana: nam cum ex vocibus Idiomatis Indo-Chilensis complures sint Hispanæ, quamvis plerumque corruptæ; illarum scilicet rerum, quæ ante Hispanorum adventum, in Chilensi Regno nesciebantur: propterea etiam more Hispano videntur pronuntiandæ: & Indi Chilenses ita eas revera pronuntiant.

A

Su-

Superatur hæc difficultas pronuntiando literam primam, quæ est *B*. eodem modo quo profertur *V* consonans; nam ab Hispanis *b* scribitur indifferenter pro *v*. consona; & vicissim altera pro altera; eandemque obtinet pronuntiationem. Hoc autem verum esse, id argumento est, quod sæpenumerò ambæ in eadem dictione reperiantur E. g. *Sabana* & *Savana*; Syndon: *Sabio* & *savio*; sapiens; & similiter in aliis. Unde illud: Felices Hispani, quorum bibere vivere est: & cum Hispanus Germano objiceret eum pro *DEUM* verum ex *DEO* vero, dicere: *DEUM* ferum ex *DEO* fero; hic prompte respondit: & vos Hispani dicitis *DEUM* viventem, bibentem in sæcula sæculorum.

Altera quæ est ç Hispanis dicta *c con cedula*; seu *c* cum *c* parvo; præponiturque duntaxat vocalibus *a*, *o* & *u*; valet tantundem ac *c* vulgare positum ante *e* & *i*; aut quantum *s*; estque illud quod Galli habent in gentili suo vocabulo *François*, ubi illud ç æquipollet literæ *s*. Falluntur, qui dum scribunt hispanice, ponunt hoc ç ante *e* vel *i*; cum planè sit ibi supervacaneum.

Tertia est *ch*, quæ effertur ut a Germanis *tſch* seu *tſch*, ita ut extremum lingue oris palato illidatur, ac dentes labiaque magis comprimantur, quam in sonando *ch*
Gallo-

Gallorum: veluti *mucho*, multum; *mucha-*
cho, adolescens; quæ leguntur ac si scrip-
tum esset: *mutſcho*, *mutſchatſcho*.

Quarta in ordine est *g* ante *e* vel *i*, quæ
quemadmodum & *j* Hispanis *jota*; imo &
x, Hispanis dictum *equis* vel *ecqs*; pronun-
tiantur ferme ut *h*, nam licet Hispani non
agnoscant *h* litteram: at habent ejus sonum
& aspirationem, eamque satis fortem, nec
in solo *g*, sed ut dictum, etiam in *j* & *x*:
& in *x* quidem, juncto vocalibus: uti patet
in dictionibus, quæ tribus hisce literis in-
discriminatim scribuntur E. g. *tigeras*, *tije-*
ras, *tixeras*; forfices: *trabajo*, *trabaxo*, *tra-*
vaxo; labor: quæ pronunciantur uti a Ger-
manis legitur: *tiheras*, *trabacho*.

2. Quinta litera est *g* Indo-Chilense;
quod effertur *ng*: E. g. *ge* oculus; dic *nge*:
melige; quatuor oculi; conspiciant; *melinge*:
dugun, loquor; *dungun*. Ude quando
vox præcedens *g* particulare (sic enim est
appellandum, ut distinguatur a *g* hic su-
pra) definit in vocalem; hæc vox pronun-
tiabitur haud secus, ac si cum sequente ef-
fet eadem vel composita. E. g. *Senor JESU*
Christo DIOS gei, *che gei cai*; Domi-
nus JESUS Christus & DEUS est & Homo:
enuntietur: *Senor JESU Christo DIOS*
gei, *Chengei cai*.

Sexta est geminum *ll* quod Hispanis & Chilenis commune est; & pronuntiationem obtinet, qualis in vocibus gallicis apprehenditur habentibus *i* ante *ll*; ut *fille*, *pareille*, *bataille*, & similibus aliis. Verum notatu dignum; quando vox Hispana vel Indo-Chilensis incipit ab *ll*; non illud accipiendum perinde ac si haberet *i* præpositum sibi: quin potius imaginari oportet, quo sono possit enuntiari separatum ab isto *i*. E. g. *llamma*, flamma; *llaga*, plaga; *llechi*, &c. non exprimentur, veluti si haberent *i* ante se (nam sic diceretur E. g. *illechi* tribus syllabis; cum tantum duæ sint) verum dividendo vocem gallicam *fille* in duas partes hoc pacto: *fi-ll*e; promptissimum fuerit apprehendere secundam partem (intellige sonum ipsius) & applicare dictionibus Chilenis & Hispanis, quæ inceperint ab isto *ll* ante vocalem quamcunque.

Septima est *n** vocata *n con tilde*, hoc est *n* cum titulo vel signo; æquipollens gallico *gn* in his vocibus *campagne*, *montagne*: sit exemplo *senor*, quod legitur *seignor*.

Octava est *r*, quod raro occurrit, & forti valde sono præditum veluti *erre*: & *f* ut *esse*.

Nona est *t* quod æquivalet *ch*. V. supra, nam in nullo differt.

3. Decima est *ù*, quod pronuntiatur ut *i* vel ut *u* Gallorum: vel pronuntia *u* latinum & ordinarium; uti in hac voce *cuculus*, apertis labiis at dentibus clausis. Sed NB quod istud *ù* particulare positum ante vocalem sonet sicut apud Hispanos *y* in hac voce *mayòr*: aut uti apud Germanos præsertim Colonienfes *g* vel *g* in hac dictione *gegeben*, & quando ita fuerit pronuntiandum; notabitur circumflexo E. g. *relûe*, septem; *lamûen*, soror; dic *relye* vel *relge*; *lamyen* vel *lamgen*. NB Quoties *ù* particulare est ultima dictionis litera, & notata circumflexo; pronuntiandum erit uti *h* in his vocibus *ah*, *vah*. Et si voci terminatæ in *ù*, ut fiat verbum, in fine addatur *n*; manente circumflexo pronuntiabitur ut apud Hispanos *y*; & apud Germanos, præcipue Colonienfes, *g*. E. g. *naû*, descensus; *naûn*, descendo: *naûpage*, descende; profertur: *nah*, *nayen* vel *nagen*; *nahpange*. NB 3tio. *ù* particulare, quod semper & suâ naturâ est breve; multoties omitti, vel solum scribi accentu: atque idem accidit literæ *e* ante *l* vel *n*. E. g. *dgu*, res; *mtn*, solum; *mten*, adsum: lege: *dûngu*, *mûten*, *melen*.

Undecima est *x* ante vocalem, & profertur aliquanto durius magisque quam *jota*; licet inter ipsas alioqui magna sit cognatio; nisi quod litera *x* est magis gutturalis. Ob-

serva quando *x* occurrit in dictione composita cum *ex*, tunc eam retinere genuinam suam pronuntiationem, ut *Excellencia*, *excepto*: quamvis non desint ex Hispanis, qui legant, scribantque *escellencia*: *escepto*.

Duodecima & postrema est *z*, quæ interdum sonat asperius quam *c*, aut *s*; & quasi Gallorum *z*, sæpius tamen sonum obtinet eundem cum *ç*: & Hispani scribunt promiscue E. g. *hazer* pro *hazer*; facere: *lienço* pro *lienzo*; linteum: Quanquam illud *z* in dictionis fine positum, nihil omnino differat ab *f* finali; excepto quod effertur cum tono gravi E. g. *Suarez*, *Vasquez*, *Martinez*. &c. dicatur *Suares*, *Vasques*, *Martines*.

Quod ad reliquas literas attinet; nullum reperio pronuntiationis discrimen a lingua Gallica vel ab aliis: tantum *q* profertur ut *cou*; non *cu*, sicut apud Gallos. Addo quod Hispani consonantes non geminant præter *l* & *r*; & aliquando *m*, ante quod præmittunt frequentius *n*, ut *enmendar* pro *emendar*.

Nec fuerit abs re hic admonere *gn* Hispanum & per consequens etiam Indo-Chilense, non efferi ad modum *gn* Gallici; nihil enim hac ratione discerneretur ab *n*; sed ita quasi *g* separatum esset ab *n*. E. g.
digno,

digno, legatur *dig no*; dignus: quin etiam Hispani non raro excludunt *g* scribentes *dino* pro *digno*; *sinificar* pro *significar*. Præterea Hispani nunquam usurpant *t* ubi vim habet eandem cum *c*; ut in his vocibus: *gracia*, *intencion*, *paciencia*, aliisque: non enim reperies *t* ante *i* propterea, quod ipsum *t* perpetuò sonat qualiter in dictionibus *Tirano*, *Tiberio*, *Titiro*, & consimilibus.

Habito sermone de simplicibus literis, prætereunda non est pronuntiatio syllabarum *gue* & *gui*; *que* & *qui*; cum non proferantur ut apud Germanos; sed proprie sicut apud Gallos; & quemadmodum Itali scribunt ac enuntiant *ghe* & *ghi* pro *gue* & *gui*: item *che*, *chi* pro *gue* *gui*. Neque est ulla exceptio de *que* & *qui*; at vero de *gue* omnino; in quo expresse percipitur *u*; sicut *aguelo*, avus; *ciguena*, ciconia; *aguero*, augurium; *verguenza*, verecundia; &c. pronuntia, *agu-elo*, &c. De *gui* non observavi quod excipiatur præter *arguyr*; quod scribitur per ypselon, & effertur velut *argouyr* ita distinctum: *argou-yr*; non autem: *argo-uir* per *v*. consonantem.

Inveniuntur etiam dictiones scriptæ per *qua*; ut *quasi*, *qualidad*: in quibus illud *u* soni expers est; ac pronuntiat *casti*, *calidad*; estque germana ipsorum orthographia.

Contra Nebriffensis in Dictionario suo per
cua scribit voces, quæ suapte naturâ scri-
 bendæ sunt per *qua*; ut *quando*, *quaderno*,
quarenta, & aliæ plures: quas ille scribit
cuando, *cuaderno*, *cuarenta*, existimans for-
 te *qua* efferri ut *que*, ita ut *u* quiescat.

4. Sumit sibi Lingua Chilensis licentiam
 usurpandi unam literam pro alia; idque 1.
 ut formet Diminutiva. V n. 273. 2dò ad si-
 gnificandum affectum amoris, blanditias &c.
 292. 3tiò. quia aucupantur verborum con-
 cinnitatem, orationis cultum, famamque
 eloquentiæ: vel etiam ad cujusvis arbitrium
 ac libitum. Hinc sunt synonyma: *huif*,
huiv, *huib*; ordo: *chollob*, *chollos*, *chollov*;
 tegula: *ape*, *epe*; pene, fere, prope: *voro*,
voru; os, ossis. *Amomn*, *amumn*; ite: *cal*,
call; lana: *lamûen*, *llamûen*; soror: *Chili*,
Chilli, *Chile*; Regnum Chilense: *colù*, *collù*;
 color helvus rarus; *mogeli*, *mogelli*; si vi-
 vam *ruca*, *duca*, *fuca*; domus: *huera*, *hue-
 da*, *huesa*; malus, a, um: *carù*, *cadù*, *casù*;
 viridis, crudus: *andùn*, *anun*; sedeo: *ûnm*,
ûnm; avis: *cuù*, *cu*; manus: *ancùn*, *anquen*;
 siccus: *vircùn*, *virquen*, subfrigidus: &c.
 94. 198. 223.

5. Est etiam perfrequens, ut in fine vo-
 cum unam vel plures syllabas omittant. 1.
 in 2da persona Imperativi. E. g. *matul* pro
ma-

matulge; propera. 2do. in Nominibus propriis. E g. *Ancai* pro *Ancayecu*. *Alecoi* pro *Alecoyam*. *Paineu* pro *Painehuala*. *Huaiquilaf* pro *Huaiquilafquen*. *Huenull* pro *Huenullanca*. *Maripil* pro *Maripillan*. *Quintulem* pro *Quintulemu*. &c. 3tio. in nominibus consanguinitatem significantibus. E. g. *Lam* pro *lamuen*; foror. *nau* pro *nahue*; filia. 289. 5to. in hac voce *Huentu*; vir, homo. E. g. *mari mari pu Huen*! 506. 52.

De accentu dicetur n. 34. 298.

6. CAPUT II. De Nomine.

Numerus Singularis,

Nominativus x. E. g. *Ruca*, domus. *Nuque*,
Gen. x ni. 24 26. mater. *peni*, frater.
Dat. x mo v. *meu*. *chao*, pater. *cucu*, avia.
Acc. x. *pillan*, tronu, diabolus.
Voc. A. x. v. x em. 200. *lamuen*, foror. *Pilin*,
Abl. x mo v. *meu* v. pruina. *Pelon*, lux.
egu. 290. 22. *Namun*, pes. *Votm*,

filius. *Kdau*, labor. &c. Nam omnia & singula sunt monoptota, quæ absque literæ mutatione, ac sub una eademque terminatione flectuntur in numeros & casus ope quarundam notarum vel particularum, quæ illis vel in fine vel in principio adduntur, ut monstrat Paradigma: nam x supponit pro omni nomine, cujuscunque demum sit termina-

minationis : idemque respective intelligatur de Pronominibus , verbis , &c.

7. Dualis :

Nom. x. *egu*.
 Gen. x. *egu ni*. 26.
 Dat. x *egu mo* v. *meu*.
 Accuf. x *egu*
 Voc. A x *egu l*
 Abl. x *egu meu* v. *mo*.

8. Pluralis.

Nom. *pu x*, v. *x ica*. v. *x egn*. 21. 180.
 Gen. *pu x ni*. v. *ica ni*. v. *x egn ni*. 26.
 Dat. *pu x meu*. v. *ica meu* v. *x egn meu* v. *mo*.
 Acc. *pu x*. v. *x ica*. v. *x egn*.
 Voc. *A pu x*. v. *A x ica* v. *A x egn*.
 Abl. *pu x mo*. v. *x ica meu*. v. *x egn mo* v. *meu*.

9. Genitivus plerumque præcedit substantivum ad quod pertinet : E. g. *Pedro ni pinom* ; uxor Petri. *Inche ni chao* ; pater meus. *Huinca ni mapu* ; Hispanorum terra, Hispania. *Ta ni chao*¹, *ta ni nuque*, *ta ni lamâen ta ni lan*, v. *Ta ni lan ta ni lamâen*, *ta ni nuque*, *ta ni chao* ; Mors Sororis, Matris Patris mei, 282.

10. Etiam Pluralitatem significat *Que* positum inter adjectivum & substantivum. E. g. *Huera que che* ; homines mali *Pichi que mamll* ; parva ligna. *Cûme que cal* ; lanæ bonæ. 220.

11. Quoties nomen de suo & per se Dualem vel Pluralem denotat, vel jungitur cum Numerali; nec Duali nec Plurali opus est. E.g. *ge*, oculi: *epu* v. *cùla ruca*, duæ v. tres domus. Particula *pu* est arbitraria, potestque vel poni vel omitti. E. g. *meli huentu* v. *meli pu huentu*, quatuor homines.

12. Genera sunt tantum duo, masculinum & fœmininum; nec aliter cognoscuntur, quam 1mo. ex natura rei: sic *Chao*, pater; est masculinum: & *Uuque*, mater; fœmininum. 2do addendo *Huentu*, mas. *domo*; fœmina: v. *ùllcha*; Virgo. & perinde est num rationale, num irrationale sit. E.g. *Huentu ovisa*, aries; *domo ovisa*, ovis; *ùllcha ovisa*, Agnes: *domo che*, mulier; v. *domo antonomastice*: uti *huentu*, vir: non *huentu che*. Aliquando etiam genus masculinum significatur per *alca* v. *allca*; E.g. *alca achahuall*, Gallus; quamvis proprie rem fortem, firmam, robustam, solidam vel duraturam significet. E.g. *alca pirina*, frænum bonum, duraturum.

13. CAPUT III. De Pronominibus.

§. 1. De Pronomine primitivo.

Singularis.		Singularis.	
Nom. <i>Inche</i> .	Ego.	Nom. <i>eimi</i> .	Tu.
Gen. x (<i>inche</i>)	ni;	Gen. x (<i>eimi</i>)	mi v. nu
mei.		tuí.	

Dat. x <i>mo</i> v. <i>meu</i> . mihi. Acc. x. me. Abl. x <i>meu</i> v. <i>mo</i> . v. <i>egu</i> a me.	Dat. x <i>meu</i> v. <i>mo</i> . tibi. Acc. x te. Voc. <i>AX!</i> ô tu! Abl. x <i>mo</i> v. <i>meu</i> v. <i>egu</i> a te.
--	--

14. Exempla pro Confabulatione: *inei?* quis? *inche*, ego. *eimi em!* tu! *inche em*, quinimo. *Huaiquilaf eimi?* esne tu *Huaiquilafquen?* n. 5. *Huaiquilaf inche: inche mai: inche llechi: irche no cam ve?* ego sum. *Ani aiüelchi Patiru egu v egn:* ô mei cari duo v. plures Patres! *A pu Chao!* ô Patres, ô Genitores! *inche eimi cam! inche eimiabun?* fortasse ego sum sicut tu. *Inche no eimi:* ego non sum tuî similis; non sum is qui tu *eimi inchelaimi:* tu non es qui ego. *inche ni aiüel ta DIOS:* DEUS amor meus. *mi aiüel inche llechi:* ego sum tuus amor, quem tu amas. *inche ta ni inche geum:* cum sim qui sum. *Nuque ema!* ô indulgentissima & suavissima mater. *pu peni ema!* Carissimi Fratres. *ni rito inche; rito inche:* hic e regione. *eimi mi ple,* ante, coram te. *eimi mo cütu:* a v. usque ad te. *eimi cona? eimi cona geimi?* esne fortis, magnanimus? *cona inche, inche cona, inche conagen:* sum medius fidius alter Hercules.

15. Dualis. Nom. <i>Inchiu.</i> nos duo.	Dualis. N. <i>eimu.</i> Vos duo; ambo; uterque.
--	---

Gen. x <i>iu</i> v. <i>yu</i> 53.	G. x <i>mu</i>
Dat. x <i>meu</i> v. <i>mo</i> .	D. x <i>meu</i> v. <i>mo</i> .
Acc. x.	A. x. Voc. <i>Ax!</i>
Abl. x <i>mo</i> v. <i>meu</i> , v. <i>egu</i> .	Abl. x <i>mo</i> v. <i>meu</i> v. <i>egu</i> .

16. Exempla: *Inchiiu cona*, nos duo viribus & animo præstantes *eimu cùgen*: Vos duo terræ filii; abjecti & nullius animi. *eimi inchiiu*; ego & tu. *teye eimu*; tu & ille. *inei rume inchiiu*; neque ego, neque tu. *inei rume eimu*; nec tu. nec ille *eimi inchiiu amomariu*; nos duo v. ego & tu orabimus. *mi peni eimu chgarcuimu*; tu & tuus frater vos invicem vulnerâstis. *chem dgu geiu veichi huentu inchiiu?* quid ille ad me. *uûaugei ta yu cùmen*: nos duo fumus pares. *gei dgu inchiiu mo*: nos duo habemus adhuc tractandum aliquod negotium v. negotiolum. *gehuelai dgu inchiiu mo*: neuter alteri debet.

17. Pluralis.	Pluralis.
Nom. <i>inchin</i> . nos	N. <i>eimn</i> . Vos.
Gen. <i>xin</i> . nostrî, nostrûm.	G. x <i>mn</i> . vestrî, vestrûm.
Dat. x <i>mo</i> v. <i>meu</i> . nobis.	D. x <i>meu</i> v. <i>mo</i> . vobis.
Acc. x nos.	Acc. x. vos. Voc. <i>Ax!</i>
Abl. x <i>meu</i> v. <i>mo</i> v. <i>egn</i> a nobis.	Abl. x <i>mo</i> v. <i>meu</i> v. <i>egu</i> . à vobis.

18. Exempla: *Taftu inchin*; coram nobis,

bis. *inei rume inchin*; nec nos nec isti. *Pedro, Francisco inchin duquain*: Petrus, Franciscus & ego loquemur. *mi pu peni cimn allcùmissapalaimn*: Tu & tui fratres non interfuistis sacro.

19. Singularis	Dualis.	Pluralis.
N. <i>Teye</i> . ille.	N. <i>Teyegu</i> . illi	N. <i>Teyegn</i> . illi.
Gen. <i>xni</i> . il lius,	duo. G. <i>xni</i> .	G. <i>xni</i> illo- rum.
D. <i>xmeu</i> v. <i>mo</i> . illi.	D. <i>xmeu</i> v. <i>mo</i> . Acc. x.	D. <i>xmeu</i> v. <i>mo</i> . illis,
Acc. x. illum.	Abl. <i>xmeu</i> v. <i>mo</i> v. <i>egu</i> .	Acc. x illos.
Abl. <i>xmo</i> v. <i>meu</i> v. <i>egu</i> . ab illo.		Abl. x <i>meu</i> v. <i>mo</i> v. <i>egu</i> . ab illis.

20. Ita pariter eodem modo:

<i>Va, tva, vachi, xegu</i> <i>tvachi</i> : Hic <i>xegu</i> iste.	<i>xegn</i> v. <i>eign</i> . isti.
<i>Vei, tvei, vei-</i> <i>chi</i> , idem.	<i>xegn</i> v. <i>eign</i> . iidem.

21. Quotiescunque his Pronominibus tertiae personae additur aliquod substantivum; particula Dualis vel Pluralis adhærebit substantivo. E. g. *Teye huentu egu*: illi duo homines. *Vachi domo egu*: hæ duæ feminae. *Vachi pu Ulmen*, isti Divites, Nobiles. *Veichi pu mallûen*, eadem mulieres. *Cùmce pu huentu*, boni homines. *pu Huinca cona*,

cona, milites Hispani. *Mari mari pu peni ezu; pu peni egn*, Fratres salvere vos jubeo. *Pedro egn vùtalcoilladuguprabign*, Petrus & sua Familia. v. sui amici, v. suæ factionis homines falso illum criminati sunt *Apo eign malopaqueign*: Dux una cum suis bellum apparat. Sic enim aliqui loco *egn* dicunt vel pronuntiant *eign*.

22. Particula *egu* signum ablativi, instrumentum aut societatem significat. E g. *huiu egu*, cultro. *Pedro egu*, una cum Petro.

23. Exempla: *Tvamai*, *Teye no*: hoc potius, quam illud. *Tva chei*, *teye chei mai*, aut hoc, aut illud. *Vachi cahuallu v cahuallu tva*, hic equus. *Eimi tva* (subintelligitur *tauge*) hoc accipe. *Vei mo len*, hic sto. *Vei mo knobin*, hic illud pono. *Inche ni piel clei tva*, tibi hoc polliceor, in meque recipio. *Tei no cam?* nonne illud est v. an non est idem. *Vei tva*, est idem, illud est. *Vau* (idem quod *va meu*) *llechi*, hic est. *Vau mlen*, præsto sum *Tva llechi*, istud est. *Tva Huariquilafquen*, Ecce *Huariquilaf*. 5. *Teye Huanquelinco*, ille est *Huanquel*. *Tva ta in mlen*, hic sumus. *Teye ni mlen*, ibi sunt, iliic stant, expectant. *Teye ni chao tva mai*, hic est ejus pater. *Vei*, est idem, ille est. *Veilai*, non est idem, ille. *Veipe*, sit idem. *Tva llechi maupeal*, hoc est

est bonum ad restes contorquendos. *Tva ticaabuel llechi*: inde possunt tegulæ confici. *Tva ta ni acutun*, ecce adsum, nunc venio. *Tva ta in nien pu Patiru*! ecce habemus Patres *Tva ta yu mtn peun*, nos duo non nos videbimus deinceps. *Tva ta ni mtrn*, hucusque duntaxat pervenit: hoc & nihil amplius; hoc prætereaque nihil. *Chem mo* v. *chem egu rputubimi vachi mamll*? *cachal mo* v. *egu*, qua ratione, quo instrumento hoc lignum formâsti? Securi *Ladcùn egu cupaquei tûyùn*, lætitiâ instar pedissequæ comitatur afflictio. *Inei rume Pedro Pablo egu quim Chiliduguquelaimu*, neuter, neque tu Petre, neque tu Paule scitis linguam Chilensem. *Chem vemlaian rume tva egu*, neutrum, neque hoc neque istud faciam.

24. §. 2 Pronomina Derivata.

Singularis: *Inche ni*; v. *ni*: meus. Dualis: *inchiu iu*, v. *yu*, utriusque nostrum. Pluralis: *Inchin in*; v. *in*. noster.

25. *Eimi mi*; v. *mi*, tuus. Dualis: *eimu mu* v. *mu*, utriusque vestrum, amborum, ambarum, Pluralis. *Eimn mn*; v. *mn*. vester.

26. Singularis. *Teye ni*; *Tva ni*; *vachi ni*: *veichi ni*: suus illius, hujus, istius. Dualis: *Teyegu ni*; *tva egu ni*; *vachi egu ni*; *veichi egu ni*. amborum; utriusque, illius, hujus, istius, ipsius, ejusdem.

Pluralis. *Teyegn ni; vachi egn ni; tva egn ni; veichi egn ni.* suus, illorum, horum, istorum, ipforum, eorundem.

27. Exempla: *Inchin ta in Chao*: Pater noster. *mi peni*, tuus frater. *inche ni te tva*, hoc est meum. *inche ni eluel tva*, hoc est datum a me: istud meum est donum. *eimi mi te tva no*: hoc non est tuum. *inche ni ruca; ni ruca inche; ni ruca*, mea domus. *inche jod cùmei*: meum præstat, est melius. *inche ni acutun huemali ta mi acutun*, Te prior adveni. 23. 295 :6.

28. Hæc Pronomina: *Nostras, vestras* &c. fiunt addendo huic voci *mapu*, terra; particulam *tu*. 226. E. g. *inche ni mapu tu che*: conterraneus meus. *eimn ta mn mapu tu huentu*, vester popularis, concivis. Sic etiam dicitur: *ni ruca tu che*, mei domestici. *Vau tu mançun*, hujus loci, domus, oppidi bos. Sunt tamen & alii hæc explicandi modi: E. g. *mapu tu che inchiu*; v. *mapuhuen inchiu*, fumus cives. *mapuhuen Pedro eimu*, tu & Petrus estis conterranei. 204. *Tucapel maputuche*, homines ex Tucapel. *Santa Feè egn*, homines Missionis *santa Feè*. *Cautùn che*, urbis Imperialis, v. qui habitant ad *Cautùn* Fluvium. *Millanamun egn*: familia *Millanamuni*.

29. Pronomen *Ipse*, *Egomet* explicatur voce *quidu*; quæ vox etiam *solus* significat. E. g. *Ta ni quidugen mo cumei ta DIOS. DEUS* suapte natura bonus est. *quidu inche* v. *inche quidu*, *Egomet*, ego ipse, solus ego. *quine antu quidulehuen*, tota die fui solus. *quiduvoe che*, *Monachus*, *Eremita*, homo solitarius. *quidu toquiquei tva*: ipse se & sua moderatur, est sui juris. *gelai quidu toquiun*, non est sui juris. *quiduduamn*, sum ingenuus ac mei juris. 193.

30. NB. quod Pronomina Possessiva nunquam sola ponantur. hinc quando interrogant vel respondent. E. g. *inei ni te tva?* hæc res cuius est? non dicunt: *inche ni*, sed addunt substantivum dicendo, E. g. *inche ni te tva*; v. *inche ni te*: mea. Vel respondent per Pronomina Primitiva. E. g. *inche*.

31. De Pronominibus *is*, *ea*, *id*: dicitur opportuniore loco. 181. 183. 184. Idem est de Relativis *qui quæ quod*: & Interrogativis: *quis*, *qualis* &c. 263. item de Adjectivis. 91.

32. CAPUT IV. *De Verbo.*

§. I. DE VERBO

ABSQUE NEGATIONE ET TRANSITIONE.

E. g. *Lan*, morior. *gen*, sum. *pin*, dico.

non

non, vinco. *elun*, do. *aiùn*, amo. *cupaln*, afferō. adduco, traho. *ulimn*, incendo, &c. quia pro omnibus & singulis, nullo excepto, supponit *x*, cum enim omnia ac singula terminentur ac desinant in *n*; solum hoc *n* mutatur, ut docet, monstratque Paradigma: E. g. La-n. ge-n. pi-n. &c. 92.

MODUS INDICATIVUS.

Tempus.

Præsen	x - - n.	Personæ.
Imperf.	- - bun.	Singularis: n. imi. i.
Præt Perf.	- uy-n.	Dualis: iu v. yu. 53.
Plusquamp.	uyebun.	imu. iga.
Futurum.	- - - an.	Pluralis. in. imn. ign.

34. Mox notandum accentum habere in ultima imo omnes primas Personas temporum Indicativi ac Optativi. E. g. *elun*, *elubun*, *eluyen* &c. 2do. Passiva in *el*. E. g. *eluel* &c. 80 3tio. Gerundia Accusativi, quæ non habent insertam particulam *bi*. E. g. *eluum*, &c-66. 4to. Omnia Impersonalia E. g. *piam*, &c. 101. 5to omnes voces quæ finiuntur in *mom* v. *mum*. 210. 6to omnes Infinitivi tam affirmativi quam negativi. E. g. *ni elun*, *ni elunon*, *ni eluyenon*, &c. 49. 108 7mo quæ exeunt in *bun*. 67. 73. 8vo. omnes personæ verborum desinentium in *bin* v. *bi*. Scilicet primæ & tertie personæ. E. g. *elubin*, *elubi*, &c. 175. 9no. nomina ab-

tracta : item primæ personæ Passivi. E. g. *temogen*, 285. *elugen* 96. &c. 10. omnia nomina habentia in fine ù particulare post aliquam vocalem. E. g. *uyau* v. *utau*. 11. nomina quæ desinunt in *r*, *f* vel *v* consonantem. E. g. *utar*, *chollos*, *huiv*. Habent accentum in penultima. 1. Secundæ personæ singularis, item secundæ & tertiæ Dualis & Pluralis. E. g. *elumi*, *elumu*, *eluzgu*, *elumn*, *elugn*. 2. omnia tempora subjunctivi. E. g. *eluli*, *elulmi*, *elule*, &c. 3tiò prima singularis, & secunda Pluralis Imperativi. E. g. *eluchi*, *elumn*, &c. 4to Gerundia cum particula *bi*, *elubium*. &c. 5to Participia tam activa quam passiva in *lu*. E. g. *elulu*, *elugelu*, &c. 6to Nomina substantiva & adjectiva quæ sunt dissyllaba, terminanturque in vocalem. E. g. *ella*, *nua*, *voro*, *chao*, &c. Reliqua omnia sunt ambigua & ad libitum. Suppono quod pronuntiatio sequatur accentum ita, ut illa syllaba pronuntietur longa, quæ notatur accentu.

35. Verba, quæ in prima persona præsentis Indicativi v. Infinitivi ante *n* finale habent consonantem; conjugantur pronuntianturque ac si ante ultimum *n* haberetur *i* vel ù vel *e*. E. g. *quimn*, pronuntia: *quimin* v. *quimèn* vel *quimèn*, accentu in penultima seu ultima brevi. 3. En cum iis quæ haben-

habentur 51. 52. 53. 54. Profodiam universam in una sola pagina!

36. NB. Hanc linguam plerumque Præsenti uti pro Præterito. E g. *allcûn*, audivi. *pi*, dixit. ac propterea adhibent sæpe *que* ut signo temporis præsentis. 220. E.g. *kdauquen*, laboro: *iquei*, prandet, comedit. Quamquam aliquoties etiam non obstante particula *que* Tempus præteritum significetur. E g. *gemequen cara mo*, fui in civitate. Item Futuro utitur loco Imperativi: imo etiam loco Præsentis, quando actio præsens certo est vel videtur futura. E.g. *Cheuaiimi?* quo vadis? *cheu uutaiaimi?* quo iter instituis; quo proficisceris: *cupaian*, volo comedere. 296.

37. Exempla: *Inci cam aualmaputuuyei?* quis in Patria, Regno, Provincia res novas est molitus? quis fuit Author, Antesignanus vel causa rebellionis? *uûau v quine mo urbigu*, uterque est submersus, ambo unâ fluctibus hausti, obruti sunt. *Abuechi peuaiu*, nescio quando nos duo nos videbimus iterum. (ironice, unde rectius: vale sed ut brevi redeas, v. abeo sed mox rediturus) 288
6. *dugucloaiu Apo*: unâ loquemur cum Governatore *Vachi huentu inchiu amocaiu*, hunc h minem itineris socium habui. *Amoain v. amoan pign*, cixerunt se venturos.

38. Imperativus.

Sing. chi. ge. pe. Dual. iu. mu. gu. Plur. in
mn. gn.

39. Primis & secundis personis potest addi *ca.*: ad excitandum animum. E. g. *ya-vuluge ca*, age dum; age sis: cape bonum animum.

40. Tertia singularis poni potest loco tertiæ Dualis v. Pluralis addito *egu* v. *egn*. E. g. *lape egu*, ambo moriantur; uterque occidatur. *lape egn!* pereant. 105. 106. Exempla:

41. *Lachi huedachi*, mori'r modo satur! *cupachi*, væ tibi si venero. *deutuchi pin* v. *piun*, iram continui, animo imperavi *calli vempe*, ausit si lubet! sine faciat. *calli piaupe*, abeat in malam crucem. *callipe mai*, suas sibi res habeat. *Larumege, tanarumege*, utinam pereas: Dii te perdant. *amoze amoge peni*, quod differtur non auffertur: nondum omnium dierum sol occidit: pœnitet te facti frater, amice! *yemein ca dgu*, Transeamus ad alia. *afpe vachi dgu; huenu prape, pu pùlli conpe; conai*: omittere illa, obruamus ista silentio; oblivione deleantur. *eupalige pelon*: affer lucem.

42. Optativus.

Imperfectum. abun. | Personæ formantur ut
N. 33. mutando n.
Per-

Perfectum.	uycan.	Primæ personæ in
Plusquamp.	aycibun	<i>imi, i: iu, imu, igu,</i>
		<i>in, imn, ign.</i>

43. Tempora Optativi adhibentur aliquoties loco subjunctivi. E. g. *Vemabun, facerem.*

44. Item signum optantis, desiderantis v. optativi est *chi* affixum subjunctivo: E. g. *ibulichi*, vellem edere, utinam haberem ad comedendum. Item *vel* v. *velem* annexum verbo vel substantivo. E. g. *Putunvelem*, vel ementer sitio. *duamvel*, habeo quod petam, obsecrem. Plura docebunt

45. Exempla. *iabun*, fame crucior. *laia-bun pin*, desideravi mihi mortem. *huenea-bun pita ni duam*, habui animum furandi, voluntate in furtum consensu. *lachi pi*, mortem sibi optat, peroptat. *pulcu em!* ubi, unde haustum acquiram! *cùme duam mo gilla-casabun quine cahuelln*, *pebuli*, emerem equum, si invenirem. *gemeabuli cara mo*, *aldun cullin cupallaibun*: afferrem multa, ad civitatem si irem. *peabun em!* quidquid darem, ut viderem. *quimabun ta ni huerin*: *quimabun mai*, *gei chei ta ni huerin*: cupe-rem scire, quid vel in quo peccaverim. *vachì antù acutuabuicam?* non adducor, ut credam eum esse venturum hodie: hodie eum

minime exspecto. *pichin misqui iabun emi* :
quàm vehementer nunc parum mellis *mea*
natura appetit ! *chumabui* , *chumgeabuz* !
quid agas.

46. SUBJUNCTIVUM.

Tempus

Præfens		— —		li.	Personæ.
Imperf.	—	—	buli.	Singularis	i. mi. e.
Perf.	—	—	uyeli.	Dualis	iu. mu. gu.
Plusquam.	uyebuli.	Plural.	in. mn. gn.		
Futurum 1.	—	ali.	vel		
Futur. 2dum.	abuli.	Sing.	li. lmi. le.		
Aoristus 1.	uyeali.	Dual.	liu. lmu. lgu.		
Aoristus 2.	uyeabuli.	Plur.	lin. lmn. lgn.		

47. Tempora Optativi funguntur nonnunquam vice temporum subjunctivi, uti dictum 43 E. g. *Vinu cupalbuimi*, *vill ta mi aiùnque* v. *duamvel yeabuimi* : si afferres vinum, quodcunque velles, aufferres.

48. *gemeali cara mo*, *aldùn cullin cupalan* ; si ivero in urbem, multa inde adducam ; *rupale quine cùyeu*, *cupatuan* : redibo post mensem, *chillcatuli* ; v. *denma chillcatuli* ; *u-mautumen*, post studium eo cubitum. *ni aiùam*, *ni aiùbuam*, &c. ut amem, ut amarem &c. 66. 110. 141. *mi aiùam* ; ut ames. &c. 291 : 17.

46. INFINITIVUS.

Tempus.

Præfens	- - n		
Imperf.	- - bun		His Infinitivis addun-
Perf.	- - uyeen		tur Possessiva 24. pro-
Plusquamp.	uyebun		ut recta significatio
Futurum 1.	- an		sentusque postulave-
Futur. 2	- abun		rit; ut exemplis fiet
Aoristus 1.	- uyean		perpicuum.
Aoristus 2.	uyeabun		

50. Exempla. *manumbin ta mi elun:* quod mihi das v. dedisti v. tuum donum gratificor. *cùmeitamn pibun:* dicebatis bene. *cùmei ta in gùmatum ta in puchao ta ni lan mo:* mortem parentum deplorare justum, æquum, bonum est. *cùmelai ladcùn huerilcagen mo:* non est bonum illatâ injuriâ triftari. *gehuelai ulchen v. ulcheun,* vendere homines deinceps non licet, non est amplius licitum *cùme dgu ta in nien ta in Patiru:* bonum nobis est nos habere nostros Patres. *cùmei ni aiun ta DIOS:* pietas ad omnia utilis. *DIOS ta mi aiueteu ta mi montuuyen,* DEO O M. adscribas, quod evaseris. *cumei tûyùn cùme vemn mo:* lætari de operibus bonis non est illicitum. *ape quine cùyeni ta ni acutun,* v. *acutuuyen, acutuel, acutumom:* ex quo redii, ferme integer elapsus est mens. 62. 63.

51. NB. Quotiescunque verbum definit in *in*; *n* ultimum in secunda persona Indicativi & Optativi non mutabitur in *imi*, *imu*, &c.; sed in *mi*, *mu*, *mo*: idque Euphoniæ gratia E g. *in*, edo, comedo, mandeduco *imi*, edisti: *pin*, dico: *pimi*, *pimu*, *pimn*. Verba autem, quæ per accidens in *in* exeunt; in omnibus Temporibus, Personis, Numerisque *i* mutantur. E. g. *elubin*, *elubimi*, *elubi*, *elubiu*, &c. 175.

52. Quando ante *imi*, *i*, *iu*, *imu*, *imn*, præcedit vocalis, utraque vocalis coalescit in unam syllabam. E. g. *ado peaimi*, nunc videbis. *peaimi* est trisyllabum. *pegei*; videtur, apparet: dissyllabum. Non tamen si præcedat consonans: E. g. *cupalimi*, trahis, affers, adducis: *cupalimi* sunt quatuor syllabæ.

53. *Uyen* pronuntiatur vel ut *uyen* dissyllabum, vel ut *uien*, trisyllabum, secunda brevi, idem est de *uye* v. *uie* interposito in aliis temporibus. Item perinde est dicere *yu*, monosyllabum, aut *iu* dissyllabum: *aiùn* v. *ayùn*, amo; *amuiu* v. *amuyu*, eamus: *Bùrenien* v. *Bùrenyen*, compatiar.

54. Ejusdem Euphoniæ ergo interponitur inter *aa* unum *i*. E. g. *laan*, *laian*; moriar; & pronuntiatur vel *layan* v. *laian*: & semper in idem recidit.

55. NB. Scæpenumero verba, quæ habent *l*, quantumvis significationem habeant toto cælo diversam; videntur omnino eadem vel synonyma ut *pelan*, non video: *pelan*, video mori: *cupalai*, non venit; *cupalai*, afferet, &c. 46. 80 87. 94. Ad tollendam igitur hanc amphibologiam notabimus *l*, quando necesse fuerit, accentu E. g. *l*, aut notabitur alio caractere, e. g. gothico vel cursivo: at non erit necesse, si dictum *l* est litera initialis, vel particulæ negativæ *la* 105. aut nota subjunctivi, 46. 131. vel participii, 80. aut particula *le*, *lle* 205. &c.

56. Hæ dictiones: volo, vellem, volui; explicantur vel anteponendo *cûpa*, vel *duam* interponendo. E. g. *cûpa confessabun* v. *confessaduambun*, vellem confiteri. Alios modos videre erit in exemplis.

57. Exempla: *amomariabun*, vellem orare. *Allcû Missaian pibnn*, cuperem eundem Sacrum. *nellipiquen ta ni amomarial*; v. *amomarian piquen*: volo, cupio orare. *quintuquebubin ta ni lagmabubiel*, quærebam illum occidere. *quintuquen ta ni laial*, mors est, quam mihi quæro, cupio, desidero. *quintuquebuimi ta mi ulmengeabuel*, v. *ta mi ulmengeabun*, quærebas tibi divitias, volebas esse dives. *laduami*, agit animam, jacet moribundus. *Huampuan piquen* v. *piquei ta ni*

ni duam, lintrem conficere v. navigare cogito. *re ian piqueimi*, v. *piquei ta mi duam*, solum cogitas cibum & potum. *ni votm duami* v. *duamtuquei*, de filio est sollicitus. *duamtuquei ta ni uùtaial*, iter meditatur.

48. Hi modi loquendi: dicitur, fertur, rumor v. fama est, &c. vertuntur postponendo *piam* E. g. *ca Patiru cupai ai pi am*: alius Pater huc venturus dicitur. *Hueni pi am*: puerum vocant. *elge mesa pi am*: jubent ster-
ni mensam. Potest etiam verbum *pin* adhiberi in aliis Modis, Temporibus, Personis, Numeris prout sensus postulat. E. g. *Pelon pi geimi*, lucem juberis afferre. *Co pi Apo*, Dominus aquam petit, v. dixit: Aqua, qui est proprius modus loquendi & Idiotismus hujus Linguae: sed de hoc fusius. 234. 237. modò sufficiant hæc pauca.

59. Exempla: *pulcu pin*, volo bibere; ad bibendum venio, adsum *lazmgepe pi*, vult ut occidatur. *pelmtugechi pin*, peto ut me hospitio accipiant. *pltulgepe pi geimi*, petunt ut te suspendio necent. *mi pi genon piqueimi*, dicis tibi non dicta: non dicenda. *Tva mi pi genobun llechi*: non est hoc quod tibi dicebatur. *mi pivalnoal piqueimi*: dicis quod dicere tibi non est licitum. *Ktal cupalaimi pi am*: juberis afferre ignem. *lai ai pi ampincaman*, Medicus dixit illum moriturum.
uan

uan pilan: non dixi me iturum. *Vei vem-
quilmi picimi*, ne illud facias, moneris. *laian
em pii piam* v. *pigei*: dicunt illum dixisse se
moriturum. *acutui pigei allcùn*: audivi dici
eum advenisse. *lai pigei*: fertur obiisse. *vem-
ge* v. *vempe* ni *pium vemquelai*: quantumvis
ego ipsi id mandaverim, præceperim; non
fecit, neglexit. *Vemabun cam chi, cùm pem-
gei ni piabueum chei?* Egone id facerem, ut
dicerer esse stultus. *Huenevoegei*, v. *huenei-
auquei ni pigen*: dicitur fur. *cùm elcai ni pi-
gen*: audit liberalis. *mi pigen tua*: ita de te
prædicant. *pigen tua*: hic est rumor, qui
spargitur. *piam dugu*: fabulæ & inania ver-
ba.

60. Possum dare, &c. fit anteposito *pepi*;
quod est verbum *pepin*, possum 281. 801.

61. Exempla. *Pepi umautulan*: non pos-
sum dormire. *pepilan vachi cùdi*: nescio qua
ratione, quo modo hoc lapide molam. *cu-
paiai chei*: fortasse veniet. *pepi ulaian piai*:
dicet venire se haud posse *lemlaiabimi va-
chi mamll*: num par es huic ligno E g. at-
tollendo? *lemlaiian*: sum impar. *yavùduam-
huelan*: non possum ultra. ni *mtetun, mtrn,
mtpun, cupamontulbin*: facio quantum pos-
sum, ut illum liberem. *mi vemn vemaimi*:
facies quod in te est. ni *elubiel eluabin*: da-
bo quando potero. *mogen mogequen*: vix
vitam

vitam duco. *elun ehuaïn*: dabimus si potuerimus. *cupan cupaiam*: veniunt ut licet, possunt, sumptus & vires sinunt. *pepi amomariiaimi* v. *rupallaiiaimi quine amomariqueum*: non poteris recitare unum Rosarium *allcù Missapalaiabuimi rume?* nunquam venies ad audiendum Sacrum. *contuvallaiimi*: non potes intrare, es impotens. *Epu duam uyau tutelvallai*: frustra quis duos lepores insequitur: nemo potest duobus Dominis servire.

62. Hæc: scio, audio, videtur, meretur &c. fiunt vel per Infinitivum vel per Substantiva.

63. Exempla: *quimn ta mi cùme mogen, ta mi Christianogen, ta mi cùme piugue*: mihi constat de tua bona vita; te esse verum Christianum; bonæ voluntatis, indolis. *allcùn ta mi ulmengen*; audio te divitem, nobilem esse. *allcùn ta mi lagmuyen* v *ta mi lagmmom*. audivi te occidisse *allcùllen ta mi aiùbiel ta mi Christianogeal*: percipio te velle fieri Christianum. *cùpa piluan em*: puto me infurdescere. *duamtumn ta mn Christianogen*, reminiscimini, meminertis, cogitate vos esse Christianos. *vemgelai pin*, arbitror ita non esse. *gei ta ni dugulabin*, habeo quæ tibi dicam, loquar. *letù quimn ta milauyeabuel, hueichamebulmi*: certo scio te
in

in prælio, si interfuisses, fuisse occisum. *quimbimi ta ni quimn*: satis scis me scire. *pequellebin ta mi huerachege*n: cognosco tuam malitiam, te esse hominem malum, perversum. *raquilabimi ta mi nuagen* v. *ta mi nuageimi*: non te pudet tuæ luxuriæ, malitiæ. *quinturquebi ta ni cùmeleal*: videtur quærere quæ sua sunt; sibi esse bonus, cutim suam curare. *cùmerqueimi pin*, *cùmer quei pieimi*: videris mihi vir bonus. *chillcatulai pigeimi*: diceris non incumbere studiis. *aldú chovúgei pigerqueimi*, v. *piqueam*, videris esse valde piger. *Pevali ta DIOS cùmequeche*, boni merentur Deum videre. *Vúta Apo gevalimi*: mereris Regnum vel Rex esse. *quimn chillcatun*: scio scribere. *cùmelcangei ta in lazmabiel ta in pu caine*: expedit nobis hostes nostros occidere.

64. GERUNDIUM GENITIVI.

Fit ponendo Substantivum loco Verbi, unde derivatur. E. g. Tempus laborandi: Verbum est *Kúdaucan* laborare: Substantivum *Kúdau*, labor: *antú* significat tempus, dies. Dic igitur *Kúdau antú*. 543 & ita de reliquis. Plura in exemplis. Nescio an hæc vox *kúdau* non sit eadem quæ *Κηδος* græce; latine labor: adeoque Græci pronuntiaverint suum η, ut Indi-Chilenses suum ú particulare. 115.

65 Exempla: *Eluquibilmi ta ni duguyequem egn*: non des ipsis causam murmurandi. *eluellebige ta ni cutanduamqueum ta ni huerilcan mo*, v *ta ni cutanduamam*: propone ipsis motiva doloris v. dolendi de suis peccatis. *niei vachi huentu ta ni datuabiel reche aldun tipantu mo* v. *niei ta ni datuabium*: habet hic homo in multos annos materiam persequendi v. cur, unde, quare Indos persequatur. *Langei*, adest vitæ v. moriendi periculum. *Huedon gei*: En periculum rumpendi caput. *utfnatn gei*: datur periculum ruendi, cadendi, decidendi in præceptis. *Apelpapebui ta ni laiabuel*: parum aberat quin morerer *ape urbi*: vix non submersus est. *unaduamn* v. *cutanduamn ni huerilcan ni vla*: doleo de peccatis meis. *Chovuqueimi ta mi cutanduamn* v. *ta mi cutanduamal ta mi huerilcan mo*: tibi non lubet te ad dolorem peccatorum tuorum excitare.

66. GERUNDIUM ACCUSATIVI.

Præfens	— — am.	His adduntur Posses-
Imperf.	— buam.	
Perfectum	uyeam.	ni. mi. ni.
Plusquamper.	uyebuam	iu. mu. ni.
		in. mn. ni.

67. Loco *am* etiam dicunt *al* quod est Futurum primum participii Passivi *ael* 80.
E. g.

E. g. *Ta mn duamtuam v. duamtual ta mn pibiel, munan nemel meu unopituquellen*: ut jam dicta vobis in memoriam revocem, ea paucis repeto.

68. Idem Gerundium non inepte explicatur per *mo*. E. g. *Chillcan mo cùmei*: ad scribendum infervit.

69. Aliquoties Gerundium Accusativi fit ut Gerundium Genitivi 64. E. g. *Ampin lahuen*: herba ad sanandum.

71. Exempla: *Tva ta ni laiam*: Hoc mihi vitam auferet; afferet mortem. *Cùmei vachi mamll tpuam*: lignum ad verberandum. *Cùmelcage ta mi aiùpranoam*: ut dent, da; ut faciant, fac; ut ameris, ama. *Cùmei yeam v. yegeam*: utile ad portandum. *gepai mapu mo ta ni raquigeam pu ulmen mo*: venit huc, ut honore afficeretur; ut populi auram, plausum, munera consecraretur. *Lapai Chili mapu mo*: in Chilim moriturus advenit. *Cùmei DIOS aiùalmo, cùmei Dios ni aiùgen, ni aiùgeal, aiùgeam, aiùgen mo*: DEUS est amandus, amore dignus. *nien quine huaca lagmal*: habeo vaccam, quam occidam. *nien quine cahualu lagmam*: habeo equum, quo occidam. *mançun nielan ta ni quetaiam*. non habeo boves, quibus arem, v. ad arandum. *cùmei vachi ilon i-loal*

loal mo v. ilongeam mo: bona est hæc caro ad comedendum. *cùmei cancabuel mo v. ni cancalgeabum*: bona esset affa. *chumam v. chumal vachi huaca? quetaiam: lagmal*: ad quid ista vacca? ad arandum: ut occidatur. *chumal vachi mamll? ktaltual; tpuam*: ad quid lignum hoc? ut incendatur; ad verberandum, ad focum, ad verbera. *vau mo mlei quine chançu laumal*: en porcus deglabrandus, depilandus. *cupaleleimi vau metu mi mlepraiam v. ta mi mlepraiam mo*: num te huc, otio ut vacares, adduxi. *ùte ta ni conoalu v. ùte ta ni conoam*: ne frigus intret. *cùllin ta ni elugealu v. elugeam*: ut mercedem accipiat *apelpapei ta ni vùchaael v. vuchaiam*: fenescit. *aldùhuei ta ni acutuam*: non veniet tam cito. *quine tipantu moi v. pitui ta ni cayu mari tipantuam v. tipantual*: unus annus mihi deest, ut sexaginta numerem. *cùla antùhuebui ta ni nùdhuelgeabum*: tres dies restabant, ut resti suffocaretur. *gelai ta ni mogeam*: non habeo ad me sustentandum.

72. GERUNDIUM ABLATIVI.

Tempus.

Præfens — — um

Imperf. — buum.

Perfectum — uyeum.

Plusquam. uyebum. Possessiva vel integra

Futurum 1. — aum. 24. vel abbreviata, 66.

Futur.

Futur. 2. – abuum.
Aoristus 1. uyeaum.
Aoristus 2. uyeabuum

73. Loco *um* sæpe ponitur *ium* Euphoniæ causâ, 55. E. g. *inaituum* v. *inaituium* **DIOS** ni *piel*, *praiaimi huenu mapu mo*: observando mandata v. præcepta DEI, cælum confcendes. Item dicunt *bum* per syncope loco *buum*.

74. Idem Gerundium fit per Infinitivum postponendo *mo* v. *meu*: supletque pro Participiis. E. g. ni *inaletu confessabun mo*, *elcabin quine huerilcan*: confitens v. quando confitebar ultima vice; peccatum reticui. Plura docebunt

75. Exempla: *Kûdaucan mo* v. *kdaucamom cupai iom pen*: lucrum acquiritur laborando: impigris, impigre laborantibus pretiosa pecunia nubit. *cûme mozeum* v. *cûme mogen mo llûcan gelai*: recte faciendo neminem timeas *mi mupium*, v. *mi mupin mo*, v. *mi mupiel mo aiecauge*: dicendo verum, in sinu tuo rideas licet. *ta mi quinechi huerilcamom letû llûcaqueimi*, vel semel si peccaveris, quod recte timeas, habes. *Chillcatun mo llumûdn*, studendo lumen oculorum amisi *aiebui*, *aiebulu*, *petu aiebulu lai*: ridens, ridendo, inter ridendum obiit. *aldûn tûjûn*

ta mi pebin mo v. ta mi pemom mo: de tua præsèntia vehèmenter gaudeo v. gavifus sum. chem ulaiabuimi ta mi peabubium ta DIOS, quid dares pro DEO videndo. genoum chem ulgeai, nemo dat quod non habet, ex nihilo nihil fit. ni chao ni mogebuum, quando tuus parens adhuc erat in vivis. inche ni acunoium ula, ni acunon, ni acuuyenon ula, inche ni acumonom, inche acunobuli, inche aculabun ula; eimi acutuimi: antequam ego advenirem; jam tu aderas. pen meu ptmtuquen, tabacum, solùm dum offertur, fumo, haurio. ni huerilcan mo v. ni huerilcaum mo ta che tpuntusequei alhue ni ruca mo, propter peccata homines in inferno puniuntur.

76. SUPINA.

Hoc Supinum: venio visum, &c. fit per particulam *pa*. E. g. *pepaquen*, venio visum. *allcùnmissapan*, venio auditum Missam. 213.

77. Istud: eo visum; formatur interposito *me*. E. g. *pemen*, eo visum. *yemege co*, i allatum aquam 209.

78. Hæc dictio: Redeo e. g. ex templo, schola, &c. ita vertitur: E. g. *allcùn Missa, vei ni cupan*, interfui Sacro; inde redeo. Reliqua declarabunt

79 Exempla : *Quimpaquen*, venio ut discam. *quimmequen*, eo ut sciam, discam, intelligam. *quimmelcagepaquen*, venio ut docear. *acun ta ni quimam* v. *quimalu*, venio v. veni ut audiam, percipiam, resciam. *quimpalabin ta ni chao*, quando meus pater est mortuus: ego ufum rationis necdum attigeram. *pivalpi*, misit dictum, nuntiatum. *chumupaian*, ad quid eam. *el-paian* v. *elmean ta ni cahualu*, ibo allaturus meum equum. *imean*, ibo pransum. *vill amomaripaiaign*, *re vùcha* v. *vùcha mtn amomaripalai* v. *pu vùcha no*, omnes, exceptis senioribus, venient ad orandum. *cupatun ta ni hueichamom*, ex praelio adsum, redeo. *epu huentu lagmbin*, *vei ni cupatun*: duos homines occidi nunc jam. *unomen ta ni tpu-genom*, vapulavi.

PARTICIPIA

80. Activa.	Passiva.
Præsens — — lu.	— — — — el
Imperf. — — bulu.	— — — — buel.
Perfectum — uyelu.	— — — — uyeel.
Plusquamp. uyebulu.	— — — — uyebuel.
Futur. 1. — — alu.	— — — — ael.
Futur. 2. — — abulu.	— — — — abuel.
Aoristus 1. — uyealu	— — — — uyeael.
Aoristus 2. uyeabulu.	— — — — uyeabuel.

81. Participiis Passivis anteponuntur Genitivi

nitivi Pronominum Primitivorum. E. g. *inche ni eluel*, meum donum: quod ego dedi *Pedro ni eluuyeel*, quod Petrus dedit. *Lo-co el* etiam dicitur Euphoniæ gratiâ *iel*.

82. Ante *el* sæpe ponitur *bi*, quod ad Pronomen quod præcedit, pertinet E. g. *ta mn pibiel*, quod vobis est dictum. At si adest Substantivum, ad istud, quamvis sequatur, spectabit. 176. 183.

83. Exempla: *câmegelu*, bonus. *huera-gelu*, malus. *utegelu*, frigidus *cullingelu*, dives. *ilon gelu*, carneus. *ilogelu*, comestus. *cofque elugelu*, *elugeal*, panis datus, dandus. *elual*, *elugeal*, *elugeael tva*: hoc est dandum *piel*, dictum. *câme piel*, optima propositio. *guma utun*, redeo plorans. *ullcû-conpai*, intravit iratus. *pi ni gûman*: flens dico. *duguquei ni ladcun*, mœstus loquor. *ladcun* v. *ladcunquechi tipai*, exivit tristis. *pratulihuen gepai*, venit suspirans. *aretuyecupan cahuellu*, veni equis meritoriis, commodatis. *aie aiebulu hurftubi ta ni duam*, per ludum ac jocum voti compos evasit. *rupa rupaum acupeï ta lan*, serius aut citius mors sua quemque manet. *inche ni aiüel vachi chillca*, hic liber est, quod cupio. *ucalel cullin*, bona derelicta. *tarilel cahuellu*, equus ligatus. *huera ial*, cibus vulgaris, malus. *huera ml-queel*, opus male elaboratum. *ual*, *amoal*; abitus,

abitus, discessus *naüal*, descensus. *präial*, ascensus. *laial*, obitus. *lagmal*, internecio, caedes, strages. *eimi mi matulcabiél allbulmi em!* quod nimium properasti, offendisti. *inche ni lagmabiél Pedro*, Petrum de medio tollam, morte afficiam. *mi lagmbiel mo ta mi carne nüllimi*, jam jam occifurus hostem, fugifti. *mi lagmduamgebuel mo v. mi lagmduamgebum mo, montuimi*, jam jam occidendus evafifti.

84. Participia fiunt adjectiva addito *chi*. 194. E. g. *mogeluchi laluchi che cai*, vivi & mortui. *A aiüelchi chao em*, O dilecte genitor Ipsa quoque Participia suplent pro adjectivis. E. g. *quimnolu v. quimnochi Huinca*: Hispanus imprudens, imperitus. *chumnolu v. chumnochi huentu*, homo innocens *manchaquelu v. manchaquechi che*, tardus, lentus. *cogelu, cogechi mapu*, irriguum pratum. *cachugechi lelvun*, campus pascuis abundans.

85. Verbalia in *or* & quaecunque alia, quæ consuetudinem aut habitum significant, fiunt mutando *n* primæ Personæ Indicativi in *voe* v. *ve* E. g. *Pütüvoe v. Pütüve*, potator, bibax. *duguve v. duguvoe*, loquax Sunt tamen & alii id explicandi modi.: E. g. *Pütüvinuvoe v. putüvinuquelu, pütüvinuchi, pütüvinuquechi, pütüvinugechi*, vinofus. Omnia

nia quoque verba activa anteposita Nominibus substantivis sublato *n* ultimo; consuetudinem habitumve significant. E. g. *lagmchen*, homines occidere; *lagmche*, occisor, Parricida. 94.

86. Exempla: *Inche amocavoe gen*, soleo facere iter. *eimi ulchevoe geimi*, es plagiarus. *lagmchevoe geimi*; *eimi lagmchequeimi*; *lagmchelū eimi*; *lagmlmchequeimi*; *lagmqueimi ta che*; *lagmbilu che eimi*; *lagmlmqueimi ta che*, es latro. 94.

87. Verbalia in *bilis* E. g. amabilis, &c. fiunt inferendo *val*, 227. v. Participiis activis E. g. *aiūvalu*, amabile; v. Præsenti Indicativi: & tunc conjugatur per modos, tempora, numeros & personas. E. g. *aiūvaln*, sum amabilis. *aiūvalimi*, es amabilis, &c. 33.

88. *Quimvali*, est facile intellectu. *yavūduamlu nopinvalai*, vir fortis est invincibilis, vinci non potest, nequit.

89. Locus ubi fit actio, explicatur mutato *n* ultimo verbi vel in *queum*. 220. v. *peum* aut *peium* 214. 219. vel in *hue* 202. Idem fit ad significandum instrumentum. E. g. *Confessaqueum* v. *confessabue*, *pu plliū ni moepeium*, Purgatorium; locus expiandis piorum manibus a DEO destinatus; locus ubi detinentur beatæ animæ; sed post certum

tum tempus ad cœlum evolant. *Missapiqueum* v. *Missapihue*, Templum, Sacellum; locus ubi, v. liber quo dicitur *Miffa*. *lachehue*, *lahue che*, *che ta ni lahue*: ubi v. unde homines moriuntur. *tpuhue*, virgæ, flagellum. *chillcaqueum*; calamus, atramentum, & quæcunque alia ad scribendum necessaria. *recahue*, veru.

90. Exempla: *Pepilmatubin quine chillca-
tuqueum Patiru*, Patris atramentarium, ca-
lamum, thecam calamariam apparavi, con-
cinnavi, aptavi, composui, instruxi. *ta ni
umautuqueum*, meus lectus; locus ubi dor-
mio, v. suus ubi dormit. *cupaquilmi ta ni
kùdaunqueum mo*, non ingrediaris, noli ve-
nire ad officinam meam. *Tva ta ni mose-
queum: tva ta ni iqueum*: his vitam ago, his
pascor, his lucror victum, alimenta. *tva
ta ni neculqueum*, his curro, v. currit. *tva
ta mi lagmlmchequeum*: hoc instrumento
soles homines occidere. *tva cahualli mi cu-
pamom*: hoc equo huc advectus es. *chucbi
corù ta mi enumlmobium ta mi anca*; v. *ta
mi enumlgemom ta mi anca*, quo jusculo es
calectus? *Tva panilhue ta ni rialoncoam*,
en enfem, acinacem, gladium, ferrum ad
scindenda, findenda a me capita. *tva men-
cuhue pulcu ni acumom*, in hoc vase potus
fuit adportatus.

91. Verba præposita substantivis agunt vices adjectivorum. E. g. *Elunche*, homo liberalis, munificus. *gûman pnen*, infans plorabundus, in fletu nimius. *uden Huinca*, Hispanus invisus, odio habitus. *aiûn Patiru* Pater omnibus carus.

92. Et Substantiva, & Pronomina, Participia, adjectiva, adverbia, &c. fiunt verba solo addito *n* v. *tun*. E. g. *mamlln*, *mamlltun*, lignum v. ligna scindere, cædere, findere. *inchebun*, ego eram. *elulun*, do, sum dans. *Pedrobui*, Petrus erat. *quinei*, est unus. *cheuainn*? quo vadis. Et contra verba fiunt subst. ntiva *n* v. *tun* ultimo ablato. E. g. *lan*, mori; *la*, cadaver. *yalln*, gignere; *yall*, proles. *huimn*, assuesco, consuesco. *huim*, consuetudo: dicitur de loco, cui aliquis est assuetus, ita ut aura, hominum mores, victus, &c. placeant. *temn*, cresco, *tem*, grandævus. *tann*, labi; *tan*, lapsus. *neculn*, currere. *necul*, curfus. *natûn*, descendo. *natû* descensus. *vunan*, putrio. *vuna*, res putrefacta. &c.

93 Exempla: *Eimi inchelaimi*, tu non es is, qui ego *eimimolan*, operâ tua non indigeo. *quinemoknon*, colligere, accumulare, 197. 781. *epu pneni*, geminos enixa est. *cuûlbimn*, manus ad opus. *quinelcbui ta ni pirina*; *epubin*, ex uno fræno meo, duo feci.
tehuan,

tehuan, in canem mutari. *alhuen*, fieri cada-
 ver, in Dæmonem converti, a Diabolo ob-
 sideri *tufqueni*, est redactum in cineres.
Huincai, *huincawi*, Hispanus vult haberi,
 Hispanis se annumerat. *Apobi*, ipsi dedit
 Præfecturam *cutanpiuquen*, cor mihi dolet,
veii, est idem *veilai*, non est idem. *Cain*,
 alius v. alter ego: ego & ille; habeo nunc
 locium, meū similem, imò æqualem mihi;
 qui est alter Ego, qui uti ego; sic oculos,
 sic ille manus, sic ora secutus v. consecutus.
 En Linguam Chilenam omnium primam &
 antiquissimam.*

94. NB. Verborum significatio mutatur
 ponendo ante *n* ultimum vel *l* v. *m*, v. alias
 literas aut particulas. 191. vel permutando *n*
 in *tun* v. *cùn*. 226 198. E g. *cupan*, venio.
cupaln, traho, seu facio venire. *dugun*, lo-
 quor.

---

* Joci causa; probaturque sequenti sophismate:
 Lingua, quam verè, purè, castigatè & propriè est lo-
 cutus primus hominum Adamus, illa dubio procul
 est prima & antiquissima: atqui primus hominum
 Adamus est locutus Chilenè vere, pure, castigatè &
 propriè; ergo Lingua Chilena est omnium prima &
 antiquissima. Peob. min. Primus hominum Adamus
 imponens nomen suo Primogenito eum vocavit CAIN,
 atqui eum vocans CAIN est locutus Chilenè verè, pu-
 rè, castigatè & propriè; ergo linguam Chilenam est
 locutus verè &c. prob. min. nam vox CAIN in lingua
 Chilena verè, purè, castigatè ac propriè significat ..

quor. *duguln*, facio loqui. *dugulquei tutuca*, calamus aut tibiam inflat. *moyun*, lacteo. *moyuln*, lacto *ulün*, ardeo. *ulümn*, accendo. *ulümbige vela*, accende candelam. *urcun*, fatigari. *urcutun*, capere quietem. *urculn*, fatigare. 226. *tepeun*, exterreri, metu percelli. *tepefcun*, terrere, metu percelli re. Quoties verba neutra desinuut in duas consonantes; &, ut fiant activa, illis additur *l* v. *m*; addendum quoque erit à particulare: atque ita conjugandum E. g. *temn*, cresco. *temümn*, educo, facio crescere. *quimn*, scio. *quimülñ*, doceo, instruo, scire facio. 35. Aliquoties literæ mutantur. E. g. *lan*, morior. *lagmn* v. *lagümn*, occido, *afñ* v. *abñ* v. *avn*, finio. *apümn*, consumo. *naün*, descendo. *naülñ* v. *nacümn*, demitto, prosterno. (de *nacümn* v. 788.) Verba Frequentativa formantur interposito *lm*. E. g. *yelmn* v. *ielmn*, porto frequenter, portare soleo. *pelmn*, iterum iterumque video. De reliquis particulis 191. 287.

95. Exempla: *aucalbi ta ni chao*, causa fuit, ut suus Pater res novas moliretur, a Rege deficeret. *dugului pu ulmen*, quod Reguli v. Casiquii loquerentur invicem; sua consilia conferrent, ad colloquendum convenirent, ipse effecit. *lagmlbin ta ni Chao*, suum v. ejus patrem e medio sustuli. *nalbin ullüin*, januam ipsi aperui. *tepelbin ta ni piuque*,

que, magna eum lætitia affeci. *conlmalbin*, perfecti, ut intraret. *cùme iauln*, *yavuduamln* *yavuln laialu*, morienti, moribundo, animam agenti pie subvenire, eum piis adhortationibus juvare, excitare, confirmare, timidum roborare, jacentem erigere. *teca tccavoe*, *teca tecaquechi*, qui semper ambulat, spatiatur. *tipa tipaquilmi*, v. *con conquilmi*, noli exire v. intrare tam frequenter, tam continuo. *aie aiequilmi*, non rideas semper.

96. §. 2. DE VERBO PASSIVO.

Verbum Passivum nihil omnino difficultatis habet: nam mutato *n* cujuscunque verbi in *gen*, sum; res est confecta, ac conjugatio fit ut alias. E g. *aiùn*, amo: mutato *n* in *gen*; *aiùgen*, amor *aiùgeimi*, amaris. *aiùgei*, amatur, &c. *aiùgebun*, amabar. *aiùgeuyen*, amatus sum, &c. 32. 33.

97. Passivum fit etiam per Participia Passiva. 80. E. g. *veichi curam inche ni eluel* v. *eluyeel*, illa ova sunt data a me. meum donum.

98. Exempla: *Quine Huinca lasmgei*, quidam Hispanus est interfectus. *tpuhuegcquile veichi pnen*, non vapulet magis iste parvulus. *inche elugen quine cùdu*, mihi datum est stragulum. *utezen*, frigeo. *congei*, ingredi

gredi licet, patet janua. *la gen*, habeo mortuum, vita functum. *inche yavùgen* v. *yavugen inche*, sum fortis, magnanimus. *ilon carugei*, cruda est caro. 83.

99. Tertia Persona Indicativi Præsentis Verbi *sum* multoties exprimitur per *lle* v. *llechi*. 207. E. g. *Pedro lle* v. *llechi*, Petrus est. *vei lle ve*, ita est. Aliquoties nec particulam, nec verbum ponunt. E. g. *Cùyen DIOS cam ve*: *Cùyen DIOS cam?* an Luna est DEUS?

100. Exempla: *Ovicha caman huenevoe llechi*, Opilio fur est. *DIOS ta in mogen llechi*, DEUS est vita nostra. *mi peni vemgelan*, non sum tuo fratri similis. *cachelan inche*, non sum peregrinus, extraneus. *eimn ta in monmahue lle ve*, cognatione conjuncti, communionem sanguinis devincti, ejusdem gentis & familiæ sumus. *mapu dgu ta ni pepilmageal pu Huinca ta ni duam llechi*, Indorum dirimere controversias Hispanorum munus est. *quintupllùn pu Patiru ta ni duam lle*, Sacerdotum est zelus animarum. *anùmmapun pu apo ta ni toquin lle ve*. Terram in pace servare est officium Gubernatorum.

101. Impersonalia: Fertur, dicitur, auditur, bibitur, saltatur, &c. fiunt mutando lite-

literam ultimam tertiæ Personæ singularis Temporis significandi in *am*. in Imperativo autem *am* tertiæ Personæ additur. E. g. *pùtùn* in tertia Persona *putui*, *i* mutato in *am* *pùtùam*: bibitur. *prubuum*, faltabatur. Reliqua per

102. Exempla: *cunapapeam*, ingrediuntur, ingredi licet. *cofque eluqueam pu cunúval*, datur panis pauperibus. *ovisa ul queam*, oves vendunt. *llecu mleam*, sunt vicini, parum absunt. *vei píam*, ita fertur, dicitur. *vaple miauqueam*, huc veniunt. *pepi amoam*, licet ire, abire. *pepi cupalaíam*, non possunt venire. *comleu v mleeiu*, aqua hic habetur, hic non deest. *quine cupau v cupaeu*, unus venit huc. Sic: *vau* pro *va* v. *vei meu*.

103. Miseret, pœnitet, piget, juvat, delectat, &c. explanantur ut in sequentibus exemplis: *Bùrenien*, *cutanien*, miseret. *chovùn*, piget. *afentun*, tædet. *tepelai*, delectat. *adi eimi mo huerilcan genon*, decet te vitæ puritas. *unoduamn ta ni ulmobium ta ni cahuellu*, pœnitet me equum meum vendidisse. *chovuqueimi ta mi cùtanduamn v. ta mi cùtanduamal ta mi huerilcan mo*, te piget dolere v. dolorem excitare de peccatis tuis. *chovuqueimi ta mi cùmegen v. ta mi cùmegeal*, piget te esse bonum. *tepelaimi v. tûyù*

tuyulaimi ta mi chao ta mi glameteu mo, non
te delectat reprehendi a tuo Patre. *cùtan-*
duamaimi ta mi huerilcamobiuu mo ta Dios,
te pœniteat DEUM O. M. offendisse.

104. §. 3. DE VERBO NEGATIVO.

Dantur tres particulae, quae insertae Verbo negant quae Verbum affirmat: hae sunt *la, qui, no.* *La* inferitur Indicativo & Optativo: *qui* Imperativo; ita tamen ut hic Imperativus exprimatur non per Imperativum 38; sed per Subjunctivum 46. Denique *no* & Subjunctivo & Infinitivo, & Participiis Gerundiisque immittitur: ubi vero quaelibet particula sit ponenda, sequens Paradigma docebit.

105. Indicativus,	Optatus.
Tempus,	Imperf. — <i>laiabun.</i>
Præfens x <i>lan.</i>	Perfect. — <i>uyelaiian.</i>
Imperf. — <i>labun.</i>	Plusq. <i>uyelaiabun.</i>
Perfectum <i>uyelan.</i>	Subjunctivus.
Plusquam. <i>uyelabun.</i>	Præfens — — <i>noli.</i>
Futurum. — <i>laian.</i>	Imperf. — <i>nobuli.</i>
Imperativus,	Perf. — <i>uyenoli.</i>
<i>quili. quilmi. quile.</i>	Plusq. — <i>uyenobuli.</i>
<i>quiliu. quilmu. quilegn.</i>	Futur. 1. — <i>noali.</i>
<i>quiliñ quilñ. quilegn.</i>	Futur. 2. — <i>noabuli.</i>
	Aoristus 1. <i>uyenoali.</i>
	Aorist. 2. <i>uyenoabuli.</i>

106. Tertiæ Personæ Imperativi possunt fieri tribus modis. 1. modo ordinario e. g. *elquile*, non det. 2. addito *pe*. E. g. *elquilepe*. 3. per syncopen auferendo *e* inter *l* & *p*. E. g. *elquilpe*. in Plurali additur *egu* v. *egn*, 40. v. *eign*. 21.

107 Exempla: *calli vemquilmi, raquila-bin*, facias, non facias, nihil ex eo sum sollicitus. *entumagelaiaimi ta mi huerilcan, u-noltunolmi ta mi hueneel*, non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. *pramuiquilm i ta mi huerilcan mo, uduamgechi piaimi ta mi lludnoam*, non glorieris de iniquitate, nam cum minime reris, dabis poenas. *quine tipantunole ula. laiaimi*, ante annum elapsum vitâ v. de vita decedes. *pelalaiabun ta ni chao*, Patrem e vita cedere, extremum vitæ spiritum edere, spiritum DEO reddere non videam. *tutelaimi ta mi piel meu*, extra chorum saltas, non est ad rem, quod loqueris.

108 INFINITIVUS.

Ubi in Indicativo interponitur *la*; in Infinitivo ejus loco pone *no*. 105. *mi pigenon piqueimi*, dicis, quod tibi non est dictum. *tva ta mi pigenobun llechi*, istud non est, quod tibi erat dictum. 49.

109. Gerundia Accus		Gerundia Ablativi.
Praesens — <i>noam</i> .		— <i>noium</i> v. <i>noum</i> .
D		Imperf.

Imperf. — nobuam.	— nobuum.
Perfect. — uyenoam.	— uyenum.
Plusq. — uyenobuam.	— uyenobuum.
Futur. 1. — noaiam.	— noaium.
Futur. 2. — noabuam.	— noabuum.
Aoristus 1. uyenoaiam.	— uyenoaium.
Aor. 2. uyenoaiabuam.	— uyenoabuum.

110. Exempla : *genoum* : quando non est ; non habetur , non datur. *Ta mi lagmnobi-um ula , ta mi lagmnouyen ula , ta mi lagmnobiel ula , duchotubimi* , antequam eum occideres , grave illi vulnus infixisti.

111 Gerundium Genitivi.

Negatur ut in his exemplis : *Vachi antù kdau antù no* , hic dies festus , non profestus est. *huerincaduamlabin ta DIOS* , v. *cùpa huerilcaquclabin ta DIOS* , non habeo animum aut intentionem DEUM O. M. offendendi.

112. PARTICIPIA.

Activa.	Passiva.
Præfens — nolu.	— noel.
Imperf. — nobulu.	— nobuel.
Perfect. — uyenolu.	— uyenoel.
Plusq. — uyenobulu.	— uyenobuel.
Futur. 1. — noalu.	— noael.
Futur. 2. — noabulu	— noabuel.
Aoristus 1. uyenoalu.	— uyenoael.
Aorist. 2. uyenoabulu.	— uyenoabuel.

113. Exempla. *Inolu utuquelaimi rume*, nunquam exis jejunos. *pinolu tuutui*, tacitus abivit. *litulnoelchi dgu deumavallai*, res nunquam cœpta, nunquam perfecta. *tipatui* v. *tipapatui quimnolu*, v. *ta ni quimnoel ta ni chao*, clam, clanculum, patre infcio exivit.

114. Personæ eodem modo formantur, ut in verbis simplicibus. 33 46. Pronomina quoque Infinitivis, Participiis &c. addenda, sunt eadem. 49. 72. 81. 66.

115. In Responſionibus ordinariis, quæ fiunt nullo adhibito Vrrbo; aliis utuntur particulis: nempe *mu*, *muca*, vel si per *no* respondent, istud *no* nunquam ponitur solum, sed addita Persona quæ negat, aut de qua negatur. E. g. *Cÿen DIOS cam ve?* *mu*, *muca*, Luna an est DEUS? non, minime, nequaquam. *eimi vemimi tva?* *mu*, *inci cam vemi?* *quimlan*, *inche no*, an tu hoc fecisti? non; quis igitur? nescio, ego non feci. *mu* horum Indorum forte est $\mu\eta$ Græcorum, maxime si pronuntiat *mù* uti solent multi. 64. Etiam respondent aliquando: *aiulan*, nolo. sed est modus respondendi rusticus: vel dicunt *pilan* v. *pilan em*, nolo, quod est urbanus.

116. In more positum est apud Indos Chilenses, ut qui loquitur, post quamlibet

periodum, sermonem circumspiciens intermittat, & alter cui loquitur; etiam si in fine orationis omnia sit negaturus vel singulis contradicturus; in signum suæ attentionis, & quod diligenter auscultet, confirmet omnia ac singula his ac similibus verbis: *vei ca, vei llechi, vei mai*, &c. 288. 4. unde Auditorem velit, nolit, attentas aures præbere, & intento animo audire oportet. *no* additum voci, facit illam significare contrarium. E. g. *Che no tva*, non est homo, est bellua. *Chao no tva*, iste non pater, sed tyrannus est. *Huinca no tva, alhue llechi*, hic non Hispanus, sed Diabolus est.

117. Exempla: *Chumqueimi? chumquelan?* quid agis? nihil. *cheu cupaimi? cheu cupalan*, unde venis? nusquam. *chumgechi conimi? mu gelai*, quomodo intrasti? nullo modo: nego suppositum, me exivisse. *cheutuuiimi! gelai ta ni conn; gelai ta ni tuun*, quomodo es egressus? nec intravi, nec exivi. *gelai, gelai veichi dgu, vemgelai*; Nego, non est ita. *inei tvei? inei no*, quis ille? nemo. *chuml acutuaimi? chuml no?* quando redibis, venies? nunquam. *chem dgu tva? chem no*, quid est istud? nihil. *quidu eimi mi pigen tva? re inche no*. Tu solus ita vocaris, non certe, plures dantur Petri. *chem dgu gei? lancurumei*, quid novi? nihil. *chem elubimi?*
chem

chem no, *chem elulabin rume*, quid dedisti illi? nihil omnino. *quimnolu eimi?* *quimnolu no*, ignoras? non ignoro. *chumtn mita?* *aldû mita no*, quoties? raro *vei no cam?* nunquid istud? *eimi no?* nunquid Tu? *mu, mu cai, mu mai, mù ula*, non, minime, nequaquam, neutiquam. *eimi rume ulaiimi*, nec tu ibis. *cofque iquellebin, ilon no*, panem malo, quam carnem. *tva mai, teye no*, hoc, non illud, prius, potius, magis hoc, quam illud.

118 §. 4. De Verborum Transitionibus.

Peculiare & proprium est Linguæ Chilenæ, ut quoties actio verbi refertur ad aliam, Personam sive primam, sive secundam, sive tertiam; non utatur, nec indigeat Pronominibus mihi, tibi, sibi, illi, nobis, vobis, &c. nec me, te, se, nos, &c. E. g. ut vertant hunc sensum latinum. ego do tibi; non dicunt: *inche elun eimi mo*, nam hoc significat: ego do pro te, quemadmodum: *ullculen eimi mo*, sonat: ego sum iratus contra te, 290. 6 sed utitur omnino alia loquendi ratione huic Linguæ propria ac peculiari: quæ ratio v. modus loquendi proprius ac specialis vocatur Transitio. Sunt autem hæ Transitiones quatuor, v. si mavis octo; nam in idem recidit. Prima Transitio est Transitio ad primam (subintellige

Personam) & hæc subdividitur in duas; nempe in Transitionem secundæ ad primam, & in tertiæ ad primam. E. g. Tu mihi das, ille mihi dat. Secunda Transi- tio est Transitio ad secundam, quæ etiam in duas subdividitur, scilicet in Transi- tionem primæ ad secundam & tertiæ ad secundam. E. g. ego tibi do, ille tibi dat. Tertia Transitio est Transitio ad tertiam. Subdividitur in primæ ad tertiam, in secundæ ad tertiam, in tertiæ ad tertiam. E. g. ego illi do, tu illi das, ille illi dat. His additur Transitio reciproca uniuscujus- que Personæ ad se ipsam. E. g. Ego do mihi, tu das tibi, ille dat sibi. Literas vel Particulas, quæ formant unamquamque Transitionem, & locum ubi quælibet lite- ra vel particula sit ponenda, monstrabit si- ne ullis verborum, vel ulterioris explicatio- nis, ambagibus, sequens Paradigma:

119. TRANSITIO AD PRIMAM.

Indicativus.

à 2da ad 1 mam.		Præsens.	a 3tia ad 1 mam.	
	Tu	me.		ille me.
Singu- lar.	Eimi x	- -	en	Teye
	Eimu }	- -	mon	Teyegu
	Eimn }			Teyegn
				- eneu

Dual.

Dualis.	Eimi	- <i>moiu.</i>	Teye	- <i>eiu mo.</i>
	eimu		Teyegu	
	eimn		Teyegn	

Pluralis	Eimi	- <i>moin.</i>	Teye	- <i>ein mo.</i>
	eimu		Teyegu	
	eimn		Teyegn	

120 Imperfectum.

Eimi	- -	buen.	Teye	- <i>bueneu</i>
Eimu	- <i>mobun</i>		teyegu	
eimn		teyegn		

Eimi	- <i>mobuiu</i>		Teye	- <i>buziu mo</i>
eimu		teyegu		
eimn		teyegn		

Eimi	- <i>mobuin</i>		Teye	- <i>buzin mo</i>
eimu		teyegu		
eimn		teyegn		

121. Præteritum Perfectum.

Eimi	- -	uyeen	Teye	- <i>uyeeueu.</i>
eimu	- <i>uyemon.</i>		teyegu	
eimn		teyegn		

Eimi	- <i>uyemoiu.</i>		Teye	- <i>uyeeiu mo</i>
eimu		teyegu		
eimn		teyegn		

Eimi	- <i>uyemoin.</i>		Teye	- <i>uyeein mo.</i>
eimu		teyegu		
eimn		teyegn		

122. Plusquamperfectum.

Eimi	- -	uyebuen.	Teye	} uyebueneu.
eimu	}	- uyemobun.	teyegu	
eimn			teyegn	
Eimi		- uyemobuiu	Teye	} uyebueiu mo.
eimu			teyegu	
eimn			teyegn	
Eimi		- uyemobuin	Teye	} uyebuein mo.
eimu			teyegu	
eimn			teyegn	

123. Futurum.

Eimi	- -	aen.	Teye	} - aeneu.
eimu	}	- - moan.	teyegu	
eimn			teyegn	
Eimi		- - moaiu.	Teye	} - aeiu mo.
eimu			teyegu	
eimn			teyegn	
Eimi		- - moain	Teye	} - aein mo.
eimu			teyegu	
eimn			teyegn	

124. Exempla: *Inche pien!* Tu mihi hoc dicis! *quimlen ta ni duamtuqueum*: subministra mihi materiam meditandi. *eimi hue-ranmanien* v. *bùrepuenielmqueen*: male erga me animatus es, voluntate a me abhorres, male erga me es affectus. *petu iqueli pepaiaen*, tempore

tempore prandii venies ad me videndum. *petu iquebun pepauyeen*, adhuc comedebam, quando ad me videndum venisti. *challua eluabuen*, v. *challua ni elububin*, *vilu eluuyeen*, loco piscis serpentem mihi dedisti. *mivulan* v. *mivulaen*, quot mihi dabis? *ventelan cam?* forsitan tot? *elun eluaen*, mihi dabis cum tibi commodum fuerit. *ptm eluaeneu pin*, dico ut mihi det tabacum. *huenevaleneu*, furti crimen in me contulit. *pichin ptm eluaemi pieneu*, promisit se mihi daturum esse tabacum. *chillcalvalpaeneu*, mihi misit epistolam. *inche iauleneu*, mihi attulit *pipraeneu*, *dugupraeneu*, , *huera* v. *hueranmapieneu*, locutus est mala, falsa contra me v. de me. *calli ni dziam elueneu*, mihi gratis dedit. *peeneu cupai*, venit ad me videndum. *apoleneu apoeneu*, *apoeleneu*, *aponmaeneu*, *elueneu ta ni apozeam* v. *apogeal*, me fecit Superiorem, Præfecturam mihi dedit. *notumiauleneu huera que dgu em*, plurima mihi damna intulit. *tehua pieneu*, *toquieneu*, *raquieneu*, *tehuacaeneu*, *huenevoecaeneu*, *cumpemeaeneu*, me injuriose tractavit, dixit me canem, furem, stultum esse. *eimi lagmmaen ni chao*, tu mihi meum patrem occidisti. *eimi mogelen*, tu me alis, nutris, sustentas. *eimi ioden quimm mo*, tu me eruditione, doctrina, sapientia excedis *tva ta ni mogeleneu*, ille est altor meus, hujus ego sum alumnus. *DIOS*

cùm egelu elutueneu ni mogen , misericors DEUS vitam mihi restituit. *DIOS ema ! deuma ta mi ulmon inche mo , inche cai elutuuyeen v. DIOS ema ! deuma eimi ta ni elueimimom , inche cai eluincheen , DEUS meus , postquam Tu teipsum mihi dedisti ; me mihi memet dedisti. ni vemaeteu huerinielaeneu chei : nemo me impune lædet : qui me læferit ; referet a me gratiam , qua dignus est.*

125 Imperativus.

Eimi	- -	en ca.	Teye	
eimu		- - mochi.	teyegu	- echi mo.
eimn			teyegn	
Eimi		- - moiü.	Teye	- eiu mo.
eimu			teyegu	
eimn			teyegn	
Eimi		- - moin.	Teye	- ein mo.
eimu			teyegu	
eimn			teyegn	

126. Exempla: *Quimcloen, allcücloen vachi dzu*, hujus rei te attestor, te appello testem, mihi testis sis. *pichi ptm marimarien, v. bürenieen*, per DEUM da mihi aliquid tabaci. *eluen ta ni eluaeimi*, cedo, v. da mihi, quod te mihi daturum promifisti. *cogitucloen, catücogicloen*, in colligendo agrorum meorum fructus me adjuva *bürenieen mai, daquieli chai v. chachai*, mei te misereat, nec
me

me persequaris, exagites, vexes. *arelen*, commoda mihi. *huercùlelen quine lipm*, mitte mihi trutam *peupaen*, veni ad me visitandum. *ùgelmochi*, exspectate me *incaen*, adjuva me obsecro. *quinelen*, da mihi unum. *Huerikauyenchei*, *bùreniemochi*, *bùreniemollechi*, si peccaverim, deliquerim, aliquid in vos admiserim, ignoscite. *Ta in cunivalchezen quine cofque elumoin*, date panem nobis pauperibus. *allhue cancalen vachi curam*, hoc ovum mihi coque tremulum, molle, sorbibile. *vei pilelen ta mi chao*, dic quæso tuo patri meis verbis, meo nomine. *chillcavalen*, scribere me sine, permitte, omitte me, ut scribam. *vachi achahuall elmeen Patiru mo*, has mihi gallinas obsecro ad Patrem porta. *mutu vei pilelen*, non omittas dicere meo nomine, meis verbis. *inche rume incaen*, saltem me adjuva. *quinechi rume pelaen*, nunquam me vidit. *tpulaiaen rume*, verberare me, tibi hic non libeat: si tibi virgæ domi sunt; hic non sunt. *mari mari Bùrenieen*, precor, rogo, obsecro, fac mihi hanc gratiam. *pichin ptm duamtuaeneu*, parum tabaci peto a tua Dominatione. *dugulelen vachi chillca*, lege mihi hanc scedulam, *chumlanu*, nihil mihi fecit. *cùme nemel eluen*, aliquid consilii mihi affer. *mavùlelen*, eum meo nomine amplectere. *uùielen ta ni votm*, filium meum lustrali aqua tinge, ablue, perfunde,

funde, sacro fonte lustra, baptisinate **expia.**
quine cofque eluechi mo v. eluaeneu pien, pa-
nem a me petiit.

127. OPTATIVUS.

Imperfectum.

Eimi	- -	abuēn.	Teye		- abueñeu.
eimu		- moabun.	teyegu		
eimn			teyegn		
Eimi		- moabuiu.	Teye		abueiu mo.
eimu			teyegu		
eimn			teyegn		
Eimi		- moabuin.	Teye		abuein mo.
eimu			teyegu		
eimn			teyegn		

128. Perfectum.

Eimi	- -	uyeaen.	Teye		uyeaeneu.
eimu		- uyemoan.	teyegu		
eimn			teyegn		
Eimi		- uyemoaiu.	Teye		uyeaui mo.
eimu			teyegu		
eimn			teyegn		
Eimi		- uyemoain.	Teye		uyeaain mo.
eimu			teyegu		
eimn			teyegn		

Plus-

129. Plusquamperfectum.

Eimi	- uyeabuen.	Teye	uyeabuenu
eimu	uyemoabun.	teyegu	
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	uyeabuziu mo.
eimu	uyemoabuiu.	teyegu	
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	uyeabuzin mo.
eimu	uyemoabuin.	teyegu	
eimn		teyegn	

130. Exempla : *Pichi kùdaucloabuen*, utinam in hac opera me adjuvares. *ulmen inche quine ovifa rume mùntunmaabuen*, mihi Diviti, Nobili, Cafiquio, Regulo tu ovem furari auſis. *chem cam, tpuabuen chei?* quid? a te vapularem? *inche ta ni vùchagen illa-mabuenu*, tu mihi feni illudas.

131. SUBJUNCTIVUS.

Præſens.

Eimi	- - - eli.	Teye	- eli mo.
eimu	- - moli.	teyegu	
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	- eliu mo.
eimu	- - moliu.	teyegu	
eimn		teyegn	

Eimi

Eimi			Teye	
eimu	- -	<i>molin.</i>	teyegu	- <i>elin mo</i>
eimn			teyegn	

132. Imperfectum.

Eimi	- -	<i>bueli.</i>	Teye	
eimu	-	<i>mobuli.</i>	teyegu	<i>bueli mo.</i>
eimn			teyegn	

Eimi	- -	<i>mobuliu.</i>	Teye	
eimu	- -		teyegu	<i>bueliu mo</i>
eimn			teyegn	

Eimi	-	<i>mobulin.</i>	Teye	
eimu	-		teyegu	<i>buelin mo.</i>
eimn			teyegn	

133. Perfectum.

Eimi	- -	<i>uyeeli.</i>	Teye	
eimu	- -	<i>uyemoli.</i>	teyegu	- <i>uyeeli mo</i>
eimn			teyegn	

Eimi	-	<i>uyemoliu.</i>	Teye	
eimu	-		teyegu	- <i>uyeeliu mo</i>
eimn			teyegn	

Eimi	-	<i>uyemolin.</i>	Teye	
eimu	-		teyegu	<i>uyeelin mo</i>
eimn			teyegn	

134 Plusquamperfectum.

Eimi	-	<i>uyebueli.</i>	Teye	
eimu	-	<i>uyemobuli.</i>	teyegu	<i>uyebueli mo.</i>
eimn			teyegn	

Eimi		Teye	
eimu	uyemobuliu	teyegu	uyebueliu mo
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	- uyemobulin.	teyegu	uyebuelin mo
eimn		teyegn	

135. Futurum primum.

Eimi	- - aeli.	Teye	
eimu	- - moali.	teyegu	- aeli mo
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	- - moaliu.	teyegu	- aeliu mo.
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	- - moalin	teyegu	- aelin mo.
eimn		teyegn	

136. Futurum secundum.

Eimi	- - abueli.	Teye	
eimu	- moabuli.	teyegu	- abueli mo.
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	- moabuliu.	teyegu	abueliu mo.
eimn		teyegn	
Eimi		Teye	
eimu	- mobulin.	teyegu	abuelin mo.
eimn		teyegn	

137. Aoristus primus.

Eimi	– uyeaeli.	Teye	– uyeaeli <i>mo.</i>
eimu	– uyemoali.	teyegu	
eimn		teyegn	
Eimi	uyemoaliu.	Teye	uyeaeliu <i>mo.</i>
eimu		teyegu	
eimn		teyegn	
Eimi	uyemoalin.	Teye	uyelaelin <i>mo.</i>
eimu		teyegu	
eimn		teyegn	

138. Aoristus secundus.

Eimi	– uyeabueli.	Teye	uyeabueli <i>mo.</i>
eimu	uyemoabuli.	teyegu	
eimn		teyegn	
Eimi	uyemoabuliu.	Teye	uyeabueliu <i>mo.</i>
eimu		teyegu	
eimn		teyegn	
Eimi	uyemoabulin.	Teye	uyeabuelin <i>mo.</i>
eimu		teyegu	
eimn		teyegn	

139. Exempla: *Elueli*, si mihi das. *aiù-
bueli mo*, si me amaret. *lagmeli rume*, etiam
si me occidat.

140. INFINITIVUS.

Fit addendo Transitionibus *cùpa*, *duam*,
pepi,

pepi, *pīam*, &c. E. g. *Cūpa*, *pepi eluen*, vis, potes mihi dare. *Teye cūpa*, *pepi elueneu*, mihi dare vult, potest. 56.

141. Gerundia Accusativi.

Secundæ ad primam fiet mutando *m* gerundii simplicis 66. in *eum* v. *eium*, & anteposendo Possessiva *ni*, *iu*, *in*. 24. Tertiæ ad primam mutat *m* in *eteu* cum iisdem Possessivis. E. g.

ni	aeum v. aeium.	ni	aeteu.
iu	buaeum.	iu	buaeteu.
in	uyeaum	in	uyeaeteu.
	uyebuaeum.		uyebuaeteu.

142. Exempla : *Tva ta ni dūchoaeum*, hoc ad me transfigendum, confodendum. *mi ilelabueum utuimi*, quando tibi eram daturus ad comedendum exivisti v. exis. 170.

143. Gerundia Ablativi.

Fiunt ponendo *e* ante um Gerundii simplicis, 72. & mutando *u* in *ū* particulare. In tertiæ ad primam postponuntur primæ personæ. E. g.

	<i>eum.</i>
	<i>bueūm.</i>
	<i>uyeeūm.</i>
ni	<i>uyebueūm.</i>
iu	<i>aeūm.</i>
in	<i>abueūm.</i>
	<i>uyeaēūm.</i>
	<i>uyebuaēūm.</i>

E

Teye

Teye	ni	eùm.	
teyegu	iu	bueùm.	
teyegn	in	uyeeùm	inche.
		uyebueùm	inchiu.
		aeùm	inclin.
		abueùm	
		uyeaèùm	
		uyebuaèiùm	

144. Exempla. *Mi duantumoeùm*, v. *mi duantumòùm*, v. *duantumobium*, v. *duantumom*: Tuf (*mu* veſtrùm duorum: *mn*, veſtrùm) memor *duantumonoèùm*, tuf non recordatus. *mi ùllcunpeum*, v. *mi ùllcunpebin mo*, *hueracacimi*, reprehendens te affecti injuria. *mi aiùmoeùm*, *aiùmom*, *aiùmobi-um*, *aiùbin mo*, *aiùmòim ùdequeen*, me te amantem odisti. *mi ùdeacum* v. *mi ùdeabin mo*, *aiùquecimi*, habens cauſam te odio hendi, te amo. 171.

145. Participia activa & passiva.

Activa mutant *lu* 80, in *eteu*, addendo *ni*, *iu*, *in*. Passiva vel vertunt *el* in *eteu*, vel formantur ex Temporibus Infinitivi simplicis 49. interponendo *bi* ante *n* ultimum; addendoque Pronomina *ni*, *iu*, *in*. 176. 263.

E. g.

ni	Teye	ni	<i>eteu</i> .
iu	-teyegu	iu	<i>bueteu</i> .
in	teyegn	in	<i>uyeteu</i> .

ni

ni	Teye	ni	uyebueteu.
iu	-teyegu	iu	aeteu.
in	teyegn	in	abueteu.
			uyeaeteu.
			uyeabueteu, vel :

	bin.
	bubin.
ni	uyebin.
iu	uyebubin.
in	abin.
	abubin.
	uyeabin.
	uyeabubin.

146. Exempla: *gelai vou meu ta ni cutantuleteu*, me affligens abest. *nillamebige ta ni eluaeteu inche*, i illud petitum a meo debitore. *ta mi quimeteu ta mi cullin*, *vei ta mi hueneeteu*, rerum tuarum non ignarus, eas tibi abstulit. *ta mi culliaeteuchi che, inche llechi*, ego ego tibi solvam. *ni tpueteu inche utintuhueabun*, eum, a quo vapulavi, benevolis deinceps oculis aspicerem? *hueubin ta ni hueneuteu*, vel ipsum furem vel eiusdem vestigia deprehendi. *ta ni vurepuenielmqueteu eimi llechi*, semper a me abhorres, usque torvis oculis me aspiciens. *iaventuabin ni pihin*, mihi dixisti, quod me sis ejecturus tua domo, territorio, Provincia. *cumei ta mi peabin*, bonum est, ut te videat. *pe-*

quen ta mi aùbin, video amorem erga te meum. *tva ta ni melitun ta mi pibin*, jam tibi hoc dico quarta vice. *elubin tva*, hoc tibi do. *reelubin tvei* (subintelligitur *mi*) hoc tibi do gratis. *pebuli ta mi tpuabubin*, si viderem te ab ipso verberari. *aùlaimi ta mi cumpemgeimi piabin*, non vis ut tibi dicant te esse stultum. *cahuellu nienolu, genolu, genochi, aldùmalbru ta mi pemeabubin*, quod equo carerem, tardius ad te videndum accessi. NB. *miscui* non nunquam exempla Transitionis ad *2dam* ob dicenda inferius. 170. 171. 172.

147. In modo loquendi vulgari aut familiari sæpe pro *aen* dicunt *an*, & loco *eneu, nu*. item in Gerundiis 141. 143. *e* ante *um* v. *úm* omittunt. 5.

148. TRANSITIONES NEGATIVÆ.

Fiunt inferendo *la, qui, no*, Transitionibus affirmativis ante *e* literam & signum transitionis: & si non adest *e*; post *mo* eodem modo, quo supra. E g. *laen, laeneu, quieli, quieli mo, moquili, noeli, monoli, noæum, lacimi, lacimu meu*, &c. 126. 124.

149, Exempla. *Penchuknouquieli*, apage sis, recede, abscede, abi bestia. *utuimi ni pinoeùm* v. *pilaen*, me infalutato, infcio abivisti. *hueradugucabimi mi huerilcanoeteu, eum*
inno-

innocentem male verbis accepisti. *chumlae-
neu*, nihil mihi fecit. *cù melu rume eimi*; *cha-
napiuqueknolaeimu ta mi chao*, quantumvis
sis bonus, attamen non fidit tibi tuus pater,
nec occulta sua apud te expromere audet.
Huerilcaquieli, non me offendas. *curù quieli
piiaquebui curù che*, noli me denigrare, di-
cebat ætiopi ætiops. *daquieli chai*, omitte
me quæso; nec me persequaris rogo. *ta mi
vùtaleum mo*, *aldùn cù mei*, *piquelaeimi*, quod
adstes, adsis & præsens sis, debitis alioquin
laudibus te non extollo. *aiëcaquieli*, *lagma-
eimi*, cave rifum morte luas.

150. TRANSITIO AD SECUNDAM

173. 174.

1ma ad 2dam.		Indicativus.	3tia ad 2dam.	
ego	te	Præsens.	ille	te.
Inche inchiu inchin	— eimi.	Teye teyegu teyegn	—	eimu.
Inche inchiu inchin	eimu.	Teye teyegu teyegn	eimu mo v.	meu.
Inche inchiu inchin	eimn.	Teye teyegu teyegn	eimn mo.	

151. Imperfectum.

Inche inchiu inchin	buzimi	Teye teyegu teyegn	bueimuz.
Inche inchiu inchin	bueimu.	Teye teyegu teyegn	bueimu <i>meu</i>
Inche inchiu inchin	bueimn.	Teye teyegu teyegn	bueimn <i>meu</i>

152. Perfectum.

Inche inchiu inchin	uyeeimi.	Teye teyegu teyegn	uyeeimu.
Inche inchiu inchin	uyeeimu.	Teye teyegu teyegn	uyeeimu <i>mo.</i>
Inche inchiu inchin	uyeeimn.	Teye teyegu teyegn	uyeeimn <i>mo.</i>

153. Plusquamperfectum.

Inche inchiu inchin	uyebueimi.	Teye teyegu teyegn	uyebueimu.
Inche inchiu inchin	uyebueimu.	Teye teyegu teyegn	uyebueimu <i>meu.</i>

uyebueimn.	Teye teyegu teyegn	uyebueimn <i>meu.</i>
------------	--------------------------	--------------------------

154. Futurum.

aeimi.	Teye teyegu teyegn	aeimu.
--------	--------------------------	--------

aeimu.	Teye teyegu teyegu	aeimu <i>meu.</i>
--------	--------------------------	-------------------

aeimn.	Teye teyegu teyegn	aeimn <i>meu.</i>
--------	--------------------------	-------------------

exempla: *Inche quine macun elueimi*,
 vestem stragulam. *eimi daqueleimi*
u, tibi committo hoc negotium.
 veni ad te. *deutuge*, *muchai leftua-*
ni huaca, cave ne hic taurus, bos,
 invadat. *pichi raquieimi*, exiguo
 me es. *iehueeimi*, pudet me tui.
ni, *deuma ta mi acutuuyen*, post-
 iisti, amplius te non vidi. *ptm eluen*
 Tabacum a te peto. *peeimi cupan*,
 um, salutandum te veni. *eimi piei-*
 oquor, tibi hæc dico. *quine cofque*
ramelu eimi llechi, do tibi panem,
 as es. *inche use pieimi*, per me eas,
 das licet. *duamtunmaeimi*, de te co-
 gito,

gito, recordor tui. *muchai naumacimi*, mox stabo, ero supra caput tuum; parum abest, quin te prosternam. *llaupacimi*, tibi medietatem hujus haustus, vasis, canthari cedo, offero, præbibo. *pintuciu*, contra te est locutus. *hueranmautintuciu*, illius te oculi ferre non possunt, te abhorret, averfatur. *inei cumei ta mi lagmbiel quine huentu, picimu cam*, quis dixit tibi licere hominem occidere. *cimi pilan*, opus mihi non est tua opera, favore, auxilio. *inei cupape picimu*, quis te vocavit? quis tibi huc veniendi facultatem est largitus? *vei vemquilmi, pieimi*, omitte ista! *aldû mari maribichi picimu ta ni chao*, meus pater tibi plurimam salutem dicit. *huera* v. *hueranmanicimu* tibi est contrarius, infensus, inimicus. *eluuin*, do vobis. *cûlachi mtmvaleimi*, ter mihi qui te vocaret. *marichi búrenielaiaimi*, nunquam tui miserebor. *marichi vei pieli, mupiltuhelaiaimi*, quamvis id mihi dicas centies, divos omnes contesteris, nec jurato tibi crediturus sum. *quine amomariqueum eluaeimi pin*, Rosarium tibi promitto. *inche cullinmaeimi*, ego solvam tibi. *inche quimlamomariaeimi*, ego te docebo preces, modum orandi. *tpuaeimi vachi retu meu* v. *egu*, parum abest, quin te hoc scipione percutiam. *mamlltuaeimi*, fustibus te cædam, percutiam, debilitabo. *cimi elaeimi vachi dgu*, ista tuæ fidei com-

cupalmaeimi, ego tibi afferam,
huerculelvalpaiaeimi, tibi huc mit-
tu mutu quintulelaeimi, quantum
abor, quoad possum contendam,
uram & diligentiam impendam,
rficiam, obtineam, tibi procurem.
ti tuaeimi lan em! improvifus at-
atus est mortis adventus, nec co-
i nec opinanti vitam finiet. *chem*
aeimu rume, re umautun cumelca-
ihil tibi proderit praeter fomnum.

156. Imperativus.

imi ca.	Teye teyegu teyegn	<i>eimu.</i>
emu.	Teye teyegu teyegn	<i>emu meu.</i>
- emn.	Teye teyegu teyegn	<i>emn meu.</i>

7 Optativus. Imperfectum.

bueimi.	Teye teyegu teyegn	- <i>abueimu.</i>
bueimu.	Teye teyegu teyegn	- <i>abueimu meu.</i>

TOZEP UEN...

Inche inchiu inchin	– abueimn.	Teye teyegu teyegn	abueimn <i>meu</i>
---------------------------	------------	--------------------------	--------------------

158. Perfectum.

Inche inchiu inchin	uyeaeimi.	Teye Teyegu Teyegn	uyeaeimu.
---------------------------	-----------	--------------------------	-----------

Inche inchiu inchin	uyeaeimu.	Teye Teyegu Teyegn	uyeaeimu <i>meu.</i>
---------------------------	-----------	--------------------------	-------------------------

Inche inchiu inchin	uyeaeimn.	Teye teyegu teyegn	uyeaeimn <i>meu.</i>
---------------------------	-----------	--------------------------	-------------------------

159. Plusquamperfectum.

Inche inchiu inchin	uyeabueimi.	Teye teyegu teyegn	uyeabueimu.
---------------------------	-------------	--------------------------	-------------

Inche inchiu inchin	uyeabueimu.	Teye teyegu teyegn	uyeabueimu <i>meu.</i>
---------------------------	-------------	--------------------------	---------------------------

Inche inchiu inchin	uyeabueimn.	Teye teyegu teyegn	uyeabueimn
---------------------------	-------------	--------------------------	------------

160. Subjunctivus Præfens.

Inche inchiu inchin	elmi.	Teye teyegu teyegn	– elmu.
---------------------------	-------	--------------------------	---------

<i>elmu</i>	Teye teyegu teyegn	<i>elmu meu.</i>
-------------	--------------------------	------------------

<i>elmn.</i>	Teye teyegu teyegn	<i>elmn meu.</i>
--------------	--------------------------	------------------

161. Imperfectum.

<i>buelmi.</i>	Teye teyegu teyegn	<i>buelmu.</i>
----------------	--------------------------	----------------

<i>buelmu.</i>	Teye teyegu teyegn	<i>buelmu meu.</i>
----------------	--------------------------	--------------------

<i>buelmn.</i>	Teye teyegu teyegn	<i>buelmn meu.</i>
----------------	--------------------------	--------------------

162. Perfectum.

<i>uyelmi.</i>	Teye teyegu teyegn	<i>uyelmu.</i>
----------------	--------------------------	----------------

<i>uyelmu</i>	Teye teyegu teyegn	<i>uyelmu meu.</i>
---------------	--------------------------	--------------------

<i>uyelmn.</i>	Teye teyegu teyegn	<i>uyelmn meu</i>
----------------	--------------------------	-------------------

163 Plusquamperfectum.

Inche inchiu inchin	uyebuelmi.	Teye teyegu teyegn	uyebuelmu.
Inche inchiu inchin	uyebuelmu.	Teye teyegu teyegn	uyebuelmu <i>meu.</i>
Inche inchiu inchin	uyebuelmn.	Teye teyegu teyegn	uyebuelmn <i>meu.</i>

164. Futurum primum.

Inche inchiu inchin	aelmi.	Teye teyegu teyegn	aeltu.
Inche inchiu inchin	aeltu.	Teye teyegu teyegn	aeltu <i>meu.</i>
Inche inchiu inchin	aelmn.	Teye teyegu teyegn	aelmn <i>meu.</i>

165. Futurum secundum.

Inche inchiu inchin	abuelmi.	Teye teyegu teyegn	abuelmu.
Inche inchiu inchin	abuelmu.	Teye teyegu teyegn	abuelmu <i>meu.</i>

abuelmn.	Teye teyegu teyegn	abuelmn <i>meu.</i>
----------	--------------------------	---------------------

166. Aoristus primus.

uyeaelmi.	Teye teyegu teyegn	uyeaelmu.
-----------	--------------------------	-----------

uyeaelmu.	Teye teyegu teyegn	uyeaelmu <i>meu.</i>
-----------	--------------------------	-------------------------

uyeaelmn.	Teye teyegu teyegn	uyeaelmn <i>meu.</i>
-----------	--------------------------	-------------------------

167. Aoristus secundus.

uyeabuelmi.	Teye teyegu teyegn	uyeabuelmu.
-------------	--------------------------	-------------

uyeabuelmu	Teye teyegu teyegn	uyeabuelmu <i>meu.</i>
------------	--------------------------	---------------------------

uyeabuelmn	Teye teyegu teyegn	uyeabuelmn <i>meu.</i>
------------	--------------------------	---------------------------

exempla: *Chao vemabueimi cam chi,*
 r hoc facerem. *ilelabueimi v: mi ile-*
labu-

TOLENTI

lāzū:n v. *mi ūlabucūm*, *utun*, *amotun*, *tu-
 n:un*, pariturus tibi prandium, cœnam, ci-
 bum, abii. *cūmelchuelaiān*, *lagmelmi cūtu*,
 dum te interfecero, non quiescam.

169. Infinitivus.

Fit ut dictum 140. E. g. *pepi elucimi*,
 possum dare tibi. *pecimi cupan*, venio ad te
 videndum.

170. Gerundia Accusativi.

Omnia sunt eadem ut in transitione ad
 primam: excepto quod Pronomina sunt
mi, *mu*, *mn*. 25. 142.

171. Etiam ut 143. mutatis tantummodo
 Pronominibus primæ Personæ in Pronomi-
 na secundæ *mi*, *mu*, *mn*. 144.

172. Participia activa & Passiva.

Vide 145. Sed mutantur Pronomina in
mi, *mu*, *mn*. 146.

173. Secundus Modus Transitionis
 1mæ ad 2dam.

Formatur mutando *n* primæ Personæ 33
 in *eiu* ut dicunt aliqui; vel *eieu* ut aliis præ-
 placet: & conjugatur ubique sicut *eimi*:
 & in Subjunctivo pro *elmi* dicunt *eliu*. 150,
 160. Fiunt negativa, ut est explicatum.
 148. 181.

Tertius Modus Transitionis

1mæ ad 2dam.

tertius modus, quo utuntur etiam
his modis finitis & infinitis, fit in-
ter 1mæ & 2dam eodem modo quo in Transi-
tionis proca 187.

1. Transitio ad Tertiam. 181.

Transitio est multo facillima: nam
bi ante ultimum *n* primæ Per-
sentis Indicativi, & conjugan-
let; res tota est peracta. 32. 51.
do. elubin, do illi. elubimi, das
dat illi. elubiu, elubimu, elubigu,
bimn, elubign, eluhubiu, eluuyebin,
in, eluabin, &c. 180.

2. Subjunctivo 46. ponendum *bi* an-
te format Subjunctivum. E. g. elubi-
ni, &c.

3. Negativo: elulabin, elulabubin,
, elunobili, &c. 105. 180. 146.

4. Gerundia Accusativi vertunt *am* 66.
E. g. eluam, elubium. elubuam, elu-
&c. 34.

5. Gerundiis Ablativi ponitur *bi* an-
te reliqua sunt eadem ac in numero
ante. 178. 72.

180. Exempla: *pibin*, dixi illi. *pihin egu*, dixi illis duobus. *pibin esn*, dixi illis pluribus. *tüyubin*, recreavi illum. *contubin*, illum visitavi, domum, cubiculum, locum, ubi erat, sum ingressus. *peupabin*, ivi ad illum visendum, visitandum, salutandum. *entubin* illum domo aut loco eduxi, sum comitatus, comitem me illi præbui. *dugubin*, illi sum locutus. *cúme dgu pibin*, cum illo sum locutus familiariter, festivè, læta, jucunda. *avubin ta Dios*, *aiüDiosquen*, DEUM amo. *vei pibipe*, hæc ipsi dicat. *iod aiüquebin ta DIOS alhue mo*, amo magis DEUM quam Diabolum. *iod raquiduamabin*, v. *iod cuparaquibin ta Dios ta ni huerilcaiabiel mo*, malo Deum honorare quam offendere. *pebili*, *lagmabin*, v. *pebuli*, *lagmabubin*, si ipsum viderem, occiderem. 146.

181. Alter Modus Transitionis ad 3am.

Fit mutato *n* primæ Personæ Indicativi 33. vel in *eiu* ut ordinarie in Missionibus; vel in *ieu*, ut in Insula Chiloë; vel in *eieu*, ut in Missionibus nonnunquam. E. g. *elun*, *elueu*, *elubueiu*, &c. 173. in Negativis: *elulaeiu*, &c. solummodo in Futuro collidunt *e* ita, ut pro *eluaeiu* dicant *eluaiu*. Hac Transitione utuntur in omnibus modis finitis, excepto Imperativo, in quo *bi* ponitur ante *pe*. E. g. *vei pibipe*, hoc illi dicas. Subjunctivum formatur ex tertia Persona ejusdem

oris Subjunctivi addendo *iu* v.
Vei pibuleiu, vemnoabulu cam chi,
 id illum facturum, si id illi dice-
 riperem; ab illo peterem Ufus
 Transitionis præcipuus est, quando
 persona significatur per ille, illa, il-
 lum, vel unà cum is, ea, id. E g.
relagmabueiu, siccine illum sine
 deret. *chaichi elueiu*, jam pridem
elubi, elutulaeiu ula: v. *elueiu*,
ula, quod ipsi dedit, id illi non-
 dedit. *quine cofque elulaeiu rume*,
 illi dedit. *quine cugen huentu*
abueiu quine Huinca! Indus cum
 altercationibus contendat! *mapu*
iu Apo cam? Indus Gubernatori
 scribat? 173. 102. 184. 211.

articula *bi* non ponitur quoties-
 tur Transitio ad tertiam; sed quan-
 persona, eaque supleri debeat per
 E g *inche pibin, piubin*, ego
 illi id dixi. 31.

em particula *bi* idem significat,
 a, id, ille, illa, illud & in hoc sen-
 tur, etiamsi non detur Transitio.
hi hunte mesa? elbin, an illud po-
 a mensam? posui.

empla: *leu pillebin*, id ipsi dixi
cupalmaiabin, ipsi illud afferam,
 F pen-

TOZZER LIBRARY

penmaulabin, id in ipso non adverti. *anùmmaniebin*, manet alta mente repōstum. *ta mi pibimi*, id quod illi dixisti. *marichi vei pibin*, id illi dixi plus centies. millies.

185. TRANSITIO RECIPROCA.

Fit nullo negotio, interponendo in omnibus Temporibus & Personis immediate post radicem verbi, & ante literas serviles constituentes Tempora & Personas *u.* E g. *eluin*, ego do mihi. *eluuimi* (quinque syllabæ) tu das tibi. *eluii*, (quatuor syllabæ & accentus in ultima) ille dat sibi. *eluibun*, dabam mihi *eluuuyen*, mihi dedi. *eluuichi*, dem mihi, *eluuige*, da tibi. *eluuuli*, si mihi dem *eluuulmi*, si tibi des. *eluuuu*, nos duo nos damus alter alteri. *eluuuin*, nos damus invicem.

186 Exempla: *Tva iu mtnpcaun*, nunquam nos videbimus deinceps. *udanmaumn*, dividite inter vos *lagmuign*, se occiderunt invicem. *ta in peniun deumallein ruca*, nos fratres adjuvando nos invicem, domum nostram ædificavimus, & ad finem, colophonem perduximus. *ladculuqueimi ta mi raquizenon mo*, eo quod non honoreris, te confumis, affligis. *anùmrucaun*, domum, ædes sibi exstruere. *cùmelcaun*, benefacere sibi. *cùmelcaun gei vachi mapu*, in hac regione alius de alio bene meretur. *glamuge*,
ipse

hortare, nec sit necesse, ut alius
t. *glamuvalupabin*, v. *glamauvalu-*
omet meus mihi monitor fui. *pra-*
i vachi huentu, hic homo suæ di-
famæ v. sui boni nominis curam
t. *pevalun*, sibi imaginari, quod
deat. *umaucaun*, fingo me dormi-
hemum v. *cûmpemcaun*, stultitiam,
tem simulare. *uduamcaun*, incu-
tare. *cûmelcauncaun*, quod se lau-
eraliter habeat, tractet, fingere.
ebui llumûdlu, veini mtn duam llechi,
videre fingebat, & quod vere fin-
x corde volebat. *Apocauge*, ima-
Superiorem, Præsidentem, Regem

B Primis personis Pluralis hujus
is utuntur etiam loco Transitio-
e ad secundam. E. g. *Eluuin*, ego
(sive sint duo vel plures) *eluuuîn*
bis. *eluuuyeîn*, vobis dedi *eluuuy*
uuain. Imperativus: *eluuîn*, dem
ptativus: *xuabuîn*, *uuyeaîn*, *uuye-*
subjunctivus: *ulin*, *ubulin*, *uuyelin*,
, *ualin*, *uabulin*, *uuyeaîn*, *uuyea-*
nfnitivus fit ut in his exemplis:
v. *peduamuîn*, vos videre cupio,
opto, peropto. *pepipcuain*, vos
tero. 174.

189. Quando fiunt negativa; *n* semper præcedit & particulas negativas, & reliquas literas vel particulas serviles omnes, & proxime ad radicem.

190. Exempla: *nicun*, se continere, sibi vim inferre. *glamun ta ni hucrilcan mo*, ipse me de mea culpa, de peccato, delicto, scelere meo reprehendi. *glamchealu huema glamupe*, sibi primum consulat, qui aliis consulit. *ta ni lagmumom mo, rgalgelai ta Iglefia mo*, quod ipse se occiderit, ecclesiastica sepultura caruit, fuit privatus. *pilucauabuel mo allcùlabuimi*, quod te surdum simulares, non audiveris. *ta in piuin*, quæ vobis dixi. *inche piuaïn*, ego vobis dicam. *lagmmaui*, occidit sibi. *inmaui*, ipse sibi comedit.

191. CAPUT QUINTUM.

Literæ & Particulæ, quæ infertæ vel additæ, Verborum significationem extendunt, mutant, aut aliter afficiunt.

Habet hæc Lingua non paucas literas & particulas, quæ verbis infertæ vel additæ, eorum significationem mutant, variant, &c. ut videre est percurrendo singulas, & animum attendendo ad exempla. Hæ literæ vel particulæ semper ponuntur post radicem verbi, & ante *n* ultimum, vel una vel plures

res prout sensus postulaverit. De aliquibus jam dictum est supra 92. 94. &c. restant, quæ sequuntur.

192. *Bi.* 175. 182. *Ca.* Hæc particula addita Nomini, vel inserta Verbo, significat facere quod Nomen vel Verbum asserit. Unde æquivalet imo. verbo facio, præsertim in mechanicis, & Indi Chilenes omnia quæ ad culinam, ludumque pertinent, Nominibus aut Verbis hac particula affectis exprimunt. E. g. *corúcan*, jus, jusculum conficere. *mallocan*, certus cibus. 474. *quechucan*, ludere. *quechu*, *palican*, 563. *aiecan*, risum movere. *inche cam aiecahue gen cam chi?* num scurram hic ago, ut risum excitem? 2do. afficio. *iehuelcabin*, eum affeci pudore. *raquiduaamelcaiaeiimi*, te afficiam molestia. *ûnbican*, aliquem pro despecto, natura & moribus aspero habere. 691.

193. *Calli* significat imo solus. E. g. *calli ni nuque ni deumalel vachi chnai*, sola mea mater confecit has fimbrias. 2do licet. *calli vempe*, faciat licet. 3tio. sane. *calli piaupe*, pereat sane, abeat ut nusquam appareat. 4to cum *pra* significat consulto, data opera, sciens volens. *calli dugupraimi*, sciens prudens loqueris. Item: nec primus nec ultimus. *calli toqui-prape*, non erit primus nec ultimus, qui male rem administret. *calli*

lagmuprachi, non ero primus nec ultimus, qui sibi manus violentas inferat, vitam tollat 5to. cum *ni duam*, idem est ac *sponte*, ultro. E. g. *calli ni duam elueneu*, *sponte* mihi illud dedit. *calli ni duam huerilcalu*, *nehue glamtuwali*, acri reprehensione dignus est qui *sponte* peccat. 6to. ut in hoc exemplo. *calli vemquirmi*, *raqilahin*, facias non facias, parum curo, non commoveor, non laboro, nihil ex eo sum sollicitus. 7mo. idem significat quod *re*. 222. *calli duguqueimi*, nihil aliud facis, quam fabulari, garrere, verba fundere. 8vo. idem est quod *sine*, non impediās. *calli cupape*, *sine*, veniat. *calli amupe*, *sine*, abeat, non eum detineas. *calli mlepe*, linque, relinque. *calli lachi*, *huedachi*, moriar, modo fatier. 9no. *calli peaimi*, quod differtur, non aufertur, experieris suo tempore 10. de *calli* fit verbum *callin*. *callipe mai*, faciat, at pœnitebit.

194. *Chi*. 1mo. additum participiis hæc facit adjectiva. 84. 2do. supplet pro Participiis. E. g. *cogelu* v. *cogechi co*, aqua datur, adest. 3tio. adjungitur Verbis & Nominibus omnis generis, plerumque tamen *va*, *vei*, *lle*. 4to est particula exornativa, & nunquam ponitur seorsim. 287 : 3 295 : 2.

195. *Cle* v. *Le*. 205.

196. *Clo*. Hæc particula duas habet significat-

es. ima v. altera est: juvare, adju-
e adiutorem præbere. *catucogiclon*,
ento secando, refecando, adjuvare.
in aqua apportanda juvare. *cûnaclon*
gendo stramine. *tucahuelluclon*, in
piendo. *Missapiclon*, infervire Sacro.
altera: facere aut pati idem & eodem
. E. g. *laclon*, unâ mori. *lefclon*, ne-
simul volare, currere. *dugucloaiiu*
nâ loquemur cum Superiore *Tva*
ta ni huenecloeteu v. *ta ni huenemom*.
tva huentu huenecloeneu, en qui fu-
unâ mecum. loco *clo* adhiberi etiam
ûau, *quine mo*. E. g. *ûhau*, v. *quine*
gu, unâ fluctibus hausti, submersi
u duam ûhau tutelvallai, pluribus in-
minor est ad singula sensus, frustra
os lepores insequitur.

Cno v. *Kno*: Hæc particula duo fi-
imo. ponere rem ut per verbum
tr. E. g. *lpuknobige*, pronum col-
uillaknobige, pone supinum. *uneknon*,
primo loco. *hueluknon*, inversum
peknobige ta mi laial, imaginâre te
m. *peknobimn ta mn apogcal*, fin-
uros vos esse Superiores, Duces,
ta ni cûmechecaun mo tapmknoguebi
nen, per simulationem ac speciem
is decipit, pietatis specie fallit, pal-

lio Sanctitatis nequitiam tegit. *caknotubi ta ni uli*, mutavit nomen suum. *aibin knoun*, se ornare, comere, pingere. 2do. linquere rem in eo statu, quem verbum explicat. E. g. *dusulknon*, liqui rem commendatam. *elknon*, liqui collocatam. *piknobin*, liqui dictum, præceptum, mandatum.

198. *Cù* est particula mere exornativa, additurque illis verbis præcipue, quæ definiunt in duas consonantes, sive sint activa, sive neutra. E. g. *chgarn* v. *chgarcùn*, vulnerare, fauciare, ferire. *tafn* v. *tafcùn*, convenire, confluere, concurrere in unum locum. *abn* v. *afcùn*, finire, consumere. Raro sequitur vocalem. E. g. *muricùn*, respirandi facultate laborare. Sæpe etiam est pars verbi. E. g. *iscùn*, nudare v. g. pomum putamine, putamen pomo detrahere. *caf-cùn*, aliquid in aurem loqui, insufurrare, fuggerere alicui. *orcùn*, deglutire. Indi Missionum, seu qui in Missionibus vivunt, degunt, habitant; hanc particulam *cù* sæpe mutant in *qui*, præcipue quando est in medio dictionis. E. g. *afquiduamn* v. *abcùduamn*, aut quando sequitur verbum *iaun*, ire. *lesquiiiaun*, currere, vado currens. *nampùll-quiiiaun*, ambulo, eo ambulatum. At quando est syllaba finalis, raro dicunt *qui*. E. g. *mtorcùn*, quamvis. *Huiliches* etiam *mtorquin* dicant.

antum in uno verbo *ponquin*, in-
& in uno nomine *chagquin*,
rs, à *chagcùn*: in partes divide-
qui pro *cù*. Causa hujus mutatio-
d ù sæpe mutatur in *i*. 1. 4. Duo
notanda. 1. quod hæc particula
a *qui* negante Imperativum. 104.
rbum *raquin* est verbum simplex;
olbitum, & quando est compo-
raquiduamn, non poterit mutari
en.

additum Nomini significat illud
d speciem vel rem illam, quam
nificat, ita ut sit illius pars, vel
similis, vel ejusmodi quid. E. g.
. *cheel*, res hominis, vel simile
g. monstrum. *age*, facies. *ageel*,
ur habere faciem v. g. spectrum.
piuqueel, pars cordis, vel quod
amatur. *A ni piuqueel*, pars cor-
ui mihi in medullis hæret, quem
ilis; cujus amore flagro. Sic *ni*
piuqueal, qui mihi hærebit . .
n . . cujus flagrabo. *piuqueabuel*,

2. imo. est Interjectio ac nota
onis. E. g. *Ehu em!* Ah, heu!
o me miserum, o me perditum!
ocativum: & ordinarie quando
vocant

TOZER LIBRARY

vocant aliquem, addunt in fine, urbanitatis, humanitatis vel alterius affectus monstrandi causa, *em*. E g. Filius matrem vocat *Papai em*, *aiüel em* v *ema*, Dilecte mi! *Patiru em*! o Pater mi! 3tio est nota Temporis præteriti & elapsi. E. g. *gebui em* *vachi dgu*, sic erat olim in seculo illo aureo *calcu em*, magus antiquus. *cona em*, miles veteranus. 4to est particula exornativa. 295. 5to est signum admirationis. E. g. *oviſa em*! o quanta ovium multitudo! *cüme tipantu em*! o annum felicem faustumque! *cümei em ta DIOS!* o quam bonus est DEUS! 6to est signum ingentis desiderii. *Mapu em*! o dilecta Patria! sed quis me transferet illuc. 45. 7mo. format diminutiva, & est nota amoris, urbanitatis. *votm em*, filiule. *Patiru em*, plurimum dilecte Pater v. Paterculle. *atün em*, nonnihil defatigatus sum (NB quidquid hic ponitur in masculino esse respectively intelligendum de genere feminino. v. N. 12.) *Millapalmimi em*! *millapalm* partes sequeris, illi adhæres, illum amas, colis, adoras.

201. *gam*, *gamno* Significat imo. omnes simul. E. g. *gamcùpalaizn*, nondum omnes adfunt, aliqui adhuc defunt, desiderantur, addito *no* notat rem esse parvi momenti. Sic *ta ni gamno*, *ta ni pichique gamno*, meæ reclusæ, mea curta supellex. 2do. *gamno*, æquivalet

quivalet genitivis parvi, flocci, nihili. E g. *gamno huentu*, homo plebæus, vilis, fordidus, ridiculus *gamno cullin*, bona parvi æstimanda, res nullius valoris, prætii. 3tio est idem quod frustra. *vemquilmi*, *gamno mlquepraimi*, sine, omitte, cessa, frustra labras, sterilem fundum colis, littus aras, surdis prædicas. *gamnoquintun*, frustra quærere. *gamno elun*, frustra expendere, prodigere. *gamno pin*, inutilia loqui, effutire, garrire. *paigo* fere idem quod *gamno*, sed minus usitatum. 726.

202. *Hue*. Hæc particula sæpe confunditur imo, cum *hue*, novum, recens: *hue curam*, ovum recens. 737. 2do cum *huen*. 204. 3tio. cum numeris cardinalibus, dum tempus futurum aut præteritum significant. 541. 4to. cum Nominibus in *hue* v. g. *alhue*, mortuus, qui excessit e vita: Diabolus. 5to quando est pars essentialis verbi vel Nominis v. g. *lahuen*, medicina, herba medicinalis. *llahuen*, fraga. Significat autem 1. plus, magis, amplius. E. g. *huerilcahuelaian*, amplius deinceps non peccabo. *gehuei*, superest, plus datur. *epuhuei*, restant duo. *ihueduamquelan*, non habeo amplius cibi appetentiam, edendi cupiditatem, non amplius efurio. *quine tupuhuei*, una leuca restat. Distinguitur autem particula *hue* a particula
tu

tu 226. quod hæc iterationem significet v. g. *ventun*, facere iterum; illa autem ab iteratione præscindat, significetque deinceps. Et propterea hæ duæ particulæ quandoque in eodem verbo concurrunt v. g. *huerilcahuetui*, in idem peccatum recidit, ad vomitum est reversus. 2do significat tempus continuum, præsertim si est conjunctum cum *te*. 205. E. g. *quine cuyen tanalehuen*, integro mense æger, ægrotus, ab infirmitate prostratus decumbo. *quine antù quidulehuen*, toto die fui solus. 3tio significat locum aut instrumentum. 89. 4to est idem quod desideratur. E. g. *quine tipantuhuei cayu mari tipantual*, unus annus desideratur ut annos sexaginta numerem, compleam.

203. *Huele* antepositum improbat, vilipendit, vituperat actionem verbi. 740. *Huelu*. ibid. *Hucma* 741.

204. *Huen* additum Substantivis, varias illis significationes communicat. 1mo. esse sodales, collegas, affectas, ejusdem sectæ, factionis, partium. E. g. *mapuhuen*, ejusdem Patriæ. *conahuen*, commilitones, ejusdem centuriæ, præsidii. 2do in materia consanguinitatis, esse consanguineos, agnatos, cognatos, affines in eodem gradu. E. g. *penihuen*, esse fratres. *lamûenhuen*, esse fratres vel sorores ex eodem patre, vel eadem matre

eatos. 3tio quando non sunt in gradu, ponentur solum duo, & non non superior, sed inferior aut re- E. g. *votmhuen*, pater & filius. *conater* & filia. *curehuen*, maritus & citur tamen etiam: *Chao votmhuen*, *ihuen*, sed fortasse Indi sunt imitatio loquendi Hispanorum. 501. 503.

no v. *Cno*. *Le* v. *cle*. *Le* significat in illo statu ac situ, quem verbum t. E. g. *vutalen*, sto erectus. *cude* o, decumbo: quando autem verum sit in duas consonantes, addunt *c* *le*. E. g. *cutanclen*, ægroto. *huif-* erectus, in ordine: & raro absque in immediate post Vocalem semper *e* & nunquam *cle*. Ne hæc partiundatur cum *que* 220. & *pe* 214. *ta*, quod *le* habeat pro objecto sitatum hominis vel animi v. g. *te-* sum hilaris, jucundus, lætus: vel tis, sedentis, jacentis, vel dispositi corporis v. g. *enumlen*, calore æstuo, solvor. *virçulei ni cuù*, habeo magidas.

Le. Aliquoties est exornativum; pondet phrasi latinæ, dignetur, si petere licet, nisi sit molestum. E. *len ta mi chao*, dignetur, non gravetur

vetur dicere suo patri meis verbis, **meo** nomine. 289.

207. *Ile* est particula confirmativa, sed nunquam ponitur sola, & sæpissime cum *chi*. E. g. *vei lle, vei llechi*, ita est. 99. 288: 4.

208. *Ique* cum numeralibus perinde est ac plus minus. E. g. *melilque* quatuor circiter. alias est particula exornativa. E. g. *marigen mo melilque amope*, ex decem eant quatuor.

209. *ma*. v. *uma*. 211. *me* de hac particula jam est dictum 77 79. Notandum autem imo. quod dentur & alia verba, quæ motum significant. V g. *un* in Missionibus; *run* in Chiloë; *cun* in *Picun mapu*, eo, seu Atticè, Ionicè, Doricè. *ui, utui*, abiit 2do. quod his verbis quandoque *me* (idem est de *pa* (jungitur. v. g. *unomen, unometun*, eo rediturus. *unopan, unopatun*, sum redux. 3tio. nota hos loquendi modos: *naumei, leuvu*, flumen decrescit. *naumei mencuhue*, decrescit cantharus, potus imminuitur. 4to. eleganter quandoque jungitur *pa* cum *me*. E. g. *conmpamelan pu Huinca*, mihi cum Hispanis nec feritur nec metitur. *allcûpamelan, vachi dgu!* hoc in tota mea vita non audi- vi. *unpamelaiai pu alhue ta ni ruca mo*, nunquam per omne ævum in inferno orietur sol.

210. *mom*, *num* 4 significat imo. tempus præteritum & jam elapsum. E. g. *arelen huinu ta mi lagmmom ovisa*, commoda cultum, quo ovem occidisti. *tva ruca ta mi tpmom*, hæc est domus ubi vapulasti. *deuma ta mi imom rapituimi*, postquam comedisti v bibisti (nam *in* utrumque sonat) vomuisti. *deuma ta ni nuapemom, ina tpuquei*, post cornua, verbera. 2do. societatem. E. g. *ta mi huerilcamom pinombui cam*, cum quo peccasti num erat junctus v. juncta matrimonio? 287 : 4.

211. *nma*, *ma*. *nma* cum *n* ponitur quoties Verbum cui conjungitur in unam tantum consonantem terminatur, quod si in duas desinit, absque *n* jungendum erit. Adhibetur autem ad declarandum, quod actio v. passio verbi sit in bonum vel malum sui vel alterius, unde suppletur hac particula Dativus commodi v. incommodi: ut constabit ex exemplis. Notandum autem tribus casibus & modis accidere posse, ut aliquid in commodum vel damnum alicujus sit, nempe vel imo. sui ipsius, & tunc additur *u* nota Transitionis reciprocæ. E. g. *lagmmaui*, sibi ipsi occidit, e. g. gallinam, &c. vel 2do. in bonum vel malum alterius, & in hoc casu usurpantur aliæ Transitiones prout sensus postulaverit. E. g. *cûpalmaiac-imi*,

imi, tibi afferam, adducam. *cupalmaabin*, ipsi illud afferam. vel 3tio. à persona determinata præscinditur. E. g. *quine elunman v. elunmagen*, mihi datum est unum. *lanman quine cahuelli*, mihi periit, mortuus est equus. *penmaulabin*, id in illo non adverti. *anúmnienmaun*, recordor, memini, manet altâ mente repóstum *inmaun*, mihi illud in stomachum conjeci. *inmauimi*, tibi illud comedisti. *inmaui*, illud comedit sibi. *elunman*, mihi datum est.

212. *ntu* 1mo. additum Nominibus quæ multitudinem indicant; significat locum ubi ea in magna abundantia & copia reperiantur. E. g. *rmentu*, locus juncis, scirpis abundans. *curantu*, saxetum. *lemuntu*, locus multis arboribus confitus, spissa sylva. 2do. compositum cum verbis, idem significat quod verbale. E. g. *huerin*, delinquere. *huerintu*, delictum. *tipan*, exire. *tipantu*, exitus (anni.) 3tio. junctum adverbis est idem quod *ple.* 216. versùs. E. g. *huenuntu*, sursum. *vurintu*, retrorsum. *minuntu*, introrsum. 4to. supplet vices Participii. E. g. *arcùntu* pro *arcùntulu*, *arcùntuel lafquen*, recessus maris. *vurintuche* pro *vurintulu v. vurintuel*, lycophanta, totus ex fraudibus & mendacio compositus, qui vitia pietatis specie occultat. *epuntu v. epugentu* pro *epulu*

, secundus. *melintu* v. *meligentu*,
lu, quartus.

z significat venire, suppletque pro
 6. 79. aliquando est instar Verbi,
 nitur loco *cupan*, venio: & ali-
 star adverbii pro *vei meu* v. *va*
u, huc. 102. E. g. *Quimpalabin*
 id ætatis non eram confectus,
 meum vivum cognoscerem. *tu-*
pan, opportune, opportuno tem-
 ; tempestive adsum. *chumcomm-*
achi dgu mo, ad quid te immisces
 io. *commpamelan*, no me immif-
 hoc ad me. *pivalpai*, misit huc,
 , v. nuntiatum. *chilcalvalpaeneu*,
 huc litteras. Aliquoties ante *pa*
 vel ut res ponatur in dubio; &
 valet particulæ *rque*. 223. vel per
 mittendo el *u* in verbo *rupan* v.
 que hæc dictio *ierpai* verti potest,
 illud portandum venisse; vel tran-
 n portavit. Ordinarie Huilliches
 pro *me*. E. g. *chumupaian* pro
 ad quid? cur eam? *elpaian ta ni*
 pro *elmean*, ibo equum suo loco
Pa aliquoties additur verbis;
 aliquoties Substantivis, ut *apopaia-*
 s creatus superior. *Uatpape*, ve-
 tas. *ulmenpai*, venit dives: ali-
 G quoties

TOZZER LIT.

quoties Adjectivis, ut *mollpai*, venit nudus. *villpape*, veniant omnes. *cùlapaign*, venerunt tres. Dicitur etiam *ladcùn cupan*, venio tristis. *incupai*, venit potus. Quæ in *pa* finiunt, nonnunquam quod verbale significant. E. g. *tipan*, exire. *tipapa*, exitus. *unon*, redire. *unopa*, reditus. alias significant personam quæ id facit, quod verbum pronuntiat. E. g. *yetun*, asportare. *yetupa*, persona quæ ad asportandum venit. cum nominibus & adverbis significat *cis v. citra*. E. g. *lemupa*, citra, cis sylvam. *huentepa*, supra ex hac parte. *minupa*, *punpa*, intra ex hac parte.

214. *Pe*. Trifariam servit hæc particula. 1mo est exornativa. 2do ad significandum dubium : videri ita quidem, at non esse omnino certum. *cupaialu*, venturos E. g. *aldùn huentu cupalu pei*, videntur venisse multi homines. *aldumanpei*, videor moram fecisse, cunctantius egisse, moras traxisse, advenire tardius. *quimlaimi pei*, videris nescire. *gepei*, forsitan, forsitan fieri possit. *mlepei*, videtur adesse, non satis scio. *inche gepei*, ego fortassis *eimi gepei*, tu fortassis. 3tio significat quod actu circa eam rem, quæ exprimitur, occupetur, quod actu ei incumbat. E. g. *maupen*, contorqueo restes. *iepa-peeimi*, adsum, venio ad te asportandum.

215. *Petu*. 1mo. adhuc. *petu magi leuvu*, fluvius adhuc crescit. *petu mauquei*, *pirei*, adhuc pluit, ningit. *petu pepiluquei*, adhuc se comit, comparat, exornat. 2do. interrim dum *iqueli* v. *ipeli pepaiaen*, interea dum prandeo, cœno, comedo, ad me accedes. *petu iquebun pepauyeen*, dum comederem, ad me videndum venisti. 3tio. jam dudum jam pridem. *petu mtmgequeimi*, jam pridem vocaris. De *petu* fit *petuln*, perseverare. 802.

216. *Pina*. 224. 806. *Ple* 1mo qua v. quorsum e. g. *vauple*, hac, huc. *teyeple*, illac, istuc. *incheple*, versus me. *manple*, ad dextram. *hueleple*, ad sinistram. *vuriple*, retro. *chuchiple*, *chuchi adple*, qua, quo, quorsum? *lafquen ple* v. *lafquen mo ple*, versus mare: 2. 1mo, usque adeo. E. g. *tehuaple quimquei ta che*, non solum homines, sed & canes ipsorum novit. *ni ge ple cutangen*, usque adeo oculi mihi dolent. 3. Tenus. *lonco ple*, usque ad caput. *ancaple*, lumborum tenus. *ancaplelei*, ad medietatem pervenit. *iod ancaple coni*, ultra medietatem. 290.: 21.

217. *Po* exornativum. *chumùn chei?* *tanaporumepran?* *chuchei*, quid egi, cecidi subito, repente, ex insperato? sum nescius.

218. *Pra*. Significat 1. frustra, sine causa, casu, absque fructu, cum excessu. *pepra-*
G 2 *eimi*,

eimi, casu te vidi. *ipran*, edere v. bibere nimium. *raquiuprai*, superbit, immodicus sui est æstimator. *kdaupran*, frustra laborare. 2 sponte, suapte natura NB. interpretando id in vituperium. E. g. *Ueûprai vachi cachu*, hoc gramen, hæc herba, hoc pasculum sua sponte nascitur. *ufprai vachi co*, ista aqua nulla diligentia suapte natura scaturit. male autem dicerem: *DIOS cùmeprai*, sed *ta ni quidugen mo cùmei ta Dios*, DEUS suapte natura bonus est. 3tio. Explicatur hac particula omne nimium, quod in vitium vertitur. E. g. *motingeprai tvachi huentu*, nimium pinguis est homo iste. Hæc autem oratio: Deus est ultra modum amabilis, vertenda erit per no: *no aiùvali ta DIOS*. 271. vel aliter 272 *Pra cum calli*. 193. NB. auferendo verbis in *pran n* finale, fiunt Substantiva, quæ significant personam vel rem inutilem, & quæ frustra aut sine debito fine, ac sufficiente causa operatur. *mogepra*, qui vivit aliena quadra. *dusupra*, loquax, dicax, blatro. *lapra*, quod facile perit, ac sine violentia marcessit, moritur. *ancùpra*, arbor quæ sponte siccatur. *vuchapra* senex qui nullos genuit filios (intellige senex Indus, nam aliud est de Personis Religiosis.

219. *Pu*. Signum seu nota Numeri Pluralis. 8. 21. Item significat imo. distantiam
pulei,

pulei, distat. 556. 2do. donec. *venten dugupraquebi*, *lagmpubi*, non cessavit male loqui, donec occideretur. 3tio. Attingere, assequi. E. g. *pupelon*, *puquintum*, *pu allcun*: procul distita visu, auditu attingere. *pulai vachi charahuilla*, hæc femoralia me non capiunt. 4to. intus. *pu mlei*, degit, est intus. *pu coni*, intro ivit, ingressus est, intravit. 5to. à, in, ad, juxta, prope. *pu ktalmlei*, ad ignem stat. *puleuvu mlei*, est juxta fluvium. 6to. significat copiam, multitudinem unà cum loco: ut de *ntu*, *peum*, *queum*, diximus. E. g. *gebun*, nux avellana. *pugebun*, nucetum. *coyam*, quercus. *pu coyam*, quercetum. 290: 12. 13.

220. *Que*. imo est exornativum. *Vei que mai*, sic est. *Hueluquemai*, sed potius. 2do nota Pluralis. 10. 3tio signum Temporis Præsentis. 36. 4to rem actu fieri, aliter tamen ac *le*. 205. *kdaunquei*, est occupatus in laborando. 5to. compositum cum Gerundiis Ablativi, illa facit Nomina, & sunt illa in *queum*. 72. 89. 90. 6to. consuetudinem seu habitum significat. *Diablo piquen*, soleo Diabolum invocare. *eimi lagmchequeimi*, es latro, homines soles occidere. *quinelque*, aliqui. 94. 295: 5. 208.

221. *Qui*. non est particula *qui*, quæ negat Imperativum. 105. sed *qui*, in quod sæpe *cù* mutatur. 198.

222. *Re.* imo. solum, tantum, tantummodo, duntaxat. E. g. *rehueicon illebin*, solum potum ex maicio confectum bibi. 479. (vocem: maicium habet Jacob. Pontanus.) *re co*, aqua pura, mera, immixta. *rekdau*, merus ac purus labor, labor sine ullo fructu. *re umautuquei*, tota illi dormitur hyems, dormitur & annus. *re ian piquei*, nil præter cibum & potum cogitat. *recupan*, venio sine ullo, quod tractem, negotio. *re mi pepapin*, *re mi quintuulpapin*, solum ad videndum te veni. *renuagei*, est veterator, totus ex vitiis sceleribusque conflatus, concretus, compactus. *recofque piqueimi*, panem tantum petis. *re eimi*, tu solus, præter te nemo. *re gumatuqueimi*, nihil nisi plangit ex te percipitur. 2do. gratis. *re clugen*, gratis accepi. 3tio. junctum cum *pra*, absentiam curæ, negotii, sollicitudinis indicat. E. g. *remiaupraquen* v. *re ni miaupran*, eo ambulatum, me oblectans, vel fruens otio, liber a negotio. De *re* fit *rechi*, solum. *Rem reln*; e regione situm esse, absque aliquo intermedio. *reli ta ni ruca*, domus mea e regione, ex adverso sita est. *relmabin vachi maun*, in faciem mihi dedit hæc pluvia. aliquando etiam *l* omittunt: at tunc significationem mutat. E. g. *renman*, perseverare in eodem statu. *renmai ta ni cutan*, nec pejus nec melius habeo, morbus in eodem

u perseverat, permanet, persistit.
eni se vocant invicem *Reche* 698.

Rgue. P. Baldivia meminit particu-
dicens eam in compositione Plura-
sed positam post Nomen signifi-
m, tantum. At inter Indos in Mis-
reperitur quidem illa particula; sed
ificatio, quam illi R. P. Baldivia

Est autem particula *dque* eadem
: nam Indi loco *r* sæpe ponunt *s*,
ustitanum. 4. Ita pro libitu dicunt
imi, *mogesqueimi*, *mogedqueimi*, &
imi: uti & *pran*, *psan*, *pdan*, *pxan*
io propria hujus particulæ, sive
is, sive verbis jungatur, est imo.
endere vel in dubio relinquere.
erque, videntur homines *recher-*
letur Indus. *quinturquebi ta ni cù-*
suo commodo studere, rebus suis
videtur. *cùmerqueimi pin*, v. *cù-*
bieimi, mihi videris vir bonus. *al-*
zei pigerqueimi, piger haberi vide-
o. qualiscunque, utcunque. E. g.
quebin, mihi sapuit utcunque. *cu-*
s. cùmerquelai, est talis qualis. v.
alis. 3tio. Sæpe etiam est tantum
ra: imo cum *que* conjungitur. E.g.
erquen, hoc videor dicere.

Rume. imo. cum Subjunctivis si-
G 4 gni-

70288

gnificat quamquam, quamvis. *lagmeli rume*, quamvis me occidas. 2do. cum Nominibus saltem. *inche rume incaen*, me saltem adjuva. 3tio. cum Verbis Negativis Indicativi vel Optativi modi, item cum Aoristis, verbi actionem omnino negat. E. g. *quimlai rume*, nescit omnino, prorsus, penitus ignorat. *chem ilai rume*, comedit plane nihil. 4to. sed junctum cum *chem* & verbo affirmativo, omnia affirmat. *chem quimi rume*, v. *chem rume quimi*, scit omnia, est omniscius. 5to *chem rume* addendo *no* significat nihil. *Chem no rume*, nihil. 6to, est idem quod nec. *Eimi rume ulaiimi*, nec tu ibis. 7mo. solus v. solum. *quine rume llanca uli*, unam tantum. *llancarum* lineam est largitus. 8vo. nunquam. *quinechi rume pelaen*, nunquam me vidisti. Et nota discrimen inter *quinechi pelaen*, nunquam me vidisti; & *quinechi rume pelaen*, me vidisti nunquam omnino. 9no. næ, certe, mihi crede. *peaimi rume*, næ tu impune hoc mihi non feceris. 10mo. vix. *utuintugelai rume*, *pegelupatui*, lupus in fabula: vix nominatus quando paratus. 11mo. cave. *utuacimi rume*, cave veniam, eo accedam. 12mo. non audere. *tpulaiaen rume*, verberare me vel tangere non audeas. 13tio. quivis, quilibet. *chuchi rume, chem rume*, quilibet, quodcunque. 14to. insertum significat raptim, obiter, repente, per

fennam. *larumen*, mori morte re-
subitanea. *pegerumen*, raptim, cur-
rere. *perumen*, videre obiter, per
am.

Tcu. Verba composita cum *tcu* imo-
tat rem ita & eo modo factam, quem
pronuntiat. E. g. *catun*, interclu-
sio. *catuntcu*, septum. *tarin*, li-
ntcu, res ligata, involucrium. Quan-
tum definit in unam consonantem,
ante *tcu* retinet, at si in duas con-
terminetur, ultimam quæ est *n*
E. g. *choqtcu*, quo lux v. ignis ex-
it, emunctorium. 2do. format Su-
perlativum. *quimtcu*, peritissimus. *duguntcu*,
simus.

Tu facile confunditur hæc particu-
la. Verbo *tun*, quando est compositum,
quod *tun* est verbum simplex, nullo
modo dignoscitur. E. g. *tuge co*, hauri
Regula dignoscendi est, quod quan-
do proxime vel valde prope radicem,
non potest esse verbum *tun*: item in verbis
quod *tu* verbum semper *gen* præcedit;
quod *tu* particula. Item quando in uno
verbo composito *tu* bis reperitur, pri-
mum erit verbum, secundum *tu* parti-
cula. E. g. *elututun*, *elutumetun*, *elutugetun*.
quando non habetur plus quam u-
num

num *tu*, nec adfit verbum *gen*; solum ex sensu & contextu colligitur, num verbum fit, an particula. Significat autem hæc particula imo. iterum, iterare, repetere. E. g. *acun*, venire. *acutun*, iterum venire. *conn*, intrare. *contun*, iterum intrare. Tantum in duobus verbis invenitur particula *tu*, ubi significet omnino oppositum significato verbi, alterum usitatum in Missionibus, nempe *ùrcutun*, quiescere. significando *ùrcun*, fatigari: alterum *Chiloënsibus* & *Huillichis* proprium; scilicet *atùtun*, quiescere: de *atùn*, fatigari. Alius modus iterationem significandi est anteponendo verbo adverbium *ca*. E. g. *ca cupaiaimi*, venies iterum: idem quod *cupatuaimi*. Nonnunquam utraque particula *tu* & *ca* concurrunt in eodem verbo; ac tunc est pleonasmos ita ut altera abundet, ac si diceres: redibis iterum. Quamvis autem particula *tu* iterationem significet, non ponitur toties quoties res erit iteranda, sed tantum semel, explicando reliqua per adverbia numeralia. E. g. *cùlachi mtmvaieimi*, tribus vicibus te accersivi. 2do. significat rem, quæ est illud ipsum, quod Nomen vel Verbum enuntiat. E. g. *tehua*, canem sonat. *tehuatu*, res canina. *tann*, cadere. *tantu*, res quæ cecidit. *vùna*, putredo. *vunaltu*, res putrefacta, putrida. *huenetu*, res furto ablata. *maputu*, res terrestris.

huenu-

, res cœlestis. *vachitu*, res moderna, res temporis, loci, res huc pertinens. *quinetu*, res illius vel alterius temporis, loci, *quinetu*, semel. *eputu pinomi tva*, nuntiat matrimonium. *huecuntu*, res extrinsecus, forinsecus, de foris succedens. *mutu*, intrinsecus. *mutu*, procul dubio, certe, certius. *taftu*, coram, ad. *taftu huecuntu venten raquivalai tuetudgu*, res terminabilis sunt cœlestibus comparatæ, æstimantur bona terræ, si cum conferantur. NB. Verba, quæ in consonantes exeunt, si componantur, ultimum *n* perdunt. E. g. *tann*, Verum si addendum sit *ntu* 212. alia postulant, ut *tanentu*. 28. 286 : 6.

Val significat imo possum. *Vemgen*, poteras fecisse. *contuvali Patiru?* ad Patrem intrare. *quimvallai vachigun*, latet hoc mysterium, arcanum, *vei ni vemgen*, *vei ta ni ad nopi*, malam indolem, vitiosam naturam comprimere, ad rationis mergere non potest, naturam expellas tamen usque redibit. *inei pepilabui noal*, ad impossibile nemo tenetur, test contra torrentem. 2do. jubeo, *mi valaeimi quine macun*, fieri tibi

TOLENTIN

bi curabo vestem stragulam. *cofquelvalbin ta ni rgo*, curavi fieri ex mea farina panem. *rgolvalbimi ta mi cachilla*, triticum, frumentum tuum moli curasti. *murquelvalbi ta ni dahue*: quinquam meam torrerı jussi. *mlge pigelu, mlvalen piquei*, quod quis seruo suo, hic suo imperat. Imperare absolute, per *Toquin* vertitur; nam *toquin*, mando, impero. 3tio. mitto. E. g. *nllavalse quine can pulcu*, mitte qui petat cantharum vini. *pivalpi*, misit dictum, nuntiatum. NB. *pivaln*, negativum sive *pivalan* significat; quid hoc ad me, hæc ego non curo, his non me immisceo, aliquoties etiam indicat vituperium, contemptum. E. g. *pivallai tva*, hoc vitiosa nuce non emam. mittere absolute; *huercun, huerculn*. 4to cum infinitivo supplet pro debeo, meum est. E. g. *inche vemvaln*, meum est, mihi incumbit, teneor, meum officium est hoc facere. *umautuvalam*, 101. 102. hoc non est tempus dormiendi. 5to. calumnior. *Huenevaleneu*, furti crimen in me contulit, conjecit, furti me accusavit. *calcuvaleneu*, dixit me esse magum. *lagmvalzei*, necem illi attribuunt. 6to linquo. *chillcavalen*, sine, linque obsecro, omitte me, ut scribam. 7mo. postposito *u* est simulo, fingo. *vemvalulai*, simulat se non fecisse. 8vo. commendo. *Huenevoe elucullinvalimi*, rem latroni; lupo ovem commendasti.

mereri, dignum esse. *pevali ta que che*, merentur iusti DEUM *ta Apo gevalimi*, scepro, regno, nus es. *ni peni gevalimi*, es i meus frater sis. *aldù elugevalio* dignus es, mereris prœmium. *toquiva-* s qui bello præficiaris, qui mans. *cofque mi elugen elugevalimi*, lucraris panem. *co rume eluge-* c aqua, quam bibis, dignus es. *l. uûauvalimi ta mi peni*, tu trem tuum, non es cum tuo fra- dus, comparandus. NB. quan- urrit cum alio *l, l* particulæ *val* libitum.

voe 85. 86. *vel, velem*, 44. *u.* ad 191. item 227.

u semper postponitur, excepta ficatione, ut dicetur hic infra. *mo* post. *epuhue ula*, post duos *ula*, statim, post breve temporis do. abhinc. *uûia ula*, a die he- *ula*, nuperrime. 3tio. usque. *leu-* *ewvu mo ula*, usque ad fluvium. *v. ca chyen mo ula*, usque ad al- sem, alio mense. 4to. adhuc. *a petu* quod *petu* jungatur & & negativis; *ula* negativis tan- tum.

TOZER

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that proper record-keeping is essential for the success of any business and for the protection of the interests of all parties involved.

2. The second part of the document outlines the various methods and techniques used to collect and analyze data. It describes how these methods are applied in different contexts and how they can be used to identify trends and patterns in the data.

3. The third part of the document focuses on the interpretation of the data and the drawing of conclusions. It discusses the various factors that can influence the interpretation of the data and how these factors can be taken into account when making decisions.

4. The fourth part of the document discusses the importance of communication in the data analysis process. It emphasizes that clear and concise communication is essential for ensuring that the results of the analysis are understood and acted upon by all relevant parties.

5. The fifth part of the document discusses the various challenges and limitations of data analysis. It describes how these challenges can be overcome and how the limitations of the data can be taken into account when making decisions.

6. The sixth part of the document discusses the future of data analysis and the various trends and developments that are likely to shape the field in the coming years. It describes how these trends and developments can be used to improve the accuracy and effectiveness of data analysis.

it ubique, omnibus narrat. *abye-*
imminuitur, ad finem tendit, per-
iyecuumeimi, macrescis, macerescis,
is, attenuaris, fis macer *piyecuùme-*
pe, auscultamus; audiamus, quæ
berge loqui.

Ad cognoscendum vim harum par-
a, unum hoc exemplum sufficiet.
edeo. *anùchi*, sedens. *anùlechi*, in
dentis. *anuknouchi*, fumens situm.
figuram sedentis. *anùhuechi*, in se-
rosequens. *anùvalchi*, potens fede-
re iustus v. jubens. *anùtuchi*, se-
um. *anùpachi*, veniens sedere. *anù-*
ffum iens. *anùiauchi*, vadens fede-
sedendum. *anùcauchi*, simulans se
anùnmachi, credens se sedere. *anùr-*
qui videtur sedere. *anùyecuùmechi*,
sedere. 233. 691.

Quando plures ejusmodi particulæ
erunt, ipsa ratio & adjuncta, sin-
que particularum significatio dicta-
nam ante, quæ post ponendæ sint.
ueduamquelan, non habeo amplius
otûs appetentiam. *pegelhuerumehue-*
a meu ne imposterum hic amplius
re ausis. *dugunmaclotupaeimi*, ve-
adjuvem in intercedendo, rogando,
iterum pro te. *marichi cagecaule*,
tu-

10255

tacuknovalquelabi ta ni vemgen, ut **ut** alius alium se esse simulet, non potis est dissimulare quis sit. *vachi tu curivalcaume-cuumeimi*, ab eo tempore inclinata est res tua, omnia ad interitum vergunt, ad præcipitium tendunt; in pejus ruunt; quotidie deteriora fluunt. *Pedro egn vutalcoilla-dguprabign*, Petrus & sua familia v. sui amici, v. suæ factionis homines falso illum criminati sunt. *anulepui*, cœpit sedere. *anûpulei*, procul sedet. *anûlepulei*, procul distat, ubi sedet.

234. Appendix de Verbo Pin.

Quandoquidem una ex præcipuis hujus Linguae difficultatibus est Constructio verbi *Pin*; eam quoad potero brevissime in duobus sequentibus Paragraphis dissolvam. In primo adducam varias verbi *pin* significationes: in secundo loquar pauca de ejus Constructione.

§. 1. Variæ significationes verbi *Pin*.

235. *Pin* aliquando est, aliquando non est Compositum. Quando non est Compositum, particularibus regulis non indiget, nisi quod *pin* ultimo loco ponitur, reliqua autem, quæ sunt ea quæ dicuntur, anteponenda sint. 59. 236. 237. Quando est Compositum, varias habet significationes, quas dabimus partim in hoc, partim in sequenti paragrapho. *Pin*

ponitur

um particulis seorsim nil significan-
g. *gapin*, *gapitun*, *gapiln*, facere
inire matrimonium. 504. *reupin*,
strepitus fluminis, sonitus cur-
uæ, per Paranomasiam. *apin*, de-
aliquid vehementius appetere. *api*,
uit, libitum est.

um adverbis. E. g. *eapin*, consen-
robare, ratum habere, &c.

cum adjectivis. Significatque tra-
quem injuriose vel contra; prout
nificatum horum adjectivorum, E.g.
male verbis accipere. *leupin*, ve-
re. *vei pin*, confirmare, probare.
hoc volo, eligo, &c.

um substantivis. 1mo *malûen pin*,
pudicitiam tentare, sollicitare, fœ-
d concubitus aut inconcessam ve-
licere, de stupro appellare, quam-
de irrationalibus dicant. 2do. desi-
quid in particulari. E. g. *misqui pin*,
ero, peropto. 3tio. opus est. *cof*-
pane opus est. *eimi pilan*, tua ope-
geo, non indigeo. 4to. tractare ali-
i substantivum adjunctum significat.
nevoe pieneu. 5to. petere. *cofque pi-*
anem peto. 6to. cum pronomini-

H

bus

TOZER LIBRARY

bus primitivis significat annuere, consentire. *inche pii*, annuit, consentit.

5to. cum Verbis, Verbi significationem mutuat E.g. *coilla pin*, mentiri. *goimapiin*, stoliditates loqui.

6to. cum negatione E. g. *pilan*, sonat nihildum decrevisse, adhuc animum fluctuare, nihil adhuc deliberatum sibi esse, nondum adduci ut faciat, sive se absolute rem negare, quamvis cum modestia ac urbanitate.

7mo. Est verbum simplex & extra compositionem atque ita significat

236. 1mo. dare facultatem, veniam. Et in hac significatione debent præcedere formalia verba, &c.; quibus dicta facultas, venia, &c. conceditur. E. g. hæc dictio: illi dedit licentiam eundi, sic vertitur: *uge pibi*, ubi *uge* est secunda persona Imperativi verbi *un*, ire: abi v. ito, illi dixit. *amotuge pibi*, dedit illi potestatem abeundi. *vembige pin*, per me tibi id facere licet. 2do. promittere, & tunc semper jungitur verbo *elun*, dare *cofque eluaeimi pibin*, ipsi promisi panem v. dixi illi, tibi dabo panem. 3tio. ferre, pronunciare, dare sententiam. *lape pigei*, mortis sententia contra illum lata est. *lape pigeimi*, es capite v. ad mortem damnatus,

o. certiozem facere. *amuge pi, picimi,*
m te facio te obtinuisse abeundi fa-
n. Eodem modo 5to. calumniari.
liberare. 7mo. cogitare. 8vo. referre.
m verbo *cupan* est vocare. *inei cupan-*
nu ? quis te vocavit ? 10mo. cum
Hueupin, (*hueupin* trisyllabum) est
m v. verba facere in Parlamento
ntiis generalibus.
es hæ sunt significationes verbi *pin*.

§. 2. Constructio Verbi *Pin*.

melius intelligantur dicenda, notan-
quod Indi Chilenfes, quoties dant
um alicui ad aliquem, vel de re qua-
iunt certiozem; ille qui mandata per-
at quæ sunt dicenda vel narranda re-
a eodem modo ac iisdem omnino
ous verbis perferat referatque, quo
audivit, absque eo quod vel addat
ittat, nisi verbum *pin* prout adjun-
ulant.

Modi loquendi per *pin* possunt esse
mo. quando illud quod dicitur, man-
refertur; dicit persona referens velut
ppriam, seu a se ipso vel sibi, vel
stam. 2do. si illud dicit, mandat, re-
eri, ut hic alter alteri illud dicat,
referat. 3tio. quando illud dicit,

H 2

man-

TOZER

mandat, refert alteri veluti ab alio dictum, mandatum vel relatum.

239. Quod ad primum loquendi modum attinet, quando illud quod dicitur, mandatur, refertur quis dicit suo nomine tanquam rem a se ipso sibi vel alteri dictam mandatamve: tunc omnia ponentur in prima persona, *pin* inclusive. E. g. *huampuan pin*, dixi me navigaturum, v. facturum lintrem. *uan pilan*, non dixi me abiturum. Quando quis sibi loquitur, utitur *pin* vel cum Transitione reciproca, vel absque illa. E. g. *deutuchi pin v piun*, dixi mecum cave sis.

240. Si illud quod quis dicit, jubet velut suum proprium dictum vel mandatum, illud dicat vel mandet alteri personæ quæ patitur; tunc ex parte verbi semper datur Transitiō: at ex parte *pin* dabitur vel non dabitur, prout fuerit sensus. E. g. *huerilcaquieli picimi*, non me offendas, te moneo. *lagmabin, pibin*, dixi illi, illum a me occidendum. *vei vemquilmi picimi*, omitte sis isthæc, tibi dico.

241. Quando *pin* est Infinitivus alterius verbi, quod Infinitivum petit, *pin* poni poterit vel cum vel absque Transitione: verum particula possessiva quam secum trahit, ponetur primo loco, postea dictum vel mandatum;

; denique ultimo loco *pin.* E. g. *aiù-*
a mi cùmpemgeimi piabin, non vis,
dicam te stultum esse.

Si verbum in hoc primo loquendi
est verbum peto, oratio fiet cum
one tertiæ ad primam; & verbum
r vel in Futuro vel in Imperativo;
n *pin* variabitur per Tempora, quæ
c: verbum peto. E. g. *quine amomari-*
eluaeneu v. eluechi mo piabin, Rosarium
petivi. *quine cofque eluechi mo*, v.
u piubili, si peterem ab ipso panem.

Secundus & tertius loquendi modus
at connexi invicem, de utroque si-
actabimus, præsertim de iis quæ ad
a danda aut perferenda pertinent,
n his consistat præcipua verbi *pin* dif-
Igitur qui dat vel mittit mandatum,
pin bis repetit, semel quasi loque-
ræfens personæ, cui mittit: & ite-
rbo *pin* jubens personæ quam mittit,
alteri dicat, mandet, referat. Et ille
tum vel mandatum refert, ad ver-
mnia quæ ipsi sunt dicta refert ex-
olo ultimo *pin.*

Qui mittit mandatum, si est per
E. g. peto; ipse se, quando petit,
t utens Transitione tertiæ ad primam,
que verbum in Futuro vel Impera-

tivo, & deinde *pin* concordans cum persona quæ mittit, quæ solet esse tertia persona, & personæ quam mittit, solet loqui his vel similibus verbis: *piabimi, pin. piabimi pelelaen, pilelean, pilelmeen*, si fuerit unus solus. Verum si personæ, quæ mittuntur, plures fuerint, mandatum quidem idem erit, sed loco Numeri Singularis substituitur Dualis vel Pluralis prout opus fuerit. E. g. Indus mittit suum filium ad Patrem Missionarium ut tabacum ab ipso petat, dicitque: *pi chin p̄tm eluaeneu ta ni Patiru, pi ta ni chao, piabimi*. Hic filius qui mittitur, Missionario ita loquitur, *pichin p̄tm eluaeneu ta ni Patiru, pi ta ni chao*. Quando mittunt ad petendum, etiam brevius se expediunt: omitendo scilicet verbum, & ponendo duntaxat rem quæ petitur, & postea verbum *pin*, quod reflectit ad personam cui mittit; quæ quoties est persona absens, appellari solet in tertia persona. E. g. *p̄tm pi ta ni chao, piabimi ta ni Patiru*, & alius dicit: *p̄tm pii ta ni chao*. 206.

245. Quando qui mittitur, non ad petendum, sed ad portandum vel afferendum mittitur; tunc ille qui mittit, loquitur cum persona non cui mittit, sed quam mittit, & hic dicit eadem omnino verba, quæ audivit: & deinde ex suo addit *pin* vel concordans tantum cum persona quæ mittit, vel
cum

Transitione tertiæ ad primam, quæ est
quæ mittit ad illam quæ loquitur,
passivum cum persona quæ mittitur.
loquitur suo filio sic: *vachi achahuall*
Patiru mo, vade & porta mihi has
Patri Missionario: filius afferens
dicit: *vachi achahuall elmeen Patiru*
ta ni chao. v. *pi gen*.

Si solum ad salutandum, urbanitatis
causæ, aut ad nuntiandum
res vel sunt futura, mittitur; tum si
non est cum Transitione ad personam
mittitur, dictio fiet ut verus sensus po-
nitur, & *pin* ponetur bis. E. g. *epuhue*
uaca lagman v. *lagmabin*, *pi ta ni chao*,
v. *pilelmen Huenuvilu*, vade, dic hue-
quod perendie sim occisurus vaccam,
filius illa nuntiabit uti supra 245. Alias
pin ponitur cum Transitione ter-
tiam vel numeri Singularis, Dualis
prout fuerint unus, duo vel plu-
rabilis nuntiatur. E. g. *lagmabin pi ta*
ni chao, v. *pieimu ta ni chao*, dic illi, quod
interfecturus. *aldù mari maribichi*
ni chao, *piabimi*, dices illi, quod ip-
sulam gratificer, quod ipsum amem
de sua cura & diligentia, quod
mihi semper erit tanti beneficii re-
sponsio. & filius ista narrans sic dicit: *aldù*
maribichi pii v. *pieimu ta ni chao*.

247. Si quæ perferenda sunt, sunt tantum verba salutandi, urbanitatis, honoris; *pin* non ponetur omnino in fine, sed post verbum: ac demum adduntur aliæ formulæ, quas forte didicerunt ab Hispanis. E.g. *aldû mari maribichi pieimu ta ni chao: ni mogen, ni cûmelen cai*, Pater meus te quàm humanissime salutatur, & quærit quæ valeas: an bene tibi sit.

248. Si quis narrat dicta vel facta alterius, id fieri potest vel ita ut narrans illa referat simpliciter ut gesta sunt, vel ut referat alterius dicta, quæ ipse præsens audivit, aut alius illi coram narravit: si illa audivit ita immediate, ponetur dictum alterius iisdem formalibus verbis, quæ illa persona loquens protulit, aut proferret si coram adesset, secundum regulas Transitionis, ut supra diximus. E.g. *lagmabin pi v. pieiu*, dixit quod illum esset occisurus, perempturus, necem ipsi machinaturus. *aucatuabin mapu pibui*, dicebat se res novas moliturum, conjunctionem, rebellionem procuraturum.

249. Eodem modo fiet, quando referenda est res futura, ita ut in futuro ponatur utrumque & verbum, & *pin*. E.g. *pepi ularian pi ai*, dicet se venire non posse. Aliquoties Futurum cadit supra *pin*; & verbum est ponendum in Aoristo. E.g. *vamgechi vem-*

pi *pii*, dicit ita faciendum fuisse. Unde quoque verbum *pin*, si non intertransitio, mutatur in Participium. *pin* pro *pii*: *pilu* pro *pii*. quamvis dicitur *pilu*, quod facile confundatur cum *pilu*, surdus: unde potius dicunt *pi-illelu*.

Quoties refertur dictum plurium, potest poni vel in Singulari vel in Duali vel in Plurali: idemque intelligendum de Participiis, quid quisque responderit. *moan* v. *moan pign*, dicunt se esse venturos.

Si mandatum sit secundo modo 238 ponitur. primum *pin* ponetur ut jam dicitur multoties: secundum erit vel Participium *piam*; vel Passivum per *gen*: concordabit semper cum persona, ut in sermo. E. g. *laian em pii piam* v. *laian em piam* dicunt eum dixisse se moriturum. *laiaimi pigeaimi* v. *laiaiam*: dicit dicitur me esse avarum, tenacem, for-

Si in isto secundo loquendi modo ponitur Transitio, uti si alter alteri refertur alterius ad alterum, tunc si locorum ac invicem, fiet secundum Transitionem. E. g. *laamaeimi pien piam*,

piam, dicunt te dixisse, quod me velis occidere.

253. Si hic modus narrandi invicem dicta alterius, includat bis *pin*. E. g. dicunt me dixisse, te dixisse, &c. intelligendo dicta in absentia; tunc verbum ponitur in prima Persona cum Transitione ad tertiam prout fuerit numerus; & primum *pin* in tertia persona, vel cum Transitione prout fuerit persona ad quam dictum refertur, & secundum *pin* vel per Imperfonale vel per Passivum cum *gen* uti supra E. g. *lagmabin pii piam* v. *pigeimi*, v. *lagmabin pien piam*. Si verbum fuerit neutrum, ponetur in tertia persona. E. g. *gollinche gei pien piam*, dicunt te mihi dixisse me esse ebriosum.

254. Si verbum *pin* ter ponitur e. g. mihi dixerunt, dici, quod dixerim; si persona, quam dicunt dixisse, est illa quæ loquitur; verbum ponatur in prima persona, tanquam dictum illius: *pin* immediatum verbo in tertia persona: secundum *pin* per Imperfonale, & si per passivum, in secunda persona: & tertium *pin* semper per passivum in prima persona. E. g. *lagmabin pii, piam* v. *pigeimi, pigen*. Si secunda persona loquitur, ponetur verbum & primum *pin* ut supra: secundum *pin* per Imperfonale, & tertium *pin* in secunda persona passivi. E. g.
lagma-

pii, piam v. *pigei, pigeimi*, tibi
e dixisse dici, quod illum sis in-

Si Verbum loquitur de tertia
primum *pin* ut supra; secundum
personale, & tertium in tertia
passivi. E. g. *lagmabin pii, piam*,
erunt illi, rumorem spargere ipsum
quod illum esset interfecturus.

pin fuerit Infinitivus verbi finiti,
a detur dictio pertinens ad *pin*;
merus Infinitivus absque Transi-
structione fieri potest imo. simpli-
ter *pin* in passivo: *acutui pigei-*
audiui dici te advenisse. 2do po-
ter passivum cum particula perso-
nae in tertia persona: *acutui mi-*
n. 3tio. concordando verbum cum
qua dicitur, & particula perso-
& *pigen* post verbum. *mi acutui*
allcùn.

Quando Verbum *pin* cum oratione
construitur Transitione; tunc
detur in tertia persona, & verbum
fit participium secundum regu-
lationem, & particula personae poni
ante participium, vel ante ver-
Cumpemgei ta ni pibin allcùn, v.
emgei pibin allcùn, audiui quod
me esse stultum. Eodem modo
suis Transitionibus. 257.

TOZZER ET

257. Dicitur *pin* in activo, & *pigen* in passivo: utrumque conjugatur per omnia Tempora modorum finitorum, & passivum mutari potest in participia. ponitur passivum, quoties *pin* passivum semel ponitur. E. g. *lai pigei*, v. *lai ni pigen*, dicitur obiisse. quando *pin* passivum bis ponitur; primum *pin* mutari potest in verbale. E. g. *lagmabin pii*, *pigeimi pigen*, v. *lagmabin pii*, *ni pigen*, *pigen*.

258. Quoties verbalia *pin* diriguntur ad personam determinatam, secum habebunt particulam personæ: sed dictio quæ *pin* petit, semper ponitur in medio inter particulam personæ, & verbale activum vel passivum. E. g. *cùmelai mi lagman pin*, non est bonum, quod dicas te velle interficere. *ladcùn ta mi cùmelai pigen mo*, doleo de te dici, te esse malum. Quando non diriguntur ad personam determinatam; particula personæ omittitur, & primum ponitur verbum, deinde *pin* vel *pigen*. E. g. *aldù hueragei lagmaeimi piun*, valde malum est mortem sibi invicem minitari. Succedit quod hæc verbalia concurrant cum verbo & persona alterius verbi, & in hoc casu ponetur *pin* vel *pigen* prout petierit Verbum. E. g. *mapu Che yehuequelai quempuacimi piun*, v. *quempuacimi piun mo yehuequelai*, Indi non eru-

at, quod illis quis dicat te levirum,
um volo.

Quando verbum *pin* est in Gerun-
lativi vel Ablativi, fiet per Gerun-
lativi. E. g. *gollinche gei ni pige-*
ne dicerer, haberer vinofus, ne
me vinofum esse. vemge v. vempe
vemquelai, quantumvis ego dicam
jubeam facere, non facit. *vemabun*
cumpemgei ni piabueum chei, ego
facerem? nempe ut mihi diceres,
tultum. *yaventuabin ni pibin*, quod
isti, scilicet quod me velis domo ex-

Pin passivo etiam utimur ad signifi-
cationem vel malam famam, & quan-
tum rumor qui spargitur, est de ali-
quo vitio in specie, nomen hu-
jusmodi vel vitii ponetur cum *gen*; aut
verbum, & postea *pigen* cum per-
sonæ. E. g. *huenevoe gei ni pigen*,
mauquei ni pigen, furti nomine ma-

Quando fama est incerta, & ru-
mor qui sparguntur incerti & vagi, si
persona, ponitur *pigen* cum possessi-
vi *mi pigen tua*, iste rumor de te spar-
gitur: sed, si persona non adest,
omittitur. E. g. *pigen tua*, ru-
gitur, voces currunt, volat fama.

261. Quando vocatur aliquis, & alius eum monet, hic vel dicit simpliciter: *audin?* *audi sis*, vocaris: & tunc ponitur verbum in secunda vel tertia persona; & *pin* vel Imperfonale, vel Passivum, ita ut concordet cum persona quæ voatur: *cupaiami* v. *cupaii*, *piam* v. *pigeimi*, te vocant. Idem fit quando ille, qui vocatur, ipse loquitur. E.g. *cupaiami*, v. *cupaii* *piam* v. *pigen*, me vocant. Si vero quis vocatur nomine proprio, ponetur vel solum nomen cum Imperfonali. E. g. *Pedro* *piam*, vel si *cupan* adhibent, illud ponetur in tertia persona vel Futuri vel Imperativi. E. g. *Pedro* *cupaii* v. *cupape* *piam* v. *pigei*. Quando nomen illius, qui vocatur, nescitur, monens dicit: *inei em!* At si auditur nomen, sed nescitur cujus personæ, monens dicit ut in exemplo. E. g. *inei* *Pedro* ni *pigen?* *cupaii* *pigei* v. *piam*. Quis Petrus vocatur? ipsum vocant, adesse jubetur.

262. NB. Si quis mittat famulum, qui quærat, an domi sit Titius, si famulo dicunt, Titium non adesse, famulus respondit: *gelai* *pigei*, & sic quidem bene, recte, & satis clare: sed si respondet, ut quandoque fit: *gelai* *pigen*, tunc erit æquivocum: nam hæc responsio habet significatum duplex: alterum: mihi dicunt v. dixerunt

lum non adesse: alterum: Ego dicor
esse.

263. CAPUT VI.

RELATIVIS & INTERROGA- TIVIS.

lingua Indo-Chilensi non dantur Re-
sed sat superque supplentur. imo.
participia quæ habentur pro omnibus
singulis modis & temporibus. E. g. *elun-*
ns. elubulu, qui dabat. *eluyelu*, qui
eluyebulu, qui dederat. *elualu*, da-
item pro omnibus & singulis casibus.
ache elulu v. *elulu inche*, ego dans. *elu-*
i, dans tu. *elulu teye*, dans ille, &c.
sivo. *elugelu*, cui datur. *ni eluel*, *mi*
ni eluel, &c. quod do, das, dat. *ni elu-*
quod datur. *ni elueteu*, qui mihi dat,
d mihi datur. *mi elueteu*, qui tibi dat
d tibi datur. *ni elubin*, illud quod
as. *mi elubin*, illud quod tibi datur.
46.

2do. utuntur Pronominibus *tua, vei*,
&c. 19. 20. 23. E. g. *aiùbige ta*
, vei aldùn temogelu, ama DEUM qui
cherrimus. *uia acutuluchi Patiru vei*
ache, ego sum Pater, qui heri advenit.

Exempla: *ilongelu*, qui habet car-
nem.

10275

nem. *ilogelu*, quem comederunt. *cofque elugelu* v. *elugeel*, panis, qui fuit datus. *inche llechi entunmamon ta ni cullin*, ego sum, quem vos bonis suis exuistis. *lagmHuincache*, *lagmHuincaluche*, *lagmHuincaquechi che*, Homo, qui Hispanos solet occidere. *inche ni aiuel ta DIOS*, DEUS est quem amo. *ta mi pibimi*, quod illi dixisti. *ta mi pibubimi*, quod illi dicebas *gei ta ni dugulabin*, habeo quod tibi dicam, quod tecum loquar.

266. Interrogativa sunt : *inei*? quis? (de rationalibus) *chem*, *chuchi*? quid? quæ res? (de irrationalibus aut inanimatis) *chum*, *chumgelu*, quomodo. *chuml*, quando. *cheu*, ubi. *câm*, an, num. *chei*, forsitan, fortasse. *chem mo*, quare. *chumal*, ad quid, quem in finem. *inei ni vla*, propter quem. *chem ni vla*, quam ob rem, quam ob causam. *mivu*, *chumtn*, quot, quoties. *chem iom*, quid amplius, quid præterea? 288: 13.

267. Exempla : *ineilu*? quis ille. *inei pigeimi*? qui vocaris. *chuchi ta mi uli*? quod est tibi nomen. *Pedro pigen*, Petrus appello, Petrus v. Petro mihi nomen est. *vemgelai cam ve*, *vei no cam chi*? nunquid ita. *chem cura tvei*? iste quis lapis. *chem mamll teye*? quæ arbor. *chem lahuen*? quæ herba, ad quid conducit? quas virtutes possidet.
chem

chem mançana? hoc malum estne dulce, an acidum. *chem cahuellu*, equus cujus coloris est. *chem* v. *chuchi huentu tva*? quid hoc hominis. *cheu pigei mi mapu*? unde domo, quæ tua Patria. *cheu pigei Puren*, quis locus *Puren* vocatur. *chuchi Rauco*, qualis est *Arauco*, ubi sita. *chumgei ta mi miaun*? quid hic loci. *chumi*? quid agit. *chumlei*? quæ valet. *chumgeabui*? quid agas. *chum conan*? qua ratione intrabo. *chum tipaiaimi*, quomodo te expedies, qua ratione evades, quo pacto exhibis. *chemmo allcú Missapalaimi*, quare non venis ad audiendum Sacrum, cur non interfuisti Sacrificio Missæ. *mivu coní, mivu tugei*, quot vulnera accepit? *chumtn coní*? quam profunda. *chumgechi tubi*? quo instrumento. *chuchi mo, chuchiple mo tugei*? in qua corporis parte. *cupalai cam*, an non venit. *amolai cam ve*? non abivit forsitan. *aculai cam ve*? atqui jam adest. *chuchei, chuchemai*? unde id sciam. *cheu cupai*? unde venit. *chem cupali*? quid attulit. *chem cupaluchi*? unde sciam, quid attulerit. *cheu lai*? ubi obiit. *cheuchi*, nescio ubi. *chuml huenei*? quando est furatus *chumlchi*, quando v de tempore non constat. *chuml unotuaimi*? quando redibis *chuml unotuanchi*, num rediturus sim ignoro. *mlelai Patiru*? Pater Missionarius estne domi, num adest *mlepei, mlequei*, adest, videtur adesse *uaimi cara mo*, ibisne ad

civitatem. *uanchei ulaianchemai*, non fatiscio, num iturus sim. *chumqueimi* ? quid agis. *chumquelan*, nihil. *cheu cupaimi*, unde venis, redis. *cheu cupalan*, nusquam. *chumgechi conimi*, quomodo intraſti. *mu*, *gelai*, nego ſuppoſitum. *inei tvei* ? quis ille *chem dgu tva* ? quid hoc. *chem dgu gei* ? quid novi *lancùrumei*, novi nihil. *chem duamgeimi* ? quid vis. *cheuaimi* ? quo vadis. *Huaiquilafquen eimi* ? Tune *Huaiquilaf. eimi cona*, *eimi conageimi* ? an es miles, an Martis pullus, validus, fortis, viribus & animo præſtans. *chao geimi* ? quis genitor. *inei ni rucata tva* ? hæc domus cujus eſt. *gelai ta mi chao* ? Dominus Parens eſtne domi. *chem mo mùlgequei tva*, iſtud, ex qua materia fit. *chem mo tipai*, *chuchi ni tipamom*, ubi, unde naſcitur. *mi chao ta mi chao gebum*, *huenelmqueahuimi cam chi*, homo ingenuus & bene natus furem, latronem agat, latrociniis ſe maculet. *chuml gei*, v. *chuml ula*, v. *chuml cùtu*, v. *chumtunma mo gei ſan Cuan* ? quando eſt dies feſtus ſancti Joannis. *chumtn v. mivù antù mo utaiaimi*, quando proficiſceris, poſt quot dies iter inſtituiſ, facis. *chumam* v. *chumal vachi huaca* ? *quetaiam chei*, *lagmal chei* ? ad quid hæc vacca ? an ad arandum, an ad occidendum *chumal vachi mamll*, *ktaltual cam*, *tùpuam cam*, hoc lignum ad quem finem ? ad incendendum, an ad verberandum.

randum. *vei chei?* estne ille, estne idem. *eimi chemai*, esne tu, tune. *chuchi rupu*, hæc via quò ducit *chem ni vla*, quam ob rem, causam. *inei ni vla*, propter quem. *mogei cam*, an vivit. *chumgei chei ni mogen*, quomodo vitam agit? an latis commode, jucunde. *chupiqueimi?* quomodo dicis. *chupigei*, quomodo vocatur. *chem piquei*, quid significat. *chem kdaugeimi?* quo occuparis. *chumtn antú?* quæ hora. *ta mi chumgen mo vei piqueen*, *ta mi Patirugen mo chei*, *ta mi huincagen mo chei mai?* quo pacto mihi hoc dicis an quatenus Pater Millionarius? an quatenus Hispanus. *chumgelu lauyei senor JESU Christo*, *ta ni Diosgen mo chei v. cam*, *ta ni chegen mo chei v. cam*. quomodo mortuus est JESUS Christus, quâ Deus, an qua Homo?

268. Quoties cur vel quare non est interrogativum, explicandum ac vertendum erit per Gerundium Accusativi. E g. *nien ni mleal ni ruca mo*, habeo facienda domi, domi mihi est manendum, est cur v. quare domi me contineam. *gei ta ni uûtaial*, iter mihi faciendum, est cur me viæ, itineri me committam.

269. CAPUT VII.
DE COMPARATIVIS, SUPERLATI-
VIS, & DIMINUTIVIS.

Comparativa formantur per particulas *iod*, *doi*, *iom*. *Pedro quimquei*, *Cuan iod quimquelu*, v. *Cuan quimquei*, *Pedro ventenlai*, v. *Cuau iod quimquei Pedro mo*, Joannes Petro est doctior. At melius per

270. Exempla. *Doilu*, major. *rùla mo iodgei*, palmo major. *yene quine vutan iod prai llame mo*, Balena staturâ hominis est altior lupo marino. *pu matùen nobi ta ni hu-enttu kdau mo*, mulieres viros diligentia & industria superant. *inche iod eimi* v. *noeimi*, sum altior te, te excedo, vinco. *noulaign* v. *utùauign pu Patiru*, Patres v. Religiosi sunt æquales. *iodn quine chagll*, sum major digito. *iod pichimi quine rula*, palmo est minor. *iom quine vara*, amplius una ulna, una ulna superest, superat. *iom* v. *iod quine vara mo*, plus quam integra ulna. *genochi quine vara*, *iod pichi quine vara mo*, non est ulna integra, est minus. *pichi iodpe*, *quine mari mari*, parum superet, adde paululum, peto auctarium, auctariolum. *iod aiùquebin ta DIOS vill mapu ta ni cullin mo*, amo DEUM super omnia, Creatorem rebus creatis antepono, præfero. *iod aiùquebin ta ni raquia-biel*

biel ta DIOS, ta ni huerilcaiabel mo, iod ra-
quiduamabin, v iod cùparaquiabin ta DIOS,
ta ni huerilcaabel mo, melius mihi est, &
præstat DEUM colere, & DEO servire, &
malo DEUM honorare, quam offendere.
iod aiddun ta ni umautuabuel, ta ta ni chill-
catuabuel mo, mallet dormire, quam legere.
Huema laiabun, huerilcalaian mai, malo mo-
ri, quam peccare. Huema laiabun pi v. calli
lachi pi, huerilcalai mai, maluit vitam amit-
tere, quam peccato se obstringere. uûaui v.
uyaugei ta iu quimn, fumus litteris & scien-
tia pares. uyaugei ta mi quimn, ta mi peni
ta ni quimnon mo, v. uyauuigu ta mi quimn,
ta mi peni ni quimnon egu, tam tu peritus es,
quam ignarus tuus frater. vill vemgei, non
datur discrimen. uûauigu, uyauign, sunt æ-
qualia. cofque iquellebin, ilon no, magis me
panis, quam caro delectat, plus mihi sapit
panis, quam caro. tva mai, teye no. hoc po-
tius, quam illud. inche iom piquen vachi cullin
mo, ego plus offero. iod pichi pin, ego mi-
nus. quine mùr curam iom eluaeimi, par ovo-
rum addam. iod cùmequechi, melius. marichi
cùmequechi, optime. chem iom piabun, quid
plus dicam. iom gelai dgu, satis est, sufficit,
nihil restat. iom rupage, progredere, pro-
sequere. iom monmahuegen eimi meu, cogna-
tione mihi, quam tibi, est conjunctior; com-
munione sanguinis arctius strictiusque illi

devinctus sum, quam tu. *allue ladcünche*, tristior. *allue tem*, *allue vucha*, senior. *cùlagen mo*, *teye iod hueragei*, trium v. ex tribus ille pejor est. *Nahuelgrù cùla venten iod pùtunquei Pichihuala mo*, v. *Nahuelgrù ni pùtun cùla venten iodi Pichihuala ta ni pùtun mo*, *Nahuelgrù* ter tantum amplius bibit, potat, quam *Pichihuala*. *pichi iod yovulu*, paulo audacior. *iod pichi iovùlu*, paulo minus audax.

271. Superlativa fiunt per *cad*, *mu*, *no*, *aldùn*, *cauchu*, &c. 225. E. g. *Vill pu domo cad cùmei santa MARIA*, Optima inter mulieres sancta MARIA est. *mu cùmelu*, optimus. *aldùn quimlu*, doctissimus. *cad antùgei*, maxime sol ardet, calidissima tempestas, omnia solis ardore flagrant, fatiscunt, calore nimio æstuamus, languemus, solvimur, deficimus.

272. Exempla: *inei doi conagei eimn mo?* quis vestrum est fortissimus? *Marichi iod conagelu pu Huinca mo*, *salamanca llechi*, inter Hispanos animi vigore atque magnitudine cæteros præcellit Salamanca. *chillcatuprai*, non est illi studiorum modus, nimum in litterarum studia incumbit. *ugechi cutani*, gravi morbo decumbit, jacet omnium judicio desperatus. *duguntengei*, mira est ei verborum copia, summaque loquacitas.

tas. *no duguimi*, concinna fuit & elegans tua oratio, festiva, compta & tempestivis jo-
cis aspersa, peracutisque sententiis condita. *ùsengeimi*, mirum quam formosa bellaque
lis. *udengei ta mi chaùtnnmaun*, acerrime pugnâsti, certâsti, dimicâsti, te defendisti,
admirandum in modum, mirifice te gessisti. *geno poni!* O insolita malorum, pomorum
terrestrium copia & magnitudo. *motinge-
prai vachi huentu*, nimium pinguis, crassus,
obesus est homo iste. *no aiùvali ta DIOS*,
DEUS est infinite amabilis *mu quimi*, ni-
mium sapit, est sapientissimus, doctissimus,
peritissimus. *mu huentu*, homo gravis, con-
stans, ad multa natus, aptus, idoneus. *mu
che*, præclarus, egregius, egregie eruditus.
mutu quimbin, certe, certo scio, comper-
tum mihi est, compertum habeo, explora-
tum mihi est, exploratum habeo. *mu vutai*,
valde altus. *mu rumei*, valde crassus. *cautun
v. cauchun*, esse multos. *cauchu cùmei*, longe
optimus. *cùmegei pigei*, *hueluquemar mari-
chi iodi ta ni cùmen*, non tantum bonus,
sed optimus & longe optimus. 225.

273. Diminutiva fiunt commutando lite-
ram vel literas in alias magis blandas, mol-
les, teneras. E. g. *cuchani* pro *cutani*, ægro-
tat. *amochuiu* pro *amotuiu*, eamus nos duo.
cuse pro *cuye*, anus. *quisfulen* pro *quidulen*,
fum solus. *vochum* pro *votm*, filiolus. *siu*

pro *riu*, carduelis. Item præponendo *pi-chi* v. *pichù*, parvus. *pichi lewvu*, fluviolus. *pichi pnen*, infantulus. Item addendo *em*.
200. *gamno* 201. v. 292 : 4.

274. CAPUT VIII.

DE CONSTRUCTIONE NOMINUM,
VERBORUM, PARTICIPIORUM &c.

De hac NB. 1mo. Quamvis ordinarie Nomen & Verbum in Numero concordent, quandoque Nomen Pluralis Numeri deletatur tertiâ Personâ Singularis. E. g. *aldùn pu che tavui*, magna hominum confluit multitudo. *aldùn huentu cupaialu pei*, videtur fore, ut ingens hominum turba conveniat, concurrat, confluat.

275. 2do. Adjectiva, quæ in lingua latina regunt casum; in lingua Chilena particula non indigent. E. g. *Milla cunival*, egens auro, pecunia. *lien cunivalgei*, argenti inops.

276. 3tio. Adjectiva aureus, argenteus, ligneus, terrestris, cœlestis, & similia vertuntur anteposendo suum Substantivum. E. g. *milla jarru*, cantharus aureus. *mamll ruca*, domus lignea. *cura cuicui*, pons lapideus. *huenu dgu*: res cœlestis. *Tue dgu*, res terrestris.

277. 4to. Verba activa petunt accusativum sine præpositione. E. g. *JESU Christo ramtupaialu villchi che*, JESUS Christus est judicaturus omnes homines.

278. 5to. Verba dandi, &c. præterea Dativum postulant. NB. nisi fiat modo, qui dicitur 281. *Quine Huinca mo aretubin ni huaiqui*, commodavi lanceam meam Hispano: Hispano hastam meam utendam dedi.

279. 6to. Moneo, doceo, &c. duos Accusativos requirunt: *quimlbin pu che DIOS ni dgu*, docui homines Catechismum.

280. 7mo. Verba vendo, emo, &c. petunt nonnunquam ablativum pretii. *ulimi ta mi chuquel quine Huinca mo*, arma tua Hispano vendidisti. *Huelulun quine huentu inchiu quine cahuellu mula mo*, mulum cum equo permutavi. *Huelutubimi ta mi pllù alhue v. alhue mo quine rupachi tuyun mo*, animam tuam Diabolo momentanea corporis voluptate vendidisti *gllacan quine iatehue pichin chadi mo*, paucis granis falsi corbinam, (v. piscem Hispanis corbina) emi.

281. 8vo. Est modus loquendi perelegans & frequens faciendo ex verbo simplici & Accusativo principali compositum, in quo casu non est necesse particulam *mo* vel *meu* alteri casui adjungere. E. g. *aretuHuaiquibin quine*

quine Huinca. 278. *entumillan*, aurum effodere. Idem fit ex duobus Verbis. E. g. *pelan*, video mori. *perupan*, transiens v. transeunter video. *peconn*, intro ad videndum. *taricupalchen*, adducere homines victos, vinculis constrictos, ligatos. *ierupa Huincalaian*, non ibo ad adducendos Hispanos. *re mi pepapin*, non veni nisi ad te visendum. *ayetipai*, exivit ridens. Et NB. inde sunt verba: *duguconcloquilmi*, non te ultro ingeras ad colloquendum nobiscum. *deumaili*, post mensam, prandium, cœnam, finita mensa. *entuuillcui*, ira ejus deferbuit, detumuit. *entumencun*, exonerare, onus deponere, onere aut fasce aliquem levare. *pepiumautulan*, non possum dormire, somnum capere. v. Baldiv. c. 5.

282. 9no. Quando utuntur Transitionibus, casum verbo ordinarie anteponunt. E. g. *macun eluaeimi*, tibi dabo vestem stragulam. *quine conue elueneu*, agnum mihi dedit, donavit, largitus est. 9.

283. 10mo. Verba motûs, quietis, &c. particulam *meu* v. *mo* postulant. E. g. *unomen mapu mo*, ex Indorum Provinciis, finibus, territoriis redux sum. *mlequen ruca mo*, sum domi v. soleo esse domi, intra domesticos parietes me contineo. *quimllucanolu*, *lafquen mo quimai*, qui nescit orare vadat

dat ad mare, vere temere te potest mare docere. *rupaian leuvu mo*, flumen trajiciam, traducam, tranlibo. *gemen cara mo*, fui in urbe. *uan Arauco v. Arauco mo*, ibo Araucum. *aldünman Pencopoli v. Pencopoli mo*, multum v. multo tempore Pencopoli, sive in Portu, urbe, civitate Conceptionis me detinui, moratus sum. *lagm Huacamei Colue v. Colue mo*, ivit in Colue ad occidendum vaccas *miaullen Huaiquilaquen*, invisi, salutavi *Huaquila*. *Tuutun Maripillan mo*, in regressu, reditu, rediens *Maripilo* bene precatus sum. *vudutuquei puleloun*, in campo aucupio perdicum indulget, perdices infestatur, perdicibus infestandis, capiendis intentus est. *umautuquei pulemu*, in sylva somnum capit, edormit crapulam, somno sepultus jacet. *nami pu rulu*, errat, oberrat in æquore campi. *anülen pu ktal*, sedeo ad ignem. *utuan pu ruca*, redibo domum. *villchi che ni mlen mo gellei cutancaquechi mogen*, quo quo te veritas omnia plena malis, intus pugnae, foris timores. *iebigè mencun ta ni elupuan mo*, porta nostras sarcinas, impedimenta nostra ad hospitium, diverforium, cubiculum. *Iglesia ta ni elgeal mo rgalgean*, in loco, ubi fabricandum est templum, sepeliri, sepulturæ mandari volo. *elmeaimi cachal ta ni catumamllmeal mo*, securim, ubi secaturus, caesus, fissurus sum ligna, portabis, pones, relin-

relinques. *umautumeaimi mo*, ubi cubitum, dormitum ibis. *lagmgei mo*, ubi occisus est. *ta in conigen quine tecan rume pulelai ta in eltun mo*, ab incunabulis sepulchrum vix passu distat. *ùcan antù mo quine uùnman gelai Borohue mo Tolten cùtu*, Tempore æstivo Boroâ Toltenum usque est iter integræ diei. *cùla uùnmangei Puren mo Pencó mo*, Pureno eunti Pencopolim, sive ad civitatem Conceptionis, ad minimum iter integri tri-dui est conficiendum. *rupaimi mo*, ibi ubi transtisti. *Senor JESU Christo lauyei Jerusalem pigeluchi cara mo ta in huerilcan ni vla, vei ni pllù naluyei minu Tue meu montuam deftuqueluchi pu pllù, vei meu getuupai praiam huenu mapu meu*, Dominus JESUS Christus mortuus est Hierosolymis pro peccatis nostris : Ipsius anima descendit ad inferos ad liberandum animas detentas in lymbo : inde redux reuniens se corpori, hoc revixit unà cum anima ascensurum in cœlum.

284. 11mo. Ad Interrogationes. E. g. *inei?* quis est, non respondent *inche gen, Pedro gei*, &c. sed *inche* 30.

285. 12mo. Abstracta fiunt per Verbum *gen* additum adjectivis vel Substantivis. E. g. *cùmegen*, bonitas. *apogen*, sublimitas, celsitudo, summus honor, suprema potestas. Et NB. quod in idiomate Chileno fiunt abstracta

abstracta usque adeo de Pronominibus ac Nominibus propriis e. g. *inchegen*, *eimigen*, *Pedrogen*, &c... Petreitas. Possuntque abstracta variari tribus modis. 1) addendo *gen* invariabile. 2) Dum significatur persona determinata, quæ habeat adjunctam particulam personæ, verbum *gen* mutari potest vel in Participium, e. g. *ni nuagen*, *ni nuagelu*, sua nequitia, suum scelus, sua fraus, suus dolus, suum flagitium; vel in Tempus, quem sensus poposcerit. E. g. *mi ulmengen*, *mi ulmengeimi*, tua celsitudo, dominatio, generositas, &c. 3) Per singula singulorum modorum, (prout verus sensus postulat) Tempora. E. g. *mi ulmengen*, *mi ulmengebun*, *mi ulmengeam*, &c. Et cum Negatione. E. g. *mi cümegenon*, *mi curegenoel*, &c. Quandoquidem non es bonus, non es junctus, ligatus vinculo matrimonii, uxorem non habes. NB. 2do. Hæc abstracta non esse tertiæ personæ, sed quam indicat, quæ adjungitur, particula. E. g. *mi Patirugen vema- buimi cam chi?* Tua Paternitas hoc faceret. Sic dicitur etiam juxta dicta superius N. 92. 85. *Tuyupiuque*, lætitia cordis. *conute*, frigus quod intravit 92. *gen* præpositum substantivo, Dominum signat. E. g. *gen ruca*, Paterfamilias. *gen mapu*, Dominus Territorii. *gen cahuin*, Hospes. *gen chillca*, possessor libri. *gen prun*, choragus. *gen duam- geimi*,

geimi, es tui liberi arbitrii, tui juris. *elmetubige gen te mo*, porta illud suo domino. *u-noltubige gen macun mo*, hanc vestem stragulam suo domino restitue, reddas. *inche gen ovicha gen*, ad me hæ oves spectant, pertinent. En totam ferme syntaxin in media philura!

286. CAPUT IX.

DE ADVERBIIS.

Dicturus de Adverbiis caput hoc in tres divido Paragraphos. Primus dabit regulas adverbia formandi. 2dus tractabit de Adverbiis respondentibus Linguæ latinæ. 3tius de Adverbiis idiomati Chileno propriis.

287. § 1. Regulæ formandi Adverbia.

1mo. Componendo Nomina vel verba cum particula *nma* 21., fiunt Adverbia Temporis, Quantitatis, aliaque, prout fuerit Nominis vel Verbi significatio. Notandum autem quod singulæ voces quæ in *nma* finiunt, habere possint significationes omnino tres. 1ma, si componuntur cum Verbo, sunt pars Verbi; si cum Nomine, sunt pars nominis. 2da, quando junguntur cum substantivo, extra compositionem suppleunt pro adjectivis. 3tia, si ponuntur sola, erunt Nomina substantiva & simul Adverbia, prout libuerit. E. p. *ald'nma*, jam dudum, jam pridem:

pridem : item qui moratur, cunctatur, cunctantius agit, moras nectit, moram facit, tardius res, consilia expedit. Ita *pichinma*, *chumtma*, *ventenma*, *munanma*, quæ omnia applicantur ad tempus, locum, ac quantitatem significandam. 543. Adverbia hujus terminationis, quæ derivantur a Verbis vel Nominibus, eorundem significationem assumunt. E g. *tacun*, cooperio. *tacunma*, occulte. *tafn*, convenire, confluere, uniri. *tafma* v. *chafma*, unà, simul NB. quando *tafma* v. *chafma* derivatur a *tafn*, erit scribendum & pronuntiandum vel cum *f* aut *v* consonante, vel cum *b*: ne confundatur cum *tauma* v. *chauma*, lufcus.

2do. Addendo aliquibus adverbis loci particulam *pa* 213. significant cis v. ex hac parte illius quod nomen indicat. E. g. *Huente pa*, superius, supra ex hac parte. *minupa*, interius ex hac parte. *punpa*, idem. *huecunpa*, foris ex hac parte. *pa* nonnunquam etiam annectitur Nominibus. E. g. *lom*, prærupta montis. *lompa*, ex hac parte præruptorum. *nopa*, ex hac parte aquæ, viæ, & sic de reliquis. Adverbia habentia annexum *me* non observavi alia, quam *nome*, ultra v. trans flumen, ex altera parte fluminis vel viæ, & *naume*, inferius ex altera parte.

3tio.

3tio. Jungendo numeris cardinalibus; item adverbii quantitatem indicantibus e. g. *chumtn*, *ventn* particulam *chi*, dicent illud, quod numerus vel dicta adverbia exponunt, tot contigisse vicibus. E. g. *quinechi*, una vice. *epuchi*, duabus vicibus. *mi-vuchi*, quoties. *aldùchi*, sæpe, sæpissime. *ventenchi*, toties. 547. 278:6.

4to. Si numeris cardinalibus addis particulam *hue*, fient adverbia temporis futuri significantia quando vel post quot dies. *E-puhue*, post duos dies, post biduum, perendie. *cayuhue*, post sex. *munahue*, post paucos. Non dicitur *quinehue*, post unum diem, sed *uùle*, cras. Iisdem si in fine addas *mo*, tempus præteritum ostendent. E. g. *epuhue mo*, intra biduum, nudius tertius. *cùlahue mo*, nudius quartus. *melihue mo*, nudius quintus, &c. *munahue mo*, paucis abhinc diebus. Nec dicunt *quinehue mo*, sed *uùia*, heri. Aliquoties *mo* superaddunt *m* 210 dicendo *epuhuemom*, *cùlahuemom*. Verùm tunc est Verbum, non Adverbium. 210.

5to. Ex omnibus Partibus Orationis formantur adverbia addendo in fine *gechi* vel *quechi*, quæ qualitatem Nominis aut Verbi proprie manifestant: Verbis tamen ultimum *n* est auferendum. E. g. *lefn*, currere. *lef-quechi*, cursim, cito. *praquechi*, sursum, de
pran,

pran, ascendo. *Maripillanquechi*, ita ut *Maripil. tehuaquechi*, instar canis. Ipsa adeo adverbia addito *quechi* v. *gechi* erunt adverbia duplici titulo. E g. *chemquechi*? qua ratione. *muchariquechi*, quam primum. *vaquechi*, sic, ita, hoc modo, in hunc modum, hac ratione. *veiquechi*, illo modo Adverbia in *gechi* fiunt negativa ponendo *no* ante *chi*. *elugenochi*, *elunochi*, &c *lefnochi*, *lefnoquechi*, *pranoquechi*, *pranochi*, *chemnochi*, *genochi*. P. Baldivia notat, quod particula *quechi* adhibeatur iis, quæ in *a* desinunt; cæteris autem postponatur *gechi*, at usus est, quod apponantur promiscue *gechi* v. *quechi*, solum in duobus adverbiiis *chumgechi* & *vamgechi* est frequentius *gechi*.

6to. Addita particula *tu* 1) Nominibus numeralibus notat vices, ut supra diximus de *chi*. E. g. *quinetu*, una vice. *eputu*, duabus vicibus. *eputu pinomi toa*, bis matrimonio conjunctus est. His adverbiiis solent horas numerare. *quinetu*, hora prima. *eputu*, secunda, &c. *eputu mo*, post duas horas. 2) additur adverbiiis. *hucuntu*, a foris. *minutu*, intus. *huenutu*, superius. *taftu*, coram. *mutu*, certo, absque dubio.

288. §. 2 De adverbiiis, quæ adverbiiis latinis respondent

Duo hæc Lingua habet Adverbia, quæ

K

ad

ad negative respondendum serviant nempe *mu* & *no*: aliqui dicunt *no* cum *n*; alii cum *n*. Distinguitur hoc *no* a *no* verborum, nam hoc ingeritur ipsis verbis ac solum verba negat. *no* autem de quo loquimur, est extra compositionem, negatque exceptis verbis omnes orationis partes: Verba autem, ut diximus 105. habent ad negandum suas proprias particulas *la*, *qui*, *no* Ponitur istud *no* omnino in fine, immediate post totam orationem. E. g. *Inche no*, ego non. Quoties sunt simul & adjectivum & substantivum; *no* poni poterit v. in fine, v. inter adject. & substant. E. g. *cùme che no*, v. *cùme no che*. idem est de Nominibus numeralibus, quando concurrunt cum *mita* vel *mel*. E. g. *aldù no mita*, v. *aldù mita no*. *quinelque mel no*, v. *quinelque no mel*. Idem est de Nominibus quæ adverbium comitantur. E. g. *cuchillo rume no*, v. *cuchillo no rume*. Tantummodo quando comitantur *ple* vel *mo*, *no* postponetur. *inche mo no*, *vaple no*. *no* non solum in responsionibus, sed etiam in interrogationibus adhibetur. E. g. *vei no cam?* nunquid ita? *eimi no?* nonne tu? NB. ingens discrimen inter *no* adverbium negativum, & inter *no* superlativum. 271. 272. nam alterum negat, affirmat augetque alterum: dignoscuntur autem quod *no* superlativum semper tam verbum, quam reliquas orationis partes antecedit, contra *no* negativum postponatur.

Num *no* negativum habeat eandem originem seu Etymologiam, quam *no* superlativum, quod oritur a verbo *non*, vincere. Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est. 115. 116. 117.

2do. *Mu* quoque idem est, quod latine non. Quando est adverbium negativum, semper vult esse solum, nec alios comites admittit, quam unum ex his tribus: *ca*, *mai*, *ula*, qui solent esse sui pedissequi. E. g. *mu ca*, non; & est cum imperio, signumque superioritatis. *mu mai*, non, estque urbanitatis, observantiæ & reverentiæ signum. *mu ula*, nequaquam, minime, neutiquam, nullatenus. Adverbia *ca* & *mai* affirmativa nihil officiant *mu* negativo, potius ejus negationem approbant, confirmant, decernunt. Quoties *mu* vel Nomen, vel Verbum vel alteram orationis partem præcedit; idem erit quod *aldù*, multum. E. g. *mu quimi*, scit multum. *mu quimlai*, non est valde verfatus, peritus, intelligens. *mu huentu*, ad multa aptus, idoneus. *mu che*, nobilis, præclarus, ad multa magna que natus. cum *mu* non raro se jungit *tu*, & tunc significat 1) utique. *mutu vei pilelen*, ne omittas rōgo dicere; non committas, ut desis. 2do. supra. *mutu mamll mo*, supra scamnum. 3) intus. *mutu cara mo*, intra urbem, in medio civitatis. 4) est exaggeratio. E. g. *mutu quintulel*

tulelaetimi, inquiram sedulo, omni studio ac diligentia, rem indagabo etiam atque etiam, iterum iterumque, magnopere, majorem in modum. 5) Certe, profecto, hercle: *mutu quimbin*, certissime scio, ita medius fidius, ita me hercle gesta res est. 115. 116. 117. 226. 271. 272.

3tio. Adverbia, quibus affirmative respondemus, dividuntur bifariam, nam quaedam sunt mere affirmativa, alia vero & affirmant, & confirmant sententiam. Inter mere affirmativa præcipuum est *mai* usitatum in Missionibus; *emai* in *Chiloe* & inter *Huilliches*: Jacobopoli dicunt *ca*; nonnulli *ea*, mulieres pronuntiant *he! ha!* cum quadam modulatiuncula, & nonnunquam *hu* clausis dentibus.

4to. Confirmativa numerantur quam plurima. En turbam: *lle, llechi, veille, vei llechi, vei lle ve, vei lle ga, vei ca, vei caba, vei ve, vei que, vei mai, vei cache, veibuel, vei no cam chi, gatu, vei gatu, leù*. His confirmativis utuntur in suis Dialogis, seu, ut vocant, Parliamentis: & quoties alter qui loquitur, concludit aliquam periodum, alter qui audit, ipse dicta vel aliquo ex præcedentibus, vel ex sequentibus adverbis confirmat. 116. Adverbium *gatu* solet poni vel post *vei*, vel post verbum, vel quid simile. Etiam adhi-

adhibent *mupin*, adverbialiter. Item dicunt *mupimi*, verum, verissimum dicis. *ca* nunquam ponitur solum, sed post aliquam orationis partem.

5to. His Adverbiis addi possunt formulæ jurandi, quæ consistunt in hac particula *sm* v. *xm*. Interrogant igitur: *inei sm?* per cuius vitam iuras? & jurans respondet: *Pai sm papai sm*, nuque *sm*, per matris vitam. *chao sm*, per patrem. *inche sm*, per me ipsum. &c. & hic est modus jurandi verbo vel expressis verbis. At etiam facto & opere jurant. V. *mancuù uln.* 774.

6to. Adverbia dubitativa sunt *chei*, *chemai*, forsan, forsitan. At nunquam ponuntur sola, sed semper comitantur vel verbum, vel aliam partem orationis. E. g. *vei chei*, estne idem, ille. *eimi chemai*, esne tu. Quandoque componuntur cum particula *chu*. E. g. *chuchei*, *chuchemai*, sum nescius. At tunc aliquo modo peccant contra regulas urbanitatis ac debitæ observantiæ. *chuchei*, unde hoc sciam, nescio. *chuchemai*, quid hoc ad me? num ego... Dicitur etiam *tume*, *tumechi*, forte, fortasse. *Huilliches* pro *chei* dicunt *pei*, item *Chilli*, utuntur etiam *gepei* adverbialiter, & tunc est idem quod *chei* 214. *Chei* annexum adverbiis tempus indicantibus notat ironiam. E. g. *ahuechi*, tempus

longum incertumque ironice. *ahuechi pevain*, in altera vita v. DEUS novit, quando iterum nos videbimus; sed ironice: nam verus sensus est, mox se visuros iterum. *chai chei* v. *chaichi*: *chaichei gebui veichi dgu*, sic erat olim, ante annos aliquot, ironice, vel etiam absque ironia *ahue vemaimi chei*? an facies statim? *chai chei veman*, fortasse statim faciam.

7mo. Adverbia Temporis sunt quæ sunt per *hue* & *nma*. 287.: 4. Reliqua quæ tempus indeterminatum significant, sunt *chuml*, quando. 226. 227. In *Picun mapu*, dicunt *chugl. chuml ula*, quousque tandem. *veichi*, tunc; in *Picun mapu*: *veicùl*. Hoc *veichi*, mox, statim, refertur ad tempus & præsens & præteritum, & futurum. In aliis locis pro *veichi* dicunt *muna*. *veichi acutuimi quimbini*, mox atque venisti, scivi de adventu tuo. *moll*, semper. alii dicunt *mgenque* v. *mgenquechi*: at *moll* cum *gen*, *iaun*, *miaun*, est esse nudum.

8vo. Tempus determinatum indicant *tai*, *chai*, *mutai*, *muchai*, jam, nunc modo. applicanturque tempori tam præterito, quam futuro. *chai tuun*, nunc exivi. *tai acutuan*, mox redibo. *culai*, dudum. *ado*, jam, nunc, modo. *pichi ado*, *pichi mutai*, paulo ante, paulo post. Singulis his adverbis jungi potest *ula*:

ula: significabuntque tempus præteritum & futurum E. g. *chai ula*, paulo ante, paulo post. *veula*, nunc. *munahue* v *muna*, modo, haud ita pridem. *muna acullebuin*, *eimi tuuimi*, paulo ante quam veniremus, tu exivisti.

9no. Ante, quando est adverbium Temporis: *huema*, *peucachi*, *penchu*, quamvis *penchu* sit etiam adverbium ordinis de *penchu* & *huema* formantur verba *huemaln*, *penchuln*, incipere; primum esse. *ula*, post, postea. *ula cupaian* v. *cupaian ula*, veniam postea.

10mo. *uàia*, heri. *ule* v. *uàle*, cras. *tafu-ua*, vesperi, vespere. Hodie, si intelligatur dies viginti quatuor horarum, proprie non datur, per Periphrasin *vachi antù* vel *chai tai*. 540. 541.

11. *Cagechi* adverbium numerale, significat iterum, at adverbium temporis, sonat alia vice, alio tempore, & applicatur tam tempori præterito quam futuro. Item dicitur & solum, & cum *ula* *Mel* significat & numerum & tempus. *quinelque*, aliquoties. *quinemel*, semel. *ca mel*, alias: Tempus remotum sive præteritum, sive futurum, ordinarie unius anni. *camel lai*, obiit anno præterito. *camel cupatuan*, redibo anno sequente. Quando volunt enuntiare multos

annos, anteponunt adverbium *mu*: *mu camel lai*, ante multos annos, multis abhinc annis est mortuus. *cui'vi*, olim, antiquitus, quondam. *tute*, opportune, tempeftive, in tempore. Et inde derivantur *tuten*, *tuteln*: in tempore venire. *tenn*, idem.

12. Adverbia loci. *Va meu*, *va mo*, hic, hac, huc: in Miffionibus dicunt etiam *vau*: in *Chiloë tivu*. *Vei mo*, *vei meu*, ibi, eo, illuc. *teye mo*, *teye meu*, *teyeu*, *eieu*, 102. illic, illuc. *eieu* etiam fumitur pro tempore remoto. *eieu peuain em*, poft aliquot tempus, menfes nos videbimus. 290: 22 *cheu?* ubi, quo, unde? femper interrogando. *cheu rume*, ubivis, ubilibet, ubique. *cheu no* v. *cheu rume no*, *cheuchi*, *cheuchi*, *cheuche mai*, nescio ubi, quo, unde. Huc etiam pertinent præpofitiones fignificantes locum fi fiant adverbia. 290: 5.

13. Adverbia Interrogandi. *Chem*, quid? 266. 267. in *Chiloë* dicunt *chuvén*. jungitur cum Nominibus, Verbis, &c. *chem tva?* quid hoc. *chem dzu gei?* quid novi? quid rei? quid eft negotii? Pro *chemn* in *Chiloë* dicunt *chemon* de *chemo* nomen rei indeterminatæ. *chuchi*, qualis? *chuchi rpù*, quæ via? *chumam* v. *chumal*, quid, ad quid, quo, quem in finem, quam ob rem, caufam. In *Chiloë*: *chumiam*, *chumial*, *chumabum*, *chabuel*;

abuel ; at ista sunt Participia , Gerundia & Aoristi Verbi *chumn*. *chem mo*, cur, quare. *chumgelu*, *chumgechi*? quomodo. *chem ni vla*, pro quo? propter quid? cujus amore, causa? *inei ni vla*? propter quem. *DIOS ni vla*, propter DEUM. *eimi ni vla*, propter te: ita ut *vla* semper habeat secum vel rem, vel personam, vel particulam personæ, excepto solo *quinevla*, statim, illico, quam primum. *quine vla amoin*, eamus, prope-remus, non moremur diutius. æquivalet *uno*. 230. *cam*, an, num: *chem cam*? quid, quid ergo, quid enim. *chem cam tpuabuen chei*, quid igitur? egone abs te vapularem? *cam* ordinarie habet adjunctum *ve* vel *chi*.

14. Adverbia demonstrativa, quæ respondeant à En, ecce! hæc Lingua non habet: suppletur autem per Pronomina. E. g. *va llechi*, *tva llechi*! Ecce iste est. Quando aliquid volunt monstrare vel ostendere aut interrogando vel confirmando, dicunt *vei tva*, *vei tvei*. Etiam utuntur Prænomini- bus demonstrativis vel folis vel duplicatis. *Teye*, v. *teye teye*, ecce illic est. *tva* v. *tva tva*, en hic est *vei* v. *tvei*, v. *tvei tvei*, ille est. Quando adhibenda sunt Nomina propria vel appellativa, Pronomina Nominibus jungantur. *Tva Huaiquilafquen*, en *Huaiquilaf*. *Teye Huanquelonco*, ecce *Huanquel*. At si fuerit aliquod ex Pronominibus primitivis, non

ponentur dicta Pronomina, sed verbale *mten* cum particula personæ. *Tva ta in mten*, ecce adfumus. Idem fiet in primo loquendi modo. *Teye ni mten*, ecce ipsum, 20. 23.

15. Adverbia motûs *matu*, *arol*, *ahue*, *ge-ni*: festinanter, celeriter, propere, præpropere. De his fiunt Verba vel addendo *n* solum, vel unâ cum *l*. *ahuelaimi*, non festinas, properas, acceleras. *ahuelbige*, urge illum, insta illi. *arol lan*, mors repentina, subitanea. *mancha*, *allhue*, *nochi* v. *nochiquechi*, *allhuequechi*, *manchaquechi*, paulatim, sensim, placide. Adverbia *mancha*, *allhue*, *nochi* nunquam reperiuntur sola, sed vel duplicata, vel cum particula *quechi*. E. g. *mancha mancha*, *allhue allhue*, *manchaquechi*, *allhuequechi*: sensim, lente, festina lente: at cum verbis, utroque modo poni possunt. De his adverbiiis cum particula *ca* formantur verba. 192. E. g. *nochican*, *allhuecan*, lente procedere.

16. Adverbia qualitatis quæ respondeant Latinis in *ð* & *ð* secundæ declinationis. E. g. certò, certè, sanctè, justè, rectè, &c. item in *er* aut *è* tertiæ declinationis. E. g. facilè, faciliter, difficile, difficiliter, &c. formantur in Chilensi Idiomate non solum per adjectiva, verum etiam per substantiva, verba & adverbia ut dictum 287: 5. addendo *gechi* v. *quechi*.

quechi. E. g. *cùmequechi*, bene. *hueraquechi*, male, *letiquechi*, certo.

17. Numeralia sunt *mivuchi* ? quoties. *aldùchi*, sæpe. At NB *pichichi*, non est in usu, sed ejus loco dicitur *aldùchi no*, raro. *quine mita*, semel, una vice. *mari mita*, decies. *pataca mita*, centies. *huaranca mita*, millies *quinelque mita*, *quinelquemel*, *getumel*, aliquoties: *pichi mita*, non dicitur. Ut fiant negativa, additur *no* vel in fine vel in medio. *Epu mita no* v. *epu no mita*, bis non, haud bis. *quinelque mel no*, v. *quinelque no mel*, non semel. *aldùchi no*, *aldù no mita*, non sæpe. *ca mita*, iterum. *ulcatuge* v. *ca mita ulcage*, canta iterum. *Marichi* significat imo. decies. 2do. est numerus determinatus pro indeterminato & confuso. E. g. *marichi vei pibin*, illi dixi sexcenties, plus millies, pro sæpissime illum monui. 3tio. significat propositum firmum & seriam voluntatem faciendi aliquid vel non faciendi. *marichi aiúlan*, nolo, nec perficiet, quamvis maxime instet, urgeat, conetur, ut faciam. *marichi vei pile*, *vemlabin*, quamvis centies, millies jubeat, mandet, imperet, non faciam. *marichi lali rume*, *Patiru getulaian*, citius mihi vitam extorserint, quam Religiosum efficiant. NB. Discrimen inter *mita* & *mel*. *Mita*, quod est mutuatum a Lingua Quichua sèpè Peruviana; solum numerat vices præ-

scindendo a tempore, sed *mel* applicatur ad significandum tam numerum quam tempus, seu in quot occasionibus. *quine mel*, semel, in una occasione. *epumel*, bis, in duabus occasionibus.

18. Hæ dictiones: prima, secunda, tertia, &c. vice, vertuntur ut videre est in exemplis. 1) *Veula amocaquen*, v. *veula ni amocaquen*, nunc prima vice iter facio. *tva ta ni eputun ta ni gicun*, nunc secunda vice mihi venam incidunt, secant, mihi sanguinem ex brachio, pede, venis mittunt, detrahunt. *tva ta ni melitun ta mi pibin*, jam te admo-
neo quarta vice. 2) *nal quine mita*, prima vice. *nal epu mita*, secunda vice. *nal quine mita tubi*, *lasmeiu*, primo illum ictu, vulnere occidit, peremit, interfecit. 2) *cùlatu cudei*, *vill nambi ta ni cullin*, v. *ta ni cùlatun mo ta ni cuden*, &c. tertio lufu, ludo, lufione tertia omnia amisit, omnium jacturam fecit, nihil illi reliquum fuit, omnibus est exutus. *cùlatu mo*, v. *cùlatun mo*, v. *cùlatugele*, *hueungei*, in tertio lufu consistit victoria.

19. Hæ: hac vice, ab eo v. ex eo tempore sic redduntur: *vachitu mo hueulaiaimi*, palmam hac vice non consequeris, feres, lucraberis. *veichitu mo curivalcaumecuimeimi*, ex eo tempore omnia tua ad interitum vergunt.

20. Adverbia bifariam, trifariam, multifariam, v. dupliciter, tripliciter, &c. explicantur imo addendo Nominibus numeralibus *ad* cum *gen*, vel commutando Nomina numeralia in verba. E. g. *epu ad gei ta mi pepium*, v. *epui ta ni ad ta mi pepium*, duplex est vestis tua, v. vestiris dupliciter. 2do. addendo *rume*. *epu rume pepium geimi*, idem. 3tio. mutando *rume* in participium, item addendo *quechi*: *epu rumequechi* v. *epu rumelu vembin*, duobus modis illud feci. *ca rumelu*, *ca rumequechi*, alio modo. *quinelque rumelu*, *rumequechi*, aliquo modo. *aldù rume*, *rumei*, *rumelu*, *rumequechi*, multifariam, multis modis. *aldù rumequechi no*, paucis modis. NB. *rumelu* v. *rumen* cum Nominibus vel Adverbiis quantitatis quantitatem vel crassitudinem indicat. E. g. *aldù rumelu* v. *rumei*, valde crassus, pinguis, obesus. *pichi rumelu*, *muna rumelu*. Item *ad* notat imo. consanguinitatem, 503. 2do. mores bonos vel malos. *gelai ta ni ad vachi cahuellu*, hic equus non videtur malus. *epui ta ni ad*: ambidexter, duabus sedet fellis.

21. Adverbium negativum quod respondeat Latino *nè*, Lingua Chilena non habet, verum supplet particula *qui* cum suo Imperativo. E. g. ne feceris, noli facere. *vem-quilmu*.

22. Adverbia ad respondendum quando quis vocatur, sunt duo: *chem* & *ai*. Quidam rudes & inculti respondent *au*!

23. Adverbia Taxativa fat, satis: sunt duo. 1mo. *Vanten*, *venten*, & significant 1mo. non plus, haud amplius: *venten*. *venten*. 2do. factum verbum est idem, quod satis est, sufficit. *venteni*, *ventencai*, *ventenpe*. Et his vocibus utuntur ad sedandas discordias, ad vagitum seu fletum infantis comprimendum. Item in mensuris, &c. item solet esse ultima clausula in colloquiis, ac ultimum vale. *venteni*, *ventencai vachi dgu*. 2do. *mtn* quod sonat satis, atque etiam solum, tantum. *ei-mi mtn*, tu solus. *quine mtn*, tantum unus, *ni mtn votm*, meus unicus filius. *Reche mtn mlei*, soli Indi adsunt. Hoc item adverbio suppletur nunquam, sed tunc ponitur affirmative. *Tva ta ni mtn peun*, hac solum vice nos videmus. Suppletur etiam nunquam per particulam *hue* insertam verbo negativo. *Vemhuelaian*, non faciam imposterum. Ex *venten* & *mtn* fiunt abstracta *mtngen*, *ventengen*. *quimlan ta mn mtngen*, nescio quot v. quot numero litis. *tva ta ni mtnhuen* v. *ta ni ventenhuen*, finis, non possum ultra, nihil superest, finita res est. *tva ni mtnn*, hoc possum prætereaque nihil. *cheu mtnaimi* v. *chem ta mi mtнал?* quousque pervenies? *ta ni mtetun*, v. *mtetun* (solum) quousque potero.

24. Adverbia quantitatis indeterminatæ sunt *chumtn*, quantum. *vanten* v. *venten*, tantum. Applicanturque tam quantitati continuæ quam discretæ. *chumteni* v. *chumtn gei ta mi ovifa*? quot oves numeras? *chumteni vachi mamll*? quantum est hoc lignum. *miougei ta mi votm*? quot filios habes. *mu vutai*, est valde altus, magnus, procera statura. *mu rumei*, crassus, obesus. Reliqua adverbia quantitatis tam continuæ quam discretæ sunt *aldù*, *cad*, *cauchu*, multum. *Pichi* cum Nominibus substantivis est adjectivum parvus, cum verbis est adverbium parum. *pichin vinu*, parum vini, ubi parum est substantivum, uti *aldùn*, multum. Ex adverbis fiunt verba *pichin*, parvum esse. *aldùn*, *cadn*, *cautùn*, *cauchùn*, multos esse. *cauchun* significat etiam transire, jungiturque cum *pa*, *me*.

25. Magis respondet *iod*, *no*, *nochi*, *iom*, plus, amplius. Inde *iodn*, *non*, *iomn*. Adverbia comparativa fiunt anteponendo *iod* adverbis finitis in *gechi* v. *quechi*, *iod lesquechi*, currendo citius. *iod cùmequechi*, melius. Eodem modo formantur superlativa anteponendo *marichi iod*, *marichi iod cùmequechi*, optime. Si superlativa fuerint absoluta, adverbia fiunt vel per *marichi* solum, E. g. *marichi cùmequechi*, optime; vel addendo *quechi* superlativis absolutis, quæ fiunt ex ver-

verbalibus cum particula *ten*. *chovuntengechi* v. *chovuntenquechi*, negligentissime, omnino negligentem.

26. Quando Adverbia tantum, quantum sunt relativa, fient imo per *udaun* esse parem, æqualem. *udaui* v. *uyaugei ta mu quimnestis* in litteris, scientia, doctrina pares. *udaugei ta mi quimn*, *ta mi peni ta ni quimnon*, mo v. *egu* v. *udaugu ta mi quimn*, *ta mi peni ta ni quimnon egu*, tantum tu es peritus, quantum ignarus est tuus frater.

27. Habet hæc Lingua quod respondeat quando interrogativo, nempe *chuml*, at non quando sine interrogatione. hinc imo absque omni adverbio utuntur solo subjunctivo: *aculi* v. *acutuli*, quando adveni. 2do absque subjunctivo simpliciter E. g. *acui piru*, *inche mlelan va meu*, peste grassante, in omnesque sæviente, ego aberam. 3tio. per gerundium Ablativi: *ni acuabuum* v. *ni acuabun mo*: quando erat venturus.

28. Adverbium Vix explicatur imo per *gechi*, at NB. quod *gechi* cum Nominibus est participium in *lu* e. g. *cogechi* id est *co gelu*: *gechi co*, id est *gelu co* 2do. significatur per *huera* v. *hueraquechi*. *Huera mögen*, *hueraquechi mögen*, ægre vivo, vix respiro. 3tio. per *ape* v. *epe*. *ape acui*, *vill tepelcaquebi ta ruca*, vix venit, quando totam do

domum concitat. *epe tuui*, v. *ape tuulu lagm-mebi quine cunuwal*, vix exivit, quando pauperem vita exuit, privavit, de medio fustulit, morte affectit. 83.

29. Adverbia hortativa sunt imo. *ca*, quod semper postponitur, & ordinarie cum Futuro vel Imperativo: non imperat, sed spiritus ac animos infundit. Cum reliquis Temporibus est adverbium confirmativum vel affirmativum. 2do. *ea*, at istud ex Lingua Hispana videtur accersitum.

30. Potius quando sequitur quam, redditur imo. per adverbium *iod* & verbum *cùmen*, quod fiet Participium, si sensus id postulet, & si ponendum fuerit in Præterito, etiam cum *mom*. *iod cùmeabui ta ni utuabuel*, *ta ni mlecatuabuel mo va meu*, potius abirem, quàm manerem hic. *iod cùmei ta ni ilomom*, *ta ni ichalluamom mo*, potius carnem, quam piscem comedi. 2do. per *no*. *cofque iquellebin*, *ilon no*, potius pane, quam carne vescor.

31. Jam jam: *ape* vel *epe*. *ape* v. *epe tana-nai*, jam jam casurus. 83.

32. Mox, statim quando est solum, vertitur per adverbia Temporis: at si jungitur atque ut, redditur imo. per *veichi*, *muchai*, v. *mutai*. Si sensus est de futuro, poterit

L

etiam

etiam fieri per præteritum subjunctivi. *veicht* v. *muchai acuai* v. *acule*, *deftugeai*, mox ut venerit, conjicietur in vincula, in carcerem, manum illi injicient.

33. Est Regula universalis, quod quælibet pars orationis, ex qua potest fieri verbum, possit etiam esse adverbium assumendo *gechi* v. *quechi*, vel *n* auferendo, vel ponendo illud post *n* ultimum.

289. § 3. De Adverbiis propriis
Linguae Chilenæ.

1mo *Rume*. 224. 2do. *Calli*. 193. 3tio. *Re*. 222. 4to *Em*, *ema*. 200. 5to. *Ula*. 229. 6to. *Petu*. 215. 7mo. *Mari mari*, quod est adverbium usitatissimum, ac significationibus abundans, exundans, inundans.

Etymologia est ab adverbio *mari*, decem. unde *mari mari*, decies decem, & est modus assumptus a Lingua *Quichua*: nam Indi Peruviani se invicem salutantes dicunt *chuzca chuzca*, quod sonat decies decem. At in Lingua Indo-Chilensi habet significationem magis amplam: nam

1mo. Est Adverbium gratitudinis: nam quoties Indo-Chilensi aliquid dono datur, vel aliud quodcunque præstatur beneficium, respondet *mari mari*: ago & habeo gratias,
amo

amo te multum de tua liberalitate: charitate, diligentia, grata mihi semper erit tui doni, beneficii, munusculi memoria. 2do. est formula salutandi, valedicendi, &c. nam in congressu & quoties salutant aut valedicunt, dicunt *mari mari*: salve, salve plurimum, salute te impertior, jubeo te salvere, bene vale, valete pariter omnes, opto tibi bonum diem, contingat tibi felix somnus, servet te DEUS: omnia hæc & alia similia significat *mari mari*. Et respondens, etiam *mari mari* respondet; seu salve tantundem, & tu salve perpetuum; eandem tibi opto salutem, & ego vicissim tibi bene precor; idem tibi opto, valebis tu quoque, &c. 3tio est adverbium obsecrationis. *mari mari Bureniceen*, rogo, obsecro, obtestor, manus ad te supplices tendo, per DEUM peto, ut mihi ignoscas, veniam des, ne me rogantem supplicemque rejicias. 4to. mittendi salutem, &c. *aldù mari maribichi, ta ni mari mari eluabimi*, salutem ipsi a me dices multam, plurimam, salvere eum jubebis meis verbis, salutem illi rursus a me nuncia, salvere illum quoque a me jubebis. 506. Ex *mari mari* fit verbum *mari marin* v. *marimarin*, significat omnia quæ *marimari*. Quando mittunt salutem absque *pin*, dicunt: *aldù marimarin* v. *aldù marimarinelelaen*: At cum *pin*: *aldù mari maribichi pi, piabimi*, v. *aldù mari mari picimu, piabimi*. 206. 244.

Adverbia Vocativa non habent nisi unum *em*: at utuntur suo proprio invivendi modo. 1mo. Nominibus conjugunitatis. 2do. terminis communibus variatione aliqua, aliisque. E.g. Vocavilius matrem: *chacha*. patrem, *chachai*, *ezai*. Vetulas vocant *cui* pro *cuye*. Decretas *cuse pillu*, anima vetus, fenex. Fratresores se vocant invicem. *llam*, pro *llaen* v. *lamten*. Viri se mutuo vocant terminus proprius *Hullichium*. Filii matiam *Papai*, *Pai* vocant: & Pater filios v. *nahu* pro *nahue*. Quando se appellatione Nomine proprio, aut gradus consanguinitatis, addunt *cai*. E.g. *Xuque cai!* ðter! *Chao cai*, ð Pater! *Huinca cai*, ðpane! *Bernardo cai!* ð Bernarde, &c.

290. CAPUT X.

DE PRÆPOSITIONIBUS.

1mo. A, ab. Præpositio vel postpositio (ne Instituiamus quætionem de nomine in Chilensi Lingua magis usitatata est quæ etiam pronunciatur *mu* v. *meu*, & quivaleat quam plurimis præpositionibus terminis, ac pro iis abunde supplet. 1mo. a, ab. *cara mo*, ab urbe. 2do. è, ex. *lema* ex nemore. 3tio. in. *rulu mo*, in campo. de. *rou mo*, de ramis. 5to. pro. *cimi mo*, te. 6to. cum. *chao mo*, cum patre. 7mo. *lelon*

Inter. per. agens. etc. agens. rursus me.
 quod me. ut. propter. etc. rursus me. prop.
 ter peccatum. etc. ad. me. ad. me. ad. re.
 gnum. etc. in. rursus me. in. vas. etc.
 Inter. cum. me. Inter. vos. etc. erga. DIOS
 me. erga. DEUM. Participium. me. etiam. sup.
 plet. pro. me. v. etc. me. jungitur. que. cum
 quibus. Peris. modorum. finitorum. m.
 quibus. me. pro. etc. me. pro. eas. illic. illic. il.
 lic. Gaudet. etiam. figura. Apollone. eos. ta.
 lendo. vel. omittendo. etc. inquam. me. in.
 etc. etc. pro. rursus me. etc. etc. per. me. licet. etc.

Absque. idem. quod. sine; fit. eodem.
 modo. Addi. potest. quod. quando. jungi.
 tur. verbis. absolutis: non. solum. potest. fieri.
 per. adverbia. negativa. sed. etiam. per. Parti.
 cipium. in. la. negativum. E. g. *inola. nita.*
quidam. rursus. nunquam. exis. quin. v. abs.
 que. eo. quod. cibum. v. potum. sumpseris. *pr.*
quidam. tacitus. tacitus. exivit. Quando. interve.
 nit. Transito. primæ. ad. secundam. vel. secun.
 dam. ad. primam. non. fiet. per. ejusdem. parti.
 cipium. uti. fit. per. participia. ad. tertiam. sed.
 per. Gerundium. Ablativi. E. g. *utuimi.*
quidam. me. infalutato. abivisti: vel. per.
 particulas. modorum. finitorum. *utuimi.*
 etc.

Ante. imo. quando. jungitur. cum.
 quibus. Temporis. fit. per. adverbium.

ape v. *epe*. *Ape quine cuyen acutun* v. *acutuan*, ante mensē veni v. veniam. *ape ragi antú laiai*, ante meridiem morietur. 2. quando habet annexum quam, fit cum *ula* postpositum subjunctivis negativis: *comítunobilmi ula ta DIOS*, *piaulgeaimi*, antequam fruaris DEO, multa tibi sunt perferenda.

4to. Clam. Quando est adverbium, & verbis jungitur, verti potest 1. per *vuri*. *vuri iei*, clam portavit. 2. per *llum*. *llum cupai*, venit clam. 3. per adverbia *llumquechi*, *elcagechi*. *elcagechi nuaiiauquei*, clam, clanculum pergræcatur, scortatur, in luxu ac libidine ætatem agit. Si jungatur Nominibus, reddi poterit per eadem adverbia addendo *no* Nominibus. *elcagechi ta ni chao tipapatui* v. *tipapatui quimnolu* v. *quimnoel ni chao*, clam patre, patre incio exivit, egressus est.

5to. Cis citra: trans, *nome*, *carcu*, cis, citra: *nopa*. quamvis *nopa* est proprie ex hac parte aquæ vel viæ: unde melius vertitur per particulam *pa* postpositam Nominibus. E. g. *mahuida pa*, citra montem. Quando citra est præpositio taxativa vel exceptiva, non fiet per *pa* sed per *no*. *Vill toquiaimi, lagmn no*, ad omnia se extendet tua jurisdictionis, citra mortem. 213. 287: 2.

6to. Contra. cum verbis intransitivis, fit
per

per *mo*. *ùllculen eimi mo*, sum iratus contra te. Cum verbis activis, 1. quando præcedit verbum, verbo *pra* inferunt. *pipraeneu*, locutus est contra me. 2. anteponunt *Huera*, v. *hueranma*. *Huera* v. *hueranma pieneu*, contra me est locutus. *huera* v. *hueranma niemu*, est tuus contrarius. *gehuelai dgu inchiu mo*, nihil est nec contra me, nec contra te. *gehuei dgu inchiu mo*, adfunt quærelæ contra utrumque nostrum. *gehuelai dgu vachi huentu*, nihil contra hunc Indum opponunt, objiciunt. Contra, si significat ex adverso, e regione; *rito*, *rito inche* v. *ni rito inche*.

7mo. Coram, suppletur 1. per *ina*, prope. *ina Pedro*, *Pedro ni ina: ina Pedro mo*, coram Petro. 2. per *ad*: *eimi mi ad mo*, coram te. 3. per *age*. *Apo ni age mo*, coram Governatore. 4. per *taftu*: *taftu inchiu* v. *inchiu*, coram nobis.

8vo. Cum *egu* v. *mo*. *Chem mo* v. *chem egu rputibimi vachi mamll[?] cachal mo* v. *egu*. quo istrumento formasti hoc lignum? securi.

9no. Erga V. a, ab. Extra adverbium *hucun*; præpositio, ut in exemplis: *tutelai mi ta mi piel meu*, *venn meu*, extra chorum saltas. *huedhued getui*, v. *huedhuedi*, v. *huedhuedtui*, infant, desipit, de potestate mentis abiit. *cageduamn*, *catúduamn*, ecstasin pati, animum rapi, abripi, absorberi.

10. Infra. 1. *nau*, *nauple*, *naù mo*, *naù mo ple*: deorsum. 2. *minche*. *minche gilan v. naù gilan*, vadum inferius transire, superare. *minche pnpùya*, sub axilla.

11. Inter. 1. *ragi v. ragin v. ragintu ragi v. ragin puche v. puche mo: v. ragin mo puche*, inter homines, in medio hominum. *ragin v. ragintu anuge*, sede medius, in medio. 2. *uùdanmaumn*, dividite inter vos. *lagmuigu*, alter alterum occidit, mutuis vulneribus conciderunt. 3. Quando sunt plures, qui ad aliquid faciendum concurrunt, & isti plures sunt ejusdem generis in illa linea, quam Nomen exprimit, tunc eleganter adhibetur Nomen illud genericum unà cum litera *u*; & factum verbale jungitur cum particula personæ respondente. E. g. *Ta in penium deumallein ruca*, nos fratres soli, v. nos fratres omnes simul v. unà domum hanc a fundamentis ad colophonem ereximus, vel (ut Hispani loquuntur) inter nos fratres perfecimus, perduximus. *ta in monmahueun*, inter nos consanguineos. *ta ni malleun penium eizn cai*, inter patruos, fratresque. *ta in quine cheun*, inter nos qui ejusdem sumus familiæ, domûs, vicinitatis, ordinis.

12. Intra, intro: *minu*, *puminu*: dicitur etiam *pu* solum. *pu mlei*, intus est. *pu ruca*,
intra

intra domum. Inde *minutun*, *minulun*, intrmittere.

13. Juxta, prope, quando est adverbium, *llecun*. Si distantia est parva, *ina*; inde *llecun*, *inan* E. g. *lleculei*, parum abest. *inapraqueti*, accedit. *digelei*, est propinquum, proximum. *digelbige*, paululum illud remove. *deutumn* v. *pelolemn*, *aldù digelelai ta mn laial*, attendite & vigilate, quia mors appropinquat, nec longe abest hora, quæ vobis vitam finiet. Quando juxta est præpositio, verti potest 1. per *pu*: *anulen pu ktal*, sedeo ad, prope, juxta ignem. 2 per *taf*, *taf leuvu*, v. *leuvu mo*, juxta fluvium. 3. *ina*. *ina leuvu*, v. *ina leuvu mo*, prope flumen. *eimi mi ina*, haud procul a te. *inaltu leuvu*, propter v. præter ripam.

14. Per. quando sonat juramentum *sm*; si obsecrationem *vla*. *DIOS sm!* *DIOS ni vla*, per DEUM O. M Si motivum, *mo*. *inche mulai*, v. *inche molai*, v. *inche molai ta mi umautual*, per me non stat, quin dormias: 4. 92. *inche uge pieimi*, per me licet, ut eas. 290: 1.

15. Post. 1. *Vuri*. *Vuri coyam*, *vuri coyam mo*, *vuri mo coyam*, post quercum. Ex *vuri* fit *vuritun*, sequi, regredi. *vurilen*, stare retro, a tergo. *vurintun*, abdere se, se occultare, sua tegere, celare, dissimulare.

urignen, fraus, dolus, perfidia. *urignen-tun*, cretizare, vulpinare, fraudulenter agere. *vuri dgu*, res suspecta. *vuri piel*, dicta in absentia, a tergo. 2do. *inan. eimi inangeimi* v. *inaleimi*, tu sequeris. 3tio *epugentu*, primus a primo. *cùlagentu*, primus a secundo. *meligentu*, primus a tertio, &c *gelai ta mi elugeam* v. *elugeal*, *inagechi acuimi*, v. *tutel-palaimi*, *tenpalaimi*, sero venientibus ossa. 4to. *Vuri san Cuan*, post festum sancti Joannis. 5to. *rupan. rupale quine cùyen cupatuan*, redibo post mensem. 6to *nma. aldùnmamo*, post longum temporis intervallum. *pichinmamo*, statim, post exiguum temporis. *rupal kdau*, post peracta negotia. *rupan umautun*, post somnum. *chillcatuli umautumen*, post studium eo cubitum. *deuma ta mi imom rapituimi*, post mensam v. bene potus, vomuisti.

16. Præter. 1. *re, mtn. Vill amomaripaiaign*; *re vùcha* v. *vùcha mtn amomaripalalai*, omnes præter senes, exceptis senibus, precibus interfunto. v. 2 *vill amomaripaiaign, pu vùcha no*. 3. *ovisa nielan, mari mtn nien* v. *re mari nien*, non habeo oves præter decem. *chem cùmelcaeimû, re umautun cùmelcaqueimû*, nihil tibi prodest præter dormire. *chem rume dgu aiùquebi ta che, lan no*, v. *lan mtn aiùlabi*, omnia amant homines præter mortem. *vill rupaquei maputu dgu*,

DIOS

DIOS ni aiùgen no, v. *DIOS ni aiùgen mtn afrupalai*, omnia prætereunt præter amare DEUM. *villchi dgu mo cùmelcaqueimi, mi Missa picloel no*, v. *re mi Missa picloel mo cùmelcaquelaimi*, omnia facis satis bene, & satis accurate præter inservire Missæ. V. nisi. 291.

17 Pro. *Challua eluabuen* v. *challua ni eluabubin, vilu eluuyeen*, mihi dedisti serpentem pro pisce. *Ta ni cùmegen mo bùreniaein mo ta DIOS*, pro bonitate sua miserabitur nostri DEUS, v. propter suam bonitatem. *mi pùtun mo allcù Missalaimi*, propter potum non interfuisti Sacro. *DIOS ni vla*, propter DEUM. 290: 1.

18. Prope. V. juxta. Propter. v. pro. sine. *inaduanmoquechi* v. *inaduanmochi notucaqueimi*, inattentus res proteris, obteris, conculcas, pefundas. *ralli deumaimi cascaman genolu*, v. *cascaman no eimi*, absque eo quod sit tui officii, nec sis opifex lancem ex ligno formasti. *quidu tùpubi ta ni peni, raquinobilu ta ni chao*, sine v. absque reverentia erga patrem, fratrem ipsemet verberavit. *hueracagei raquigenolu*, injuriose ac sine omni reverentia tractatus, vexatus, exagitatus est. *huera dugucabimi mi huerilcanoeteu*, male eum verbis accepisti sine causa. *cahuellu genolu aldùnmalbin ta mi pemeabubin,*

bin, quod equo carerem tardius ad te vifendam accessi. *chum cofque catuabun* v. *chum oatucofqueabun* *genochi cuchillo* v. *genochi cuchillo mo*, qua ratione panem scinderem absque cultro. *malditulaimi rume ta mi ial geno chadi*, non tangis sine v absque sale cibum.

19. Sub. v. infra. 10. Super. *huente*. *Huente ktal miauquei*, multis calamitatibus exercetur, multas ærumnas sustinet. *huente ktal umaustuquei*, nullis periculis terretur. *huente glam temlaimi*, non es bene educatus, eruditus, instructus. *huente glam temmquebi ta ni puyall*: prolem suam, suos gnatos Christianæ fidei rudimenta docet, urbanis moribus instruit, ad humanitatem informat. *duamtunmaeimi*, super v. de te cogito. *huentelbin*, illud superposui. *huente mlei*, *huente mesa*, supra stat, super mensam.

20. Supra. 1mo. *Huenu*, quod plures habet significationes, nam 1. cœlum, cœlestesque regiones significat. 2. cum n *huenu*, alicubi est magister. 3. sursum. 4. super & supra, poniturque vel sine præpositione, vel cum *mo* post nomen, v. cum *mo* ante nomen. E. g. *huenu pdll*, v. *huenu pdll mo*, v. *huenu mo pdll*, supra pavimentum. *plquituquilm* *huenu mo*, v. *huenu ple*, ne cum Diis gigantum more pugnes, in cœlum ne expuas. *huente lewou*, adverso flumine. *huente* v. *huenteple*, supra.

21. Tenus. 1. *ple. anciple*: usque ad medietatem. *loncople*, usque ad caput. 2. *cùtu, pel cùtu*, collo tenus. 216.

22. Trans v. Cis, citra. Versus. *lafquenple v. lafquen mo ple*, versus mare. *vaple, vamople, tva ple, tva mo ple*, huc, hac. *vei ple, tvei ple, vei mo ple, tvei mo ple*, illac, istac. *teyeple, teye mo ple*, illuc. *caple*, alio, non admittit *mo*, neque *vauple, teyeuple*, quia *vau* derivatur a *va meu*, & *teyeu* a *teye meu*. *quinenple*: ex una parte, versus unam partem. *epunple*, versus utramque partem. *villple*, ubique. *vachiple*, ex hac parte. NB. Huilliches dicunt *ple pro cai*, & *pùlcu cofque ple*, pro *pùlcu cofque cai*, panis & potus.

23. Usque. imo. *cùtu. lewvu cùtu, lewvu mo cùtu*. usque ad fluvium. *cùmehuelarian, lasmelmi cùtu*, non cessabo, non desinam, donec v. usque dum te occidam. *eimi mo cùtu*, usque ad locum, ubi stas. *inche ni mlen mo cùtu*, huc usque ubi consisto, persisto. 2do. *ple*. V. Tenus.

291. CAPUT XI.

DE CONJUNCTIONIBUS.

1. Ac, atque, &, etiam: *cai*: hæc conjunctio *cai* suppletur imo. cum *huen*. E. g. *votmkuen*, pater & filius. *conzhuen*, matet & filia. 204. 2do. cum *ple*. 290: 22. 3tio. per *filepsin*

filepsin reducendo Nomina singularia copulata cum &, ad Numerum Pluralem. E. g. *eimi inchiu*, ego & tu, nos duo. *teye eimu*, tu & ille. *inchiñ*, ego & vos, vos & nos. 16. 18. 21. *Cai* quandoque est particula exornativa vocativa: *Chao cai!* o Pater. *Nuque cai!* o Mater! 289.

2do. Aut, vel, item ve encliticon. *chei*, *chemai*, *chilli*. *gepei*, *pei*. *Tva chei*, *teye chemai*, aut hoc aut illud. *cùmegetuai chei*, *cùme getulaiai chemai*, erit tempestas vel secunda vel adversa, aut serena aut turbida. 288: 6.

3tio. At, attamen, sed, tamen. 1. *no*, *mai*. *Vill huenequeign*, *inche mai no*, omnes furantur, at non ego. v. *inche mai huenequelan*. 2. *inei chillcatulai rume*, *inche mai chillcatuquen*, nemo studet, at ego litteris navo operam; nemo est musarum cultor, at ego sum discendi cupidissimus; nullus se ad litterarum studia refert, at ego totus in eo sum, ut animum doctrina excolam. *quimlaimi pigeimi*, *eimi cagei ta mi duam*, dicunt te non intelligere: at tu optime scis, quo cursum dirigas, quam viam teneas, sequaris. V. imo.

4to. Ergo, ideo, igitur. *Veimo*: *vei ni vla*, *DIOS ni piel raquilabimi*, *veimo alhue ruca upe pigeaimi*, DEI mandata non servas, ergo condemnaberis. *raquilabimi ta mi toquie-*

quieteu, veimo tpugeaimi, superioribus obedientiam non præstas, ideo vapulabis.

5to. Equidem, quidem. *mai. Inche mai DIOS ta ni piel inaituquebin*, equidem DEI mandata seruo. item *vemge mai*, fac sis.

6to. Et, etiam V. ac, atque. Ideo. V. ergo, quia, imo 1. *Huelu*, quod solet habere adjunctum *mai*, & interdum interponunt *que*. E. g. *huelumai, hueluquemai* Verum adverbium: non solum; in hoc idiomate o-mittitur. *chgarcubi, hueluquemai lagmtubi*, vulneravit, imo interfecit. *cúmegei pigei, hueluquemai marichi iodi ta ni cùmen*, bonus imo optimus. *Huelu* etiam significat: at, tamen, attamen. *vill alcù Missapaqueign, huelu eimi no*, v. *eimi huelu no*, omnes Sacro interfunt, attamen tu non. 2. *ina*, & est elegantius. *chgarcubi, ina lagmtubi*, illum primum vulneribus, demum morte multavit.

7mo. Ne *cam. inche cam aiecahue gen? inche aiecahue gen cam chi?* Egone scurra. egone parasitus? *ta ni umautunoabum, nampllmeuyei*, ne dormiret, ambulatum ivit.

8vo. Nec, neque. *rume: eimi rume no*, nec tu. *tva rume vemlaiabimi, tva cai vemlaiaimi*, nec hoc facies *inei rume inchiu*, neuter, nec ego nec tu. *inei rume eimu*, nec tu

tu nec ille. *inei rume inchin*, neque isti, neque nos. *inei rume Pedro Pablo egu quim-Chiliduguquelaimu*, neuter nec Petrus nec Paulus linguam Chilensem callet. *ulaian mlecatulaian rume*, nec ibo, nec manebo.

gno. Nisi. *re*, *mtn. re eimi, eimi mtn*, nemo nisi tu. *re cofque pin*, panem solum postulo.

10. Quamquam, quamvis. *cùmegelu rume* v. *cùmelu rume, eimi chanapiuqueknolaimu ta mi chao*, quamvis bonus, Pater tuus sua tibi arcana non pandit, non communicat, non patefacit, non manifestat.

11. Qua, quatenus, secundum quid. *mo* & faciendo ex nomine abstractum: *ta mi mapuchegen mo, gollirqueimi*, quò Indus potu te obruis, ingurgitas. *ta mi chumgen mo vei piqueen, ta mi Patirugen mo chei, ta mi Huincagen mo chemai*, quatenus mihi hoc dicis? quò Missionarius, an ut Hispanus? *ta ni allcùnnon mo, rupalmavali ta ni rutmen*, quò furdo, furdaftro, & quò graviter audit, illi ignoscendum, danda venia est.

12. Quia. 1. *mo. mi lagmbiel mo quine kuentu, pttùlgeaimi*, quia homini necem attulisti, quò hominem vita privasti, exuisti, tu quoque suspendio necaberis, vitam finies. *mi cùme chegen mo aiùeimi. v. 2. cume chegeimi*

geimi; *veimo aiùeimi*, quia es vir probus; mihi in delitiis es. Sed, verum, verum enim vero. *quimlaimi pigeimi*, *eimi mai cagei ta mi duam*, simplex appares, simplicitate cares.

13. Si, imo. cum subjunctivis; omittitur. *acule*, *nietuabimi*, eum si venerit, detine. *pebili lagmabin*, si viderem illum, trucidarem. *pebubili lagmabubin*, illum si offenderem, peremissem. 2do. *huerilcauyen chei v. tumechi huerilcauyen*, *bùreniemollechi*, si erravi, parcite.

14. Sic, ita. 1. *vamgechi. vamgechi uùda-queimi huera lan* ! ficcine separas amara mors. 2. *vem v. vam. vem niebige*, sic, ita illud teneas. *vam amoge*, sic, ita ambula. *inche vemgen*, ego sum ita constitutus, huius sum ingenii. *eimi vemgelaimi*, ea tibi indoles non est. *vemgelai, gelai, gelai veichi dgu*, non est ut dicis, est falsum, falleris.

15. Sicut, sicuti. velut, veluti ut, uti. imo. *vamgelu. Inche vemgelu. inche vemgechi*, sicut ego 2do omittitur sicut. E g. *ni amocan*, sicut fecit iter. *ni piel*, sicut dixit. *ni toquiel*, sicut præcepit *mi vemeteu*, sicut tibi fecit. 3tio. *eimi vemgelan*, non sum sicut tu, tui ingenii, tuæ indolis. *mi chao vemgeimi*, patri assimilis es, patrem ore, habitu, incessu refers, es patris viva effigies.

eimi veingelu cumei, est bonus sicut tu. *eimi veingelu*
veingelu quimn, scio sicut tu. *eimi veingelu*
inche quimlan, uti tu, sic & ego ignarus sum.
ramzechi eimi DIOS sm pipraqueimi vange-
chi inche amomaripaquen, sicut tu per Deum
 juras, ita ego illum meis precibus imploro,
 coco, invoco.

19. Tam imo. si sequitur ut: *venten v.*
venten: venten cumei, *inche quimelabin v. van-*
neis in cumei, *inche quimelabin*, tam
 bonus est, ut ego nesciam. 2do. si est ad-
 mirandum, vertatur per *nu*, alibi, no.
nu: nu DIOS: tam bonus DEUS! 3tio. si
 quidam quidam *nu: nu in cumei*, Tu non
 es melior me. *nu* tam bonus quam tu.

V. V. *nu* velut, ut, uti. V.
nu per Gerundium Accu-
 sative in *nu*. ut amem. 2do. *nu*
 in *nu*. *nu* 2do. *nu*
 in *nu*. *nu* ut
 in *nu*. *nu* *nu*, non asper-

... NIBUS.
 ... demon-
 ... accom-
 ... aut ex-
 ... citare

citare desiderant: in duobus autem affectibus excitandis præcipue antecellunt. imo. in affectu tristitiæ & commiserationis, adeo graphice & proprias, & alienas calamitates describunt. 2do. in amore & blandimentis. Tam blandi sunt & blandiloqui, præsertim mulieres, quæ ut verborum concinnitatem & ornatum aucupentur, amoremque sibi concilient, mirum quantopere suis diminutivis, aliisque orationis pigmentis pulcherrimum idioma corrumpant.

293. 2do. per Interjectiones. E. g. *tui*, *atù*, *atùtù*! vox ejus qui vapulat, doloris acerbitatem significans. *achuchu*! indicans vehementiam frigoris. *tùtu*, signum iræ & contemptûs. *tù*, *titi cani*! injuriæ, cavillationis! *ù*, *ù*! desperationis. *ehu*, terror, horror, pavor. *veicu*! *ehu*, *ehuem*, admirationis. *Em*! afflictionis. *inche em*! o miserum me! *ema*, *em*! amoris. *vot*! commoti, & obturbati animi. *ananai*, sensus doloris, dum jocantur & lasciviunt. *hue*! admirationis dum audiunt nova vel inaudita.

294. 3tio. per partes orationis vel solas vel compositas, sic blandiuntur viris vocando ipsos *chachai*, *tai*, *chai*, *zai*: mulieribus, *chacha*: externis, *nai*. Minantur dicendo *muchai*! subintelligitur: *peaimi* v. *permuaimi*, v. *nacmaeimi*. Exprimunt excessum

quantitatis imo. per *em!* *ovisa em!* ó in-
gens ovium multitudo. 2do. per *geno*, quod
idem est quod *geno* ironice: *geno ovisa!*
Desperationem declarant per *lainoabun*: *cal-
li lachi*: utinam morerer. Tristitiam: *cu-
tantugen em!* affligor! quot me obruunt
mala! *piaulgen em!* vexor, tribulor, exagi-
tor. Imprecantur mulieres: *larumege*, *tana-
rumege*. Affectus desiderii: *pulcu em!* utinam
haberem ad bibendum. *misqui iabun em!*
mel percupio. Dolent absentiam a Patria,
vel a re aut Persona amata. *ehu ca libuen!*
en aliud suspirium. Ad consolandum: *chu-
mabui*, *chumgeabui!* quid agas? Jactantiæ:
calli v. calli mai! exspecta, videbis. item
dicunt ironice *penmaulaiaimi mai!* nihil tibi
mali accidat. Addunt nonnunquam Nomina
Frater, amice, &c. *amoge*, *amoge peni*, *ge-
lai!* canes vocant per *vachi vachi!* incitant
per *toto v. to to!* cohibent per *chùchù*. Quan-
do propellunt equos, mulas, vaccas, &c.
clamant *ala ala!* v. *ale ale?* 506 508.

295. CAPUT XIII.

DE PARTICULIS EXPLETIVIS ET EXORNATIVIS.

Duplex est particularum exornativarum
genus; nam quædam ipsis verbis inferun-
tur, de quibus jam sæpe facta mentio est.
Aliæ autem sunt extra compositionem, nec
sunt

funt pars orationis significativa, sed tantum exornativa, quamvis aliqui iis utantur non tam ad concinnitatem & elegantiam, quam ex usu & consuetudine. Sunt autem sequentes :

1mo. *Cha* est mere exornativum, & ordinarie jungitur adverbio *ca*. E. g. *cacha*, & non cum alia voce aut dictione, & quidem solum: *cacha*. 662.

2do. *Chi*. 1. est idem quod *chei*. 2. est pars essentialis verborum in prima persona Imperativi absque Transitione: & secundæ pluralis ad primam singularis cum Transitione. E. g. *eluchi*, *elumochi*, item in pronomine demonstrativis. E. g. *veichi*, *vachi*. item in adverbis numericis *quinechi*, *epuchi*, &c. 3tio. est exornativum, concurratque cum quacunque orationis parte, præcipue cum participiis in *lu*, & adverbis *cam*, *mai*, *lle*, &c.

3tio. *ga*. Quandoque est pars Nominis aut Verbi, & tunc est significativum, non ex se, sed ut unitum verbo. E. g. *gnatu* v. *gatu*. profecto, me hercle. *gapin*, uxor moræ patriæ. *gacan*, haurire sentinam. Exornativum, illud verbis aut Nominibus quandoque intercalant, præsertim in suis cantunculis. 411. Extra compositionem illud in suis Dialogis frequentant.

4to. *ni*. hæc particula raro invenitur, & solum cum *ca*.

5to. *Po*. 217. *Que* extra compositionem & post adjectiva 1. æquivalet articulo Pluralis, ut dictum 10. 2do. positum post adverbia & pronomina, est particula exornativa. Item cum nominibus numeralibus cum *l* & sine *l*. E. g. *quineque* v. *quinelque*, quidam: quamvis jure dubitetur, num hic sit exornativum, an nota numeri Pluralis. 220.

6to. *Ta*. aliquoties est significativum. 1. dum agit vices *chem*, atque ita illo utuntur, quando non satis audiunt, vel percipiunt, quod dicitur. 2do. quando discernit ac dividit vocem aliam ab alia: sic adhibetur ante *in* E. g. *inchin ta in*, nos: ut distinguatur ab *in*, edere, bibere. Cæterum quando est exornativum, est quo frequentius, & frequentissime utuntur, & quandoque ponunt in principio, quandoque in medio, vel fine. *nal ta tipan*, liber exeo.

7mo. *Va*, *ve* sunt mere exornativa. *va* reperitur post *ca*. *vei cava* v. *caba*. *Ve* cum quacunque orationis parte, utrumque semper in fine.

8vo. Quædam orationis partes significativæ, adhibentur quandoque ut non significativæ, quamvis non communiter: suntque instar intercalarium. E. g. *vei ta*, *veimo*, *veimota*, *pichiga* v. *pchûga*.

295. CAPUT XIV.

Idiotismi seu modi loquendi Linguae
Indo-Chilensis proprii

Habet hæc, uti quæcunque alia Lingua suos proprios loquendi & explicandi modos, saltem apud Latinos, quod sciam, non usurpatos. E. g.

297. 1mo. In gravi dolore aut afflictione dicunt *uüdalei ni piuque*, cor meum est divisum: & quando afflictio cessat, ac iterum sunt contenti, utuntur hoc idiotismo: *nüf-tuletui ta ni piuque*, jam meum cor est iterum clausum: latine, Transit, qui animo hærebat infixus dolor. 460.

2do. Hanc phrasin latinam: hoc non ad me, ego in aliena me non intrudo; ego in officii mei regionibus me contineo; Lingua Chilena vertit: *conmpaquelan vachi dgu mo*, vel hoc idiotismo: *inche pivalan*. 527.

3tio. Hæc: quiesce, conquiesce, ad tranquillitatem animi redi, reddunt: *naüpape ta mi üllcun*, *naüpape ta mi piuque*. 488.

4to. Dum latine dicitur venit hora, Chilieni dicunt finita est. E. g. *deui ta in rabuel*, est hora prandendi, edendi, bibendi. 543.

5to. Latini dies, noctes Chilieni numerant: *epu puni*, ante duos dies. *epu punai*, post biduum. 543.

6to. Latini anno dant menses solares; Lunares Chilieni. 543.

7mo. Apud Latinos aliud est comedere, bibere aliud: at apud Chilenes eadem vox

in & edere significat, & bibere. *ilan vinu*, non bibo vinum, quamquam non careant proprio verbo *pùtun*, bibere. 479.

8vo. *Chem cruf mlei*, *amoquei*, *miauguei*, quis ventus? quæ aura, quæ tempeſtas? 560.

9. *pecimi cupan*. venio ad te viſendum. 76. 79. 169.

10 *Lalcali* v *laieli ta ni pinom*, mortua eſt ipſi uxor. 538.

11. *numùlulan*, olfactu non me percipio, non oboleo. pro: ſum jejunus, integram famem ad ovum affero.

12. *motitui leuvu*, fluvius impinguatus eſt. pro: intumuit. 433.

13 *epu antù vemzelu*, v. *epu antù vemlc-lu*, duos circiter dies. 543.

14. Iram ob quam exceſſerunt verberando, &c. excuſant: *ui ta ni cuù*, item hoc idiotiſmo: *uln ta ni cuù*. 512.

15. *Tva ta ni mtn cupan*, venio prima & ultima vice. 550.

16. *Vircù mollbun mo* v *vircùle molbun*, abſque iræ, libidinis, &c. impetu. 484 453.

17. *coni Miſſa*, Sacrum incipit. *tipai Miſſa*, Miſſa eſt finita. 524.

18. *yemein ca dgu*, Tranſeamus ad alia 516.

19. *nivu coni*, quot vulnere illi ſunt inſiſta? 533. *nivù tugeti?* quot accepit. 267.

20. *aſpe vachi dgu*, *huenu prape*, *pu pùlli conai* v. *conpe*, oblivioni illa tradantur, de his mentio non amplius fiat. 516.

21. *eimi mo yavuluquen*, in te confido. 482.
22. *pichin ptm duamtuaeneu*: parum tabaci obsecro. 414.
23. *ta mi pnen ieubin mo*, quod te amem ut mater filium. 503.
24. *Cheu ulunmami*, ubi transegisti noctem. 494.

Hæc pauca sufficiant, ut constet Linguae Chilenæ, uti aliis non deesse suos Idiotismos & modos loquendi proprios, quos Lector, ut fervet in loquendo proprietatem, diligenter observabit.

298. CAPUT XV.

DE ACCENTU & ORTHOGRAPHIA.

De utroque sat superque dictum suo loco
1. 2. 3. 4. 5. 34. 52. 53. 54. 55. &c. Cætera
usus ac Magister docebit.

Geistæ 26. Augusti 1772

299. EPISTOLA.

¶i aihelchi Patiruem Bernardo Havestadt.

Mari mari.

Aldün mita cùpa chillcaei mi vachi tipantu mo; huclu pepi vendlabin tva epu dgu ñi vla. une: Huerquenche ñi pevalnon mo. epulelu: ta ñi quinobun meu Chilidugu tva. Huclu ado Huerquenche nien. cùme quimnoli rume Chilidugu, doi pichi mita rùlmean cai. Vei ñi vla Patiru ema! vill ñi piuque meu manumeimi, vill antù mo cai manumaeimi ta mi cùme duam, mi cùme piuque, mi aldün cùme kdau manumeimi pituquellen, manumaeimi cai mi Chilidugu ñi Grammatica.

Chumgechi quimimi, inche Chillcabin tva, ramtuen cam? vei pian ado. Quine antù mo pibin inche ta vùta A-

po Nicolas Contucci : vill antù mo gneituquen pichi ta Chilidugu : cùme quimbubilichi, ta ni pepi glamquemean doi matugechi ta pu Che! veimo Patiru Provincial elue-neu ta mi cùla Quaderno : veichi pu Quaderno pegelbin ta ni aiùelchi Patiru Loncopagi pigelu : vei quimbi ta mi chillcael, vamgechi quimbiu, inei chei vachi chillca-voe gei.

Veimo vill chillcabin, chillcatubin cai : vill antù mo cai utintubin gneitubin cai. Vei ni vla quimquen pichi, aldùn pichi Chilidugu. A aiùelchi Patiru ! chum! chei pepi duguaeimi taf age? chum! chei kdaucloaeimi gneituan, bautizaam cai ta pu Che! pepi aldùnmallai tva, vamgechi inche yavuluquen DIOS meu.

Veula gneituquen S. Theologia cùlalelu tipantu mo : vei abyecuùmei cai. veimo quine tipantu mo gneituan. ea tipantu mo mlean cai culalelu Probacion meu, vei ta ni vla epu tipantu mo, Dios pile, pepi conpaian ta mapu meu. vei ni vla dugunmaen ta Dios Patiru em! dugunmaen, nillabige ta mi santa Missa meu, opulbige ni pllù fervor mo ; ni anca cùmelen mo, ni piuque alduchi paciencia caridad mo cai.

Inche re nillaeimi tva : chillcafen ta Mission, ta Patiru ni cai quineque cùme nutamcan. chumtu Patiru, inei, cheu cai mleign. Chem dgu no rume mo venten tepelgen, vemgelu vachi nùtamcan mo. Inche ni quimqueel eimi doi quimimi, vei ni vla chillcalaeimi.

Inagechi mari mari pilelaen vill ta pu Patiru veichi mapu mo mleluchi. Veichi pu Patiru quimnochì mo rume! inche penobili rume cai, huelu cùme duamtubin, doi aiubin cai. Vem vemaimi aiùelchi Patiru Dios ni vla, aldùn tipantu mo cai cùme mogeaimi, mogeaimi cai moll antù, vill tipantu mo cai Huenu mapu meu.

San Miguel ni collegio meu, setiembre pigeluchi cù-yen mo, mari epu antù mo. Huaranca, relùe pataca, quechu mari, relùe tipantu mo.

Eimi ta mi cùme piuque mo
Servieteu Andreas Febrès.

Chili-

SS^{te} et Indiv. TRINITATI...
Gloria... Credo... I O DEUM...
B. Slavestadt inv. H. Strubel Sc.

CHILIDÚGU

PARS SECUNDA.

Indiculus universalis R. P. Francisci Pomey Soc. JESU in Linguam Chilensem translatus, additisque exemplis quam plurimis ad facilius addiscendum auctus.

†
IHS

300. NB. Tametsi Lingua Chilensis sit multo abundantissima, si ejus œconomiam spectes, ut in Prologo ac tota Parte prima probavimus; nihilominus non est negandum, eam magna plurimarum vocum laborare penuria.

imo. Propter defectum communicationis commerciique cum aliis Nationibus: unde cum res ipsæ. E g. Varia fructuum, leguminum, plantarum, arborum, animalium, artefactorumque genera, quibus Regio Chilensis caret, eo perlata non fuerint, nisi pauca ultimis his per Hispanos temporibus, quid mirum, quod voces quoque his nominandis Linguæ Chilenæ desint. Quæ autem vel ex Hispania, vel ex aliis Regionibus, eo postea sunt allata, ea vocibus corruptis ob gentis rusticitatem & incitiam nominentur.

Habet

Habet propter commercium, quod Chilenſibus fuit cum Peruvianis, quasdam dictiones Linguae Quichuæ. E. g. *Apo*, Gubernator, ſuperior. *tupu*, leuca. *antù*, ſol. *atahuall* v. *achavall*, gallina, &c.

2do. Cum animum ad artes liberales & ſtudia litterarum nunquam adjecerint, adeo ut qui vel ſcribere aut legere norit, ſit nemo, inde eſt ut apud illos non ſint in uſu voces genericæ, termini technici, & verba facultativa etiam alibi opificibus non incognita, item quibus exprimantur potentiæ tam materiales quam ſpirituales, habitus morales & intellectuales, actus interiores, columnæ, lineæ, anguli, &c.

3tio. Quandoquidem inter IndosChilenſes nulla floret nec invenitur Religio, nec cultus divinus, ſed mera culpabilis aut inculpabilis ignorantia, & ſolum nonnulla ad res domeſticas applicatio; non reperiuntur voces, quæ Templo, altari, ſacrificio, victimæ, oblatiſ, aliſque hujusmodi reſpondeant, nec quibus explicantur res ſupernaturales aut immateriales. E. g. ſpiritus, gratia, gloria, virtutes, vitia, &c. in ſenſu Theologico.

Quæ omnia benevolum Lectorem præmoneo, ut reſſectens quam immenſi laboris fuerit, tot voces, quot hic liber aſfert, colligere, iis quas hætenus acquirere poſtui contentus, reliquas dum ſancta JESU Societas inChilenſes Regiones redierit, patienter exſpectet. At nec eſt neceſſe, ut expeſtes amice Lector, nam habet Lingua Chilenſis modos, tot quot voles, voces perfacili negotio formandi. 574. 859. 860.

301. Indiculus univerfalis.

Pars prima, de mundo, ejusque Partibus.
Ejus Creatio.

Vill dgu ta ni uti.

Ta mapu, vill ta ni chag cai, unelelu chag. 696.
Ta ni elgen.

Quis mundum condidit? DEUS est, qui illum creavit ex nihilo. *Inei eli cam ta mapu?* DIOS entubi chem meu no.

302. Quantum temporis intercessit, ex quo illum eduxit ex nihilo? 6971. (usque ad præsentem annum 1772. juxta martyrologium Roman. 25. Decembris. *Chumtn tipantu gepei ta ni elgen cùtu? cayu huaranca, ailla pataca, relùe mari, quine tipantu pei.*

303. Quantum temporis insumpsit in illo condendo? senos posuit dies, tametsi uno illum momento creare potuisset, si libuisset. *Chumtn antù mo eli? cayu antù mo elbi, muchai pepi vemuyeabui rume.*

304. Quid prima die fecit? Cælum fecit Empyreum, Angelos, Terram & aquam, nec non lucem. *Chemchi dgu vemì unelelu antù meu? Doi huenuleluchi mapu, pu Angel, Tue mapu, co, pelon cai.*

305. Quid altera die? Firmamentum seu cælum stelliferum produxit. *Chumi epuleln antù meu? pu Huaglen ni mlequeum.*

306. Quid vero die tertia in lucem edidit? Aquæ tota Terra fusæ, DEI jussu suos in alveos cavernasque subterraneas confluerunt. Tum produxit Terra genus omne plantarum & frugum. *Chemchei vemi cùlalelu meu? Co huente Tue mapu mlebulu, ni piel meu ta DIOS coni pu rgan mo. Veimo tipaign pu mahuida, pu lasquen: veimo cai lletui pu mamll vill pulahuen cai.*

307. Quid demum quarta, quinta & sexta die edidit? die quarta Solem, Lunam, cæteraque astra; quinta pisces & volucres; sexta denique hominem & fœminam produxit. *Chumi chei melilelu, quechulelu, cayulelu antù mo cai? melilelu meu eli antù, cuyen cageluchi pu huaglen. Quechulelu mo pu challua, pu ùnm cai: cayulelu meu pu cahuellu, pu huaca, pu vilu, cague vamgeluchi animal llavacha cai. Veimo ta pu Che, Huentu mai, domo Che cai.*

308. Exempla: *Ape DIOS mlepe pibi; vill mapu mlepei, vix unum dixit DEUS haud imitabile FIAT; stat mundus Dominum moriger ante suum. Vill pu Che ni Chelvoe ievalbiel ta DIOS, omnes homines obligantur DEUM tanquam Conditorem suum agnoscere. Aldùn manumyebin ta DIOS ta ni cùmelaeteu mo, DEO propter plurima, quæ mihi contulit beneficia, multis*

tis nominibus sum devinctus. *DIOS ve-*
mein mo, vei aldun aiunmamui, noster Con-
ditor DEUS omni amore dignus est. 500.
584 585.

309. CAPUT I.
DE MUNDI PARTIBUS.

Unelelu Capitulo.

Vill mapu ni chag.

Quænam sunt mundi partes? præcipuæ
sunt Cælum & elementa quatuor, ignis, aer,
terra, aqua. *Chuchign mapu ni chag ica?*
Doi vutalu Huenu mapu lle, meli elemento
cai, ktal mai, cruf, Tue, co cai.

310. Quot sunt cœli? Duo sunt præci-
pui, videlicet Empyrium & Firmamentum.
Chumtn Huenu mapu gei? epu. Duo Huenu-
leluchi mapu mai, pu huaglen ni mlequeum cai.

311. De cœlo Empyreo.

Doi Huenuleluchi mapu mo.

Quodnam est cælum illud Empyreum?
cœlorum omnium est altissimum vastissimum
idemque pulcherrimum. *Chuchi mapu tvei?*
Doi Huenulelu, doi vutalu, doi pelongelu,
doi temogelu, doi cumelu cai vill pu mapu meu.

312. Quem ob finem DEUS hoc cælum
con-

condidit? ut esset Beatorum sedes. *Chumal DIOS eli vachi Huenu mapu? moll peumagelu ica ta ni mleam.*

313. Quinam illi Beati sunt? Angeli, seu Beatæ mentes, & Homines sancti. *Inei cam geign vachi pu peumagelu? pu Angel mai, pu Santo cai.*

314. Quid est Angelus? Spiritus est ab omni concretione remotus. *Chemchi dgu gei cam Angel? Espiritu gei ta in pllû vemgelu, huelu anca nienolu.*

315. Suntne omnes in cœlo? nequaquam. Tertia quippe illorum pars, quos DEUS initio mundi creavit, conversa est in caco-dæmones, & præcipitata in inferos. *Vill pu Angel mleign cam Huenu mapu mo? mu ca. Vill pu Angel Huenu mapu ta ni llitugen meu, elgelu ta DIOS mo; cûlalelu chag pichi veimo getuign pu Pillan, utuventugeign cai mu minche Tue mapu mo.*

316. Quæ causa fuit mutationis adeo funestæ? eorum peccatum. *Chem ni vla cam? ta ni huerilcan egn ni vla.*

317. Beatæ illæ mentes, quæ Dei gratia non exciderunt, eundemne omnes obtinent in cœlo ordinem? minime: sunt enim in ternas Hierarchias distributi, unaquæque
artem

autem Hierarchia in tres ordines. *Vill pu cùme Angel utauign? mu. udantugeign cùla Hierarquia meu, moll quine Hierarquia cùla orden meu.*

318. Quinam Angeli sunt primæ ac supremæ Hierarchiæ? En tibi illos omnes suo ordine. Suprema Hierarchia Seraphini, Cherubini, Throni. Media Hierarchia: Virtutes, Potestates, Dominationes. Infima Hierarchia: Principatus, Archangeli, Angeli. *Chuchi pu Angel geign unelelu, iod raquivaluchi Hierarquia mo cai? allcùtuge ta ni pu Hierarquia egn, ta ni pu orden cai. Unelelu Hierarquia pu Serafin, pu Cherubin, pu Trono cai. Epulelu pu Virtud, pn Potestad, pu Dominacion cai. Inalelu pu Principad, pu Archangel, pu Angel cai.*

319. In quos ordines distributi sunt Sancti? in plures: hi sunt præcipui: Apostoli, Patriarchæ, Prophetæ, Martyres, Confessores, Doctores, Virgines, Viduæ. Sanctorum aliorum ac Sanctarum innumerabilis est multitudo, quorum Rex est JESUS Christus; Regina autem sanctissima Virgo MARIA. *Chumtn pu Orden meu udantugeign pu santo Huenu mapu mo mlelu? aldùn meu. Tva ta ni uti egn. Pu Apostol, pu Patriarcha, pu Propheta, pu Martyr, pu Confessor, pu gnelvoe, pu Quimhuentunolu, pu Lampe.*

N gehuci

gehuei ca pu Santo, pu Santa cai; ta ni mu vùta Apo egn JESU Christo gel, mu vùta Toquiquelu cai Virgen santa MARIA.

320. De Firmamento & Astris.

Pu Huaglen ta ni mlequeum meu.

Quomodo partiris astra? in stellas, & Planetas. Stellæ semper a se invicem eodem distant intervallo; Planetæ autem eandem perpetuo a se distantiam non servant. *Ca-geign chei quinelque pu Huaglen? pu Huaglen negùmunolu, negùmuelu cai. Tvei Planeta pigeign.*

321. Quis stellarum est numerus? innumerabilis est illarum multitudo, quæ tamen oculis cerni possunt, mille & viginti duæ sunt (quibus addendæ una & viginti supra centum, detectæ a recentioribus Astrologis. *Negùmunoluchi pu Huaglen chumtnign? Raquivallaign; raquivalu huaranca pataca, meli mari cùlaign.*

322. Quæ magnitudo stellarum est? Tanta est magnitudo, ut earum minima Terram vincat decies octies magnitudine. *Al-dùn vùtaign cam pu huaglen? venteni ta ni vùtagen, veichi doi pichilu doi vùtai vill Tue mapu meu mari pura mita.*

323. Suntne omnes inter se æquales magnitudine? nequaquam. Differunt enim sex gradibus magnitudinis, aliæ aliis majores.
Stellæ

Stellæ magnitudinis primæ sunt 15 secun-
dæ 45. tertiæ 208. quartæ 474. quintæ 217
sextæ 49. nebulosæ quinque, & obscuræ
novem. *uñau cam vill egn ni vutagen? mu.
cayuchi cagei ni vutagen. mari quechu iod
vutaigh; meli mari quechu iod pichiigh. epu
pataca pura petu iod pichiigh meli pataca re-
lue mari meli doi pichiigh cai, epu pataca re-
lue doi pichiigh cai. meli mari ailla vill meu
iod pichilu. quechu chihuai, ailla dumincleigh.*

324. Quam altæ sunt? tam altæ sunt,
ut a Terra distent viginti leucarum millio-
nibus. *Aldun huenuleigh? venten huenu-
leigh, epu marichi mari pataca huaranca tu-
pu doi huenuleigh vachi Tue mapu mo.*

325. Quam celer est earum motus? adeo
moventur celeriter, ut intra horæ spatium
quinque milliones leucarum conficiant. *ma
tu neculigh cam? venten neculqueigh, re qui-
ne hora meu, quechuchi mari pataca hueran-
ca tupu amoigh*

326. Qui motus illarum est? moventur
circa suos polos in Oriente ad Occidentem.
*Chumgechi negumigh? negumigh cheu tipai
antù cùtu, cheu conì*

327. Quomodo dividuntur stellæ? in si-
dera. *Chumgechi uùdantugeigh pu huaglen?
pu Constellation mo*

328. Quid vocas sidus? signum est cœ-
leste

leste certo numero stellarum sibi vicinarum compositum. *Chemchei constellation pigequei? quinelque inauclcluchi pu huaglen ta ni taun gei.*

329. Quot sidera vulgo numerantur? Numerantur sexaginta duo. Ex his tamen duodecim celebratiora sunt; quas domos solis vocant, quia singula perlustrat sol singulis annis. *Chumtn peign vachi pu huaglen taun? caiu mari epu. Vei ogn meu mari epu, antu ruca pigequeign, ta ni rupan meu quine tipantu vill vachi pu ruca meu.*

330. Quomodo vocantur? en singulorum nomina: Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libraque, scorpis, Arcitenens, Caper, Amphora, pisces. *Chumgechi uaituseign? vamgechi: Aries, Taurus, &c.*

331. Cedo mihi nomina reliquorum siderum. Signa vicena terna recensentur in septentrionali plaga, nempe urfa minor, &c. In Australi vero vicena septena; scilicet Cetus, &c. Quæ sequuntur, recens detecta sunt: Grus, &c. *Chumlechi uaituseign ca pu huaglen taun? pu Constellation setentrional epu mari cùlagelu: Ursa menor, &c. pu Constellation meridional epu mari relùe gelu: Ballena Veichi ado uaitusealu munahue mo quimgeign: Grulla, &c.*

332. Firmamenti pars illa lucidior, quam
vocat

vocant viam lacteam; aliud nihil est quam minutarum stellarum innumera multitudo, oculorum aciem fugientium. *Veichi doi pe-logeluchi chag Huenu mapu meu rpu epeu pigelu; gelai ca dzu, raquivalnoelchi pu huaglen ni taun, ta ni pichigen mo ape pevalnolu.*

333 *Pal, rito.* Sidus v. signum tot stellarum, quot numerus exprimit. E g. *Cùla rito*, Tres Mariæ. *meli pal, meli rito*, Crux Australis.

Unelve, Lucifer. *yepun*, Hesperus, noctifer, noctem portans, trahens, afferens.

gaucu poni, Pleiades.

Rgaco, duæ nubeculæ prope viam lacteam.

Ayarcùn, mico, luceo, splendo.

Puyellcùn, scintillo.

Antù mlele, ta huagln pegelai, antù mlnole, ta huagln ayarqueti, Sole micante latent, sole latente micant stellæ.

334 PLANETÆ.

Quot sunt Planetæ? septem omnino sunt.

Chumtnign pu Planeta, huaglen chci quidu negumuquelu? relûeign.

335. Cedo nomina: Sol, Luna, Venus, Jupiter, Saturnus, Mercurius, Mars.

Uûitubize: antù, cûyen, &c.

336. Qui Planetarum maximus est? maximus omnium est Sol.

Chuchi doi vùtai pu Planeta meu? iod vutalu antù gei.

337. Qui altissimus est? altissimus Planetarum Saturnus est.

Chuchi doi huenu llei? Saturno.

338 Suntne Planetæ Terrâ majores? Saturnus nonagies & semel major, quam terra. Jupiter nonagies quinquies. Mars æquat terram magnitudine. Sol centies sexagies illâ major. Mercurius vicies millies & semel minor. Venus autem vicies octies. Luna denique tricies novies minor quam Terra.

Pu Planeta doi vùtaign cam Tue mapu mo? Saturno ailla mari quine mita doi vutai: Jupiter ailla mari quechuchi. Marte uûauï Tue mapu. antù pataca cayu mari mita iod vutai, Mercurio epu marichi quine huaranca iod pichii. Venus epu mari pura. Cûyen cûla mari ailla cai.

NB. Autor secutus est Alfraganeum & alios; alii aliter sentiunt.

339. Moventurne celeriter Planetæ? Sol intra horam ducenta septuaginta quinque leucarum millia conficit; Luna vero decem millia: de cæteris conjice.

Pu Plancta matu nequmuqueign cam? Antù quine hora meu necûlquei epu pataca, relûe mari, quechu huaranca tupu. Cûyen cai mari huaranca: vamgechi toquise ca pu Planeta meu.

340. Nunquamne lumine deficiuntur Planetæ? sæpissime: at defectus seu Eclipses Solis & Lunæ sunt omnium maxime spectabiles.

Pu Planeta quinechi rume Eclipsesgelaign cam? aldùn mita. Huelu pu Eclipse iod pegevalu, antù Cùyen cai ta ni Eclipsan geigu.

341. Quonam pacto contingit defectus Solis & Lunæ? Solis defectus contingit Lunæ interposito inter ipsum Solem & Terram: Luna vero tum deficit, cum Terra interjecta est inter ipsam Lunam & Solem.

Chumgechi vemgei antù cùyen cai ta ni Eclipse (tva lan no)? antù ta ni Eclipse vemgei ragicleum Cùyen antù mo Tue mo cai. Cùyen ta ni Eclipse gei ragicleum ta Tue mapu Cùyen meu antù meu cai.

342. Umbra. *llauven, llaubuen, llauvù. Umbraculum, llauvùtu.*

Recipere se ad umbrosa, ad locum opacum, *llauvùtun.*

Esse sub umbra, *onon, ononclen.*

Umbra v. species hominis, *ahuin.*

Consulere speculum, dictas species colligere, *ahuintun.*

Soli se exponere, *panùtun, panuftun.*

Calere, calorem pati, solis ardore affligi, *antùntùn.*

Solem micare, fulgere, *ayominn.*

Refulgere, *aipinn*.

Lux Lunæ, *ale*.

Lunam fulgere, *cüyeln*.

Sol urit, ardet, *arei, ptei antù*.

Calidissima tempestas, omnia solis ardore
flagrant, fatiscunt. *cad antùgei*.

Calore nimio æstuo, solvor, lango, de-
ficio, *arei ta ni anca*. 539. 542. 543. 554-
557. 558. 559.

343. CAPUT II.

DE AERE.

Quid habes dicendum de aere? paucis
dicam. Elementum est, in quo respiramus,
ac spiritum ducimus, impletque omne il-
lud spatium, quod cœlum terramque inter-
jacet, & in quo Naturæ illa miracula fiunt,
quæ meteora dicimus.

*Chemchi dzu gei cruf? Elemento gei vei-
mo lihuetuin, opulbi vill huellin ragiclelu Hu-
enu mo Tue mo cai. Veimo vemgequeign Na-
turaleza ni perimontu ica Huenu mo ta in
pequeel.*

344. Quotuplex est genus Meteorum?
triplex est genus: alia quippe sunt ignea;
alia lucida, alia aquea. En nomina:

*Chumtn cageign vachi perimontu ica? Cûla
mai cageign. Quinelque ktal geign, caque pe-
lonqueign, nivù cozeign. Tva ta ni uti.*

345. METEORA IGNEA.

Ktalgeluchi pu perimontu.

Fulmen. *pillan. 805. huehuin.*

Fulgur, fulgetrum. *huilùfcùn.*

Fragor, tonitru *talca.*

Ignes fatui. *ktal vapple caple necùlquelu.*

Stella cadens. *huaqlen tananaùquelu.*

Tonare. *pillann.*

346. METEORA LUCIDA.

Chuchign pu pelonquelu?

Iris, arcus cœlestis. *relmu, huepll. 742.*

Nubes a sole rutilans. *huemi antù, huirca huenu.*

Cometa. *Cheurovoe.*

347. METEORA AQUEA.

Pige cogeluchi perimontu ica.

Nubes. *tomu.*

Pluvia. *maun.*

Gutta. *on.*

Nix. *pire.*

Cœlestis aquæ spuma, tacitarum vellus
aquarum. flocci nivis. *pinu pinu.*

Grando. *llapd, napùd,*

Glacies. *ralilco, pellad.*

Nebula. *chihuai.*

Pruina. *pilín.*

Pruina ascendens, unde frigus & pluvia.

lolma.

Ros. *mùlven, mlhen, mlum.*

Miel.

Miel. *misquis*.

Manna. *dio*.

Stillare. *tùdcùn*.

Tenuiter pluere *vainun*.

Pluere. *maun*. 776

Aura inconstans. *pichique maun*.

Ventus pluviam indicans *maual*.

Pluviam portendere, præfagire. *mauhueln*.

Gelare. *pilinn, chidn*

Ningere. *piren*.

Grandinem de cœlo ruere, delabi, præcipitare. *piden, llapùdn*.

Liquefcere, liquefieri. *lleun*.

Irrorari, rore aspergi. *mlumn*.

Sub tectum se recipere; contra pluviam asylum quærere. *chàtun*.

348. Exempla. *Huehui Pillan*, Vulcanus fulmina conflât.

Antù ni conabun mo v. *ni conabuel mo*, *huehuin ktal nauçapei*, Sole occidente fulmen de cœlo decidit.

Petu mauquei, petu perei cam? petuli. fortasse adhuc pluit, ningit? etiam

ni lleùabuel mo, v. *ni lleùabun*, v. *lleùabui àtar*; *maulai*: semen pluviâ quâ v. cujus beneficio prodiret, caruit.

Molbùn mauquei, cura mauqueam, sanguine, lapidibus pluit.

maunman, mihi pluit, pluvia madefio.

Maunmamoin, fumus v. fuimus madefacti pluvia. *rel-*

Relmabin vachi maun. Hæc pluvia egregie mihi faciem percussit.

Huepùlli huenu, maupelaiai. En iridem, forte amplius non pluet.

Pirenmaimi, nive tectus, obrutus es.
gen Huenu. 809. 558. 559. 560.

349. CAPUT III.

DE IGNE.

Cùlalelu Capitulo ktal meu.

Ignis elementi proprium est calefacere, exsiccare, cremare, exurere, eaque omnia, quibus adhæret, consumere.

Ktal enumi, ancùmi, ptei, apumi.

350. Quotuplex ignis est ? cœlestis, æthereus, terrestis, subterraneus.

Chumtrn caque ktal geign ? meli: Huenu ktal, crùf ktal, Tue ktal, minche Tue ktal.

351. Quænam illa sunt, in quibus ferme reperimus ignem.

Chuchi dgu mo ktal mlequei?

Mons ignivomus, flammivomus. *deûin.*

Focus, furnus. *ktalhue.*

Prunæ. *aylen.*

Thuribulum. *aylenhue.*

Candela. *pelohue.*

Lucerna. *pelolqueum.*

Titio ardens. *madom, mchùì, mchurhue.*

Titio extinctus. *chomecu.*

Arundo.

Arundo, canna incensa, quæ lumen instar facis administrat. *cude*. eâ lumen administrare, præbere. *cûdetun*.

Lignum quo ignem urgent, excitant, incitant. *maipill*.

352. Quid in igne spectari potest? *Chemgei ktal mo?*

Flamma. *hueihuin, lûflûf, uilgûn, yulgûm*.

Scintilla. *puyel, pitelcûn, tescun*. 800.

Carbo ardens *ahuin, aylen*.

Incendium, ustio. *pûtetun*.

Fumus. *bitun*.

Vapor. *uruan*.

Cinis. *tufquen*.

Flos cineris. *apulchen*.

Lixivium. *chiltufquen*.

Fuligo. *mûlpun, mlpun*.

Ardor. *aren*. 682.

Calor. *enum*. 725. *alim*. 678.

353. Quæ res excitando alendoque igni inserviunt? Hæc sunt:

Chem mo ktaltugei uûiquei cai? veimo:

Pyrites æ. m. *ktal cura*.

Ignitabulum, *ktal entuqueum*.

Lignum quo ignem excitant, *repu*. 824.

Follis. *pimocahue*.

Lignum. *mamll*.

carbo. *cuyull*.

Adeps, seivum, &c. *ihuin*. 754.

Sulphru

Sulphur. *copahue*.

Pix. *upe*.

Bitumen. *betun*.

354. Excitare ignem. *ktaln, ktaltun*.

Ignem subjicere, admovere. *ktalman*.

Incendere. *uimn, lupmn*.

Ardere, flagrare. *uin, úin, alincùn, lubn*.

764.

Ignem quiescere, tranquillum, placidum esse. *Uopidn, lleupidn*

Excandescere, scintillas projicere, spargere. *teùn*

Leviter amburere. *cupùln, enadtun*.

Urere, adurere, cremare, *aren, pcon*.

798. *pren*. 814.

Ignem modice e. g. ad sanandum, admovere. *pneru, pnercùn*

Fumare, fumum emittere. *pton*. 814.

Fumum obolere, concipere. *bitunman*.

Ignem urgere, exstimulare, *madomn, madomtun, mchln, mchùln, mchùitun*, 351.

Flare, follicare, inflare. *pimun, pimon, pimotun*.

Ignem veste inflare, follicare. *mbùrn, mbùrcùn*.

Extingui *chogn*, 7·2.

Extinguere. *chogùmn*.

Furnum esse calidum. *ahuin*.

Calefieri *enumtun*.

Tergum calefacere, v. calorem obverso igni tergo excipere. *huincùltun*. Su-

Sudare, sudorem emittere. *arofcùn, an-tùtun.*

Rumpi, dirumpi. *tofn.*

355. *Mivù ktal geimi?* quot uxores numeras? nam singulæ uxores singulos focos nutriunt.

Ktal cupalaimi piam v. cupalaimi piam ktal, ignem juberis afferre.

Anùlen pu ktal, sedeo ad v. prope ignem.

Huente ktal miauquei: multa patitur, multis calamitatibus exercetur.

Huente ktal umautuquei, erectum semper animum habet: nullis periculis terretur, si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinæ.

Iehuequelu ta ni conal ùilgùn mo, conùm-gequei pu ailen. 352. incidit in scyllam dum vult vitare caribdim.

Chuchi corù ta mi enumlmobium ta mi anca, v. *ta mi enumlgemom ta mi anca,* quo jusculo es calefactus?

Tufqueni. est redactum in cineres.

Tofpai. hucusque auditus est fragor.

Uimbige vela, accende candelam.

356. CAPUT IV.

DE TERRA.

Melilelu Cap. Tue mapu mo.

Quæ terræ figura est? rotunda est.

Chumgei ta Tue mapu? Temvùlclei.

An non officiant ejus rotunditati tot montes tam alti? non officiant rotunditati montes; quippe qui verrucularum instar se habeant, si cum orbis magnitudine comparentur.

Chumgechi pepi temvùlclei nielu venten vùta pu mahuida? ta ni pegen mo vachi mahuida ica, vùta Tue mapu meu, pichi peyullen ica vemgelu.

357. Quæ orbis Terrarum magnitudo est? 360 gradus, quorum quilibet quindecim miliaria germanica comprehendit, complectitur ambitus terræ

Chemchi rumen niei Tue mapu? cùla patata cayu mari gradu niei, moll quine gradu epu mari tupu niei.

Quæ Terræ profunditas est? ejus semidiameter est leucarum mille & ducentarum.

Chumtn devuconi ta Tue mapu? nu minche mo natuam, huaranca epu patata tu pu geign.

358. Quænam gignuntur a Terra? animales, arbores, plantæ, lapides, metalla.

Chemchi dgu geign Tue mapu meu? pu animal, pu mamll, pu tucun, pu lahuen, pu cura, pu metal cai.

359. Terram resonare, reboare, remugire. *cmùlùn.*

Terræ motus. *nùyùn.*

Terræ

Terræ fines, hostibus confines. *afmapu*,
afmen v. *huechun mapu*.

Sinus. *gion mapu*.

Mons. *mahuida*.

Montis præruptum, *lom*.

Collis perpetuus, *huincul*.

Ascensus, *praiäl*, *pranmahuida*

Descensus, *naüäl*, *naüquen mahuida*.

Clivus depressus; *Kläcü*, *anca puulli*.

Vallis, *lof*.

Campus planus, apertus: pratum, *lelvun*,
ruü.

Sylva, *lemu*.

Rupes, *lil*, *lile*.

Fossa, fovea, *lolo*.

Cœnopus, anfractus, *lutancü*.

Angiportus, *nütaf rpu*.

Terra carens aquâ, *co genolu*, *co genochi*
mapu.

Hio, dehio: terra hiat æstu, *toun*.

360. Exempla: *Vudütuguei purulu*, per-
dices aucupatur, in campo perdictibus in-
sectandis intentus est.

Umutuguei pu lelvun, in prato somno
indulget, sepultus somno est.

Nami pu lemu, in sylva periit.

Anquen mamll genochi lemu, nemus ca-
rens ligno sicco. 492. 493. 494.

361. Quomodo partiris genus omne animalium? Trifariam partior: alia enim terrestria, alia volucra, alia denique aquatilia. *Chumgechi udalquebimi pu animal. Cùlachi: uneleluchi miauqueign huente Tue; epuleluchi lefign crùf meu; inaleluchi huelilque ign co meu.*

Animalium quædam sunt domestica, quædam sylvestria, alia ferocia, serpentina, amphibia, insecta *Miauqueluchi pu animal meu huelque mansugeign; serviquebilu ta pu che: cagelu pu lemu mo miauqueign: cagelu mansunolu. gei cai pu vilu, pu amphibiù ado Tue meu, ado co meu mogequelu, pu llavacha.* 765.

362. Animantes Cicures.

Pecus, *ovicha, ovifa.* Aries, *alca v. vuta ovifa.* 12. Ovis, *domo ovifa.* Agnus, *pichi alca ovifa: conue.* 708. Ovis recens nata, *hue ovicha.* Agna v. ovis quæ necdum concepit, *ullcha ovifa.*

Aries Chilenus; melior & præstantior species tum propter altitudinem & proceritatem, tum etiam ob lanam. *Hueque, Chilli Hueque.*

363. Ovium grex, *lof, quechan ovifa.* Parere, *conin* nasci, *gen.* fugo, lacteo, *moyun.* lactare, *moyuln.* pascere, *utaln, utan* ruminare, *caimùtun* uberibus suffocare, *nufcan.* arietare, *mùllcogcun, to-*

peltun. peste infici, *pdhuinn* perire, perdi, *namn* mori, *namn, lan.* pecus agere, *huenimn.*

Curare; curam alicui impendere, adhibere, *quintunien* (attendere). quærere, investigare, indagare, *quintun.* ob oculos habere, *quintunien.* Colligere, cogere, congregare, *tauln, glmn.* 391. simul esse in eodem loco, *inauclen.* dispersos, dissipatos esse, *llüdin.* mixtos, permixtos esse, *deipuaun.* intrare, *conn.* exire, *tipan.* potum præbere, dare aquam, *pütücoln,* pastum dare, *utaln, utalmen.* tondere, *quedin.* occidere, *lagmn.* excoriare, pellem detrahere, *huirun.* corium, pellis, cutis, *tilque, huaquin.* vellus, *quedin.* lana, *cal, cal ovifa.* lana solox, *huentu cal* 515. lana suavis, *domo cal* 515. lana bona, *cùme que cal* 515. ovile, stabulum, *malal.*

Separo, sejungo, sepono, secerno, segrego, *pchagmn, pchagtun.*
stare seorsim, separatim, *pchagn pchagcùn.*

362. Exempla: *Vill antù raquinmallebin ta ni quechan ovifa ta ni huinca,* quotidie hero meo oves suæ gregis numero.

Teye ulmen aldün ovifa nielu, quine ulquelai rume, ille nobilis, dives licet oves possideat quam plurimas; nullam dat nec vendit.

nami quine pichi alca ovifa, quidam agnus non apparet, periit, mortuus, amissus est.

Ovicha caman tva; tva ovifa caman gei, En opilio; hic est upilio, pastor ovium.

ni huirumom v ni huirubiel mo quine alca ovifa; tobi quine talca, dum excoriarem arietem, exploferunt, fragor auditus est.

Adcageprai ta che, alii sementem faciunt, alii metunt: alius fama, lana alius gaudet. Hos ego versiculos feci, tulit alter honores; sic vos non vobis fertis aratra boves; sic vos non vobis vellera fertis oves.

264. Taurus, *Huaca*. Vacca, *hauac*. vitulus, *hue huaca*. bos, *mançun*, *mansun*. par boum, *mür*, *tarin mansun*. unum par, *quine müür*. conjungere, copulare, *mur knon*. copulatum, conjunctum esse, *mürn*. jugum boum, *cünchan*. duos boves jungerere, *cüntaln*. laqueo capere, *clhuaknon*. propellere, avehere, *quechan*, *quechantun*. stimulare, pungere, *riglün*. pascere, pastum fumere, *utan*. pascere, pastum præbere, *utaln*, *ütiscün*. aufugere, se abscondere, sylvas quærere, *rinün*. coitus animalium, *ülin*. lac, *lichi*. extrahere, *lichican*. cornu, *mta*, *mtag*. cornu ictum impingere; cornu petere, ferire, *mtatun*. cornua truncare, detruncare, *pil-cadn*, *piltann*, *piltancün*. occidere, *lagmn*.

excoriare, pellem detrahere, *ronhuirun*.
 in fruita concidere, secare, *chagcùn, chag-
 táq.* pellem infixis terræ lignis extendere,
rú. n. n. pellis, *tílque.* ungula, pes vaccæ,
tá. n. n. armentum, *quechan huaca.* stimu-
 lus, *rú. q.*

305. Exempla: *Deutuze, muchai leftua-*
cú. n. n. tá. q. huaca, cave ne iste taurus te in-
 vadat, adoriatnr, cornu feriat.

Lazmá. n. n. ta ní huaca, vaccas meas ad cæ-
 dem, ad lanienam traho, adduco.

Lazmá. n. n. tá. q. Angol v. Angol mo,
 Angolam fuit occisum vaccas.

Tú. q. tá. ní mlen Che, gellei *cutanca-*
que. hi. m. q. n. n. ubique bos vel arat vel occi-
 ditur: ubique miseriæ, quoquo te vertas,
 omnia plena malis.

Cá. n. n. tá. q. ní huaca, vaccas meas ad
 alium locum transferam.

Ní. n. n. que. hi. huaca lazmal, habeo vaccam,
 quam occidam.

Man. n. n. ní. n. n. ta ní quetaiam, bobus,
 quibus arem, careo, egeo, indigeo.

Chumam v. chumal tá. q. huaca? quetaiam,
lazmal, ad quid ista vacca? ad arandum,
 ad occidendum.

Ilá. n. n. antún. m. q. praimicm tá. m. ní. huirubiel
mo quine huaca, medio die moraris in ex-
 coriando vaccam.

nopinel huaca tva; *vau tipamn*, Taurus victus est iste, abscedite.

366. Equus, *Cahuallu*, *cahuellu*. x admiffarius, *yallquechi* x equulus, *hue* x. equus cantherius, *entucudan* x. x cursor, *necul* x. x defultorius, *huitan* x. veredus, *tonquitu* x. gradarius, *tecan* x. *amocan* x. succuffarius, succuffator, succuffor, *teltol*, *telpol* x. ephippiatus, *pran* x. mali lumbi, delicatus, *enercun* x. proclivis ad iram, *naluntugelu* x. contumacis oris, *huera uun* x. meticulosus, pavidus, *llucan* x. cespitator, *mtor*. ferociter exultans, *choquel* x calcitrosus, calcitro, *mancun* x. cubitor, *cututun* x. sternax, *tananan* x. nobilis, generosus, *postun* x. pica, ex albo discolor, *pilintu* x. stella in fronte clarus, insignis, *huircan* x. furto ablatas, abactus, *huenegen* x. qui furatur equos, *huenen* x.

367. Afferre, adducere, *yen*, *yemen*, *cupaln*. sternere equum, ephippium equo imponere, *chillan*, *fillan*. frenum, *pirina*. ori immittere, *pirimatun*. stratum v. stragulum primum, *ta vuri chanu*, reliqua, *chanu*. subigere, mollire, *grun*, *gdun*. stapes, *etipu*. corium, coracea fascia, qua stapes ephippio jungitur, *chilue*. calcar ligneum, in quo loco rotulae vel orbiculi, ferrum acutum pro stimulo est, *mcheg*. in

equum inscendere, *pran.* 812. in equum nudum, liberum, *vuùnn.* ad incedendum excitare, *amuln.* calcaria equo admovere, equum ferrata calce premere, fodere, fatigare; calcaribus agitare, stimulare, *tùtuncun*, *tùluncun.* succussare, *telpon*, *telton.* equo tollutim incedere, *empeln.* habenas adducere, contrahere, *vutan.* habenas remittere, laxare, *munaln.* equo firmiter inhærere; stapedibus uti brevioribus, equitandi peritum esse, *prn*, *prn.* dejicere, *tanman.* coxis equi vehi, *mancadiaun.* descendere, defilire ex equo, de rheda, *naù pan*, *tecanauin.* equum mutare, *huelu pran.* ephippium detrahere, *entufillan.* tergum aqua abluere, *cùcharurin.* pascere, *utaln.* aquam ad bibendum dare, *pùtùcoln.* funem collo alligare, *uqueln.* equum alligatum alio mutare, *huichauln.* solvere, *munaln*, *entutarinn.* solvi, *naltun.* solutum esse, *leicùmclen.* ad stabulum deducere, *elmetun.* curam illius alicui delegare, demandare, commendare, *elvaln.* pilos emittere, renovare, *nullutun.* hinnire, *gaigaicùn.* venter ex nimio potu sonat, *cùcùlzei pla.* equum saltare, *piuarcùn.* fatigari, *cusn*, *tamn.* volutari, *curencaun.* prurigo, pruritus, *arestin.* jubæ, *gura*, *roncal.* funis, capistrum, *mau.* grex, numerus equorum, *qucchan x.* stabulum, *malal.* soleas ferreas
ju-

mento affigere, ferreis soleis ungulas munire, *quellētun*. solea ferrea, *quelle*. eques, *cahuellutu*.

368. Exempla: *Pemeen ni cahuellu*, ito visum num equis meis bene sit: oculus Domini pascit equum: *pemean*.

Patiru ni cahuellu lei? num equi Patris adfunt? an nullus desideratur?

Tucahuellucloen, una mecum equos collige.

ni (mi, Pedro ni) amoqueum, equus quo vehi soleo, quo consuetus sum.

Prqemi? an equo inhæres? an nullum incurris ex equo cadendi periculum: non times, ne dejiciaris?

prage cahuellu, equum scande; inscende.

Engue meu elelen cahuellu, locum subliorem, ubi inscendam, quære.

Nütunielen etipu, stapedem, ne loco cedat, tantisper sustine.

Cùme huitalen ni cinta, cingulam astringe, obstringe, substringe.

Cultecnobige, laxa, relaxa, remitte non nihil.

gei ta ni ad vachi cahuellu, est hic equus nec intractatus, nec novus.

Inei ni cahuellu tva? inche, hic equus ad quem pertinet? ad me.

Hueralcadammaquieli ni cahuellu, ne

calcaribus propriis, meo autem equo veluti alieno utaris.

Quimlai espuela vachi cahuellu, est ad calcaria furdus; vix ea sensu percipit.

Quimlai pirina vachi mula, hæc mula frenum nondum est experta; ac repente tactu exagitur novo.

Pepi mancadiaulaimi, hic equus secundum sefforem non patitur.

Pracahuelluoe no eimi, pracahuellun ta mi ad no, parum expeditus in equo videris, equos ferocitate exultantes domitoribus trade, ut his facilioribus uti possis. Dejotarum cum plures in equum sustulissent, vix hærerè in eo senex poterat.

Pichi amoltuge vachi cahuellu, equum hunc nonnihil ad gradiendum incita.

Naûpage, descende.

hucrai ni vuri, tergum ulceratum, onere læsum est.

Tananaûi cahuellu mo, cecidit ex equo.

Huera montui, imminenti periculo vix se exemit, eripuit, subtraxit.

Pûtulcolbige, pûtûcolbige cahuellu, da equo, quam bibat, aquam.

Mûquelbige, attrahe funem, ne sit tam largus, ut equus implicetur.

Lanman quine cahuellu, equus mihi morte præpropèra sublatu est.

Cahuellu genolu aldunmalbin ta mi pemebubin,

abubin, per equum mihi non licuit, ut citius tuo aspectu fruerer.

Tanmanu cahuellu, equus me abjecit, excussit, prostravit.

Tva cahuellu mi cupamom, hoc equo es advectus.

Aretuyecupan cahuellu, equis meritoriis huc advectus sum.

Mula huencyecupatuquirmi, noli venire in mulis furto ablati.

Quimlabin gen cahuellu, nescio, quis equi Dominus sit.

Elpaian v. elmean ta ni cahuellu, equum meum loco linguam suo.

Yepuaimi cahuellu, ibis ut equum tecum adducas.

Yepumeaimi cahuellu, abi ad equum adducendum.

Chem cahuellu, quis equus, cujus coloris?

Colu cahuellu cupalen, equum badum v. ex badio fuscum mihi adduc.

Epugen cupalaimu cahuellu, uterque una equos adducat.

Quechulque chillalknobipe vachi cahuellu ica, omnes quinque his equis ephippium imponite.

Casei gen te ta ni duam, casei ca che ta ni duamtuel, multi deliberant, sed unus discernit, aliud v. alio equus aliud v. alio dominus cogitat.

Areltubin ta ni malal cahuelu quine huentu mo, petivi ab Indo stabulum commodatum v. utendum.

Opun pirina, frenum cum suis adjunctis, cui nihil deest.

369. Felis, catus, ælurus, *naiqui*, *michi*. canis, *tehua*. canis sagax, vertagus, stator, *vudù tehua*. silentii observans, *huancunolu*. Atrebatius, *cùme numutulu*. Imperiorum intelligentissimus & observantissimus canis, *quimquelu*, *gneitulu*, *inaitulu*. pecuarius, *caman x*. excubitor, *tarin x*. catellus, *pichi tehua*. canis, alteriusve animalis venereus æstus, *nancan x codenn*.

370. Unguis, *huili*. unguibus perstringere, *rutan*. unguibus scindere, lædere, *caupun*, *caulin*. expecto, præstolor, opperior, *lloftun*. promptum, expeditum, paratum esse, *lpan*, *lpalen*, *lloyun*. oculorum felineorum adinstar relucere, *coyolln*. latrare, *huancùn*. ploro, fleo, vagio, ejulo, ululo, *gùman*. mordeo, *ùnan*, *ùnaton*. lambo, lingo, *cùllman*, *cùllmatun*. curro, *neculn*, *lefn*. ringor, canes exertis dentibus se mutuo petere, *clgaun*. bucea, buccella, bolus, *meblan*. in frustra comminuere, *huirùfcùn*. aurem auferre, *piluntun*. animalia pugnare, ac de summa rerum utrinque decertare, *hualon*. vox qua canes incitan-

citantur, *to to to!* vox qua illos cohibent, *chùchu*. eos vocandi formula, *vachi vachi!*

371. Exempla. *tehua miaulu huanculabui*, ulula cum lupis cum quibus esse cupis; cum malo malus eris, cum perverso perverseris.

Raquiqhilmn, *lagmtehua gei*, non illum afficiatis honore, plebeius est; ac misera egestate laborat.

Tehuan, in canem mutari.

Tehua raquibin, *toquibin*, instar canis illum habui.

Amoge huera tehua, *cachùieimi cam*, facesse & cum tui similibus versare.

Uúaulefign, pari passu v. velocitate currunt.

Tototobige ta mi tehua, canem tuum ad infequendum incita.

Tüpuntubige veichi tehua, ejice canem istum.

372. Sus, porcus, porca, *chançu*. Asinus, asellus, *busicu*. pullus asininus, *pichi busicu*, *hue busicu*. admiffarius, *yallquechi*. mulus, *mula* 515. grunnio, *mrùln*. rudo, *gaigain*. calcitro, calces conjicere, adjicere, jaculari, *mancún*. volutor, *curencan*, *imlcaun*, *imlun*. cauda muscas abigere, *maùn*, *mlpúntun*. 779. solvere, solutum, liberum esse, *mnaln*, *mnan*. 780. ad cursum inci-

incitare, *neculln.* animal orbum, matre orbatum, *matican.* quodcunque animal latens, *conue.* dens columellaris, *huabun.*

373. Belluæ fylvestres.

Caprea, *puyu, puùdu.* catus, felis fylvestris, *codcod.* fus fylvestris, aper, *auca chançu.* guanacus, camelus non gibbosus, *luan.* vulpes, vulpecula, *grú, chilla,* huancu. vulpes major, *culpeu.* simia, *malchin.* mus, *deuu.* musculus, *llaucha.* forex, *huaren-comadreja, quiqui.*

Chige est sciuri species; fed albi nigrum, cuius urina diu ac terribiliter foetet.

Cornu, *mta.* vestigium, item calco, conculco, *pnon.* sequi vestigium, *ina pnon.* pedibus obtero, protero, premo, *pnotun pnoncùn.* vulpem quiritare, *tortorcùn.* vulpis pellis, *huineu.* rodere, *ùgeln, ùlgo-itun.* caverna, *lolpun.*

374. Exempla. *Leftubin quine luan,* guanacum curfu affectus cœpi.

Cuse geprachi grù nehuen gelai v. nehuen quelai ta ni achaualtuam, senex vulpes capiendis gallinis fit inepta.

Cheuaimi grù? boquimean. chumal vachi boqui? tariam la. inci lai? cucuem. gùmbuimi ni lan? gùmabun em. chem pibui ta mi gùman? uuu! Quo vadis vulpecula? quæro funem. ad quid? ut ligem mortuum.
quis

quis ille mortuus? mea Domina avia. num mortem ipsius flevisi? majorem in modum. quid dixisti igitur? uuu.

Ibùm, animalia parva quadrupeda.

Ibùm conì, natus ex animali. monstrum.

753.

375. Feræ seu animalia ferocia.

Leo, *pagi*. Tigris, *nahuel*.

Uuintugelairume, *pegelu patui*, Lupus in fabula.

Muchai conì huera que ad, qui picem tangit, coinquinabitur ab ea.

376. Serpentes. *pu Vilu*.

Draco, *ihuai*. anguis, *vilu*.

Anguis alatus, *pihuichen*. 804. manta, *tilque huecubu*. lacertus, *palùm*. lacerta major, *lahuane*. lacerta minor, *vilcun*.

equus diaboli; lignum animatum, *tagren*.

lumbricus, *dullui*. vermis, *piru*. 807.

Se in orbem complicare, in spiras se convolvere, se se in gyrum colligere, se in orbem contrahere, *iuln*.

Serpo, prorepo, *huigdn*.

quadrupedem ambulare, *huinolcùn*.

377. Amphibia. 361.

Lutra, *huillin*, *coipo*. testudo, *covùd*, *covùr*, *covr*.

Arietes, canes, equi marini, qui cum terrestribus coeunt, *Huavllepen*.

378.

378. Insecta.

Aranea, araneus, *llallin*, *pollu*, *ùna*.

Araneola, araneolus, *lalùn*. bufo, *quirque*, *poco*. bufo major, quem credunt aquas conservare, *armco*. rana, *lligui*.

Variae parvarum ranarum species: *marcupu antù*, *cùrcau*, *taultau*, *coltau*, *colchau*. ranunculus, *coltau*. limax, *mutchape*.

ricinus, ricinum, *lime*. locusta, *chori*.

Scorpius, *recùlclen*, *tehuanque*. eruca, *pteu*.

formica, *llepin*, *collolla*. tineas, *cùchig*.

pulex, *nerùm*. pediculus, *tùn*, *pùtar*.

lens dis, *ùten*.

Pulices & pediculos expiscari, ad necem quærere, *dumucan*, *tùntun*, *putarn*, *ptarn*.

Pediculos dentibus opprimere, occidere, *ùpin*, *upitun*.

scalpo, scabo, *rucun*, *piùn*.

Abundare, affluere, dari copiam, ubertatem, affluentiam, *gecan*, *ptùn*.

379. Volucres.

In quot classes distribuis volucres? in novem classes digero. 1. in aves aucupes. 2. in prædatrices. 3. in aves canoras. 4. in aves nocturnas. 5. in aves aquatiles. 6. in voraces corvini generis. 7. in mensarias & escarias. 8. in aves, quæ ad nullum ex iis ordinem reduci possunt. 9. in insecta volucra.

Chumtn caque pu ùnùm geign ? ailla. I.

Tuvoc

Tuoe pu ùnùm. 2. *muntuvoe pu ùnm.* 3. *aiùpun x.* 4. *ulcatun x.* 5. *co x.* 6. *iloal x.* 7. *urcùn x.* 8. *ca x.* 9. *leflu llavacha ica.*

380. Aves aucupes. *Tuoe pu ùnm.*
Aquila major, *callquin*, *calquin* aquila minor, *namcu.* vultur, *manque.* accipiter, *peucu.* falco, *clilque.*

381. Aves prædatrices. *muntuvoe x.*
Milvus, *milvius*, *taru.* corvus, *yecu.*
ardea, *ardeola*, *tla*, *tùlla*, *pillu.*

Caicaien, *cadcaren*, *piscatur caneros.*

Cùlcatun, *alitur piscibus.*

Piden; *pisfen.* *caneros sub aqua venatur.*

382. Aves nocturnæ. *aiùpun x.*
Noctua, *nicticorax*, *yarquen.* bubo, *nuco,*
nucu. *vespertilio*, *pinique.*

383. Aves oscines seu canoræ, *ulcatun.*
Luscinia, *philomela*, *cholom.*
Pittacus minor, *tcau*, *tùcao.*
Pittacus major, *yahuilma.* *calandra*, *huil-*
qui. *asio*, *pequen.*
Riu, *siu*, *carduelis*, *acanthis.*
Tenca.
Diuca.

384. Aves aquatiles, *co ùnm.*
Anas, *huala*, *cùlvu.* *anser*, *caye*, *uriul.*
caucau. *caulle.*

385. Aves voraces, ùrcùn ùnm.
 Struthio, struthio camelus, *cheuque*, *huanque*.
 ciconia, *canquen*, *pillu*. *quelui*.
 Carnem crudam vorare, *ilotun*.

386. Aves efcariaë, *iloal* ùnm.
 Gallina, *achauall*, *achahual*, *achaval*.
 xglocitans, *lphan x*. Gallus, *alca achahual*. 12.
 capo, *entucudan x* perdix, *vùdù*. columbus,
 columba fylvestris, *conu*. turtur, *cùllpo*,
maicono. turdus, *creu*.

387. Aves indolis ab aliis diversæ, *ca x*.
 Hirundo, *pilmaiquen*. picus, *rere*.
Pigda. 804. *raqui*. *tage*. *dille tecùl*.
taltal. *ptiu*. *chedquen*. *lloica*. 869. *tiuque*.
chili. *tureu*. *udco*. *camtù*. *meru*. 777.
chucau. *udud*. *idm*.

389. Infecta volucris. *leflu llavacha*.
 Apes, apis, *dullin*. mel apum, *misqui*
dullin. cicada, *dille*. crabro, oestrum,
collhuachu. culex, *yali*. formica, *llepín*,
collolla. vespa, *mlpùn*. asilus, *plmi*, *colli-*
coli 809. musca, *plù*, *yali*.
 Muscas abigere, *maùn*.

389. Avis partes & membra.
 Avicula nondum pennis ad volandum instructa,
collma.
 Plumula, *pichun*. plumo, plumefco *pichunn*.
 Penna,

Penna, *lpi.* crista, cristula, *rerùm, quelù.*
Rostrum, *ullan.* Ingluvies, *gùno.* ala,
mùpu. Ventriculus, *rcùl, rcl.* Stomachus,
torem. Uropygium, *huyente lli.* 767. Cau-
da, *clen.* dorsi, &c. plumarius amictus,
caniu. crista galeæ, pilei: *jubæ, perquin.*

390. Rostrum aperire, *ullan, ullaln.*

Pipio, *pispisn.*

Cano, canto, cantito; modulos, cantus
edere, fundere, *ùlcatun.* Salto, *lefcùn.*

Volo as, *lesn.* 760.

Avem alas in aëre jam attollere, jam de-
primere; jam istic mox illic inclinare, *lubun.*

Alas batuere, *mpun.*

Avem omni velocitate ex sublimi aëre
humum ad capiendam prædam petere, *utuvn.*

Implumem fieri, *llamcùn, pichun.*

Pedibus scalpere, excavare terram, ungui-
bus circumcirca scalpurire v. scalpturire,
queipun. Rostro ferire, *pitoncùn.*

Nidus, *dane.* nidifico, nidum facere,
ingere, construere, *danetun.*

Glocitare, *lspann.*

Ovum, *curam.* 713. 474. colligere, *glmn.*

Ova incubare, ova incubando fovere,
chaun: chaumn.

Dispergere frumentum, furfur, & cibum
gallinis effundere, *pachiùn.*

Perdices persequi, insequi, aucupari, *mellan.*
773. P Au-

Aucupor: aves visco decipere, cantu ad retia & laqueos allicere, *ùnùmtun*.

Viscus, *ùtiu*, *ùtuz*.

391. Exempla. *curam taru*, milvi ova. *Pichi achahuall ta ni namn mo, venten ladcùtuabuam*, non tam cito sapiunt nec lugent Phryges.

gùlnumelaen v. nùllumelan curam, collige mihi ova.

Quine mùr curam iom etuaeimi, præterea dabo tibi par ovorum.

Vau mlei quine ùnm, chançu, &c. laumal, hic habetur avis, fus &c vellendus, deglabrandus: cui oporteat pilos, plumas evellere. 474. 475. 476.

392. Pisces. *pu Challua*.

Cetus, cete, pistrix, balena major, *yene*.

Balena minor, *icol*, *onoimi*. Lupus marinus, *lame*, *ùrìn*. Rhombus, *cudua*.

Trutta, *lipm*, *lipùg*. Sardinia, *quichai*.

Corbina *yatehue*. Piscis-Rex, *malche*.

Mullus, *lubùr*, *lubr*. solea, lingulaca, *picur*.

Lucius, *vorotehua*. 687.

Cùmarca, peladilla. *piruli*. *cauquc*.

Utempe, lisa. *Pila pila*, parva corbina.

393. *Cubùll*, *lafquentu*. 758. omne comestibile, quodprehenditur in mari.

Luche, *cochayuyo*, herbæ marinæ, bonæ, comestibiles. *Pellu*

Pellu, 800. *piur*, *macha*, *locos*, *conchæ* marinæ.

ùni, *daùllu*, *nape*, *llamù*, *coinau*, *cancri* marini. *yupe*, *echinus*, *herinaceus* marinus.

394. *Piscis* membra.

Branchiæ, *llumpapl*, *cùti cùti* 399. *squa-*
ma, *lùli*, *ilùl*. *spina*, *voro challua*.

395. *No*, *nato*, *hueyùln*.

Immergo, *demergo*, *submergo*: *mergere* se in *aquam*, *dimùln*

Piscor, *expiscor*, *challuatun*.

Hamo *pisces* *capere*, *prehendere*, *trahere*, *clintun*.

Rete, *fagena*, *nehuen*. *Retia* *mittere*, *tendere*, *nehuentun*.

Rete *ex* *cannis* *confectum*, *llolle*.

Hamus, *chcu*. *esca*, *ùni* (*cancer*, *quod* *eo* *ordinarie* *utantur*.)

Canna *pisces* *trajicere*, *transfigere*, *trans-*
verberare, *rincùn*.

Piscari *in* *mari*, *lafquenn*, *lafquentun*.

Filum *inferere*, *huilpan*.

Filo *piscium*, *ostrearum*, *&c.* *lineam* *ducere*, *mahueutun*.

Conchæ *quibus* *sibi* *pilos* *barbæ* *radicatus* *extrahunt*, *dollm*.

Locus *vel* *foramen* *ubi* *cancer* *delitescit*, *lolo* *ùni*.

396. Exempla. *Iod cùmei ta ni ilomom, ta ni ichalluamom*, melius mihi est carnem quam pisces comedisse.

Quine challua doi vutalu ta ni peni ni rùtu mo, tugei ta ni peni mo, cùlahue mo allcùn, audivi ante tres dies a fratre meo captum esse piscem, majorem fratris mei baculo.

Huercùlvalpai ta ni peni v. ta ni peni mo quine cudua, fratri suo rhombum huc misit.

nllamùrmalchevaln Liencura mo v. nllamùrmalchebin Liencura, misi petitum a Liencura par piscium, quos Hispani piscium Reges nominant.

gllacan quine yatehue pichin chadi mo, pauco sale corbinam emi.

Huercùlvalacimi quine lipm, mittam tibi v. tibi mitti curabo truttam.

Huerapequei ta ni mogeam clintuquelu, qui hamo piscatur vix aut ne vix quidem, unde vivat, reperit.

Liencura iod challua tuquei Curaqueupu mo, Liencura plures piscesprehendit, quam Curaqueupu.

Chem tuqueam? quid piscantur? *lubram, yatehuam*, piscantur mullos, corbinas.

397. Arbores.

Quomodo distribuis arbores? 1. In arbores felices seu fructiferas. 2. in non fructiferas

feras seu infelices. 3. in arbuſta ſeu frutices.

Chumtn gei pu mamll? *cùla*, *bùn mamll*,
remamll, *pichi mamll*.

398 Arborea fructiferæ. *bùn mamll*.

Avellana, *gebun*. Pinus, *pehuen*. Nux
pineæ, *gllihue*. Nucleus pineus, *glliu*,
gàlliu. Prunus, *notu*.

Molle, arbor ex cujus fructu potum con-
ficiunt.

Queuli, arbor fructificans. *Ritu*, arbor
floreſ proferens. *Clon*, arbor dans *maque*,
germanice Morbern.

Pna, glans. *neghue*, roboris fructus.

396. Arborea non fructiferæ. *remamll*.

Quercus, *pellin* Glans, *pna*. Robur, *co-
yam*, *coyue*. Laurus, *tihue*. Cupreſſus,
len. Alnus, *lahual*. Populus, *teite*. Spi-
nus, *cafen*. Cinnamomum, *boite*, *cohue*,
rehue. Myrtus, *collu mamll*.

400. *Lige*. *temu*. *pegu*. *huayu*.
patagua. *maiten*, *maùtun*. *pùta*. *chanar*.
iag. *reuli*, *ruili*. *cùllai*. 716. *luma*. 764.
mclai, 776. *plu*. 810.

401. Arbusta. *pichi mamll*.

Rhamnus, rubus, *Chacai*, *huayun*. Spi-
na, *rita*. genista, *mùcqui*. viſcum, *puàya*.
rufcus, *chequen*. roboris virgulta, *hualle*.
frutex, *rutan*.

402. *Carex*, *ranql*, *tome*, *vatu*. *Arundo*, *calamus*, *canna*, *coleu*, *rgi*, *rùgi*, *rugl*.

Juncus, *rme*. *caulis*, *ulo*. *nalca*, *page*.

Boqui, *copin*, *coull*, *npu*, *pilbu*, *plai*, *uvir*, nomina herbarum quæ instar polipodii arborescunt, iisque adhærent, & quibus utuntur funium loco. Harum herbarum volumen. *tencùl*, v. g. *tencul boqui*, &c.

Palea, *cùna*, *rto*, *lin*, *pinu*.

403. *Partes arboris*.

Radix, *volil*, *mùllin*. *pullus*, *huellon*, *callhue*. *truncus*, *ùnco*, 855. *cortex*, *tahua*, *lucun*, *chollov*, *len mamll*.

Lignum, *mamll*. *ramus*, *rou*. *duramentum*, *nudo mamll*. *frons dis*, *folium*, *tapl*.

830. *Ligna sicca ad ignem comparata*, *anquen mamll*. *assula æ*, *scidia orum*, *dimulco*, *dùlliv*, *dllf*. *julus*, *nucamentum*, *canèn*. *arboretum*, *arbutum*, *locus arboribus confitus*, *lemuntu*. *Sylva*, *lemu*. *Locus juncis*, *scirpis plenus*, *rmentu*. 212. *arbor frondosa*, *alihuen*. *arbor prostrata*, *tan tantu*.

Arbor transversa aut dejecta, ut viam impediatur atque aditum occludatur, *tantcu*, *tantuntcu*. 225.

Omne lignum incorruptibile; vel *cor ejusdem ac matrix*, *mlell*.

Ligni seu arboris medulla, *cor*, *matrix*, *que mamll*. Ar-

Arboris seu ligni nodi, centrum, *gemamll, chuchin.* 399

Lignum vel arbor cava, *lun.*

Fungus, quales annofa quercus vel robur producit, *calgal.*

Internodium, *pilco.* internodio uti e.g. ad bibendum, *pilcotun.*

Primi fructus, *huema bùn.*

Nux, *cochor.* nucleus, *ùtar.* caro, *bn, bùn.* petiolus, pediculus, *ùtin.* cutis, *lucun, tahu.* securis, *cachal.*

404. Planto, fero, confero, *anùmnn, tuculn,* arbores, *anùmnamlln.*

Radicem agere, capere, comprehendere, *voliln.*

Cresco, incrementum capere, *temn, ùvn.*

Germino, pullulo, fructico, *rotun, peun, rotuipeun.*

Maturor, maturefco, mitefco, *bùnnn, bnn, tcun, abun.*

Lego, colligo, carpo, decerpo, *tun, nùn.*

Disperfa colligere, *dimin, dimitun.*

Quatio, concutio, decutio, excutio, *mutoun, geibun.*

Demitto, *nùvùn, nacùmnn.*

Attingo, contingo, *din, ditum.*

Veho, invehò, importo, accumulò, *huinamn.*

Contero, contundo, comminuo, *taman.*

Putamen auferre, *ifcùn.*

Suave ad gustum, gustatu jucundum, gratissimi saporis cibus, lapidus, *dcum*, *cúmentun*. 405.

Pene, fere. prope, propemodum, vix non attingere, *afeln*.

Flecto, inflecto, *ꝥpun*. flecti, inflecti, *elzircùn*, *ꝥllùn*.

Puto, amputo, *catùn*.

Scapum a botro divellere, ramum ex arbore detruncare, *þilcadn*, *þiltann*.

Cum strepitu divelli, *ꝥagarcùn*.

Scindere, findere ligna, *rian*, *riatun*.

Rado, radula deterere, *mumùln*.

Radicitus abscindo, refeco, amputo, *culventun*

Mutilo, detruncoco, truncam arborem reddere, *þiltann*, *þilcadn*.

Frango, infringo, confringo, *gtain*.

Ligna findere, in frustra, assulas, schidiaque comminuere, *dllibn*.

Pondus attollere, in altum tollere, levare, sublevare, *lemn*, *lemtunien*.

Ligna interciderere, in frustra concidere, fecare, *cmpun*.

Lignorum ac foliorum strepitus, fragor, *gtifcùn*.

Lignor, lignatum petere, lignatum ire, *mamlln*.

Fustem alicui impingere, fustibus aliquem cædere, percutere, debilitare, *mamllun*.
Ra-

Ramos colligere, ramis ornare, tegere, frondibus velare, inumbrare, *routun*.

Casa ex ramis ad tempus confecta, umbraculum ex frondibus constructum, *routu*.

Convolvere linteum, membranam, *ullon*.

Funes colligere, *tncùn*.

Traho, raptò, pedibus ab hoste traharis, vitamque raptus finias, *huigdn*.

Aufugere, sylvas petere, latebras quærere, *rinùn*.

Palea lædi, scindi, *queyùn*.

Densum, spissum, cendensum esse, *tellan*, *dellan*.

Hæreo, adhæreo, inhæreo, *pnarcùn*, *pnarn*, *pnadn*, *pnadcùn*.

Cavum, inane, vacuum, *pilol*. 804. *plul*. sic esse, *pluln*.

Obliquus, tortuosus, deflexus, *tvùl*, sic esse, *tùvòlcen*.

In frustra concisum esse, *pilquern*.

Repullulo, repullulasco, regermino. item, cutim contrahi, *popofn*, *popofcùn*.

Revirescere, *hualùn*.

405. Exempla. *Cùme buni mançana tua*, malus hæc quam onusta est malis!

Chem mançana tvei? malum hoc num est dulce, an acidum?

Ilùed, dulce, fugax, cito corrumpendum.

Vùte, durum, sed diuturnum, quodque tempore mitescit.

Cochù,

Cochù, lapidum, suave ad gustum.

Cotui, est acidum, subacidum.

Cùmentubimi? *cùmentueneu*, num sapit tibi? suavis est mihi cibus iste ac perjucundus, magnam ex eo voluptatem percipio, hujus cibi sapor gratissimus mihi est.

Vùrei, gustatu amarum, acerbum est, inest acrimonia, acor, acèrbitas: femicrudum est. *mtui*, est acidum.

Cochugei, *misqui gei*, est gratissimi saporis, mellita edulia, est saccaro conditum.

Vùri coyam v. coyam mo, post, retro quercum.

Huelu hucluknobige vachi rgi, semper aliquid inter has arundines interjice, interpone, interstingue: aliud cum alio permuta, illas interjectim, interstinctim pone, colloca.

Dàmige vachi tome, hos caricis manipulos alterum alteri proximum vicinumque liga.

Cupaleleimi gùlliu pinones piel, affero tibi nucleos pineos, quos Hispani *pinones* vocant.

Uia ùla ta ni mùllin cupamom quimbin vachi dgu, heri primum hæc res mihi a capite ad calcem innotuit.

Elmeaimi cachal ta ni catumamllmeal mo, porta, pone, linque securim, ubi lignatum ibo.

Dimulcomege, abi lectum v. collectum affulas, schidia.

Kdau-

Kdautuge, agedum, age sis, manus ad opus, ad laborem.

Tubige ca veichi cachal, age, strenue hanc securim arripe.

Lemlaiabimi vachi mamll? lemliain em, num ligno huic sublevando par es? non sum, sum impar.

Catumamllmean, ibo lignatum.

Chazguei huenu, hoc lignum v. hæc arbor superius in brachia dividitur.

Chem mo, chem esu rputubimi vachi mamll? cachal mo v. esu, maichuhue mo esu, quo instrumento formâsti hoc lignum? securi.

Quine nùn? quantum pugnus capit.

Quineknoam, colligunt, accumulunt.

Inche ta ni mtouëbium v. ni mtoun v. ni mtouëbiel mo pna; eimn umautuqueimn, dum ego glandibus decutiendis invigilo; vos somno indulgetis.

406 Plantæ. *Tucun, lahuen.*

Quotuplex plantarum seu herbarum genus recenset? quadruplex. 1. frumenta & legumina. 2. Hortenses. 3. Medicæ quas vocant simplicia. 4. Agrestes.

Chumtn gei tucun? meli. 1. cachilla 2. Huerta lahuen. 3. ampin lahuen. 4. cachu v. relahuen.

407. Frumenta. *Tucun.*

Triticum, triticeum frumentum, *cachilla cachillahua, cachillua.*

Siligo, *magu, tca.* Hordeum, *cahue-llu hua.* Lini semen, *linchu.*

Maicum, granum Turcicum, frumentum Indicum, *hua, uua.*

Maicum nigrum, *cusum, prhua.*

Rubrum, *quellu hua.* Vericolor, *pifima, mallehua.* albo-nigrum, *callquintu.* foliis spoliatum, *llud v. llodhua.*

Quinoa, *dahue.*

Madi, semen ex quo oleum cibarium exprimunt, excoquant.

408. Legumina.

Ervum, *alvida.* Faba, *aval.* Pisum, *garvançu.* Phaseolus, *degl, cùlui.* Lens tis, *llantir, lantù.*

409. Herbæ hortenses.

Fraga, *quelluen.* Cucurbita, *cupau, huada 735. penca.* Blitum, *màcu, mcùr.* Chupones, *nùyu.* Achira, *polte.* Achium, piper Hispanum, *tapi. 836.* Rapa, *napur.* Radix raparum, *coyocho.* Raparum caules, *gdon.* Allium, *achur.* mala terrestria, *papæ, ponù.* silvestria, *alhue ponù, lahu, malla.* Sicca, *ibl.* Gelu constricta, *chid.* putrida, *vuna ponu. 688.*

Ad sementem, *lloncotu. ponù, Erdäpfel, Cartuffen.*

410. Simplicia. *ampin lahuen.*

Apium, *panul.* plantago, *hueque pilun.*
Po-

Polipodium, *pñal*, *mamll vilcun*. Pava-
ver, *umaulahuen*. Verbena alba, *cùlla vù-
dù*. Mentha, *ilvahuen*. Centauria minor,
cachanlahuen. acetosa, *culle 7II*. Tabac-
cum, *ptm*, *ptem*. Tabaci petioli, *voroptm*.

Culen, *tapilahuen*. *llalli antù chaüel*
chaüel. concll. pagi namun, namun v pnoi
pagi. mulul. namculahuen. loiquilahuen.
llaye; mllco. hualilahuen huentai. nillhue,
chollcho. lbu, lbo. alhue lahuen. mùtun.
npdnpd. hualtata. lum. cùnchamalin.
palqui. huilmo. clenclen. lanco. meru-
lahuen. pichoa. melico. relbun. paco.
pìpl. vilulahuen. pircùllahuen. killoi killoi.
palgnin. clcl. tavoe.

411. Machiorum medicantium cantiu-
culæ seu *geicurehuen pu machi ta ni ùl.*

I.

Quintullahuenllau.

ni pellabium

melico llahuen

pìi ni gúman.

Quintulican em!

Va ni mlen

Neyúlican

ta ni peam

huilquilahuen em.

Búrenie—ta—en

LLancùlican em

elu-

elu-ga-en huillquillahuen
 ta ni mo-ga-geam em.

Ibo quæsitum herbas,
 ut illas inveniam,
 dico flens
 O chare *Quintulican*
 monstra mihi herbam *melico!*

Ecce hic
 O *Neyùlican*
 herbam optimam *huilquillahuen*,
 ut illam videam, legamque.
 Sane meî misericordia tactus, motus es,
 O *LLancùlican* charissime.
 mihi dedisti herbam *Huilquillahuen*,
 ut ad longam senectutem perveniam.

2.

Epu ta ni duam
 ta lahuen gealu,
 vemgepraquilmi
 Neùùlican.

Epu duamquilmi
 ta iu lahuen
 tullahuenmean
 ta pèhuen mahuida.

Habitus herbas
 pendet animo expectatione eventus:
 sed tu *ô Neùùlican*
 ita ne feceris.

Noli esse incertus, suspensus, anceps.
 super

super nostras herbas!
ibo lecturus herbas
in monte ubi est pinetum.

3.

Huiri huirtugen
ta ni levial
pu meullen,
ta rumean
meullen tipalaian.

Sum unctus perunctusque
ad volandum
intra ventorum turbinem.
omnia superabo, transgrediar, transcendam.
quin ex turbine egrediar.

4.

Quintu Huecubullan,
calcunmaHuecubullan!

Huecubum quæram, investigabo,
Huecubum meis carminibus instigabo.

412 Agrestes herbæ. *Relabuen.*

Fraga, *llakuen.* Culta, *quelluen.*
Carduus, *nalca.* Urtica, *curi.* Gramen,
coiron, gùtan. 733. Sagmen, *chepica.*
Pastus, pabulum, *cachu.* Lolium, *culven.*

Adchupalla, *dùdto, dto, dcho.*

Melosa, *broquin, madi villcun.*

Theatina, avenæ similis, *biri.*

Relbun, cocolle.

Rarin

Rarin, dadin.

Panque.

Rgatu, dgatu, dgachu

mol.

nocha, ex qua funes corbesque conficiunt.

Chaura.

Fungi comestibiles, *pùucho, pùuto, pùtcho.*

Fungi non comestibiles, *pque, raurau, retù alhue, ptauquilquil.*

Gleba, *quepe.*

413. Terram proscindere, *uneltun, catutun, maipun.*

Agrum colere, *audn.*

Arvum, vervaetum, *tuculhue, hualhue.*

Agrum fementi præparare, *uneltun.*

Arare, aratro terram subigere, proscindere, sulcum imprimere, *quetan.*

Terra arata, *quetan, lumatun. 764.*

Stercus, fimum per agrum spargere: stercoreare, fimo terram saturare, fœcundare, agrum oblimare, fimo pinguiorem reddere, efficere, *vunaltun. fimus, vunaltu.*

Fodere, effodere, *rgan. 825.*

Sulco, liro, sulcum imprimo, *dillun.*

Sulcus, *dillu.*

Porca, lira, scamnum, *rehuin.*

Semino, fero, sementem facere, *tcun, tûcun.*

Semina terræ spargere, *gann.*

Caveis

Caveis seu fossulis mandare, *audn*, *gdüfn*.
Semina terræ mandare relicto semper unius
passus intervallo, *tecatun*.

Lignum in acumen extenuatum, *pal*,
pillohue.

Ligno terram ad serendum fodere, *audn*,
gdüfn. sic lata, *aud*, *gdüf*.

Distipo, dispergo, *huidn*.

Pugno spargere, unitis digitis & in pu-
gnum collectis, compressis dispergere, *pa-
taucun*.

Maicium, granum Turcicum, *hua*.

Maicii spica, *vochen*.

Aristæ, *perquinhua*. Gluma, *dcon*, *mcon*.

Folium, *lolcanhua*. manipulus, *ütün*.

Spica tritici, hordei, *lonco*. aristæ, *ümi*.

Manipulus tritici, hordei, *pnad*.

Foliis privare, spoliare, *glorn*.

Maicium foliis orbatum, privatum, *lludhua*.

Spicarum grana excludere, exsolvere,
exterere, *hueigon*.

Phaseolos folliculis eximere, *doccayun*.

Folliculi, *capi*.

Nuces frangere, enucleare, nucleum e
putamine extrahere, *dollcün*.

Acus eris, *maimai*.

Triticum purgare, expurgare, *maimaitun*.

Crescere, adolescere, auferere, incre-
mentum sumere, *punculn*.

Maturor, maturefco, *chillquin*, *rnquenn*.

Fertilis, fœcundus, ferax, uber, *mon.*

Luxuriare agros præ ubertate & frugum copia, agrorum feracitas luxuria laborat, luxuriosa est, luxuriat carduis & spinis incultus ager, *louloun.*

Agrorum fructus in spe pruina decoxit, vinearum gemmæ frigore obriguerunt, uredine exaruerunt, *pilintun, pilinman, nogin.*

Segetes sterni, *lam. 759.*

In spongiæ morem turgescere, intumescere, *denupran.*

Terra aratro subigenda, *quepun.*

Ad sata visenda spaciari, *gavûln.*

Aves avertere, abigere, *gahuin.*

Abigere, avertere pecus, *lepmmn..*

Protero, obtero, pefundo, conculco, *gintan.*

Apertus, reclusus, *huecharn.*

Messis, fructuum perceptio, *cogi.*

Tero, trituro, *atûmn.*

Grana ex spicis in area excutere virga, baculo, tribulo, *mùtancùn:* saltando, *nuin,* inde *nuin prun. 692. 793.*

Tero, molo, *medcùn, quecùn.*

Premo, comprimo, *gùrinn.*

Semen, *ùtar.*

Ager demessus, restibilis, *vùchen.*

Mala terrestria terræ mandare, *relun.*

Ejusmodi sata, *retu ponu.*

Terra condere, tegere, obruere, *dapiln,*
ivûln. Erum-

Erumpo, *choiùn*.

Malorum terrestrium radix, *cúcheu*.

Fructuum reliquias legere, vindemiolam repetere, *diniòn, diniòtun*.

Caules emittere, producere, *ullwùn*.

Evello, extirpo, radicitus eruere, convellere, excindere, *gedun, geduntun*.

Seminarium, *llecum*. Seminarium instituere, *llecùmn*.

Incile, aquæ derivatio, *yaima, catùpuùlli*. illam fodere, effodere, *yaiman, catùpuùllin*.

Seps, septum, septimentum, *malal*.

Lignis transversis sepere, munire, circumdare, *cùntomalaln*.

Foramen, *huetod*.

Obdureo, obduresco, *alpen*.

Hio, dehio, terra hiat æstu, *toun*.

414. Exempla. *geno ponú!* O quanta malorum terrestrium multitudo!

Villtueneu ta ni ponu chori, a malis terrestribus locusta me absolvit.

Cùmei tucun tua, fœcundæ lætæque fetes, fegetes, fegetes spicis uberibus & crebris.

Munarquei ta ni tcun, fegetes mea est talis qualis, qualis qualis.

Loncoð, fegetes in spicam vergit, ex vaginis erumpit.

Quetageprai ta ni mapu, ager meus aratro subactus est quidem, at sementem facere non potui.

Mi Ueüabum, v. *Mi Ueüabum*, v. *Ueüabum*, v. *Ueüabum*, tempore quo semen conabatur erumpere. pluvia non decidit.

Quæ pum mæpæ mien quætaial, pars agri mihi restat aratro profcindenda.

Huü. mæta:imi ta mi teun, agrum tuum septo cinge. muni. circumda.

Catücozicöem v. *cozütöcoem*, adjuva me in colligenda mellie.

Möw tipantu, annus fertilis. ferax, foecundus.

Tafma, *chafma*, *chafma tipantu*, anni superioris reliquæ. quæ ex anno antecedente superant. superfunt. 834.

getui cachu, pascua revirescunt.

LLcüprai vachi cachu, sua sponte. suapte ingenio hæc herba nata, orta est.

Murquelwalbin ta ni dahue, Quinam meam in farinam tostam conteri curavi.

Mi quellüen tual mo, *gütantü cupatuaimi*, ad colligenda, legenda fraga post solis occasum venies, redibis.

Pu quellüen mo liü quellüen iödcümei, inter fraga, quæ alba sunt præstant.

Pichin ptem duamtuaeneu, parum tabaci si placet.

Ptem eluaeimi pibi, promisit mihi tabacum, Nicotianam.

getulai ptem, tabaci nihil superest.

Pen meu, *ptemtuquen*, quando mihi libera-

bera-

beraliter offertur, pulvisculum patula nare exsorbeo, vel etiam exusti in concha folii fumum per fistulam afflatu attraho, & in os exceptum emitto.

415. Flores. *ratû ica.*

Lilium, tucûl tucûl. tapd tapd.

Rimu, flos crocei coloris, deliciae perdicum.

Cocll, flos quo colorem flavum conficiunt.

Quelulahuen, unde color ruber ac sanguineus emanat, exprimitur.

Huadalahuen. Chaud chaud. gil.

416. Floreo, floresco, *ratûn, ratûhuenn.*

Oleo, redoleo, suboleo, odorem emittere, *numutun.*

Marcesco, languesco, *tonn, tennn, penn, penûn, penûtun.*

Flores decidere, *llancûtun.*

417. Colores.

Albus, candidus color, *liû. 763. cæruleus, cyaneus, calbû. 693. cœlestis, paine. viridis, prasineus, carû. citrius, rupicaprinus, croceus, flavus, luteus, chod 701. rubens, puniceus, coccineus, purpureus, ruber, quelû. 819. carmesinus, cum, cum-quelû. niger, ater, curû. 713. fulvus, castaneus, ex cinereo nigricans, colû. margaritarius, cinereus ex albo, cúico. color*

ferrugineus, moschi color, *colù carù*.
 atrum dilutius, *allue curù*. glaucus, *cal-
 rù's fiquen*.

418. Unius coloris, *quine adcan*.

Varii coloris, *topan, topapalen*.

Album esse, *liün*. dealbo, album colo-
 rem alicui rei inducere, album aliquid face-
 re, reddere, *liün*.

Candeo, candico, solis radios aquam
 illustrare, flumen a sole collucere, albesce-
 re, vibrare. *fiann, fiancùn*

Mico, niteo, fulgeo, refulgeo, *llm llmn*.
 702

Reluceo, reniteo, resplendo, *alon, alon*.
 Nitidum, splendidum, splendescens, re-
 fulgens esse. *liün, fütencen, fùflüfn*. 764.

Perlucidum, pellucidum esse, *cùlincùn*.

Diaphanum. *ösiencen*.

Res diaphana, peripicua, *cuicai*.

Tingo, inficio, imbuere colore lanam,
fünc.

Fixtura, coloris infectio, *füm*.

fünc, terra ex qua conficiunt colo-
 rem flavum. *ösi*. 417

ösi, unde fit *gacü*. 417.

fünc, radices, unde fit *qucü*. 412. 417.

ösi, dos unde *ösi*. 417.

fünc, fungus unde *colù carù*.

fünc, est terra rubra.

Mallo,

Mallo, terra alba, candida.

Robù, terra nigra. *anil*, glastum.

490. Exempla : *Chem cahuellu* ? quis equus ? cujus coloris ?

Colù cahuellu cupalen, adduc mihi castaneum.

Liù gei ta ni age, albus est, nec si albus aterve est, scio.

Curù gei ad mo v. ta ni ad mo, facie niger, ater est, crine ruber.

Liù liù gei, albedine albior, nive candidior.

Curù curù gei, per intervalla maculas nigras habet.

Liù, liùgechi, liùquechi cupatui, ad pristinam albedinem rediit.

Lif mlei, listu mlei, est mundum, limpium: caret macula, nulla maculæ vestigia manent, supersunt.

Carù charahuilla cupape, cedo femoralia viridis coloris.

Quehu vuù lagmabin piquei, nodus in filo rubro mortem, necem annuntiat, minatur.

Curùquieli piiaunquebui curùche, fuligine tua non me tingas, inficias, denigres dicebat, aiebat niger nigro, cacabus ollæ.

Quine ptùm, quantum sufficit uni tinturæ, sic sextans seu duæ uncie glasti sufficiunt.

Quine tarin anil, glasti sextans.

Quine patacon anil, uncia glasti.

Anil pinmomean Patiru mo, necesse mihi est ire ad Patrem Missionarium petitem non-nihil glasti v glastum.

Vill pu cal mo curù mtn pùtùmvalai, lanarum nigræ nullum colorem bibunt, niger color a nullo extinguitur.

420. Metalla.

Aurum, *milla*. 778. Argentum, *lien*. Æs, cuprum, *cumpanillhue*. Ferrum, *panillhue*. Stannum, *titi*. Plumbum, *laquir*. Pecunia, nummus, moneta, *gillacahue*.

Res familiaris, bona, facultates, fortunæ, divitiæ, opes, *te*, *cullin*. 712.

Lucrum, *pen*, *peel*. 800.

421. Aurifodina, auraria, *milla*hue, *milla*tue.

Argenti fodina, argentaria, *lien*hue, *lientue*.

Ferrugo, *me*. Ferri scoria, *me panillhue*. mufcus, mucor, *percan*.

Mucesco, mucorem, rubiginem contrahere, mulco aut rubigine affici, mucidum fieri, *percann*.

Auctio, *notu cullin*. auctionem facere, *notu cullinn*.

Esse, existere, dari, haberi, *gen*, *mten*.

Quæro, investigo, indago, *quintun*. 820.

Mea me fefellit spes, deceptit, delufit, fru-

frustrata est, de spe conatuque depulsus sum, longe aliter atque sperabam, accidit, evenit, *mnan.* 780.

Dispersa colligere, *nùmitun.*

Elicio. Aurum, argentum, ferrum ex terræ cavernis elicere, eruere, effodere, exportare, *entun.* 724.

Accipio, *taun. taun, taùn.*

Liquefacio, liquo, *lleumn.* Liquefco, liquefio, liquor, *lleun.*

Eligo, deligo, seligo, *dullin.* Scierter eligere, *cùme dullin.*

Rejicio, repudio, renuncio, respuo, *llainacmn.*

Ejectamentum, rejectanea, *llainatu.*

Habeo, teneo, *nien* 789.

Custodio, servo, confervo, *elcan.*

Amitto; jacturam facere, *llan, llancùn, gcun.*

Perdo: disperdere, evertere, destruere, corrumpere, deformare, dissipare, profunderere, *llancùm, llamcùln.*

Fortunæ indulgentia abuti, egregias animi dotes perdere, corrumpere, dum se ad indigna abjicit & indecora, *gnamn.*

Opera & impensa periit, male res vertunt, *gnan.*

Aliquid desiderare, requirere, *cuellcuellien.*

Rem alterius apud se depositam habere, item, rem alteri procurare, *nieln.*

Apparere, jam tandem apparuit, re-
per- tum, inventum est, *pegen, petun*

Invenio, reperio, *pedan, pedantun.*

Utor, egeo, opus est mihi, *pnen.*

Do, præbeo: largiri, donare, liberaliter
erogare, *elun. 724.*

Dare comestibilia, *llauquen, llauquetun.*

Propinare alicui, *psamn, saginn, llauþan,*
cachùn.

Offerre, gratis dare, *medan. 777.*

Mutuare nummos, pecuniam mutuam v.
mutuo dare, commodare, aliquid utendum
dare, *aren, areln.*

Pecuniam mutuari, mutuam accipere,
mutuo sumere, commodatum v. utendum
aliquid accipere, commodatu sumere, *are-*
tun, areltun.

Pecuniam alicui credere, argentum illius
fidei committere, *ùhuemn.* ita ab alio su-
mere, accipere, *ùhuemtun.*

Dare animo petendi æquivalens, *tuilin,*
tuilitun. 842.

Fastidire aliquem, oblata respuere, asper-
nari, non admittere, *poeln, pueln,*

Commuto, permuto, *huelutun, huelun-*
tun, hueluntun.

Contractus permutationis, cedo dabo,
tafcùn, chafcùn.

Rem apud sequestrum deponere, *rann,*
ranknon.

Pecu-

Pecuniam, commodatum repetere, uno-
pitun.

Rem datam postulare, *mùntutun.*

Solvere, ad nummum persolvere, in af-
sem satisfacere, *cullinn.*

Creditoribus satisfacere, æs alienum sol-
vere, ære se alieno levare, liberare, *elucullin.*

Pignus redimere, *entutun.*

Residuum debiti, *chayal, chaial.*

Multam v. multam debere, *huerinien.*

Taxo, æstimo, pretium mercibus præ-
scriptum, *toquitu.*

Pacifcor, de pretio cum aliquo pacifci,
convenire, *daqueln.*

Aliquid alienare, abalienare, *ùln.*

Furor, furripio, furtim aliquid avertere,
auferre, *huenen.*

Reddo, restituo, *mnumn, unoltun.*

Emo, mercor, comparo, nundinor,
gillan, gillacan, eùn, eùntun.

Vendo, venundo, *eùln, eùmn, uln. 845.*

Peto, postulo, posco, precor, rogo, im-
ploro, precibus aliquid contendere, effla-
gitare, *nillan.*

Valeo, *mon.* Aurum esse, *millan.*

Aurum elicere, *millantun.*

Inaurare, auro tegere, obducere, *milla-
tun.* Auro vel argento includere, *mùdencùn.*

Compedes, *milla ecul.*

Ferrum, quo nota pecudi inuritur, *chillca.*

Dives,

Dives, locuples, opulentus, *ulmen*. *ulmen Huinca*, dives Hispanus.

Pauper, egens, inops, egenus, mendiculus, *cunival*.

422. Exempla. *Cheu tuii milla tva?* unde istud aurum?

Kdaucan mo v. kdaucamom cupai iom pen, v. iom cullin pen, v. pecullinhuen, labor lucrum parit, labore pecunia comparatur, divitiæ bonis artibus parantur, non tibi per ventos affa columba venit.

Aldun cullin pequei chei, vemlu mai, pecuniæ obediunt omnia.

Quintuquebuimi ta mi ulmengeabuel, v. ta mi ulmengeabun, opes ac divitias parare cogitabas.

Cullingelu, ulmen gelu, divitiis affluens, cui opes & fortunæ sunt amplissimæ, ampla res familiaris, multa & lauta supellex.

Huellilelai ta ni iapau, nunquam ipse crumena est vacua, nunquam ipse lucrum cessat.

Avuncullinlu ulpraquei ta ni peel, qui amat aliena, sua facile vendit.

ni tealu, tegealu, tegeal, ad meum ufum, v. ego illud possidebo, Dominus illius ero.

Chuchi mi pemom tvei, ubi illud invenisti, reperisti, offendisti.

Auca lien, nummus adulterinus.

Cum-

Cumpanillhue vemgei toa, videtur ex ære, cupro factum.

Panillhue gei toa, hoc est ferrum, ex ferro confectum.

Toa panillhue ta ni rialoncoam, en gladium, enssem, acinacem meum ad findenda capita.

Catahuebin ta ni panillhue, ex ferro quod habebam, scalprum fieri curavi.

Toa ta ni iqueum, hoc est quo me sustento, unde victito.

Tause pin, tûyûlmallebi ta piuque, muna, crede mihi, placant hominesque Deosque.

Toa, accipe.

Chem elubimi? chem no elubin, chem elulabin rume, quid illi dedisti? nihil.

Inche ni nien mo aldûn cullin, cum multa mihi sit res familiaris, multa supellex.

Eimi nienman quine cahuellu, tu habes, detines unum equum meum v. equum mihi debes.

Nien ca, ita profecto, teneo certe.

Elual, elugeal toa, hoc est dandum, largiendum, liberaliter erogandum.

Mi elugeabuel, quod tibi dandum fuisset.

Cofque elugelu v. elugeel, panis datus.

Chaichi elueiu, jam pridem illud ipsi fuit datum.

Quine cofque elulaeiu rume, ne unus panis quidem illi datus fuit.

Elu-

Elubi, elutulaciu ula, v. elueiu, elutulabi ula, semel illi dedit, & non amplius.

Cofque eluqueam pu cunùval, panem dant pauperibus.

gelai ta mi eluzeam v. eluzeal; tutelpalaimi v. tenpalaimi, fero venisti, fero venientibus ossa, nihil quod tibi detur, superest.

Quine amomariqueum eluaeneu v. eluechi mo, pibin, petii ab ipso Rosarium, coronam piacularem B. V. M.

Quine rume llanca uli, unam tantum dedit vitriorum filo insertorum lineam.

ni elun, cùmelen, quando dono do, sum jucundus, est signum me esse jucundum.

Aldunmaquilmi ta mi eluzeal mo, quæ offeruntur arripienda, non differenda.

ni elubiel eluabin, dabo quando potero.

Chaichi ni elumobium veichi cahnellu, jam dudum equum istum illi dedi.

Inche eluquebin cahuellu ta Pedro, v. elubilu cahuellu ta Pedro inche, ego sum, qui Petro equum dedit.

Inche elun eimi mo, ego dedi pro te.

Mi eluabin, quod tibi debeo.

Cullin ta ni elugeatu v. eluzeam, ut debitum illi solvatur.

Elugelan ta ni chaumalgeal, residuum debiti mihi non est solutum. NB. aliarum rerum reliquæ vocantur: mtnhuen, ventenhuen, puchu, puchun, opuntu.

Aiullan

Aiulan ta mi ehabin, illud dare tibi nolo.
genoum chem ulgeai? nemo dat quod non
habet.

Pichi chadi mo quelluaen, modico sale
mihi subvenies, succurres, subsidio eris v.
fis.

Petuan ta ni cullin pieneu, debitum a me
postulavit.

Inche arelbin quine macun ta mi chao v.
ta mi chao mo, commodavi v. utendam de-
di tuo patri vestem stragulam.

Cumelai areln, præstimonium displicet.

Areln mo udapiuquei ta che, veritas odium,
præstimonium inimicos parit.

Aldù yehuevali arelen pi, mutuum aut
commodatum petens pudore suffundor.

Chumtn raquibimi tva? aldùgei, aldun!
quanti hoc est? quanti indicas? plus quam
par est, indicas.

Chumtn cullin mo tuimi? quanti consti-
tit? quantum solvisti.

Chumtn raquigei vachi chapud? quanti
hæ inares?

Venten, tanti, pro eo quanti res est, tibi
habe.

Chumtn mo gillacaimi? quanti emisti;

Aldun cullin mo, pichin cullin mo, magno,
parvo pretio.

Iom cullintun, plus impendi, majorem
in ea re impensam, sumptum feci.

Iom

Im mo gillacan, pluris emi.

Iod pichin cullin mo, non tanti, minori pretio.

Inche tem figuen tachi cullin mo, iod pichi fin, ego plus offero, ego minus.

Aldùn cullintun, s. *aldùn cullin uln quine colla! mo*, multa in hac torque comparanda insumpti.

Aldùn m.éni cam ta mi hueneel, quod fueratus es, eratne magni pretii?

gaiman gillacan, imprudenter emere.

Len gaimaimi, fucum tibi fecerunt, palumbem pro columba, adulterinum pro legitimo tibi supposuerunt.

Moncol s. *temlelu* s. *re temlelu gillacan quine huaca*, emi vaccam sic ut eam hic vides.

gehuelai ulchen s. *ulchemm*, homines vendere jam desitum est, in desuetudinem abiit, lege prohibitum est.

Cullinmabin ta ni huerinichiel mo, illi pro injuria satisfeci.

Cullintuabige Huenucalquin quine chaihue murque, solves *Huenucal* modium farinæ tolitæ.

Eluculliabimi meli huaca ta mi lamûen ta mi huenen mo, s. *ta mi huenenmom mo*, sorori tuæ pro furto quatuor vaccis satisfac v. satisfacito.

Chafloncoqui vill huerilcatu, unusquisque pro malefactis pœnam dabit. referet gratiam qua dignus est, dedit malum & accepit.

Chaf-

Chafloncotubi ta ni huerilcatubiel mo, par pari, facta factis recepit, retulit.

Huenecullingequeum, v. *cullin ni huenequeum*, locus ubi multa sunt furto ablata.

Vill ienmaui, omnia sibi sumpfit, abstulit.

Maldutubichi, videam, explorem, experiar, periculum faciam.

Inche meli elan, eimi mari, ego contri-
buam quatuor, tu vero decem in commu-
ne conferes.

Entulun ta ni cullin, res quas oppigno-
raveram, redemi.

Entun ta ni kdau, pensum meum per-
solvi, absolvi, peregi, confeci.

*Apelpapebui ta mi coretuabuel v. ta mi co-
retuabum*, parum abfuit quin damnum com-
pensares, amissa in ludo recuperares, reci-
peres, paria faceres, neuter alteri v. neutri
deberet.

Rumeai llanca mo, lapidibus pretiosis sa-
tisfaciet, injuriam redimet.

Chabi ta ni cuù, ad nummum solvi, in
solidum satisfecit.

Deuma lludi, jam totum, integrum &
omnino restituit, nemini debet, debito so-
lutus est.

Opun pirina mo rumei, freno ejusque ad-
hærentibus satisfecit.

Eimi cullinmaiabimi, non tibi sic abibit,
non abibis impunis, tarditas supplicii gra-

vitae compenfabitur.

Deuentun, promissis steti, promissa seruari, implevi, praestiti, exhibui, fidem liberavi, votum reddidi, persolvi, promissis non defui, satisfeci.

Apùmknnonmaen ta ni cullin, bona mea, fortunarum mearum reliquias mihi abligurivisti, consumpsisti, ademisti, eripuisti.

Ovifa ulqueam Patiru mo, an Patri oves vendunt, emitne Pater oves?

Camelai ni ulgen v. ni ulgeuyen v. ni ulgemom veichi mula, male fecisti illam mulam vendendo.

Ulimi ta mi chuquel quine huinca mo, arma tua Hispano vendidisti.

Unoduamn ta ni ulmobium ta ni cahuellu, poenitet me equum meum vendidisse.

Huelulun quine huentu inchiu quine cahuellu mula mo, equum mulo permutavi.

Huelutubimi ta mi pllä alhue v. alhue mo quine rupachi tûydn mo, animam tuam cacodæmoni instantanea, momentanea, peritura voluptate vendidisti.

Huelûln gnen gei chei piam, in permutatione utrumque depravatum, neutrum absque vitio esse solet.

Tva ta in nien Patiru, v. toa ta in niebiel Patiru, ecce Patrem Missionarium habemus.

Chum niebimi tacunma, quare illud habes opertum?

Hu-

Huercùlelvalpaeimu, tibi huc mittet, tibi munus huc transmittet.

Ellcuntubin vachi cullin ta ni chao mo, hoc mihi a meo patre dono datum, relictum est.

Aldùn cullin ellcuntubi ta ni pu votm vachi ulmen, multa bona iste dives suis liberis testamento reliquit.

Vachitu mo curùvalcaumecuùmeimi, ex eo tempore inclinata res tua est, omnia ad interitum vergunt, ad præcipitium inclinant, in pejus ruunt, quotidie deteriora fiunt.

Nillavalbin quine conue Liùhueque mo, missum a *Liùhueque* agnum.

Ulmen che cupatuan pi, namprai ta ni cullin, novacula in cotem.

Ucalel cullin, bona derelicta.

gillatun, gillatucan. 730.

423. Fossilia metallis cognata.

Sulphur, *copahue* Chalcantum, *calvùlahuen*. æris flos, ærugo, *carùlahuen*.

Alumen, *liùlahuen, liùcura, alhue cura*.

Resina, *ùpe*. Sal, *chadi*. Sal clarus m, v. diaphanus m, *lilco*.

424. Exempla. *Cancaquilmí rume ta mi ial geno chadi*, carnem absque sale ne torreas.

Pichi chadi mo quèlluaen, pauco sale mihi succurras velim.

Chadi niei, est sale conditum.

Uluhuentuge chaditu ilon ta mi cutan namun mo, propter pedum infirmitatem a carne salsa, salita abstine.

425. Lapidés, *Cura ica*.

Pumex, *pinunu*, *pinono*, *cùga*. 427. 497. *Befoardicus lapis*, *luan cura*. *Lapis niger* quo venam incidunt, *queupu*, *malin*. Venam secare, sanguinem venis detrahere, minuere, *malintun*. 773. *Silex*, lapis filiceus, *ailin*. *Gypsum*, *mallo*. *Crystalus*, vitrum, talcus seu lapis specularis v. schistus in tenuissimas bracteas fissilis, *lilpu*. *Creta*, *rau*. *Argilla*, *huidù*. *Ollas*, *cantharos*, &c. ex argilla fingere formare, *huidùn*. coquere, *cubillcan*. *Figulus*, *huidùvoe*. *Arena*, *cùim*, *cùyum*. *Scopulus*, *rux*, *cautex*, *vùta cura*. 359. *Saxetum*, *glarea*, *salebræ*, *curantu*. *Lapidibus* aliquem petere, appetere, *lapidibus* in illum jacere, conjicere, *curantuun*. *Lapidibus* se mutuo petere, *curantuun*. E loco præcipiti devolvi, rotari, humum verrere, *imùln* 755. *Durum esse*, *riquemn*, *riquemclen*. *Durum*, *riquem*.

426. *LLanca*, lapis pretiosus, viridis. 766. *Lican*, lapis albus. 762. *Cùdehue*, quo redimunt homicidia. *Tacùm*, *taquem*, *tacm*, lapis pret. *Ilicura*, *ilicura*, saxum, marmoreæ

moreæ levitatis lapis. *pilolcura*, lapis pumici similis, at multo gravior.

427. Exempla. *Cûga pu huentu ni cûga inche*, a pumice cognomen participo.

Mtorcùn gei mlechi cura mo, occasio facit furem.

Mlei rau ta ni huiduam v: dçol ta ni mlam v. mlabium, v. *ta ni mldgollam*, habeo argillam unde ollas effingam.

Curaca. 713. Naùllanca. 788.

428. CAPUT V.

DE AQUA. CO MEU.

Aqua, *co. Mera, meraca*, immixta, *re co. Limpida, lifco, liùhuenco. Turbida, tbrco, tbùrco, tùvùnco. Lutulenta, porco. Putris, vunanco. Salsa, marina, lafquenco. Acida, cotuco. Ros, mulvenco. Pluvia, mauco. Nivosa, nivalis, nivea, pireco, pilinco. Reses, pigra, stagnans, daulco. Frigida, ateuco. Subfrigida, virquenco. Tepida, llaco. Calida, covunco, enumco, arem v. ademco. Ferrens, vaico. lutum, pelle, pele, pede. Lutum ex alluvione relictum, chidan. Cœnum, chapad. Sordes quæ aquæ putridæ innatant, calmin.*

429. Mare, *lafquen. 758.*

Maris unda, fluctus, *auna, voche. Flutuare, fluctibus jactari, vochentun. Flu-*

ctus concitare, *vochemn.* Fluctus concitari, *vochen* Spuma, *tor, torvan, perquin lafquen, perquin lewvu.* Maris accessus, *tipaco.* Maris recessus, *arcùlafquen, arcùntu, arguenco.* Aquam decrefcere, *arcùn, arguenn.* Lacus, *æquor, mallin, lafquen.* Extensum, undique apertum esse, *lafn.* Palus udis, *mallin, hueico, pùta yene.* Flumen, fluvius, amnis, *lewvu.* Torrens, *rulon, taiyen.* Fons, *uùfco, uco.* Puteus, *rgaco.* Cisterna, *dahuell.* Profluens, *Inaquitun, huitun. 750.* Alluvies, alluvio, fluminis inundatio, *magin. 771.* Alveus, profunditas, altitudo, *lluvù.* Altum, rapidum, profundum esse, *lluvùn.* Vortex, *peul. 803.* Unda, fluctus, *reu.* Fluctus esse, *reuguen.* Fremitus, *reureun.* Aquam audiri, *ruricùn.* Aquam exhalare, vaporare, *uruan.* vapore, exhalo, *vadcùn, varcùn.* Cataracta, *llùn.* Gutta, guttas cadere, *chùdcùn.* Stillo, *chùdcùnn.* Terra madida, solum humidum, *cunu.* Campus humidus, *rulu.* madidus humidus, *lod.* Incile, aquæ derivatio, *yaima, pllin.* Aquosum esse, *chillcon.* Insula, *huapi.*

430. Confluentia, *taflewvu.* Æstuarium, fluminis brachium, *chagquinco, chagquin lewvu. 198.* Pons, *cuicui.* Lapideus, cura *cuicui.* Sublicius, roboreus, *mamll cuicui.*

Lignum

Lignum a fluminis inundatione abreptum, *malun*. Ora, littus, ripa, *inaltu*. Ad Mofellæ fluenta, propter v. præter Rheni ripam, *inaltu mo*, Margo, *mellmell*. Vadum, *gilahue*. Adverso flumine, *fragilahue*. Secundo flumine, *naugilahue*. Portus & quivis locus ubi navis appellari possit, *ùdvù*, *non-tuhue*. Sinus, *gllun lleuvu*, *gùllun*, *gnun*, *gion lafquen*.

431. Flumen aut mare illuc trajicere, traducere, transire, *carcun*, *non*, *nontun*, *notun*. hac transire, *nopan*. Transportare, transvehere aliquem v. aliquid, *noln*; illuc, *nol-tun*; huc, *nolpan*, *rulpan*. Cis, citra, *nopa*. Ultra, trans, *nome*, *carcu*. hinc eò v. inde huc saltare, *chuncan*, *rincùn*. Vadare, pedibus vel equo amnem trajicere, vadum transire, superare, *gilan*. Dari vadum, *gilaln*. Huc vadare, *gilapan*. Navi trajicere, *huamputun*. 557. Tranare, nando flumen transire, natatu trajicere, *lefhueiln*, *hueieln*. Subsideo, subsideo, mergo, *rmn*, *dnn*, *dmin*. Natatorem esse, *huimgen leuvu*. Strepitum in aqua excitare, *metofcautun*.

Mergere se in aquam, immergo, demergo, submergo, *rlun*, *dimuln*. In balneo aut flumine lavari, *mnen*, *mnetun*.

Aqua aut frigore pene enectum esse, *tocon*, *chocon*. Sicco, exsiccò, exicco, arefacio,

cio, *nīpmn*. Siccari, areferi, *nīfn*. ad auram exiccari, liberiore aura frui, auræ temperie uti, *nīpmun*. æstum aut thermas refrigerare, *cūgercùn*. Siccum esse, *anidcùn*, *anidùn*. Jacio, conjicio, in medios fluctus se projicere, in medios hostes irruere, *ùtùfn*. In præceps ruere, se projicere, *ùtùfnaùn*. Ad latus transire, *quinenple rupan*. Submergi, fluctibus obrui, *ùrbin*.

432. Lavo, abluo, lotura, lavatio, *cùchan*. Lotrix, lavatrix, *cùchacavoe*. Aquam haurire, *tun co*. Aquam abluendis, extergensque manibus ministrare, invertere, superfundere, instillare, *utuln co*. Fundo, effundo, diffundo, *utun*, *utuntun*. Fluo, effluo, *huitun*. Madefacio, *vocholn*. Madide madeo, sum madidus, *vochon*, *gbon*. Aqua aliquid macerare, madefacere, *uremn*, *napmn*. Aqua aliquid mollescere, lentescere, madefieri, *uren*. Madefactum esse, *nafn*, *lodn*. Torrentis instar fluere, sanguine perpluens, sudor fluit undique rivis, *cùchun*. Exprimo, exculco, extorqueo, *cùc hùn*, *ctùn*. Salientibus guttis prætereuntes aspergere, irrorare, *queipùlln*, *chircan*, *ptefcun*. Exprimo, mulgeo, *giun*. Frico, defrico, *nùncùn*. Cinere fricare, purgare, abstergere, *gaican*. Refrico, attero, *glùn*. Aliquid volvendo, revolvendo, huc illuc ver-

versando lavare, abluere, *gaun*. Faciem lavare, *cùlsumn*. Manus abluere, *gaùcuùn*. Abluere os, *ulpuuìn*. Aqua tingere, *cùllcan*. Ore irrorare, *puscun*. Siccari, *ancùn, nifr*. Siccum esse, *hueibun*. Res lavandæ, *cùchacaial*. Res lotæ, lautæ, lavatæ, *cùchacan*. Aquarium vas, *cocharu*. Sapo, *quillai*. 716.

Lixivium, lixivia, lixivio calido lineas vestes purgare, emaculare, *chiltusquen*. 352.

433. Exempla: *Com:ge*, affer aquam. *Tuge co*, hauri aquam.

Coclomn, in haurienda aqua adjutores este, *gechi co*, *co gechi*, aqua datur, adest, non deest.

Opui co, *opui co mo*, aqua plenum est, impletum, expletum, repletum est aqua.

Co rume elugevalaimi, nec aqua, quam bibas, dignus es, illam non mereris, promereris.

Teye usco, *rgaco ta ni comemom*, hic est fons, puteus, unde aquam attuli.

Uùsprai vachi co, hæc aqua sua sponte, suapte natura scaturit.

Taf leuvu, *ina leuvu*, *ina leuvu mo*, ad apud, juxta, propter, fecus, præter fluvium.

Leuvu ula, *leuvu mo ula*, usque ad flumen, a fluvio huc usque.

Inaltu leuvu, *lafquen*, ad Rheni fluenta, propter, præter fluminis ripam, propter littus, ad oram maritimam.

Huente leuvu, adverso flumine.

Minche leuvu, secundo flumine.

Tafmel leuvu, ubi duo fluvii confluent.

Minche, naü gilaquilmi, noli secundo flumine vadare.

gilali vachi leuvu ? *gilalichi* v. *gilalpei chemai*, habetne vadum hic fluvius ? an pedibus, equo amnem hunc trajicere, vadum hoc transire, superare potero ? nescio, sum nescius, non fatis scio, fieri possit.

novallai leuvu, nescio qua ratione possis, non invenio quemadmodum rem expedias, quo pacto ex his vadis evadas, ex his angustis te eripias, non video quam viam teneas.

noquilmi, cuniun gei pu leuvu, ne tentes, frustra conaris, magnum, summum est submergendi periculum.

Unoi, motitui ta leuvu, alluvione fluvius excrevit, præter ripas effluit, campos inundat, obruit.

Petu magi leuvu ? *petuli*, num durat, permanet, persistit adhuc fluminis inundatio, alluvies ? perseverat.

naümei leuvu, fluvius decrefcit, immittitur.

Pichiquecai leuvu, depressa est aqua, alte jacet

Anüi huampu, navis in scopulis hæret, vadis illiditur v. illisa est.

Ape

Ape v. epe urbi, vix evasit submergendi periculum.

ùsau v. quine mo urbigù, uterque una fluctibus obrutus, haustus est.

Quimllùcanolu lasquen mo quimai, qui nescit orare, vadat ad mare.

Taunleovu, tavuleovu, tafleovu, Confluentia.

Tva cùchacan, en lauta, purgata, limpidada linea supellex.

---

434. PARS SECUNDA.

DE

HOMINE EJUSQUE PARTIBUS.

Epuletu chag che meu. 698.

Quæ partes hominem componunt? Corpus & anima.

Che ni pu chag chuchign? anca, pllù cai.

435. Quæ sunt partes humani corporis? aliæ sunt externæ, aliæ internæ.

Anca ni pu chag chuchi? quinelque huecun, cagelu puminulequeign.

436. Partes exteriores humani corporis, *Anca ni huecunchi chag.*

Caput, *lonco*. Caput rotundum, *moncol x 781*. Glabrum, depile, depilatum, *cupl*. Depressum, *chapùd, chapd*. Testa capitis,

capitis, cranium, calvaria, *legleg*. Vertex, *úúú lonco*. Verticis tonsura, vertex sacerdotis, *leva*. Sinciput, *llafquen*. Occiput, *vuri lonco*. Frons, *tol*. Frontis apex, surrecti in fronte crines, *quemchol*. illos habere, *quemcholn, quemcholclen*. Frontis anguli, *peleva*. Tempora, *umau*.

437. Scalpere, scabere caput, *ruen lonco*. Caput demittere, capite annuere, *tozcúnn*.

Stare cernuum, demisso capite, *rúten, rtclen*. Pronum, *copún*. Nuto, dormitantis nutatio, bis inter dormitandum aut ter caput demisit, *medun, meducan*. Stare e regione, *adtun 676*. Frontem contrahere, caperare, *nonintun*. Dormio, obdormio, somnum capere, *umautun*. Sterto, rhonchos edere, ructuosos spiritus ingeminare, *clorinn*. Somnio, per quietem aliquid videre, *peuman*. Dormientem loqui, *umaudugun, cúlumn, ulcuman*. Expergiscor, somnum excutere, somno solvi, e somno v. de somno excitari, *tepen, tepefcún*. E somno aliquid excitare, suscitare, expergefacio, *tepeln*. Vigilare, experrectum esse, *pelolen*.

438. Exempla. *Ancaple*, usque ad dimidium.

Ancaple lei, ad dimidium pervenit.

Ancaknopei, est imperfectum, res ad exitum non est perducta, ultimam adhuc manum desiderat.

Lon-

Lonco gei, caput, dux, princeps est.

Vûta loncogei, Dux magnæ autoritatis, jurisdictionis, dominii est. *Lonco huampu*, prora. *Loncoche*, calvaria, cranium. *Loncoquillquill*, clavæ ultima seu inferior extremitas. *Lonco cachilla*, spica tritici. *Loncople*, capite tenus.

Atun lonco, habeo caput fatigatum.

Cutani ni lonco, *cutanloncon*, caput mihi dolet, capitis dolore afficior.

Lonco ni chgarcúgemom, v. *ni chgarcúgeuyem* v. *ni chgarcúgeuyen mo*, v. *lonco chgarcúgeuyei*, *vill anca cutani*, quando caput languet, cætera membra dolent.

Cupai umau, *acui ni umau*, obdormisco, somnus ad lectum vocat, invitat, arctior quam solebat, somnus me complexus est.

Chillcatuatu, *umautuqueimi*, dum studiis invigilandum esset, opera navanda, somno indulges.

Umautumeaimi mo, ibi ubi dormis, somnum capies.

Cúmeabui umautuabum, tempus est somnum capeffendi.

Peumabin, dormienti objecta mihi est illius imago, per quietem mihi visus est.

Aldûn peuman ta ni ad v. ta ni caman, multæ imagines mihi dormienti obverfantur, in visa varia dormiens multaque incido.

439. Oculus, *ge*. Conspicilla, *melige*. Nodi arborum, *ge mamll*. Foramen securis, *ge cachal*. Pupilla, *cural ge*. Supercilium, *gedin, dūnin*. Palpebræ, *genæ, ūmi, llpef*. Palpebræ, cilia, *llahuige*. Oculos claudere, *llahuitun*. Oculi album, *trý-au* Auris, auricula, *pilun*. Aures habere, *pilunn*. Qui aures habet valde parvas, *llummepilun*. Qui grandiores, *lumpapilun*.

440. Lux, lumen, splendor, claritas, item video, visus, visu gaudere, *pelon*. Carere visu, esse cœcum, cassum luminibus, oculis captum, orbatum, *pelolan*.

Visum dare, restituere, lumen facem præferre, illustrare, *peloln*. Mentem illustrare, intellectum illuminare, menti lucem asferre, facere ut aliquis suo vel alieno periculo sapiat, fiat cautior, prudentior, *pelcl-duamn*. Obscuritas, tenebræ, caligo, *dumin*. Obscurum, tenebricosum, caliginosum esse, *duminn, duminclen* Video, cerno, aspicio, oculis percipere, *pen. 800 utinn, utintun, quintun. 820,* Præ oculis habere, *quintunien*. Ad videndum intrare, *peconn*. Obiter, cursim, strictim, in transitu aliquid videre, *perumen, perupan*. Crebro, frequenter, assidue videre, *pelmn*. Appareo, os suum ostendere, de fenestra prospicere, *adquintun, ellomn*. Ex adverso videre, *adquintun*. Obliquis oculis
in-

intueri, *clúquintun*. Aspicio, intueor, spectro, oculos in aliquem conjicere, intendere, intentis oculis aliquem intueri, oculos in aliquo figere, fixos aut intentos habere, *utintun, lelilen*. Cum voluptate videre, ex visu voluptatem capere, percipere, voluptate affici, visu oblectari, delectari, *común, comútun*. Niſto. conniveo. *nicùfcùn, gepifcùn*. Niſto, oculis aliquid innuere, *llepefn, llepefcùn, gepefn*. Oculos in orbem verſare, *chiquercùn*. Oculos ſomnolentos habere, *umerclen*. Oculos a pulvere lacrymare, *itofn, rutomn*. Lumine oppoſito aut nocturna lucerna, aut alio ſimili modo oculos perſtringi, *uvenclen*. Lacrymor, lacrymo, ploro, fleo, lacrymas fundere, profundere, *gùman*. A fletu ceſſare, *neùn*. Audio, accipio, exaudio, auribus percipere, *allcùn*. Auſculto, *allcùtun*. Inſufurrare alicui, in aurem aliquid alicui dicere, *cafcùn*. Tinnire, *tinpin*. Procul diſſita, remota auribus percipere, *puallcùn*. Viſu attingere, *pu pelon, puquintun*.

441. Exempla. *Quine ta ni ge cutani*, unus mihi oculus ægrotat.

Ui ta ni ge, placuit illi omnino, oculos illi adjecerat.

Chem ulasabuimi ta mi peabubium ta Dios, quid dares, ut Deum videres.

Calli

Calli peaimi v. penmuaimi, veniet aliquando tempus, erit, aderit, illucescet dies, cum scies, videbis, cognosces.

Pequellebin ta mi huera chegen, agnosco tuam malitiam, video fraudes tuas.

Pelalaiabun ta ni Chao, Patrem meum diem suum obire, extremum vitæ spiritum edere, animam Deo reddere non viderem?

Peabun em, quam istud videre velim.

Ta mi pemom mo, ta mi pebin mo, quia te vidi.

gùman cupan, venio plorans.

Pi ni gùman, flens dico.

gùmahuequilmi gelu huerin, v. gei ta mi huerin, modum lugendi fac, parce lacrymis, lacrymas comprime, digna factis recipis.

Cùmei ta in gùmatun ta in puchao ta ni lan mo, Patrum nostrorum funus lacrymis profequi, bonum laudandumque.

Cùmei ta mi gùmabiel ta mi huerilcan, peccata deflere, deplorare iustum, æquum est.

Titi cani huilteu! en juvenis audaciam, nequitiam, perversitatem.

Allcùn ta mi acutun v. ta mi acutuel, audivi te advenisse.

Allcùn ta mi ùlmengen, te Caciquium v. prædivitem esse accepi.

Allcùn

Allcùn ta mi lagmuyen v. ta mi lagmmom,
mihi dictum est te commisisse homicidium.

Allcùpamelan veichi dgu, nunquam au-
divi quid simile.

442. Nasus, nares, *yu.* Nasi orbiculus,
huechu yu. Nasi gibbus, *úwù yu.* Mala,
genæ, maxilla, *taun.* Os oris, *uùn.* Su-
pinus, *lpù.* Pronus, *pailla.* Palatum, *vida*
vida. Mandibula, maxilla, *cli cli, taga taga.*
Lingua, *queuùn.* Dens, *voro* Dens mola-
ris, *ulga.* Dentes primores, incisores, to-
mici, gelasini, *chelle, aievoro.* Gingiva,
edm, urùm. Labrum, labium, *melbuùn,*
Mentum, *quete.*

443. Oleo, redoleo, odorem emittere.
numun, numun. Facere ut alius redoleat,
oboleat v.g. allium, hircum, *numuln.*
Humum obolere, *bitunman.* Naribus for-
bere, attrahere, *gnibn.* Sternuo, sternuto,
echiun. Osculor, deosculor, oscula figere,
imprimere, *muchan, muchatun.* Homines
loqui, verba facere, vocem animalia emit-
tere, aves cantare. campanas, instrumenta
sonare, *dugun.* 720. Verbum, *nemel, dugu.*
Vox, *dugu.* Dico, alo, memoro, &c. *pin.*
806. St! file, tace, nihil de Cæsare, *úcm!*
Ita monere, *úcmn, úcùm.* Voco, arcesso,
accio, *mtmn, mùtùm.* Vociferor, clamo,
huaruln, huirarcùn. Sibilo, *huihuenn.*

S

Sibi-

Sibilus, sibilum, *huihuen*. Rideo, in rifum solvi, erumpere, *aïen*. Rifum movere, excitare, *aïecan*. Olcitare, *ùgapun*. Mandere, cibum dentibus conficere, *cùchaun*, *ùgarcùn*. Sonitum labiis excitare, *mùtir-cùn*. Labia comprimere, *nùcofcùn*. Dentium stuporem pati, *ùgerin*. Dentibus frangere, *ùchann*, *ùchofcùn*. Dentium infirmitas aut scabrities, dentes buxei, scabri, rubiginosi, *pilol voro*. Buccam inflare, *ùmun*. Buccam pulsare, colaphum impingere, *ùmuntun*. Hio, ore hians, *ùlan*, *ùlalen*. Os contorquere, *huilquern*. Supinum jacere, *lpun*. Pronum, *paillalen*. Os adustum habere, *vultan*. Taceo, sileo, silentium agere, conticeo, obmutesco, *neùn* 792. *dugulan*. Bibo, in, *pútun*. 477. Edo, in. 475.

444. Exempla. *Ahue tipanmalai ta ni voro pu pnen*, non statim infantibus dentes erumpunt.

Cutanvoron, dentium dolore torqueor, crucior, conficior, dirumpor.

Dusucloaiu Apo, una loquemur cum Gubernatore.

Taf, ina, quine vla dugubizu Apo Huaiquilafquen Curúpichun cai, Huaiquilaf & Curúpi utriusque aditus ad Regem patuit, adeundi Principis copia data est.

ni pibium v. ni pibiel mo, me jubente, præcipiente, imperante.

Mi pigenon piqueimi, dicis quæ tibi non sunt dicta.

Mi pivalnoal piqueimi, dicis non dicenda, quæ dicere tibi licitum non est.

Mi mupium v. mi mupin mo v. mupiel mo aiecaùge, dicendo verum neminem timeas, in sinu tuo rideas licet.

Duguquilmi, tace, silentium.

gúmatuquilmi, sile, sat datum est lacrymis.

Cùme nemel eluen, affer mihi aliquid consilii, cupio ex te audire aliquam sententiam, monitum, documentum aliquod.

Cùmei vachi neml, optima propositio.

Elubin quine chem, chem chei, ellonpaquei, dedi ipsi nescio quid, mox dicam, in palato, in lingua hæret, jam meminero.

Aie aiebulu huiftubi ta ni duam, per ludum ac jocum quod vult obtinet, voti compos evasit, invitis, gementibus ac frementibus inimicis.

Mi aien mo v. cùpaaien mo v. mi aiemom aiegeimi, jam jam risurus irrisus es.

Pedro, Hueni piam, Petrum, famulum, puerum vocant, inclamant.

Mtmbige, illum voca, adduc, arcesse.

Cupaiaimi v. cupaiari piam v. pigeimi, audin? vocant te.

445. Collum, *pel*. Cervix, *topel*. Ima cervix, *to*. Pars interior, *to to*. Faux, guttur, *clol clol*. Gula, *llanca voro*. Jugulum, *pilco*. Epiglottis, epiglottis, *muquù*. Gargarizatio, *huaùl*, *huaùlhuaùl*. Humerus, *lipag*, *yupi*. Pectus hominis, *rcu*, *rùcu*. Animalis, *mrùncùhue*. Ubera, mamma, mamilla, *moyu*. Papilla, *lonco moyu*. Sinus, *pllcùma*.

446. Collum extendere, protendere, *nùhuircùn*, *nùhuircùn*. Clare, alte, venuste loqui, *peltun*. Officulum, spinam in faucibus hærere, *plçinn*. Digitum in fauces immittere, *lologu*. Ob epiglottidem offensam tussire, *chepidcùn*. ructo, eructo, *telùn*. Cano, canto, cantito, modulor, cantus edere, fundere, *ùlcatun*. Respiro, spiritum ducere, *neyùn*. Vehementius respirare, *neyùneyùn*. Onus humeris portare, tollere, *panùyen*. In humeros attollere, *panùn*, *padùn*. Admoveo pectori, *rculn*. Sugo, hoc cum ipso lacte fuxi, *ùbircùn*. Lactens, lac ex mammis ore elicere, haurire, *moyun*, *moyutun*. Lacto, infantem lactare, uberibus admovere, ubera infanti præbere, *moyuln*. Infantem ab uberibus, a mamma, a lacte removere, disjungere, depellere, *llancumn* depulsum esse, *llancun*. In sinum aliquid projicere, *pllcùman*.

447. Exempla. *Pel cùtu*, collo tenus.

Quine pel, quantum ad monile, murenulamve sufficit.

Cùme pel, vox suavis, plena, canora, dulcis, clara, sonora.

Ancui ta ni pel, Fauces mihi sunt aridæ, pumex non æque est aridus, atque hic est homo.

Topeli, Sarcina ad collum declinat, properat,

Moyope veichi pnen, vagitum, fletum infantis demulce, lacte sopito, leni.

448. Brachium, *yupi*. Lacertus, *riuncuù*. Axilla, *punpuia*. Cubitum, cubitus, *chodcuù*. Manus, *cuù*. manus dextera, dextra, *mancuù* Læva, sinistra, *huele cuù*. Palma, vola, *pulai cuù*. Digitus, *chagllcuu*. Articulus, *toi, toicuù*. 840. Pollex, *vùta chagl cuù*. Index, *duchuhue*. Medius, *ragichaglcuù*. Annularis, medius, *muna chaglcuù*. Minimus, auricularis, *pichi chaglcuù*. Unguis, *huili*. 458. Latus dextrum, *man*. Sinistrum, *huele*. Venter, alvus, *pùta*. Uterus, *pue*. Umbilicus, *vùdo*.

449. Brachia tendere, extendere, *ilun, ilùtun, ilùdtun*.

Amplector, complector, amplexor: in alicujus collum invadere, atque amantissime complecti, suo aliquem complexu recipere, in alicujus complexum venire, accedere,

incurrere, diu aliquem complexu suo tenere, *mavùln, mabln.*

In ulnis portare, item, Infantem lustrali aqua tingendum, abluendum, perfundendum tenere, suscipere, *metan, metantun, mechan, huichan, huitan, huichatun. 743.*

Super brachium habere, *metanien.* Sub axilla portare, sumere sub axillam, *gnùfn, gnùftcun.* Sub axilla portando aufugere, *pùltantun.* Prendo, preso, prehendo, teneo, capio: ansam arripere, *huichatun. 743.* Virus alarum, *iron.* Hircum redolere, *ironn.* Lego, carpo, decerpo, *nùn.* Cubitis inniti, *greucùn.* Tango, attingo, manibus attrectare, palpare, *maldùn, maldùtun. 773.* Arripio, apprehendo, unguibus, unco tenere, *tulùmn.* Scindi, discindi, *pùèn.* Gestio, gesticolor, *gnifn, ginican, nùyescùn.* Manu aliquem advocare, *maichùn. 772.* Manum premere, comprimere, constringere, *gùtarcun.* Manum imponere, manu operprimere, examinare, *gllon, glludcùn.* Moveo, agito, lacertos movere, strenue rem agere, *negmn.* Ictus aut percussio manus, *champad* Manu aut calce priori percutere, *champadcùn, tampadcùn.* Popysmis & plausu blandiri, caput, dorsum demulcere, *manpuèn.* Manum manu, digitis digitosprehendere, tenere, *cànatun.* Natantem aquas palma percutere, *mtoucuùtun.* Ensem capulo

pulo apprehendere, tenere, sceptrum tenere, manu premere, *rùtan*. Manus tortuosæ, *chonvùlluú, chonvucuú* Digtos frigore rigere, *chopilln*. Digtio indicare, *dchùn, dùchoknon*. Talitrum dare, *ptaścùn, ptaścùn*. Vellico, *rutin, rutetun*. Aliquotenus intumescere, tuberculis affici, *ptaun*. Pediculos, pulices unguibus occidere, *gtdn*.

450. Exempla. *Mavùlelen*, illum meo nomine amplectere, saluta cum meis verbis.

Nieun, se continere, temperare sibi.

Quine ta ni cuú allvubi, unam manum habeo afflictam.

Mi chillcaium v. mi chillcaiam v. mi chillcaial mo; mlmlai ta mi cù, tibi scribenti manus tremit, contremittit, contremittit.

Cuùlbimn, manus ad opus.

Ui v. uln ta ni cuú, non feci libenter, scienter, deliberate, studio.

Negmlabin, non attigi illud, non tetigi.

Petu maichùbun, acui quine huentu, cum manu signum darem, Indus advenit.

Pu chazllcuú ušaulaign em! nec pares digiti, nec pares ingenio aut virtute fratres.

Quine nùn, quantum pugnus capit.

Quine toi, ca toi, epu toi, cula toi, &c. unus articulus, alter, alius articulus, duo articuli, tertius articulus, unum punctum, &c.

Opùpui ta ni pùta, comedi fati, sufficit.

451. Dorfum, *vuri*. Iliā, *tute*. Lum-
bi, *cudu*. Clunes, nates, *nudo*, 790. Anus
podex, *poto*. Verenda sive viri, sive mu-
lieris, *yehuen*. 753. Pudenda viri, *pnùn*.
mulieris, *cuti*, *metu*. Umbilicus, *vùdo*.
Inguen, *codin*. Testiculi, *cudan*. Scrotum,
cuchiu. Femur, *riunchag*. Femen, *puùllau*.
Genu, *lucu*. Poples, *huillhua*. Crus, *chag*.
Sura, *comùfn*. Pes, *namun* 787. Malleo-
lus, *lonco deù*. Talus, calx, *rncoi*. Plan-
ta, *pulai namun*. Cutis, *tilque*.

450. Dorso incumbere, supinum jacere,
paillan, *paillalen*. Se tendere, extendere,
nurpun, *ilun*. Tendo, extendo, dirigo,
notmn. Tensus, *notm*. Incurvum, incur-
vatum esse, *ponorn*, *ponorclen*, *empadn*, *empalln*.
In longum protensum esse, jacere, *huinan*,
huinalen. Extendi, *huinun*, *huinutun*.
Coniunctos, cohærentes, conglobatos, con-
stipatos, addensatos esse, *chugoln*. Con-
iungi, cohærere, constipari, conglobari,
úvn. In aliquid incidere, incurrere, offen-
dere aliquid, *togin*, *tozirn*. Alterum alte-
ri incumbere, *rentolen*, *dencholen*. Alteri se
superimponere, *empalcùn*. Appropinquo,
propius accedere, adventare, *igecupan*, *vul-
clen*. 688. Protero, obtero, conculco, *topan*.
Situm aut locum mutare, *huinamtun*. Ti-
tillationis, *chicll*. Titillationem alicui movere,
at-

attrectatione corporis rifum excitare, *nachiclln*. Haud jocis affuevit, non fert jocorum lasciviam, *chicllai*. Latus mutare, *chiquenun*. In hoc ac illud latus incumbere, huc atque illuc se versare, se vertere, *dclln*, *dcùlln*. Errare, deerare, a via deflectere. item: otiari, spatari, ultro citroque cursare, *chihuaiquúiaun*. Sedeo, *anun*. 681. 232. 233. Loco, colloco, pono, statuo, *ùln*, *anùmn*. Coxim infidere, *chenodcùn*. Decussatis cruribus sedere, *caniknon*. Divaricatis cruribus stare, *telan*, *telalen*. Stare, pedibus insistere, *vutan*. In pedes erigere, *vutaln*. Ambulo, gradior, gradum facere, *amun*, *mi aun*. 778. Fero, porto, duco, manu ad ambulandum adjuvo, *mi auln*. Deambulo, inambulo, spatior, ambulationem facere, *nampiln*, *nampùln*, *remiaun*. Pedes eo, *namuntun*. Uno pede incedere, saltare, *quedecan*. Genua flectere, summittere, poplitibus se excipere, *lucutun*. Genu nixus, genibus provolutus, supplex, *lucutu*. Quadrupedem incedere, quadrupedis in modum ambulare, *huinoln*, *huinuln*. 748. Grallis nixum incedere, *tentican*. In digitos erigi, summis pedibus insistere, ambulare, *enefclen*, *entifn*. Scando, conscendo, subeo, evadere ad summum, scandere in subrectum, *econ*, *encon*, *encopran*, *encolpran*. Offendo, cespito, in limine of-

fendere, pedem in limine offendere, in lapidem incidere, incurrere, *múturn*, *mú-túrcún*, *mtorn*, *mtorcun*. Offendiculum ponere, *mtorúln*. Cado, labor, *tan*, *tanan*. Lubricus locus, semita lubrica, lubrica viarum, in lubrico insistere non posse, delabi, *pelcan*, *mlcayun*. Pedem vacuo, solido caput offendi, *túlgúfcún*, *tulgfcún*. Pedes obdormire, *chillimunn*. Eo, tendo, peto, pergo, aliquo se conferre, *iaun*, *gemen*, *mi-aun*, *amun*. Abeo, *un*, *utun*. Præeo, antecedo, *unen*. Sequor, subsequor, *inan*. Eo petitum, allatum, *yemen*. Eo relicturus, redditurus, ut loco suo restituam, *elmen*, *elpun*. Obviam eo, procedo, de industria alicui occurrere, obviam fieri, *taúmen*. Comitor, comitem se alicui dare, exhibere, *dihuenn*. Comes, *dihuen*. Valedicere alicui, cum bona alicujus gratia abire, discedere, *chalin*, *chalitun*. Prætereo, *cauchun*, *rupan*. Venio, advento, *acun*, *cupan*, *acutun*, *gepan*, *cúnapan*. Redeo, revertor, revertito, remigro, remeo, *unon*, *unotun*. Transeo, *rupan*. Aberrare a via, a recto tramite deflectere, declinare, *choncaiaun*. Opportune, tempestive venire, *tutelpan*.

453. Exempla. *Vurintun*, clam, clanculum, furtim agere.

Vurignentun, Prodere aliquem simulatione

tione officii aut amicitiae, insidias illi struere, insidiis illum petere v. cretizare cum Cretenfibus, vulpinare cum vulpe, cum fraudulentento fraudibus agere.

Vuri dgu, vuri piel, res, dictum suspicionem movens, res suspecta, furtim, clam, clanculum facta.

Vuri yebi, furtim, clam abstulit.

Huera ni vuri, jumentum exulceratum, onere laesum esse.

Mann, optatis fortuna respondet.

Manaimi em! Coeptis Deus adsit, Superique faveant: utinam quod a te susceptum est & institutum, felicem sortiatur exitum, Deus promoveat, Superique fortunent, quod praecclare instituisti.

Lucutuge, genua flecte, poplitibus te excipe.

Anvanuknopatuquei: *lucutucupatuquei*, accedit reverens, honorem exhibens ac observantiam. 681.

Vuta toi gei, cruribus oblongus.

Epu namun, pedites, pedestres copiae.

Namuntuche, pedibus iter faciens.

Vemsebui veichi dgu, inche huenoltubun, dum haec agerentur, ego eram pusio, necdum ad usum rationis perveneram.

Mi vutalen mo, coram te, te praesente, in tuo conspectu, in oculis tuis.

Huinunman ta ni comofn mo, v. *huinunmai*

mai ta ni comúfn, cultro luculentam plagam in fura accepi.

Ragin v. ragintu anúge, fedetas medius, sede in medio.

Uali Puren, Rpucura ipuam, Purenium petens Rpucuræ prandebo.

Quine vla amotuge, vade quantocyus, quamprimum abscede, discede.

Allhue, allhue v. mancha mancha amomn, festinate lente, placide bos arat.

Calli cupape, raquilabin, veniat non veniat perinde est, sive veniat, sive non veniat, parum refert.

Recupan, ad spatiandum, deambulandum veni.

Pichi cúpanampliauabun, sanitatis gratia nonnihil deambulare, ad campum spatiari vellem, cuperem, optarem.

Remiaupraquen v. re ni miaupran, ambulo ad tempus fallendum duntaxat.

Ulmenpai, venit dives, locuples, opulentus, pecuniosus, bene nummatus, divitiis affluens.

Cupa melai vou meu, ab his ædibus abstinet.

Chumal cupaimi? quid est, quod huc te attulit? quæ te huc adduxit causa, quid tu huc.

Cupaiabui pi mai, vei ni cupan, lupo in fabula.

Conmpaquelan, mihi istuc nec feritur, nec metitur.

Cuna-

Cunapape, ingrediatur.

Cunapage, ingredere.

Cunapamn, adeste, venite huc, huc intrate, ingredimini.

gepage, veni huc, accede.

Pichi igecupage, accede propius.

Tepen ta mi acun mo, auspiciatus & felix sit adventus tuus, gratulor tibi adventum.

Anca unomei, medio itinere jam confecto reversus est.

454. Partes internæ, Ossuariæ.

Os, ofciculum, dens, spina piscis; foliorum paliculi, *voro, voru.* 687. Os majus, *malmal.* Exosso, ossa extrahere, nudare, *malmaln, malmaltun.* Calva, calvaria, *loncoche, lonco.* Spina dorsi, *huigolgor, cudi voro.* Costæ, *cadi.* Scapula, *lira lira, tatarua.* Coxendix, *cûra cûra.* Os sacrum, *lugli.* Vertebrae tibiæ, *ulûl.*

455. Carneæ.

Caro, *ilon.* Caro humana, *calil.* Caro cruda, *carû ilon.* Carnem crudam comedere, *ilotun.* Caro comestibilis, *cuvûll, ilon.* Caro quæ costas cooperit, *mari mari.* Carnem rancidam esse, *iron.* Macram, *llallinn.* Pinguem, *motinn.* Pinguedo, adeps, *motin.* Saginare, *motintun.* Medulla, *mape, iluluquen.* Adeps piscis, sebum, *ihuin.* Sebo aliquid linire, illinire, obducere, *ihuitun.*

tun. Caro exos, pulpa, *vn.* 688. Cerebrum, *mullo.* Cor, *piùque.* Pulmo, *pinu.* Stomachus cum hepate, *que.* Jecur, *hepar,* *bucun,* *pana,* *ponon.* Lien, *spen,* *llcante.* Fel, *utm.* 858. Renes, *cadall cadall.*

456. Cartilagineæ.

Intestina, viscera, interanea, *cùlche.* illa mundare, purgare, *giunn.* Farcio, infarcio, refercio, *grinn,* *gromn.* Ventriculus, stomachus, *huata,* *pùta.* Vesica, *pa-vùdcun.* Nervus, *buùn,* *chùl.* Nervus linguam astringens, *chùlqueuùn.* Caput cum spina dorfi jungens, conjungens, *to.* Exta, *puque.* Membrana cerebri, *chacu chacu.* Vena, *buùn,* *vùùn.* Carnea pelticula, *vuùn gelu.* Omnia interiora corporis, *pu anca.*

457. Humores.

Lac, *lichi.* Mulieris, *ilu,* *ilùf.* Coagulo, *tencùn,* *tencon.* Lac coagulatum, *tencùn lichì.* Siccari, *arguenn,* *arcùn.* Sanguis, *mollbùn.* Cruentari, *mollbùn.* Cruento, sanguine inficere, aspergere, maculare, *mollvùln,* *mollbùntun.* Sanguinem cessare, *tùgn,* *nütun.* Sanguinem sistere, continere, *tùgm.* Saliva, sputum, *couùn,* *tùfcùn.* Phlegma, pituita, *ùlui.* Fel, bilis, *piuco.* Semen, *pane,* *conilcaqueum.* Effusio seminis, *tipanman.* 839. Alteratio car-

carnis, *malquiuman*. Alteratio viri, *pnùnman*. Mulieris, *únanman*. Fluxus menstruus, *cùyenpen*, *cùyentun*.

458. Excrementa.

Capillus, *lonco*. Pappus, lanugo, villus, *marmar*, *masmas*. Pilus, pili subalares, pectoris, & cæteri interiores, *calcha*. Coma tæniolis redimita, fasciis illigata, *chappen*. Tæniola, vitta, *guton*. Barba, *payun*, *paiun*. Barba copiosa, magna pilorum sylva, *hualipayun*. Barbam alere, nutrire, *paiunn*. Barbam tollere, abradere, *paiuntun*. Instrumentum quo sibi pilos barbæ radicatus evellunt, *utiv*. 857. Pilos, capillos evellere, *calpudùu*. Depilis, capillos alicui defluere, *tùnincùn*, *clurcùn*. Capillos abscindere, amputare, *quechign*. Ad speciem comparatum, comptum, ornatum esse, *tùyimclen*. Vello, *nodùn*. Vellico, carptim vellere, *riscan*, *ronican*. Furfures capitis, *por lonco*. Lacryma, *cülle*. Lacrymas erumpere, oboriri, effluere, *cùllen*. Mucus, *merun*. Saliva, *couùn*, *táfçùn*. Sputum, *álui*. Conglobatum sputum, *caùùl*. Spuo, expuo, excreo, salivam regerere, *táfçùn*. Nausea, nausea laborare, nauseo, *ucaipuen*. Vomo, evomo, *rapin*. Sudor, fudo, fudore madere, sudorem emittere, *arofcùn*. Sudorem elicere, *arofcùln*. Unguis.

guis, *huili*. Nigrum, *por huili*. Callum, *pitau*. Callum obduxisse, occalluisse, *pitau*. Redivia, reduvia, *tulcuû*. Vesica, urina, mejere, urinam facere, reddere, mittere, fundere, reddere lotium, *huilliûn*. 745. 456. Stercus, fimus, excrementum, *me*. Alvum, ventrem exonerare, *men, mecan*. Vas immundum, *mecahue*. Ad requisita naturæ recedere, *ellihuen*. In loco publico alvum exonerare, *mequen*. Niti, *gechûn*. Pedit, *percûn*. Sordes cursim ejicere, *pihn*. Sordes pharmaco cathartico cursim ejicere, *pihln, pipmn*. Mucisco, mucidum fieri, *percantun*. Musco, rubigine affici, *ûretun*. Putrefieri, *vûnatun*. Ærugo, rubigo, *me panillhue, cumpanillhue*. Immunditia, sordes, illuvies, *por*. Spurcum, sordidum, impurum esse, *porn*. Maculare, maculam contrahere, *porn, porln*.

459. Quinque sensus Corporis.

Visus, *pen, pelon, utintun*. 439. 440. 441. 463. 465.

Auditus, *allcûn*. 439. 440. 441. 463. 465. 679. 650.

Olfactus, *numûn*. 442. 443.

Gustus, *cûmentun*, 405. 474. 477.

Tactus, *maldûn, maldutun*. 449. 452. 535. 607. 613. 624.

460. Exempla. *Tva llechi ilon ta in imo-
abum*, en carnem qua vesci debueramus.

Cùmei vachi ilon iloal mo v. ilogeam mo,
hæc caro bona est ad comedendum.

Cùmebui cancaiabuel mo v. cancalgeabum,
en versandas ad ignem infixas veru carnes.

Ilon gelu, qui carnes habet, qui carne
vescitur.

Ilogelu, qui est comestus.

*Iod cùmei ta ni ilomom ta ni challuamom
mo*, malui carnem quam pisces comedere.

Cofque iguellebin, ilon no, malo pane quam
carne vesci.

Hue gei vachi ilou, est caro recens.

Motigeprai vachi huentu, nimium crassus
& obesus est homo iste.

Tÿÿn piuque, lætus, alacris, hilaris, fe-
stivus, jucundus.

Cura piuque, cor lapideum, homo du-
rus, immitis, immisericors.

Aldù vanei ni piuque, vir cordatus, pru-
dens, magni animi.

Tauge pin tÿÿlmallebi ta piuque, mune-
ra etiam Diis placent.

Ilopiuqueun, dolore, invidia consumi.

Tepebin ta ni piuque, tepepiuquelbin, il-
lum exhilaravi, hilarem lætumque reddidi,
effeci.

Elcapiuquen, arcanum, secretum custo-
dire, servare, conservare.

Elupiuquen, arcanum ego continere non valeo, plenus sum rimarum, hac & istac perfluo, jam prurit animus, & gestit secretum foras mittere.

Ladcù piunquei, laiaimi ni pibium, animum mœrori dedit, ac ingenti tristitia affectus est, cum ex me audiret se moriturum.

Ladcùn aldù cutantucaquebi ta piunque, tristitia tristitiam afferunt.

Udalei ta ni piunque, in magnum luctum incidi, cor mihi dolore rumpitur.

Nùftuletui ta ni piunque, gratias Deo quod ex tot tantisque tristitiæ fluctibus emerferim.

Cauchu mollbùn mai, sanguine perpluit.

Cad caichùn mollbùn mai, est nimius hic sanguinis fluxus, hoc profluvium.

Vai ta ni mollbùn, sanguis illi fervet, effervescit.

Pecùyeni vachi domo, Lunæ effectus, vim, virtutemque experitur. 488. 491.

461. Dotes humani Corporis.

Vita, sanitas, incolumitas, valetudo, vivere, valere, *mogen, lihue.*

Convalesco, e morbo recreari, pristinas vires recuperare, item: revivisco, a mortuis surgere, refurgere, ad vitam redire, reverti, remigrare, *mogetun.* Alo, pasco, sustento, *mogeln.* Stipem ostiatim cogere, panem quæritare, *mogetuiaun.* Pinguesco, pin-

pinguem esse, fieri, *motin*. Impinguare, saginare, *motiln*. Valetudo integra, optima, *cùmelen*. Tenuis, infirma valetudo, *vemlen*. Gravis valetudo, invaletudo, *hueralen*. Valetudo afflicta, perdita, *aldùn hueralen*, *ladùamn*. Robur, vires, *nehuen*. pulchritudo, muliebris venustas, viri dignitas, corporis præstans majestas, augustus habitus, *temo*, *temogen*. Oris species, habitus, nativa vultus compositio, facies, *ad*, *age*. 676. Statura corporis procera, sublimis, *vùtan*. Justa, elegans & concinna, *munan*. Parva, *pichi*, *pchù*. 798. Procerior, sublimior, *devù*. Esse staturæ procerioris, *devùn*.

462. Vitia Corporis humani.

Tremori obnoxius, tremens, *tentepl*. Tremere, contremere, *tentepln*. Macer, gracilis, exilis, macie confectus, vix offibus hærens, *togli*. Gibber, gibbus, gibberosus, gibbo deformis, *gtu*, *tompl*, *tùvl*, *tgùl*, *chubùg*. Papularum vestigiis deformis, *pilo age*. Cani, *tùren*, *tren*. Nævus, *cottu*. Qui naribus loquitur, *cnu*. Lippitudo, *quelle*, *quele*. Ruga, *plcha*, *gnosf*. Rugosum esse, *gnosfn*. Corrugari, in rugas contrahi, *plchan*, *plchalen*. Vari, subtilis tumor, *muyu*. Verruca, *peyùlln*, *pegellen*, *pilchi*. Nasus obtortus, tortuosus,

tompl yu. Carens dentibus, *huegor.* Dentibus carere, spoliatum esse, *huegorclen.* Sputum ore defluens, *ùlui.* Sputa defluere, *ùluin, ùluitun* Scaurus, *uchùr namun.* Depressis pedibus aut instar anatis, *pala.* Scipione indigere, *retùgen.* Scipio, baculus, *retù.*

463. Vitia gravia.

Cæcus, *llumùd, pelonolu.* Lufcus, cocles, *tauma, tircan.* Albugo oculi, *tirca.* Surdus, *pilu.* Mutus, *queto.* Mutum esse, *queton.* Calvus, *leva.* Claudus, altero vel utroque pede captus, *cùnto* Claudico, *cùnto gen.* Delumbatus, elumbis, delumbis, *glgi.* Gigas, *cayumtoi.* Nanus, *anapl.*

464. Alteri similem esse, aliquem vultu & incessu referre, *adyen.* Esse alium, *cagen.* Fingo, simulo, *vemcauquen.* Fingere se videre aut visum esse, *pèvalun.* Monstrare vel sibi imaginari se a se ipso videri, *pèvaalun.* Somnum simulare, *umaucaun.* Paradi mortem simulo, *cùmpemcaun, cumpemum.* Doctum, sapientem simulare, *quimcaun.* Surdum, cæcum simulare, audientem non audire, videntem non videre, *uduamcaun.* Non dignoscere, alium cum alio permutare, alterum ab altero non discernere, *ameln, cachentun.* Caligo, cæcutio, allucinor, *teitin.* Mimum agere, gestus alicujus, vocem, mores

mores ridicule effingere, exprimere, referre, imitari, *cochũmtun*. Comparo, confero, compono, contendo, contentionem facere, *pouln*.

465. Exempla. *Chumgei chei ni* (*mi* &c.) *mogen* ? ut valet, fanusne est?

Abi ta ni nehuen, venten pui ta nehuen: vei ni ventenhuen ta ni nehuen, vires amissi, onus sustinere amplius non valeo, jam vires meæ sunt fractæ, exhaustæ, oneri deinceps non sum par.

Deui ta ni nehuengen, jam est v. sum rude donatus.

Inei pepilabui pepilvalnoal, ad impossibile nemo tenetur, quis potest contra torrentem.

Nehuegenolu mencutuabui, carens viribus, & onere careat oportet.

Nehuen mo cupalgen, vi coactus, invitus huc perductus sum.

Muna huentu, homo parum utilis, exiguæ capacitatis.

Mleprachi che, nos numerus sumus, & fruges consumere nati.

Mlepraimi, tua opera non indigemus, supervacaneus es.

Yavu anca che, robore corporis & firmitate præstat, corporis viribus præcellit, prævalidus est.

Melige, conspiciillis utens.

Cūme adgei tachi kuentu, lætissima hominis facies, pulchra, venusta.

Adi ni Chao, patri similis est, patrem vultu & incessu refert.

Ta mi corizemom cūtu, *nieimi veichi cotu*, hoc nævo in lucem editus es.

Vachi lihue mo opun gelai, in hac vita nihil est omnibus numeris absolutum, aut undequaque perfectum.

Chilcatun mo llumūdn, visum studiis amissi, oculorum lumine sum orbatus.

Mi gūmamom v. mi gūmauycum llumūdimi, quod modum lugendi flendique non faceres, visu privatus es.

Pelocauquebui llmūdlu, *vei ni duam llechi*, se videre cæcus fingeat, & quod fingeat, vere cupiebat.

Cūpa piluan em! *allcūduamquelan em!* obsurdesco, aurium sensu deficior, auditus me deficit, deserit.

Cūmpemcauquei cūmpemnolu, simplex apparet, simplicitate caret.

Pilucauabuel mo allcūlabuimi, non audiebas, quod te furdum simulares, aures non præberes.

Ta ni allcūnon mo rupalmali ta ni rulmen, est ob furditatem excusandus.

Lai ni cūu, manūs usum amissi.

Lai ni queuàn, perdidit loquelam.

Patiru cauge, imaginare te esse Religiosum.

Ca-

Calecaquei ta ni duam, prætextu unius facit aliud.

Quimlai pigeimi, eimi mai cagei ta mi duam, videris nescire cum optime scias.

Eimi ni retù em! tu mihi pro scipione es.

466 De Vestibus.

Vestis, *pepium*. Capitis tegmen, amiculum, *manahue*. Pileus, galerus, *chumpiru, curtisia, loyo* Crista plumatilis, *perquin, caniu*. Res qualiscunque, qua caput involvunt, *tari lonco*. Vitta, *huincha*. Vestis stragula, pallium indicum in modum simplicis rectanguli seu stragulæ vel lodicis, in medio habens foramen ubi caput immittitur, ut deinde defluens omnia tegat & cooperiat. primæ notæ: *macùn*. illud conficere, *macùn* Induere, *macùntun*. Magnificis operibus ac variis figuris pictum, *huirin macùn*. Cæruleum, *calvù macùn*. Tantum in oblongum in utroque latere pictum, *ulcu*. Ex meris plumis contextum; *colman*. Ex spisso ac subtilissimo filo contextum, figurisque ornatum, *Balandran, cùme macùn* Vestis stragula minoris notæ ex filo crassiore contexta, cæterum spissa nec absque figuris, *ecull*. Alia similis notæ, sed ejusdem unius coloris & sine figuris, *ponchu, poncho*. Vestis stragula crassa, vilisque, *rùto, huilpi*. Vestis Europæa, *Huipùtu*.

tu. Stragulum, *cúdu.* Ora, limbus, *co-mallhue*, *chunai.* Tæniola vel funiculus quo vestis terminatur, affirmaturque, *huachin.* Zona, cingulum, *tariknohue.* Femoralia, *charahuilla.*

467. Induere vestem, ad speciem se componere, ornare, prævenire, *pepilun.* Eleganti, eximia veste conspicuum esse, cultu corporis præstare, fulgere, prælucere, *tu-cutuun.* Cingulum vesti stragulæ superpositum, *llochof.* superimponere, *llochofn.* Vestem deponere, pallio se expedire, caligas, femoralia detrahere, enssem ex vagina educere, gladium stringere, *lluchud entun.* 470 Tego, operio, cooperio, *tacun.* Vestibus, stragula se operire, *taucun.* Quo se operiat, dare, *úmumun.* Involvo, implico, *impoln*, *chùmpoln.* Nudo, denudo, veste aliquem exuere, spoliare, *mollknon*, *tampalentun.* Vestem deponere, vestimenta abjicere, *tampalentuun.* Nudus, omni veste vacuus, *moll*, *tampal.* Nudum ambulare, *moll iaun.* Vestem esse laceram, obsoletam, *lligoin*, *hueran*, *huedan.* Pannis oblitum, centonibus male tectum, pannosum esse, *quebunn*, *pilquegen*, *titanclen.* Rumpo, scindo, discindo, *huircùrn.* Vestibus detrendis ac discindendis natum esse, in vestium cultu negligens, *huillhuilln.* Diffutum esse, *naltuknopran.*

468. Exempla. *Cùme adi ta ni etun tua Huinca*, vestis huic Hispano apte convenit.

Cùme adi tvei llanca ta mi lonco mo, iste lapis pretiosus mirum quantum caput tuum exornet.

Adtulabin chumpiru, pileo non sum asfuetus.

Conmlbiga ta ni chumpiru ta mi chao, apte mitte pileum in caput tui patris.

Entuge ta mi curtisia hueni, dugulelmu Patiru, juvenis aperi caput, dum Pater tibi loquitur, v. te alloquitur.

Cùme huelai ta ni chumpiru, meus pileus jam detritus, discissusque est.

Elugepraimi montira, non mereris pileum venatorium.

Epu adgei ta mi pepium, v. epui ta ni ad ta mi pepium, v. epu rume pepium geimi, duplicem vestem habes, uti e. g. planeta ex altera parte nigra, & violacea ex altera parte.

Mlvalacimi quine macun, vestem tibi fieri curabo.

LLudgei vachi macun, hæc vestis est detrita.

Calli ni nuque ni deumalel vachi chnai, hanc oram, hunc limbum mater mea sola, nulloque adjuvante confecit, absolvit.

Elugen quine cùdu, stragulo donatus sum, stragulam dono accepi.

Pulai vachi charahuilla, hæc femoralia

me non capiunt, sunt nimis angusta.

Mollknobimi teye cunúval ta ni ecull mo, veimo tampalknozepe piaeimu ta Dios, quem admodum tu illum pauperem sua veste spoliasti, ita permittet scelerum vindex Deus, ut tu quoque tuis vestibus priveris, spolieris.

Vachi macun mo aldùn tipantu taucuze em! utinam vesti superstes sis, & valeas.

469. Vestes Muliebres.

Toga, vestis, *chamal, chone.* Capitis ac superioris partis corporis involucrum, *iculla.* Zona, cingulum, *ncrúhuc.* se cingere, præcingere, *núcrún.* Fascia, mamillare, *chumpi.* Sandalium, solea, *quelle.* Fibula, *huitahuc.* 749. Infibulo, fibulam injicere, *huitan.* Aciculisprehendere, figere, tenere, *chúln.* Res prehensa, *chúl.* Acus & similia, *chúlhuc.* Peplum, vestis stragula, *macun, ecull, ulcu, rúto, huilpi, ponchu.* 466. Calantica, ricinium, *maucaltu, malcantu.* Capitium, *monotue.* Cidaris, *coillal.* Torques, *llancatu.* Inauris, *chapud.* Inaures majores argenteæ, *upl, uple.* Illarum ansa, *upl grú.* Monilia, *paicha.* Tæniola, fasciola serica, *huincha.* Lanea, *pollcu.* Laminæ rotundæ argenteæ una cum stylo ferreo, quo vestem ad pectusprehendunt, *tupu.* Auro vel argento aliquid includere, *mùdencùn.* Fucus, faciem fuco & pigmentis illinire, ad speciem se componere, ornare, come-

comere, *pepilun*. Pannus subditius, *punlal*. Vestem munire, *punlaln*. Panni, telæ segmentum, *llipi*. Reliquiæ, *pilquen*.

470. Aures excipiendis in auribus perforare, perfodere, *chillquen*. Caput obvolvere, *munun*. Laxo, relaxo, *chilbun*, *chilvun*. Solvo, dissolvo, astrigmenta solvere, *lluchuln*. Solutum esse, *lluchun*. Quo se tegat, operiat dare, *mnuln*. Cunæ, *cùpùhue*. Ligo, illigo, obligo, religo, astringo, vincio, *tarin*, *chùcumn*. Pannum, linum tendere, extendere, *inúvn*. Pulverem excutere, *mùchnùn*. Orno, exorno, excolo, *mùmln*. Verto, inverto, *chiquenn*, *lpuln*. Suspendo, *piütùln*. Pendeo, *piütùn*. Plico, complico, *pataran*, *mùchamn*. Plica, ruga, sinus, *plcha*. Laxa nimis est sinuosaque vestis, rugosum esse, *pùlchan*, *plchalen*. Infantem involvere, reclinare, *chadimn*, *cùpùln*. Convolvo, involvo, involucrum conficere, *tùncon*, *chùncon*, *tumpoln*.

Involucrum, crumena, pera, faccus, vel aliquid in similem usum convolutum, alligatum, *tarintu* 831. *mnul* 432. Aliquid in sacco &c. portare, *mnun*, *mnuln*, *mnumn*.

471. *úsemgeimi*, ipsa pulchritudine pulchrior es.

Aibin cupai, valde compta ac ornata venit.

Tepean pilai ladcùn piuque, non est conveniens luctibus ille color. *Re-*

Relethi ad caknotuvalai, naturam expellas furca tamen usque redibit.

Aldùn cullintun v. aldùn cullin uln quine llancatu mo, magno pretio torquem emi.

Chumtn raquizei vachi chapùd, quanti in aures has indicarunt.

Quine rume llanca uli, dedit unam tantum gemmarum lineam.

Quine pel, quantum ad monile v. murenulam sufficit.

Petu pepiluquei, dum se comit, ornat, annus est.

Pataragelu, verfutus, vafer, versipellis.

Huicùrknoel v. hueralknoel iod hueragei naltuknoprael, præstat aliquid quam nihil, inter duo mala minus est eligendum. 467. 432. 433.

472. Supellex muliebris.

Speculum, *peuqueum*. Pecten, *rumca*. Acus, *azucha*, *caputira*. Fusus, *pùvùll*, *coliu*. Verticillus, *chincùd*, *piroi*. Filum, stamen, *buù*. Filum simplex, *huinu*. Filum contortum, *tapm vuù*, *piulu*. Crassum, pingue, *mtavuù*. Fila decussato ligno convoluta, *huillhuan*, *chuin*. Glomus, *tco*, *tùco*. Conglomerum, *tcon*, *tuonn*, *chúcon*. Sportula, fscella, *llepu*. 520. Funis, funiculus, *tapal*. Ligare funiculis, *tapeln*. Textrina, *vutalhue*. Textrinam construere, *vutaln*. Jugum, *grchue*. Licium, *tononhue*. Trama, *tonon*. Ordiri, *tononn*. 473.

473. Capillos solvere, turbare, incompta mulier, passis crinibus, soluta aut turbata coma, *quenparn, quenparclen*. Suo, confuo, *núdufn, núdfcan*. Sarcio, refarcio, *lapatun, pecotun, ihualln*. Refuo, *dihuitun*. Assuo, *núlcátun*. Inverto, verito, *chequeln*. Saturata, farcimen, *lapatu*. Neo, pensa carpere, trahere quo filum deducas, *buún, piuln*. Filum inferere, *huilpan, dichon*. Implico, irretio, *churnan, paichaln, paichaltun*. 796. Linteum, membranam convolvere, lintea volumina, *ullon, impoln*. In orbem complicare, sinuosus in orbem contractus, spiris complicatus, *iuln*. Pannum, linum filatim carpere, panni fila distrahere, *huinúlan*. Nodus, nodum, nodosnectere, in nodo, in nodum ligare, nodis implicitus, *pron*. 813. Texo, contexo, *gren, gáren*. Impello, impulsus, impulsio, *raltuln*. Carmino, *ruren*. Villus, *ponpon*. Villosum esse, *ponponn*. Pannum defricare, ut villos excites atque erigas, *ponponln, ponponmn*. Res contenta, tenfa, *pusf*. Arcum contentum, tensum esse, *púfn, púfclen*.

Exempla. *Meli mallúen vuupe vachi cal*, quatuor mulieres ex hac lana filum deducant.

Quelá vuú lagmabin piquei, filum rubrum mortem denuntiat 363. 417. 419. 520. 522.

474. De re cibaria, *ial*, *iael*.

Panis, *cofque*. Libum, *tiel*. Ex maicio, *mlan*. Commeatus, annona, viaticum, *roquin*. Caro, *ilon*. Caro elixa, lixivia, *avunilon*. Affa, tosta, *assum*, *cancan*, *recan*. Minutal, *rùpunilon*. Caro affa aut cocta, quæ frigida comeditur, *virçùilon*. Caro salita, condita sale, *chargui*. Carnis salitæ frusta, *huillhuill*. Jus, jusculum, *corù*. conficere, *corùn*, *corùtun*, *corùcan*. Condimentum, conditura, ciborum conditio, nunc ego ita convivis cœnam conditam dabo, ut quisque, dum gustabit, digitos prærodât suos, *incan*. Caro juri incocta, *vaitucan*. Puls ex tritico, hordeo, &c. *tùcun coru* Puls ex phaseolis & maicio, *pidcu*. Farina, *rgo*. Molo, tero triticum, hordeum, &c. *rgon*, *rgoln*. Pollen, pollis, *achùl*. Furfur, siliquæ, *amchi*. Pulmentum, puls ex mera farina, *mda*. Farina ex tritico, hordeo, vel maicio tosto, *murque*. Farinam torrere, *murquen*. torreri curare, *murqueln* Farina tosta in aqua calida, *chedcan*. in aqua frigida, *ulpu*. Farina tosta mucida, *huechin murque*. Triticum coctum contusum, contritumve, *mùltun*, *mltun*. Tritici, maicii grana exclusa cocta, *motte*. Maicium coctum, *chuchoca*. Tostum, *cuten*, *cuchen*. Tostum at suis foliis inclusum, *coven*. sine foliis, *cotùn*. Succus aut jus ex corylis, *mlu*.

Jus

Jus herbarium, *mallo*. Illud conficere, *mallon*, *mallun*. Mala terrestria tosta, *cue*. Illas torrere, *cuen*. Ovum, *curam*. Ovum urinum, cynofurum, schystum, incubatum nec exclusum, *ucam curam*. Ovi album, albumen, *liù curam*. Ovi luteum, ovi vitellus, *chod curam*. Ovum geminum, *epu quine curam*. Ovum decumanum, *devu, vuta x*. Recens, *hue x*. Molle, forbile, *allue, yavùnolu*. Durius, *yavùgelu*. Suae testæ incoctum, *tahua meu*. Coctum, *avun*. Crudum, *carù*. Ex adipe ovum, *metaucan*. Herbæ marinæ, *luche, lluche*. Cochayuyum, *mùge*. Tostum, *cutafn, cuchafn*. Cochayuyi radices, *lùgbù*. Aliæ radices comestibiles, *gadu*. Frustum carnis instar ligni carbonibus impositum, *tanacupuaun*. Cibi reliquiæ, *etchel*. Aliæ reliquiæ quæcunque, *opuntu*. Res rancida, annosa, vetus, corupta, *uuntu*.

475. Fames, esurire, *gnn, gnùn, gùgùn*. Caritas, annonæ difficultas, gravis rerum omnium penuria, *villa*. Annonæ difficultate laborare, *villan villagen*. Esurire, sitire vehementer, *aron*. Esse jejunum, integram famem ad ovum afferre, *relihuen*. Jentare, jentaculum sumere, *nùmuln*. Coquo, cibum conficere, concoquere, *incan*. Rado, radula deterere, *iscùn*. Vello, pilos aut plumas evellere, *glabro, deglabro, rífn*,

rifn, laumn. Contero, contundo, comminuo, *mlan.* Panem in micas friare, digitis comminuere, item: farinario cribro succernere, farinam subcerniculis purgare, excutere, *núinúin.* Dispersa colligere, *nuimitun.* Olera in ollam mittere, *carúman.* Torreo, *cotúrñ, cotrñ, cuchen.* Craticulæ aliquid imponere igne torrendum, *enadtucun.* Sub cinere torrere, coquere, *cunafn.* Fame deficere, confici, perire, *entin.* Inedia cruciari, visum amittere, *tetin.* Strepitus tritici, maicii dum torretur, *teún.* Languescere, intepescere, frigescere, *tuún.* Rumpi, dirumpi, *tofn.* Liquefco, liquefio, liquor, *lleun, lluin.* Liquefacio, liquo, *lleumn, lluimn.* Ova batuere, res liquidas confundere, versare, *ruiñ, duilñ.* Olla nova uti prima vice, *domulñ.* Ollam vaporare, *uruan* Spumare, spumas agere, *torvann.* Despumare, spumam detrahere, auferre, *núven, gven.* Ad ignem calefacere aquam, vinum, &c. *cuvunñ.* Res ad ignem calefacta, *cúvun.* Coquo, *avulñ.* Coctum esse, *avun.* Effervesco, *huadcún, yofyofñ.* Ferveo, *vain.* Fervet olla spumans, *chulun.* Recoctum esse, *vultun.* Eduliis concisis refecere, replere, infarcire, *gion, gionn.* Mensam mappis sternere, ornare, instruere, *eln mesa.* Mappas auferre, mensam tollere, *entun mesa.* Suum cuique ferculum & da-
pes

pes impertiri, *reyùn*. Cibum alicui præbere, *ileln, ilelcan*. In modum fili liquorem extendi, *huilquenn*. Ejusmodi fila liquida, *huilquen*. Edere, comedere, vesci, cibum capere, fumere, cibo corpus curare, *in*. Carnem comedere, *ilon*. Frugaliter vivere, tenui cibo uti, frugali cibo contentum esse, *muna in*. Se cibo ingurgitare, omnia abfumere, *viltun, chuftun*. Voro, devoro, helluor, deglutio, *lmn, ùllgmn, urcùmn, lmàntun, rulmen*. Delibo, summis labris attingere, primoribus labiis gustare, degustare, *dicùmn, gnetun*. Sugo, *ùvirçùn, vochann*. Sorbeo, res liquidas delibare, *ofcùn, ovùlln*. Plenis buccis comedere, *ùltamcon, úpagúpagñ, ùpagupagknon*. Omnibus ac singulis ad comedendum dare, *tapùmn*. Cibo succurrere, subvenire, *cùimtun*. Singulis aliquid de aliqua re æqualiter detrahere, decerpere, *quemcùrn*. Participo, commune habere aliquid cum aliquo, partem rei capere, in sortem & partem admitti, *llauquetun*. Dicta pars, *llauquetu*. 767. Carnem bene coctam esse, *ollan*. Solo pane vesci, panem sine obfornio manducare, *panun, panunn*. Sejungere, seponere aliquid, *pùntùn*. Stipem cogere, cibum, panem, panis frustra mendicare, *huifcùn*. Genio & naturæ indulgere, molliter pelliculam curare, *cùmelcaun*. Ede-

re ad satietatem, *huedan*. Se cibis ingurgitare, ventrem dapibus infarcire, replere, laburrare, *non*. Cibum palato hæere ex satietate aut præ dulcedine, *tufn*. Fastidire cibos, non facit hoc ad palatum meum, satietatem mihi affert, satietate me afficit, satietate teneor, non est hoc mei stomachi, fastidio mihi est, *pueln*. Nauseo, nauseam mihi movet, *ucaipuegen*. Putresco, *percan*, *vunan*. Exedi, confici, tabescere, contabescere, *pivunn*. Putris, exesus, *pivun*. Caries, mucor, muscus, rubigo, *percan*.

Mundo, purgo, detergo, verro, scopis pavementum purgare, *lepùn*. Scopæ, *lepùhue*. Sordes, *lepuntu*. Suavis ad gustum, gustatu jucundus, gratissimi saporis cibus, lapidus, *ùùmùn*. Vas in quo cibi reliquias servant, conservant, reservant, *rebùn*.

476. Exempla. *Numùlelan*, sum jejunus. *Relihuegen*, jejunium naturale.

Cofquelen, cedo panem.

Viltubi quine cofque, panem integrum absumpsit.

Cofque iquellebin, *mlan no*, malo panem quam libum comedere.

Huema cofque iabun, *ilon no mai*, magis mihi placet panis, quam caro.

Chumcatùcofqueabun genocho huinu? quomodo scindam panem absque cultro?

Cofquevalbin ta ni rgo, mea farina curavi panem fieri.

Mur-

Murqueleen ta mi nuque, cura ut mater tua mihi farinam torreat.

Rgolvalbimi ta mi cachilla cam? an molendum dedisti tuum triticum?

Ella ellape v. ella avûpe veichi curam, fac sis, ut hæc ova nec nimis dura sint, nec nimis mollia.

Allue cancaen vachi curam, hæc ova velim suæ testæ incocta, at mollia.

Allue avûpei vachi incan, hic cibus est semicrudus, semicoctus.

Entutorbigæ veichi challa, spumam huic ollæ detrahe, aufer.

Deui ta in iabuel, jam hora, jam tempus est rei gerendæ, tempus nos ad prandium, cœnam, cœnulam, jentaculum, merendam vocat, jam est tempus capiendi cibus, curandi corpora, cibo curandi corpus.

Elge mesa, mensam instrue, mappis sterne, exstrue conquistissimis cibus.

Imean, me ad prandium confero.

Reian piquei v. piquei ta ni duam, nihil aliud quam cibus, potum cogitat.

Chem ilaimi rume, nimium cibo abstinens, nihil comedisti omnino.

Ihueduamquelan, non amplius efurio, non libet amplius.

Opûpui ni pûta, jam fatis superque comedi, fatis, abunde est.

Mnatubige veichi ralli, agedum, absolve ferculum tuum.

Calli lachi, huedachi, ventrem nunc non mortem curo, moriar at moriar satur.

Deuma ta ni imom, v. deuma ta ni iuyen v. iuyeum, rapitui, post sumptam mensam, cenam, prandium vomuit.

Epu duam uûau tutelvalai, nemo eadem diligentia & forbet & inflat, nemo eodem actu & instante forbet inflatque, nec forbens inflat, nec inflans forbet.

477. Potio, *in, pûtun.*

Epulum, convivium, *cahuin. 692.* Parentales epulæ, *cûru cahuin.* Epulum una cum saltationibus, cantu, musica, *nuin, cunquin, calcutun x.* Potus, potio, *pûlcu.* Vinum, *vinu, curû pûlcu.* Potio ex contritis, contusis malis, *chicha.* Potio ex hordeo, *mudai.* Ex maicio, *hueicon.* Farina ex grano tosto cum aqua calida, *chedcan.* cum frigida, *ûlpu, ûllpud.* Illam bibere, *ûllpudn.* Potio ex maicio melioris notæ, *musca.* NB. conficitur ex maicio a mulieribus præmanso, & in praxi succedit, ut eadem opera pediculos, uti solent, dentibus conterant & maicium, unâque in vas paratum expuant. Hæc confectio vocatur *ûlan*: ita præmandere, *ûlaln, ûlantun.* Tomentum, fœces, *llid, perper.* Dari. *llidn, perpern.* Sitis, *hui-uûn.*

uùn. Haustus, *ovùln.* Bene potum esse, *ingen.* Vino madidus, vino madere, *vacillare*, *cagenman* Ebrietas, ebrium, vino obrutum esse, *gollin.* Cantharus, amphora, urna vini, *can curù pulcu v. cùru pulcu.* Aquæ, *can co.* Parum vini, *pichin vinu.* Bibitor, bibax vini, *pùtuvinuquelu*, *pùtuvinuvoe*, *pùtuvinuchi*, *pùtuvinuquechi*, *pùtuvinugechi che.* Abstemius, *quimvinunolu*, *aiùvinunolu.*

478. Invito, aliquem ad convivium vocare, *mageln.* Vocator, invitans, *magelque lu.* Conviva, convio interesse, *magen*, *magetun.* Convivium instituere ad occidendum aliquem, *magenn.* Bibendi tempus observare, occasionem captare, *colletun.* Ad convivia circumcurfare, *cahuin cahuin iaun.* Quærere, investigare quod vel ubi bibat, *gdotun.* Opportune, tempestive venire, *tenn.* Dare, ut liberali haustu parem benevolentiam præstet, *munun*, *munucan.* Carnem ad convivium conferre, contribuere, *marun.* Potum, *mencun*, *mencutun* Sitere, *uncon*, *huiuùnn.* Bibo, potō, *pùtun*, *in.* Haustum fumo, *quinentun*, *quinentcun.* Compoto, *llaùn*, *llaùpan* Alicui propinare propinando præfenti, *raginn*, *saginn*, *llaùpan*, *cachùn.* 766. Absenti cuiquam bene precari, *mari mari.* Accipio, *tavn.* Ire ad

rem alibi deponendam, *elpun*. Intro portare, *tuculn*. Acidum, acerbum, amarum esse, *mütun*. Experiri, delibare, gustare cibum vel potum novum, inexpertum, *mu-ien*. Vomere, evomere, *rapin*. Locum procurare, discedite, decedite, abscedite a via, expedite viam, detur locus, *huellintcun*. Manticae ad portandum in equo oenophora, *chincull*. Fluo, commoveor, confundor, *clcofcùn*. Torrentis instar fluere, *huichülln*. Stillo, *huidn*, *huidhuidn*. Ex plenitudine rumpi, dirumpi, *huitern*. Effluo, effundi, *hueiun*, *uyùn*, *lludtipan*, *lludchutipan*. Diffluo, perfluo, guttatim liquorem exprimi, *cludun*. Vas grande, in quo potum servant, conservant, *mencuhue*. Aliud vas majus, majoris capacitatis, *carca*. Operculum, obturamentum, *gdihue*. Occludo, obturo, *gdin*. Lutamentum, lutosa fimbria, *pillcon*. Evacuo, depleo, exhaurio, vacuum facere, *huelliln*, *huellitun*. Impleo, expleo, repleo, *opuln*. Plenum esse, *opun*. Capio, *munan*. Superfluo, redundo, *chulun*, *chisn*. Consumi, evaporare, *uyun*, *uüun*. Detineri, *ücun*. In utres aut vasa oris angusti liquorem infundere, vel in aliud vas invertere, *rbuntun*. Supero, superesse, *puchun*. Redundantia, affluentia, *puchun*, *opuntu*. Cibi reliquias legere, colligere, *chigen*. Misceo, admisceo, permisceo, *reipuln*

puln. Mixtum, permixtum, promiscuum esse, *reipun.* Invitare ad saltandum, *mtmun.* Ad finem vas pervenire, finire, *llidn, lludchun.* Cochleare ingens ligneum, ad cujus extremitatem angustiolem os applicant, ut potum qui alteri extremitati veluti vasi infunditur, alacres hilaresque quam copiosissimum excipiant, *pacacha.* 795. Cranium hostis ab ipsis occisi, quo veluti vase sibi invicem propinant, *ralli lonco.* Vino, potu vacillare, titubare, *tantann.* Semiebrum esse, *cagenman.*

479. Exempla. *Tipale cahuin, cachùn gehuelai,* donec eris felix, multos numerabis amicos, tempora si fuerint nubila, solus eris.

Mi uabuel Iglesia mo, amoimi cahuin mo, quando erat adeundum templum, cauponam adiisti.

Mi pütun mo allcù Missamelaimi, ut biberes, non interfuisti Sacro.

Huelli pùlcu v. pùlcu mo, cantharus est exhaustus, vacuus.

gelai vinu vachi vùl mo, in hoc vase nihil vini superest.

Pulcu entulbige, da illi bibere.

LLatùpaeimi, cachùeimi, tibi propino, præbibo, tuæ libo sanitati.

Epu antu v antù mo pütuprai, biduum dedit exhauriendis calicibus.

Amomariabuimi v. mi amomariabuel v. deui ta mi amomarimeabuel, pùtumeimi, maluisti interesse computationi, quam orationi.

Mi nùbium v. mi nùn mo v. mi nùbiel charu ta mi putuam, mnatuqueimi, toties quoties cantharum ad bibendum arripis, tibi e manibus excidit, elabitur.

Incupai, venit vino madidus.

Tva mi pichi ovùllge, accipe tibi hunc haustulum, hoc vasculum.

Tva ta mi pèzelbin, hoc tibi ita adbibendum, ut nec gutta superet.

Ancui ta ni pèl, pumex non æque est aridus, atque ego v. hic est homo.

Reputuquei, bibere est suum unum necessarium, suum unicum negotium.

Vei no! ablit, ne Deus siverit, Deus Superique prohibeant.

Ta mi mapuchegen mo gollinqueimi, quatenus Indus es ebriosis vinosisque annumerandus.

gollinche gei piam, dicunt illum ebriosum esse; ebrietati, vinolentiæ, temulentia, crapulæ deditus habetur, audit.

Tva mencuhue pùlcu ni acùmom, his in vasis apportatum fuit vinum.

Nillavalge quine can pùlcu, mitte petitum cantharum vini.

Ilan pùlcu, non bibo vinum, sum abstemius.

Tva

Tva ta mi pùlcual, en unde potum conficias, ecce materia potùs conficiendi.

Rehueicon illebin, non bibi nisi potum ex maicio, illumque inferioris notæ.

Huellin gelai? an datur locus?

Ancaple lei, fumus in medio vasis.

Iod ancaple coni, plus quam dimidium est absumptum.

Cùme anùlelu tananaùpralai, bene positum, locatum, collocatum, cadendi periculum non incurrit: abest a delicto, qui sibi cavet, aut delinquendi periculo non se exponit.

Veipe, ventenpe, sufficit, satis, satis est.

Inche iaulbin, ego illud attuli, adduxi, Item, portavi, avexi, abstuli.

Inche tavlan, ego nihil accepi, sum expers.

gelai ta mi elugeam v. elugeal, tutelpalaimi, tenpalaimi, sero venisti, sero venientibus ossa.

Abi, gelai, gehuelai, actum, peractum, venit finis, nil amplius superest, valet.

Iegepai v iepagei, Dominus, possessor repetiit, tulit secum.

Tutele dsu peumauain, dimisso hospite, non abibis impunis.

Ui v. uyüi ta ni lonco v. ta ni duam, perdidit v. perdidit iudicium.

Inau inau pütubin, pitiffavi.

Moll quine cùyen mo apùmquei quine men-

cue pùlcu singulis mensibus absumit urnam vini.

Nahuelgrù cùla venten iod pùtuquei Pichihuala mo, v. Nahuelgrù ni pùtun cùla venten iodì Pichihuala ni putun mo, Nahuelgrù ter tantum plus bibit, quam Pichihuala.

480. De Anima.

Facultates illius Virtutesque.

Mens, memoria, ingenium, voluntas, iudicium, decretum, propositum, *duam*. Meminisse, memoria vigere, reminiscor, recordor, memoria teneo, *duamtun*. Intellectus, intelligo, capio, percipio, non me fugit, *quimn*. Voluntas, bene v. male in aliquem animatum esse, *duam, piuque*. 460. 199. Scientia, prudentia, prudens conjectura, recte conijcere, rem attingere, rem acu tetigisse, *tuten*. Iudicium, rem recte æstimare, expendere, rectum iudicium facere, *cùme toquin*. Fides, vera Religio, credo, pro certo habeo, fidem alicui habere, *mupiltun*. Spes, spem concipere, in magnam spem venire, in spem non dubiam adduci, calet animus spe, in spe sum, *ùgelgen, yavùlun*. Charitas, pietas, *aiùn, que-llun*. Iustitia, æquitas, jus, facere quod jus, quod æquitas postulat, *mupin toquin*. Mansuetudo, lenitas, mitem, mansuetum, miti lenique natura, tractabilem, placidum esse, *man-*

mancha duam. Misericordia, miseratio, commiseratione tangi, *Bürenien.* Obedientia, obedio, pareo, obtempero, obsecundo, obsequor, morigeror, morem alicui gerere, alicui v. ejus dicto audientem esse, *inautun, inaitun.* Fiducia, fidentia, alicujus fidei credere, aliquid committere, *elduam.* Liberalitas, largitas, benignitas, munificentia, fuit erga me beneficentissimus, munificum se in primis & liberalem in me ornando & augendo se præbuit, exhibuit, *cúmelcan.* Moderatio cupiditatum, cura & studium corporis & animi continendi, domandi, *nieun.* Patientia, tolerantia, labores pacate & moderate ferre, *yavùduam.* Gratia, gratus animus, memoria beneficii, gratificor, habeo gratiam, *manum.* Remuneratio, præmium, merces, remuneror, gratiam rependere, referre, *tafmanum.* Fortitudo, robur animi, *nehuen.* Virtus, præsentia animi, vir maximi animi, magnanimus, *lihue* Dignitatis cura, *pramun.* Veritas, verum, mentiri non est meum, *mupin, leú dsu.* Amicitia, animorum summa conjunctio, *huenuiun, huenuihuen.* Correctio fraterna, *glam.* Cautio, documentum ex proprio vel alieno malo, experientia, *pelelduam.* Abstinencia, frugalitas, *ùllhuem-tun.* Sagacitas, versutia, stratagema, Argum ipsum aut Ulysses fallere possit, *gnen.*

731. *cùme gnen.* Bonitas, probitas, *cùme-gen.* Bonum, *cùme*; esse, *cùmen.* Velox, pernix, celer, agilis, citus, *tùf.* Sic esse, *tùfn.* Cito, citissime, *tùftu.* Cicur, domesticum animal, cœlo ne fide sereno, cave tibi a vultu blando, fluctus mutus, *huim.* Stabilis, diuturnus, *yavú.* Certum, *leú dgu.* Profecto, *leú, mugel.* Mundus, purus, lautus, purgatus, *lif*; mundum esse, *lifn.* Mundo, eluo, purgo, expurgo, detergo, abstergo, Pœnitentiæ Sacramento aliquem expiare, a peccatis absolvere, *lifn, lifeln, lifelcan.* Animofus, alacer, fervidus, audens, impiger, impavidus, *huentu, huenchu.* 741. Pacificus, *nafen.* Pacificum esse, *napenn.* Sensim, placide, moderate, paulatim procedens, *allue che.* Taciturnus, honestus, pacificus, *nom, yom.* sic esse, *nomcLen.* Affabilis, humanus, comis, *cùme duam, cùme piunque gelu.* Doctus, eruditus, litteris perpolitus, doctrina excultus liberali & exquisita, *quimlu.* Validus, fortis, viribus & animo præstans, *yavu, cona, huentu.* Virgo, *pehuentunolu.* Dubito, ambigo, hære in aliqua re, hæsitare, *duamcLen.* Dicere quod ad rem pertinet, cum re, de qua agitur, omnino cohæret, scite & in loco dictum, *huifdugun.* Plane, aperte, emendate loqui, *ritodugun.* Tranquillum, quietum, pacatum esse, *paillalen.*

481. Meminisse, *duamtun*. Comprehen-
do, cogitatione aut mente complecti, *pou-
duamn*. Pendeo animo, sustinui me ab om-
ni assensu, *epuduamn*. Captum meum non
superat, hoc mente & ingenio facile asse-
quor, *puduamn*. Credere, obedire, se sub-
jicere, summittere, *mügeltun*, *mupiltun*.
Observo, colo, vereor, revereor, *raquin*.
Subvenio, succurro, subsidio aut auxilio
esse, auxilium, opem ferre, *quellun*. Lau-
do, collaudo, laudibus ornare, efferre, ex-
tollere, in cælum ferre, *ulmeyer*. Submisse
se gerere, de se humiliter sentire, *pichil-
caun*. Admiror, miror, demiror, in admi-
rationem rapi, admiratione affici, teneri,
cachentun. Obedio, *tancùn*. Verecundor,
erubesco, pudet, pudore teneri, *yehuen* 753.
Scio, cognosco, sentio, *quimn*. Doceo,
edoceo, erudio, instruo, instituo, docu-
menta tradere, fidei mysteria rudibus ex-
ponere, pro eorum captu explicare, *quimln*.
Suspicio, suspicionem ex aliqua re ducere,
suspicionem percipi, hac suspitione percussus
sum, *peknoun*. Cogito, mente, animo ali-
quid agitare, meditor, aliquid intento ani-
mo intueri, perpendere, in alicujus rei co-
gitatione versari, *duamtun*. Facio, efficio,
formo, committo, præsto, ego id præstabo,
vem, *mln*, *mùln*. Eleemosynam largiri, e-
rogare, *DIOS ni vla elun*. Alicui suadere,
con-

consilium dare, præbere, moneo, admoneo, commoneo, commonefacio, hortor, *glamn*. Dissidentium animos placare, ad concordiam inducere, revocare, *gõn, gùvn*. Gubernare, doceo, instruo, omni cura incumbere, *gnen, gnecan*. Animadverto, noto, observo, *gpin, inaduanm*. Bene, probe, recte facere, *huifn*. Optatis fortunam respondere, rem ex animi sententia succedere, *mann*. Spem suam in aliquo ponere, reponere, figere, collocare, repositam, collocatam habere, *yavûln. 752. greucun. 733*. Audeo, projectæ audaciæ homo, *yovûn*. Assuesco, consuesco, infuesco, dare se in consuetudinem, callum obducere, *huimn*. Mansuesfacio, feras cicurare, mansuetas reddere, manus affuesfacere, *huimtun*. Exploro, observo, *inagnen*. Permitto, patior, concedo, quibusdam in rebus connivere oportet, ne omnia contendamus, *rupaln*. Callide aliquid petere, elicere, exprimere, extorquere, callida petendi ratio, *pilelentun*. Difficilis, ardua res, *kdau mlei, cumiun gei*.

482. Exempla. *Cùme mozeum v. cùme mogen mo, llucan gelai*, recte faciendo neminem timeas.

Mi mupium v. mi mupin mo v. mi mupiel mo aiecauge, ama, cole veritatem, & in sinu gaude, ride.

Pelelduamgelu, gechi vemhuei, Piscator ictus sapit, & stultus malo accepto, quæ nocent docent, asinus ad lapidem non bis offendit eundem.

Deutumn, pelolemn, aldù digelelai ta mn laial, fac ea, quæ moriens facta fuisse volēs.

Penobilmi ùla ta DIOS piàulgeaimi, ardua ad cœlum via.

Ta ni cùmegen mo aiùvali ta DIOS, propter suam bonitatem Deus est mirifice amandus, unice colendus, effulissime diligendus.

Aldù vanei ni nemel, est in illo autoritatis plurimum, vir autoritate præditus, gravis, gravissimus.

Aldù vanei ni piunque, forti animo & excellenti præditus, magnanimus.

Lifigetui mi pllù, jam a peccato absolutus, crimine liberatus es.

Lihue gei, est acer, vegetus, acri & vivo ingenio.

Quintupllün pu Patiru ta ni duam lle, Religioforum munus, officium, partes sunt zelus animarum.

Pepliknobige ta mi pllù cùmeme vemn mo, animam tuam virtutibus exorna.

Allue yavùgechi piunque nehuen duguquelai, Cor tepidum non profert verba calida, nemo dat, quod non habet.

Pu Mallûen nobi ta ni puhuentu kdaru mo, Indæ Indos labore v. diligentia antecellunt.

novali kdau, datubilmi, labor & constantia omnia vincit.

Gnetumellebige, mupiltunolmi, si non credis, experire.

Quimlebichi, experiar.

Yavuluge peni! cape animum frater, animum erige, te ipsum excita.

Yavulumn pu peni ema, state animis, adeste animis fratres! ne cadatis animo, ne abjiciatis animum, viros vos fortes & constantes præstate.

Cùtuncaun mo yavuduamgen, in re mala animo si bono utare, adjuvat; si te premit adversitas, ne desit æquanimitas, solare te & dic, non erit semper sic.

LLitulquechi duam tua, hæc est causa cur inceperim.

Cùmei cùmelcaun, laudanda est Hospitalitas, erga hospites, proximum benignitas, humanitas.

Aldù cùmelcai tua v. aldù cùmelcan gei, maxime prodest, conducit, adjuvat.

Cùmelcaimi, bene fecisti

Quimn aiùquebimi ta DIOS, scio te Deum amare, colere, diligere.

Cùmeabui DIOS ta ni aiùgeabum, utinam omnes Deum O. M. diligerent!

Cùmei ta mi gùmabiel ta mi huerilcan, bene facis dolendo de peccatis tuis, deffendo peccata a te commissa.

Ma-

Marichi aiulan ta mi búrenieabin, propono quod nunquam tui sim miserturus.

Peyepyequebin ta ni huerilcan, semper mihi versantur ob oculos peccata mea, peccatum meum contra me est semper.

Quinelelai puduam egn, v. *quinelelai ni piel egn*; alia aliis mens est, inter se vehementer dissentiunt, non est eadem omnium sententia, quot capita, tot sententiæ.

Chanalknobin ta ni piuque, dedi ipsi rationem meæ conscientiæ, omnia interiora mea ipsi manifestavi.

Inche iom tutelbin vachi dgu pillei ta puhuentu, suum cuique pulchrum, quilibet sibi placet.

Quinechi tutei, marichi tutelai, si semel sapit, centies desipit, invenit interdum cæca columba pisum.

Mancha huentu, Fabius cunctando restituit rem.

Manchan, manchacan, festino lente.

Duamtumn ta mn Christianogen v. Christianogeel, reminiscimini vos Christianos esse.

Huema toquibilu ta ni duam, huelelai, malis imminentibus occurrendum, ne erres, præcavendum.

Iod quimchi che huelelquei, quandoque bonus dormitat Homerus.

Iod quimlu cupape, doctior accedat.

Marichi iod quimchi che mo, eimi iod quimimi, ipsa sapientia, sapientior es.

Vill quimi ta DIOS ta in piuque ple, nihil est ta abditum & occultum, quod DEUS non videat, ipsos animi sensus exploratos habet, omnes animi latebras penetrat, intimosque recessus callet, cognoscit ac penitus introspicit.

Cùme che getui, ad frugem bonam se recepit, & a vitæ turpitudine recedens honestam vivendi rationem iniit, suscepit.

Tutelclechi glam pelelduami pu nua, monitum suo tempore & loco datum infideles ad fidem, malos a vita flagitiosa & impura ad honestatem reducit, traducit.

Tute acuimi, tutelpaimi, in tempore venisti, opportune, tempestive, opportuno tempore.

Huerinçelu yehuepe, hæc non ad me, sibi male conscius erubescat.

Marichi vei picli, mupiltuhelaiaieimi, nec jurato tibi crediturus sum, etiamsi Divos omnes contesteris,

Inaituçcai DIOS ni piel, mugeltuçcai ta DIOS, serviendum est Deo.

Allcùllen ta mi aiùbiel ta mi Christiana-çcal, audivi te velle sacro fonte lustrari, baptisinate initiari, Christicolis, Christianæ & orthodoxæ Religionis cultoribus annumerari.

Eimi

Eimi mo yavûluquen, in te confido.

Inche ni piel clei tva, meam tibi oppignerō fidem, obligo, obstringo, interpono, tibi hoc polliceor, in meque recipio.

Aldûn manumbin ta DIOS ta ni cûmelcaeteu mo, DEO O. M. gratias pro præstitis mihi beneficiis ago, habeo.

Inaitubige ta mi toquiel, morem gere, dicto audiens esto.

Quinei ni pichi duam, paucis te volo, habeo negotiolum.

Ea pienu, respondit mihi: etiam, ita.

Cûmelcage ta mi aiûpranoam, ut dent da, ut faciant fac, ut ameris ama.

DIOS ni piel ta in aiûun, hoc est præceptum meum, ait Dominus, ut diligatis invicem.

Inche ta ni vamgelu Missapiquen, eimn allcûtuleaimn, Sacris operanti vos attentī cooperamini.

Inche cûme chelan cam ve? an me esse malæ fidei arbitramini?

Cûmelcaun gei vachi mapu mo, floret hic loci officiosa in hospites humanitas.

Pramun gelai vachi huentu, dignitatis suæ curam non habet homo iste.

Cûmelcai ni pigen, officiosus, hospitalis habetur, audit in hospites comis, perhumanus.

Yavuduamlu nopinvalai, audentes fortuna

na juvat, timidisque repellit.

Inche yavùgen v. yavùgen inche, piquei ta mapu che, Ego, inquit Indi, sum validus, fortis, viribus & animo præstans, alter Hercules.

Huesa que huentu neyumel nacmpraquei, nemo tam malus, ut semper & in omnibus malus sit.

Tenpalaimi ta mi gnencaiabubiel, multis tibi opus erit, ut illum fallas, decipias.

Cuniun gei ella que dzu,inei yovùabui, non est cujuscunque ardua & adverfa superare.

Aldù yehuevali arelen pin, magnum pudorem infundit, mutuum aut commodatum petere.

Yehuelcabin, affeci eum pudore.

Tepenclai, est hilaris, jucundus.

Rito peuman, fortuna secunda uti, omnia peropportune cadere, ex sententia cedere.

Arol pegeabui ta peuma, non tibi perventos alfa columba venit.

Huele peuma, fortuna adverfa.

ùto peumagen em! nihil stabile sum expertus, inconstante semper fortuna usus.

DIOS ni piel raquilabimi, veimo alhue ni ruca mo upe pigeaimi, Dei mandata non obfervas, ergo condemnaberis.

Raquilabimi ta mi Toquieteu, veimo tùpùgeaimi, Superioribus debitum honorem, obe-

obedientiam ac observantiam non præstas, igitur vapulabis.

Cū mei mi raquibiel ta mi chao, ta mi nuque cai: vei ni raquibiel cai, parentes sunt honorandi, quapropter ego quoque illos vereor & honoro.

Quidu tpubi ta ni peni raquinohilu ta ni chao, contra reverentiam parenti debitam ipse suis manibus fratrem suum verberibus patre inconsulto multavit.

Hueracagei raquigenolu, procaciter cum ipso actum est, petulanter illum despexerunt, os importunissimum ipsi ostenderunt.

Pichilcaumege vochum ta mi papai mo, agedum fili, supplex ad matrem accede, ad ejus te pedes abjice, eique te submitte, ut tibi tui delicti gratiam faciat, veniam ac impunitatem concedat, impunemque te dimittens in pristinam gratiam amoremque pristinum te recipiat.

gepai mapu mo ta ni raquigeam pu ulmen mo, ingressus est Provinciam, ut a Caci-quiis munera ac honores reciperet.

nellipuwen ta ni amomarial v. amomarian piquen, cupio, desidero, volo orare, recitare preces.

ni votm duami v. duamtuquei, de filio suo cogitat, meditatur.

Duamtuquei ta ni wūtaial, iter meditatur, cogitat de itinere faciendo.

Peknobige ta mi laial, memento mori, fac te nunc moriturum.

Peknobimn ta mn apogeal, imaginamini, animo aut mente fingite, concipite vos futuros esse Superiores, Duces, Reges.

Chao vemgelu toquien, Supponite me patrem esse v. habete me loco patris.

Peni vemgelu toquicimi, fratris apud me locum obtines.

Glam gei v. cume glam gei vachi Huinca, optima monita, documenta, consilia dat, præbet Hispanus iste.

Glam gehuelai mapu mo, caret nunc Provincia viris doctissimis & timentibus Deum, quos in consilium adhibeas, quibuscum consilium ineas, qui populo dent salutis monita, & a scelere ad frugem bonam revertent.

Glamuge, ipsemet te admoneas, nec opus sit, ut alius monitoris apud te fungatur officio.

Inche ni aiuel ta DIOS, DEUS meus & omnia.

no duquimi, concinna fuit & elegans tua oratio, festiva, compta, & tempestivis jocis apersa, peracutisque sententiis condita.

Chaftumabige ta mi pu caine, JESU Christo ni piel mai, inimicum tuum vel cum propriæ vitæ periculo defende, nam ita JESUS CHRISTUS DEUS & MAGISTER noster docet, præcipit, jubet. *Cheu*

Cheu pegei veichi dsu? unde hoc scitur, constat, habetur,

Peknouquebin ta ni laial, mihi in mentem venit, quod brevi spiritum Deo sim redditurus, horam mortis meæ instare mihi omnino persuadeo, imaginor.

Vamaimi, ita facies.

Vamgen, ita sum comparatus, hoc mihi a natura inditum, tributum, ingenitum est, istud mihi natura ingeneravit, hujus sum indolis.

483. Vitia.

Astutia, calliditas, callidus, vafer, verustus, fraudulentus, fallax, *gnen*. Peccatum, delictum, noxa, crimen, erratum, culpa, scelus, flagitium, maleficium, *huerin*, *huerilcan*, *huerintu*. 225. Malum, *huera*, *hueda*.

4. Damnum, jactura, detrimentum, *ùllúa*. Negligentia, incuria, *uduam*. Defectus, erratum, inurbanitas, rusticitas, *rulmen*.

Dementia, error, infania, *genoduam*. Impudentia, petulantia, procacitas, *genoyehue*. Intemperantia, immoderatio, *ùgentu*. Intemperantius, immoderatus, nimis, nimium, supra modum, immodice, extra modum, plus æquo, plus satis, *úgechi*.

Immodicus tui aestimator es, modum in eo non servasti, nimium te suspicis, tibi arrogas, urbanitatis & pudoris fines transilisti,

immoderatus egisti, superbius te gessisti, nimius & intemperans in eo visus es, *ügen, ügentun*. Amens, demens, stultus, *huedhued, cumpem, renmalu*. Mendaciorum architectus, fraudulentus, Sycophanta, totus ex fraude & mendacio compositus, *coilla, gnencavoe, coilla caman*. Malus, *huera duam v. piuque nielu*. Trux, crudelis, *huera huentu*. Segnis, negligens, socors, languidus, remissus, piger, desidiosus, iners, *chovú*. Nequam, furcifer, veterator, versipellis, sceleratus, *nua*. Rebellis, perduellis, *auca*. Audax, projectæ audaciæ homo, *nedquen*. Arrogans, insolens, elatus, qui nimium sibi sumit, arrogat, *huichatuvoe, devúpraulu*. Sufurro, *dalluwoe*. Superbus, tumidus, inflatus, superbia tumens, qui se gloriose suscipit, alios fastidit ac despicit, *raquiun, raquiupran*. Affectare gravitatem, severitatem, auctoritatem, *tüquercün*. Simulator, simulandi arte eruditus, vitia infucare, prohibitatis specie occultare studens, sciens, *epu piuque, epu duamgelu, pataragelu, vurintuche*. 225. Perjurus, perjurius, perjuro, pejero, *jurapran*. Fur, huenevoe, huenen caman. Abigeus, abactor, huinca. Latro, homicida, *lagmche*. Prædo, grassator, *muntuvoe*. Adulter, mæchus, *damentuwoe*. 489. Loquax, dicax, *papaf, huillmen*. Avarus, miser, fordidus, tenax, *rcü, rücu*.

Sto-

Stolidus, stupidus, vecors, attonitæ mentis homo, *cûmpem*. Perversus, pravus, distortus, qui expectationi, quæ de ipso adolescente habebatur, non respondit, sed pravis & corruptis moribus evasit, *cûni*. Magus, strix, lamia, *calcu, machi, anchû mallûen*. 681. Incapax consilii, *glamvalnolu*.

484. Decipio, fallo, deludo, imponere alicui, verba dare, fraudem, fucum facere, *gnencan*. In errorem aut fraudem hominem illicere, deducere, inducere, impellere, circumvenire aliquem, astu capere, *gneknon*. Incautum excipere, imparatum occupare, opprimere, *gnentun, uduamtun*. Oblivisci, parum de re cogitare, laborare, rem parum curare, excidit mihi nomen, *uduamn*. 844. Memoriam deficere, vacillare, labare, intercidere, jam me fallit memoria, memoriam amisi, perdidit, *rume duamn, uyen, upan, goiûn*. Glorior, *raquiun*. Se de viribus & animi præstantia jactare, *huentuun*. Efferi, erigi, attolli, superbire, inolescere, intumescere, *raquiupran*. De potestate mentis abire, furore corripit, *goiûrumen*. Per inconsiderantiam res vel verba commutare, abusus verbi multa significantis, lapsus linguæ aliud pro alio enunciantis, *quenan*. Titubo, hæsito: nec vox illi, nec lingua constitit, vox illum & oratio defecit, *cuvallu-*

vùlluùn. Carminibus aut cantionibus, ut quis obmutescat, efficere, *spem.* Loquelam deficere vel ex nimio somno aut ex immoderato affectu, *scúm.* Aliquem injuriose & indigne tractare, vexare, exagitare, *hueraln, hueracan.* Damnum inferre, *ùltúan, ùlluatun.* Senectutis vitio desipere, delirare, *umenn.* Fastidire aliquem, aspernari, despiciere, contemnere, maritum illum dedignatur, *huerinpen.* Pecco, delinquo, culpam suscipere, facinus, malificium committere, aliquid in se admittere, scelus perpetrare, concipere, scelere se astringere, obstringere, culpam contrahere, *huerilcan.* Erro, in errorem labi, delabi incidere, errore capi, *crin.* Sui nimium tenax, avarus, *rcù.* Avarum esse, *rcún.* Alieni cupidus, *culmen, cuniln.* Obtrectator, maledicus, detrahere absentibus, alicui vel de ejus fama detrahere, *domdomn.* Cum aliquo de re aliqua rixari, inter se jurgare, digladiari, jurgio contendere, *quehuan, quehuatun.* Vociferor, clamores edere, *quehuenun.* Litigo, contendere cum aliquo, *tein, lucan, lucatun.* Inurbanum, rusticum, superbum esse, *conaln.* Pudore suffundere, afficere, *yehuelcan.* Falsum alicui affingere, falso illum criminari, calumnior, *vutalcoilladugun, pilelpran, punchuln.* De aliis hic illic male loqui, *pipiyen.* Se ultro alienis rebus ingerere,

rere, in alienam messem falcem mittere, sine suffragio cenfuram gerere, *inchelcaun*. Pertinax, contumax, altercor, tricolor, contra tendere & non pertendere, si durio rem te præbes, non contendam amplius, *nagegen*, *notucan*. Certatim, *notu*. Adulator, blandior, assentor, verborum lenociniis aut blanditiis aliquem petere, captare, tenere, *huaichifdugun*. Mentior, mendacium contextere, conflare, architectari, *coillan*, *coillatun*, *coilladugun*. Mendacium alicui obijcere, exprobare, in aliquem retorquere, *coillatun*. Falso aliquem criminari, calumniatus est me fugam meditari, *úpúmn, ùpúmn*. Incusatio poscentis aliquem ad pugnam appellare aliquem de prodicione, &c. & provocare, minas jactare, *gchan*, *gchatun*, *nchan*, *nchaln*. Neco, occido, obtrunco, perimo, interimo, interficio, vitam adimere, necem afferre, de medio tollere, *lagmn*. Per insidias aliquem interficere, *mtcun*, *mt-eulagmn*. Carminibus aut cantionibus aliquem ligare, in aliam formam mutare, incanto, excanto, *nùrin*. Machiorum in modum mente destitui, furere, insanire, *yaiùn*. Veneficos, sagas arcum adducere, intendere, *cùllin*. Veneficiis occidere, *ívùnn*. Furor, furrupio, furtim avertor, aufero, *huenen*, *chuguin*. Pecora, equos, &c. furto auferre, avertere, *huincùn*. Rapio, abripio,

ripio, rapinam, exercere, *muntun*, notu *muntuun*. Veneficiis explorare, furem indagare, in auctorem inquirere, *munun*, *munun*. Pravum ingenium, perversa indoles, *huelu duamn*. Contra atque aliquis opinatur, accidere, *huele duamn*. Aliquid malitiose, fiste, simulate, non ex animo, in speciem factum, *huenta duam*.

485. Exempla. *Ta mi quinechi huerilcamom leü llücaqueimi*, si vel semel peccaveris, est cur merito timeas, justamque habes pertimescendi causam.

Tutelaimi ta mi piel meu, extra chorum saltas, extra orbitam & metam excurris, tua oratio cum re de qua agitur, non cohæret, nihil dicis quod ad rem pertineat, scitus quidem jocus, sed parum in loco dictus.

Huedhued getui, huedhuedi, huedhuedtui, de potestate mentis abiit, desipit, insanit, debacchatur, cerebrum illi non est, elleboro indiget.

Catüduamlei, cageduami, hoc illi mentem exturbavit, fuscitavit furorem, ad insaniam adegit.

genoduamquilm, non sis imprudens, fanusne es, qui hæc dicis?

Vill genoduamchi che nieri ta ni gamnomequeum, quisque suos patimur manes, sua cuique insania est, neque omnibus eadem, suum cuique studium maxime probatur.

útubi ta ni yehue, depudit, pudorem abjecit, perfricuit frontem, dedidicit pudorem, ultro despondit, deposuit.

Calecaquet ta ni duam, per fictas & inanes causas obsequium exiit, imperium detrectat, obedientiæ vim eludit, causatus alii foetorem superbe hominem repulit.

Chuchi nuque mo geuyei tua venten huera-gelu, quæ terra talem protulit, ut illum Dii perdant.

ùdebi ta ni glamgeal, bona monita averfatur.

Veula duamtuquebi ta ni pepiltuabiel deuchi dsu mo, post bellum auxilium, sero sapiunt Phryges.

Huera huenevoe tipatui vachi cara mo, insignis fur hac urbe exiit.

Mtorcùn gei mlechi cura mo, occasio facit furem, non facile esuriens posita retinere mensa, & multam saliens incitat unda sitim.

gamnoπραquen aculi ta lan, parva sæpe scintilla magnum excitavit incendium, parvum erratum sæpe morte plectitur, multatur.

Muchai pr coni huera que ad, talis fere quisque est vel fit, quales ejus amici.

Inche ta ni vùchagen illabueneu, canos meos, meam canitiem conviciis proscindat, contumeliis afficiat, vellicet.

Rul-

Rulmebin, inurbanitatem in ipsum admitti, procaciter cum ipso egi.

Rulmen eimi mo, debitam reverentiam me tibi non præstitisse fateor, doleo.

Dugulai veichi huentu, infociabilis, asper, inhumanus, difficilis, morosus est homo iste.

glamvalai vachi che opulelu gnen mo, frustra illum mones, nam audiens non audit.

Ta ni cûmechecaun mo tapmknobi ta ni gnen, probitatis specie sua vitia fraudesque occultat, infucat.

Cûpa gamno pibun, parum aberat, quin dicerem v. dixissem non dicenda.

Duguntengei, nimium loquitur, effutit, temere verba fundit.

Quimlai rume, est prorsus ignarus.

Pepildugupraquei, verborum concinnitatem & ornatum exquirat, cultum in verbis affectat, confectatur: exquisito orationis cultu eloquentiæ famam aucupatur.

Inaduamnoquechi v. inaduanochi notucaqueimi, inexplorato omnia proteris, pefundas, conculcas.

gen huerin, auctor delicti una cum reliquis e. g. confanguineis, amicis, &c. nam omnes habentur complices.

Pehuelaiabun vachi huentu, absit, nec DEUS siverit, ut istum hominem videam deinceps.

Adtubi ta ni coillatual, est mendax, mendaciorum architectus. *Ad-*

Attubi ta ni cufnoal, nec suo nec alieno periculo sapit, dilcit, cautus est.

Hueragei lagmun, se ipsum occidere non licet.

Lagmbimi quine huentu iod cùmelu v. cù-megelu eimi mo, hominem interemisti meliorem te.

Veituche ta mu cùmelu huedai, ejus generis vel optimus longe sit a me.

Ui ta ni cùù, non feci de industria, studio, consulto, data v. dedita opera, sciens, volens, prudens.

Bùrenien mai, chumabun em! alhue ta ni gnenaeteu, parce quæso, ignosce, quid agerem, Diabolus me decepit.

Leù quimlau ta ni huerilcan, alhue ta ni toquiel, nescio qua ratione acciderit, generis humani hostis tentatio fuit.

Rulmen em! chumgeabui, culpam meam confiteor, quid agas?

ni huerilcanon cam chi, quid enim? an dicam me non peccasse, atqui a me erratum esse, minime nego, nec dubito, fatis scio me deliquisse.

nuamiauquei, pergræcatur, scortatur, in luxu ac libidine ætatem agit.

Pramuiaquilmi ta mi huerilcan mo, udu-amgechi peaimi ta mi lludnoam, noli de peccatis tuis gloriari, nam quando minus cogitas, ex improvifo pœnas improbitatis tuæ dabis,

dabis, feres, solves, suscipies, Deus pœnas jure debitas a te repetet.

Eimi mi coillatulbiel pu che, ab omnibus mendax, & ex fraude mendaciisque compositus haberis.

Eimi mi matulcabieli mo, allvulbimi em! quia nimium properasti, offendisti, festina lente.

Huenevoe elcullinvalimi em! ovem lupo commendasti.

Chao ni lamom v. ni lauyeum, votm nuatui, patre mortuo filius pergræcatur.

Rcugeimi piari, piari, piari, avarus habebis, diceris.

gollinche gei piari, mihi dixisti me esse vinofum, ebriosum.

Chovùqueimi ta mi cùtanduamn ta mi huerilcan mo, pigritia tua fit, quod non elicias dolorem de peccatis tuis.

Chovùqueimi ta mi cùmegem v. ta mi cùmegeal, piget te esse bonum.

Aldù chovùgei, pigritia languet, torpet.

Uviamtuiaquei, est concubinarius, concubinato infamis.

Coillaiquei, non illum pudet imposturæ nomine male audire.

Hueneiaquei ta mi duam, furtum mente versas, cogitatione volvis, machinaris.

Cùme dgu no machitun, machitugen, Veneficiis curare vel curari est illicitum.

Inei

Inei cam aucalmaputuuyei, quis fuit Auctor, causa, ut Provincia res novas moliretur.

Inche ni lagmabiel Pedro, Petrus est, quem de medio tollam, cujus sanguinem & vitam peto, cui hujus ufuram lucis eripiam.

Ovifa caman huenevoellechi, Opilio sæpenumero non ovium pastor, sed lupus est.

Huera huenevoe geaimi, quid de te fiet, quæris? insignis fur.

Calcu em cimi, maleficis artibus afficiebas aliquando.

Cúme machi meli pillan, Melipi medicinam facere, morbos pellere, ægrum sanare fatis intelligit.

Calli ni duam huerilcalu nehue glamtuwali, qui sciens prudens peccat, næ iste medius fidius reprehensione dignus est

Leli huementubi, in oculis illud furatus est.

Huenenmabimi ta ni cullin, ina lagmbimi, una cum reliquis ipsam adeo vitam illi abstulisti, primum bonis deinde etiam vita illum exuisti.

Adgechi rume huenequei cullin hueraque nua, in omnium oculis, inspectantibus omnibus, coram, in conspectu, præsentibus & spectantibus omnibus furantur facinorosi homines.

Huenevoe gei v. hueneiaquei ni pigen, furti nomine male audit, audit fur.

Mi chao ta mi chao gebum v. ta mi chao gebun mo, huenelmqueabuimi cam chi, non te pudet tali patre natum latrociniis infamem, famosum esse?

Ape acui, vill tepelcaquebi ta ruca, vix redit domum, quando turbas ciet, movet, ferit, excitat.

Ape tuui v. tuulu, lagmmebi quine cunival, vix egressus pauperem quendam ad necem quæsit.

Allcùn ta mi lagmuyen v. ta mi lagmmom, audivi occifum esse a te aliquem.

Eimi lagmchequeimi v. lagmchelu eimi v. lagmlmchequeimi v. lagmchevoe eimi v. lagmqueimi ta che v. lagmbilu che eimi v. lagmlmqueimi ta che, es grassator, insidiator, itinera infestas, vias obsides, viatoribus insidiaris, ex insidiis eos occupas, excipis, intercipis, spolias, expilas, occidis.

Ulmen inche quine ovifa rume muntunmaabuen, mihi Caciquio tu ovem abripere ausis.

Afentubi ta DIOS, Deum O. M. abjecit.

Pramungei vachi huentu, est elati animi v. dignitatis suæ curam habet homo iste.

Pdamuniebi ta ni che, educat suos elatos, tumidos, insolentes, inflatos.

Ea pilanu, nullum apud illum obtineo locum, nullo loco apud illum sum.

Epui ta ni piuque, homo ambiguus, dubiæ

bizæ fidei, duplex animo, qui aliud coram,
aliud adversus loquitur, facit.

Ta ni lagmmaeteu ta ni chao, qui occidit
meum patrem.

Calcu lagmlmquet, Venefici solent ho-
mines vita privare, exuere, morte afficere.

Vei vemquilmu pieimi! omitte ista, non
facias inquam!

Ta ni huerilcauyeum cùtu, v. ta ni huerilcamobium cùtu ta DIOS, cùme huetular ta ni duam, ex quo tempore DEUM O.M. offendi, nulla est animo meo pax, quies, tranquillitas.

Ta mi chgarcumobium cutu, tanalehuecai, ex quo illum vulnerasti, multa illi vulnera, multas plagas infixisti, e lecto non surrexit, adhuc graviter decumbit.

Vemabun cam chi, cùmpem gei ni piabueum chei, cur facerem? forte ut diceres me esse stolidum, stupidum, vecordem, attonitæ mentis hominem.

ni confessaum v. ni confessan mo v. ni confessael mo, goimaquen, quoties commissa per confessionem expio, perturbor, hæsito, nec vox mihi, nec lingua constat.

486. 487. 488. 489. 490. 491.

486. Animi motus.

Amor, benevolentia, charitas, pietas,
aùn. Amor proprius, aùun. Libido,

Y 2

amor

amor lascivus, foedus, turpis, infanus, *an-pran*. Bene erga aliquem affectum esse, *cupa puen, raquiduamn*. Cum aliquo convenire, animo conjungi, *adelun*. Cupio, appeto, aveo, concupisco, *culmeien*. Desiderium videndi rem amatam, illo teneri, studio ejus videndi efferri, *cuellun, huenam-cun*. Sum proclivis, propensus, pronus, inclinatus, *vulknon*. Zelotypia mariti, *rumpelen*, Uxoris, *murin, muritun*. Societatem cum aliquo instituere, conflare, inire, contrahere, *llidyen*. Odium, odio habere, prosequi, cane pejus & angue odifse, *uden*. Male erga aliquem affici, esse aversum, non perinde affectum esse, segnius diligere, *vurepuen, vurepuetun, vurepue*. Nauseo, fastidio, aspernor, nauseam mihi movet ejus aspectus, abhorret animus & oculi ab ejus aspectu, *illgn, illgun, ucaipuen*. Vapide se habere, impatientem, morosum, fastidiosum esse, *uneun*. obtundere, molestum esse, fessus sum, noli me hac de re amplius obtundere; premit, occidit, in quem incidit, *ulenn, quecun*. 818. Offensionem prae se ferre, os ab aliquo avertere, exacerbari, subirasci, *hueritun*. Vitam sibi acerbam ducere, putare, tædio vitæ laborare, affici, *choniun*. Invidia, inveterata invidia, livor, *unapiuquen, unapuen, utir*. Laudi alicujus invidere, divitias, honorem alicui invidere, æmu-

æmulatione accensum laudes ejus deterere, commodis obrectare, invidiæ stimulis agitur, potentes & dignitate conspicuos æquis oculis videre non potest, *ùtirn*. Timor, metus, formido, pavor, timeo, metuo, *llcan*, *llùcan*. Timorem incutere, in metum adducere, metu afficere, perturbare, *llùcantun*, *llcantuln*. Terrore concuti, percelli, commoveri, expavescere, metu perturbari, *cùgenn*, *yamn*. Terrorem alicui afferre, injicere, hominem terrere, *yamln*. Consternari, exterreri, exhorrescere, *tepefcùn*. Concuti, contremere, tonitru concussa domus, timore perterritus contremuit, *taniscùn*. Torvis & obliquis oculis aliquem intueri, *uùmalcùn*. Dicturum pro concione subitus horror occupat, genua mihi labant, mens vacillat, totusque torpidus ac pene elinguis efficior, *tùnemun*. Tremo; metu, frigore horrere, contremiscere, *tùnùnùn*. Casu aliquo hominem stupefacere, consternare, *uyùln*. Sum metu perterritus, terrore concussus, debilitatus metu, *pellpelln*. Suspicio, hac suspicione sum perculsus, taciturnitas tua mihi suspicionem affert, suspecta mihi est, *peun*, *peutun*. Attonitus, stupefactus, obstupui, steteruntque comæ, vox faucibus hæsit, *tepeucun*, *tepefcùn*. 841. Metu obturbari, hærerere, *collwàdun*. Ira, stomachus, iracundia, succensere, irasci alicui,

cui, cum aliquo stomachari, *úllcun*. Stomachum alicui facere, movere, exacerbare aliquem, bilem illi movere, commovere, hominem ad iracundiam provocare, concitare, ejus iracundiam excitare, *úllculn*. Ingenio pravus, indole feroci & contumaci, nimium vehemens es, feroxque natura, *úmbi*. Sic esse, *úmbin*, *únon*. Tetricum, tristem esse, mœrore, tristitia affici, *tepean pilan*. Aliquem objurgare, increpare, cum illo de re aliqua vehementer agere, *úllcunpen*. Contentiosus, pugnax, contentionis cupidus, offensionum causas arcessere, *quintudgun*. Facile irasci, succensere, proclivis ad iram, *nayùn*. Fastidium, satietas, tædium, *nigai*, *únapue*. Satietatem, fastidium afferre, ingratum, putidum esse, *nigai puetun*, *únapuegen*. Ira, furor, indignatio, *pinmaln*, *pinacmn*. Fremo, ardere dolore, *mùrulu*. Furere, debacchari, vehementer irasci, excandescere, furore corripì, agitari, incitari, inflammari, *yayun*. Clamo, vociferor, clamito; inconditas voces edere, *nútaun*. Strideo, stridor, *quiquircùn*. Cum aliquo stomachari, *lucatum*. Defervuit ira ejus, detumuit, *túun*. Tristitia, mœror, mœstitia, *lladcùn*, *ladcùn*, *raquiduam*. In mœrore jacere, tristitia affici, *raquiduamn*. Ex boni absentia in magnum luctum incidere, magnum dolorem haurire, *eucalìhuen*. Ejusmodi

modi tristitia; nescio quid tristis est, non temere est, *eucalihuē*. Gemo, ingemo, ingemisco, gemitum edere, gemitus ingeminare, *eiūn*, *eyūtun*. Suspiro, suspirium emittere, edere, ab imo trahere, suspiria ab imo pectore ducere, solvere, laxare, in aliquem suspirare, *pratulihuen*. Queror, conqueror, lamentor, questus edere, ciere, querelas jacere, effundere, quærimonias jactare, *vurentun*. Detrahere de absentibus, alicui v. de ejus fama detrahere, *úlmeūen*, *huera úlmeyen*. Doleo, pœnitet, piget me, *afcùduamn*. Misereor, me miseret, miseratio me tenet, misericordia moveor, *cutannien*, *bürenien*. Affligi, angi, in luctu esse, infortunio afflictiari, *afcùduamn*, *cutanduamn*, *lladcùn*. Contemno, sperno, despicio, despiciatui habere, ducere, *illamn*. Imminuo, diminuo, vitupero, vitio aliquid vertere, criminis loco objicere, in vituperationem adduco, *ùchan*. Patior, fero, suffero, perfero, tolero, subeo, sustineo labores, cruciatus, ærumnas, tormenta, dolores, *piavn*. Alium multis miseriis & ærumnis premere, opprimere, malis & calamitatibus obruere, vel sua culpa jactari malorum fluctibus, verari in magnis miseriis, gravissimam malorum tempestatem sustinere, fortuna uti infensa & iniquissima, *piavln*. Lætitia, hilaritas, jucunditas, alacritas, festivitas, lætor,

gaudeo, exhilaror, exulto, præ gaudio gestire, tripudiare, lætitiæ voluptate perfundi, maximam capere lætitiã, *tùúún, tûyun.* Aliquem exhilarare, hilarem lætumque reddere, efficere, rifum alicui movere, lætitiã excitare, *tûyúln.* Lætitiã gestire, exultare gaudio, tripudiare, *tepen, tepenclen.* Alium alacrem, hilarem, jucundum, festivum efficere, *tepeln, tepentun.* Miseret, *cútannien, búrenien.* Piget, *chovún.* Tædet, *afentun.* Delectat, *tepelcai.* Juvat, prodest, *cûmelcai.* Decet, *adi.*

487. Putidum, importunum, molestum, *puel.* Fastidio esse, fastidium afferre, offendere alicujus animum, *pueln.* Egeo, indigeo, opus est mihi, *llidmeyen mon.* Male Verbis exceptum dimittere, *ùtúfentun.* Calumnior, falsum alicui affingere, falso illum criminari, *ûnbiln, unviln.* Alapas, colaphos alicui impingere, infringere, infligere, quot misero colaphos infixit, ut palmis faciem ejus percussit, genas verberavit, *huetafcún, tagontcun, tavontcun.* Sanna, derisus, vultu, voce, corpore aliquem deridere, ejus mores, gestus ridicule imitari, effingere, exprimere, *rincún.* Aversa manu colaphum impingere, transverso ictu cædere, ferire, *rulitcun.* Manu, gestu, baculo minari, minitari, minaciter terrere, pericu-

riculum ostentare, *aneln*. Jacio, projicio, in terram, pavementum conjicio, contorqueo, *chanan*, *huiladcùn*. Strideo, stridor, *huirarcùn*, *gcurún*, *gtunn*. Ad parietem v. parieti aliquid allidere, illidere, *huiladcùn*, *chanan*. Infortunium, infelicitas, infelix casus, fatale malum, *ella*, *ela*. Si quid ejusmodi accidat, contingat, in me impetum fortuna convertit, *ellan*. Adversa, adversitas, *ella que dgu*. Importune aliquem urgere, importunis precibus obtundere, premere, vexare, oppugnare, occidere, *gdaln*.

488. Exempla. *Raquiduamelcaiaimi*, cogor tibi esse molestus, quod absque molestia tua fiat, si non gravaris, nisi molestum tibi est.

Tepelaimi v. tàyúlaimi ta mi chao ta mi glameteu, non te delectat a tuis parentibus reprehendi.

Cutanduamaimi ta mi huerilcamobium mo ta DIOS, te pœniteat DEUM O. M. offendisse.

Inche ni aiùvoegeum eimn ùdequeimn, amo-
re ego vos, vos me odio prosequimini.

ni aiùel inche DIOS llechi, DEUS meus
& omnia.

Aiùel ema! Dilecte mi.

Iod aiùquebin ta DIOS, quine rupaluchi tàyùn mo, Deum momentaneæ voluptati

uti par est, præfero.

Chem rume dgu aiùquebi ta che, lan no v. lan mtn aiùlabi, omnia amant homines præter mortem.

Vill afrupaquei maputu dgu, DIOS ni aiùgen no, v. DIOS ni aiùgen mtn afrupalai, omnia prætereunt præter amare Deum.

Aiùpraquei re uùn ulquelu, operibus non verbis amor probatur, multi fumos vendunt, suos splendidis promissis alunt, at non oportet verborum ineptiis virum commoveri.

Aiùbin ta DIOS v. aiùDiosquen, hæret mihi in medullis DEUS, ejus amore flagro, ille mihi ante oculos dies noctesque versatur.

Aiùeimi v. inche ni aiùbiel eimi, te diligo, tuî amore teneor, singulari te benevolentia complector.

Cùmei ta mi aiùuyen, bene fecisti amando, licite amasti, amorem tuum probo, non improbo.

Patiru ema, þu þeni ema! O Pater Reverende, o Fratres carissimi.

Cùlmeien ta mi huincaiebin, tuus famulus, servus esse cupio, desidero, famulum me tibi præbebo perlubenter, non invitus.

Cùlmeielabin ta ni þeabiel ta ni cunùvalgeal, nollem me videre pauperem, absit a me sæva necessitas & tristis egestas.

*ùdebi ta ni glamgeal, consilia spernit,
monita*

monita contemnit, documenta ridet.

Antitipage, vamtipage, ne mihi lucem adimas, item, abi, abscede, recede, aufer te hinc, apage sis.

úgechi údengeimi nai, amice nimis importunus es, næ tu valde es molestus, premis, occidis, in quem incidis.

Calli piaupe! abeat in malam crucem, malumque cruciatum.

Quine vla amotuge, vade actutum, illico, confestim, statim, e vestigio.

Quine cùgen huentu quehuatuabueiu quine Humca, ergo Indus Hispanum altercationibus vexet, contentionibus impetat, invadat, adoriatur.

Eimi pieimi, tibi non alteri dico.

úllculen eimi mo, habeo contra te non pauca, tibi iratus sum.

Penchuknouquieli, abi e conspectu meo, discede a me.

Aldùn alùlù ta mi pigen, acriter tibi dolet, quod tibi dictum est, oratio illius te alte pupugit, nec leviter perstrinxit.

Venten dgu duguapraquebi, lagmpubi, adeo eum verborum suorum aculeis stimulavit, fovit, concitavit, ut animam ipsi vitamque expulerit.

Taftueneu em! coram mihi exprobare ausus est.

Rupai v. nauì ni úllcun, nauapetui ni duam

duam v. ta ni piuque, defervuit mea v. illius ira, resedit iræ impetus, remisit, quievit.

Vemeneu, intulit mihi injuriam, me læsit, injuria affecit.

ni vemæteu huerinielaiaeneu chei ? nemo me impune lædet.

Eimi mo mlei ta ni ùnapiuque, contra te mea est indignatio, tecum mihi res est.

Eimi vùrepuenielmqueen, v. ta ni vùrepuenielmqueeteu eimi llechi, tu me constanti odio averfaris, a meo congressu & consuetudine abhorres, me oculis fugis, auribus respuis, animo aspernaris.

Quimbin ta ni duguiegen v ta ni duguyegeuyen, v. ta ni duguiegemom, scio de me rumores vagari, pronis auribus obtrectationes contra me excipi, in invidiam vocari, in multorum sermonem, vituperationemque venisse, incidisse.

Ladcùluqueimi ta mi raquigenon mo, dolore afficeris, quod tibi honorem non habeant, reverentiam non præstent, exhibeant.

Raquilabimi ta mi nuagen v. ta mi nuageal v. ta mi nuageimi, non te pudet scelerum, virtus, honestas, fama bona, bonum nomen jam vilia tibi sunt.

Ta ni nuagen mo ùdegequei, ob morum perverfitatem omnes illum oderunt, odio habent.

Peaimi rume, veniet veniet illud tempus, quo

quo poenas dabis, non abibis impunis, non tibi sic abibit, referes gratiam qua dignus es. v. contra: veniet illius laudi suum tempus: ad posteros enim virtus durabit, non perveniet invidia.

Eimi llucantulquebimi reChe, tu es qui Indis terrorem affert, timorem incutit, eosque in metum adducit, terret, perturbat.

Eluquibilmi ta ni duguyequcum, non des illi causam, materiam murmurandi.

nùtamcagen ta mi ladcùn v. ladcùel quine nemel mo ta mi pibin, mihi fuit narratum, relatum, nunciatum, te ægre molesteque tulisse verbum, quod tibi fuit a me dictum, quod illo verbo graviter fueris offensus, commotus, perculsus, nec te injuriam dissimulare, aut dolorem premere potuisse.

Ladcùnman ta ni piuque, in magnum luctum incidi, mœrore ac tristitia afficior.

Tùyùbin, perhumaniter, porrecta fronte, hilari vultu, comiter illum excepi, lætitia affeci, obviis ulnis accepi, complexus sum.

gùmancupan, flens adsum, vicem meam lugens, casum deplorans.

Huiflu ta ni duam tuyùtipai, huifnolu ladcùquei, prout ipse acceptus est, ita hospitium laudat aut damnat unusquisque.

Tepean pilai ladcùn piuque, non est conveniens luctibus ille color, oderunt hilares tristem, tristesque jucundum.

Quintu

Quintuiauquebuimi ta mi tûyûahun v. ta mi tûyûabuel ta mi chao ta ni acutun mo, velles celebrare adventum tui patris.

LLadcûpraguilmi, modum lugendi fac, parce lacrymis nihil profuturis, noli sine causa lacrymis assiduis confici, contabescere.

Ladcûpan, ad lugendum, ad luctum venio, ad domum luctus.

Ladcûn uûtaian, iter faciam tristis.

Ladcûquen ta ni chao ni lan mo, ex parentis morte in luctum incidi.

Ladcûquen ta ni piunque mo v. ladcûpiuquen v. ladcûquei ni piunque inche, doleo ex corde, ex animo, ex intimis præcordiis pœnitet.

Huerazer ta mi ladcûn, ta mi ladcûal, male facis lugendo, ne animum des mœrori, animum a luctu recipe, abstine, revoca, *gûma utun*, redeo, revertor plorans.

ûllcu conpai, intravit iratus, ira commotus, incitatus, percitus, incensus, inflammatus.

Duguquei ni ladcûn, has voces dolor mihi exprimit, præ tristitia ac mœrore in hæc verba erumpo.

Ladcûn, ladcûnquechi, ladcûgechi tipai, est egressus mœrore affectus & tristitia.

Pratulihuen gepai v. pratulihuenquechi v. pratulihuequechi, venit suspirans, suspirium ab imo trahens.

Ladcûn

Ladcùn ella que dzu mo, adverfa mihi dolorem, luctumque extorquent.

Aldúcutancayecupan, multa mihi in via fuerunt toleranda, magnos fultinui labores.

Aldúladcúnyecupan, feci iter triftis, mœftus, tetricus, melancholicus.

Bùrenien mai, daquieli chai, chachai, miferereat te mei, meam vicem dole, mei mifericordia tangere, nec me oppugnes, vexes, exagites velim, rogo, obfecro.

Marichi bùrenielaiæimi, nunquam tui mifererbor, te miferum, aut vitam tuam acerbam putabo.

Duam gen, quinei ta ni duam, habeo quod dicam, petam, negotium quod tradem, opus eft mihi te convento.

Caletui ta ni piunque, ni duam, unoduamn, a fententia mea difcedo, fententiam muto, revoco, confilium abjicio, incepto defifto, calculum reduco.

Unoduamn, cutanduamn ta ni huerilcan ni vla, doleo de peccatis meis, pœnitet me meorum delictorum.

Eluquebigè v eluquellebigè ta ni cutanduamqueum v. ta ni cutanduamam huerilcan mo, propone, explica illi motiva doloris vel eliciendi actus contritionis de peccatis.

Adi eimi mo ta mi huerilcan genon, decet te vitæ puritas.

Yehuecimi, pudet me tui.

Cho-

Chovùquelain ta in raquiabiel ta in putem,
non nos piget majores nostros venerari.

489. Flagitia, quæ vitiorum, cupiditatumque effrenatarum effectus sunt.

Nimio studio in aliquem inclinare, nimis studiose alicui favere, plus justo illi tribuere, plus quam par est illi deferre, præter modum alicui studere, omnia illius causa velle, *nielduamn, avùpran, ampelpran.* Blanditiis, pulchritudine aliquem ad sui amorem allicere, pellicere, trahere, excitare, lenociniis sibi amorem alicujus conciliare, capi alicujus amore, allici, incendi, flagrare, *nu-alcan, mallûen pin.* Rem turpem, inhonestam, obscœnam, flagitiolam committere, *nuanpen.* Mulieris pudicitiam tentare, sollicitare, fœminam ad concubitum aut inconstantiam venerem allicere, de stupro appellare, *mallûen pin.* Libido, effrenata cupiditas, aliquid vehementius appetere, concupiscere, *apin, apill, apilln, huitorcùn.* Lustror, scortor, lubricam & præcipitem vitiorum viam persequi, *nuamiaun.* Corporis quæstum facere, *huedquintun, huedemtun.* Virginem violare, vitiare, corrumpere, pudicitiam illi eripere, vim & stuprum inferre, *mallûentun, huemallûentun, hue mallûen entun.* Vim fœminæ afferre, inferre, virginem per vim comprimere, vitiare, *nùntun.*

nùntun. Fornicari, *mùn*, *peancan.* Amicus ab honesto deflectens, item, amica, amafia, *unam.* Uterque, *unamhuen.* Concubinæ aut pellicis amore captus, concubinato infamis, concubinarium esse, *unamtun.* Esse fornicarium, fornicariam, *unamtuiaun*, *mùvoe.* Ad turpitudinem commota, concitata, *nancan.* Pellex, concubina, *gapi.* Publica meretrix, prostituta, vulgare scortum, *nua*, *mugevoe*, *cridomoche*, *nùllvoe domo.* Adulter, mœchus, subfessor alieni matrimonii, *damen*, *damentun.* Saltum, sylvam, nemora, latebras quærere, *dùni.* Notu ad turpia domo exiens, *umanchun.* Sodomia, præpostera libido, *hueiù*, *hueye.* illam committere, *hueyetun.* Cum puella rem habere, *ùllchatun.*

490. Ludo, colludo, inquietare, turbas dare, *aucan.* Jocor, nugari, nugas agere, joco aliquid dicere, jocis in alios ludere, cavillari cum aliquo, *vucheun*, *vucheucan.* Dare philtrum, poculum amatorium, *maichùn*, *maichùtun.* Clanculum jungere, convocare, *tapmn* Dare mandata alicui ad aliquem, *eludugun.* Mandata ferre, perferre, *yedugun.* Referre, exponere, *entudugun.* Nutibus amorem mutuum declarare, desiderii aut voluntatis suæ signum dare, ostendere, *gàicùn.* Dare in malum finem, timeo Da-

naos vel dona ferentes, *huefcùmtun*, *medan*. Cognoscere carnaliter mulierem, exercere copulam actu, *chiquin*. 701. Modestius, *vùln*, *vln*, *vùltun* 688. Resisto, obfisto, repugno, conatibus alicujus occurrere, se opponere, impetum ejus reprimere, audaciam frangere, contradicere, *cochimn*. Fugio, fugam arripere, capessere, se in fugam conjicere, fugæ se mandare, commendare, se fugæ v. in fugam dare, fuga sibi confulere, aufugere, *nulln*. Lascivio, attrectare aliquem, se invicem attrectare, petulanter colludere, *mtatun*. Factis turpibus gloriari, se de voluptatibus jactare, gloriose sibi de flagitiis blandiri, *dallian*. Errare, peccare, *rulmen*, *crin*. Ita in angustiis hærerere, ut nec progredi nec regredi possis, item, ita defatigari, ut vocem, loquelam amittas, *mrin*.

491. Exempla. *Vai ni mollvùn*, calet, fervet ipsi sanguis.

Aiùpran mo entumallebi ta ni ge quidu ta ni votm, summo amore damnum illi maximum intulit.

Peumabin, vidi illum per quietem, per quietem mihi visus est, dormienti objecta mihi est ipsius imago.

no aiùvali ta DIOS, DEUS O. M. supra modum est amabilis, supra omnia diligendus.

Ma-

Marichi aiulan, nolo, nullo modo, nequaquam, minime, nullatenus.

Marichi lali rume, *Patiru getulaian*, citius me vita exuent, quam religiosa veste induar.

Ta mn prquechi aiubiel Tue tu dgu! O cœcas hominum mentes & cœlestium inanes, non sordet terra, dum cœlum aspici-tis?

Rupal dgu gechi aiùquebin, non est mortale quod opto.

Huifi ta ni duam, jam voti compos sum, quod quærebam inveni.

Deuma ta mi pemom v. mi pemobium v. mi pebin v. mi pebiel, *tepen amotun*, postquam te vidi, libens abeo.

Unamtuiaiquei, est concubinarius, fornicator, turpibus assuetus.

Llumquechi v. elcagechi nuaiiaiquei, clam, clanculum se sceleribus astringit, polluit, caute quidem, sed non caste.

Elcagechi ta ni chao mo, *v. quimnolu ni chao*, *v. ni quimnoel ta ni chao*, *tipatui v. tipapatui*, exiit patre incio.

Deuma ta ni nuapemom, *ina tpugequei*, amor in odium conversus, post cornua verbera.

Glamun ni huerilcan mo, me facti pœnitet, egomet me de meo scelere reprehendo.

Udalei ta ni piuque, doleo ex toto corde,

guman gei vachi dgu, dolendum, pro dolor, res sanguineis lacrymis jure merito deploranda.

Regimatuqueimi, lacrymis assiduis conficeris, contabescis.

Nochicage, manum cohibe, animo impetra, furorem, iram, &c. sustine.

nasapape ta mi piuque, quiesce, conquiesce, ad tranquillitatem animi redi.

nopinualai, vitiosam suam naturam domare, castigare, comprimere, pravum ingenium suum corrigere nescit, non didicit.

432. PARS TERTIA.

DE

CIVITATE EJUSQUE PARTIBUS.

Terra, tellus, humus, *mapu*. Cælum, cælum, cœli, *Huenu mapu*. Terra, orbis terrarum, *Tue mapu, vachi mapu*. Mundus, mundi universitas, universa rerum natura, cælum & quidquid cœli ambitu continetur, *vill mapu*. Hispania, *Huinca mapu*. Mauritania, Anglia, Gallia, Germania & reliqua Regna omnia & singula, *Muru-Huinca mapu*. Provincia, Regio, *udan v. vutan mapu*. Civitas, oppidum, castellum, pagus, arx, *cara, vûta cara, pichi cara*. Urbem condere, *caran*. Destruere, excindere, evertere, vastare, delere, diruere, excidere,

dere, *entucaran*. Locus ubi Troja, urbs, &c. fuit, *carahue*. Vicus, pagus, *pichi cara*. Missio sanctæ Fidei, *santa Fèe mapu*. Reductio, Conversio Tucapelina, Araucana, *Tucapel mapu*, *Arauco mapu*. Littus, ora maritima, *lafquen mapu*. Sinus, fundula, *tùhuer*, *gion mapu*. Ufus, consuetudo, mos loci, *ad mapu*. Dominus, possessor terræ, *gen mapu*. Se loci moribus accommodare, *mapun*. Solum vertere, alio migrare, commigrare, sedem, domicilium mutare, *maputun*. Domus, domicilium, ædes, *ruca*. Via, trames, platea, callis, *rpuú*, *rúpu*. Viam capere, captare, *rputun*. Viam ire, *rúpun*, *rpu*. Via arenaria, *cuyum rpu*. Via recta, *huif rpu*. Bivium, *epu rpu*. Trivium, *caql rpu*, Via arcta, angusta, *úped rpu*. Limes, confinium, *qcham*, v. *afmen mapu*. Desertum, solitudo, *uhue*. Locus ab arbitris liber, remotus ab omni turba, *mlelohue*. Regio meridiem versus, *Hillù*, *huilù mapu*. 746. Incolæ, *Huillúche*. Versus Septentrionem, *Picu mapu*. 746. Montes Andes, *Pire mapu*, *pire mahuida*. Horum montium incolæ, *PehuenChe*. Indus transmontanus, *Puelche* Cis montanus, *Levun mapu che*. Mons, *mahuida*. Collis, *pichi mahuida*. Collis perpetuus, *huivolen*. Montes in quibus Majores suos, aiunt, diluvium evasisse, *tegteg*. Terra peregrinorum, *via-*
Z 3 *torum*,

torum, *uútan mapu* Alia, diversa terra, *udan v. uúdan mapu*. Finis, extremitas, ultimum, extremum, culmen, vertex, cacumen, supercilium, calx, *huechun*. Apricus locus, *núcúmgelu*. Specus, spelunca, antrum, spelæum, *renú*. Regio in novem Regiones subdivisa, *ailla Rehue*. unde *meli-Rehue*, *Quechurehue*. Conciliabulum v. convocatio Machiorum, Machios advocare, convocare, *Rehuetun*, *geicurehue*. Conditores, Fundatores, Expugnatores, qui primi urbes condiderunt, gentes debellarunt, armis subegerunt, in ditionem ac potestatem suam redegerunt, *llin mapu*.

493. Patria, natale solum, *maputu, huim*. Patriota, quibus est communis Patria, *maputu Che*. Recta tendere, recta ad forum, templum, curiam, &c. tendit, *huifiaun*, *huifcontun*, *rito*, *ritolen*, *ritoclen*. Aberrare a via, *crù iaun*, *hueluln*, *nain*, *gun*. Deflecto, hic de via deflectere debemus, *chican*. Circumeo, per circuitum iter facere, præstat per dispendium ire, quam compendio perire, *ollon*, *huaichifn*. Ambio, circumdo, cingo, *ollon*. Ambitus, circuitus, anfractus, obsidio, *ollol*, *huaichif*, *huaidùf*. Erro, in errorem labi, delabi, incidere, deferri, errore capi, duci, a recto tramite deflectere, declinare, *crin*, *crùn*. Viam docere,

re, indicare, ostendere, *dallquin*. Viam monstrare, ducem se præbere, *giuln*. Ad latus transire, *quineple rupan*. Venio, pervenio, devenio, *acun*. Diverfor, diverto, hospitium, diverforium, *elun* orbis, circulus, *tùhuer* Circulum describere, in orbem stare, *tùhuern*, *tùhuercien*. Ora, margo. limbus, *úpl*. Discedere, egredi, se subducere, *tuun*. Casu occurrere alicui, aliquem offendere, in illum incidere, *tafentun*. Alio migrare, *ca maputun*. In aliam domum immigrare, *ca rucatum*. Iter facere, tendere, pergere contendere aliquo, *uùtan*, *utan*. Viator, hospes, peregrinus, *uùtanche*. 849. Divido, dividi, distinguere, distingui, separare, separari, *uùdan*. Ambulo, gradior, ingredior, gradum facere, *amon*. Redeo, revertor, remigro, remeo, repeto, restituo, *unon*, *unotun*. Ut redeat, restituat efficere, *unoln*. Restitutio, restituo, *unoltun* 847. Circumeo, vagor, vagum errare, *hualln*, *hualliaun*. In circuitu, *huall*. Sepio, vallo, circumdo, urbem obsidere, obsessam tenere, obsidione cingere, premere, corona urbem claudere, sepire militum copiis, *huallman*. Assuesco, consuesco, insuesco, dare se in consuetudinem, *huimn*. Finire, finis, terminus, extremum, hic finem facit, *huechuntun*.

494. Exempla. *Chili, Chilli, Chile* Regnum Chilense in America meridionali, quod incipit in *Copiapo* sub gradu 28 latitudinis meridionalis, ubi dividitur a Regno Peruviano, & protenditur Baldiviam sub gradu 40 ejusdem latitudinis, & ultra. Huc pertinet *Chiloe* Infula, & plures aliæ sub gradu 44 & ultra. Item Provincia Cuyana ubi Mendoza sub gradu 32. v. 850.

Vill mapu ni cùllin ni vla no, DIOS ni vla mtn, Chili mapu mo unomean, pro toto mundo in Chilim non ibo secundo: Proque Deo solo semper adire volo. 1775. anno meæ ætatis 62. Coloniz Agrippinæ.

Indi Chilenfes vocantur *Reche, Chili v. Chilli Che.* 698.

Notandum discrimen inter Indos & Indianos, nam hi sunt quidem nati in India, sed a parentibus Europæis, vel saltem ab illis oriundi, & plerique ab Hispanis: Indi autem sunt prognati & oriundi a meris Americanis.

Meli vùtan v. uùdan mapu gei, Terræ Indorum dividuntur in quatuor diversas grandes Regiones v. Provincias:

Lafquen vùtan mapu, Terræ mari adjacentes.

Ragitun vùtan mapu, dimidia pars terræ planæ, sita inter terras mari adjacentes, & alteram dimidiam partem, quæ vocatur

Ina

Ina pire vùtan mapu, Terra plana vicina montibus perpetua nive coopertis, denique quarta Provincia est

Pire vùtan mapu, montes Andes semper operti nive. 850

Cacùl vùtan mapu, Commercium, consuetudo, familiaritas, communicatio, amicitia, &c. quibus utuntur invicem Indi harum quatuor Provinciarum.

Unomen mapu mo, redeo, sum redux e terris Indorum.

gemen cara mo, eo v. ivi ad civitatem.

Mlequen ruca mo, sum domi, domi me contineo, intra domesticos parietes.

Rupaian lewvu mo, tranſibo, trajiciam fluvium.

Uan Arauco mo, eo v. ibo Araucum.

Miaullen Huaiquilafquen, tuutun millavùdú mo, ivi ad Huaiquilaf, unde redux salutavi Millavúdum.

Utuan pu ruca, eo, ibo, redibo, revertar domum.

Aldúnman v. aldunmamen Penco v. Penco mo, cunctantius egi, diutius moratus sum, moram feci in urbe Conceptionis.

Pichinmapan, venio moraturus paulisper, non traham, non nectam moras, post bidduum, triduum, quatridduum iterum me viae, itineri committam.

Huinamtuquen ca mapu v. ca rucatuu,

alio migro, sedem, domicilium muto.

Vill che ta ni mlen mo, gellei cutancaquechi mo gen, quo quo te vertas, omnia plena malis.

Cùmelechi che ta ni mapu mo, ca mapu em! pilai, aliena non desiderat, sorte sua contentus, cui domi suæ bene est, domi suæ se continet.

Mapu em! o natale solum! sed quis me transferet illuc?

Lafquen puhuentu inche, mea Patria oræ maritimæ adjacet.

Cupachi Che Porem meu, quidam Poremâ adest.

Inche cautùn che vemabun? ego Imperialis hoc facerem?

Cuivi pu cara mo Villarica cara marichi iod cùme comùtun gebui, ex priscis civitatibus erat oculis gratissima urbis divitis seu Villaricæ amœnitas, sita erat ad prospectum pulcherrimum, eo situ gaudebat, eo loco constructa erat, ut undique aut nemoris prospectu, aut hortis amœnissimis & grata agrorum varietate delectaret.

Teye huentu rupai, inche llechi, ego sum, qui hac tranflit.

Chumzei ta mi miaun, quid tu hic, quid agis, quid hic circumspicis.

Chuchi v.inei cam ualu, iturus quis? ubi est?

Chuchi

Chuchi rpu, ubi est via, quo ducit? qua itur? an est lata, angusta, trita, æquabilis, num anfractus, salebræ, suntne viæ flexus ad dextram, ad sinistram, lævam: estne recta, publica, prætoria, militaris, danturne semitæ & diverticula?

Rito ucai vachi rpu, recta ducit hæc via.

Hueragei veichi rpu em! viam suscepisti satis incomodam, in viam satis difficilem te dedisti, laboriosam viam ingressus, aggressus es, plenam difficultatibus viam inivisti, inisti.

gbi rpu, via evanuit, e conspectu se proripuit, ex oculis evolavit, aditum non video, nec invenio exitum.

Teye rpu ta in cupamoabum, En viam, quam captare, qua ingredi, proficisci debuissimus.

Ramtu Chelu ta ni utangen mo, nuilai, iter ut teneas, linguam habes.

Aldun amoimi munan antu mo, longissimam brevi tempore viam confecisti, percurristi.

ni amoum v. amolu inche, dum v. interea temporis quo iter facio.

Va mo ula udapabin, hic, in hoc loco sumus digressi, disjuncti, separati, hoc ipso in loco discessimus, ab eo sum divulsus, moleste tuli a complexu ejus distrahi.

Taftulabin, non incidi in illum, illum non reperi, offendi.

Hue-

Huelulbin, non vidi illum, uterque aliam ingressus est viam.

Vaple miauqueam, huc, horsum veniunt.

Pirpuabin, dicam obiter, in via, in itinere narrabo.

Irpuaïn, comedemus in itinere, v. ibimus, transibimus ad prandium, cœnam, &c. v. faciemus iter & eadem opera comedemus.

Yerpuaeneu, in via, itinere discedet, & ad me equo, curru, rheda avehendum, aportandum veniet.

Dugulrputuabimi, redux illi obiter loqueris, v. in via, in itinere eum obiter invises.

Quinenple co rupage, deflecte non nihil ab aqua.

Chumtn pu mlei Mapuchu ? quantum distat, quam longe v. procul abest urbs Jacobopolis Regni Chilensis Metropolis ad fluvium *Mapuchu* sita.

Pichi pu mlei Pire Mahuida, montes Andes non longo hinc intervallo distant.

Quintuquen ta ni eluam v. elual, hospitium, diverforium quæro.

Elun eluaïn, diverfabimur ubi facultas dabitur.

Yebige mencun ta ni elupuam mo, fer, perfer, porta, vehe, advehe sarcinas, impedimenta ad hospitium, ad diverforium.

Miauchelai va meu, desertum hoc & solitudo est.

Cheu

Cheu uùnmaini, ubi noctem transegisti, duxisti, traduxisti.

Che miauquei, sentio homines, homines percipio.

Amoain v. amoan pign, dixerunt se venturos.

Pepi ulaian piai, dicet se venire non posse.

Veula amocaquen v. ni amocaquen, prima vice iter facio, suscipio, itineri, viæ me committo.

Iod cùmeabui ta ni utuabuel, ta ni mleccatuabuel mo, præstat me ire, quam manere hic.

Adochi, expecta paulisper, parumper, aliquantulum.

Quine natù gei v. nahal v. nahel, en descensum, descendendum est.

Tva ta ni epu natù, jam bis descendi.

Tva ta ni quine natùn, hæ sunt primæ vires, quod descendam.

Nacmn, demitto, alium demittere.

gepai mapu mo ta ni raquigeam pu ulmen mo, ingressus est Provinciam, ut a Caci-quis dona honoresque referret.

Lapai Chili mapu mo, in Chilim moriturus advenit.

Inche ni tuumom v. tuuuyen mo; v. tuuuy-eum v. inche ni tuuuyeel mo v. inche tuuuyen, eimi mlecatuimi, cum ego abirem, v. me abeunte, tu mansisti.

Anù

Anù Patirupai, Patres veniunt hic habituri domicilium, sedem hic constituunt, collocant, figunt.

Vill vemgei, vill vemgeign, vill vemgein: *quine trn inchin*, si quis Parisios indoctum mittit asellum, qui fuit hic asinus, non ibi fiet equus.

Vill mapu gequei ta ni ad, si fueris Romæ Romano vivito more; si fueris alibi, vivito sicut ibi: non erit illusus faciens sicut obtinet usus.

Cùme miaun, habui (Laus Deo) iter factum & felix.

Ipan, v iputun ta ni ruca mo, veni, perveni, adveni domum hora prandii.

Uali Chillan, yumvel ipuan, profecturus Chillanum yumbeli prandebo.

Mapu mapu iaun, ex alia in aliam Regionem migrare, proficisci, vagari

Mivù antù mo wùtaiaimi, intrat quot tempus, dies iter institues.

Anùpai vachi mapu mo, venit sedem hic fixurus.

Ahue cupatuabui? tam cito rediret?

Aretuyecupan cahuellu, sum advectus equis meritoriis

Aldùcutancaiecupan, iter habui incommodum & laboriosum.

Anca unomei, regressus est dimidio itinere jam confecto.

495. CAPUT I.
DE INCOLIS CIVITATIS.
ÆTATIS DIFFERENTIA.

Infans, recens natus, *llud pnen, hue pnen*.
Pupus, infans, pufio, parvulus, *pichi pnen*.
Puer, *pnen*. 811. *huilteu*. Juvenis, *hueni*.
Adolescens, *hue che, huentu, cona*. Vir perfectæ, corroboratæ, confirmatæ ætatis, *ragin huentu*. Vir major natu; ætate provectus, *teu, v. teu huentu*. Vir grandior, ætate ingravescente, *tem*. Senior, affecta ætate, in senium vergens, *allue tem, allue vùcha*. Senex, *vùcha* 689. Senex ætate confectus, *úmein* Senex ætatis extremæ, decrepitæ, *úchùspun* Pupa, infantula, *pnen*. Puella, virguncula, *úllcha* 853. Adolefcntula, *ùllcha, hue mallûen*. Puella adolefcntula, *mallûen*. 772. Virgo nubilis, viripotens, matura viro, & nuptiis tempeftiva, *hue domoche* Fœmina, mulier, *domo*. Vetula, *tem, tehu v. teu domo*. Anus, *cuse, cuye, cude*. 710. Decrepita, *pl pl, templecahue*. 837 Majores, *cuiivi che, unen me, putem*. Pofteritas, ftirps, genus, *elpa*. Conditores, fundatores, truncus, *lin, llin mapu*.

496. Effe, exiftere, nafcor, edor in lucem.
gen. Dare exiftentiam, *geln*. Dare effe humanum, facere hominem, *chen cheln* 203.
Refurgere, ad id, quod erat, redire, *getun*.
Nafci

Nasci, vitam ingredi, spiritum de cælo haurire, vitæ limen attingere, item: herbas erumpere, *lleún, lleún*. Vivo, vitam agere, degere, spiritum ducere, *mogen, lihuen*.
 Genero, gigno, *yalln, votmn*. A patre genitus, *yall*. Pario, enitor, foetum in lucem edere, gignere, procreare, liberos suscipere, *conin*. Virum consummare actum venereum, *elmen*. Mulierem, *elgen*. 490.
 Prægnantem, gravidam, foetam esse, parturire, *vuquigen*. Facere abortum, foetum immaturum edere, *lludcún*. Abortivus, immature editus, *llud*. Partum medicamenti abigere, abjicere, accelerare, *lludcúmn*.
 Secundæ, secundinæ, *cúclin, cdin*. Sugo, lac ex mammis ore elicere, haurire, *moyun*. Lactens, *moyulu*. Infantem lactare, uberibus admovere, *moyuln*. Lactans, *moyulquelu*. Pascere, alere, educare, *temmúnn*. Nomen, *uúi, uúi*. Nomino, suo nomine aliquem appellare, vocare, nomen ejus enunciare, *uúin*. Nomen habere, ede tuum nomen, qui vocaris? *uúigen, uúitun*. Indere, facere alicui nomen, *uúiln*. Cresco, adulesco, *temn*. Malum serpit, gliscit, auget, *irùn*. Ætas perfecta, *teun*. Senescere, consenescere virum, *vúcha yecuúmen, vúchan*. Mulierem, *cuden, cuyeyecuúmen*.
 Alo, pascio, sustineo, sustento, *mogeln*. Blandissime aliquem tractare, demulcere, suavissime

sime appellare, benignissime habere, blandiri alicui, blanditias alicui adhibere, festivum & blandum se illi præbere, exhibere, *manpuùn*. Vagitum sive fletum infantis demulcere, motu, cantu sopire, lenire, *negùmn*. Uncinulis vestem astringere, infibulare, *núcùrn*. Nudare, aperire pectus uncinis aut globulis solutis, diloricare vestem, *entumoyun*, *entunùcùrn*. Effici sicut parvulus, se submittere, despiciatui se habere, *pnencaun*, *pichilcaun*. Nutrix, *moyulvoe*. Altrix, *ilelve*. Doctrix, *quimelvoe*. Genus, progenies, familia, gens, stirps, claris ortus parentibus, avis, majoribus, nobili genere, ex illustri familia, clara stirpe, Regia progenie, clarus majorum imaginibus, *cùga*. 715. In meis insigniis perdicem præfero, *vùdù pu huentu inchin v. inche*. Meum stemma, meum nobilitatis monumentum est a lapide, *inche cura pu huentu*, *cura inche ni cùga gei*.

497. Exempla. *mivù tipantu geimi*, *chumteni ta mi tipantu*, *chumtn tipantu geimi*, *ni-eimi?* quem annum agis? quot annorum es? sum sexagenarius, sexagenario major est, annos natus magis sexaginta, vigesimum annum ingreditur, attingit, init, vigesimum annum ago, nondum explevi.

Deuma uùì elgei, jam inditum est ipsi

A a

no-

nomen, jam est baptifmate initiatus, luſtrali aqua ablutus, ſacro fonte luſtratus.

Uſilen ta ni votm, filium meum baptifmate expies velim.

Inei pigeimi? quod eſt tibi nomen, qui vocaris?

Pedro pigen, Pedro ta ni uſi, Petrus appellor, Petrus v. Petro mihi nomen eſt.

gelai Chriſtiano, Chriſtiano gelan, non ſum Chriſtianus, Chriſticola.

Inei Pedro ni pigen? cupaiſi piam v. pigei: gelai piam, quis vocatur Petrus? illum arceſſitum volunt, dicunt abeſſe.

Mtmelelen Liencura ta ni votm Huenumilla pigelu, arceſſe, adduc, voca filium Liencuræ, qui Huenumilla appellatur.

Uſintugelai rume, pegelupatui, lupus in fabula, vix nominatus quando præſens.

Vill dgu gelbi ta DIOS, res univerſas Deus fecit, effecit, creavit, rerum omnium auctor & effector Deus eſt, a Deo cuncta profecta ſunt, ab uno Deo principium habent, originem trahunt.

ni cheel tua, hunc ego bonis moribus inſtruxi, liberalibus diſciplinis erudiſi, honeſtis ac piis documentis formavi, imbui, inſtruxi.

Chuchi nuque mo geuyei tua venten huera-gelu unde hic abortus, hoc hominis monſtrum, hoc ſcelus?

Hucnte

Huente glam temlaimi, ne vestigium quidem honestæ educationis in te apparet, omnis humanitatis & urbanitatis expers es.

Huente glam temmquebi ta ni puyall, liberos suos honeste educat, liberaliter instituit, bonis moribus informat.

Yetupalu ta ni huera ad, cùme che gepalai rume, non procul a proprio stipite poma cadunt, qualis pater, talis filius, non abhorret a moribus matris filia.

Pnencaunolmn, poulaiaimn huenu mapu mo, nisi efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.

Aldù gùmavoe gei pichique pnen, parvuli sunt plorabundi, in fletu nimii

Tva ta ni pnencaun, hæc sunt parvulorum oblectamenta, pueriles nugæ.

Ipuzehuequile veichi pnen, satis superque lævitus est, non vapulet amplius iste parvulus.

Ahue tipanmalai ta ni voro pu pnen, pueris non statim dentes erumpunt.

Ta mi conigemom cùtu nielleimi veichi cottu, a die natali, ab ipso vitæ limine, ex quo vitam ingressus es, in lucem susceptus, editus, ex quo lucis usura frui cœpisti, illo nævo tinctus es.

Quine huaranca, relûe pataca, relûe mari, epu tipantu JESU Christo ta ni lleùmom, salutis nostræ anno, a Christi ortu, a partu

Virginis, a Christo nato, ab orbe redempto 1772.

Vemgebui veichi dgu, inche huinoltubun, id temporis, in illo tempore quadrupedis in modum ambulabam, nondum mihi puero rationis lumen affulferat.

Amoge huera hueni, uia ula conigeimi quimlcamoabuin, apage, apage te, apage sis ridicule! vix heri natus, nunc nos doceas.

Ta ni hueni tva, hic est mihi cordi, familiaritate amicitiaque conjunctus, ex meis intimis est.

Titi cani huilteu! en nequitiam illius parvuli.

Ella que pu hueni adtubign ta ni cùllpai-tuual, pueri solent supplantare se invicem, & pede supposito ad terram impellere, de-jicere.

Vachi pitu pitui chei ta ni vùchagen, in una ergo sede morantur senectus & papulæ? a vitiis virtus, non grandior eximit ætas.

Vùchageprai, est senex capularis, decre-pitus, senio & ætate confectus.

Pepalabin v. quimpalabin ta ni chao, eram infans, pulsio, quando patrem amisi.

DIOS ta ni mogen llechi, Deus est vita mea, quantum vitæ mihi Deus indulerit, in ejus obsequium exigam, libenter pro Deo, eodem Deo juvante, mortem perfe-ram, subibo, oppetam, obibo.

Ula

Ula geachi mogen quintuqueimi, veimo raquilabimi veula gechi mogen, præsentem vitam contemnis, quia inquiris futuram, moreris morte prima, ne moriaris morte secunda, terram despicias, quia cælum respicias.

Ayarn v. ayargen, ne unus quidem est in meo capite pilus, qui non albicet.

Eimi mogelen v inche ni mogeleteuchi che eimi llechi, v. eimi ta mi mogelalinche, meus altor tu es, ego alumnus tuus,

ni chao ni mogebum, patre meo nondum vita functo.

Mogeam peuqueam, occurrunt homines, nequeunt occurrere montes.

gelai ta ni mogeam, mihi defunt, quibus sustententer, victitem, alimenta.

Huera mogen, hueraquechi mogen, tenui victu, tristi mendicitate vitam exigo, traho, produco, tolero.

Inchin lasquen cûgagëin, ego ex illorum sum familia, qui lasquen appellitantur.

ûnm ta ni cûga, ûnm pu huentu inche, nostra stirps ab avibus nomen defumit, mutuatur.

498. Diversitas conditionum.

DEUS, DIOS. 720. *Re Apo.* 584. 585.

Papa, summus Pontifex, Pontifex maximus, Ecclesiæ Catholicæ Hierarcha, *mu vûta Apo Patiru.* 584. Archi Episcopus, Hierarcha,

Vuta Patiru ni Apo. Episcopus, Pontifex, Antistes, *Vuta Patiru.* Generalis, totius Ordinis, Societatis, Congregationis Præpositus, *pu Patiru ni Apo iod vuta Apo.* Provincialis, Provinciæ Præpositus, Præfectus, Moderator, *pu Patiru ni Apo.* Præful, superior dignitate, qui subditos habet, *Apo Patiru.* Subditus, subjectus alicui, *pichi Patiru.* Sacerdos, Presbyter, *Missan Patiru.* Religiosus, religiosæ vitæ cultor, *Patiru, Pachiro, Pachiso, Padre, Paye.* Imperator, Cæsar, Rex, *mu Vuta Apo.* Augusta, Imperatrix, Regina, *mu vuta Apo ni Pinom.* Pro-Rex, Præses, *Vuta Apo ni Apo.* Dux, Princeps, &c. *Vuta Apo.* Duces, Præfecti, Tribuni, Centuriones, &c. *Apo. 682.* Cui exigua potestas, jurisdictio, &c. *pichi Apo.* Cui minor, *iod pichi Apo.* Cui major, *iom Apo, iom vuta Apo.* Caciquius armorum pro tempore Præfectus Generalis, *Toqui.* Caciquius, Toparcha apud Indos, *Cacique.* Baculum portans, *mamll nielu.* Imperatoria rudis, *Toqui.* Caciquius, vir nobilis, dives, locuples, *ulmen. 853. 845.* Miles, *cona, huentu.* Pedes, *epu namun.* Eques, *cahuelluluchi cona.* Servus, famulus, juvenis, *hueni, quintudgu.* Indus, *ReChe. 698.* Crucis infligne v. cruce inflignis, cum divite censu habens Indos commendatos, *gen che, elval che.* Factionis

tionis princeps, dux, caput, *nudol.* esse, *nudoln.* Hispanus, *Huinca.* Alterius nationis cujuscunque, *MuruHuinca.* Dominus, *chinur.* Domina, *chinura.* Herus, *huinca,* Famulus, servus, mediastinus, agaso, mulio, &c. *yana, yanacona.* Famula, ancilla, pedisequa, *China.* Advena, externus, peregrinus, *ca Che.* Peregrinus, viator, *wùtanChe.* Clienſ fiduciarius, tributarius, *hue che.* Plebejus, *cùgen. 715.* Liber, *llúdche. 770.* Captivus, mancipium, *reuche, tavaicoche.* Niger, *curùche.* Pauper, *cunùval.* Vagus, qui vagam vitam ſequitur, nec certum habet domicilium, *huallqui.* Mendicus, *huananma.* Artifex, opifex, *caman.* Magnarius negotiator, qui in negotiis agendis alicui reſpondet, *con. 708.* Nuncius, tabellarius, *huerquen.* Cursor, tabellarius, *acutu-chillcavoe.* Barbarus, *iloche.* Magnates, *pu Ulmen.* Magiſtratus, *Toquin, pu toqui-quelu.*

499. DEI locum obtinere, in Dei locum ſuſſectum, ſubſtitutum eſſe, *DIOS ni vlamlen.* Adminiſtro, guberno, regno, *toquin.* Herum habere, *huincayen.* Gaudere alicujus patrocinio, *ùncoyen* Refugium, perſugium, *ùnco. 855.* Magnifico, familiam ſuam divitiis & honore auxit, illuſtravit, clariffimam & ampliffimam fecit, ad ſummum

dignitatis fastigium extulit, ad magnam potentiam evexit, *ulmenelen*. Concedere postulationi alicujus, postulatis annuere, precibus cedere, *eapin*. Despicere, contemnere, negligere, *eapilan*. Repulsam ferre, accipere, *mton*. Dare repulsam, *mtoln*. Aliquem Regi v. ad Regem legare, legatum mittere, *huercùn*, *huercùln*. Legationem agere, gerere, obire, legationis munus exequi, legati munus obire, *huercùgen*. Donum, munus reverentiæ & honoris causa oblatum, *camaricu* 693. Donum gratuitum, mere gratuitum, *mari mari*, *re mari mari*. Eleemosynam petere, rogare, corrogare, stipem ostiatim cogere, panem quaeritare, *lihvetun*, *mogetuiaun*. Tua Paternitas, *ta mi Patirugen*. Vestræ Paternitates, *ta mn Patirugen*. Vos Hispani, *ta mn Huincagen*. Nos Indi, *ta in Chegen*.

400. *DIOS Re Apo mtn*, Unus Trinusque DEUS qui regnat in orbe, qui solus Dominus, solus Sanctus, solus Altissimus, Ens unum necessarium.

gei Dios, *gei Toquin*, Est Deus in cælis, res cunctas ipse gubernat.

Quidu moulu ta Dios, Deus nulli est obnoxius, nulli devinctus, nemine indiget, in se, ex se ipso & per se ipsum subsistens.

Quidugen, *ta ni quidugen mo*, *cùmei ta Dios*, Deus in se, per se, & ex se Optimus, Maximus.

Hue-

Huenu mapu, Tue mapu, vill ca que dgu vemvoe, eltuquclu, Toquiuelu cai, DIOS pigei, Ille O. M. Naturæ Parens, rerum Conditor & Creator, mundi Opifex, Artifex, Parens & Auctor, qui cuncta ex nihilo creavit, condidit, finxit, formavit; qui rebus omnibus præest, imperat, dominatur, sub cujus potestate & arbitrio sunt omnia, a cujus voluntate, nutu & imperio pendent univërfa, qui omnia regit omnipotens, temperat, moderatur, administrat, cujus Divino confilio ac providentia omnia geruntur; ille vocatur Deus, Deus Optimus Maximus, humanarum Divinarumque rerum Moderator & Rector, qui sine labore ullo cuncta regit, & gubernat Providentiæ suæ clavo.

Mu raquivalgei ni piel ta DIOS, in primis Deum O. M. sancte, religiofe, caste & pie venerari & colere debemus, summa pietate, cultu & veneratione Divinum Numen profequi, adorare, revereri & observare par est.

Apo miauquei v. Apo vemgelu miauquei, Regem credas, ita incedit.

Vuta apo gevalimi, Imperio dignus es, mereris Rex esse.

Apobi, illum fecit Superiorem, Præterem designavit, renunciavit, aliis præfecit.

Apoeneu, apoleneu, apoeleneu, aponmaeneu, elueneu ta ni Apogeam, elueneu ta ni apogeal, Superioris dignitate me ornavit.

Lonco gei, habet subditos.

Vuta Lonco gei, insigni Præfectura ornatus, multos subditos numerat.

Quidu Toquiunquei tua, suo vivit arbitrio. *gelai quidu toquiun*, non est sui juris.

Cagecagei chegen, magnum est inter homines discrimen, homo ab homine differt, multis idem nomen sed non omen.

Inche ta ni inche geum v. ta ni inche gen mo, *vemabuimi cam*, cum sim qui sum, id faceres.

Ulmen inche quine ovifa muntunmaiabuen, tu mihi Caciquio ovem abripias.

Mapu che toquiaviu Apo cam, Indus Præfidi mandet, imperet.

Apo ni age mo, coram Præsïde, in conspectu Prætoris.

Vill ni age mo, in omnium ore atque oculis.

Ragin pu ulmen, coram omnibus Caciquiis.

Mu Che, Homo nobilis, illustri genere, honesto loco natus, clarus natalibus, honestus, generosus.

Ulmen toquibi, laute, splendide, magnifice illum habuit, tractavit, accepit.

Quidu duamn, esse sui juris.

Inche iod eimi v. noeimi, te præcedo, non es mihi comparandus.

noulaign, uyauign pu Patiru, Patres Missionarii sunt honore ac dignitate pares.

Aldu

Aldù huei ta ni uñautuacium eimi, ingens est inter utrumque discrimen.

Uñaugenochi che huimuquelai, non in una sede morantur Majestas & amor.

Patiru getui, religiosæ militiæ nomen dedit, est in Religionem ingressus, religiosam vitam iniit, est amplexus, suscepit, ad Religionis portum confugit, se recepit.

Ta mn Patirugen anùmmapuqueimn, vestræ Paternitates pacem inter dissidentes constituunt, discordias sedant, seditionem comprimunt, dissidentium animos placant, ad concordiam adducunt, inducunt, revocant, discordiarum incendia extinguunt, restinguunt.

Eimn chaoyemoli, inche cai votm yeuain, si ego apud vos patris locum obtineo, vos mihi filiorum loco eritis.

Inei ta mi Huinca? quis est tuus Herus.

Yanaieeneu vachi Huinca, huic Hispano servio, inservio, in servitio famulatu hujus Hispani sum.

Cùlmeien ta mi huincaiebin, desidero, cupio, opto esse tuus famulus, minister, servus.

Ca chelan inche, non sum advena, externus, peregrinus.

Cunival inchin, cumùvalgein inchin, tenuissimi & egentissimi sumus, extrema laboramus inopia, pedem ubi ponamus in nostro, non habemus, Codro & Iro pauperiores sumus.

Ovicha caman tva, v. tva ovifa caman gei,
hic est Opilio, Upilio, pastor ovium.

Huerquen, huerquen nami, mitto nuncium
alium post alium, nec ullus apparet.

Mlge pigelu mlvalen piquei, quod ego huic,
hic alteri faciendum imperat.

Inche vemge pibin, ego facere illum jussi,
jussi ut faceret.

Mi vemn vemaimi, fac quod in te est.

Pdamuniebi ta ni che, sui nimium sibi su-
munt, tribuunt, confidunt, arrogant.

Apo eign malopaqueign, Rex cum suis
bellum contra nos adornat, conflat, apparat.

Amat ni Apogen mo deftugeti Betancur,
D. Emmanuele Amato Præsides captus est
Betancurus.

Dugucloaiu Apo, una loquemur Prætori.

*Taftudugubigu v quineola v. ina dugubi-
gu Apo LLancarelmu Nahuelgru cai,* uter-
que LLancarelmus & Nahuelgrus una Præ-
sidem allocutus est.

Ibùm che. 753.

Vill Toquin afyecumei em! Regnabo, re-
gno, regnavi, sum sine regno.

501. Cognationum varii gradus.

Cognatio, affinitas, *gillan. 730. wùtamon.*
Proavus, abavus ex Patre, *iom Lacu.* Pro-
avia, abavia, *iom Chuchu.* Proavus, abavus
ex Matre, *iom Cheche.* Proavia, abavia,
iom

iom Cucu. Avus ex Patre, *Lacu.* Avia ex Patre, *tutu, Chuchu.* Avus ex Matre, *Cheche,* Avia ex Matre, *Cucu.* Pater, *Chao.* Mater, *Uuque.* Patruus, *Malle.* Amita, *Pallu, palu.* 797. Avunculus, *Huecu, llopu.* 769. Matertera, *nuno.* Filius Patris, *votm, mu votm.* Matris, *coni huentu.* 708. Filia Patris, *Nahue, nahue, nau.* Matris, *coni domo.* Frater, *peni.* 801. Soror, *lamüen, llamyen.* Gemellus, geminus, *cüne.* Ejusdem Patris, *penihuen.* Ejusdem Matris, *uteri, quine pue, quine püta.* Nepos patris, *Lacu.* Matris, *chedcui.* Abnepos, pronepos patris, *iom Lacu.* Matris, *iom chedcui.* Eodem patre, *quine Chao.* eadem Matre, *uterini, quine pue.* Patruelis, filius fratris, *peni votm.* Sobrinus, filius sororis, *lamüen coni huentu, chocum.* Amitinus, *nene, uüdan peni.* Confobrinus, *llopu.* 769. Neptis patris, *llalla.* Matris, *llalla.* Abneptis, proneptis, *iom llalla.* Patruelis, *peni nahue.* Sobrina, *lamüen coni domo.* Amitina, *uüdan lamüen, nene.* Confobrina, *llopu, müri.* 785. Propinus, affinis, *chale.* Sorores, *llame.* 765. Fratres, *peniun.* Pater & filius, *votmhuen.* 204. Mater & filia, *conihuen.* 204. Omnes alicujus familiæ, generis, stirpis, Nationis, *Cheun.*

502. Est mihi cum illo jus cognationis,
cogna-

cognitione mihi conjunctus est, commu-
nitione sanguinis devincti sumus, ejusdem
gentis & familiæ sumus, *monmahuen. 782.*
Patris loco habere, *Chaoien. 500.* Amici-
tiam cum aliquo conjungere, contrahere,
inire, instituere, in alicujus amicitiam in-
cidere, recipi, *peniun.* A principio, ab ori-
gine, linea recta, *müllin.*

503. Exempla. *Chemyebimi vachi huentu?*
gen conigen mo, quæ tibi cum isto confan-
guinitas, communio sanguinis? sum ejus
Mater.

Mi chem tva? cache, estne tibi propin-
quus? minime.

*Chem ad gei vachi huentu mo? v. chem ad
yebimi vachi huentu?* quæ tibi cum isto est
cognatio

Eimn ta in monmahue lle ve, est inter nos
jus cognitionis.

Iom monmahue gen eimi meu, ego sum
cognitione propinquior, quam tu.

Ta ni pnen iebin, materno illum amore
prosequor, instar filii eum diligo.

Ta mi mollvùn cam? an tuus est confan-
guineus?

Inche votm ielabin ni chao yenoeteu, non
agnosco filium, qui me Patrem non veretur.

Inche chao vemabueimi cam chi? id tibi fa-
cerem Pater?

Mivúgei ta mi votm? (si patrem) *mivúgei ta mi coní?* (si matrem interrogas) quot filios habes?

ni mtn votm v. coní, hunc solum.

Inei ni votm eimi? *Catúcura, v. Catúcúra ni votm,* cujus es filius? *Catúcuræ.*

Conmpamelan pu Huinca mo, mihi cum Hispanis nec feritur, nec metitur.

Cupamelan pu Huinca mo, nullus mihi Hispanus communionem sanguinis devinctus est.

Cheche chedcui egu lagmbigu, avus una cum nepote occisus est.

Pedro eign vutalcoilladgulsprabign, Petrus cum suis hoc criminati sunt.

Ta in peniun, ta mn monmaheun; *ta ni malleun, peniun egn cai,* nos fratres, vos consanguinei, Patruí, Avunculi, fratresque.

Ta in quine cheun deumallein ruca, nos ejusdem familiæ, domum, ædes extruximus, absolvimus, ultimamque ei manum quasi fastigium coronidemque imposuimus.

gen huerin, Auctor delicti & tota ejus cognatio

gen ladcùn, gen gùman, offensus & omnes sui propinqui.

504. Affinitatum varietas.

Maritus, conjux, *pinom, mupin pinom.* 807
Uxor, conjux, nupta, *mupin pinom.* Nupta more patriæ, præcipua, *cure. 713. unen domo.*

mo. 846. Reliquæ, *gapi*, *inan domo*. 755. Socer, *queupu*. Socrus, *nanug*. Gener, *llaqui*. Nurus, *pûnmo*. Socer futurus, *enum ruca*. Levir, fororius, uxoris frater, *quempu*, *villca*. Glos, fratris uxor, *cûrun*. 717. Vitricus, *pelcu chao*. Noverca, *nuguentu*. Privignus, *pelcu votm*, *conintu*. Mei mariti, aut uxoris meæ filia, *pelcu nahue*. Sobrinæ maritus, *challe*. Patrinus, *metan*. 778. Ejusdem nominis, *lacu* 758. Uterque conjux, maritus & uxor, *pinom huen*. Confoceri, *nono*. Fratris uxores, *mchu*. Frater Sponsæ v. illius quam petit uxorem, *hueso*. E sacro fonte susceptus, *huichan pnen*. 496. 497. Joannes, *Cuan*. 497. Josephus, *Cosè*, *Cofef*. JESUS, *Kefus*.

Zelotypia mulieris, *murin*, *muritun*. 785. Uxorem a marito torqueri, affligi, &c. *gillûtun*. Parvulos a Patrinis e sacro fonte fuscipi, *huichan*, *huichatun*. Confanguineis uxoris solvere vestes, pannum, &c. *quesun*. 713. Carnem, oves, vaccas, &c. *mavùn*, *mavûtun*. 713. 776. 486.

505. Exempla. *Eputu pinomi toa*, bis uxorem duxit, bis nupta, matrimonio conjuncta est.

Epugentu, secundus: *cûlagentu*, *mcligentu*, &c tertius, quartus &c. 546. 550. His numeralibus utuntur loquendo de suis filiis
vel

vel uxoribus. E. g. secundo, tertio, quarto, &c. genitus. secunda, tertia, quarta ex uxoribus.

ni domo tua, hæc est uxor mea.

Quimbin ta mi pinomtubiel quine mapu domo che, scio te duxisse Indam uxorem.

Lladcutunmaquieli ni pinom, non me perturbes affligendo meam uxorem.

Mirù ktal geimi, quot uxores habes.
355. 712.

Mapuche yhuelai quempuacimi piun, v. quempuacimi piun mo yhuequelai, Indi non erubescunt dicere ad invicem te volo Levium meum.

Quine gei ta ni nahue, marii ta ni quempu, unus trochus, turbo, lufores plurimi.

Lacutun, tantuln, 835.

506. Modi ac formulæ salutandi, bene precandi, valedicendi.

Salve, salvus sis, salvete pariter omnes, falve plurimum amicorum optime, gratulator tibi adventum tuum, optato advenis, fervet te Deus, sit faustum & felix, opto tibi felicem diem, faustam noctem, precor tibi diem prosperum, det tibi Deus placidam quietem, vale, vale in reditum, in proximum congressum, in crastinum, in hoc bidduum, &c. vale, *mari mari.*

Et tu, salvus sis tu quoque, & tu tantundem
B b dem

dem salve, habeo gratiam, tantundem & tibi precor, & tu vale, valebis tu quoque, & tu fac valeas, precor tibi vicissim omnia prospera, *mari mari*.

Exempla. *Mari mari vochum, mari mari chocum*, est modus & formula salutandi minores & inferiores.

Mari mari chao, sic minores salutant majores.

Mari mari peni v. joci causa *mari mari quempu*, ad æquales.

Mari mari puhuen v. *pu huentu*, ad plures.

Mari mari pu mallûen, viri ad mulieres. vel:

Mari mari Chacha, quod est signum benevolentiae. Item:

Mari mari nahue, nuque, papai, prout fuerint minoris vel majoris ætatis.

Pai, papai, appellantur Matres a filiis, & iisdem vocabulis delectantur vetulæ.

Mari mari lam v. *llam*; *Chao* v. *Sao*, mulieres viris.

Mari mari pu mallûen, pu pnen, mulieres invicem.

Mari mari Antûmilla, Huaiquilafquen, maripillan, v. *Antûmil, Huaiquilaf, maripil*.

Mari mari naique, nai, ad quemcunque, & est signum benevolentiae.

Mari mari Hueni. 742.

Mari mari cachù, an notos.

Mari

Mari mari Patiru, Parde, Padrè, Paye, Pachiru, Pachiso, Religiosis.

Mari mari Huinca, Hispano.

Mari mari Chinura, Hispanæ.

Inei ? inche. Eimi em ? inche em. Vau mo mleimi ? vau mo mlen. vau mo mauqueimi ? vau mo miauquen. cùmelequeimi ? cùmelequen, eimi cai cùmelequeimi ? cùmelen cai, duamvel ? mai. entuge ta mi duam. gelai cutan ? gelai. Huaiquilafquen mogei ? mogei. cùmelequei cai; cùmelequei cai. venteni: deuma veii ta ni amual, peuquelleiu v. peuquellein Quis ? quo properas, quo te confers ? confero me domum: eo in templum auditurus Sacrum, ibo hinc in forum empturus chartam, qui v. ut vales ? quomodo tecum agitur ? DEI gratia bene valeo, mediocriter, & tu quânam valetudine es ? non optima sane, parum ex sententia. Doleo vicem tuam, bono sis animo oportet: multum juvat animus in re mala bonus.

Dum quis ingreditur domum aliquam post *mari mari* solent dicere ad unum, *ni quintupamom tua ?* ad plures, *ta iu v. in quintupamom tua*, æquivalet, unde hoc mihi ut venias v. veniatis ad me

Ultima valedictio: *peuquelleiu, peuquellein, v. venteni, deuma veii ta ni amual: aldù ti-pantù mogeaimi, cùme rupaiaimi, vale.*

507. Per alium salutandi.

Mari mari pilelan v. pilelaen v. piaimi ta mi chao, &c. v.

Aldù mari maribichi: v. ta ni mari mari cluabimi. v.

Aldù mari marilen v aldù mari marilelaen v. aldù mari mari pieimu piabimi. v.

Mari mari burenien. v.

Vci pilelen ta mi chao, æquivalet: Patri tuo ex me salutem dicito, nuntiabis matri tuæ a me salutem, fratres tuos a me plurimum salvere jube. Saluta parentes tuos meo nomine, amicos omnes meis verbis salutabis, salutabis omnes, qui de me percunctabuntur.

Vci mai, vci llechi, vci ta &c. curabo, curabitur, fiet: libens faciam.

508. Petendi, colloquendi, &c.

Mari mari burenien, fac mihi hanc gratiam.

Vci pilelen ta ni pœni, rogo, quæso dicas meo fratri.

Duzulelen Apo, dic obsecro meis verbis Superiori.

Vci piaimi, lladcùn, aldùn tuyun, dic me dolere, gaudere vehementer, summopere.

Aldù mari maribichi pii v. pieimu ta ni chao, Pater meus te salutat.

Mari mari, habeo gratiam.

Tayel-

Tayeltuen, en tibi quod mihi commodasti, commodatum reddo, restituo.

Ventenpe, *venteni*, *ventencai vachi dgu*, de his satis, sufficit.

Aldùn tiiyùn ta mi pebin mo v. ta mi pemom mo, gaudeo quod te viderim.

Eiu pehuain em! non nisi post longum temporis intervallum nos videbimus iterum; at ironice, proprie: mox rediero, vale, sed ut brevi redeas. 288 : 6.

Aldù tipantù mogeaimi, cùme rupaimi, fervet te Deus.

Quine vla amoin, vanten, vanten, eamus obsecro, satis satis est.

Amuge DIOS egu, bonus Angelus te comitetur.

Alios terminos urbanitatis, quod sciam, nesciunt: imo ex his paucis multos didicerunt ab Hispanis: omnibus & singulis dicunt tu; nec aliter loquuntur Superiori, quam alteri cuicumque: nullum inter ipsos discrimen, nulla ferme differentia, neque observantiæ causa aperiunt caput, v. similia nisi forte ut imitentur Hispanos, v. moniti aut instructi.

509 Minæ, Comminatio, minitatio.

Cupachi, mox adero.

Utuaeimi rume, tuo malo te invisam.

Muchai peaimi v. penmauaimi, mox videbis, experieris.

Muchai nacmaeimi, mox senties.

Peaimi rume, tu mihi dabis pœnas, non abibis impunis, non tibi sic abibit, tarditas supplicii gravitate compenfabitur.

510. Juramenta.

Inei fm? per quem juras?

DIOS fm, per Deum v. Deum juro, Deum testor.

Inche fm! ne fim falvus, fi aliter dico ac sentio, ita me Deus amet.

Chao fm! per vitam patris.

Pai fm! papai fm! nuque fm! per matrem, per Equestris Ordinis nomen, &c. Et hic est modus jurandi conceptis verbis: Opere jurant, ut videre est verbo *mancùu uln v. manculn. 774.*

511. Execrationes, Imprecationes.

Tanarumeaimi, larumege! Dii te perdant.

Calli piaupe, eat in malam crucem.

Calli lachi, utinam morerer.

Alhue yeemu, Diabolus te auferat. Irati alios vocant 1) *Alhue*, Diabolus. 2. *Tehua*, canis. 3. & cenfetur peflimum, *Calcu*, Veneficus. adhibent etiam *llavacha*, infectum; *nucu*, bubo, &c.

512. Excufationes.

Ui ta ni cuù, uln ta ni cuù, ita excufant quodcunque damnum manu illatum.

513. Nomina Cognomina.

Cognomen familiæ, generis, stirpis, stemmatis peti solet a sole, avibus, quadrupedibus, sylvis, montibus, metallis, lapidibus, &c. Nomina autem propria Personarum formantur addendo cognomini Nomen specificum ita ut detur genus & differentia. E. g. *Antumilla*, *antúlican*, *Huenuantú*, *Huaiquilasquen*, *Huaiquimilla*, *Huaiquipagi*, *Huaiquigrú*, *Quintulemu*, *Curulemu*, *liúlemu*, &c. Ejusmodi nomen imponunt in suis comitiis, vel in aliis cœtibus duntaxat illis Personis, quos benevolentia & honoris causa suæ Nationi inserunt, præcipue Patribus Missionariis, Illmo Episcopo, excellentmo Præsidi. Et mihi quidem impositum fuit nomen *Huaiquilasquen*: *Huaiqui*, lancea, quod sim procerioris staturæ; *lasquen*, mare, quod sim Europæus & respectu ipsorum ultramarinus.

Reliqua legantur sub sequentibus vocibus & numeris.

Pom. 811. *plqui.* 809. *gen huenu.* 809. *gillatucan.* 730. *Chalin.* 696. *con.* 708. *cure.* 713. *cùga.* 715. *dgu dgu milla.* 719. *lacu.* 758. *palin.* 797. *pinom* 807. *pron* 812: *raquin.* 823. *Toqui* 832. *taf* 834. *unen domo.* 846. *ùì.* 854. *ullhuemtun.* 854.

514. Mutuæ rationis diversitas inter homines.

Signum generis masculini; sexus masculinus, *huentu*, *alca*. 12. Sexus fœmininus, fœmina, *domo*. Vir, mas, *huentu*. Mulier, fœmina, *domo*, *domo Che*, *Mallûen*. Primogenitus, natu major, *unen votm*. 846. Natu minor, natu minimus, *inan*. 755. Nothus, adulterinus, spurius, *tapmtu*. Supposititiu, *huelu elknoel*. Uxor præcipua, *unen domo*. cæteræ, *inan*. Gemellus, geminus, *epuntu*. Orphanus, orbus, orbatus parentibus, *cunûval*, *cunival*. Projectitiu, expositiu infans, *vuquïpra*. Adulta ætate, ætate adultus, provectus, provecta ætate, *temlu*. Filia nubilis, viripotens, jam matura viro, & nuptiis tempeſtiva, quam quis habet ſub ſua poteſtate, *dea*. Virgo, puella, virguncula, *ullcha*, *ulcha*, *hue mallûen*. 772. Cælebs, innupta, ſoluta, *llud*. 770. Uxoratus, conjux, nupta, uxor, *pinomgelu*. Prægnans, gravida, fœta, *vuquin*. Puerpera, enixa, *conilu*. Vir impotens, *huichob*. Mulier, *mlo domo*. Hermaphroditus, *atai*, *nata*. Viduus, *lantu* Vidua, *lanpe*. Eunuchus, *entucudan*. Exoleta virgo, ſuperadulta, ætate provecta, *cudepra*. Anus, *cufe pllu*. Homo bonus, integer, probus ſi quisquam alius, *nomche*. Mulier honeſta, bonæ famæ, *nom domo*. Vaſer, veteratus, callidus, ſubdolus, verſipellis, ſceleratus, *nua*. Paraſitus, ſcurra, *ayecahue*, *tafma*,

tafma, chafma. Parum utilis, *muna huentu.*
Ineptus, inutilis, *pepilnochi rume.* Famulus, qui parum est ufui, *alta hueni, ella hueni.* Servus, cujus opera in multis commoda & opportuna est, in multis ufui, multas utilitates affert: frequenter ejus opera utor & industria, *cúme huentu.* Timidus, inhabilis, ineptus, *cúgen.* Sic esse, *cúgenn 715.* Amicus, familiaris, necessarius, *hueni, cachù.* Sodalis, contubernalis, *cúlla.* Amici intimi, qui semper videntur simul, *mürhuen.* Res, negotium, novitas, *dgu.* Res dubia, ambigua, *duamclengechi dgu.* Res nova, inaudita, admiranda, ostentum, portentum, monstrum, prodigium, *perimon, perimontu, perimol.* Hæc videri, apparere, *perimoln, perimontun.* Res ridicula, festivitas, facetiæ, lepor, urbanitas, suavitas, *bureu, bucheu.* Res ingrata, inamœna, injucunda, displicens, *cùilu.* Res fœda, turpis, deformis, tetra, mala, *alta.* Adagium, paroemia, proverbium, dictum, sententia, *dugu.* Felicitas, fortuna prospera, secunda, *peuma.* Qualis, *inei, chem, chuchi, chumgelu. 267.* Talis, *vei, veichi, vemgelu.*

515. Esse acerbum, durum, austerum, immite, *ritan.* Asprum, scabrum, *cugon.* Crudum, durum, *tencùl, tenql. 840.* Blandum, molle, *nùvan, yavínolu.* Lene, sua-

ve, *panuigen*. Bellum, pulchrum, elegans, *asbinn*. Lubricum, *meyudgen*. Leve, levigatum, *lludgen* 770. Clarum, patens, evidens, apertum, *chagalen*. Certum, compertum, minime dubium, *letu*. Cavum, inane, vacuum, *huellin*. Durum, permanens, *iavu*. Conjunctum, adjunctum, affixum, inhærens, *vl*, *vùl*. 688. Depressum, *simum*, *chapùd*. Planum, æquum, *illaf*. Æquale, planum, ad perpendicularum, *chau*. Concavum, cavum instar tegulæ, *Chollof*. 702. Instar pyramidis, *pidcun*. Præceps, devium, *lar*. Immundum, sordidum, spurcum, foedatum, inquinatum, *cupùd*, *por*. Robustum, *allca*. 12. Bonum, *cùme*, *domo*. 516. Malum, *huera*, *huentu*. 516.

516. Exempla. *Chemchi dgu gei*, quid agitur? quid novi? quid novi accidit.

Cupalbigè veichi chem, affer illud, nescio quomodo dicam, appellem, vocem.

gelai ca dgu, mi pùteleal mo chei, mi tù-yùleal mo chei afnochi tipantu mo, non datur medium: aut in inferno æternum ardendum, aut gaudendum æternum in cælo.

Chupiaunquei Curùlemu, qui rumor increbrescit, quæ fama vagatur de Curùlemu.

gùman gei vachi dgu, dolendum profecto.

Aiengei vachi dgu, rifum movet ista res.

Piam dgu, piam, piam, totum hoc leve est

est & nugatorium, falsa hæc sunt & inania, meri rumusculi, mera fabula.

Ladcuñ ella que dgu mo, tot adverfa mihi tristitiam pariunt, mœrore me afficiunt, lacrymas mihi exprimunt.

Muchai vemgei ta ni unon ella que dgu, fortuna nihil est inconstantius, quod cuiquam potuit accidere, cuius potest.

Inaleuign ella que dgu, felicem hoc malo me, nisi alia succedant, abyssus abyssum invocat.

Venten dgu gelai, nugæ, mira de lente.

Coilla dgu no, quidu ni peelchi dgu, a veritate non abhorrere illa, testes mihi sunt oculi, meis oculis egomet vidi.

Letù quimn, certe v. certo scio, comper- tum mihi est, comper tum habeo explora- tumque.

Ca dgu tva, hoc est aliud, longe aliter, longe, multo fecus.

Allcùpamelan veichi dgu, nunc primum hæc accipio, nunc primum ad aures meas hæc fama pervenit, novum hoc mihi est & inauditum.

Pivallai tva, non est mentione dignum.

Yemein ca dgu, pergamus ad alia.

Affe vachi dgu, huenu prape, pu pùlli co- nai v. conpe, hanc rem silentio tegamus, ob- literemus, omittamus, oblivione deleamus.

Piquei ta dugu, est in proverbio, dicit paroemia.

Pe-

Pelabin vamgechi huentu, talem hominem non vidi.

Mù huentu, Magnanimus, magni æstimatur, magno in pretio habetur.

Mu Che, Nobilis, illustri genere, natalibus clarus.

Epui ta ni ad, utraque manu agilis.

Requine duamgechi che, homo uni rei intentus, pluribus intentus minor est ad singula sensus.

Aldù vanei ni nemel, est in illo Auctoritatis plurimum, magnam habet auctoritatem, valet auctoritate: vir gravissimus.

Aldù vanei ni piuque, magnanimus, animi excelsi.

Adcageprai ta che, alii sementem faciunt, alii metunt.

gamno huentu, homo nullius momenti, pretii, utilitatis.

Mleprachi che, nos numerus sumus, & fruges consumere nati.

Inche cam aiecahuegen v. inche aiecahuegen cam chi, an ego parasitus aut scurra, ut tibi risum moveam, excitem.

Cachùgebin, est meus amicus, familiaris eo utor familiariter.

Huema conilu, Primipara.

gamno cullin, res exigui valoris, pretii, parvi facienda.

Ta ni gamno, ta ni pichi que gamno, meæ reculæ, mea curta supellex.

Domo anil, glastum bonum.

Huentu anil, glastum malum.

Domo cal, lana bona.

Huentu cal, lana mala.

Domo coyam, robur alba, quæ bene & facile ardet.

Huentu coyam, robur rubra, quæ fere in fumum abit. ita præter communem aliarum Nationum opinionem fœmina veluti magis perfecta, aut minus imperfecta, antonomastice vocatur *domo* bonum: mas autem *huentu*, malum. *Alca pirina*, frenum diuturnum.

Allca espuela, calcaria permanentia.

Yavú cura v, cusa, lapis durus, tempori ac conatui resistens.

Inei em? quis est?

Unen, primus.

Unege, præcede.

Unelei, stat primo loco.

Unelepai, prior venit.

Eimi inageimi, tu sequeris.

Epugentu, primus a primo.

Cûlazentu, primus a secundo.

517. CAPUT II.

DE DOMO EJUSQUE PARTIBUS.

Domus, ædes, domicilium, *ruca*. Familia, gens, genus, *rucatu Che*. Casa, domuncula, ædicula, *tavú*, *mlehue*. Domum ædifico, construo, exstruo, fabrico, fabricor,

cor, erigo, condo, *rucatun*. Casa ex ramis ad tempus confecta, *pùto, cùni*. Umbraculum ex frondibus constructum, *llauvùtu*. Umbraculum quærere, eo se recipere, *llauvùtun*. Septum arundineum intra domum in loco privato & separato ad quædam conservanda vel abscondenda fabricatum, *huilli*. Cubiculum, conclave interius, secretius, *catùntcu*. Ligna domus inter se commissa, rudis domus tignis & trabibus informata, rudis coagmentatio domus, *cùpl. 717*. Columna, fulcrum, *ùnco, 855*. Columnam erigere, collocare, *úncoln, úncomn*. Lignum in duo brachia se superius extendens, dividens, *chaùin*. Paries, *pirca, tirca*. Paries terreus, solidus, *tnùn*. Illum terram contundendo conficere, *tnùnn*. Luto aliquid linire, contegere, delutare aliquid, *huilan, huilpadn*. Fulcio, sustentaculum, fulturam addere, *dechun*. Tabula, asser, *cafмамll*. Later crudus, laterculus ad folem exsiccatus, sed non coctus aut igne tostus, *tica*. Tectum, *tacun ruca*. Pertica, rami sicci, *huimll*. Illos colligere, iisdem aliquid adimplere, parietem ex illis conficere postea luto contegendum, *huimlln, huimlltun*. Fundamentum, firmamentum, basis, *anùl*. Tegula, *chollof. 702*. Tegularum figulus, *chollofvoe*. Calcaria fornax, *chollofmlhue*. Tegulas conficere, *chollofn*.
Do-

Domum tegulis operire, munire, *tacun ruca chollof mo.* Palearum ad tegendam domum manipulos, *concan.* Hos manipulos conficere, *cùtùn, cùchùn.* Suo ordine collocare, ligare, *mcùfn.* Suggrundaæ, suggrundia orum, *cuicui pagi, padal.* Conficere, *padaln, padaltun.* Pars domûs superior, laquear, lacunar, tabulatum, *pdll.* Fenestra, *alelhue.* Fenestella, *chocov, chocof.* Transenna, clathri, clathra ferrea, fenestræ, *caqlcaql.* Rima, rimula, *tu.* Ostium, janua, porta, fores, *ullûin, ullgin.* Lectus arundineus, sponda, *cahuitu.* Cella vinaria, *vinu ruca.* Angulus, *upl.* Domus pars posterior, *chocof, nudo ruca.* Ædium frons, facies, *ad ruca.* Solum, area, pavementum, *puùlli.* 816. Area, impluvium, *lepùn.* Area, ubi frumentum teritur, *lila.* Cors, cohors, stabulum, ovile, *malal.* Turris, *vuta, devu ruca.* Palatium, *aldùn, ulmen, Apo ruca.*

518. Ire de domo in domum, *ruca ruca miaun.* Accedo, devenio, pervenio, advenio, *acun.* Esse, adesse, *mten.* Ingredior, introeo, intro, *conn.* Immitto, intromitto, *tcun.* Obfisto, obsto, officio, impedio, *cafùn* Insperatus, inexpectatus venio, ex insperato, præter opinionem adfum, *ùfcùnmapan.* Accipio, *taun.* Excipio, recipio, *lloun.*

Uoun. Officia in hospitem conferre, illum honorifice excipere, liberaliter habere, tractare, omnibus officiis prosequi, affectari, *dapin.* Sedeo, *anùn.* Pono, sedere facio, *anùm.* Viso, inviso, visito, saluto, *cù-chaltun.* Sede surgere, sedem relinquere, a sede recedere; si qua sede sedes, sique est tibi commoda sedes, illa sede sede, nec ab illa sede recede, *anùtipan.* Cum bona alicujus gratia abire, discedere, valedicere alicui, *chalin, chalitun.* Egredi, excedere, exire, *utun, tipan. 839.* Redire, *inautun.* Extrahere, *huitantcun. 743.* Stillicidia habere, stillas per tectum in domum ferri, *oùn, huaùn.* Tego, operio, occludo, obturo, *tognm.* Tectum, opertum, &c. esse, *togn.* Destruui, dirui, everti, deleri, *lofn, llofn.* Ruo, corruo, concido, *tein, larn.* Hisco, dehisco, rimas agere, *toùn, tiùn, telolùn.* Hio, rimis, fissuris scatere, *toùm, tiùln, tiùm.* Rima, fessio, *toù.* Hospes, *pellùm.* Hospitio aliquem accipere, suscipere, suis tectis, domo, ædibus excipere. item, divertari, divertere apud aliquem, *pellumn, pel-lumtun. 800.* Pulso, januam, fores pulsare, pultare, *toncùn.* Aperio, recludo, patefacio, refero, item: patere, aperiri, *nùlan.* Patere, apertum esse, alteri aperire, *nlaln.* Claudio, *racùm.* Januam impetu claudere, *nehuen racùm.* Claudio, includo, concludo,
nú-

nùrúftun. Claufum effe, *nùrúfn.* Fores repagulis claudere, firmare, veſte munire, *dechun.* Repagulum, veſtis, *racm, racm-voe.* Paterfamilias, dominus domûs, *dencho, gen ruca.* Intus, intro ſe adduxit, conjecit, *minu, puminu.* Intus effe, *minun, minulen.* Intromitto, *minutun.* Extra, foris, foras, *huecun.* Vix ingreſſus egreditur, vix egreſſus regreditur, *tipatipan, conconn.* Verrere, *ipùn, lepùn. 761.* Sordes, purgamenta, *lepùntu, ipùntu.* Scopæ, *ipùhue, lepùhue.* Forica, latrina, *mecahue.*

519. Exempla. *Inei ni ruca tua?* cujus eſt hæc domus.

gen ruca gen, ſum Paterfamilias, domûs poſſeſſor, dominus.

Eimi Calvùqueupu mi ruca tua, ad te o Calvùqueupu, hæc domus pertinet, tua eſt hæc domus.

Yebige tua gen macùn ta ni ruca mo, hanc veſtem ſtragulam porta ad ædes, domum ſui domini.

Ape acui, vill teplcaqueebi ta ruca, vix domum redux perturbat omnia.

Quine tipantu v. tipantu mo mlelaimi ta mi ruca mo, anno integro abſens domo tua fuiſti.

Inche ni tuumom v. ni tuuuyeuum v. ni tuuuyen mo v. inche ni tuuuyeel mo, v. inche ni

tuuuyelmo, v. *inche tuuuyen*, *cimi mlecatuimi*, me abeunte tu mansisti.

gelai ta mi chao? *gelai*, adestne Pater tuus? non.

Contuvali Patiru? Patetne accessus ad Patrem? NB. Non pulsatis foribus apud Indos nemo irrumpit nec ingreditur, etiam si fores sint apertæ, sed accepta prius venia & a Domino salutatus & invitatus.

Conpahuelaian rume ta mi ruca mo picimi, juro, promitto tibi me nunquam deinceps in domus tuæ limine positurum pedem.

Peselhuerumequilmi vau meu, noli redire huc iterum, aditu deinceps prohiberis.

Chumal lagmche cupalqueimi, quare adducis huc homines nequam, latrones.

Anumrucaun, sibi domum ædificare.

Rumenclei ta ni ruca, ædes meæ stillicidiis patent, scatent.

Pichinma mo mlen, parum disto, absum haud procul.

Reli ta ni ruca, e regione, ex adverso mea domus sita est.

Ta in peniun deumallein ruca, nos fratres soli & simul domum extruximus, absolvimus, perfecimus.

Ca rucatur, alio migrare, in aliam domum immigrare, sedem, domicilium mutare.

Mlequen ruca mo, sum domi, domi me contineo, intra domesticos parietes.

Utuan pu ruca, redibo domum.

Pu mlei, minulei, minu mlei, est intus.

Cupamelai va meu, non solet huc venire.

Chem quintupaqueimi, quid est quod huc te attulit, quæ te huc adduxit causa? quid tu huc.

Mùtu cara mo, in medio civitatis.

Mùtu mamll mo, supra mensam.

Ta ni umautuqueum mo, in dormitorio meo.

Chillcatuqueum mo, in museo.

Iqueum, triclinium.

Kdaucaqueum, laboratorium.

Incahue, coquina.

Tipatipatuquilmi v. conconquilmi, quiesce, mane in eodem loco, noli vix ingressus exire, aut egressus redire.

Pepi amoam, licet abire.

Pepi cupaliam, non possunt venire.

Rupaduamlam, nolunt transire.

Ullcòconpai, intravit iratus.

Pinolu tutui, tacitus exivit.

gùma utun, flens redeo.

Aldùllei ta ni cafal, habet multas arborum unde tabulas, afferes scindat, findat, fecet.

Tva ticaiabuel llechi, hinc, ex hac materia fient laterculi.

Requintuulpapeimi: re mi quintuulpabin, ad salutandum duntaxat huc veni, & ut tuos meos, ego consolet labores tuos.

Pepapranu, perperam, frustra ad me videndum venit.

Quintuquen ta ni eluam, hospitium, diverforium quæro.

Acule, nietuaimi, lloubige, si venerit, admitte, recipe illum.

Pellàmтуgechi pin, Hospitium ut mihi apud te sit, si tibi molestum non est, rogo.

Huellin gelai? munan gei ta ni munam? munan gei, an datur pro me locus? datur.

Nùlabin ulláin, januam ipsi aperui.

Anùmbin, obtuli sedem.

Dugubin, ipsi sum locutus.

Cùme dgu píbin, comiter illum appellavi.

Túyùbin, ipsius gratia ludicrum egi.

Peupabin, ipsum invisi, visitavi.

520 Domûs Supellex.

Lectus, lectulus, stratum, *gùtantu*. Sternerere lectum, *gtantun*. quod fit colligendo gramen vel herbas, quibus dormiens incumbat. *gtan*, gramen. Fulcrum lecti, *cahuitu*. Cunæ, cunabula, incunabula, *dcha, cúplhuc*. 717. Storea, teges, tegeticula, *dami, llami, llapin*. Pavimentum storeis tegere, sternere, *damin*. Pellis, corium, quod sit pro lectulo, *huaquin, nonque*. Cervical, *metl, metlhue* 778. Pulvinar, *nonque*. Tegumen, tegumentum, integumentum, operimentum, *tacun*. Pecten, *rumca*. Scopæ, sco-

scopula setacea, *lepùhue*, *ipùhue*. Rigo, irrigo, *queipllcon*. 518. Cantharus, amphora, urna, *can*, *metahue*. Cantharus niger, *purunco*. Vas ligneum ad bibendum, *malhue*. Luteum vas, *rau charu*, *pele charu*. Vitrum, *lilco* Olla, *challa*, *llupùg*, *dgoll*. Olla, in qua potus coquitur, *cùlilhue*, *chilue*. Olla, in qua servatur, *huicun* Olla in summitate fracta, cæterum non inutilis, *huilpegelu challa* Dolium, hydria, cadus, *carca*, *mefeg*, *mencuhue*. Vas in qua servantur esculenta, *rebùn* Lans, catinus, paropsis, catillum, catillum, orbis, discus, patina, *lican*, *pichi*, *iod pichi*, *vàta*, *iom vâta* *lican*. Discus luteus, *lican* Discus ligneus, *ralli*, *tonco*. Discus luteus major, *lupe*. Pollubrum, malluvium, *leupe*, *naucuhue*. Cantharus pictus, elegans, *huirin*, *huifin can*. Cochlear, cochleare, *huitù*, *huiti*. Cochleare majus, tudicula, *vâta huiti*. Culter, cultellus, *huinu*. Salinum, salillum, *chadihue*. Calathus, quasillus rebus solidis metiendis, & liquidis purgandis, discernendisque destinatum, *chaihue*. 554. Colo, per qualium aut cilicium liquorem purgare, item. eliquo, liquorem ex uno vase guttatim in alterum effluere, *chaitun*, *chaihuetun*. Fariario cribro succernere, farinam subcerniculis purgare, excutere, *chunidn*. Incerniculum, subcerniculum, pollinarium, cribrum

fetaceum, *chunidhue*. Mantica, hippopetra, bulga, saccus, *hualca*, *llaban*, *tarintcu*. Marsupium, crumena, *yapau* Gladium, cultrum acuere, aciem ad cotem ducere, *idan*, *llimentun* Cos, *ida*, *llimen*, *llimencura* 768. Molæ lapis inferior, *cudi*. Superior, *numcudi*. Scopæ ad volvendum, revolvendum, aliquid in orbem versandum, *ruqi*.

521. Esse necessarium, necesse, *pitun*. Egeo, *duamn*. Jaceo, hic jacet Regum maximus, hic situs est, sub hoc lapide ejus ossa teguntur, quiescunt, *mten*, *cululen*. E lecto furgere, *vutan*. Cubo, recubo, recumbo, *cludun*. 711. Concubo, *cludumn*, *cluduln*. Obliquo corpore recumbere, *tierclen*. Strideo, *cûquirn*. Scindo, feco, cædo, abscindo, refeco, amputo, *catùn*. Aciem gladii, cultri, aut vasis labrum curtatum, diminutum esse, *huilefcun*. Gladium, cultrum acuere, *yûgmn*. Mola, lapide molere, *glircùn*. Veho, porto, adveho, aveho, fero, *ien*, *yen*. 753. Evacuo, depleo, exhaurio, vacuum facere, *huelliln* Demitto, *natûmn*, *nacmn*. Mitto, *yevaln*. Missito: crebro mittere, *yevalmn*, *yevalquen*.

522. Exempla. *Ta ni gamno*, *ta ni pichi que gamno*, res mea familiaris, mea curta supellex.

Inci

Inei ni molleel vachi cullin, quis his rebus, mercibus indiget, cui his opus est.

Inche ni monoal mai, ego illis non indigeo. 92. 93.

Mnatubige veichi lican, agedum, quid moraris, absfume ferculum tuum.

Ralli deumaimi cascaman genolu, fecisti, perfecisti discum ligneum, quamvis non sis faber lignarius.

Chum cofque catuabun v chum catucosqueabun genochi huinu v. genochi huinu mo, qua ratione scindam panem absque v. carens cultro.

nilavalge quine can pulcu, mitte petatum amphoram vini, cerevisiæ

Tva mencuhue pulcu ni acumom, in hoc vase allatum fuit vinum.

Yecupamn, venite acceptum, accepturi.

Mlei rau ta ni mldgollam, dgoll ta ni mlam v. mlabium, habeo cretam, unde ollas conficiam.

Cullintuabige Huenumilla quine chaihue murque, Huenumillæ modium farinæ tostæ solve. 472. 473 437. 438. 439. 452. 554.

523. CAPUT III.

DE TEMPLO ET REBUS SACRIS.

Colo, veneror, vereor, revereor: Reverentiam alicui præstare, exhibere, honorem habere, *ufchin*. 844 Precor, preces fundere

dere, recitare, *amomarin*. 680. Sacrum, res divina, *Missæ Sacrificium*, *Liturgia*, *Missa*. Rem sacram, divinam facere, *Missam* celebrare, *Sacris* operari, cælestem immolare *Hostiam*, *Sacrificium* facere, peragere, *Missapin*, *Missan*. Sacrum solemne, *vûta Miffa*. *Missæ Sacrificio* ministrare, *Sacris* inservire, cooperari, *Missapiclon*. Audire Sacrum, *Sacro* interesse, *allcû Miffan*. Aliquem de peccatis audire, confessionem ejus excipere, *allcûn Confession*, *allcû Confessalun*. Infantem lustrali aqua tingere, immergere, abluere, conspergere, perfundere, sacro fonte lustrare, baptisinate initiare, expiare, *bautizan*. Sacra synaxis, sacrosancta *Communio*, *Comunion*. Cælesti pane se reficere, *Eucharistiam* accipere, sacram synaxin suscipere, recipere, *tavn ta santa communion*. Sacrosanctam *Eucharistiam* alicui porrigere, ministrare, dare, *elun Comunion*. Transmutare, transsubstantiare, in rem aliam convertere, *dullan*. 642. Me do alteri ut ab ipso comedar, *elutun ta ni iael v ial v. ilelcaun*. Sacrum initiale primum, *hue Patiru ni quine Miffa v. unen Miffa*. Piaculare sacrum, *curû Miffa*. NeoMystes, *hue Miffan Patiru*. Altare, *Missapihue*, *Miffaqueum*. Liber *Missalis*, *Miffan chillca*. Peccatum, *huerilcan*. 742. 743.

524. Exempla. *afentubi ta DIOS*, Deum
O.

O. M. abjecit: confregisti jugum meum, dixisti non serviam.

Pepi amomarilaiaimi v. rupallaimi quine amomariqueum, non poteris persolvere, recitare unum Rosarium.

Quinechi allcù Missapalaiabuimi rume, fieri possit, ut ne una saltem vice Missæ Sacrificio assistas?

Tenpan Missa mo, opportuno tempore ad Sacrum audiendum accessi.

Coni Missa, Missa cœpta, incepta est, Sacerdos Sacrum inchoavit, aggressus est.

Tipai Missa, Missa est, est finita, Sacerdos Sacrum jam absolvit.

Missa Patiru santo nemel mo dullabi ta cof-que JESU Christo ni mupin anca meu, Sacerdos verbis Consecrationis panem in verum JESU Christi Corpus transubstantiat.

glamun ta ni huerilcan mo, Tædet me, vehementerque pœnitet peccati mei.

Huema laiabun pin v calli lachi pin, huerilcalan v. huerilcahuelaian mai, malo mori quam peccare.

Reliqua ad hoc Argumentum pertinentia V. in Parte tertia a No. 575. usque ad 676.

525. CAPUT IV.

DE FORENSI CURIA.

Prætor, urbis Præfectus, *Toquicarague-
lu, Toquicaravoe, Toquicarachi, Toquicara-
quechi,*

quechi, *Toquicaragechi che*. Judex, *Apo*, *toquiquelu*. Justitia, æquitas, *mupin toquin*. Tribunal, *Toquin*. Altum tribunal, *vùta toquin*. altius, *iòd vùta*. supremum, *mu vùta*. Territorium, jurisdictionis tractus, *Toquitu mapu*. Lis, causa, controversia, *duam*, *dgu*. Consilium, monitum, reprehensio, *glam*. Res occulta, secreta, abscondita, *llum*. Inquisitio, disquisitio, *inarumen*. Rogatio, interrogatio, percunctatio de re nova, *ramtudgu*. Delictum, *huerin*, *huerilcan*. Debitum: *culliael uhuem*. Damnum emergens, *cutancaun 714*. Mos, consuetudo, usus, *ad*. Mos Regionis, Provinciæ, Regni, *ad mapu*. Lex, mandatum, præceptum, jurisdictio. Item: mandare, præcipere, *toquin*, *toquiln*. Pœna Talionis, Cæcus Cæcam ducit, dignum patella operculum, *taflonco*, *chaflonco*. Recta sententia, judicium æquum, *mupin toquin*.

526 Culpam, crimen in aliquem conferre, derivare, conjicere; transcribere; noxam alicui adscribere, attribuere, *adelcan*. Os obvertere, e regione, ex adverso consistere, *adman*. Accusò: agere, facere reum; crimen alicui objicere, deferre nomen alicujus, in jus, in judicium aliquem vocare, *tcun*, *tùcun*, *nùmun*, *dallumtun*. Celo, occulto, tego, clam aliquid habere, *tacun*.

Ex-

Exploro, comperio, deprehendo, *inadgun*, *dqmn*. De aliqua re edoceri, notitiam habere, aliquid ad aures pervenisse, delatum, perlatum, allatum esse, *hueun*. Aliquid esse manifestum, clarum, perspicuum, apertum, minime obscurum, *pinalen*. Manifesto, palam, aperte, *pina*. Voco, arcesso, accio, *mtmn*. Quæro, interrogo, exigere rationem de aliqua re, *ramtun*. Respondeo, responsum dare, præbere, *tafdugun*. Dico, aio, loquor, *pin*. Affirmo, assero, assevero, asseveranter affirmo, *maipin*. Infusurrare alicui: in aurem aliquid alicui dicere, *cafculun*. Nego, abnego, denego, inficio, inficias eo, *huabûln*, *mayen*. Testis, testem esse, *vutalen*. Commentitio crimine aliquem petere, scelus in aliquem invidiose comparare, conferre; calumniis me opprimere conantur, *vutalcoilladgun*. Refero, narro, recenseo, *nûtamn*. Historia, narratio, apologus, fabula, *nûtam*. Merum commentum, fabella, *epeun*. Fabellis delectari, fabularum auditione duci, capi, *epeuduamn*.

Interpretor, expono, explano, explico, *entudugun*. Interpello, *ecun*, *eculn*. Obturbari, hærerere, *ecun*. Insto, urgeo, persequor, argumentis veritatem elicere, rationum pondere exprimere, *dan*. Resisto, obfisto, repugno, se opponere, *chaùtun*.

Denuntio, *tculn*. Alicujus res gestas vituper-

perare, reprehendere, fugillare, pro super-
vacuis elevare, vitio aliquid vertere, crimi-
nis loco objicere, *ùchan*. Impedire, pro-
hibere controversias, contentiones, discor-
dias, *catùdgun*. Fide, patrocinio, præsi-
dio alicujus uti, *poulun*. In aliena se infer-
re, intrudere; non vocatus ades; & sine
suffragio censuram geris, *conumtun*. Ne-
gotium urgere, excitare, fuscitare, alere,
fovere, *inagion*. Protego, defendo, tueor,
auctoritatis suæ clypeo tegere, munire,
chaitunman, *piauln*. Pro aliquo dicere,
causam alicujus agere, partes alicujus susci-
pere, *dugunman* Deprecari, intercedere
pro alio, *ufchindugunman* Negotium di-
rigere, componere, *ritomn*. Adipiscor,
nanciscor, consequor, obtineo, impetro,
conata perficere; voti compotem fieri, rem
ad exitum perducere, *huišn*. Vincere in
contentione, compotem voti fieri; evadere
invitis, reluctantibus, gementibus inimicis,
mann. Vix non obtinere, *ampeln*. Non
perficere, non obtinere, malum exitum sor-
tiri, *huelen*, *huera tipan*. peritiam in agen-
do habere, consequi, *adln* Invenio, re-
perio, deprehendo, *penmaln*. Convinco,
coarguo, *nopin*. Mando, jubeo, volo, im-
pero, *pin*. Prohibeo, veto, *catùtun*, *catù-
man*. Deponere argentum, vestem, &c.
apud aliquem, *rann*, *ranknon*. Aliquid ali-
cui

cui injungere, mandare, commendare, committere; curam illi delegare, demandare, *eln, elvaln. 723.* De pretio cum aliquo pacisci, convenire, *daqueln.* Mitto, lego, *huercún.* Opus, necesse, necessarium esse, *pitun, pnesen.* Facio, efficio, fingo, effingo, formo, *múln, vemn.* Factito; crebró, sæpe facere, *vemtun.* Utique, ibo utique, non committam ut absim, *mutu, mullín.* Desino, cesso, desisto, omitto, supersedeo, *ucaln.* Recupero, exigo, repeto, *dupen, unopitun.* Reddo, restituo, *unotun.* Solvo: Creditoribus satisfacere, æs alienum solvere, ære se alieno levare, liberare, versuram facere, *cullinn.* Trado: traditio, *uln, elun.* Accepto, consentio, *eia pin, mai pin.* Finem facere, fortiri: acceptilatio, apocha, *múlpüntun.* Vincere, causam obtinere, pro me judicatum est, superior a judicio cessi. Item: subjicio, subdo, subigo; in suam ditionem aut potestatem redigere, *gancon, gancoln.*

527. Exempla. *Pichi, vuta, iom pichi, iom vuta, mu vuta Apo,* Judex ordinarius, delegatus, subdelegatus superior, inferior, parvæ, magnæ, minoris, majoris, supremæ jurisdictionis.

Toquivalnolu, incompetens, incapax Domini, Jurisdictionis.

Eimi

Eimi mi toquiabubiel gebutu ta mapu, ventenlaiabui huenevoe, si tu Rempublicam gereres, administrares, clavum Reip. teneres, moderareris; non profecto esset tanta furum, latronumque multitudo.

Toquivalaimi, iudignus es, qui aliis præsulis, præficiaris, iustitiam administres

Mapu dgu ta ni pepilmageal pu Huinca ta ni duam llechi, officium Hispanorum est res Indorum recte & bene constituere.

Inche toquiabin vachi dgu, hanc rem in me recipio, mea fide suscipio, ego periculum præstabo, si res perierit.

Inche daquelgen, hæc res meæ curæ & diligentia commissa est.

Cûme que Apo uûau toquibign ta ni pu Che, Rectus Judex omnibus & singulis æquus est, expendit cujusque merita, personam non curat, non hominis specie aut benevolentia sed æquitate & virtute ducitur, dignitati ac meritis cujusque favet, non personæ.

Inche getui vachi dgu, hæc res ad me devoluta est, hoc negotium, hæc causa.

Eimi daqueleimi vachi dgu, hujus rei curam tibi delego, demando, committo.

Inche ni toquin v. toquibin tva, hoc ad meum tribunal pertinet.

Eimi mi duam tva, eimi elvalgeimi, da quelgeimi, tibi hoc onus injunctum est, hæc per-

persona imposita tibi est, has partes suscepisti, subivisti tu.

Inche gen te v gen cullin gen, hoc ad me attinet, pertinet, spectat.

Inche veimo conumtuquelan, vei peabi ta Apo, noli me in hanc turbam vocare, ne me in tricas istas conjicias, ego in illa non me induco, infero, hæc ad superiorem spectant.

Pehuelaiabun v. pehuelaiabiabun vachi huentu, ugechi renmabi ta ni duam, utinam illum hominem nunquam videam deinceps: unius tantum negotii est, uni rei, nec pluribus intentus est.

Chumal vau conpaimi, ta mi piel molai vachi dgu, imperitus apud doctos iudicium quid interponis tuum: cur non vocatus ades, & sine suffragio censuram geris? tua sententia hac in re nobis opus non est.

Eimi molan, mihi te opus non est.

Eimi rume molai vachi dgu, nec tua opera hac in re indigemus, non est, quod hac de re sis sollicitus, non est quod de hoc labores.

Lagmvalger, homicidii illum accusant.

gehuelai dgu vachi huentu, non invenio causam in hoc homine, absolutus est.

Pigen tva, vulgo dicitur: ita prædicant, ea fama vagatur, hoc in omnium ore & sermone versatur.

Mi pigen tva, hæc rumor de te spargit,
hic

hic sermo de te dissipatur; si ea quæ de te rumoribus afferuntur, certa sint, nec temere dissipata.

Cheu pegei vachi dgu, ubi accidit, unde scitur, constat? quis dixit.

Chumtubin, vamgechi pilelcaeneu, quid illi feci, quod ita de me loquatur.

Adtubi ta ni coillatual, est mendax, mendaciorum architectus; suis mendaciis illustrat quam plurimos.

gelai, falsa hæc sunt & inania, a veritate abhorrent, tota res mendacio nititur.

Catutubinn ta mn pillelleteu, curam habetote famæ, bonique nominis.

Iom duzuquilmi, tace, silentium! sufficit, fatis est.

Tculbin Apo mo, illum accusavi apud Prætores.

Inarumegei ta ni huerilcan, ta ni huerilcamom, jam de ejus delicto inquiritur, fit inquisitio, studiose inquirunt in ipsum & ejus complices.

Diqmyecuumegequei ta ni huerin, ipsius delicta jam patefiunt.

Diqmegei ta ni huerilcan, ejus scelus compertum & exploratum habetur, est sceleris manifestus, in scelere deprehensus.

Chagalei, est clarum, apertum, planum, res nota, manifesta.

Quimnoel cam chi? res est minime obscura,

scura, perspicua, luce ipsa clarior, adeo aperta est & illustris, ut in dubium vocari non possit; est notorium.

Teye mlebui, ille est testis, ille præsens aderat.

Mi vutalen mo, eimi vutalebuimi, oculatus testis es, coram aderas.

Quimcloen, allcùcloen, te attestor, testem te do, adhibeo, appello.

Allcùtulen vachi dgu, audio, accipio, ex-audio, aures præbeo, pronis auribus accipio, ausculeo.

Piyecùmege, incipe, dicendi initium fac, dicere aggredere, proseguere.

Manchaquechi duguge, ne tam celeriter verba expedias, non tam rapido orationis cursu, non tanta volubilitate linguæ.

Chem iom piabun, quid dicerem amplius.

Pivallai, non est mentione dignum

gelai catùdqualu, an nemo est, qui istos contineat, pacem inter istos procuret, hos ad concordiam revocet.

Mupiqueimi, vere, verum dicis: suadet hoc ratio, hoc est rationi consentaneum, cum ratione conjunctum.

Inche gelai, inche mo gelai, absit, non velim, nec feram, ut me talibus annumeres.

Mlei ad mapu, invaluit hic mos, increbuit hic usus & consuetudo, more majorum ita comparatum est, id jam usus & con-

fuetudo suscepit, obtinuit, id in consuetudinem venit: hæc indulta consuetudo est, solemne istuc est, usu & consuetudine receptum.

gelai ta in mapu meu vamgechi ad, talis mos apud nos non est.

Aiùlabimn vachi mapu ni huera ad, v ad mapu tua, nolite conformari huic seculo.

gehuelai ulchen v. ulcheun, mos vendendi vel emendi personas jam non viget, perfecterat, licet.

Adtulabi vachi dsu ta in mapu v. quimlai, hoc in mea Patria nescitur, non servatur, tenetur, vim, robur non habet.

Quinei v. quine gei ta mi ramtuabin, unam rem te rogo, interrogo, ex te quæro, sciscitor, percunctor.

Numuntcuseaimi ta mi huenemom v. mi hueneuyemom, furti te reum agent, facient, furti tibi crimen objicient.

Ucalel cullin, bona derelicta.

Uehuenmoquelai vachi dsu, gnen mtn mo mlei, hic ingenio magis, quam viribus opus est, arte non Marte.

gelai ta ni chaftunmariaeteu, hominem non habeo: deest ad quem tanquam ad aram confugiam, qui me adjuvet, protegat, tueatur.

Chaftunmabize ta mi pu caine, Jesu Christo ni piel mai, diligite inimicos vestros, ait Dominus.

*Ni mtetun v. mtenn v. mtepun cupamom-
tulbin*, summis viribus egi, ut illum libera-
rem.

Inche ni pepilque vill mlan, laborabo pro
viribus; quantum possum præstabo; cona-
bor quantum in me est, acerrime conten-
dam, quoad potero dimicabo.

Mi vemn vemaimi, quantum potes enite-
re, conare, perfice.

Ni elubiel eluabin, dabo quod v. quando
potero.

Glamchealu huema glamupe, monendus ne
moneas; qui alium accusat, a reprehensio-
ne ipse immunis sit.

Llumpe veichi dgu, ne foras mittas, se-
cretum serva, nemo resciat.

Huivi v. huifi dgu, jam res est composi-
ta: lis ex pacto & convento dirempta.

Huele duamn em! oleum & operam per-
didi; amici omnia perdidimus.

ùdengei ta mi chaùtunman, optime rem
tuam gessisti, acerrime pro te pugnasti, mi-
nime tibi defuisti.

No duquimi, concinna fuit & elegans
tua oratio, festiva, compta, & tempestivis
jocis aspersa, peracutisque sententiis condita.

Aldù elugevalimi, dignus es, qui am-
plissimis præmiis decoreris, afficiaris, done-
ris. 420. 422. 498. 499. 500. 516. 484.
486. 489.

528. Reorum Supplicia.

Quæro, investigo, indago, *quintun*. Stre-
 pitum edere, *ialalcaun*. Observo, oppe-
 rior, prætor, *lloftun*. Promptum, ex-
 peditum, paratum esse, *lpan*, *lpalen*, *lloyun*.
 Sequor, insequor, subsequor, vestigia ali-
 cujus premere, vestigiis insistere, *inan* 373.
 Vestigiis aliquem sequi, persequi, insectari,
inapran. Persequor, oppugno, vexo, ex-
 agito, *datun*. Vestigia alicujus persequi,
 illum diligentissime pervestigare, *inarumen*,
inapnon. Assequor, consequor, *din*, *ditun*.
 Inveniri, reperiri, *pegetun*. Arripio, pre-
 tendo, apprehendo; unguibus, unco, am-
 babus manibus tenere, *gtun*. Prendo, te-
 neo, capio, ansam arripere, manum injice-
 re, *huichan*, *huitan*, *huichatun*. 743. In car-
 cerem conjicere, condere, mittere, ducere,
deftun. Funibus aliquem ad columnam al-
 ligare, *tarin*. Custodio, servo, *elcan*. Ob
 oculos habere: hoc tibi curæ sit, in hanc
 curam incumbe, *quintunien*. Multis mise-
 riiis & ærumnis premi, opprimi, fortuna
 uti infensa & iniquissima, *piaun*. Traho,
 raptò, *huitdn*, *huigdn*. Minor, minitor,
 minas adhibere, jactare, *aneltun*. Clava aut
 fuste contundere, *dafcan*. Scutica, flagel-
 lo, fuste, baculo ictum infligere, *huivùln*.
 Fuste aliquem cædere, percutere, verbera-
 re, contundere, *mtann*, *mtancùn*, *dafcan*,
mamlltun.

mamlltun. Torqueo, crucio, excrucio, discrucio, excarnifico, *cutantun.* Punio, plecto, supplicio aut gravi poena aliquem afflicere, supplicium de illo fumere, in illum animadvertere, *hueracan.* Flagello, verbero: multi in Christi patientis memoriam flagris se caedunt, in se ipsos acriter saeviunt; funiculis, ferreis tribulis insertis, dorsum lacerant, cruentant, *tpun.* Vibex, vibices superesse, exstare, *popofn, popofcun.* Vinculis hominem solvere, exsolvere, exuere, liberare, eximere, expedire, e carcere emittere, dimittere, *leln, ledcumn, lelcumn.* Ingenuum & sui juris esse, nulli obnoxium, liberum esse, *lludn.* Exilio hominem multare, in exilium mittere, exigere, ejicere, nobilem virum relegare, proscribere, amandare, deportare, omni Gallia Romanis v. Romanos interdixit, *giuntun.* Aliquem aliquo ejicere, *tpuntun.* Fustibus aliquem immittere, intromittere, *metantcun.* Compedes, *milla ecull.* Compedibus hominem vincire, *milla eculln.* Ferre, proferre, dare, pronunciare sententiam mortis, *lape pin.* Ad mortem damnari, *lape pigen.* Suspendo, suspendio vitam finire, *niduhuen.* Semetipsum suspendio necare, *niduhueun.* Suspendo, *pultun, plln.* Pendeo, *pultun.* Suffoco, elido, strangulo, spiritum intercludere, gulam alicui frangere, *gtun.* 733.

529. Fugio, fugam arripere, capeſſere, ſe in fugam conjicere, fugæ ſe mandare, commendare, ſe fugæ vel in fugam dare, fuga ſibi conſulere, auſugere, *nulln.* Solum vertere, profugio, *miticun.* Abdere ſe in aliquem locum, latebris ſe occultare, ſe in latebras conjicere, ſe in locum abditum detrudere, alicubi deliteſcere, *llumpun, elcantuun.* Occulto, celo, abdo, tego, condo, abſcondo, recondo, *llumln.* Clam, clanculum abire, *llumtipan.* Lateo, *llumn, llumun.* Sono, ſonum reddere, edere, efficere, *nugoln.* Obnitor, obluctor, *yocúr-cûn.* Elabor, evadere, effugere, erumpere, evolare, ex alicujus manibus ſe proripere, imminente periculo ſe eximere, eripere, ſubtrahere, laqueis ſe exuere, *lefentun.* Volo, velociter currere, *lefn.* In locum munitum, tutum, in aſylum ſe ſalvum, incolumem recipere, *montun.* Servo, ſalvum facere, ſalutem alicui dare, afferre, in ſalutem afferre, vindicare, in ſalutis portu collocare, ex inferni faucibus animas eripere, in æternam felicitatem perducere, *montuln.* Dolores, tormenta, cruciatus patienter, pacate, moderate ferre, ærumnas, labores æquo animo perferre, ſuſtinere, tolerare, *yavulun.* Laſſari citra fatigationem, capere ex proprio vel alieno periculo documentum, ſapere tempeſtively, *cufn.* Libertatem acquirere, liber-

libertate donari, *lludn.* Solutum, liberum
abire, *nalvitipan.*

530 Exempla. *Niei vachi huentu ta ni datuabiel reche v. ta ni datuabium reche aldün tipantu mo*, habet hic homo causam vexandi Indos multos annos, annis quam plurimis.

Lagmtubige, arripe, occide illum.

Lagmtubi, cœpit, interfecit.

Tcubige pu ruca, mitte illum intra domum.

Tanantcubige, ictibus rem age, tunde ipsi latera, verberibus compelle intrare,

Tpubige, vapulet.

Aiülabin ta ni tpugeal, nolo flagris cædi.

Tpunmui ta mi nuaiiaun, tua nequitia, flagitia tua, ut vapules petunt, suadent, postulant, instant, volunt, jubent, imperant.

Tpugevalimi, mereris verbera.

Puchao tpucaquebi ta ni pu votm ta ni yehuenon mo, ta ni cutantulgen mo mai peleduamquei, Patres filios suos procaces, impudentes, protervos verberant, verberibus excipiunt, flagris cædunt, nam quæ dolent, docent: & vexatio dat intellectum.

Bürenien mai, per DEUM parce, ignosce, supplicium condona, veniam concede, delicti gratiam fac

Rulmen em, chumgeabui, quid agas, culpam meam & agnosco & confiteor.

ni huerilcanon cam chi, habes confitentem reum.

Inaitubize ta mi toquiel, da te ad supplicium, virgis terga da, pœnam fuscipe, fustine.

Inche ni mlvalal tva, ego non possum non facere: jubeor, injussus non facerem.

Tpugeabulu lludtipaimi, vapulaturus, es absolutus.

Tariniegepei, jacet in vinculis.

Eimi mo defugen, propter te his vinculis sum circumdatus, propter te sum missus, coniectus in carcerem.

Eimi mi vla v. eimi ni vla, tuſ causa.

Nehuen mo cupalgen, vi, invitus, volens nolens huc perductus sum.

Quimabun ta ni huerin, v. *quimabun mai gei chei ta ni huerin*, vellem scire causam hujus persecutionis; quid, in quo, contra quem vel quid deliquerim.

Ta ni nuagen mo piaui, malo male est.

Ta ni cùme chegen mo pltùlgepelai, ex vitiis mala, ex intemperantia cruditas, ex luxu egestas.

nua ta ni ad mo ta ni uùintugen ta ni huerintu, llucangei, ingrata est commemoratio, quæ videtur exprobratio.

gen hueringelu ta ni Apo, inche ni lonco mo lludpraquelleri, nocentis Domini innocens pœnas luo, solvo, perfolvo, dat veniam corvis, vexat censura columbas.

*ni huerilcan mo v. ni huerilcaùm mo ta che
tpun-*

tpuntugequei alhue ni ruca mo, propter peccata homines in inferno æternis suppliciis afficiuntur, pœnis addicuntur sempiternis, æterna morte multantur.

Ktal mo cutantuquebi huera que plûpu alhue, Cacodæmones, generis humani hostes, immortales nocentium hominum animas æviternis flammis urunt, torquent, cruciant.

ni cutantuzenoam iom cutantugetun em! qui non moritur morte prima, morietur morte secunda; incidit in scyllam cupiens vitare charybdim.

Cûmei cufm v. pelelduamcleum, bonum est ut alieno damno & suo periculo discant, sapiant, cauti sint.

Aiûnolmi rume, ucaltuabimi, lelgeprallei mai lemvalnoel, velis nolis desistes: nam dum complecti multa vis, pauca tenes: sequeris quidem multa, sed pauca consequeris.

Pramuiaaquilmi ta mi huerilcan mo, uduamgechi peaimi ta mi lludnoam, noli inepte de peccatis tuis gloriari certus non tibi sic abiturum, quod non abibis impunis, quod haud impune feres.

Cullinmabin ta ni hueriniebiel mo, impositam, indictam pro delicto multam v. multam persolvi.

Eluculliabimi meli huaca ta mi lamûen ta mi huenen mo v. ta mi huenenmom mo, qua-

tuor vaccas sorori tuæ pro furto solves, dabis.

Taftueneu em! os mihi obvertit, se mihi oppofuit, mihi in faciem restitit.

Taftulabin, in illum non incidi, non reperi, non offendi illum.

Chafloncotubi ta ni huerilcatubiel mo, pari retulit.

Deuma lludi, jam satisfecit, quod debuit solvit, præstitit.

Quine antùhuebui ta ni nùdhueabium, unus deerat dies, ut illum v. se suspendio necaret.

Ta ni nùdhuelgeabum, ut suspendio necaretur.

531. CAPUT V.

DE RE MILITARI.

Imperator, generalis armorum Præfectus, *Toqui, gen toqui. 832.* Exercitus, copiæ, acies, agmen, *linco.* Factionis princeps, dux, primipilus, Chiliarcus, tribunus, centurio, &c *gudol, lonco, Apo. 498.* Castrorum Præfectus, Legionis Magister, *Martin Campo.* Miles, *cona.* Eques, *cahuellutu cona.* Pedes, *epu namun.* Gregarius, tyro, *chapi.* Cataphractus, *chùquelclelu.* Scutatus, *tananalelu.* Hastatus, *Huaiquilelu.* Vigiles, excubiæ, vigiliæ, *utintumapuwe.* Speculator, explorator, emissarius, *mancan huerquen* Rebellis, perduellis, *auca.* Hostis, *caine.* Inimicus, *huerileteu.* Injuria, *hue-*

huerilcael. Factiosus, *huinca culme.* 712. Secta, factio, familia: copiae unius tantum Caciquii, *lof.* Turba, *quine lepùn.* Coetus, conventus, comitia, *coyautun, colautun.* Conventus generalis, *Hueupin.* Rata portio, pro rata parte, portione, *eln.* 723. Murus, seps, sepes, septum, sepimentum, vallum, palatio, transversa sepimenta, *malal.* 772. Vacerra, palus, vallus, *mtenquel.* 783. Vexillum, signum, insigne, indicium, significatio, specimen, *gnel.* Bellum, *malon.* 773. Pugna, *hueichan.* Prælium, dimicatio, conflictus, certamen, *taùtpun.* Hostes in insidiis positi, hostium insidiosa cohors: in insidiis esse, *gnen, gnencan.* In sylvam se abdere, sylvis se occultare, *lemutun.* Aditum hosti præcludere, obstruere, aditu hostem prohibere, hostem intercludere, *catùrpùn.* Periculum, discrimen, *cuniun.* Murmur, admurmuratio, *goigoïn.* Vociferatio, clamor, certaminis initium, *lùlùlù.* Conflictus initium facere, *lùlùlùn.* Strategema, *gnen.* 731. Arma, armatura varia, *nùlin.* Tela, jacula, missilia, ensis, gladius, aliaque ex chalybe, *chùquel.* Tormenta bellica, militaria, ænea, currulia, *mu vuta talca; talca carita.* 830. Sclopus, sclopetum, sclopus longior, major, tubus furcillis librari solitus, *talca, vuta talca, iom vuta, venten vuta &c.* Pila plumbea, ferrea, *bugl.* Tronare: explodo,

plodo; displodo, *talcan, talcatun*. Ensis, gladius, *panihue*. Acinaces, *corvo*. Scutum, parma, cetra, *tanana*. Colobium ferreum, scorteum, ex pelle bubalina, *tucu tucu*. Galea, cassis, capitium scorteum, *queme*. Lancea, hasta, sarissa, pilum, gesum, *huaiqui*. Hasta, lanceæ hasta, *coel*. Arcus, *huepll*. Sagitta, spiculum, *pûlqui, plqui 809*. Funda, scutale, *huituhue, huitucurahue*. Clava, *loncoquillquill*. Harpastum, *uno*. Duo lapides rotundi corio involuti, & utrique funis extremitati fortiter & fideliter alligati, *laque*. Tendicula, decipulum, decipula, machina irretiendis aviculis, aut bestiis capiendis comparata, *huachi*. Murices, tribuli, *copin, 708*. Subjectio, servitus, *ufchin*. Pax, *anin*. Pacem sancire, constituere, stabilire, in gratiam & amicitiam restituere, ad mutuam concordiam redire, *anumn*. Summa pace frui, nullo bello turbari, in summo otio vivere; est in toto regno diu turna pax, & longa a bellis quies, *anun mapu, pailla mapu*.

NB. Indi Chilenfes tribus præcipue de caulis celebrant sua comitia, quæ propterea etiam sua propria sortiuntur nomina. Unus ex his cœtibus vocatur *coyautun v. cohuatun*, quando sola una particularis Provincia vel *aillarehue* deliberat de pace danda vel acceptanda aut rumpenda.

Alter

Alter cœtus appellatur *Hucupin*, & sunt comitia generalia, ad quæ undique ex omnibus Provinciis concurrunt; solentque celebrari, quoties novus Præses seu Gubernator ex Hispania advenit, ut illo præsentē tractetur, quid de bello aut pace statuendum sit.

Alius cœtus, qui dicitur *Raquidgún*, est plurium vel paucorum Conventiculum, Conciliabulumve ad deliberandum num suis vicinis inferendum sit bellum, nec ne. 823

In supradictis comitiis solent occidere unum vel plures arietes, qui *Chilihueque* vocantur; suntque proprii Terræ Chilensis, nostris meliores & rariores: His cor extrahunt, quod vix extractum mox omnes & singuli suis manibus excipiunt, aliaque similia.

Habent præterea suas Congregationes. Una quæ celebratur pro Infirmis, vocatur que *tasman*: fit ut deprehendatur Author Veneficii, vel saltem ut hic *Huecubu* seu Veneficium tollat: nam juxta ipsorum opinionem ac sententiam omnes Veneficio morimur.

Alter Congregatio *Mavúllboqui*, Scenopægiæ seu festo tabernaculorum non absimilis, celebratur per plures dies, & ad eam undique concurritur: præcipua ceremonia est arbor in medio, unde pendent omnis
gene-

generis fila & funes, quos trahentes, retrahentes, adducentes, &c. saltant, tripudiant, pede plaudunt, digitis concrepant, choreas ducunt, mimos agunt, gestus & ejusmodi ridicule effingunt.

Alia demum Congregatio instituitur ad locustas vermesque extirpandos, propterea *apmpiru v. apmpirun* appellata, ad hanc accedentes unusquisque affert, intra ollam vel cantharum quot potest vermes, similiaque: mox ex cinnamomo ingens conficitur ignis, in quem dictos vermes projiciunt: circum ignem tripudiant turba puerorum, juvenesque larvati, & centonibus pellibusque involuti: totoque illo tempore, quo functio durat, nemini edere nec bibere licet.

His addi potest conventiculum, quod *Cunquin v. santa MARIA* vocant: ob quasdam canciones, in quibus de Beatissima Virgine fit mentio, quod ab Hispanis videtur originem traxisse.

Maxima autem in his Coetibus, Congregationibus & Conventiculis solemnitas consistit in largo & copioso potu, qui ubi cessat, mox etiam cessant reliqua, & unusquisque suas vias abit. *Raquicoñau. 823.*

532. Locum alicujus obtinere, alterius vices gerere, personam agere, *huelu mlen.* Vocare, convocare, arcessere, *mtnn. 783.*

Pro

Pro aliquo mittere, per alium arcessere, *mtuvaln*. Mittere, legare, *huerqueln, yevaln*. Mittere ad dicendum, *pivaln*. Eligo, deligo, seligo, *dullùn*. Munio, firmo, vallo, *malaln, malaltun*. In summum evadere, obedientiam negare, nolle obedire, *huentun*. Turbas facere, concitare, seditionem conficere, classicum canere, *huentuln*. Homo inepte gloriosus, suimet laudator; minas inanes jactare, *huentuun*. Copias comparare, milites cogere, contrahere, *anùmiaun*. Conjuro, rebello, res novas moliri, *tepefcùn 841. auacan. 683*. Sub ferula, disciplina, sub sua potestate habere, *rutanien*. Aciem in hostem obvertere, *adman*. Inter se jurgantes, jurgio contententes, rixantes separare, *hudantun, hudalbin*. Peto, precor, rogo, imploro, precibus aliquid contendere, efflagitare, *nllan*. Urbem obsidere, obsidione cingere, obsessam tenere, *huallman. 736. olloln, olloltun*. Aliquem ambire, circumdare, cingere, *olloln, olloltun, huallman*. Prævaleo, superare, superiorem esse, *iodn, iod pepiln*. Vinco: hostem acie vincere, pugna frangere, prælio superare, hostium copias fundere, fugare, profligare, victoriam consequi, obtinere, ex hostibus reportare, *non, nopinn*. Civitates everti, urbes, ædificia dirui, ædes, muros demoliri, disturbare, exercitum fundi, profligari, *lofn, llofn*.

Uofn. Nascenti, serpentine malo occurre-
re, obviam ire, invalescentem ignem & in
tectis grassantem compescere, comprimere,
conatibus alicujus resistere, obfistere, *catùn,*
catùtun. Ejicere, exturbare, expellere ali-
quem domo, urbe, regno, *utuventun.*
Luctor, colluctor, Luctatio, palestra, lucta,
luctator, athleta, *tantuun, mùtatun.* Homi-
nem dejicere, deturbare, prostrernere, præ-
cipitem in terram dare, *tanmn, tanln, tan-*
tun, tantuln. Aliquem impellere, pulsare,
intrudere, extrudere, *tamtamcùn.* Impel-
lo, repello, *rùten, rutentucun, roltan, ioltan.*
Labor, delabor, *pelcain, plcaùùn.* Supplan-
tare aliquem, pede supposito ad terram im-
pellere, dejicere, *cùlpaitun.* Subvenio, suc-
curro, subsidio aut auxilio esse alicui, *incan.*
Succurri, adjuvari, *incagen.* Velitor, pro-
ludere ad pugnam, leviozem pugnam com-
mittere, *ùnùtun.* Periculum evitare, ne
quid fiat providere, *mudin.* Jacio, lapide
aliquem petere, lapidem in illum mittere,
ùtùfn. Volvere: versare, circumagere,
huipun Harpastum, clavam capiti alicujus
impingere, *mtoncun, mtancùn* 782. Aciem
instruere, milites ordine ponere, disponere,
ex ordine collocare, *elchen, elconan.* Ani-
mum infundere, oratione sua aliquem con-
firmare, languentem excitare, timidum ro-
borare, jacentem erigere, *yavùln.* 752.

Mili-

Milites ad pugnam excitare, hortari, impellere, *nùtchaln*. Incipio, exordior, initium facere, *llitun*. Invado, adior, aggredior, *leftun*. 760. Prælium committere, signa conferre, manus cum hoste conferre, concurrere, configere, *hueichan*. In aliquem irruere, aliquem aggredi, *naln*. Aliud super aliud intromittere, *tanma conn*. Coliineo, collimo, *quilitun*. Explodo, displodo, *topmn*. 840. Arcum adducere, intendere, sagittam mittere, *pùn*. Insidias alicui parare, comparare, struere, moliri, machinari, tendere: insidiis aliquem petere: appetere: insidior, *pechann*. Expedire viam, ut detur locus, ut a via discedant, abscedant, decedant, efficere, perrumpere, *huellintun*, *huellitun*, *huellintcun*. Fugio, fugam arripere, capessere, se in fugam conjicere, fugæ se mandare, commendare, se fugæ v. in fugam dare, fuga sibi consulere, aufugere, *nùllin*. Fugo, in fugam agere, conjicere, *lepùmn*. Separo, sejungo, segrego, abstraho, *pchagmn*, *pchagtun*, Separatum, disjunctum, distitum esse, *pchagn*, *pchagcùn*. Fatisco, deficio, defatigari, *ùrcùn*. Quiesco, requiesco: cessare ab opere; labore superfedeo, *ùrcútun*. 226. 856. Reficio, recreo, vires recipere, recuperare, *yavùtun*. Caput lapide, virga lewiter percutere, contundere, *huedon*. Lancea percutere,
Ee

cutere, confodere, *huaiquitun*. Punctim ferire, percutere, gladio confodere, transverberare, *dichon, glen*. Solam cutim transfigere, trajicere, transfodere, *riwùln*. Transfodio, trajicio, transfigo, transverbero, *catan*. 695. Vulnero, faucio, cædo, *chgarcun*. Illaqueo, irretio, innecto, *laçun*. Pellem ictu detrahi, vulnerari, *topon, tlrcùn*. Strideo, *quiquircùn*. Ejulo: voces inconditas edere, *huarun*. Auxilior, opitulor, adjuvo, auxilium, opem ferre, afferre, præstare, se adiutorem alicui præbere, exhibere, ab illo stare, facere, *inamn, inamtun*. In medios hostes irruere, irrumpere, in confertissimos hostes se dare, immittere, *útúfn*. Præceps ruo, *útúfnacùn*. Præcipitem ago, *útúfnacmn*. Me mitto præcipitem, *útúftcun*. Præceps intro, *útúfconn*. Præceps exeo, *útúftipan*. Expello, *útúfentun*. Protero, obtero, pefundo, conculco, *globn, quetadpun*. Calco, conculco, pedibus obterere, proterere, *glladcùn, tanman*. Neco, occido, obtrunco, perimo, interimo, interficio, *lagmn*. Morior, emorior; vita v. de vita decedere, e vita cedere, discedere, excedere, migrare; obire, vitam cum morte commutare, mortem obire, extremum vitæ spiritum edere, spiritum DEO reddere, *lan* Prostratus jacens, *tanma, chanma*. Receptui canere, *ventenn, venten pin*.

pin. Alios aliis imponere, injicere, *tanmauln.* Capiō: in servitūtem aliquem redigere, dare, tradere, adducere, abripere, *tuchen, tavaicon.* Conficere, finem afferre, destruere, sublatum, sepultum, extinctum, deletum esse, *abn, abln, namn, nammn.* Caput hostis lanceæ, palo, perticæ infigere, *namculn.* Exsto, appareo, *huebn.* Hostes fundere, hostium copias proffigare, cuncta disturbare, disjicere, evertere, confundere, dissipare, *teivúmn.* Perdi, proffigari, dissipari, *teivùn* Aliud pro alio, quid pro quo loqui, *huelu dugun.* Vigilo, invigilo, *huanpen, huanpelen.* Elabor, evado, effugio, erumpo, evolo, imminenti periculo se eximere, eripere, subtrahere, *montun.* Alicujus potestati, servituti, imperio, disciplinæ se subducere, eximere, *huenchen.* Pars, divisio, res divisa, *rcu.* Divido, distribuo, partior, dispartior, dilargior: prædam, liberam prædam dividere, *reütun.* Pars quæ me contingit, *reütu* Plausus, acclamatio, victoria: plaudere alicui, applaudere, plausum dare, tribuere, *yapc púllin.* 752. Victricia signa, *noþinvoe gnel.*

533. Exempla. *Inei cam aucalmaputuuyei,* quis in his terris res novas est molitus?

Inei iod toquiquei vachi mapu mo, quis est hujus Provinciæ Gubernator, quis illi præcipue præest?

Toqui gen, sum Caciquius, generalis armorum Præfectus, Imperator, v. habeo Imperatorem.

Rûtaniebimi meli Vutan mapu, omnes ac singulæ quatuor magnæ, amplæ, vastæque Provinciæ tuam in rebus omnibus voluntatem sequuntur, quidquid illis injungis, exequuntur, præstant, executioni mandant, tibi semper sunt dicto audientes: velle tuum est velle omnium; illudque & pedibus & manibus obedientes obeunt.

Lemtuniebi vill mapu ta DIOS, Deus O. M. mundum univèrsam e sua voluntate appensum tenet, & quanto vult tempore conservat.

Anù mapu, anùlei, cùmelei, paillalei mapu, anùn mapu tva, terra in summo otio vivit, nullo bello turbatur, summa pace fruitur.

Anùmmapun pu Apo ta ni toquin lle ve, officium, munus, partes Gubernatorum sunt pacem in terra procurare, comparare, comparatam conservare.

Huelu duguquilmì, noli dicere aliud pro alio, dic quæ & quomodo tibi sunt dicta.

Cùmelcan gei ta in lagmabiel ta in pu carne, nostra interest, refert, est e re nostra, est nobis utile, commodum, convenit, oportet, hostes nostros a nobis occidi, interfici, peremi.

Cùme

Cùme cona em ta mi chao, Pater tuus erat miles egregius, manu strenuus, fortis, animofus.

Lihue gei, est animofus, alacer, fervidus, audens, impiger, impavidus.

Mlepraimi, es numerus, nec non fruges confumere natus.

Millapalmimi em! a Millapalúmo es, stas, facis.

Tarilei ni huaiqui, lancea mea jam hastæ suæ est alligata, lanceam meam paratam, promptam, in promptu habeo.

Huema toquibilu ta ni duam huelelai, prius deliberans, non facile in errorem labitur, incidit, defertur; bene præmunitus, raro vincitur.

Plquituquilmí huenu mo v. huenufle, in cælum nec sagittam mittas, nec expuas.

Ulimi ta mi chíquel quine Huinca mo, arma tua ex chalybe confecta Hispano vendidisti; a te sunt vendita, venierunt, venum iverunt, ierunt.

Chuchi ta ni ad tva ta mi anùhue, hujus lorice, hujus toracis ferreæ quid est necesse ut appareat exterius, ne sit inversa, aut præpostere collocetur.

Tva panilhue ta ni rialoncoam, en acinacem, en gladium, ensem, quo hostium findam, scindam, metam capita.

Tubige ta mi huaiqui, hastam arripe,

vibra ; gladium exime , e vagina educito.

Huaiquitueiu em , gllui ta ni huaiqui rume, miserum se submittentem, deditionem facientem, manus dantem, herbam porrigentem lancea transfixit.

Tofpai, hucusque auditus est tormentorum boatus, fragor, strepitus.

Unomen ta ni chgarcugemom, redeo, revertor saucius, vulneratus, vulneribus affectus.

Mivù conì ! quot plagas numeras, quot vulnera accepisti. 267. 296.

Nal quine mita mo tubi, lagmeiu, primo ictu, vulnere, mox in primo aggressu vitam ipsi ademit, animam extorsit, morte illum affecit, de medio sustulit.

Cùlatu mo tananaùì, tertio vulnere, ictu concidit, prostratus est.

JESU Christo utuntubi ta ni mollbùn, laicai cruz meu inchin ni vla, JESUS Christus pro salute nostra & sanguinem copiosissime effudit, & in cruce mortuus est.

Chgarcùbi, hueluquemai lagmtubi v. chgarcùbi, ina lagmtubi, non solum plaga sed ipsa morte illum affecit, multis illum vulneribus affectum e vivis ejecit, vita privavit.

A pu huentu, A pu huen! yavulumn, yavulumn ! adeste animis, state animis viri! quam unusquisque sit forti animo & excellenti præditus, hic patefaciat oportet.

Vill

Vill cùme cona inchin, constanti animo, erectoque fumus; fatis animi habemus, præsens nobis est animus; præsenti, confirmato animo, quæ Dei benignitas est, fumus.

Adochi, siste, siste gradum, expecta inquam.

Deutuge, *tva ta mi lazngéal*, cave, occideris.

Nal ta necúlge, fuge, fugam arripe, cur-re, vola, velociter.

Quidu ta ni allvùlmaun mo yavùduam nien, hæc patior telis vulnera facta meis.

Ta mi lagmnobium ula, v. *ta mi lagmno-uyen ula*, v. *ta mi lagmnobiel ula*, *duchotubimi*, antequam illum occideres, pugione ipsum transfodisti.

Leù quimn ta mi lauyeabuel, *hueichamebulmi*, certo scio te si in prælium descendisses, occidendum fuisse.

Allcùbin ta mi lagmabubiel ta mi caine, *huaiqui niebulmi*, audiavi hostem tuum a te perimendum fuisse, si lancea fuisses instructus

Mütutuü pienu, me laceßivit, provocavit; mihi dixit: luctemur.

Vau mo hueichaiain, hic nobis pugnant-dum, dimicandum, prælio decertandum.

Vau meu laqueam chei, *noqueam che mai*, hic aut vincendum aut moriendum.

Quine Huinca cona aldù cùme hueichac-voe gelu, *aldùn reche lagmbi*, quidam miles

Hispanus pugil egregius, ac summis viribus dimicans Indos quam plurimos de medio sustulit.

Cupatun ta ni hueichamom, ex prælio adsum, redeo ex pugna.

Acutun ta ni lagmmobium, paulo ante illos interfeci.

Epu huentu lagmbin, *vei ni cupatun*, adsum, sum redex postquam duobus vitam ademi; necem attuli, hujus ufuram lucis eripui.

Lagmuigu, alter alterum occidit, uterque ab altero occisus est, mutuis vulneribus conciderunt.

Lagmunobige, quid tardas miserum occidere; quantocyus illum & vita & summis doloribus exue.

Lagmmarichen, decem mihi ad inferos.

Lagmbin ta ni coní, hujus mulieris filium interemi.

Ta ni lagmmaeteu ta ni pens em! homicida, parricida, interfecto mei fratris.

Eimi mi lagmmom v. mi lagmmobium v. mi lagmuyen mo v. mi lagmuyeum v. eimi lagmbimi ta mi quempu; quimlai ta mi chao. interfecisti Levirum tuum incio patre tuo.

Eimi mi lagmgebum v. lagmgeabuel mo v. lagmgeabum v. mi lagmgeabuel mo, acui ta mi malle, tibi jam jam occidendo Patruus opem attulit.

DIOS

DIOS ta mi aiüeteu ta mi montuuyen,
DEO in acceptis refer te evalisse, evalisti
divinitus.

Mi lagmbiel mo v. mi cüpa lagmabium v.
lagmduamaimi ta mi caine, nüllimi, hostem
jam jam occifurus, arripuisti fugam.

Mi lagmduamgebuel mo v. mi lagmduam-
gebun mo, montuimi, jam jam occidendus
elapsus es.

Huera montulchelai, vix se suosque immi-
nenti periculo exemit, eripuit, subtraxit.

Ta ni cayu Reche conagen mo, meli michi-
cutipai, ex sex militibus Indis quatuor se
fugæ mandarunt.

Huera montui, vix v. ægre sibi fuga con-
suluit

Eimi nullquiiuimi v. mi nullquiiuumom v.
mi nullquiiuum; aldün miticüiaubui ta mi pe-
ni, quando tu fugam capessivisti, tuus fra-
ter jam dudum se in fugam conjecerat.

noquirmi, curiun gei puleuvu, noli flu-
vium trajicere; adest submergendi pericu-
lum.

Relihue montun, ita ut me videtis, sum
elapsus.

Requiduzen, che gehuenolu, sum unicus
& solus, nemo superest.

Taricupalcheam, captivos afferunt vincu-
lis onustos, oneratos, constrictos.

novali kdau, datubirmi, labor omnia vin-

cit: fortitudine & constantia obtinetur victoria. 498. 499. 500. 483. 484. 486. 536. 537. 538.

534. CAPUT VI. Scientiæ.

MEDICINA.

Medicina, ars medica; medicamentum, pharmacum, medicina, remedium: curo, medeor, medicor, medicinam facere, adhibere, medicas manus admovere, ægrum sanare, morbos pellere, *ampin*. Medicus, *ampin caman: machi*. 771. Ægrotus, æger, languidus, morbus, ægritudo, adversa, incommoda valetudo, dolor, miseratio, *cutan*. In morbum incidere, delabi; morbo corripri, tentari, teneri, ægrotare, languere, ægro corpore esse, *cutann*. Hujus hominis misereor, me miseret; miseratio me tenet, moveor misericordia, *cutannien*. Affligor, angor: anxio animo esse; dolore affici, *cutanduamn*. Lassitudo, fatigatio, defatigatio, languor, damnum emergens, *cutancaun*. Plaga, vulnus, *chgarcun*, *lloi*. Ulcus, *lloi*, *lampa*. Struma, serofulæ, *pappilco*. Scabies, *pitu*. Achores, tinea capitis, manantia capitis ulcera, *plol*. Impetigo, *alhue pitu*. Panus, *mui*. Ejus radix, *lco*. Panus inguinis, *codin*. Papulæ rubentes, *charam*. Vitiligo, *quelpu*. Lues venerea, *chima*. Lepra, *ûda*. Sacer ignis, erysipelas,

las, *lùflúf*. Tuber, contusio, *huincúl*. Vari, subtiles tumores, *colchau cutan*. Tumor, tuber, inflatio, *ile, poi*. Tumeo, turgeo: tumidum, turgidum, inflatum, tumefactum esse, *poncùn, poncùn, ponquin, poin*. Lædi, detrimentum pati, *allvùn*. Sibi ipsi obesse, sibi obstare, sibi injurium esse, ipse sibi obest, suam ipse causam prodit, *allvùlln, allvùlun*. Ossa luxari, *ùllgodon, ùlgorcùn, huelgirn*. Frangi, infringi, confringi, *tovon*. Hernia, ramex, enterocèle, *pahua*. Enterocelicum, herniosum esse, hernia affici, *pahuan, pahuatun*. Herniarum medicus, qui enteroceles fecat, *pahua caman*. Sectio, scissio, scissura, *cúna*. Contrahi, coarctari, *túcon*. Obdormire, obdormiscere, *chillimùn*, Nervorum rigor, *comufnn*. 708. Dissolutum, subactum, contusum esse, *aten, cúlmedun*. Lædi, elidi, læsum, luxatum, debilitatum esse, *uùlgorcùn, cúlmedun*. Tundi, quati, *tolencùn*. Caput ad fornicem offendere, *toqcùn*. Alapa, colaphus, *huitascùn*. Sanguinis fluxus per nares: sanguinem per nares emittere, *huaiiun*. Pulverem, pulvisculum in oculos intrare, *rùtamn*. Intra carnem hære, *dicùfclen*. Callum, callosi pedes, *con namun*. Callis v. callo vexari, laborare, *pagúmn*. Pedem alicui rei infigere, re infixâ torqueri, *rúcaf-cùn*. Calcere spinam, pedem spina offendi, *reafcùn*.

reafcùn. Osse; *lacarùn, canafcùn.* Ardor, nimius calor, *alùlùn.* Prurigo, pruritus, *úmircùn.* Formicare, *llmlmn.* Exulcerare, vulnus intumescere, *loglogn.* Gangræna: cancro occupari, *lolodcun.* Mors violenta, immatura, improvifa, repentina, *carú v. cadú lan.*

535. Mali humores, *huedanca.* Male se habere, *tlbun, chlbun.* Ossa dolere, *rnùn-cùn.* Dolor capitis, *lonco cutan.* Noctem, quam longa est, infomnem ducere, *pepi umautulan.* Cephalæa laborare, *cutanloncon.* Venenum, virus, *vunapue, 688.* Queror, conqueror, lamentor, questus edere, ciere; querelas jacere, effundere, querimonias jacitare, *etncun, etntun.* Frigore ex sudore torpeo, sudore madentem frigus invasit, sudans frigore subito correptus sum, *conùten.* Frigus, *ùten.* Frigida tempesta est, *ùten gei.* Frigus ingruit, *cùpa ùten gei.* Frigeo, algeo, frigidum, algidum esse, *ùtegen.* Frigore concuti, tremere, *tùntùncùn.* Horror, rigor, *tanchin, yanchin.* Febris: incessit illum febris, febris correptus est, in febrim incidit, *alincun.* Morbus tabificus, febris æstuans, pestilens, *chavon, chavoloncon.* Pervigil, infomnis, totam noctem pervigilavi, noctem totam infomnem duxi, *tepelen.* Experrectus omnino: vigilasne,
ex-

experrectusne es, *tepelen*: *leli*. Experrectum esse, immotis oculis intueri, attente aspicere, oculos in aliquo defigere, *lelin*, *lelilen*. Deficio, fatisco, *achircùn*, *ngn*. Deliro, desipio, *culpemn*. Deliramentum, delirium, *culpem*. In ipsa infirmitate amens, demens, desipiens, infaniens, *pual*. Intestina corrupta, *alta pu anca*, Defatigari, *atùn*. Linqui animo; deliquium animi pati, *tanaporumepran*: *ngn*. Apoplexia; fulmine apoplectico tangi, *ùchirùn*. Papulæ, pestis, *piru*. 807. Pestilentia afficere, pestem afferre, diffundere, importare, *pirutucan*. Peste infici, pestilens, corruptus, tabidus, *pirun*, *pirutun*. Concuti, contremere, timore perterritus contremuit, *tomircùn*. Serpo, serpit quotidie malum, longe lateque diffunditur, latius opinione disseminatum crescit in dies, multasque occupat Provincias, *pùdn*. Febris hæctica, hæctica feбри laboro, tabesco, *ancùquen*. Aqua intercus, hydropisis, hydrops; esse hydropicum: aqua intercute laborare, *ponquin cutan*. Vertiginem patior, vertigine afficior, corripior, *uyùn*. Gravedo, coryza, rheuma, catharrus, destillatio, v. distillatio. defluxio, *rle*, *rùle*. Destillatione laborare, *rlen*. Dolor dentium, *ùte*, *piru cutan*. Ophthalmia, ocularia ægritudo, *chob*. Fauces siccas habere, *achircùn*. Raucesco, *raucus*

raucus fio , *tappeln, chappeln*. Singultus, ve-
 hementius aliquid appetere , *huitorcùn*.
 Suffocor , spiritum intercludi , *nütupeln, tu-
 vùn*. Tullis , tuffio , *tvonn, eonn, eoncùn,
 vonuan*. Vetulas tuffire , *tulun*. Anhela-
 tio , respirandi facultate v. difficultate labo-
 rare : fufpiriofum , afmaticum elle , anhelat-
 or , *mrin, pepi neyùhuelan*. Cor palpitare ,
teftefn, teftefcùn. Acriter dolor verminat ,
 æftuat , lævit , urit , morfus doloris acres ; cor
 affectione æftuat , vehementius palpitat , cor-
 dis palpitatio vehemens , *tùlirn, capifcun,
 huùla huùlan*. Suppreffio nocturna , incubo
 onis ; incubus , *nùquegen, tepeun 838*. Pleu-
 ritis , *cachan, cadi cutan*. Vomica , apofte-
 ma , fuppuratio , abfcelfus , *pav, paf*. Rum-
 pi , *pafn*. Rumpere , aperire , *pafn, papmn*.
 Dyfpepfia , cruditas , *poipoi*. Cruditate ex
 cibi intemperantia laborare , *poipoin*. Ichi-
 as , ichiacus dolor , coxendicis morbus ; e
 coxis laborare , *lugllin*. Diarrhæa , alvi pro-
 fluvium , ventris fluxus , proluvies , *caichùn,
 culluin*. Ex diarrhæa languere , fluxu ven-
 tris laborare , *culluinn*. Dyfentheria , *caichu
 mollvùn*. Stranguria , ftullicidium , *chùd-
 cùnn*. Lotii retentio , fuppreffio , *ghhuùl-
 ùen*. Stilla , stillare , *chùdcùn*. Pedibus de-
 bilis , pedibus debilitari , debilem fieri , *tnofn,
 chocon*. Morbus caducus , *cutanpiuquen*.
 Calore nimio æftuare , languere , folvi , de-
 ficere ,

ficere, *enumlen*. Morbi genus, unde nascitur prope jecur membrana cærulea costis anexa, putantque esse veneficium, *llimen huecubu*.

536. Curo, medeor, *ampinman*. Medicina, *lahuen, ampin lahuen*. Partes vitales, quæ corruptæ v. quarum corruptio mortem generat, est causa mortis, *lahue*. Machios medicinam adhibere, *machitun*. Sugere, *ûlun* Illorum gestus, gesticulationes, &c. *cûimin*. 715. 771. Congregatio de procuranda Infirmorum salute, *tafman*. 531. Herbas torrere, ad ignem calefacere, *cunascûn*. Apprehendo e. g. pedem, compono, suo loco restituo, colloco, pono, ligo, e. g. os luxatum, *gtarn, gtarcûn*. Acum vel simile quid, carni ad inde aliquid extrahendum immittere, *mayain, mayaintun*. Dirigo: ut quid recte & suo loco modoque consistat, stet, maneat, efficere, *ritoknon, nûtamn*. Oculos sanare, *gehuenn*. Vomicas, apostemata, &c. maturari, maturescere, mitescere, *avun*. Vomicas, apostemata, &c. aperire, *rupen*. Venæ aut arteriæ pulsus, *bûn, neiûn*. Pharmaco cathartico noxios humores ejicere, salubri potione corpus eluere, *pûtulahuenn, pûlln* 817. Medicinam ad vomendum, vomitandum, stomachum purgandum fumere, *orcûn, orcûtun*. Vomere, *rapin*.
Nau-

Nauſea, niſus vomentis ex gravi odore, aut languentis ſtomachi ſaſtidio, *rapiduamn*, *cùparapin*. Viſtus parſimonia, ubi modus a medico præſcriptus: cibo uti moderate, modum in viſtu tenere, a præſcripta viſtùs ratione non diſcedere, *ullhuemtun*. Venam incidere, ſecare, ſanguinem venis detrahere, minuere, ſanguinem ex brachio mittere, *gicun*, *mollvùtun*, *malintun*. 773. Clyſter, clyſtere ventrem purgare, abluere, *gnomn*, *naùtun*. Clyſter, *pucuchu*. Tubus, tubulus, internodium, *pilco*. Scarifico, cutim leviter incidere, *deican*. Mano ſuaviter percurrere, mollire, complanare, *ilùrin*. Sudo, exſudo, exudo, deſudo, ſudore madere, ſudorem emittere, *arofcun*. Sudorem elicere, hypocauſtis uti, *arofculn*. Operari: ut exeat efficere, *tipaln*. Philtrum, poculum amatorium, *aiùlknochi lahuen*. Offam illi venenatam obtulit, qua extinctus eſt, *mlunman*. Pus, tabes, ſanies, *tar*. Putreſco, tabeſco, tabeo. contabeſco, *tarn*, *tarpen*.

537. Meliuſcule ſe habere, paulatim conualeſcere, dolorem leniri, mitigari, levare, extenuari, minui, remittere, *llaumun*, *cùmegetun*: *vemletun*, *pichi vemlen*. Detumeſco, *namutun*. Nondum obduſta eſt cicatrix, nondum vulnuſ cicatricem duxit, nondum

dum cutem obduxit, *taftun*, *taftulai*. Non optime sane valet, incommode, parum exsententia, uti heri & nudius tertius, *vemlen*. Male valere, laborare adverfa, incommoda, infelici, parum prospera valetudine, *hueralen*. Omen, signum adesse mortis, calamitatis, ostenta videri, dari præſagium, denuntiationem, divinationem, prædictionem, *perimolquen*, *huelequen*. Pectus ſonare, *ca-
virçun*. Fauces obſtrui, ſonitum reddere, edere, *conçulun*. Animam agere, morti propinquum, in extremo vitæ conſtitutum eſſe, moribundum jacere, moriturus, extremum vitæ ſpiritum editurus, *laduamn*. Morienti, moribundo, animam agenti pie ſubvenire, in extremo vitæ periculo, certamine, conflictu ſalutarem illi opem ferre, extremum morientis ſpiritum piis adhortationibus, precibus, orationibus jaculatoriis excipere, comitari, *cùme iaaln*, *yavuduamln*, *yavùln laialu*. Non respirare amplius, ſpiritum, animam, respirationem, halitum, anhelitum ceſſare, actum, peractum; finita vitæ ſcena eſt, *tefn*, *tfn*. Morior, emorior, vita v. de vita decedere, e vita cedere, difcedere, excedere, migrare, obire, vitam cum morte commutare, mortem obire, extremum vitæ ſpiritum edere, ſpiritum Deo reddere, finem vivendi facere, *lan*. 759. *ab-
lihuenn*, *alhuen*. 678. Mortem afferre,

Ff

morte

morte afficere, *laln, lalcan*. Teltari, testamentum condere, *chalin, chalitun*. 696. Patrem, matrem v. alium confanguineum mori alicui, *lalcan, laeln, laieln*. Conjuge orbari, viudari maritum *lantun*: uxorem, *lanpen*. Viduus, *lantu*. Vidua, *lanpe, lanpen, lanpel*. Video mori, *pelan*. Defunctus, mortuus, qui excessit e vita; qui vita functus est, *la, alhue*. Mors, obitus, interitus, vitæ exitus, occasus, excessus, supremus dies hominis, *lan, laial*. Mors repentina, abruptæ vitæ exitus, *arol lan*. Cædes, nex, *carù lan*. Cadaver aperire, ut solent ad videndum, quo veneficio aut veneno fuerit mortuus, *cpon*. Causa, ut aiunt, immediata cujuscunque infirmitatis & cujusvis obitus, *huecubu*. 738. *plquihuccubu*. 809. Locus, quo aiunt omnium animas post obitum migrare, *carculafquen, gullchenmaihue* 734. Anus seu vetula, quæ eo mortuorum animas instar Charontis perducit, *templcahue*. 837. Spectrum, larva, *am, anchù mallûen, anchùlamûen*. Manes, *am, anchùlamûen*. Cadaver ferali linteo involvere, sindone infuere ad sepulturam, *clmun*. Emortuale lineum, indusum funebre, fendale amiculum, *cûmun, cûlmun*. Aliquid moveri, audiri; crepare, tumultum, strepitum, stridorem, fragorem, fremitum, mugitum excitari, audiri, *tevn*. Crepo, crepito;

pito, strepitum edo, crepat a tergo sonus, *tepmn.* Cœmenterium, *puállil.* 723. Sepulchrum, sarcophagus, sepultura, tumulus, *eltun.* 723. Sandapila, feretrum, tetrachorum, *pillùai.* Illam conficere, portare, *pilluaitun.* Sepelio, humo, tumulo: corpus terra condere, humo injecta contegere, terræ mandare, *rgaln.* Adhuc insepultus jacet, communisque matris beneficio exclusus, *rgalgelai.* Vespillo, libitinarius, *rgalvoe.* Putresco, tabeo: exedi, confici, contabescere, *vunan.* 688. Pulvis, *tuwúr.* In pulverem reverti, *tuwurn.* In demortui fortunas jure hæreditario venire, succedere, hæredem esse bonorum alicujus, *ellcuntun.* Hæreditas, *elelcullin,* *elcun,* *elrupùel cullin.* Testamentum rumpere, irritum facere, potestatem alicui abrogare, abrogare legem v. legi, *unoduamn,* *unolduamn* 696. Appareo, apparitio, visio: Angeli species mihi objecta fuit, oblata, visa, ostensa, *pegen,* *pegetun,* *pevalun.* Hæres, *tavcullinlu.*

538. Exempla. *Chumlei cutan?* æger, qui vel ut valet; quam valetudine est?

Petu vemlecai, non satis recte, non optime sane; satis adversâ adhuc, eadem qua prius.

Tanalehuecai, adhuc decumbit.

Quine antù quidulehuen, toto die fui solus.

Vill anca cutani, totum corpus mihi dolet, doloribus opprimitur, torquetur, cruciatur: morsus, stimuli, aculei dolorum me undique premunt, lacerant, lancinant, fatigant, atque ita pungunt, ut respirare non sinant.

Virçulei ta ni namun, pedes habeo frigidos, gelidos.

Arei ta ni anca, nimio ardore languo, solvor, fatifco.

Quine cùyen tanalehuen, mense integro continuo in lecto decumbo, assidue, perpetuo, continenter, jugiter, usque lecto affixus sum.

Renmai ta ni cutan, perseverat adversa valetudo, ac semper eodem infelici statu permanet.

Cauchui ta ni cutan, morbus ingravescit, augetur.

úgechi cutani, gravi & periculoso morbo laborat, tenetur, afficitur, urgetur, afflictaur, premitur, opprimitur, gravi morbo decumbit, jacet omnium iudicio desperatus.

Mogen mosequen, vix, ægre vitam traho.

Apelpebun, apelpebun ta ni lariabuel, vix non sum mortuus, in magno vitæ periculo discrimineque sum versatus, in magnum vitæ discrimen adductus fui.

Laii pi ampin caman, medicus dixit illum moriturum.

Uyù

Uyùì ta ni lonco, vertiginem passus sum.

Pitu tipanman, scabie afficior.

Cutani lonco, cutanloncon, caput mihi dolet.

Ta mi chgarcumobium cùtu, tanalehuecai,
ex quo vulnus illi infixisti, e lecto non
surrexit.

Lai ni cuù, usum manus amisi.

Lai ni queuùn, est mutus, loquelam ami-
sit.

Tar nieri, tari, tarpei, pus est, sanie scatet.

Chumgechi, chumulu allvùlui, qua ratio-
ne fuit læsus, damnus passus.

Cad caichùnmollbùnmai, nimia dysenthe-
ria laborat.

Cauchu mollvùnmai, nimium sanguinis
profluit, emittit.

Tva ta ni eputun ta gicun, jam secunda
vice vena mihi inciditur.

Peknouquebin ta ni laial, me moriturum
arbitror, ad vitæ exitum vocor

Aldù cùmelu tva; aldùn cùmelcan gei, val-
de conducit, oppido prodest, est optimum
remedium.

*Ullhuemtuge chaditu ilon ta mi cutan na-
mun mo*, ut articulari morbo non tam gra-
viter labores, ut podagræ doloribus minus
crucieris, a carne salita tibi abstinendum
esse scias

Ullhuemtun mo tipacutanmaquei ta che,
temperantia & abstinencia est optimus Me-

dicus: aduersus morbos nihil abstinentia utilius.

Tua ta ni laiam, hoc mihi mortem afferet; causa mortis erit.

Laian em! pii, dixit se non longe abesse a funere, moriendi tempus jam instare.

Vamgechi udaqeimi huera lan? siccine separas amara mors?

Muchai vemgei ta ni unon ella que dzu, fortuna nihil inconstantius, hodie mihi cras tibi: omnia sunt hominum tenui pendencia filo, exceptis caligis, quas mihi fune ligo.

Muchai vemgei unon, constans rerum inconstantia.

Quine cuú ni chgarcúgemom v. ni chgarcúgeuueum v ni chgarcúgeuyen mo, v. quine cuú chgarcugeueyi, vill anca cutani, una manu infirma totum infirmatur corpus: unum membrum quando dolet, totum corpus condolet.

gamnopraquen aculi ta lan, paruum erratum non raro mortem attulit, quotusquisque tantum semel est lapsus, at surrexit nunquam.

Hueralei, male habet.

Pichùn llaumui, se habet paulo meliuscule.

Anùlecai, convalescit, e morbo recreatur; fit indies valentior.

Tipai lepún mo, jam valet, convaluit, vires

res collegit, recepit, confirmatus a morbo est.

Prai cahuellu, valet jam ut solebat, pugilice, athleticæ.

DIOS pile, Deo volente, annuente, favente, si Superis placet.

DIOS cùmmezelu elutueneu ta ni mogeal, Deus O. M. mei misertus mihi pristinam valetudinem restituit.

Acui piru, inche mlelan va meu, tempore pestis, quando grassabatur pestis, pestilens aer omnia infestabat, ego non aderam, eram absens.

Laiabui pigen v. piam; pirutubuli, me moriturum fuisse aiunt, si papulis fuisset correptus.

Lan arùlabi ta che, qui mori velit vix invenies.

Quine tipantunole ula, laiaimi, priusquam annus effluerit, vitam cum morte commutabis.

Deutumn, pelolemn, aldù digelelai ta mn laial, vigilate & orate, quia mors appropinquat, prope est

Ladcùpiuquei, laiaimi ni pibium, quando illum monui, mortem non longe abesse, magna tristitia est affectus, animum mœrori dedit.

La vemgei, mortuum vultu & colore refert.

Neyuquelai rume, ne respirat quidem,

nullus in eo sentitur anhelitus, nulla respiratio.

Laduami, animam agit, angoribus postremis afficitur, afflicatur, animus a corporis complexu divellitur.

Pelalaiabun ta ni chao? Patrem reddentem Deo spiritum non videam.

Rupalpi antù, diem suum obiit, excessit e vita, animam efflavit, egit: occidit, obiit, vitam finivit, terminavit, mortalitatem explevit, corporis vinculis exsolutus est, stadium vitæ decurrit, vitæ fabulam peregit, fato functus est, cessit e vita.

Lai pigei, dicitur obiisse.

nami, occidit, periit, interiit.

Ta ni ladcùn mo v. ta ni ladcùel mo ta ni chao ta ni lan mo lai, adeo commotus est, adeo ægre molesteque tulit mortem sui patris, ut & ipse haud diu post mortem obierit.

Ta in conigen quine tecan rume pulelai ta in eltun mo, vitæ humanæ oriens ab occasu vix passu distat.

Aiebui v. aiebulu v. petu aiebulu lai, mortem rifi excepit, vitam contemnens mortem ridendam putavit, ridens, rifum edens, solutus in rifum mortem amplexus est.

Rupa rupaum acupeï ta lan, serius aut citius metam properamus ad unam: serius aut citius mors sua quemque manet.

La

La gen, habeo sepeliendum, sepulturæ mandandum.

Lalcanu ni vûcha em! me miseram! maritus mihi morte sublatus est.

Cache ta ni la gûmatuabun, ergone ex ignoti hominis morte in tantum luctum incidere, tam magnum dolorem haurire, in tali mœrore & lacrymis jacerem.

Ca mel lai, anno elapso obiit.

Mu ca mel lai, multis abhinc annis mortuus, extinctus est.

Chao ni lan mo v. ni laum, huetu conquieta votum, nullum omnino malum est, quod alicui non profit: Patri filius succedit.

Chao ni lamom v ni lauyeum, votum nauti, Pater ad tumulum, filius ad cumulum, genitor ad sacrophagum, gnatus ad cœnopodium.

Lale chao, votum hueletauai v. tavai ta ni cullin, mortuo patre filius est hæres.

Ellcuntubin vachi cullin ta ni chao mo, hanc rem mihi pater testamento reliquit.

Aldûn cullin ellcuntubi ta ni pu votm vachi ulmen, prædices iste suis filiis opes amplissimas, amplam rem familiarem, multam & lautam supellectilem, post obitum suum reliquit, testamento legavit.

Iglesia ni elgeal mo rgalgeam, volo ut meum corpus terræ mandetur ubi templum est ædificandum, construenda ædes sacra.

*Ta ni lagmumom mo, rgalzequelai ta Igle-
fia mo, quia se ipse occidit, sibi ipsi vio-
lentas manus intulit, attulit; quod ipse sibi
mortem consciverit, sepultura ecclesiastica
non gaudet, caret, privatur.*

*Cruf getui, illico evanuit, ex conspectu
se proripuit, ex oculis evolavit.*

*Duamtuquelaiaimi ta mi mleam deuma lat-
mi, piquei huera que che, perversi homines
ad excludendam mortis omnibus & singulis
semper imminentis memoriam dicere asso-
lent: quid sit futurum cras, fuge quærere;
Tu vero Lector benevole memor novissimo-
rum fac ea, quæ moriens facta fuisse voles.*

*Am gelu, gei ca mogen, sunt aliquid man-
nes, Lethum non omnia finit.*

615. 532. 533.

539. Altronomia.

Dies, *antù*. Mensis, *cùyen*. Annus, *tipantu*.
Ver, vernum tempus, *peùn, peùl, peùgen,*
peùn cùyen ica 803 Æstas, æstivum tem-
pus, *uùcan, uùcan antù, antù cùyen ica 847*.
Autumnus, *hualùg. 736*. Hyems, hyber-
num tempus, *puquem*. Hyemem esse, *pu-
quemn*. Hyemo, hyberno: in hyberna di-
missus sum, hyemem transeo, *puquemman*.
Illuceo, illucesco; lucefcit: aurora, matuta,
prima luce, summo mane, diluculo: illucen-
te aurora, albescente die, *ape uni, uùni,*
uùn.

uùn. 848. Dies appetit, lux adest, sol exoritur, affulget, apparet, adventat dies, *uùn,*

uùnman. 848. Exoriente sole, ad solis ortum, *deuma uni.* Sol oritur, exoritur, *ti-pai antù* multo mane, valde mane, ante primam lucem, *pulihuen, mu lihuen, aldùn lihuen.* Mane, diluculo, *huc lihuen.* Cras mane, *lihuen.* Intervallum inter nonam & undecimam, *malcu.* Circa meridiem, *ape rasi antù.* Meridies, *rasi antù.* Tempus pomeridianum: jam sol vergit in vesperum, jam inclinatur, jam flexus est in vesperum dies, *clùn antù.* Vesper, vesperus, vespera, vesperinum tempus: vesperi, vespere, vesperino tempore, flexo in vesperum die, *tavua.*

Ad vesperum, ad vesperam, *rasi tavua.* Vesperascit, advesperascit, *petu devùpralei antù, ape conì antù.* Occidente sole, ad solis occasum, *gùll antù.* Sol occidit, *conì antù, huaichif antù.* Imminente jam nocte, præcipiti jam die, dubia luce, sub crepusculum, *gf antù, gùfquen antù.* Advesperascit: nox appetit, ingruit, adventat, imminet, *gùfquenn, nùfquenn.* 728. Obscuritas, tenebræ, caligo, tenebras offundere, obducere, noctem caliginem afferre, *duminclen, gtantu.* Nox sublustri, fulgente luna & sideribus illustris: obscura, caliginosa, cimmeriis tenebris atrior, *pun.* Imminente jam nocte, *pichi pun.* Paulo ante mediam noctem,

ctem, nocte concubia, *muna pun.* Media nocte: ad mediam noctem, intempesta nocte, cum silentium tenerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, in noctis meditullio, *ragi pun.* De media nocte, de tertia vigilia, *aldùn pun.* Ultima noctis vigilia, *ape wùni.* Hoc noctis, *vanten pun.* Hac hora, *vamel antù.* Claritas, *liùhuenn.* Clarum esse, *liùhuenn.*

540. Cum, quum, quando, quotiescunque, quandocunque, *chuml, chumel, ahuechi.* Jam, jam dudum, jam pridem, jam tandem, *deuma.* Opportune, tempestive, opportuno tempore, in tempore venire, *tenn, tuten.* Nunc, nunc modo, nunc demum, *ado, veula.* In tempore, tempore, per tempus, præpropere, ante tempus, *ella.* Sero, sero expectatus es, *ahuechi ula.* Dudum, *culai.* Hac circiter hora, *vaml, venten antù.* Quam diu est, cum . . quam diu est, quod . . quam dudum, quam pridem? *chuntma. 287. venten mo ula.* Tandiu, *ventenma.* Modo, dudum, paulo ante, *pichinma, pichi ado, pichi mutai, munahue mo, munan antù mo, pichi ado chai ula.* Non sane diu est, cum illum vidi, *munanma.* Diu est cum ille discessit, *aldùnma, chaichei, cuivi.* Olim, quondam, antiquitus, quodam tempore, *rupan, cuivi.* Paulo post, *pichi veimo, chai ula, pichi mutai.* Quousque tandem, *chuml ula.* Non

tam

tam cito, lentius, *ahuechi*. Jam nunc, *vachitu*, *ado tu*, *ado mo cùtu*. Jam tum, ex eo tempore, ab eo tempore, *veichi tu*, *veimo cùtu*. A tempore antiquo, a priscis temporibus, *eivivi cùtu*. Nunc, nunc jam, modo, *ado*. Quousque, *chuml gei*, *chuml ula*, *chuml cùtu*; *chumtnma cùtu*. Suo tempore, tempore commodo, tempestive, *peuca*, *peucachi*. Cito, celeriter, *muchai*, *matù*, *lef*, *veiyeli*, *arol*, *quine lef*, *geni*. Quamprimum, quantocyus, quam citissime; quam celerrime, *tùftu 842. necul*. Nunc statim, *quine vla*, *quine mutai mo*. Repente, subito, *rume. 224*. Omni momento, *muchaiguechi*. Paulatim, sensim, pedetentim, *alluen*, *pichiquen*, *nochi*, *manchaiguechi*. Expecta, *adochi*. Cave, *Deutuge*. Semper, perpetuo, nunquam non, in perpetuum, in æternum, in sempiternum, in omne ævum, *vill antù*, *moll antù*, *mgen*, *mgenchi*. Duro, permaneo, persisto, tenuit ea pugna horæ circiter spatium, stetit ad illud tempus, mansit, permanit, perseveravit, perstitit, trahebatur adhuc bellum, *man*. Festino, propero, accelero, advolare, celeritatem adhibere, instare alicui, urgere aliquem, *matuln*, *geniln*. Expecto, præstolor, opperior, hic me mane; expecto dum videam hæc, quæ commota sunt, quorsum evadant, *genmaien*. Obiter, cursim, strictim, per transfennam,
in

in transitu aliquid videre, *perumen, perupan.*

541. Jam dudum, dudum venit, *culai.*
 Interdum orationi, interdum litteris vaco,
 nunc precibus, nunc litteris do operam,
quinelque mita, ca mita; ado, ado. Paulo
 ante, *hue ula.* A die hesterno, *uúia ula.*
 Hodie, hodiernus dies, hodierna lux, *chai,*
vachi antú. Hora prima, *quinetu. 287.* Ho-
 ra secunda, tertia, &c. *eputu, cúlatsu.* Cras,
 dies crastinus, *ule.* Perendie, post diem
 crastinum, &c. *epuhue, cúlathue, &c. 287. 545.*
 Toto die, die integro, *chufantu.* Heri,
 hesterno die, pridie hujus diei, *uúia, uia.*
 Postridie, nudius tertius, quartus, &c. ter-
 tio, quarto, &c. abhinc die, superiore no-
 ãte, quæ proximam antecessit, *epuhue mo,*
cúlathue mo, melihue mo. Dehinc, posthac,
 imposterum, deinceps, *vachitu, adotu, ado*
mo ula. Post dies non multos, *munan antú*
mo ula Post biduum, *epuhue ula, epu pun,*
epu punal, epu punai. 296. Post triduum,
 ad tertium, post tertium diem, *cúlathue ula,*
cúla pun. Anno & paulo plus, amplius,
allue tipantu. Annus est & eo amplius, *allue*
tipantu gei. Biduum est, duo dies sunt,
epu puni. Post elapsos duos, &c. dies, *epu-*
huemom, cúlathuemom, melihuemom, &c.
 Hactenus, hucusque, *veula cùtu.* Usque
 eo, usque illuc, *vei cùtu.* Quoad, donec,
 usque

ufque eo dum, ufque eo quoad, ufque donec, *gele cùtu*. Ufque ad alium menfem, alio menfe, *ca cùyen ula*, *ca cùyen mo ula*. Anno fequenti, *ca mel*. Multis abhinc annis, *mu camel*.

542. Luna filens, novilunium, *getui cùyen*, *hue cùyen*. Luna crefcens dimidiata, luna in quadratura pofita; luna dum crefcit, cornua orientem verfus habet, cum autem decrefcit, occidentem verfus, juxta illud: Dextra decrefcit, crefcit tangente finiftra, *ape puri cùyen*. Plenilunium, *pur cùyen*, *puri*, *opui cùyen*. Luna decrefcens dimidiata, *afyecuumei cùyen*. Solis & Lunæ concurfus, *chomn*, *chumi cùyen*. Sero exoriens, *tori cùyen*. Finiens; curfum abfolvens, *abi cùyen*. Sol, Luna ficcitatem caufans, unde fit, ut mira fit & inaudita alicujus anni ficcitas, pluvix inopia, qua multis menfibus laborat leges, jejuna, & humilis in agris crefcit, exarefcit, terra paffim dehifcens aquam inhiat; deficiunt amnes, fontes arent, paludes exficcantur, *anquen cùyen*, *anquen tipantu*. Luna pluvia, pluviofa, unde fuccedit ut affidue & copiofe pluatur; copiofa indies pluvia decidat, maxima fit imbrium vis, affiduos habeamus imbres, *maun cùyen*. Eclipsis, folis aut lunæ defectio, deliquium, 340. 341. Luna terræ interpofitu laborat:

rat, deficit, obscuratur, *gbi cùyen*. 728. Interjectu lunæ solis lumen languet & hebescit, *lai antù*. 340. 341. Aprilis, *unen rimu* (*rimu* flos est citrii coloris, deliciæ perdicum. NB quod *Chili* situm sit in opposito & contrario Europæ Hemisphærio, ubi fere perpetuum ver, æstas autem quando hic est tristis hyems. Vocantur hi flores *unen rimu* seu primi, quando incipiunt: *inan rimu*, seu ultimi, quando desinunt, & sic discurrere de reliquis. Majus, *inan rimu*. Junius, *unen tor*, *tor cùyen* (*tor*, spuma) & hoc mense fluvii ob inundantiam spumant vel spumare incipiunt. Julius, *inan tor*. Junius & Julius, *epu vilu*. quia his duobus mensibus hyems est, seu maximum frigus, quamvis non ningat, nisi in altioribus montibus. Augustus, *unen peun*. V. Partem quartam verbo *peun*, & sic de reliquis. September, *inan peun*. October, *unen gdf*. November, *inan gdf*. December, *unen teu gil*. Januarius, *inan teu gil*. Februarius, *unen teu gebun gen*. Martius, *inan teu gebun gen*. Et hæc quidem sunt nomina propria mensium ab ipsis Indis his mensibus imposita ac usitata: possent autem (salvo meliore aliorum judicio) etiam vocari respective ad situm, mores, & clima Regni Chilensis.

Januarius, *cogi cùyen*. Februarius, *antù cùyen*,

cùyen, cad antù cùyen, pteì cùyen. Martius, glor cùyen. 413. 731. Aprilis, pùlcu cùyen. Majus, iodi pùlcu cùyen.. Junius, afyecwùmei pùlcu cùyen. Julius, abi pùlcu, gelai pùlcù: maun cùyen. Augustus, lahue cufe, September, pùllec cufe. 806. November, villacùyen. December, codaatun, coyautun cùyen v. Hueupin cùyen. Anni dimidium; initium a Festo S. Joannis Baptistæ usque ad festum D Thomæ Apostoli: seu a solstitio ad solstitium, udan tipantu. unde Solstitium, udan tipantu. Æquinoctium, uùauipun, uyau pun, v. uùau pun antù. Mensis, menstruus, bimestris, trimestris, quadrimestris, quinquemestris, semestris, Octimestris v. spatium novem, decem, undecim mensium, &c. quine, epu, cula, &c cùyen. Hebdomas dis, hebdomada æ, Relùehuen. Dominica, Missan antù. Dies lunæ, feria secunda, getui kdau. Dies Martis, feria tertia, iom kdau. Dies Mercurii, feria quarta, ragin kdau. Dies Jovis, feria quinta, petu kdau. Dies veneris, feria sexta, aldùn kdau v. abyecwùmei kdau. Sabbathum, venten kdau. 580. Festum, dies festus, dies sacra, Missan cai.

543. Exempla. *Epu antù v. epu antù mo pùtùprai*, biduo se vino obruit, ingurgitavit.

Quine tipantunmairi, anno moratus es, anni moram fecisti.

Chuchi cùyen vlpai, quis mensis sequitur.
Ca cùyen ula v. ca cùyen mo ula, usque ad
 alium mensem.

Relùe antùnmaian ta ni cupatuam, post
 hebdomadem v. hebdomadam redibo.

*Chumtrmallei vachi Patiru ta ni Missan
 mo*, quantum moratur, cunctatur, quas mo-
 ras trahit, necit in celebrando Sacrificio
 Missæ.

Ventenmalquibilmi ta mi confessan, non
 tam cunctanter confitearis, citius commissa
 per confessionem expia.

*Ventenmaiabumi ta mi confessaiabum, ven-
 tenmalabuimi ta mi confessaiabuel, ventenma
 mo confessaiaimi*, in tantum tempus noxarum
 tuarum per Confessionem expiationem re-
 jicies, prorogabis, procrastinabis?

*Iom antùquibilmi ta mi unotual ta DIOS
 mo, uduamgechi tuaeimu lan em*, noli diem
 conversionis tuæ ex die differre, ne repente
 mors te opprimat, insperata morte occu-
 peris; ne subito mortis impetu exanimatus
 occidas.

*LLatù antùnmapraimi em ta mi huirubiel
 mo quine huaca v. llatù antùlmapraqueimi*,
 medium diem cunctaris in excorianda vacca.

Aldùmaquilmi ta mi elugeal, quæ offe-
 runtur non differenda, sed mox arripienda,
 nam fronte capillata post est occasio calva.

Aldùnma chillcatuquei, est litterarum per-
 quam

quam studiosus, litteris apprime deditus,
discendi cupidus, mularum cultor eximius.

Petu pepiluquei, dum se comit & comparat, annus est.

Petu mtmgequeimi, vocaris jam pridem,
jam dudum te inclamant.

Eieiu peuain em, post longum tempus re-
videbimus.

Quine vla amoin, eamus quantocyus.

Lagmunobige, non adeo in eo occiden-
do moreris. 230.

Launobun, utinam nunc statim morerer.
gei ta ni ual ula, satis adhuc est ad eun-
dum temporis.

Tutelclechi glam, monitum datum suo lo-
co ac tempore.

Tute acuimi, opportune, tempestive, op-
portuno tempore venisti.

Epu duam uûau tutelvalai, nec forbens
inflabis, nec inflans forbebis: utrumque ta-
men diverso tempore.

ûgelmochi, expectate me.

Vachi acutuimi, quimbin, mox ut adve-
nisti, scivi de adventu tuo.

Chai acutuan, mox rediero; hic sum at-
que istic sum.

Chaituun, vix exivi, quando redux.

Muna acullebuin, eimi tuulmi, venimus
paulo postquam exiveras.

Ahuechi peuaiu, Deus novit quando ite-

rum conveniemus, videbimus alterutrum,
288. 6.

Uia dgu tva, hoc est modernum, res
moderna.

Chaichei gebui veichi dgu, apud priscos,
olim, quodam tempore erat istud.

Ahue vemaimi chei, an illud es mox fa-
cturus.

Chaichei veman, forte faciam statim.

Ahuelaimi, ne festines, properato opus
non est.

Ahuelbige, insta illi, urge illum, illum
excita.

genicaquilmi, festina lente, offendit qui
nimium properat.

Alduman pei, videor cunctantius egisse,
moras traxisse, tardius rem expedivisse.

Tenknopabini vachi dgu, opportune mo-
nes.

*Quine tipantu gei ta mi cupamom v. deu-
ma ta mi cupauyen v. cupauyeum*, annus est
ab adventu tuo.

*Epe quine cuyen v. cuyeni, acun v. ni acu-
mom v. ni acuyyen*, ante mensē adveni.

*Chumtn mo lai ta mi chao? chumteni ta mi
chao ni lan*, quamdiu est quod obierit pa-
ter tuus?

*Ule quechu tipantu gei ta ni lamom ta ni
chao*, cras completur quinquennium a mor-
te mei patris.

Chumtn

Chumtn v. mivù antù mo wùtaiarimi, quot abhinc diebus te dabis itineri, iter suscipies, viæ te committes.

Epe cùla cùyen v. cùyen mo acutuan, ante trimestre ero redux, reducem Deo favente expecta.

Cùla antù mo rgalgeai, intra triduum terræ, sepulturæ mandabitur.

Cayu antù mo geai san Cuan, post sex dies celebrabitur festum S Joannis.

Vachi antù mo lahue cuse cùyen cùtu vill laiai pu cuse em, deinceps usque ad Augustum omnes vetulæ de vita decedent.

Vachi antù cupaiar, hodie veniet, expectatur, aderit.

Via acutuabui, heri expectabatur, eum expectabant.

Chuml gei san Pedro? quando est dies Divo Petro Apostolorum Principi sacer?

Chumtn antù, chumtn cùyen, chumtn tipantu gei ta mi confessamum v. deuma ta mi confessamom v. confessauyen; chumtnma mo rupai ta mi confessauyen, quam pridem, quam dudum ultima vice es confessus? peccata per confessionem expiasti.

Chaichi aucatui mapu, putasne nunc primum Provinciam, Regnum res novas moliri, rebellionem machinari.

Quine tipantu cùtu, ab anno integro.

Mivù ta mi tipantu, mivu v. chumtn tipantu

pantu geimi, chumteni ta mi tipantu, mivu tipantu nieimi, quot annos numeras?

Epu tipantu moi v. pitui, ta ni cayu mari tipantuam v. tipantual v. epu tipantu huei, ago quinquagesimum octavum.

Deuma cayu mari tipantu gen, jam sum sexagenarius.

Quine wunman, iter unius diei integræ.

Unmai, lux illi orta est.

Unpamelaiai pu alhue ta ni ruca mo, apud inferos, in deterrimo inferni carcere æternæ tenebræ, mera caligo, nox sempiterna.

Acule v. rupale ragi antù, hora duodecima.

Acunolmi ula, aldù huema inche mlean, multo prius adero, quam tu.

Aldùhuei ta ni acutuam, multum adhuc itineris, viæ restat.

Apelpapei ta ni vuchael v. vuchaiam, parum abest a senio, quin senibus annumeretur.

Chem antù tva? kdau antù, hodiernus dies estne festus, an profestus? profestus, in quo labor servilis licet.

Chem antù gei? quænam est hujus diei tempestas? Chuml antù, quota hora?

Cùme antù gei, optima tempestas, aura favet.

Huera antù, crùf antù, maun antù gei, cupa mauquei, turbido ac ventoso die te viæ committis.

Uùaulai ta antù, ipsa dies quandoque parens, quandoque noverca. Deui

Deui ta in iabuel, jam est hora ad comedendum, prandendum, cœnandum, jentandum, hora nos ad merendam, cœnam vocat.

Ibun mo acuimi, venisti tempore mensæ.

Inoli ula uan, ante horam prandii iturus sum.

Acui ial, umau, hora nos ad mensam, ad lectum, cubitum vocat.

Ula cupaian, cupaian ula, veniam postea.

Umarun mo v. umautual mo cupatuaimi, redibis sub noctem, quando itur cubitum.

Acui tipaial, jam est tempus eundi, redeundi domum.

Palin antù, cudan antù, dies recreationis, tempus ludendi.

Tpuugen antù, dies disciplinæ.

Cuden antù mo cùmelcauge, Soli affulgenti aperienda fenestra est.

Aculai ula, nondum advenit.

Lali ula, donec moriatur.

Cùmelehuelarain lagmelmi cùtu, quoad vita te privem, non ero contentus.

Ta ni chao ta ni lan mo v. lamom mo cùtu, a morte mei patris, ab obitu parentis.

Epu antù vemgelu v. vemlelu, duos circiter dies.

Calcu em, Veneficus veteranus, emeritus, antiquus.

Camel cupatuan, redibo anno sequente.

Antù ni conabun mo v. ni conabuel mo v.

ni conabum, Sole occidente.

Rupan v. rupal kdau, peracto labore.

Rupan umautun, finito somno.

Chumi cuyen, est novilunium.

Acui ni cuyen, jam tempus ipsius advenit, finitum est ejus vitæ curriculum, vitæ suæ cursum absolvit.

Rupai cuyen, tempus ferendi, plantandi, &c. præterit: post est occasio calva.

Deui ta in quetaial, quetaiabuel, quetaiàm, nunc tempus arandi est, nunc sulcanda tellus. 719.

Deui lagmhuacaquen, tempus occidendi boves, vaccas, jam finitum est. 719.

288. 304 320. 334. 585. 617. 618.

544. Arithmetica.

Numerare, inire numerum, *raquin. 823.*
 In medio mundo terra sita est: medius inter duos fratres incedo: medium agmen perrumpere, *raginn. 822.* In rationem aliquid inferre, *raquincommn.* Additio, adjectio, *iomn, quine mo eln.* Addere, *iomn.* Computare, in unum cumulum colligere, *quine mo eln.* Adimo, subtraho, deductio, subtractio, *entun.* Restare, superesse, superare, *gehuen.* Multiplicatio; multiplicare, *aldülcan.* Divisio; dividere, *vùdan, rehen, vùdan, vùdaln.* Ex æquo in duas partes dividere, *llaün.* Ex æquo dividere, parti-
 ri,

ri, partitionem, partes facere, *uúau vùdaln*. Duplum dare, duplo pluris constitit, duplum portare, solvere, *mùchamn*. Alicui v. aliquem antecedere, anteire, præcurrere, præire, *penchuln 801*. Incipio, exordior, aspicio: initium pono, facio: dicere aggredior, *llitun, hueman*. Sequor, subsequor, *inan, vlpán. 688. huemun*. Seligo, sepono, interloco, *huichuntun*. Separo, sejungo, sepono, fecerno, segrego; sejungí, separari, *chucaknon, chùcan*. Removeo, segrego, *igentun, digentun, digeln. 753*. Rejicio, repudio, respuo, *yaventun. 752*. Esse multos, plures, complures, magnus hominum numerus, ingens multitudo, conventus, concursus, cœtus, magna caterva, frequentia, celebritas, *cautun, cauchun, aldùn* Pauci, rari, non multi, minime multi, admodum pauci, paucissimi, rarissimi, *munan, aldùn no*. Parum, paulum, paululum, pauxillum: nihil admodum, *pichùn*. Parum tabaci, herbæ Nicotianæ, *pichùn ptm*. Æqua retributio; æqualis compensatio, *uúaugen*. Quantum, *Chumtn*. Quot, *mivu, chumtn*. Tot, tantum, *venten*. Plus, amplius, magis; *iom, iod, doi*. Minus, *venten no, iod pichi, genochi*. Minime, *genochi, gelai*. Solum, tantum, tantummodo, duntaxat, *mtn*. Distinguo, alterum ab altero fecernere, separare, discernere, sejungere, *cageln,*

cagentun. Digredi a re proposita: ab eo, quod proposuerat parumper discedere, ad alia divertere, excurrere, aberrare, mente & animo vagari, divagari, aliud agere; alias res agere, *caduameln.*

545. Dimidium, dimidia pars, *llau, raji.*
 822. Unus, *quine. 821.* Duo, *epu. 725.*
 Tres, *cùla.* Quatuor, *meli 777.* Quinque, *quechu.* Sex, *cayu.* Septem, *relûe, relle, relgue. 1.* Octo, *pura.* Novem, *ailla,* Decem, *mari.* Undecim, *mari quine, quine huente.* Duodecim, *mari epu, epu huente.* Bis sex, *marcupu, maropu.* Tredecim, &c. *mari cùla, &c. cùla, &c. huente.* Viginti, *epu mari.* Viginti unus, unus & viginti, *epu mari quine.* Viginti duo, duo & viginti, *epu mari epu.* Viginti tres, quatuor &c. *epu mari cùla, meli, &c.* Triginta, *cùla mari.* Triginta unus, duo, tres &c. *cùla mari quine, epu, cùla, &c.* Quadraginta, *meli mari.* Quinquaginta, *quechu mari.* Sexaginta, *cayu mari.* Septuaginta, *relûe mari.* Octoginta, *pura mari.* Nonaginta, *ailla mari.* Centum, *pataca.* Centum & unus, duo, &c. *pataca quine, epu, &c.* Centum & decem, *pataca mari.* Centum & undecim, undecim supra centum, *pataca mari quine,* Centum & duodecim, *pataca mari epu.* Centum & viginti, *pataca epu mari.*

Cen-

Centum & viginti quinque, *pataca epu mari quechu*. Ducenti, *epu pataca*. Trecenti, triginta tres, *cùla pataca cùla mari cùla*. Mille, *huananca*. Bis mille, duo millia, *epu huananca*. 1772. *quine hnananca, relùe pataca, relùe mari, epu*. 338. &c. Alius, *ca, cagelu, ca quine*. Alii duo, *ca epu*. Alii tres, quatuor &c. *ca cùla, ca meli, &c*. Alter probus est, alter improbus; alter eligitur, alter rejicitur, alter sic, alter contra, *huellhuell*. 740. Nil, nihil, nihilum, *chem no rume, chem no*.

546. Primus, *une*. 846. *unelelu, penchulelu*. Secundus, *inan, epulelu, epuntu, epugentu*. Tertius, *cùlalelu, cùlantu*. Quartus, *melilelu*. Quintus, *quechulelu*. Sextus, *cayulelu*. Septimus, *relùelelu*. Octavus, *puralelu*. Nonus, *aillalelu*. Decimus, *marilelu*. Undecimus, *mari quinelelu*. Duodecimus, *mari epulelu*. Decimus tertius, &c. *mari cùlalelu, &c*. Vigésimus, *epu marilelu*. Vigésimus primus, *epu mari quinelelu*. Vigésimus secundus, *epu mari epu lelu*. Trigésimus, *cùla marilelu*. Quadragesimus, *meli marilelu*. Quinquagesimus, *quechu marilelu*. Sexagesimus, *cayu marilelu*. Septuagesimus, *relùe marilelu*. Octogésimus, *pura marilelu*. Nonagesimus, *ailla marilelu*. Centésimus, *patacalelu*. Ducentésimus,

mus, *epu patacalelu*. Ducentesimus primus, *epu pataca quinelelu*. Ducentesimus vigesimus, *epu pataca epu marilelu*. Ducentesimus trigesimus sextus, *epu pataca cùla mari cayulelu*. Eadem methodo & proportione trecentesimus, quadringentesimus, quingentesimus, sexcentesimus, septingentesimus, octingentesimus, nongentesimus. Millesimus, *huarancalelu* Millesimus septingentesimus, septuagesimus, secundus, *huaranca, relùe pataca, relùe mari, epulelu*. Medius; *ragin, ragintu, ragintulelu*. Aliquid interjicere, interponere, interstingere: interjectus, interstinctus, instititus, *ragin ragin, huell huell*. Principium, initium, primordium, caput, fons, origo, *lli, llitu*. 767. *une*. Ordiri: orditur ab ovo, *llitun*. Exordior, incipio: rem inchoare, instituire, aggredi: res a te incepta est, ad exitumque perducta; tu ejus rei fundamenta jecisti, initium fecisti; a te res initium duxit, exordium sumpsit; in te & per te feliciter desit: rem a te inchoatam idem feliciter absolvesti, perfecisti, *huemaln, penchuln, unen*. Perficere, absolvere, ad exitum perducere, *deuln, deumaln*. Finis, finitum, absolutum, perfectum est, *deui*. Primum esse, *unen, huemaln*. Ponere primo loco, *uneln* I præ, sequar, *unege*. Esse prævium, præcedere, *penchun, penchuln*. Tempestive, ante tempus,

pus, *penchu*. Sequens, ultimus, primo ad-
stare; adstare, sequi, *inalen*, *inan*. 755.
Stare secundo, tertio, &c. ultimo loco, *inan*.
nam NB. Indi Chileses solum distinguunt
inter primum & secundum locum; & qui-
cunque locus, excepto primo, est & secun-
dus & ultimus locus. 846. 755. Remotus,
longinquus, separatus, disjunctus, distans,
chùca. Seorsum, separatim, *yaf*, *dige*. Sta-
re seorsum, separatim, *huichun*, *digelen*, *ige-
len*. Sic stans, *digelelu*. Terminum, fi-
nem, limitem, metam attingere; pervenio,
perficio, absolvo, finio, numeris omnibus
absolutum perficio, *deun*, *deuman*, *mtrnn*,
mntun. 782. Singuli, *quine* *quine*. Bi-
ni, *epu* *epu*. Terni, *cùla* *cùla*. Quaterni,
meli *meli*. Quini, *quechu* *quechu*. Eodem
modo seni, septeni, octoni, noveni, deni,
undeni, duodeni, tredeni v. terni deni, qua-
terni deni, quindeni, seni deni, septeni de-
ni, noveni deni, viceni, viceni quini, trice-
ni, quadrageni, quinquageni, centeni, du-
ceni, trecenteni, quater centeni, quinquies
centeni, milleni, bis milleni, ter milleni,
deni milleni, viceni milleni, centeni mille-
ni, deni centeni milleni, &c. Interstin-
ctim ita ut jam adsit jam desit, semperque
quid aliud intersit, e. g. post nigrum albus
post album niger, *huell* *huell*, *huellentu*. A-
lius post alium, *caque* *caque*. Primus a pri-
mo,

mo, *epugentu*. Primus a secundo, *cùla gentu*. Primus a tertio, &c. *meligentu*, &c 505.

547. Vicis, vicem, vice, *chi, tu, mel, mita*, additum in fine. E. g. Semel, una vice, *quinechi, quinetu, quine mel, quine mita*. Bis, duabus vicibus, *epuchi, eputu, epu mita*. Ter, *cùlachi, cùlatu, cùla mita*. Quater, *meli mita*. Quinques, *quechu mita*. Sic sexies, octies, novies, decies, undecies, duodecies, tredecies, quatuordecies, quindecies, sexdecies, decies ac septies, decies & octies, decies & novies, vicies, vicies semel, bis & vicies, tricies, quadragies, quinquagies, sexagies, septuagies, octogies, nonagies, centies, ducenties, ter & centies, quater & centies, millies, bis millies, centies millies, *pataca huaranca mita*. Millies millies, *huaranca huaranca mita*. Decies centies millies, *marichi pataca huaranca mita*. Quoties, *chumtnchi, chumtn mita*. Toties, *venten mita, vantenchi*. Quandoque bonus dormitat Homerus, *quinelque mel v. mita*. Aliquoties, interdum, *getumel, neyumel*. Raro, non nunquam, *munan mita*. Sæpe, sæpissime, *aldun mita*. Non semel, iterum iterumque, secundo ac tertio, iterato, *udan mita*. Quam sæpissime, *marichi mita*. Minus sæpe castigaris verbis, quam dignus es, *venten mita no, vantenchi no*. Alterni loquamur,

quamur, vicissim dicamus, alterum verbum
psalmi recitabis tu, ego alterum, *huellque
mita, huell huell mita*. Hac vice, *vachitu*.
Illa vice, *veichitu*. Alia vice, *cagechi*. Ite-
rum, repete, *ca mita*.

548. Quot, quam multi, *chumtn, miou*.
779. Quotusquisque est, qui alieno peri-
culo amoris infidias caveat, *chumtn.. ape qui-
ne quine pacata meu*, vix centesimus. Ne-
mo, nullus, nemo unus, ne unus quidem,
nemo quisquam; qui velit ingenio cedere
nullus erit, *quine no rume, inei no rume, inei
no rume vill mapu meu*. Nil, nihil, nihilum
chem no rume. Par turturum, perdicum,
ovorum, jugum boum, *quine mür, quine
taun, quine tarin*. Impar numerus, par im-
par ludere, *huell*. Alius: aliud ex alio mi-
hi occurrit, *ca, ca quine, cagelu*. 691. Ali-
ter, secus, tu si aliter existimas, vehemen-
ter erras: nemo dicet secus, fieri non po-
tuit aliter, *ca dgu*. Iterum, rursus, denuo:
si parum intellexisti, dicam denuo, *ca mita*.
Alter, *ca, cagelu*. Alii, *caque*. Uterque,
ambo, *utau*. 852. Aliquis, nonnullus, ullus,
vide num quis absit, equis desideretur, an
aliquis non intersit, *quinelque, huelque*.
Pauci, rari, non multi, minime multi, op-
pido, admodum pauci, paucissimi, rarissi-
mi, rari nantes in gurgite vasto, *munan,
aldün*

aldùn no. Multi, plures, complures, *aldùn, cauchu.* Crebro, sæpe, identidem, subinde, frequenter, sæpenumero, per sæpe, sæpe sæpius, *aldùchi, aldùn mita, marichi mita.* Cuncti, universi, omnes simul, omnes quotquot sunt, universus cœtus, *vill, moll, huall.* Etiamne amplius? *gehuei cam?* Restat utique, *gehuei, gei, gei cai.* Nihil amplius, *gehuelai.* Abundat, habentur plurima, fat, fatis, abunde, fat superque, plus fatis, *gecai.* Tantundem, alterum tantum, *ca venten.* Unicus, unus solus, *quine mtn.* Unus ex istis hominibus, *quine vachi pu huentu mo.* Alter, tu vel ego, *ta iu epugen quine.* Aliquis, quidam nostrum v. ex nobis, *quine inchin.* Quatuor circiter, *melilque.* Vos duo, *mu epugen.* Duo ex vobis, *epu eimn v. eimn mo.* Vos tres, *ta mn cùlagen.* Ex vobis quatuor tres, *cùla ta mn meligen.* Illorum decem, *mari teye eign.* Nos duo Patres, *ta iu epu Patirugen.* Qualis qualis superest, *quineque gei v. gehuei.* Paulo plus, parum amplius, *iod aldùn, aldùn iod.* Paulo minus, *munan, iod, pichi.*

549. Quotuplex, quot modis? *chumtn rumei, chumtn cageign, chumtn geign, chumtn peign, chumgechi udantugeign.* Duplex, dupliciter, bifariam, *epu rumegechi, epu rumelu, epuchi.* Trifariam, trifarie, tri-

tripliciter, triplex, *cùla rumelu, cùla rumequechi, cùlachi*: & sic deinceps. Plurifariam, *quinelque rumelu, rumequechi*. Quomodo, qua ratione, quo pacto, *chumgechi, chumgelu*. Sic, ita, hoc modo, in hunc modum, *vamgechi, vamgelu*. Instar pilæ, in modum pilæ, *palin vamgelu, vamgei, vamgechi*. Aliter, alio modo, *ca rumelu, ca rumei, ca rumequechi*. Alioqui, alioquin, secus, aliter; alioqui tibi non credent, secus fidem non facies, aliter non persuadebis, *vei genole, tva v. va genolu*. Ita, adeo, usque eo, usque adeo exarsit, ut, *ape . . . vanten, vamgelu ùllcui, venten ni ùllcun gebui*. Primum, principio, *huema, une, unen*. Deinde, *veimo*. Postea, *iom, iod, doi*. Demum, denique, tandem, postremo, ad extremum, *inan, inagechi*. A principio, primordio, fonte, ab initio, origine, *llitugen meu*. Medium, *ragitun, ragi*. Usque ad ultimum, *huechun meu*. Finis, terminus, extremum, *huechun, abmen, afmen, armen*. Diverfus, dissimilis, longe alius, omnino diverfus, contrarius, *huelte*. Sic esse, *huelten*. Unum atque idem, unum & idem, uno eodemque modo, *quine rumen, quine adn, quinentrùn*. Ut, sicut, quemadmodum, *chumgechi, chumgelu*. Ita, eodem modo, item, itidem: Temperantia est itidem duplex, *vamgelu, vamgechi cai*. Ad latus, a

latere, *quinenple*. Utrobique, *cpunple*. Ubique, usquequaque, undique premitur: a tergo, a fronte, a lateribus tenetur, *villple*. Quivis, quilibet, quicumque, *inei rume*, *ineiquechi rume*. Utervis, uterlibet, utercunque vicerit, *quine rume*. Quodcunque, quidquid sit, *chem rume*, *chuchi rume*. Ubicumque, *cheu rume*.

550 Exempla *LLaŭpape*, cedo dimidium, dimidiam partem

LLaŭ cofque eluaecimi, dimidium panis, dimidiatum panem tibi dabo.

Ragi iod pichi mo eluzeai, dimidio minoris constabit.

Ragin huentu, homo ætatis mediocris.

Ragin v. ragintu anùge, sede medius.

Une cupalu, *une llaquetulgepei*, qui prior est tempore, potior est jure.

Quine rume llanca uli, unam tantum vteriorum filo infertorum lineam est largitus.

Quine gei ta ni nahue, *marii ta ni quempu*, res una, possessores complures.

Quinelen, cedo unum.

Quinelebui ta ni pirina, *epubin*, ex uno freno feci duo.

Ragin raginlepe, *ragin ragin compe vari meu*, singuli stent hic in medio.

Quinelen acusa, cedo acum.

Quine piugue, qui conspirant; conveniunt:

unt: fœderati, eodem fœdere altrici.

Quinelei ta ni duam eign, omnes unum & idem sentiunt.

Quine dgun, ejusdem familiæ, patriæ, idiomatis.

Quine DIOS mtn, Unus Trinusque Deus qui regnat in orbe.

Veula ni cupan cam chi? non venio prima vice, non soleo tam raro venire.

Veula amocaquen, veula ni amocaquen, nunc prima vice iter facio, hoc est primum iter, quod instituo.

Quine natû gei v. natûal v. natûel, descensus datur, descendendum est.

Tva ta ni quine natûn, descendo nunc prima vice.

Tva ta ni epu natû, ego secunda.

Epuzen mo quine vau meu cnpape, alteruter veniat huc.

Ta in meligen mo quine arol laiai, aliquis nostrum quatuor subita morte corripietur.

Ta in quechugen mo quine cona Huinca, aliquis ex nobis quinque militibus Hispanis.

Epu lan cofque, mihi dabis duos panes.

Epu rupal antû v. rupal epu antû, duo integri dies.

Vill epu mencuhue apmbi, duos prægrandes cantharos plenos ipse absumpsit.

Epu i ta ni ad, est utraque manu agilis.

Epu rumequechi vembin, duobus modis id feci.

Epu ad gei ta mi pepium, epu rume pepium geimi, epu ta ni ad ta mi pepium gei, vestis tua duplici colore instar planetæ gaudet, ita ut ex altera parte sit e. g. alba; ex altera rubra.

Eputu pinomi tua, bis fuit junctus matrimonio.

Cupatuaimi v. ca cupaiaimi, redibis alia vice.

Tua ta ni eputun ta ni gicun, jam secundo mihi vena inciditur.

gei ta ni ventuam, habeo, unde denuo faciam, faciam iterum.

Epu toi gei ta mn piabin, ad duo capita mea revocatur oratio.

Unen . . . inan v. inagechi, primum . . . alterum orationis caput:

Cùlapaign, tres advenerunt.

Cùla antù kdau yecuúpan, tribus diebus continuis laboravi.

Nal guine mita mo, cùlatu mo tubi, lagmeiu, primo, tertio ictu eum interfecit.

Cùlatu cudei, vill nambi ta ni cullin, tertio ludo omnibus suis everfus est, nihil illi reliquum fuit.

Cùlatu mo v. culatun mo v. cùlatugele, hueun gei, in tertio affultu, incurfu, ascensu consistit victoria.

Cùlanma v. cùlanma mo huinammallaimn, omnes tres simul & una ligna colligetis, importabitis.

Meli

Meli deumaquellepe vachi kdau, vos quatuor hoc pensum absolvitote.

Meligentu che no tva v. meligentu no che v. meligentu v. meligentunochi che, an non ille est quartus.

ni quechun tva, quechun tva, sunt quinque, habeo quinque.

Inche cayun, eimi melimi, sex ego, tu quatuor numeras.

Relueal tva, cum hoc sunt septem.

Mariabuel tva, cum hoc fuissent decem.

Marigen mo melilque amope, ex decem eant quatuor.

Inche pura elan, eimi mari cula, ego ponam octo, tu tredecim.

Marichi vei pibin, illud dixi multoties.

Marichi avulan, nolo, nequaquam, neutiquam, nullatenus, minime, nullo modo.

Chumteni v. chumtn gei ta mi ovifa? quot oves habes, numeras?

Mivù gei ta mi votm, conì, quot filios habes, quot tibi sunt filii pater, mater!

ni mtn votm, meus unicus filius.

Quimlan ta mn mtngen, nescio quot sitis, sum nescius.

Tva ta ni mtnhuen v. ta ni ventenhuen, hic cessat, nil superest, nihil restat.

Tva ta ni mtinn, hoc solum datur, non habeo plus.

Vill amomaripaiaign, re vùcha v. vùchamtn

mtn amomaripalaiai, omnes aderunt ad recitandum preces exceptis tantum senioribus, præter seniores.

Vei ni mtntubiel, hoc solum, unicum, tantum accepi, sumpsi.

Reche mtn mlei, soli Indi adfunt, nemo adest præter Indos.

Tva ta iu mtn peun, hac solum vice nos videmus

Tva ta ni melitun ta mi pibin, jam quarta vice tibi illud dico.

Mivulan em chei? quot v. quantum dabis mihi?

Vill pape, cedo totum, adfint omnes.

Rupal antù, chuf antù, quine antù mo, die integro

Tva ta ni mtn cupan, venio & prima & ultima vice, venio nunquam venturus deinceps.

Aldùn huentu cupalu pei, videntur venisse complures, ingens hominum caterva.

Caque caque cupape, veniat alius post alium.

Villclei, omnes adfunt, nihil deest.

Huelu huelu conpe, intrent modo semper opposito ac contrario aliud erectum aliud inversum; aliud pronum, supinum aliud.

Huell pun mlen, altera tantum adfum nocte.

Huell gei ta ni espuela, habeo calcaria imparia, inæqualia.

Vill antù mo, singulis diebus.

ûto peumagen em, varia sum expertus, inconstante fortuna usus, meâ fortunâ nihil fuit inconstantius.

Inaleuign ella que dgu, abyssus abyssum invocat; ex morbo alius morbus; ex naufragio captivitas.

Chem quimi rume, chem rume quimi, est omniscius, scit omnia.

Quimlai rume, omnino ignarus, imperitus, infcius, imprudens, indoctus.

Chem ilai rume, nihil omnino comedit.

Va mo ula wûdapabin, hic, in hoc loco ab illo discessi.

Lefclon, neculclon, simul currere.

Uûaulefign, currunt pari passu, pariter, paria faciunt; parem se alter alteri præstat, exhibet.

Uûau v. quine mo urbigu, uterque submersus est, ambo fluctibus obruti.

Uûau gei ni quimn, sunt scientia & doctrina pares.

Uûauign, sunt pares, æquales.

Ta in Uuque Virgen santa MARIA re elgenchi dgu mo uûau gelai, nulla pura creatura est cum Beatissima Virgine MARIA Matre & Domina noltra comparanda.

Eimn mo unelechi che Huinca gelai, primus vestrum Hispanus non est.

Vill vemgei, non datur inter illa discrimen, aliud ab alio non differt, distat, discrepat,

pat, abhorret.

Aldiñ ovifa nielaiimi, pecus tuum non difficulter numeras.

Aldiñ che no prallei huenu mo, venten hueragei ta pu che ni vemel, quia pauci sunt innocentes, & vere pœnitentes rarissimi, ideo oppido pauci ex laboriosa hujus vitæ peregrinatione in æternam patriam perveniunt; ex hujus vitæ procellis, decumanisque fluctibus ad optatum salutis portum appellunt: decurso legitime hujus vitæ stadio, metam feliciter attingunt, mortalis vitæ ærumnas cum immortalis gaudio commutant.

Huerilcatui, huerilcahuetui, repetivit scelus, in eodem luto est volutatus; vitiis se denuo implicuit, vomitum repetiit, ad vomitum redivit, est reversus.

Vachitu mo hueulaiaimi, hac vice lucrum non facies, præmium non feres, victoriam non consequeris.

Vemhuelaian, nunquam faciam impolterum.

Huema laiabun huerilcahuelaian mai, malo mori, quam iterum peccare; moriar potius, quam ut denuo scelere me astringam, culpam contraham, peccatum committam.

Inche huema laian, eimi ina v. inagechi laiaimi, ego occumbam prior, tu posterior, ego prius tu autem postea.

Eimi inageimi v. inaleimi, tu sequeris, es posterior.

Ya-

Yaventugepe veichi dgu, omittamus ista.

Vam piaimi, sic dices, sic dicendum.

Huenu mo cupai vachi dgu, Titius, Sempronius, Bertha; certus quidam, nescio quis hoc fecit.

Quine huaranca, relêe pataca, relêe mari, epu tipantui senor JESU Christo ni lleûmom, anno salutis nostræ, a Christi ortu, a partu Virginis, a Christo nató, ab orbe redempto, Millesimo, septingentesimo, septuagesimo secundo v. secundo supra v. post millesimum septingentesimum, septuagesimum. 334.

338. 339.

551. Statica v. stathmica.

Pendo, appendo, penso, pensito, trutino, pro pondere vel pro eo, quantum in quibusque sit ponderis, æstimantur, *vanen, toquin. 841.* Libro, compenso, *vanen vanen Lanx*, statera, libra, *vane vanetuqueum.* Quantum: quanti est, constat, æstimatur? quanti licet? quanti indicas? quanti docet? nescio quanti tua intersit, quantopere tibi expediat, *chumtn.* Tantum: hoc mihi tanti non est, tanti non emo; tanto pluris, minoris veniit: eo me coges aut compelles, ut . . . *venten.* Plenus, refertus: impletum, expletum, repletum esse, *opun. 794.* Impleo, expleo, repleo, *opuln.* Redundantia, affluentia, cibi reliquæ, *opuntù.* Accedo,

devenio, pervenio: sufficere, satis esse: satis multa possidet, his contentus sit, *pun, poun, paun. 815. ventenn.* Additamentum, auctarium, aliquid ex benevolentia addere, *devun.*

552. Onus, falcis, sarcina, impedimenta: onus sustinere; suis humeris, dorso portare, *mencun.* Onus imponere, onerare, *menculn.* Onus veho, adveho, aveho, *yemencunn.* Instructum, paratum, accinctum, expeditum esse ad aliquid faciendum, ad munus obeundum, *mleu, vill mlen.* Ad amplissimos honores aliquem evehere, extollere, efferre, ad altissimum dignitatis gradum, culmen, fastigium promovere, evolare, *huenutun* Pondus levare, sublevare, attollere, in altum tollere, *lemn.* Pondus sustinere, *lemtunien.* Pondus portare, *plta-yen, plchayen.* Humeris portare, *panuyen.* ulnis puerum gerere, inter manus afferre, gestare, gradientem manuducere, *metan.* In hoc aut illud latus incumbere, se vertere, in hanc vel illam partem inclinare, *clun.* Ligo, illigo, obligo, alligo, religo, astringo, constringo, vincio, *tarin.* Solvo, dissolvo: astrigmenta solvere, *entutarinn.* Ornare aliquid, apparare, instruere, concinnare, aptare, comparare, componere, *pepiln.* Exonero, onus deponere, onere, falce, sarcina aliquem levare, *entumencunn.*

Au-

Auxilior, opitutor, adjuvo: auxilium, opem ferre, afferre, præstare: se adiutorem alicui præbere, præstare, exhibere, solem facibus adjuvas, *incan*. Traho, retraho, adduco, *huitan*. Funalem equum ducere, *huitayen*.

553. Exempla. *Aldú vanei ni nemel*, est in illo auctoritatis plurimum: vir auctoritate præditus, gravis, vir gravissimus.

Aldú vanei ni piuque, vir magnanimus, magni animi, animo præstans.

Pui, jam pervenit; satis est, sufficit.

Pulai, nondum pervenit, adhuc deest, desideratur.

Munape, venteni, satis, affatim.

Pichi devupe; quine mari mari, cedo in super auctariolum.

Yebige mencun ta ni elupuan mo, porta, perfer, vehe sarcinas ac impedimenta ad diverforium, hospitium.

Lemlaiabimi vachi mencun? lemliain, num par es his sarcinis onerandis? sum impar. an tibi tantum est virium, tantum corporis robur, ut hoc pondus attollas, jumento imponas, aptesque? non certe, impar meis viribus hoc onus est; oneri isti non sum par; onus istud sustinere diutius non valeo.

Inei pepilabui pepilvalnoal, supra vires nemo tenetur.

Nehue genolu mencutuabun? displicet ille labor, sub cuius pondere labor.

Topeli, sarcina non dorso, sed collo jumentum incumbit.

Cūlei, inclinat in latus.

Pepilmatubige ta ni pirina, apta, compone, concinna frenum meum.

Incaen, fer opem, adjuva me quæso, obsecro.

Chumulū entumencuncloaeneu, tutelnolu, qua ratione alteri consulat, qui sibi non consult. 366. 367. 368. 372. 492. 493. 494. 555. 556.

554. Geometria.

Mensura, mensio, dimensio: metior, dimetior, *toquin, toquīn*. Decempeda, ulna, libra, modius, hemina, *toquiqueum, toquihue*. Canistrum medimni capax, medimnus, *ganhue*. Semimedimnus, *llepu*. Semimodius, *chaihue*. Sextarius, modii duodecima, *logo*. Vacerra, palus, vallis, *mtnqueel, mtncūhue*. Vacerram figere, infigere, *mtnquen, mtncūn*. Vallum, transversa septimenta, palationem conficere, *mtnqueln, mtncūln*. Planum, æquum, planities, *tavūl*. Altum, profundum, *punun*. Esse distans, distitum, longinquum, *pulen*. Quouisque, *chumtn pu*. Usque eo, usque illuc, *venten pu*. Parum distans, non longe, non multum, haud procul abest, *pichi pu*. Valde distans, longe distitum: longinquitas; longissime

giffime abesse, *aldú pu, devupu*. Nec valde procul, nec nimis prope, mediocriter distans, *munan pu*. perge, progredere, *amuge*. Paulo, paululum, parum, non nihil, *pichi puel, pichi con*. Amplius, *iom puel, iom con*. Paulo plus, *pichi iom puel, pichi iom con*. Procerus, homo excelsa statura, prolixo corpore, *devu, vùta*. Parvus, exiguus, brevis, modicus, *pichi*. Longus, *vùta*. Profundus, altus, ut altus est puteus, *vùta con, devu con*. Latus; quam late patet? quantum habet latitudinis, quantum patet in latitudinem? laxa mihi est & sinuosa vestis, *vùta rumei. 288:20*. Arctus, angustus, *pichi rumei*. Crassus, tabula crassa est tres digitos, *rugei. 825*. Densus, spissus, condensus, *pdi*. Compressus, congestus, *togei*. Crispus, crispulus, *tinti*. Rarum, non compressum, *cùlincui, ulpivi*. Solidum, firmum, stabile, duraturum, *rumelu, vùni. 688. alca*. Plus esse, *iod gen*. Tantumdem, alterum tantum, *ca venten*. Bis tantum, ter tantum, &c. *epu vanten, cùla &c*. Paulo minus, *iod pichi*. Paulo plus, amplius, magis, *pichi iod*. Longe minus, *aldu iod pichù*. Ordo, series, linea, porticus, continuus & longus parietis ductus, *huif*. Longo ordine alium post vel proxime alium stare, procedere, &c. *huifn, huipdn, huipdclen*. Longo ordine ducere, *huifyen, huipdyen*.

huipdyen. Rectum, directum, *nor*. Sic esse, stare, *norn*. Rectum, directum ponere, efficere, *norln*, *normn*. Rotundum, globosum, integrum, cui nihil abest, vel nihil est imminutum, *moncoll*. Instar globi, *temvül*. Orbis, circus, circulus, *chingl*. Æqualis, *ulau*, *tür*, *tr*. 843.

555. Leuca, tria passuum millia, tria miliaria; tertius lapis, *tupu*. 833. Unam, duas leucas distat; ad tertium, ad sextum lapidem abest; ad tertium, ad sextum milliarium, *quine tupun*, *epu tupnn*, &c. Ulna, *nüfcü*. Metior ulnâ, *nüfcütun*. Passus, *tecan*. 837. Stadium, *quine pataca*, *epu mari*, *quechu tecan*. Ire, procedere, *tecan*. Milliarium, *huananca tecan*. Lente procedere, *nocki*, *manchaquechi tecan*. testudineo gradu incedere, *aldün manchaquechi miaun*. Passum producere, gradum grandiolem facere, *cüme tecan*, *vüta tecan*, *matun*. Gradum sistere, continere, sustinere, *adochi*. Palmus, *rula*. Palmo metior, dimetior, *rulan*, *rulatun*. Digitus, *quine chagl*. Lichas adis, semipes, *duque*. Pugnus, *rüna*. Pugno legere, colligere, dispergere, accipere, *runatun*, *choqueln*. Utraque manu accipere, *tünan*. Quod vel quantum ambabus manibus auferri potest, *tüna*. Quantum pugnus capit, *quine nün*, *chocol*, *choql*.

choql, choquel. Pes, *namun.* Statura hominis, *vutan, vutanche.* Altus est puteus pedes sex & triginta, *cayu vutanche devu coni.* Limes, terminus, *cuel* Supra, superius, sursum, superne, supernus, *huenu 742.* Stare supra, sursum contendere, superius ascendere, *huenu.* Supra collocare, *huenuln.* Superne: lapides superne coniecti sunt, *huenutu.* Supra, super, *huenta. 741.* Superstare, imminere ejus cervicibus, habere omnia superiora, *huenten.* Impono, *huenteln.* Infra, *nau, nau 788.* Infra, sub, subter, *minche. 779* Subesse: nos infra se habet; subditi illi fumus, in ejus, sub ejus potestate fumus, *minchen, minchelen.* Intus, intro, *minu, puminu.* Introrsum, *minutu.* Extra, foris v. foras, *huacun.* Foris, deforis, forinsecus, extrinsecus, *huecuntu.* Huc, huc adesto, *vau, vau mo, va meu.* Istuc iter mihi est; istuc est, illuc accede, recede a me, *teyeu. 831. teye mo.*

556. Exempla. *Epu tonco murque,* duo farinæ tostæ catini.

Cùla nùn ptm, ter quantum pugnus capit tabaci.

Ta in conigen quine tecan rume pulelai ta in eltun mo, cunæ & sepulchrum, incunabula & sepultura vix passu distant.

úcán antù mo quine uânman gelai Voroe

mo

mo Tolten cùtu, in æstate Boroa Tolteno vix distat diei unius itinere.

Cùla ùnman gei Puren mo Penco cùtu, Purenum ab urbe Conceptionis v. Penco poli abest quadridui itinere. NB. quadridui non tridui; sic enim vult jubetque vocis *ùnman* 848. significatio: nam aliter res se habent in Chilensi Regno, ubi plerumque noctu, præsertim ab Indis, iter conficitur, & est ibi plerumque nox serena & amœna: sic

Ailla pun gei, est iter decidui, seu dierum omnino decem. 296 : 5.

Cùlachi uúnmarpúaimi, quadridui moram facies.

Chumtn pu mlei mapuchu? quantum distat Jacobopolis Metropolis Regni Chilensis.

Pichi pu mlei pire Mahuida, Montes Andes non longe absunt.

Chumtn tupui, chumtn tupu gei, mivu tupu gei v. lei, quot leucæ numerantur.

Quine pichi tupulei, muna pulei, munachi tupulei, una parva leuca.

Quine tupui, meli tupugei, cayu tupulei, llau tupui, una, quatuor, sex leucæ, leucæ dimidium.

Yene quine vutan iod prai llame mo, Ballena staturâ hominis major est lupo marino.

Iodn quine chagll, digito procerior sum.

Iod pichimi quine rula, es minor palmo.

Vutangeprai, nimium procerus est: homines non proceritate corporis, sed robore, virtute, & animi præstantia metimur.

Quine vara panu, ulna panni.

Iom quine vara, una ulna amplius, insuper, præterea.

Iom v. iod quine vara mo, plus quam una ulna.

genochi quine vara, iod pichi quine vara mo, minus quam una ulna.

Cuù toquitun, manu metior.

Chagll toquin, dimetior digitis.

Pichi devupe ta ni eluabin, cedo mihi illius, quod mihi es daturus mensuram bonam, abundantem, supereffluentem.

Pichi iodpe, quine mari mari, da auctarium, additamentum aliquod: amoris nostro hoc indulgeas, ut plusculum, quam par est, largiaris.

Quine tupuhuei, leuca superest.

Quine tupuhuelai, non restat leuca.

Pichinma mlei ta ni ruca Iglesia mo, mea domus haud procul distat a templo.

Veula pu llei, hic latet vis, anguis in herba.

Vei ni pun, eccum, hic est.

Deulai, deumagelai, huechuntugelai, anca-knogei, est opus imperfectum, deest dimidia pars.

Pu mlei, intus est.

Pu conì, intro se abduxit, conjecit.

Aldù rumelu v. rumei, valde crassus, corpulentus, obesus, corpore amplo, ingens corpulentia, corporis amplitudo, crassitudo.

Pichi rumelu, exigua crassitudo.

Muna rumelu, amplitudo mediocris.

Chumteni veichi mamll, quam longum, crassum, solidum est istud lignum.

Mu vutai, longissimum.

Mu rumei, crassissimum.

Chumtn vutani? quam longum, quam altum?

Vanten vutani, tam longum.

Ancaple lei, dimidium solum superest.

Iod ancaple coni, non restat dimidium, minus dimidio superat.

Luan cura curam venteni v. curam venteni luan cura, lapis befar ovo magnitudine non est inferior.

Minche ecull, sub veste.

Mleimi mo, ibi, ubi nunc stas; in eodem, in quo consistis loco.

Rupaimi mo, ubi transivisti.

Umautumeaimi mo, ubi cubitum ibis.

Tecatcun, seminare, quæ petunt invicem distare passu, v. aliud ab alio. 356. 544. 539.

557 Nautica, Navicularia.

Navis, navigium, *huampu*. Navicula, *pi-chi huampu*. Navem construere: navigo, ena-

enavigo, velifico: vela ventis dare, navigationi, mari se committere, *huamputun*. Ratis, *tagi*. Lembus, *scapha*, *dallca*. Prora, *lonco huampu*. Puppis, *nudo huampu*. Clavus, gubernaculum, *toquihuampuqueum*. Remus, *cahue*. Contus, pertica, *edpeque*, *ritocahue*. Anchora, ancora, *gtùniehuampuqueum*. Jacere anchoram, stare in ancoris; jactis anchoris subsistere, navem anchora fundare, firmare, *gtùniehuampun*. Tolerare anchoram, navem solvere, præcidere funem, *gtùentun huampu*. Camelus, rudens, anchoræ funis, *vuta mau*. Velum, *amolhuampuqueum*, *amolhuampuhue*. Dare vela ventis, *amolhuampun*. Vela contrahere, colligere, subtringere, *vutaln ta huampu*, *amoln huampu*. Pixis nautica, *gnelmapu*, *gnellafquenqueum*. Charta geographica, *gnelmapuchillca*, *gnellafquenquechichillca*. Remigo, remum impellere, remis incumbere, infurgere, remis navem impellere, *cahuen*, *cahuetun*. Inhibere remos, *ventencahuen*. Secundo flumine remigare, *cùntùn*, *cùnten*. Haurire sentinam, *gacan*.

558 Ventus, *crùf*, *crf*. Boreas, Aquilo, *picu*. Boreas flat, *spirat*, *picuquei*. Auster, Notus, *huaihuen*. Notum flare, *huaihuenn*. Solanus, subsolanus, *puelche*, *puelcrùf*. Favonius, Zephyrus, *gùllhue*, *gùllque crf*.

Eurus, *Curúhuaihuen* Africus, *carúhuaihuen*. Caurus, Argestes, *carú picu*. Cæcias, *curú picu*. Ventus vehemens, *vuta crùf*. Ventus pluviam indicans, afferens, *maucrùf*. Ventus adversus, contrarius, *huelu crf*. Turbo, *meulen*. Locus apricus, *ncm, ncùm, nùcùm*. eo se recipere, *nùcùm tun*. Maris tranquillitas, malacia, flustrum: magna est a vento maris tranquillitas, nullo vento mare concutitur, nullo flatu agitatur, commovetur, malacia naves detententur, *nùcùm antù, ùdhue, ùdhue antù*. Ventum minui, desistere, *tùgn* Flo, spiro, inflo, *pimun*. 805. Afflat, aspirat ventus, *cùmei vachi crf, cume crùf tva*. Pulveris nubes, *tuvùrn*. Frumentum ventilare, ventilabro excernere, purgare, *pichùln, pichùlcan*. Subfrigida tempestas, *virquen antù*. Subfrigidum esse, *vircùn*. Frigus, *ute*. Frigida tempestas est, *ùtegei*. Frigus ingruit, *cupaùtegei*. Frigeo, algeo: frigidum, algidum esse, *uten*. Frigesco, languescere, intepescere, languidiorem, molliorem, remissiolem Indies fieri: pia ejus studia languerunt, deferbuerunt, in languorem abierunt, restincta sunt: pristinus ille pietatis ardor elanguit, refrixit, extinctus est, *tùun*.

559. Jam ventorum vis remissit; jam cæli facies torva & procellosa in serenam & tran-

tranquillam abit, ut jam tranquillis utamur fluctibus, *cúmegetun*, *lifhuenun*, *lifgetun*, *elutun*, *liftun antù*. Pluviam, imbrem, procellam remittere, cessare: jam imbrium vis remittit, cælumque sudum ac serenum redditur, *chùn*. Eo ubi non pluit confugere, in locum siccum, sub tectum se recipere, *chùtun*. Idonea ad navigandum tempestas, egregia, secunda, serena, *huegan*. Adversa tempestas, frigida, turbida, turbulenta: anni tempore navigatione excludimur, nobis per tempus navigare non licet; turbulenta tempestas, & vis hyemis navigationi obstat, ventus vehemens & atrox a navigando deterret, tempestas nos continet, *cúmelai*, *hueralei antù*, *huegagelai*. Procella, tempestas, *cúguma*. Sol pluviam prognosticans, *píllel cuse*. Solis reflexus, *aipín*. Sol intra nubem, *huemi antù*. Sol intra circulum, *antù cahuin*. Sol clarus, serenus occidit, *pegecontui antu*, *pege coni antù*. Exhalationes igneæ, quæ quandoque videntur noctu, *cheurvoe*.

560. Exempla. *Anui huampu*, navis hæret in scopulis, vadis illisa est.

Chem crùf mlei, *amoquei*, *miauquei*? quis ventus exortur, flat, spirat?

Crf vemgei, est velocissimus.

Arei, *ptei antù*, sol urit, adurit.

Hueihuin ktal naûpai, fulmen decidit, cælum fulmina mittit, jacet, jaculatur; quidam de cælo tactus; fulmine ictus, percussus, fulminatus, fulguritus est.

Chem antù gei? quæ aura? quæ tempestas?

Cùme antùgei, bona tempestas, aura favet.

Cupacùgumaquei, turbida ac dira tempestas nobis imminet, impendet.

Hueracùgumagebui, lævissimis fluctibus classis jactata, concussa, conflictata est, gravissima tempestate navis quassata, agitata est, tantum non fluctibus submersi sumus, pæne nos fluctus absorbuerunt.

Huelu iauquei ta in mogen; huistùlùn antù gelai, variabilis est hujus vitæ conditio; ingens temporum vicissitudo, multæ ac variæ fortunæ vices, nemo unus ex omni parte beatus.

Cùmegetuai chei, cùme getulaiiai chemai, nescio an bona. an mala tempestas secutura sit.

Uchegei, sentitur frigus.

Ovisa vemgei huirca huenu toei, istæ nubes a sole rutilantes gregi ovium non sunt ab-similes.

Veula mi cahuetun cam ve? num hæ sunt primæ vices, quibus remum impellis? an nescis adhuc quo pacto remis incumbendum, insurgendum sit. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 561.

561. Musica.

Cano, canto, cantico, modulator, cantus edere, fundere, *ûlcatun*, *pramn.* 571. Conci-
no, *ûlcatuclon*, *vill ûllcatuign* Cantio, can-
tiuncula, cantilena, *ûl*. Machiorum can-
tiunculæ, *geicurehuen ûl.* 411. Machiorum,
dum medicantur, sibilus, sibilum, sibilare,
pivûln. Indarum, dum molent, cantus,
llamecan. Indorum Pehuenchium more ca-
nere, *hueicutun*. Pulsare fides, canere fidi-
bus; calamus, tibiam inflare, tuba canere,
campanam pulsare, *duzuln*. Multorum vo-
ciferatio, voces inconditæ, clamor, quiri-
tatus: vociferor, quirito, *eupun*, *huarûln*.
huaquen. Echo us: reciproca vocis imago;
soni, vocis repercussio, *auquinco*. Ad lu-
dendum provocare, *dan*. Obstrepo: pe-
dum strepitus, *kmtûlun*. Instrumentorum
fabrilium strepitus, *tautaun*. Strepitus rei
cadentis, quæ decidit, *ialaln*, *ialalcûn*. Su-
furrus, murmur, *reupin*, *reureupin*, *hual-
hualun*. Fremitus, mugitus, *lululun*. Re-
laxatio animi; animum a curis & negotiis
avocare, avertere, abducere; a molestis oc-
cupationibus ad has nugas abeo; per hæc
oblectamenta animum laxare juvat, & libere
respirare; hanc aberrationem a molestiis
habeo, expedio me ab iis, quibus detineor,
negotiis; & dum aliis remissius intendo,
mihi ab omnibus vacare videor; curis va-

cum per hæc amœna vagari & spatiari tantisper juvat, *cùchalcan*. Ludo, colludo, jocos, nugas agere; nugari, joco aliquid dicere, jocis in alios ludere: nunquam tam male tibi est, ut non aliquid facete & comode dicas, *ahuùn*, *ahuùcan*. Subsilio, subfulto, subfultatio, *lemuun*. Percusso crebris palmis calceo ad numerum saltare, pede plaudere & digitis concrepare, *yapen*. Tripudium, saltatio, chorea; salto, tripudio: ad numerum saltare, choreas exercere, agitare, pueros puellasque manu confertos restim circumducere, *prun*. Tripudium victoriæ causa, *yape puùllin*. 752. *pruloncon*. quod circum caput tripudient lanceæ infixum. Saltatio quam sancta Maria vocatam, olim didicerunt ab Hispanis, *cunquen*. Choreæ ad excutiendum frumentum, *nuinprun*.

562. Buccina arundinea vel ossea ex tibia hostis ab ipsis trucidati, *tutuca*. Cornu symphonicum, *culcul*. Tibia, fistula, *pivùlca*, *pivillca*, *pincùllhue*, *pitucahue*. Tympanum, *cultun*, *cultunca*. Tympanum Machiis proprium, *tùntunca*. Aliud minusculum, *ralli cultun*. Sonorus ex ære globulus, *sistrum*, *colocolo*.

563. Ludere, ludus, lusus, lusio, *auca-tun*.

tun. Ludus pilæ, sphaeromachia; pila ludere, *pillmatun.* Pila, *pillma.* Pilam palma, pala, reticulo excipere, sistere, intercipere, percutere, jacere, mittere, reddere, retorquere, repellere, *pillmapraln*, *pillmapramn.* Excipere, sistere, intercipere pilam, *malcotun.* Currere; cursu contendere, certare, *lesn*, *notulesn.* Præcurrere, *penchulesn.* 801. Incipere, *llitun*, *huemaln.* Harpasto ludere, *palin.* 797. *palitun.* Globus, *pali.* Harpastum, *uno*, *uuno.* In harpasti ludo errare, aberrare, non adesse, *cannin.* Harpastum consuetis cæremoniis expiare, sanguine agni perungere, & tabaci fumo suffire, *pimurcun.* Ludere granis maioris varii coloris, *pifman.* Phaseolis aut fabis ludere, *melicann*, *llilcann* 768. Ludus divine divina, *dga dga milla.* 719. Errare, aberrare, *cunen.* Sponsonem facere, sponsonem aliquem lacessere, cum aliquo certare: unius aurei sponsonem facio nisi Petrus vicerit, tantundem spondeo si vicerit, *cuden.* Sponso, *ran.* Deponere argentum, vestem, aut aliam rem apud aliquem: periculum adire, dare se in discrimen, periculo se offerre, se committere, *rann.* Ludo vincere; præmium assequi, consequi, ferre, lucrari, *hueun.* 743. Ludo vinci: est profecto ubi damnum præstet facere, quam lucrum, *hueugen.* Amitto: nihil mihi reli-

quum fecit fortuna, *everſæ* sunt meæ res omnes ac deperditæ; naufragium feci rei familiaris: actum est de rebus meis, res mea familiaris periit, interiit, omnia mihi fortuna eripuit, abstulit, ademit, *namn*. Amiſſa in ludo recuperare, recipere: neuter alteri v. neuter neutri debet, paria fecimus, *coretun*. Auctio, auctiorem facere, bonorum auctiorem conſtituere; auctior, bona hæſtæ ſubjecta ſectari, *notucullin*, *notucullinn*. Ludere par impar, *huellhuellcan*. Chartæ pictæ, luſoriæ chartulæ, *cudehue chillca*. In ludo prædæ & pugnæ ſocii, *incahuen*. Horum contrarii in ludo hoſtes, *cainehuen*. Latrunculorum ludus, *vuta Apo ni cuden*. Fritillus, alveus, *lafquen*, *lelvun*, *lof*. Pedites, *epu namun*, *pu cona*. Equi, *pu cahuellu*. Curſores, *necúlche*. Elephantes, *vuta talca*. Regina, *Toqui*. Rex, *mu vuta Apo*. Albus, *liû*. Niger, *curû*. Regem de loco mutare, transferre in aliam ſedem, *llucai*, *cuniun gei*. Regem capere præſidio deſtitutum, & intercluſum undique, *tavai-con*, *cunûval*. Ludus pyramidum ſeu bacillorum, *mamlcan*.

564. Exempla. *Cûmei ta mi ûl*, bona cantio, placet tua cantiuncula, bene cantasti, optime.

Cûmei ta mi þel, optima vox, clara, ſonora,

nora, resonans, splendida, acuta, suavis, lenis, valida, contenta, grandis, gravis, flexibilis, ad inflexionem facilis.

Cume cultuncatueneu, tympani sonitu me recreavit, lætitia ac gaudio affectit, v. me obtudit.

Petu dugulgequei campana, campana adhuc sonat, auditur.

Eimi mi chillcatuaum v. chillcatual mo, ca que che pipigequei, te incumbente libris, alii garrulitati vacant.

Mi neculn iodi ta mi peni ni neculn mo, tu tuum fratrem cursu superas, vincis.

Notu cudeimu ta mi peni eimu, fratrem tuum lufu laceffivisti, ad ludendum provocasti.

Ta mi unabuel mo Missa mo, cudeknoquebuimi, potius ludo quam Sacro interfuisti.

gelai ta mi tepelcahue? eimi, an non habes, quod agas animi causa; cujus aspectu pascaris, recreeris: quod tibi pro deliciis sit, quo pro deliciis utaris, oblecteris, delecteris? tu mihi pro ridiculo ac delectamento es.

Llamecan mo quimlai pu malluen ni kdau, cantantis pariter, pariter sua pensa trahentis, fallitur ancillæ, decipiturque labor.

Rupalpi antù, tempus loquendo fefellit.
Raniu, sponfionem faciamus.

Cùlatu cudei, vill nambi ni cullin, tertio lufu

lusu nihil illi deinceps reliquum fuit.

Cùlatu mo v. cùlatun mo v. cùlatugele kungei, ex tertia lusione dependet victoria.

Vachitu mo hueulaiiimi, hac vice non vinces.

Vachitu mo cunivalcaumecuimeimi, ex eo tempore inclinata est res tua; omnia tua ad interitum vergunt, ad præcipitium inclinant, in pejus ruunt, quotidie deteriora fluunt.

Deuma meligen, palingen, habeo quatuor, ergo palmam fero, sum igitur victor.

Aldù huei ta ni uyautuaecum, mirum si tu mihi te comparas, mihi minime comparandus.

Uuaulefign, pari currunt velocitate.

Hueubin guine cahuellu palin mo, equum Harpasto retuli, sum lucratus.

565. Mechanica.

Medicus, Chirurgus, Artifex, opifex, faber, opilio, *caman*. Officina, *camanhue*.

Ars, artificium, artefactum, *camangen*.

Magister, *huenu*. Mercator, negotiator, *gillacavoe*. 420. Qui vestibis emendis &

vendendis vitam traducit, *ulmacunvoe* 466.

Piscator, *challuaentuve*. 392. 428. Arator,

quetave. 397. 406. Auriga, vector, *quecha-*

ve. 366. 372. 552. Opilio, Upilio, *ovisa ca-*

man. 362. Tonfor, *pariuntuve*. 458. *quedin-*

cave.

cave. 363. Ephippiorum faber, sellarum artifex, *ſillave.* 367. Figulus, *huidiue.* 425. 520. Faber lignarius, *rûpuve.* 397. 567. Faber ferrarius, *rûtan caman, rutave panilhue.* 420. Aurifex, *rûtave milla, rtave lien.* 420. Sartor, *nûdûfcaman,* 466. 469. Aves aviculasque prohibens, perterrefaciens, *gûhun caman.* 379. 407.

566. Cocus, coquus, coquinaria ministra: vix coquum invenias, quin sit milvini aut aquilinis unguibus, *incanve.* 474. 477. Lanifica, quæ filum net, *vuûve.* 472. 363. Sarcitrix, farcinatrix, *nîdûfcave.* 473. Textrix, *gûrecave.* 473. Infector, *avûlcave.* 417. Qui cæruleo colore inficit, *calvulve.* Qui rubro, *quelûve, &c.* at niger color nullo colore deletur. Lotrix, lavatrix, *cûchacavoe.* 428. 432. 520.

567. Contendere arcum; tignis & trabibus domum rudem informare, ligna omnia lecti, mensæ, sellæ inter se committere, suo loco ponere, *eln, chicûmn.* Supradicta dissolvere, laxare, *chilvuln.* Laxari, dissolvi, *chllvun, chilvun.* Facio, efficio, *mûln, vemn* Laboro: magnopere laboravi, ut perficerem, *kdaun, kdaucan.* Labor, opera, opus, *kûdau, kdau.* Aliud cum alio adæquare, *mûrln, mûrkenon, cûnchan, lûtûmn, tûrmn, trmn.* Par, compar, æqualis,

lis, *múr, túr. 843.* Compono: unam rem alteri v. ad alteram aptare, aliquid ornare, apparare, construere, concinnare, *pepíln, túrmn.* Levigo, polio, *ilcoín.* Tendo, extendo, protendo, diffundo, *lapmñ.* Bene rem facere, præstare quod debet, officio satisfacere, *púlln 817.* Refrico, attero, *pidcùn* Aliud aliud, sicut annuli catenæ, mordere, apprehendere, *únatun.* Transversum, transversarium, *caquel, caql* Transversim stare, ponere, collocare, *caquelñ.* Includo: intromitto, *útafcùn.* Inæquale, iniquum, impar, imperfectum, *úto.* Ita esse, *úton.* Inchoatum abrumpere; non perficere: non desinam, donec perficiam; nisi perfecta re Deo favente, non desistam, *útoknon.* Res perfecta, cui nihil abest, ad unguem facta, omnibus numeris assoluta, *opun.* Omnino, prorsus æquare, implere, perficere. Item, promissis stare, promissa servare, implere, exequi, exhibere, tueri, præstare, fidem suam liberare; votum reddere, perfolvere, promissis non deesse, satisfacere, *opulñ.* Scalpro fabri lignarii, terebrá, ferro fodere, perfodere, terebrare, perterebrare, *catan.* Stylo præacuto pungere, perfodere, *pincùn. 807.* Perforo, perfodio, *dollmñ, huepùmn.* Terebro, perterebro, *rincun.* Scindere, findere ligna, *rian, huisran.* Scindo, seco, cædo, abscindo, refeco, amputo,

puto, defeco, exfeco, decido, intercido, in frustra concidere, refecare, *catan 695*.
Conjungo, conglutino, copulo, *pnarcùn. 810*.
Hæreo, adhæreo, inhæreo, *pnadn*. Prælo aliquid submittere, supponere, premere, excudere, urgere, *tapedcùn*. Limo, elimo, scripta castigare, perpolire, perficere, ad limam revocare, urfino more fingere, *cugúr-cùn*. Aliquid frango, confringo, infringo, effringo, elido, *tavon, mutovn, hueton*. Contero, contundo, comminuo, *tanan*. Projicio, conjicio, affigo, *tanatcun*. Peritiam, in agendo acquirere, *adln*. Notam apponere, censoriam notam inurere, vitium, defectum, mendum objicere, unum illi objicitur, quod . . . videte quam rem mihi vitio vertant, quo nomine illis displiceam, maleque apud eos audiam, *adelcan, adlcan*. Pala terram attollere, in altum tollere, levare, sublevare, *damun*. Terra locum munire, solum pavire, complanare, tundere, *gichinn*. Restes contorquere, *maun*. Restis, *mau*. Ligna, lapidem excidere, formare, informare, excudere; *cafn, rpun, qmpun*. Tabula, palus, lignum formatum, *caf*. Palum interciderere, in frustra concidere, secare, *qmpun*. Lapidem excidere, *rutin*. Ferrum incendere, adurere, *cubillcan*. Malleo percutere, tundere, *rtan*. Frangi, comminui, *chincdn, chinclln*. Absolvo, perficio, conficio,

ficio, finio : rem perfecti, confeci, absolvi, ad exitum perduxī, ultimam jam manum & quasi fastigium operi imposui, imposui coronidem, *deuman*. Secum portare, *yelmn*. In opere, labore socius, adjutor, coadjutor, *cùlla*.

568. *Securis, cachal*. Hastile, *cùmpal*. *Securis foramen, oculus, ge cachal*. *Ascia, dolabra, maichùhue*. 772. *Scalprum fabri lignarii, catahue*. *Stylus præacutus, pincùhue*. *Lignum acutum, quo terram perforant, pal*. *Duæ perticæ ligatæ instar forcipis, quibus trabes attollunt, sustinent, ichu*. *Gluten, viscus, cùntal*. *Carruca, currus, plaustrum, chincùlhue*. *Rota, orbita, chincl*.

569 *Exempla*. *Cnem caman geimi?* quam artem calles, profiteris, in qua arte te exerces?

Ta caman niei ni mogeam, artem quævis alit terra: merx valet: ars præstat; si merx perit, ars mihi restat.

Kdau nien, habeo quod agam, nunquam mihi vacat a labore, negotiis; nihil unquam habeo vacui temporis, nihil mihi otii unquam datur, nulla quies: labore, negotiis ita distrahor ac detineor, ut respirare vix possim: vix otium aut vacuum tempus ad scalpendas aures mihi superest; obruor nego-

gotiorum fluctibus; nunquam mihi per occupationes spiritum libere ducere licet.

Elueli ta ni ial , ni tacual , kdaucloaiũ quine tipantu , si mihi das victum & vestitum , in annum integrum tibi operam meam addico.

Chem kdau geimi? cui rei nunc vacas, in quod negotium incumbis, quid tractas, curas, meditaris, agis?

Chem kdau nacũmairi v. nacmairi, quodnam opus proxime absolvis.

Entun ta ni kdau, pensum meum peregi, absolvi, confeci.

Mari antũ entuan, post deciduum pensum meum absolvero, v. petam, suscipiam, admittam, spondebo decem dierum pensum.

Rupan v. rupal kdau, peracti labores v. labore peracto. NB. Indi Chilenfes habent, portantque secum funiculum in quo annotant dies laboris peracti: nam singulis diebus laboriosis seu quibus operantur, post solis occasum innectunt suo funiculo, qui idcirco *pron*, nodus vocatur, nodum. 813.

Cachal moi vachi mamll, huic ligno scindendo, securi opus est.

Maichũhuetuquebin vachi tihue, ascia hanc laurum formo.

Chem mo v. chem egu rputubimi vachi mamll? *cachal mo v. egu: maichũhue mo v.*

Kk

egu?

egu ? quo instrumento formasti lignum hoc ?
 securi, ascia.

Catahuebin ta ni panilhue, meum ferrum
 in scalprum converti, transformavi.

Cataquilmi vachi cùti, 399. noli scalpro,
 terebrâ lædere myrtum istam.

Cùulbinn ta mn rþun, prosequimini li-
 gna hæc componere v. in his lignis recte
 formandis.

Cupaleicimi vau meu ta mi mlepraia v.
ta mi mlepraal mo, num te conduxisti, ut hic
 desideres ? ad quid venisti, an ut manum
 sub axilla, sub veste aut in sinu haberes ; ut
 stes otiosus ?

*Pepi cupalaia*m, non possunt venire, ad-
 esse illis non licet.

*ni cupaia*m *nillipùgevali*, v. *nillipun moi*
ta ni cupaial, non venit nisi rogatus : sem-
 per est rogandus.

Pepi amoam, ire licet.

Chem mo mlgequi tva ? ex qua materia
 hoc conficitur ?

Chem mo tipai, *chuchi ni tipamom*, unde
 est ortum.

Mamll mo mlquebin, feci ex ligno.

Cura mo mlqueel, factum ex lapide.

Panilhue gei tva, hoc est ex ferro con-
 fectum.

Cumpanilhue vemgei tva, hoc cupro non
 est abfimile.

Mlci

Mlei rau ta ni huidiam v. dgoll ni mlam v. mlabium v. ta ni mldgollam, habeo lutum ad ollas efformandas.

Tva llechi maupeal, en unde restes contorqueam.

Aldú llei ta ni cafal, non deest, est abunde, unde scindantur tabulæ.

Tva ticaabuel llechi, hinc conficiuntur lateres.

Tva cúchacan, en lota, lauta omnia.

Maupen, restibus contorquendis occupor.

LLitulnoelchi dgu deumavalai, nunquam cœptum, nunquam finitum: quod caret principio, sine quoque careat necesse est: echinus parturiens malo suo cunctatur.

Ralli deumaimi cafcaman genolu v. cafcaman no eimi, catinum perfecisti, quamvis non sis artifex.

Deulai, deumagelai, huechuntugelai; an-caknopei, est opus imperfectum, deest dimidia pars.

ni vemabiel mo v. ni vemabium quine antunmaiai, antequam id faciat, nectet diei moras.

Vamaimi, vemaimi, sic facies.

Marichi vei pile, vemlaiabin, licet jubeat sexcenties, non faciam.

Lemlaiabimi vachi mamll, esne huic ligno attollendo, sustinendo?

Lemlaian em, non sum.

gelai, *pepilan*, non, non possum, absque piaculo præstare nequirem.

Ovisa caman huenevoe llechi, Opilio est per læpe non pastor, sed fur & lupus.

Huera mlqueel, male, pessime factum: perperam instituisti hoc; aliam rationem in eas oportet.

Cùme pepilimi mai, eleganter factum; sane multum doctus es; calles artem tuam, plurimum in ea profecisti.

Cùme pepilelchi dgu ùchavalai, res elegantis opere atque affabre facta cito venit; de emptore non dubitet.

Opun pirina, frenum cui nihil deest, abest.

570. Artes liberales.

Medicus, *ampin caman*. 534. Notarius, *Chillcan caman*; *Chillcakovoe*. Poeta sciens carmina condere, facere, fundere, versus scribere, conscribere; carminibus aliquid pangere, celebrare, componere, persequi, exprimere, facere cantinculas, *gen pin*.

Auctor, inventor, rei machinator & architectus sum, *vutaln*: *vutalbin* Divinus, vates, Hariolus, Auspex, augur, auctor, principium, inventor rei novæ, *llihua* Idioma, patrius sermo, vernacula lingua, *dugu*. Lingua Hispana v. Hispanica, *Huinca dugu*. Lingua Chilena v. Chilensis, *Chilidugu*. Aliarum nationum, *Muru Huinca dugu*.

571. Cantio, versus, carmen, cantiuncula, cantinela, *úl. 650.* Cano, canto, modulator, *úln, úlcan, úlcatun, pramn, pramúln, pramúlcan.* Laudo, collaudo: aliquem a genere, a virtutis studio, a litteris commendare: omnes illum maxime commendant, laudibus ornant, afficiunt, cumulant, efferrunt, extollunt, in cælum ferunt: maximam illi laudem omnes tribuunt, impertiuntur, deferunt: celebratur ab omnibus; summas in illum laudes congerunt; est de illius laudibus fama consentiens, *úlmeyen, cùme úlmeyen.* Obtrector: detrahare absentibus; alicui v. de ejus fama detrahare: multi de te rumores vagantur, dissipantur; male apud plures audis, est in circulis de te obtrectatorum sermo liberior; in multorum sermonem, vituperationemque venisti, incidisti; multi te in invidiam vocant, *huera úlmeyen.* Liber, codex, charta, papyrus, epistola, litteræ, item ferrum, quo nota pecudi inuritur; vel stigma fugitivo inscribitur, aut servus notis threiciis insignitur, *Chilica.* Atramentum, calamus, &c. *chillcahue.* Liber precum, Breviarium, Rosarium, *amomarihue, amomariqueum* Scribo, conscribo, exaro; notis literarum scribere, notis in scribendo uti, *chillcan, chillcaln.* Lego, studeo: litteris operam dare, navare; studio vacare, libris incumbere, *chillcatun.*

Tabellarius, nuncius, curfor, *acutulchillca-
voe*. Atramentum charta bibit; atramento
papyrus permadescit, charta aut papyrus
bibula, *rumetipan*. Delineo; lineas duce-
re: pingo, depingo, velim mihi imagi-
nem eximio artificio, egregio opere depin-
gas, politissime exprimas, optimis colori-
bus illustres, singulari arte perpolias, perfi-
cias, *huirin*. Significare, *piquen*. Peritus,
expertus, armorum & equitandi peritissi-
mus, certo ictu destinata figere solitus,
quimlu. Elegantissime loquitur, emendate,
venuste; splendidam quandam & minime
veteratoriam dicendi rationem habet; elucet
in eo nativa & incorrupta sermonis puri-
tas & integritas, *ritodugun*. Fingere, com-
minisci: ex se araneus texit telam, ipse men-
dacium astruit, e cerebro fingit, *llihuan*,
llihuatun. Carmina facere, fundere, pange-
re, condere, scribere, cantuunculas compo-
nere, *entuùln*, *entuùlùn*.

572. Doceo, edoceo, erudio, instruo,
instituto: præcepta dare, documenta trade-
re: Christianæ fidei rudimenta tradere, fi-
dei mysteria rudibus exponere, pro eorum
captu explicare, pueros liberaliter educare,
urbanis moribus instruere, erudire, ad hu-
manitatem informare, *gnen*, *gneln*. Decla-
ro, explico, expono, explano, aperio, ex-
primo,

primo, ediffero, interpretor: loco obscuro ac difficili lucem afferre, adhibere; sententiarum flosculos ex optimis auctoribus carpere, colligere, decerpere, ex divite scientiarum & eruditionis penu subsidium juventuti depromere, parare, comparare, *entuln, entudugun*. Ostendo, demonstro, *pegeln*. Disco edisco: quidquid scientiæ, cognitionis, doctrinæ, intelligentiæ consecutus sum; a te didici, percepi, suscepi, sumpsi, arripui, ex te hausi; tibi acceptum refero: tu mihi ad rerum scientiam & cognitionem præluxisti, viam aperuisti, ostendisti, facem prætulisti: te duce ac magistro ad multarum rerum cognitionem perveni; ad rerum scientiam eruditus, instructus, informatus, expolitus sum, *gneitun*.

573. Exempla. *Cûme dgu ica cûme gneitubilu, hueraque dgu gneituquibilmi em*, ut melior fias, non autem dediscenda addiscito.

Quimmequen DIOS ni dgu, eo ad ludum litterarium, ut fidei rudimenta addiscens bonis insuper moribus excolar.

Acun ta ni quimam v. quimalu, venio exploraturus, examinaturus; ut sciam, resciam, audiam, videam.

Quimlai rume, nihil scit omnino, est prorsus ignarus, incius, imperitus.

Quimlcagepaquen, venio docendus.

Quimlcagemequen, eo ut docear.

Acun ta ni qulmlgeam v. quimlgealu, venio ut erudiar, instruar.

Quimlelen amomarin mandamientos piel v. pigelu, doce me orationem, quam Decalogum vocant.

Quimlnuan, docere nebulones, nequam, vafros, nequitiam, &c.

nuaquimln, docere nequiter, &c.

Amoze huera hueni, uia ula conigeimi, quimlcamoabuin, apage te puer inquires, vix heri natus hodie nos doceas.

Inche ni quimlal eimi, tu es docendus a me, tu meus in arte novitius; in re autem litteraria discipulus ac Tyro esse possis.

Aldùn quine nemel mo, quam multa quam paucis!

Pegelbige, ostende sis; sine, videam.

Iod aiubun ta ni umautuabuel, ta ni chillcatuabuel mo, magis dormire juvat, quam legere: somnus me a libris ad lectum invitat.

Vill antú renmai ta ni chillcatun, toto die perseverat in Musæo.

Chillcatuli v. deuma chillcatuli umautumen, post studium eo cubitum.

Urcutun chillcatun mo, totus in eo sum, ut animum doctrina excolam, ad litterarum studia me totum refero, omne meum tempus in litteris consumitur: librum de manibus nunquam depono, die nocteque in mani-

manibus habeo; hoc mihi negotium est, hoc otium, hoc labor, hoc quies.

*Inei chillcatulai rume, inche mai chillcatu-
quen*, præter me nemo alius litteris vacat, studiis incumbit, navat operam.

Aldùn tepelquei quine cùme chillca, litterarum studium est quoddam quasi animi pabulum, bonarum artium studiis animus suavissime pascitur, recreatur, inest animis nostris magnus quidam sciendi innatus amor.

Aiùlan ta mi chillcatuhueael v. aiùhuelan ta mi chillcatual, nolo ut studiorum spatium v. curriculum diutius percurras.

Munape ta mi chillcatun, velim tibi in studiis parcas; modum tibi in litteris addiscendis adhibeas, statuas, præscribas, velim tibi sit studiorum modus; ne nimium diu in litterarum studiis incumbas: adige equum ad metam.

*Eimi mi chillcatuum v. chillcatuel mo, ca-
que che pipigequei*, quando tu studes, alii confabulantur, garriunt, sermones miscunt, sermonem per otium cum aliis habent, colloquuntur, strepitum ac tumultum excitant.

Cupa chillcatutuan em! ad studia redire, me referre vehementer cupio; pristina studia revocare, intermissa repetere juvat: scholas iterum frequentare, ad scholam ventitare, frequens venire, mihi in animo est.

ni chillcaum v. chillcaam v. chillcaal mo

mmlai ta ni cwú, inter scribendum mihi manus contremittit.

Acui acutulchillcavoe, cursor, nuncius, tabellarius venit.

Chillcavalpaeneu, litteras ad me misit sale & facetiis conditas, salibus asperfas; urbanitate ac jocis suavissimas, festivas & suavitatis plenas litteras ad me dedit.

Huerquen ni vla aldùn matuluquen vachi chillca mo, quod nuncius nimium properet; ne nuncium urgentem detineam diutius, hæc ad te properans scribo: raptim, in magnis temporis angustiis, hoc ad te litterarum exaro.

Tva chillcaquibilmi, non est id epistolæ committendum, cave id epistolæ committas.

Aldùn tÿyüeneu ta mi chillca, magna ex tuis litteris voluptate affectus sum; jucundissimæ mihi fuerunt tuæ litteræ, magnæ mihi voluptati fuerunt, magno ex tuis litteris gaudio perfusus sum, magnopere tuis litteris lætatus fui, magna me lætitia tuæ litteræ affecerunt, magna me voluptate perfuderunt.

Chaichei ugellen mi chillca, jam diu a te litteras expecto: in summa sum expectatione litterarum tuarum; jam diu litteras tuas requiro; abs te tam diu nihil litterarum? tam longum, tam diuturnum tuarum litterarum silentium ferre non possum: in maximo sum tua-

tuarum litterarum desiderio.

Chillcavalpaeneu ta ni chao, mihi a parente litteræ redditæ, allatæ sunt: a parente litteras habeo, accepi, recepi.

Mi chillca gelabui tipantu, antù no rume, in tuis litteris dies non erat adscriptus; quo die epistolam scripseris non addidisti, non subscripsisti epistolæ diem.

Chem piquei? quid ait, quid significat?

Maldulelen vachi chillca, lege, perlege mihi hanc epistolam: quæ acerba sunt ad experiendum, sunt ad legendum jucunda.

Chillcatuvali vachi huirin, chillcatuwalchi huirin tva, quam scita manus; characteres quam pulchri.

Eimi iobbimi Pedro chillcatun mo, in litteris Petrus tibi cedat oportet, tibi primas concedat, tribuat, deferat; priores partes tribuat necesse est.

Inei rume Pedro Pablo egu quimChili duguquelai, neuter nec Petrus nec Paulus callet linguam Indo-Chilensem.

Ramtuge mlele chei acutulchillcavoe, cognosce, exquire an tabellarius advenerit.

Iodcúmei cúme quimquen, aldún nien mo, sapere præstat, quam multa possidere; nihil divitiæ ad sapientiam.

Aldú chillcatuimi, huelu mi peni iod chillcatuquei, tu litteris diligenter, studiose, stre-

strenue, naviter, accurate, impigre incumbis; at frater tuus diligentia, sedulitate, vigilantia, industria, solertia multo majore.
ni litun, ni deun uduu DIOS ni vla, a
 Jove principium cum Jove finis erit.

574. NB. Recolat nunc benevolus Lector dicta N. 300. jamque hujus linguæ aliquantum peritus, facili negotio alia quam plurima vocabula proprio Marte acquireret præsertim si bene memoriæ inculcet, quæ habentur sequentibus numeris: 12. 84. 85. 87. 86. 89. 91. 92. 94. 191. 287.

Singula autem Vocabula, quæ in hoc libro reperiuntur veluti thesaurum & totidem Antiquitatis monumenta contempleris velim: quam autem id jure merito; Nota Antiquitatem esse duplicem: Antiquitas Temporis altera, altera loci antiquitas. Tempore sunt antiqua, inter quæ intercedit longum temporis intervallum: sunt loco antiqua, inter quæ interjacet ingens maris ac terræ tractus: illud est antiquum Tempore, quod multo tempore perduravit; & loco est antiquum quod ingentia marium ac terrarum spatia peragravit: antiqua tempore metimur longinquitate temporis; & quidnî loco antiqua longinquitate loci: quid autem hac ratione loci antiquitate est
 in

in toto terrarum orbe tam antiquum quam Lingua seu Idioma Regni Chilensis in America meridionali remotissimi, parum abest, quin inter Antipodes.

Audi iter, quod mihi perficiendum fuit, ut hæc tibi vocabula inde afferrem. Cum anno 1746 agerem Missionarium Horstmarientem in Westphalia, India quæ mihi obvenit; quamvis quamcunque multos annos petiissem, fuit *Chili* in America meridionali. Sum igitur profectus Horstmaria Monasterio Westphaliæ, Colonia Agrippina, Amstelodamo, ubi moratus dies novem. Ulyssipone, ubi adveni die 22 Augusti 1746. atque decem menses moratus iter sum profectus decima quarta Maji 1747. *Rio Janeiro* in Brasilia (utar nominibus ordinariis, ut ea in mappis geographicis inveniantur facilius) Huc appulimus 14. Julii die Divi Bonaventuræ; solvimus postridie S. Theresiæ 17. Octobris. Inde *Rio de la Plata*, *Buenos Ayres*, veni pridie S. Martini urbis Patroni, atque secunda Februarii Festo Purificationis quatuor vota professus abii die nona ejusdem mensis, atque quadringinta & unius diei itinere *Por las Pampas* perveni *Mendozam*, ubi relictis curribus, mulis superavimus Montes *Andes* altissimos: *la Cordillera*; quibus feliciter superatis, perveni

ni una cum fociis Jacobopolim Regni Chilenſis Metropolitim, quatuordecim dierum mora ac perdifficili itinere. Inde perrexi Pencopolim ſeu ad urbem Conceptionis, ubi eſt Cathedralis ac proprius Episcopuſ, uti Jacobopoli: tandem perveni ad gradum Latitudinis Auſtralis trigefimum nonum, & peragratis ibidem viginti annorum & aliquod menſium intervallo aliquoties mille leucis; anno 1768 in primis veſperis Divi Petri Apoſtolorum Principis perlatus ſum *Limam Peruviae* Metropolitim, ubi adveni 13. Julii pridie S. Bonaventurae, diſceſſi die S. Patriarchae noſtro Ignatio ſacra mox ubi ſonuit hora noctis duodecima, dum medium ſilentium tenerent omnia, & nox . . . pridie D. Auguſtini 28. Auguſti appulimus *Panama*, inde poſtridie S. Caroli Borromaei perreximus *Porto Belo* veſti fluvio *Chagres*, in quo fluvio in loco, qui *Barbacoa* vocatur, naufragium paſſi; itinere viginti dierum moleſtiſſimo pervenimus *Porto Belo Carthagenam*, in utroque uniuſ menſis moram paſſuſ; *Havanam*, *Cadix*, Portuſ S. Mariae, ubi in Conventu *la Victoria* anno & quatuor circiter menſibus perſiſtens, diſceſſi feſto S. Roſaliae 4ta Septembris *Genua Porto Spazziam*, ubi adveni ultima Septembris die D. Hieronymi 1770.

Inde *Maſſa Carrara Piſam*, Liburnum, Flo-

Florentiam, Romam, Lauretum, Anconam, Riminium, Imolam, Bononiam, Venetias, Paduam, Veronam, Trientum, Oenipontem, Lanspergiam, Augustam Vind. Dillingam, *Studgart*, Manhemium, Moguntiam, Confluentiam, Coloniam, Marcodurum, Monasterium Westphaliæ, Geistam, ubi hæc scribebam 15. Septembris 1772. qui modo sum Monasterii Westphaliæ apud Confanguineos Uedinck.

DEUS sit semper nobiscum.

Duc me, nec sine me per me Deus optime duci; Nam duce me pereo, Te Duce salvus ero.

Si mihi Christus adest, mihi fiet aranea murus, si mihi Christus abest mihi murus aranea fiet.

Sic continua doctus experientia, oro iterum atque iterum, etiam atque etiam: Mane nobiscum Domine & Mater Domini.

ERRATA TOMI I.

Nro. 3. p. 5. l. 21. *adde* : At quando ù im-
mediate sequitur u; utrumque u coa-
lescit in u longum E. g. *cuà*, manus,
pronuntia *cu* : uti apud Hispanos &
Germanos fit in his vocibus *fed*, *Schnee*,
quæ sunt monosyllaba, quia *eè* coales-
cunt.

N. 4. *lege* : Synonyma

N. 23. lin. 8. *lege* : Tvei.

N. 45. lin. 7. *lege* : cahuellu.

N. 48. lin. 4. *lege* : deuma.

N. 53. lin. 2. *lege* : vel.

N. 71. p. 34. lin. 13. *lege* : connoalu, connoam.

N. 75. lin. 10. *lege* : ùt N. 485.

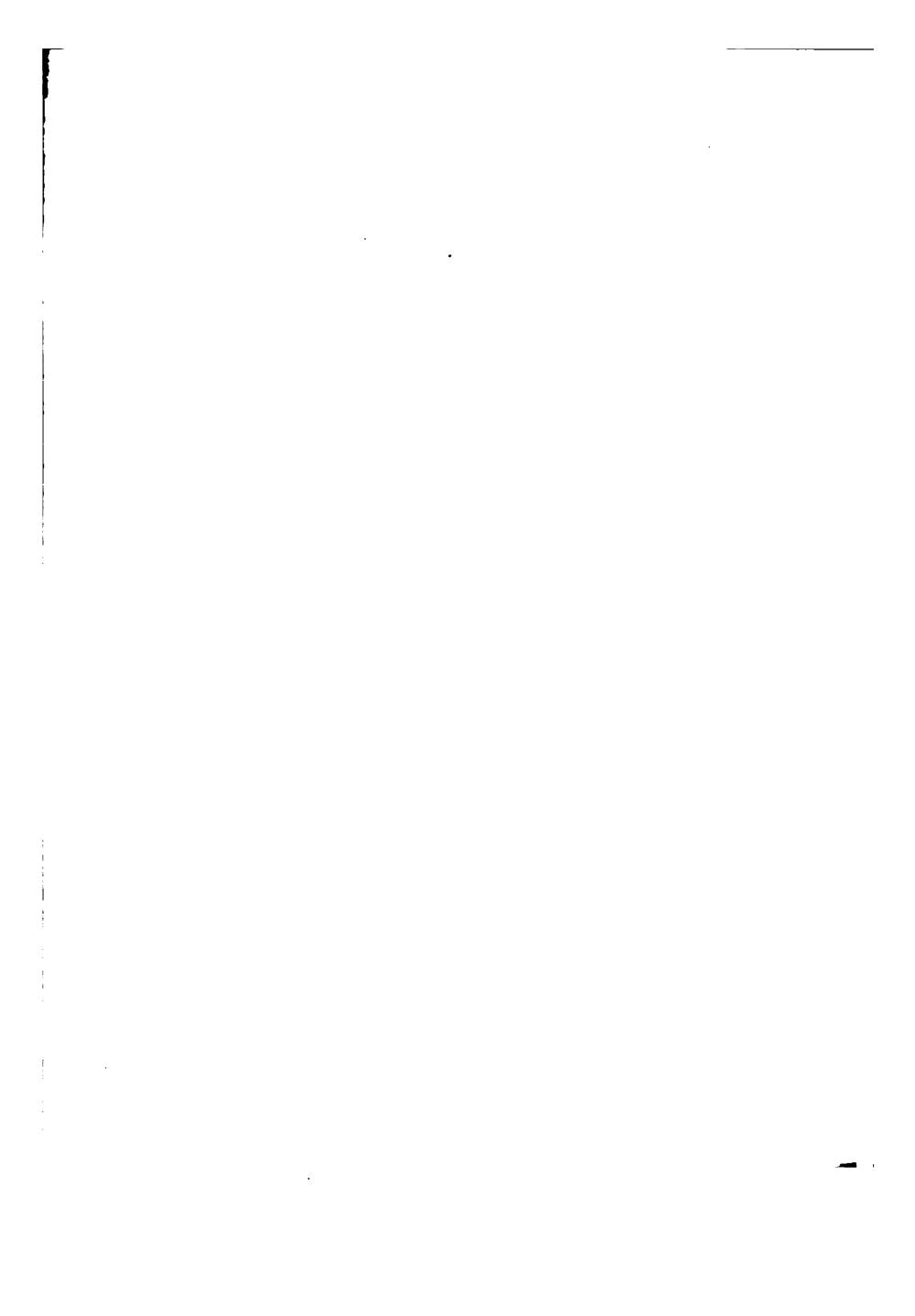
N. 83. p. 39. lin. 3 *lege* : matulcabel mo.

N. 117. p. 53. lin. 6. *lege* : mu ca.

N. 198. p. 89. lin. 11. *lege* : racùduamn.

N. 342. p. 200. lin. 7 *lege* : languéo.

N. 532. p. 439. lin. 2. *lege* : mtmvaln.

Vergleiche:

Die folgenden chilenischen Wörter sind nicht bloss Havestadt sondern auch
Febvre und Molina entnommen.

<i>Chilenisch.</i>	<i>Deutsch.</i>
Ab. De.	Ab. De.
Aben. Deficere.	Aben. Deficere. Schwz.
Alca. Robustus. Fortis.	— — (Ἄλκή) Fortitudo.
Alin. Ardere.	Älan. Ardere. Ags.
Alta. Malus. Deformis.	Alt. Malus. Deformis.
Cancan. Coquere.	Kaken. Coquere. Ndd.
Can. Κάλις.	Kanne. Κάλις.
Caru. Viridis.	Grün. Viridis.
Damun. Terram pala in altum tollere.	Dämmen. Terram pala in altum tollere.
Dio. Ros.	Dew (Diu). Ros. Eng.
Dugun. Lingua.	Tuggôn, Lingua. Goth.
Dügol. Olla.	Digul. Olla. An.
Düngu. Res. Negotium.	Ding. Res. Negotium.
Duminj. Obscuritas.	Dimma. Obscurus. An.
Fcull. Vestis.	Hökull. Vestis. An.
Ella. Vitiis affectus.	Ill. Vitiis affectus. Eng.
Entin. Perire.	Enten. Perire. Ahd.
Entu-. Dis-.	Ent-. Dis-.
Entutacun. Detegere.	Entdachen. Detegere.
Gen (Kunni bei Falkner). Rex.	König. Rex.
Huim. Natale solum. Patria.	Heim (Home. Eng.). Na- tale solum.
Huincul. Collis.	Hügel. Collis.
Lefn. Currere.	Laufen. Currere.
Llauvu. Umbra.	Laube. Casa frondea.
Llauvutu. Umbraculum ex frondibus constructum.	Umbraculum ex fron- dibus constructum.

211
1123
CHILIDÜGU

SIVE

TRACTATUS

LINGUAE CHILENSIS

OPERA

BERNARDI HAVESTADT.

EDITIONEM NOVAM IMMUTATAM

CURAVIT

DR. JULIUS PLATZMANN.

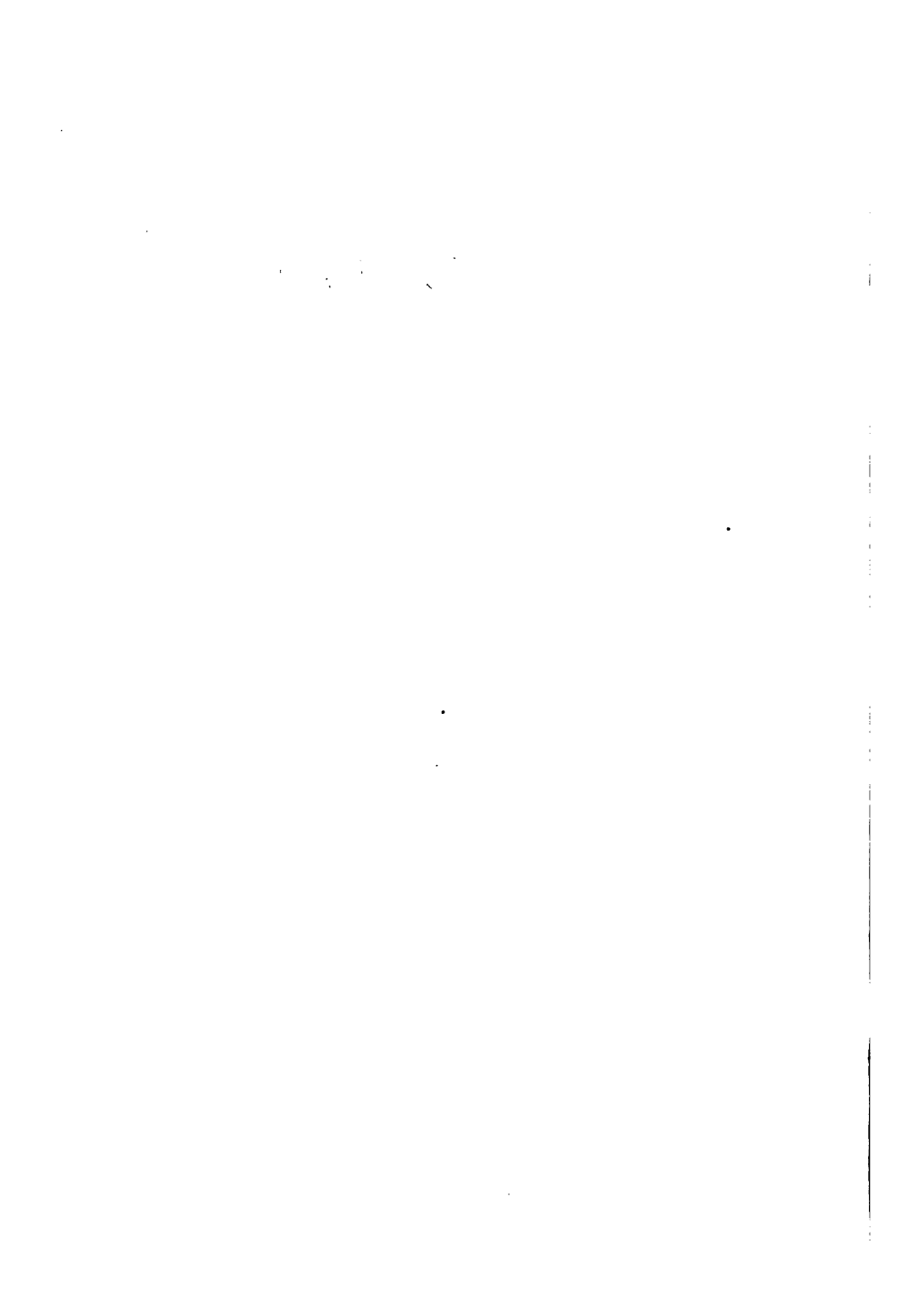
VOLUMEN II.

LIPSIAE

IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI

MDCCCLXXXIII

*S. TRINITAS unus DEUS M. n.
S. semper Virgo MARIA O. p. n.
S. Joseph Nutritie IESU O. p. n.
B. H. C. Modk. Hier. Strübel sc.*

CHILIDÚĜU
SIVE
TRACTATUS
LINGUAE CHILENSIS
OPERA
BERNARDI HAVESTADT.

EDITIONEM NOVAM IMMUTATAM
CURAVIT
DR. JULIUS PLATZMANN.

VOLUMEN II.

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI
MDCCLXXXIII

LIPSIÆ: TYPIS B. G. TEUBNERI.

CHILIDÚGU

PARS TERTIA.

CATECHISMUS

IN

PROSA & VERSU.

TOMUS II.

Monasterii Westphaliæ Typis Afchendorfianis.

1777.

N B.

Si forte Benevolus Lector, ea quæ hic habentur, alibi vel in Mfs., vel in libris impressis invenerit; sciat me non sua illius. sed illum mea sumpsisse. V. N. 299. & P. 5. sub finem.

CAPUT I.

PRECES. REZAN.

Per signum Crucis.

575. Santa Cruz ta ni gnel meu, inchin ta in pu caine meu, montulmoin inchin ta in senor DIOS, Chao, Votm cai, Espiritu santo cai ta ni uîi meu. Amen.

Pater noster.

576. Inchin ta in chao huenu mo ta mlelu ùfchigepe ta mi uîi; eimi ta mi Reyno inchin mo cupape; chumgechi ta mi piel vemgequei Huenu mapu meu, vemgechi cai vemgepe ta Tue mapu meu: Chai elumoin ta in vill antù cofque; perdonanmoin ta in puhuerilcan, chumgechi inchin perdonaquebiin ta in pu huerileteu; lelmoquilin ta in huerilcanoam; huera meu montulmoin. Amen.

Ave Maria.

577 ùfchieimi MARIA, DIOS ni gracia meu opuleimi, senor DIOS eimi egu ta mlei, pu domu meu iod cùmeimi, ta mi pue meu geuyeluchi JESUS cad cùmei cai. A santa MARIA DIOS ta ni Źuque, inchin ta in huerilcavoe chegen ùfchindugunmoin ta DIOS veula, ape lalin cai. Amen.

Credo.

578. Mupiltun ta DIOS, Chao meu vill pepilvoe, huenu vemvoe, Tue vemvoe cai. Ta in Apo senor JESU Christo meu cai, Vei ta ni mtn votm; Espiritu santo meu chegefuyelu; Virgen santa MARIA meu geuyelu; Poncio Pilato ta ni dugu meu cùtantulgeuyelu, Cruz meu clavos tùculgeuyelu, lauyelu, rgalgeuyelu cai; minu Tue meu naùuyelu, cùlan antú meu laluchi pu che meu mogetuuyelu, prauyelu Huenu meu; villpepilvoe DIOS Chao ta ni man meu anùlelu; vei meu ramtupaialu mogeluchi che, laluchi che cai. Espiritu santo meu mupiltun; santa Iglesia Catholica; pu santo ta ni comunion; pu huerilcan ta ni entugequen; mogetual ta ni anca; moll ta in mogeal cai. Amen.

Decalogus.

579. DIOS ni toquielchi dgu marii: Cùla uneleluchi dugu quidu DIOS ta ni raquigeam; relùe huelumai vill pu che ta ni cùmeleam. Une dugu pii: vill dgu meu iod aiùabimi ta DIOS Epu dugu pii: jurapralaiami. Cùla dugu pii: Domingo antù meu, Fiesta meu cai urcutuaimi ta mi ùfchiabium ta Dios. Meli dugu pii: Raquiabimi ta mi Chao, ta mi Nuque cai. Quechu dugu pii: lagmchelaiaimi. Cayu dugu pii: nualaiami.

laiaimi. Relte dugu pii : huenelaiaimi. Pura dugu pii: coilla dgu pilepralaiaimi. Ailla dugu pii: ca che ni pinom cúlmeienmalaiabimi. Mari dugu pii: ca che ni cullin cúlmeienmalaiabimi. Vachi mari dugu epu dugu meu tauleign: vill dgu meu iod aiüabimi ta Dios , aiüabimi cai vill puche, chumgechi quidu aiüaqueimi. 656. 603.

Quinque Præcepta Ecclesie.

580. Ta in nuque santa Iglesia ta ni toquielchi dgu quechui. Une dugu pii: lli-tugen meu allcúaimi ta Missa Domingo antù Fiesta meu cai; huechun pouai ta mi allcúbiel. Epu dugu pii : Tipantu meu quinechi confessaiaimi; ape lalmi confessatuaimi; cupa comulgalmi cai. Cùla dugu pii: quinechi tipantu meu comulgaiaimi. Meli dugu pii: santa Iglesia ta ni toquielchi ayunan antù ayunaiaimi. Quechu dugu pii: Diezmos, primitias cai eluculliaimi.

Septem Sacramenta.

581. Ta in Nuque santa Iglesia ta ni Sacramento reltei Unelelu Bautifmo Epu-lelu Confirmacion. Cùlalelu Penitencia. Melilelu Comunion. Quechulelu Extrema uncion. Cayulelu Orden Sacerdotal. Reltelelu Matrimonio.

Actus Contritionis.

582. Ta in Apo senor JESU Christo,
L1 3 mu-

mupin Dios, mupin Che cai, ta in Vem-
voe, Montulvoe cai! villchi dgu meu iod
aiùeimi ta mi venten cùmegén meu: vei ni
vla Dios ema, Chao ema, Montulvoe ema,
inche aldún cutanduamn vill ta ni piue
meu ta ni pu huerilcan ni vla: huerilcahue-
laian, huerilcahuelaian! perdonaen ta Dios,
perdonaen señor JESU Christo, eluaen ta
mi gracia ta ni huerilcatunoam. Amen. 662.

Salve Regina.

583. úfchieimi Reyna cutanievoechi Nu-
que; inchin ta in mogen, ta in cochugen,
ta in úgelgen cai úfchitueimi. Inchin Eva
ta ni pu pnen ta in giuntugeel mtmeimi;
Eimi meu pratulihuein eyutun meu gùman-
quechi vachi gùmageluchi lof meu. Ta in
úfchindugunmaeteu mai, mi cutanievoechi
ge inche meu unolpage; pelemoin cai JE-
SUS bendito mi pue meu geuyelu, deuma
rupale tva ta in numqueiauqueel. Burenie-
voe ema, Cutanievoe ema, quimhuentu-
noluchi ullcha ema, Dios ta ni santa Ñuque
Dios ta dugunmamoínca. Amen. 666.

Interrogatiuncula.

584. 1. gei cam ta Dios? mai Padre. Qui-
ne Dios gei villpepilvoe, vill quimlu, vill
mapu mo mlelu cai.

2. Inei cam ta Dios? Huenu mapu, Tue
mapu, vill caque dgu Vemvoe, Eltuquelu
Toquiquelu cai; Dios pigei. 3.

3. Antù, cùyen, huagln, armco, talca, pillan Dios cam ve? mu P.e. vill vachi dgu Dios gelai, huelu Dios ni elel, Dios ni vemel ta ni cúmeleam vill pu Che.

4. Mivui cam ta Dios? Quine Dios mtn.

5. Mivui Persona? cùla Persona. Unelelu Persona Dios Chao pigei; epulelu Dios votm; cùlalelu Dios Espiritu santo pigelu: moll quine Persona ca Persona gei, huelu ca Dios no: Quine Dios mtn.

6. Veichi cùla Persona meu chuchi Persona Chegepauei inchiñ ni vla? Epulelu Persona Dios votm Virgen MARIA ni pue meu chegetui.

7. Inei pigei veichi Dios votm deuma ta ni chegeuyeum? Senor JESU Christo.

8. Santa Maria chem ni vla cam Virgen pigei? San Joseph ta ni pinom mo rume, peancagelai: Virgen santa Maria Espiritu santo ni gracia mo conibui.

9. Lai cam Senor JESU Christo quine cruz meu inchiñ ni vla? mai P.e. ta ni ancaem lai senor JESU Christo; ta ni plú, ta ni Diosgen cai pepi lalai.

10. Chem ni vla cam lai senor JESU Christo? inchiñ ta in perdonageam ta in pu huerilcan; ta in pounoam cai ktal mapu meu.

11. Mogetui cam ta senor JESU Christo? mai P.e. cùlan antú meu mogetui senor JESU Christo; veimo pratui Huenu mapu meu,

avle vachi mapu ramtupaialu vill pu che ni pu huerilcan.

12. Lale ta cúme que che ta ni anca, cheu cam poualu ni pllú egn? Dios ni mapu meu, abnoalu ta ni túúún; ta ni tepen; ta ni cú-melen egn cai.

13. Lale huera que che ni anca; cheu cam poualu ni pllú egn; alhue ni ktal mapu meu, avnoalu ta ni ptegen, ta ni alim- gen, ta ni hueralen egn cai.

14. Lai cam inchin ta in pllú? mu P.e. lalai inchin ta in pllú cahuellu ta ni pllú vemgelu; ta in laluchi anca cai afe vachi mapu, mogetualu.

15. Ragi Missa mo pramgele fanta Hostia, Caliz cai; inei cam veimo mlei? senor JESU Christo ta ni anca, ta ni mollbun, ta ni pllú, vill ta ni Chegen, Diosgen cai veimo mlei.

16. Vill vachi dgu mupiltubimn cam? mai P.e. vill quimlu, vill pepilvoe, pepi coi- llatunolu cai Dios ta ni pin mo.

17. Chumgechi quimimn ta pielgen tva ta Dios? vamgechi gnelin mo ta fanta Iglesia Catholica.

18. Chem cam ta fanta Iglesia Catholica? vill pu Christianogeluchi Che ta ni taucen, nielu ta ni unen Apo senor JESU Christo; ta ni inan Apo Roma Cara meu mlequelu- chi santo sumo Pontifice.

Niei cam santa Iglesia Catholica cùme que ampin inchiñ ta in pllù ni ampigeam? mai P. e. Relûe Sacramento.

20. Inei elpabilu veichi Relûe Sacramento? Senor JĒsu Christo.

21. Chumal? Dituam Dios ni gracia.

22. Chumai chei quine Christiano che ta ni perdonageam ni pu huerilcan; ta ni pounoam cai ktal mapu meu? Missan Patiru meu confessaialu vill ni pu huerilcan; huerilcahuelaian pialu Dios ni vla ni duam.

23. Chumai chei genolu Patiru ta ni confessaiam? Re aiùbiel mo ta Dios ni Diosgen ni vla; udebipe vill ta ni pu huerilcan.
659. 660. 661. 662. 663. 664.

585. CAPUT II.

Tres Sermones, quibus dictæ Interrogatiunculæ acclarantur.

SERMO PRIMUS,

Quo explicantur tres primæ Quæstiunculæ.

586. Mari mari pu Ulmen, pu Cona, vill pu mallûen cai mari mari! Aldún dgu nieabun ta mn nutamtubiel; huelu munan antú gei mtn ta mn pepidugubiel; vei ni vla muchai centuquellseeimn; chumal chei cupan ta mn mapu meu. Re eimn ta mn cùmeleam, ta mn mollmogeam, cùme peumageam cai. Dituam mai tva ta mn pibiel,

nutamtuaeimn quine dgu doi cùmelu chei, tepegelu chei quimlan; quimaimn mai, inei mo, chuml, chumal, chumgechi cai elgei vachi mapu Huenu Tue mapu mai: Quimbium vachi mu Vuta Apo vill tva vemvoe, Eltuquelu, Toquiquelu cai; ta mn raquibium, inaituabium cai vill ta ñi piel tvei. Dituli tva inche eimn mo; moll cùmeleaimn, cùme peuma geaimn cai: Ta ñi cullin, ta ñi manumn mo cai veichi mu Vuta Apo ta ñi serviqueel, inaitulu cai ta ñi piel, ca mogen mo moll maialuchi tepen meu. Ta ñi iod quimgeam ta dugu, ramtuyecuúmean. Cùme allcùtumñ mai; cùme mlemn, duguquilmñ; inche dugupeli, inei rume duguquile.

587. Inei chei eli vill vachi mapu? Dios entubi chem meu no. Chumtn tipantu gepi ta ñi elgen cùtu? Cayu huaranca, ailla pataca, relûe mari, quine tipantu cai (usque ad hunc 1772 juxta Martyrologium Roman. 25. Decembris) Chumtn antù mo eli? cayu antù mo elbi, muchai pepi vemuyeabui rume. Chemchi dgu vemi unelelu antù meu? Doi Huenuleluchi mapu, pu Angel, Tue mapu, co, pelon cai. Chumi epulelu antu meu? pu huagln ta ñi mlequeum. Chemchei vemi cùlalelu meu? co huente Tue mapu mo mlebulu, ta ñi piel mo ta Dios
coni

coni pu rgan meu: veimo tipaign ta pu mahuida, pu lafquen, veimo cai ta Tue mapu lletui pu mamll, vill pu lahuen cai. Chumi chei melilelu, quechulelu, cayulelu meu? melilelu meu eli antú, cúyen, cage-luchi pu huagln. Quechulelu mo pu Challa, pù ùnm cai. Cayulelu meu pu cahuelu, pu huaca, pu vilu, caque vamgeluchi animal llavacha cai: Veimo ta pu Che Huentu mai, Domo che cai.

588. Tva ta mn pibiel mo quimaimn, quinemel Huenu mapu, Tùe mapu, vill caque dgu cai, chem rume gelabuign. El-tubilu vill tvei Dios pigei. Vachi mu Vúta Apo moll gebui vill vemquelu, huelu inei mo rume quidu vemgenolu. Ado ramtumoan, chumal cam eli Dios vill vachi mapu?

589. Deuma quimilmn, chumtn mapu gei; veimo pian: Chumtn mapu gei mai? gei Huenu mapu; gei Tue mapu cai. Vechi Huenu mapu epu geigu: Doi Huenuleluchi mapu mai, pu huagln ni mlequeum cai. Doi Huenuleluchi mapu chuchi mapu tvei? iod vutagelu, iod pelongelu, iod temogelu, iod cúmelu cai vill pu mapu meu. Chumal cam Dios eli vachi mapu? moll peumagelu ica ni mleam. Inei cam geign vachi pu peumagelu? pu Angel mai; pu Santo

Santo cai. Chemchi dgu gei cam Angel? Espiritu gei ta in pllù vemgelu, huelu anca nienolu. Vill pu Angel mlequeign cam Huenu mapu meu? mu. Vill pu Angel Huenu mapu ta ni llitugen meu elgelu ta Dios mo, cúlalelu chag pichi veimo getuign pu Pillan, utuventugeign cai mu minche Tue mapu meu. Chem ni vla cam? ta ni huerilcan egn ni vla. Vill pu cùmeque Angel uñauign cam? mu: udantugeign cùla Hierarquia meu; moll quine Hierarquia cai cùla orden meu. Chuchi pu Angel geign unelelu, doi raquivaluchi Hierarquia meu cai? allcùtum ta ni pu Hierarquia egn, ta ni pu orden cai. Unelelu Hierarquia pu Serafim, pu Cherubim, pu Throno cai. Epulelu Hierarquia pu Virtud, pu Potestad, pu Dominacion cai. Inalelu Hierarquia pu Principad, pu Arcangel, pu Angel cai. Chumgechi pu Orden meu udantugeign pu santo Huenu mapu mo mlelu? aldùn meu. Tva ta ni uùì egn: pu Apostol, pu Patriarca, pu Profeta, pu Martyr, pu Confessor, pu Gnelvoe, pu Quimhuentunolu: gehuei pu Santo, pu Santa cai, ta ni mu Vuta Apo egn JESU Christo gei; mu Vuta Toquiquelu cai Virgen santa Maria. Inei chei Senor JESU Christo, inei cai Virgen santa Maria?

590. Ta ni aldùn dugunoam, ca coñau meu

meu elcaniebin tafdugun vachi ramtun meu. gehuei mtn dituam ta mn cúmeleal raquibin, aiùbin, inaitubin vachi Dios vill Vernvoe, vill Eltuquelu, Toquiqueluchi mu Vuta Apo ta ni piel: Vachi Dios mai elbilu pu Angel Huenu mapu meu, inchin cai Tue Mapu meu; chumgechi cullibi pu cúme Angel ta ni inaitubiel mo ta ni piel ta Dios: utuventubi cai pu auca Angel Huenu mapu cùtu, minche Tue ktal mapu mo; vamgechi cai pu Cúmeque Che inaitulu ta ni piel lloubi Huenu mapu meu: Huera que Che utuventuabi veichi ktal mapu mo cai. Duamtumn veula, chumtn cùmelcai raquibin ta Dios! inche gnatu ca dgu ni vla cupalan vachi mapu meu venten lafquer mo, venten pu Mahuida mo, venten kdau mo, venten cunyun mo cai, dituam mtn ni raquigeal vachi venten raquivaluchi DIOS; eimn cai ta mn mogeam Huenu mapu meu: Veimo ta mn moll culligeal elgeimn, mogequeimn cai vachi Tue mapu meu. Venteni.

591. SERMO SECUNDUS

Super quartam, 5. 6. 7. 8. 9. 10 & 11. Interrogationes.

Vachi epulelu Coúau meu tafdugupan inalelu ramtun meu inei chei JESU Christo, inei cai santa Maria. Vei piquelen ado. JESU Christo mupin Dios mupin chegei cai:

cai: Ta ni Diosgen ta in Vemvoe gei; ta ni Chegen ta in montulvoe gei. Ta ni Diosgen re Chao niei, Xuque no: Ta ni Chegen re Xuque niei Virgen santa Maria lle, huelu Chao no. Ta ni Diosgen pepi lalai; ta ni Chegen lai inchin ni vla Cruz meu. Vei pipei ado ta mn duam: JESU Christo Diosgelu, chumgechi pepi Chegei cai? Chegelu chumgechi pepi Dios gei? iom ramtumoaen chei: Jesu Christo ta ni Diosgen Chao niei; chem ni vla cam nielai Xuque cai? ta ni chegen Xuque nielu, chem ni vla cam nielai chao cai?

592. Ta mn cúme quimam vill tva ta mn pibiel, duamtulaiaimn Huenu mapuchi dgu, Tue Mapuchi dgu vamgeign. Quimn mai: veichi mu Vuta Apo vill Vemvoe, vill Toquiquelu, vill dgu eltuqueluchi Dios, quine gen gei vill dgu mo iod cumelu, iod temogelu, moll gebulu, moll gealu cai. Tvei quine Dios gei, quine ta ni gen mo, huelu cùla ta ni pu Persona mo. Unelelu Persona Dios Chao pigelu; epulelu DIOS votm; cùlalelu Persona Dios Espiritu santo pigequei. Moll quine Persona ca Persona gei, huelu ca Dios no: Quine Dios mtn.

593. Unelelu Persona Chao pigequei moll ta ni yallbiel mo ta ni requine votm!
Huelu

Huelu chumgechi yallbi? ado pian ta mn peknounoam yallbi Dios ta ni votm pu che vemgelu. Moll geum ta Dios vill dgu meu iod cùmelu, iod temogelu, iod raquivalu, pepi nutamtuvallai vill ta ni cùmegem, quidu quimui vill ta ni cùmegem! Vachi quimun Dios ta ni votm gei, Mupin Dios, epulelu Persona cai veichi cùla pu Persona meu. Vachi Dios ni votm deuma ni chegetun meu JEsu Christo pigei.

594. Chumgechi, chuml cai Chegetui, cùpa quimimn cam? allcùtummn mai: JESU Christo ta ni Diosgen mollgelu vemi Virgen santa Maria ta ni mollbùn meu ta ni anca: veichi anca vamgechi mlgelu, conigei Virgen santa Maria meu, moll Virgen, quimhuentunolu mleum Huaranca, relûe pataca, relûe mari, epu tipantu mo. *Qui est annus præsens 1772.*

595. Deuma allcuimninei chei Dios Chao gei, inei cai Dios votm JEsu Christo, ado piaeimn cai inei cam cùlalelu Persona gei Espiritu santo pigelu! Piquelen mai: Quidu quimuium Dios Chao, vachi quimun meu tipai quidu ta ni aiùun, ta ni quimgeelchi venten cùmegem ni vla: vachi aiùun Espiritu santo gei, mupin Dios cùlalelu Persona cai

596. gei ape vamgeluchi dgu aldùn re-
mo-

mogeluchi Che meu: Tvei peuium quine espejo mo, co meu chei, huiriuquei veimo vill ta ni age, ta ni temogen mo tva, quidu aiùuquei.

597. Afcùduamquilmn, cùme quimnolmn rume tva ta mn gnelbiel; poui yavugechi mupiltubin ta ni piel mo ta Dios; Tvei pepi coillatunon mo, moll mupiquei; ta ni vill quimn mo, pepi gnencagelai; ta ni vill pepilvoe gen mo iod pepi vemi ta in duamtuel meu.

598. gehuei ta mn quimal, chem ni vla Dios ni votm chegetui? Ta in montulgeal mai ta in huerilcan original mo! Chemchei vachi huerilcan original? cume allcutumn cache ado ta mn nutamtubiel. Deuma ta ni elgeum Huenu Tue mapu cai, chumgelu allcùimn unelelu coùau meu; eli cai ta Dios veimo vill caque dgu unelelu huentu Adan pigelu, unelelu domo che cai Eva pigelu. Veimo vachi epu che meu muchai vei pibi: imu vill ta mi aiùel; re quine vùn mamll meu ilaiaimu. Tva mtn pibi egu. Inaituim vachi Dios ni piel, vei egu vill ta ni pu yall cai, genoium ca kdau, llouabuign Huenu mapu meu. Huelu inaitunoium tvei; vei pibi egu cai, mutu laiaimn eimu vill ta mu puyall cai Chumigu chei. ehuem pu Cunùval inchin! gnenca-
gelu

gelu ta Pillan meu , igu vachi vún mamll meu. Vachi huerilcan ni vla deuma ta ni laium , utuventugeabuigu cai ktal mapu meu, chumgelu huema utuventugebuign vill pu Pillan ta ni huerilcan egn ni vla; inchin cai ta ni pu yall egu marichi no rume llogelaiabuin Huenu mapu meu; hue-luquemaí ta in búrenieeteu meu ta Dios, Dios ni votm chegetui, lai cai inchin ni vla cruz meu ta in montulaeum. Cachentu-peaimn ta ni chegetun ta Dios ta in montulgeam; huelu tva gei ta mn quimnon mo, chumtn huera gei ta huerilcan.

599. Inagechi ramtumoan: Deuma ta ni laium fenor JEsu Christo cruz meu inchin ni vla, vill perdonageign cam ta in huerilcan Original pigelu; pouain cai Huenu mapu meu? tafduququen: mu ca. Ta in Bautizageal inchin cai pitui; ta in pepi montunon mo bautizagenolu. Duamtumn ado, chumtn pnegei utucogen ta ni bautizageal; chem ni vla cai venten pu cupain inchin ta in Patirugen, ta mn utucoabel utielabel cai.

600. Tva cai quimaimn, bautizagen re utucogen gei duamtuquilmn. mu mai. Ta ni utucogen mo quine che ta ni anca, Dios perdonaquebi ta Che bautizagelu huerilcan Original egu vill caque huerilcan bautiza-

genioium ula vemgelu, ta ni quine piuque mo afcuduamle vill ni pu huerilcan ni vla: Huente tva eluquebi ta Dios ta ni pllù gracia ta ni pepi mupiltual, yavúlual, aiùabiel cai ta Dios: culliabin cai deuma lale Huenu mapu meu huerilcatunole; pi ta Dios.

601. Uduamgequile, re quinechi pepi bautizagen quine che: epuchi bautizagen serviquelai, une mu vùta huerilcan gei.

602. Ta mn cùme duamtuam ta mn pi-biel; munan nemel meu unopituquellen: gei mai quine Dios vill vemvoe; vachi Dios re quinei ta ni gen, huelu cùlai ta ni pu Persona: Dios Chao mai, Dios Votm, Dios Espiritu santo: Vachi cùla Persona meu Dios votm chegetui, lai cai ta in Montulaeteu cruz meu: Vei gele rume, inchin cai ta in bautizageel, inaitubin cai Dios ni piel; pitui. Venteni.

603. SERMO TERTIUS

*Super Interrogatiunculam duodecimam
& reliquas.*

Aldún cuniun geum, avifagenole ta quine che petu pepi montulu veimo; huera-gei piquelaimn cam? huelu avifagele ta quine che ta ni pepi petuam ta ni namelchi cullin; cumei piquelaimn cam cai? Vemgele ta dgu; cùme duam mo allcùaimn veula ta mn gnelabiel vachi cùlalelu coùau meu.

604.

604.. Deuma quimimn Dios inchin vill caque dgu ni Vemvoe gei; chem ni vla chei vemein mo. Ta ni serviabel vei, inchin cai ta in llougeam Huenu mapu meu ta ni serviuebiel ni vla : Dios mai vill ta ni serviel tvei vachi mogen meu, llouabin pi deuma lale Huenu mapu meu: huelu ta ni servinobilu tvei, utuventuabin ktal mapu meu ta ni anca pllú egu, pi cai. Ta ni anca pllú egu piquen! moll quine inchin meu ta ni nien mo anca pllú cai. Vachi pllú pepi lalai, ta anca laquei; huelu able vachi mapu mogetuai ta ni taugeam ta ni pllú egu. Vill ta mn pibiel mo chagalei ta cunjun ta mn poual ktal mapu meu, serviu-yenobilmn ta Dios. Chem cam gei servi-bin ta Dios? inaitubin gei Dios ni piel.

605. Chem piquei mai ta Dios? Hueril-canoium ùla Adan Eva cai ta in unen pu Chao, requinebui Dios ni piel; huelu deuma ta ni huerilcaium; ta ni vùlknogen mo pu Che ni duam huerilcatuam; doi piel eli ta Dios: ado mai pian veichi doi pnegeel ta mn quimam; ta mn iod vùlknogen mo ta ni inaitunoabel egu.

606. Vei piquei ta Dios: Valiuquilmn, ramtuquibilmn, cùpa incagequilmn pu auca Angel meu pu pillan, pu alhue lle ve; ta ni pu serviqueel egn meu no cai, pu Calcu, pu Machi lle ve. Dios mo poulaïmn, pu

Santos, santa Iglesia Catholica mo cai : ta mn pu cutan meu cùme que lahuen meu ampinnageaimn. Vei piquei cai ta Dios : raquibimn ca ta mn pu chao, pu nuque cai : hueraknubin, huitafcubin egnchei, vùta huerilcan gei. Iom piquei ta Dios : huenequilmn, huincuquilmn cai ca che ni cullin : Huaca, cahuellu, macun, ca vùta cullin chei huenen, vuta huerilcan gei : Mapuche Huinca chei gele, pivallei.

607. Nuagequile, crùiauquile pu che, piquei cai ta Dios : ta ni yallam pu che, calli pinomtupe pu che, huelu quine mtn, ucullaiabi tvei lan cùtu : iod pu domo che gapitubilmn, munan antù meu petu mogequeimn, tepelcaiabimn ta mn anca ; huelu ca mogen meu moll antù pte cageaimn.

608. Doi piquei ta Dios : ial meu pùtan meu cai venten mtn tugepe, chumtn cùmei yavùtuam ; huelu cùme gollin, quimhuenole ula ta che, gollilcabin chei ca che, chumgelu vemqueign ta mn uleteu ta vinu, catùtubile rume tva Rey, Dios cai ; vuta huerilcan gei.

609. Veichi pu Huinca ta mn uleteu ta vinu, veichi huera pu Toquiquelu cai licencia eluquelu, quimbubile ta Rey ; peabuign ta Rey mo ta ni cauchu hueracaiabuteu egn, chumgelu mutu peaign Dios mo ta ni castigaiateu egn : hueluquemai vill
mapu

mapu mo mlequelai ta Rey, cheu mlelai pepi quilmai chem chei vemgequei; Dios vill mapu mo mlelu, vill quilmlu rume cai, vachi mogen mo ula ad nielai muchai castigaiam; huelu vau mo castiganole; mutu castigaiai ca mogen meu.

610 Inagechi tvei piquei ta Dios: Hueracaquibilm ca pu che, chgarcubium, lagmbium ve chei. Coilla dgu pramlaiabimi cai, calcu che, huenevoe che, nua chei gei piqueum: une vill pu che meu cumelcaiaibimi.

611. Vill tva ta mn allcuel Dios piquei. Ta mn pounoam ktal mapu meu, praiam cai Huenu mapu meu, vill tva opulabimn. Vei ni vla ado quimbimn ta cuniun ta mn pouam ktal mapu meu Huenu mapu mo no, opulnobilmn chei vill vachi Dios ni piel: Vachi cuniun quilmlcaeimn ta mn pepi petu montun veimo. Chumgechi chei montuaimn? cume confellan mo ta mn vemelchi pu huerilcan, huerilcahuelaian ta mn quine piuque meu pibilmn ta Dios.

612. Vemn ca mai vill tva: raquihuequilmn ca antu meu ta pillan, pu calcu no cai. Re fanta Cruz ta ni gnel meu pium quine Christianoche, venteni lepumam vill pu alhue: huelu raquibimn ta mn pu chao, ta mn nuque cai. Vemmolmn chei, perdon nillabimn, Unoltumn ta mn hueneel.

613. gapitulu aldùn pu domo che, tulipe quine ta ni doi aiùel, pinomtubipe inche ta ni vutalen meu ta mn mleam vei egu mtn lan cútu: Deuma lale quine pinom huentu chei, domo chei, pepi pinomtui cagelu. Perдонаumn quine cagelu Dios ni vla, inaitumn cai vill ca Dios ni piel.

614. Ca dgu duamtuquilmn! vill tva Toquiquelu Dios llechi: Dios pitulen, culliquelu Huenu mapu meu; hueracabilu cai ktal mapu mo pu huerilcavoe; inaituvalu tvei ta ni vill vemvoe gen mo, vill Toquiquevove gen mo, ta ni venten vutagen, temogen, apogen, cùmegén mo cai; genobule rume Huenu mapu, ktal mapu cai. Lalaiaín cam quine antú vill inchin ta in chegen, ado, muchai cai, chumgelu venten ca pu che larumeign. Chumtnmoi mai vachi mogen! doi cùmelaiabui cam ado inaitubin vill Dios ni piel, veimo deuma lalin poun Huenu mapu meu moll tepeam, moll cùmeleam moll mogeam cai. Tva cùlmeiequen, vei ni vla inche cupan, vill caque pu Patiru cai. Venteni.

615. CAPUT III.

SERMO QUARTUS

*super Interrogationes duodecimam, 13tiam
& 14tam.*

Mari mari &c. 586. Deuma ca mita acun
ta

ta mn mapu meu, huelu chem quintupalu?
Ta mn ial, ta mn cahuellu, ta mn huaca,
ta mn ovicha, ca te, cussin chei quintupa-
bin cam ve? mu ca. Vill tva ta ni ruca mo
mlelai cam? inche vei quintupalan. Ta mn
búreniebin meu conpan ta mn mapu meu,
Dios ni dgu nutamtuupaquein! Vuta dgu
llechi, vill pu che ta ni pllù ni mogepeium
llechi, vei gneituluin. Cúme mlemn, du-
guquilmn, inche dugupeli,inei rume du-
guquilepe.

616. Allcútumochi pu peni ema, pu la-
múen cai/ Inchin cahuellu no, tehua no,
ovicha no: chem chei inchin? Che no cam?
lale cahuellu, vill ta abi: namtui ni anca, ni
pllù cai: quine vla abi vill ta ni cahuellu
gen. Inchin vemgelain. Lale ta Che, ni
anca lai, huelu ni pllù lalai! Laclolai ta in
pllù ta in anca egu; namtulai ta ni pllù:
pllù anca mo tipai mtn! udaigu anca pllù
egu cai: huelu pepi lalai pllù Dios ni toquin
meu: mogepe, moll antù mo mogepe ta
pllù, piquei ta Dios. Ta in laluchi anca cai
able vachi mapu, mogetualu. Mupin dugu
tva! vei ta pu Huinca, pu Muruhuinca cai
mupiltuquei.

617. Huelu ta in pllù lanole, tipale cai
anca mo mtn; cheu uquei? Vei inche piu-
ain ado: Cúme allcútumn cache. Epui ta
mapu ta in pu pllù ta ni poumequeum ti-

pale ta in anca meu. Quine mapu Huenu mapu llechi; ca mapu pu alhue mapu pigei. Huenu mapu vuri antù, vuri cùyen, vuri huagln mlei: alhue mapu mu minche Tue meu mlei cai. Quinelque pllù ni anca meu ta ni tipaium mo, Huenu mapu mo praquei; caque pllù cai alhue ta ni mapu mo pouquei cai.

618 Huenu mapu mo pralu, tùyùgechi prai pemebilu Dios ta ni age; Dios ni ruca meu ta ni mleam; Dios egu ta ni cùme mogeam vill antù, moll tipantu meu. Vill vachi pu pllù Huenu mapu mo poulu, Dios cùme dugubi, robibi, quine Chao vemgelu aldùn mari mari pillebi, cùme tafbi, aldùn mañumbi, aldùn vutaque cullin elubilu cai. Venten ulmen gei ta Dios, aldùn cùme piuque niei ta Dios, vei ni vla quine no rume cunùvalgei Dios ni mapu meu: Vill ulmegeign, quine no rume huenanmagei, quine no rume aretumogelu cai. Vill vachi cùme que pllù opunieci cullin, iodi ni cullin vill pu Ulmen vachi mapu meu mlequelu ni cullin mo. Cutan cai quimgelai Dios ni mapu meu; pichi afcùduamn rume allcùgelai: lucatun cai quimgelai; anùpiuque nieign, epunple tepeign; peni, lamùen chei piuign, aiùuign cai. Inei rume kùdaucavoe gelai Huenu mapu meu: Vill ni duamelchi cullin ni mogeam, ni yavutuam,
ni

ni tütúam cai, re mari mari Dios elubi. Vemgei ni mogen, ni mlen, ni tepen vill ta pu pllu Huenu mapu meu ditulu.

619. Huelu pu cunúval alhue mapu mo deftagelu calei, calei ta ni mogen! alhue pillan chei, Diablo ta in piqueel, inchin ta in caine no cam? ta in udeeteu ni huera piquegen meu? Vei ni vla pu che alhue ni mapu mo cunival gei. Vachi huera mapu, alhue ni mapu lle, opui ktal; villple meu lúbi. Quine challua leuvu mo, lafquen mo chei pelabimn? ni hueúúln pelabimn cam ve? Veichi villple meu cogei: huentu mo ple, minche mo ple, minuple, pun mo ple, vuri mo ple cai rumei ta co: Vemgei cai pu cunúval ta ni mlen alhue ta ni mapu meu: vill ple meu areign; ni namun, ni lonco, ni queuún, ni piuque, ni pùta, ni ge vill ptequei. Vei ni vla vill antú gúmaquelu egn, eyutulu egn cai. Vei ni mlen pu cunúval pllu ktal mapu mo.

620. A cunúval inche! pile rume, raquigelai: calli gúmape, pigei: deuma rupai búrenien antú; afnoaluchi tipantu mlehueai, pigei cai. Vachi huera que che alhue mapu mo mlelu, cullin nielai rume; pichi te rume nienolu egn; ial no, putual no, hua no, poni no; pichi almorzan rume elugelai. Uncon em! pile, aiegei: cúme roquin aiúabuimi picatubi alhue, huelu cagei

ad mapu , pituquellebi cai. LLavacha , quirque , vilu mai ta mi iael! aren titi , vunapue cai elugeaimi : vei ta mi pùtùal. Aiùlan pitule rume , chungelu cumentuabin venten huera ial ; tva pitule ; allcùgelai. Aiùlmi , aiùnolmi , vill huera vilu rulmeaimi , pigei.

621. Mlehuei vill vachi cunúval pu pllù ta ni cutantulgepeium. Vill tva epunple ùdeuign : cainetuign , huera que tehua vamgelu ùnatuulu egn ; pepi chagtugebule egn , vemabuign ; moll quine cai pepi lagmubule , lagmuabui , quine vla abam ni huera cutantulgeal : huelu pepi lallai : cutantulgeai , huera mogeai afnochi antù , avnochi tipantu meu.

622. Mupin dgu vill tva pu peni ema , pu lamúen ema ! leù dgu mai : coiffatupalan , coiffatu caman pu Patiru no. Epu mapu gei vill ta che ni poupeium acule ni antù ! ado ramtumoan : inei chei poualu Huenu mapu meu ; inei cai naùalu ktal mapu meu ? tva piuaïn ado :

623 Huera che gelu , huera piuque gelu , tecanobilu Dios ni toquin , inaitunolu Dios ni piel , alhue ruca mo tucugepe pigéalu egn : pu huenevoe mai , huincubilu ca che ta ni te , ovicha mai , cahuellu mai , huaca mai , espuela mai , ca que vuta cullin , te chei ; venten huera mapu mo conpe , pigei.

gei. Veimo amulgealu cai ta nuamiauvoe, damentuvoe, mùvoe, mùgevoe cai: lagmchebilu cai, chgarcùnbilu chei; vurentuquebilu cai ca que che, alhue ta ni 'mapu meu conalu cai.

624. Mlehuei cai ca huera que che mutu poualu vachi huera mapu meu, vill, vill, huaranca gebule rume, huifcontualu ktal ruca mo. Inei chei tvei? aldùn cure geluchi pu huentu, epu chei, iom chei nielu, Dios ta ni mupin toquin meu alhue ni ruca mo elmegealu egn. Ado mai vachi hueraque che munan antù meu, petu mogequeign, tepelcaign ta ni anca; huelu ca mogen meu moll antù, vill tipantu meu ptecegaign. Veichi huera pu che acule ni laial, avle ni lihuen; abai cai ni tepen, ni nuamogen, epu curretun; epu, cùla, iom chei gapitun afalu cai. Ventenpe mtn vachi huera huentu ta ni nuagen; afpe ni aldùn cure egu ni mletun pialu ta Dios! afnoluchi tipantu meu aldùn cure egu mleabui cam ve? mu mai. Vuta Ulmen gele rume; raquigebule rume vill mapu mo, aldùn cullin rume, aldùn te rume niebule; llúcagebule rume ca pu ulmen meu, pivallei tva: iod vuta Ulmen gei ta Dios! ulmengen ni vla, aldùn cullin nien mo, conquile alhue mapu mo piai cam ta Dios? Veichi cad mupin Toquiqueluchi mu Vuta,
Re

Re Apo cai? mu ca. Vill epu cure gelu, iom gelu chei, huera peuma elugeai, acule ni lan antù.

625. Huelu gelai vachi dgu pimoaen chei? aldùn cure nielain: quinei ta in unen domo, ca que mallûen mlele rume ta in ruca mo, cure gelai: Ta in Criadas, ta in Servieteu llechi: Ta pu Huinca cai aldùn criadas gelai cam? huelu nehue gelai ta mn piel. Vachi pu mallûen egu, criadas ta mn piqueel, quine gtantu meu umautulaimn cam? chungelu mai cure gelaigñ pituimn. Pu Huinca vemlai, vembule cai; alhue ktal ruca mo pouai cai. Vill huera que che aldùn domo che egu umautulu, nuamiaulu cai, Huinca gele chei, rechegele rume; vachi ktal mapu mo poualu: ni Huincagen meu calli conpaquile pigelai: Re Chegen meu cai, deftuqequile huera meu, pigelaiai cai. Vill, vill nuamiaulu aldùn cure meu, afnochi tipantu meu lùbai ktalchi ruca mo.

626. DIOS ni piel tva, pepi catàtugelai Dios ni toquielchi dugu, pepi unotulai Dios ni nemel: Vemgepe pile ta Dios, mutu vemgeai mai. Vei ni vla nehuegechi ta pu Patiru càme que Huerquen vemgelu vei pitubi ta pu Huinca, vill ca que pu che cai: Ta mn pounoam Alhue ktal ruca meu, quine mtn pinomtumn; iom cure tuquilmn.

627. Huerculmn eimn quine Hue che, mutu entubige vill ta in piqueel, piquelaimn cam? entunolu vill ta mn piqueel; huera Huerquen pigei tva: Inchin pu Patirugeu Dios ni Huerquen no cam cai? entuam vill pu che meu Chungelu aizbi ta Dios vill pu che ta ni poual Huenu mapu mo ta ni moll cãmeleam, moll mogeam egn; magelbi cai vill egn veimo: huelu cãme que che mtn, mupiltubilu Dios ni piel, opulbilu cai Dios ni dugu; vei mtn llouabin pi ta Dios Huenu mapu meu: Huera que che, raquinobilu ta Dios, inaitunolu ni piel tvei; alhue ktal mapu mo pouaign.

628. Huelu ape lalin, udaiajn ta in inan cura mo, pimoaen; lleculele ni lan antz, laduamli cai; quine cure mtn pinomtuan. Huelu raquivallai ta mn piel tva: aldzn ullcuquei ta Dios venten huera piel mo. Ta mn piuque utintulai Dios. cam ve? Dios ni vla cãpa ucallabimn ta mn inan cure; quidu ta mn toquiun mo, ta mn piuque ni aizun mo vemain, pituimn. Quimbimn cam ve, chungelu, chuml, cheu chei laiaimn?

629. Vei ni vla pu peni ema! gapitulu aldzn pu domo che, tulipe quine ta ni iod aizel; pinomtubipe cai Patiru ta ni vutalen meu ta ni mleam vei egu mtn lan cãtu. Tva Toquiquelu Dios llechi, veichi mu vuta Apo ta in Vemvoe, ta in Montulvoe, Cu-
lliquelu

lliquelu ta cùme que che huenu mapu meu; hueracabilu cai ktal mapu mo pu huerilca-voe: Dios pitulen inatuvalu ta ni venten càmegen, aiúgen, vutagen, temogen, Apogen, quine Dio gen cùla pu Persona mo ni vla; genobule rume Huenu mapu, ktal mapu cai. Venteni.

630. CAPUT IV.

*Praxis administrandi Indis Chilensibus
Matrimonium.*

E X A M E N.

Mari mari votm! cùpa pinomquebimi vachi domo che chumgelu toquiquei ta Dios fanta Iglesia mo? càmelcaqueimi. Monmahuelabimi? deuma Christianogeimi? inei utulcoeimu v. bautizaeimu? inei pigeimi ta mi Christiano, ta mi mapu uzi cai? chuchi mapu mo conigeimi? inei ta mi chao. ta mi nuque cai? foltero eimi v. llàdimi cam? chuchi ta mi epu quimquelu, testigo chei ta mi llàdgen v. folterogen meu? quimimi Dios ni dgu, rezan cai quimimi cam? cùme allcàtubimi? Mari mari nahue! Eimi cai cùpa pinomquebimi vachi huentu, chumgelu toquiquei &c.

631. *De Proclamationibus.*

Fulano fanta Feè mapuche, Sempronio
ta

ta ni votm, Berta ta ni coní, cùpa pinom-
quei chumgelu toquiquei ta Dios santa Igle-
sia mo, Caya san Christoval mapu Che,
Titio ta ni nahue, çutana ta ni coní cai;
gele chei dgu catùtualu ta ni pinomnoal,
nùtamtugean ta ni quimam. Unelelu, epu-
lelu, cúlalelu avisan tva. *Vel:*

631. Fulano vau mlelu cùpa pinombi,
chumgelu toquiquei ta Dios santa Iglesia mo
Zutana vau mlelu cai; gele chei dgu catù-
tualu ta ni pinomnoal, nùtamtugean ta ni
quimam. Unelelu, epulelu, cúlalelu avisan
tva. *Confessio ac deinde Matrimonium sic:*

633. Cupape veichi pinomalu egu ta ni
pu Padrino egu: Novio manple vutassei.
Fulano vachi domo che vau mo vutasselu,
ado pinomquebimi cam chumgelu toqui-
quei ta Dios santa Iglesia Catholica mo?
cùme mogeaimi lan cùtu vei mtn egu? llou-
bimi mupin pinom vemgelu? Zutana vachi
huentu vau mo vutasselu ado &c. Elubige
ta mi mancuù *Et ego vos in Matrimonium
conjungo in Nomine Patris & Filii & Spi-
ritus sancti. Amen.*

634. CAPUT V.

De Sacramento Pœnitentiæ.

1. Chumtn dgu pitui ta ni cùme Con-
fessaíam? Quechu dgu pitui. Unelelu:
ina-

inaduamtubin ta ni pu huerilcan. Epulelu :
 afcúduamn, lladcún cai. Cúlalelu : Hueril-
 cahuelaian pin. Melilelu : entubin ni hueril-
 can ica. Quechulelu : opulbin ta ni pi-
 geal Patiru meu.

2. Chumgechi inaduantuabin vill ta ni
 pu huerilcan? une rezaquelu Inchin ta in
 Chao, nillan Dios ni gracia ta ni cùme
 quimam ta ni pu huerilcan; mupigechi ta
 ni afcúduamam; vill entuam; cùme Con-
 fessaiam cai. Veimo duamtun chuml chei
 inagechi entubin ni pu huerilcan; opulbin
 chei ni vemael Patiru ni piel mo; elcalbin
 chei quine huerilcan; inalelu Confassan mo
 cùtu chemchi huera dgu vemtun. Vei ni
 vla iom duamtun chumgechi, chem cai ta
 ni ruca mo, Iglesia mo, rpu mo, caple
 chei; vachi veichi taun cahuin mo chei;
 lihuen, tavuia mo chei, quine antú meu
 hueraknobin ta Dios mo, pu che mo chei,
 pu nemel mo, pu vemel, pu duamtuel,
 ucaln mo chei huerilcan.

3. Chuman ta ni afcuduamam vill ta ni
 piuque mo ni huerilcan ni vla? yavúgechi
 mupiltun ni quimbiel ta Dios vill ni hueril-
 can; vill duamtuel, vemel, nemel, ucaln
 cai quidu ta ni ge meu ta ni utintubiel. Iom
 mupiltun ta ni mu aldùn cutantulcabiél pu
 che huerilcan ni vla. Duamtun chuchi
 yovugei

yovugei calli duam mo Dios ni ùllcun mo mletun, vei ni cuù mo mleum ni anca, ni pllù, vill ta ni cùme peuma cai. Duamtun cai ta ni cauchu manumnon JESU Christo meu, vei ta ni connoam ktal mapu meu, praiam cai Huenu mapu meu, utuntubi vill ta ni mollbún lalu cruz meu. Huelu- quemai iod duamtun chumtn aiúvali, raqui- vali, inaituvali cai ta Dios ta ni venten cù- megen, temogen, apogen, Diosgen ni vla. Inagechi mupiltun Dios ta ni cùpa perdo- nabel vill ta ni huerilcan cùme Confessan mo, ta ni magelbiel vill pu che tva mo, ta ni aldún cùpa peumacabiel cai. Vill vachi dgu duamtubilu, mupiltubilu cai piquen: Ta in Apo &c. 582. Ca afcùduamlluchi re- zan, ùlcatun chei. 659. 662.

4. Chungelu huerilcahuelaian pian mu- pigechi, vill ta ni piuque mo cai? cùpa u- calbilu vill ta ni rupaluchi huerilcan, vill caque dgu ta ni yeeteu veimo. Doi cùpa umoltubilu ca che ta ni raquin, ni te, ni cùllin, hueracabili chei quine che ta ni ra- quigen mo, ni cullin mo chei. Inagechi ta ni pu caine meu quine piuque mo per- donabilu.

5. Chem piqueimi Confessaqueum mo poulu? deuma tafu Bendicion vei piquen: Ta in Apo &c. 582. v. Inche Huerilcavoe

N n

con-

confessabin vill pepilvoe Dios meu, moll Virgen santa Maria cai, vill pu Santo meu, eimi mo Patiru Dios ni vla mlelu, ta ni alduchi huerilcauyen duamtuel, nemel, vemel mo cai. Veimo piquen chuml inagechi confassauyen, cúme entubin cai vill ta ni pu huerilcan petu cúme entunobiel; chumgechi, chumtn mita cai huerilcabun.

6. Chumqueimi deuma confessalu? manumbin ta Dios ta ni perdonagen: veimo opulbin ni vemimi pigeel Patiru mo.

7. Pepi entubi cam ta Patiru ta ni confessamom che ni huerilcan? mu ca. Ca que che rume allcùuyelu Confessalu quine che ni huerilcan, caple pepi entulaign. Vei ni vla hueragei aldún inaulen ta Confessaquem mo.

635. *Ratio interrogandi accedentem Indum Chilensem ad Pœnitentiæ Tribunal.*

1. Chumtn antú, cùyen, tipantu mo Confessalaimi?

2. Opulbimi cam ta mi pigen Patiru mo?

3. Pissan, antù, cùyen, ca que dgu chei ufchibimi cam Dios vemgelu?

4. Machituimi, machitugeimi chei?

5. Coilla dgu jurapraimi cam?

6. Domingo antù meu, fiesta mo cai pepi allcùuyelu ta Missa, allcubimi cam? mi-vuchi allcùlaimi chovùm ta mi duam? 7.

7. Ayunan antú mo ayunaimi cam ve?

8. Raquibimi cam ta mi chao, mi nuque, ca pu Toquiquelu cai? ta mi rucatu che cù-me glambimi cam?

9. Lagmlaimi ta quine che, chgarcùlai-mi ta quine che? laiabui veichi che pibui ta mi duam vill ta mi piuque mo?

10. Huera duamtuel niebuimi cam pu Mallûen mo, pu huentu mo? mivuchi vemabun pibui ta mi duam? yehue genoquechi maldùtubimi cam ve tepen mo? Huerilcaimi cam huentu egu, mallûen egu chei? chumtn mita? pinomgelu egu cam ve? monmahue gelu egu cam ve? chem gebimi veichi huentu, veichi mallûen? eimi cai pinomgebuimi, pinomlabuimi chei? quidu eimi maldùtuuimi tepelcaiam ta mi anca? tipanmami cam ve? nudotuimi cam? ibum egu che gebule vemgelu, huerilcaimi cam?

11. Hueneimi cam? hueneabun pibui ta mi duam? unoltubimi ta mi hueneel? aldùn mobui?

12. gollimi cam? quimhuelabuimi cam? huerilcaimi cam ta mi gollin mo? gehuei, cam ta mi confessaial?

636. CAPUT VI.

DE Ssmo EUCHARISTLÆ SACRAMENTO.

§. I.

*De Communione Infirmorum seu sacro Viatico.**Pax huic domui &c. V. Rituale Romanum vel Mexicanum.*

Mari mari votm, chao, papai, nahue!
 Ta mi cùme llouam ta in Apo senor JESU
 Christo ta in vemvoe, montulvoe cai, vau
 ta mi eluupaetèu yavúgechi mupiltuaimi
 vill ta mupiltuel santa Iglesia Catholica R.
 mupiltun *Hic inseritur Catechismus* : gei
 cam ta Dios? &c. 584. *Deinde Sacerdos
 profequitur* : Tva ta mi mupiltubiel mo, ùf-
 chibige vachi santa Cruz, muchatubige cai:
 ùfchieimi senor JESU Christo, cùme ul-
 meeimi cai, ta mi lauyen mo inchm ni vla
 cruz meu.

637. Allcuaen votm! nahue! Vachi santa
 Hostia ado ta mi eluabiel, Ta in Apo senor
 JESU Christo gei, mupin Dios, mupin
 Che cai : mupiltubimi cam ve? R mupil-
 tun. Cúpa llobimi cam ta mi cúmeleam ta
 mi pllù, ta mi anca cai? R cúpa llobin.
 Vamgechi ta mi cúmeleam, vill ta mi hue-
 riletèu perdonaiabimi? R. perdonabin. Per-
 donaechi mo piaimi cai, vill ta mi hueril-
 cael.

cael. R. perdonaechi mo mai. Inagechi vei pige: Ta ni senor JESU Christo ema! ta ni pu huerilcan ni vla llouvalnolu ta ni piuque meu: re ta ni Bùreniebiel mo llou-eimi: vemgepe mai ta ni perdonaiam ta ni pu huerilcan, ta ni moll mogeam, cùme-leam cai.

638. §. 2. *De Sacramento Extrema
Unctionis.*

Allcùtuge Votm, nahue ema! gehuei ca Sacramento Extrema Uncion pigelu. Vachi Sacramento ampinmaquebi anca ni cutan, cùmele chei ta mi praiam Huenu mapu meu; ampinmanole ta anca, ampinmabi pllú, yayùlulbi cai ta ni cùme duam mo laiam. Cùpa lloubimi mai vei ni vla vachi Sacramento? R. Cùpa lloubin. *Reliqua v. in Rituali.*

§. 639. § 3. *Doctrina de Ssmo Euchari-
stie Sacramento.*

Preparatio ad sacram Communionem.

1. Chem llouin sagraa Comunion meu? mupin anca senor JESU Christo ta ni mollvùn cai, mupigechi mlelu pu minu cofque ni vemgen mo.

2. gehuei chei cofque Santa Hostia meu? mu ca. Missan Patiru santo nemel huent cofque deuma ta ni pin mo, veichi chem no getui.

3 Petu pegelai cam ta cofque? Cofque pegelai, ni vemgen mtn, vei mtn pegei.

4 Cheu mletui mai ta cofque? senor Jefu Christo ni mogeluchi anca getui.

5. Vill vachi dgu mupiltubimn cam? mai Padre vill quimlu, vill pepilvoe, pepi coi-llatunolu cai Dios ta ni pin mo.

6. Tva ta in mupiltubiel mo lucutugechi piain.

640. *Oratio ante sacram Communionem.*

A senor Jefu Christo aiüelchi Montulvoe em! mupiltubin ta mi mupigechi mlequeel fanta Comunion meu, cofque vemgele rume. A aiüelchi Chao em! chumtn cütu aiügean eimi meu! Quine huerilcan nienolu rume, ta mi anca ulbimi venten cutantulgeam inche ni vla; ta ni aiübiel mo untuntubimi vill ta mi mollbün; inagechi pl-tegelu cruz meu laimi inche ni vla, ta ni dituam vill ta ni pu huerilcan ni perdon; ta ni montuam ktal mapu meu; ta ni dituam afroalu tÿyüal Huenu mapu mo: ado petu vachi ni aiübiel mo mazelen llouam ta mi anca ta mi Diosgen egu, cÿpa eluutuen ta ni iael. Chumgelu manumabin tva inche! pequebin A pequebin aiüelchi montulvoe em! ta mi venten cÿmegem! vei ni vla villchi dgu meu iod aiüeimi, üdebilu re ta mi aiübiel mo; vill ta ni huerilcan, huerilca-

rilcahuelaialu marichi no rume eimi meu
aiželchi Montulvoe em! vachi duam mo
càpa llouaeimi: Cunapage mai, cunapage
aiželchi Chao em! eluaen ta mi anca egu ta
mi gracia ta ni huerilcatunoam; ta mi piel
inaituam vill ni mogen meu. Amen.

7 Tavogele chei Santa Hostia? Petu
mlehuei fenor JESU Christo moll quine
chag mo, tavogenolu mo vemgelu: vill ca
pu Hostia mo cai. Vei ni vla iom tavlai epu
Hostia, quine chei, llaû chei tafu.

8. Chem mlei malhue meu pu comulga-
lu ni pátàqueum mo? Re co gei àrcàmam
fanta Hostia.

9. Chem pnegei càme comulgaam? cà-
me quimai quine che ta mupiltun, ca que
Dios ni dgu cai. 2. Lifgeai huerilcan mai.
3. Re lihueleai ragi pun càtu.

10. Chumgechi lifgeai quine che hueril-
can meu? càme confessan mo. Vuta hueril-
can mo Comulgalu hue vuta huerilcan
vemquei.

11. Vill uâu gracia tavnign fanta Co-
munion meu? mu Iod càme piuque mo
aculu vachi Ssmo Sacramento mo, iod al-
dàlu gracia tafquei; ta ni pllà iod temolgei
Dios ni age meu; yavùlgei cai huerilcatu-
noam.

12. Chumai quine che Comunion mo.
1. Lucutuai. 2. Comulgan panu huenuabi

uún ple. 3. ni lonco huenutuabi, negúm-laiabi cai. 4. Elupale Patiru santa Hostia, nùlaiabi ta ni uún, entuai cai pichi ta ni que-uún. 5. Deuma ta ni lloun fanta Comunion, tuai pichi malhue meu ta ni mlenoam chem rume uún mo. 6 Vei mo lucutugechi úf-chiabi mu aldún úfchivaluchi Sacramento, caqlcléluchi pu cuú meu, naúcléluchi ge meu cai, ta ni mlequeum mo utuai.

13. Chumam deuma ni comulgaum? manumabin, úfchiabin cai inche mo mléluchi Dios vachi rezan mo, ca ta ni quimelchi rezan mo chei. Vei mo túfculaiain muchai.

641 *Gratiarum actio post sacram Comunionem.*

A Señor JESU Christo inche meu mlélu aiúelchi montulvoe em! Chumgelu manumaeimi, chumgelu ulmeaeimi ta mi venten cùmelcauyeel ni vla; deuma ptegeabun ktal mapu meu ni aldún huerilcan ni vla; huelu eimi ni bùrenievoechi Chao em! aiúlabimi tva. Ta mi aldún valiqueluchi mollvùn ni vla, ta mi lan ni vla conlan petu ktal mapu meu: Hue-luquemai aldún peumégelu lloueimi vachi antù ta ni iael. Lucutueimi mai venten cùmelqueluchi chao vill pu santo Angel egu: quine dgu mtn nillaeiu ta mi quechu chgarcùn meu, eluaen ta mi gracia ta ni marichi no rume huerilcatunoam. Eimi cutanievoechi Xuque Virgen santa Maria em! dituaen

tuaen tva eimi ta mi santo Coni meu; vachi duam mo mari mari ùfchitueimi piquelu vill ta ni piuque mo santo Gabriel egu: ùfchi-eimi Maria. 577. 583. 666.

14. Mivuchi comulgaiabun? Santa Iglesia quinechi comulgape quine tipantu mo, to-quiuei; huelu aldùn cúmei aldùn mita comulgan, santa Comunion ni venten cùmelgeum.

642. §. 4. *De sacrosancto Missæ Sacrificio.*

1. Chemgei ta Missa? Cofque ni, Vinu cai ni vemgen mo mlelu senor JESU Christo ta ni eluutuel, mogeluchi che laluchi che cai ni cùmeleam; ta ni inaduantugeam cai ni aldùn cutantulgen cruz meu.

2. Chumquei mai Patiru ta ni Missan mo? Missan Patiru santo nemel huyente cofque, vinu chei ta ni pin mo dullibi senor JESU Christo ta ni mogeluchi anca: vei mo senor JESU Christo chumgelu cuivi eluui santa Cruz meu, vamgelu Missa mo eluutuquei ni cùmeleam vill pu che.

3. Aldùn cúmei cam allcumissan? gelai dgu iod cùmelu iod aiùgelu cai Dios mo: Ta Missa mo aldùn raquibiin ta Dios, camaricucabium vei ta JESU Christo ta ni raquivalnoelchi cùme vemel egu.

4. Chumgelu cùme allcùain Missa? Rezaquechi utintuain Missaquelu Patiru mtn.

643. *De sanctissimo Rosario.*

Ÿ. Raquigepe Dios Chao, Dios Votm, Dios Espiritu santo! R. Chumgelu cuivi gebui, adogei, gealu cai moll antú meu.

úfchieimi Maria Dios Chao ni nahue em!

úfchieimi Maria Dios votm ni nuque em!

úfchieimi Maria Dios Espiritu santo ni aielchi Espofa em!

úfchieimi Maria quimhuentunolu ta mi conium ula, ta mi conibuium, deuma ta mi conium.

644. CAPUT VII.

De Sacramento Baptismi.

1. Chuchi unelelu gei, iod pnegeelchi Sacramento cai? Bautifmo gei.

2. Chem ni vla unelelu gei? Ta in Christianogetun mo Bautifmo meu, veimo cai ta in pepi lloun ca santo Sacramento ica.

3. Chem ni vla Bautifmo iod pnegeelchi Sacramento gei? ta ni pepi pranon mo Huenu mapu mo bautizagenolu.

4. Chemchi huera dgu mo montuin Bautifmo ni vla? Ta in unen pu chao ni huerilcan meu, huerilcan Original pigelu: quidu inchin ta in pu huerilcan mo cai, ta in vemel utucogenoium uuielgenoium ula cai.

5. Chemchi huerilcan gei ta in unen pu Chao ni huerilcan? V. 598.

6. Vill pu Che Adan ni huerilcan nielu che-

chegetuign cam ? mai : Senor JESU Christo, vei ta ni fanta *Muque* Virgen cai fanta Maria cai mtn no. V. *Dedicatoriam latinam*.

7. Chemchi co pitui cùme Bautizageam quine che ? re co ; maun, leuvu, lafquen co vemgelu : vangei cai lleumgele ta pire, chapad chei, mùlven cai.

8. Cheuple utuntugeai co ? utuntugealu ta ni tampal anca meu ; huente lonco pepi utuntucogele tvei.

9. Chuchign pu nemel pigealu mupin bautizageam ? Inche Bautizaeimi Dios Chao, votm cai, Espiritu santo cai ta ni uùi meu. Amen.

10. Iom pepi pigelai chem no rume ? mu ca.

11. Pepi ucalgelai cai chem no rume ? Chem no rume.

12. Chuml chei pigeaign vachi nemel ica ? petu utulcogei uùigealu.

13. Inei chei huente uùigealu utintuai co ? piquelu ta nemel quidu tvei utuntuquei co, cagelu vembule ; mupilabui Bautifmo.

14. Inei chei utuntuquelu co ? Miffan Patiru, diacono chei ; huelu genolu tvei ; moll quine quimluchi che pepi utulcoi cai.

15. Chuchi pu Persona monmahue getuign vei ni vla ni pepi pinomcagenoal quine

ne cagelu mo? une utulcoquelu utucogelu cai. 2. Veimo utulcoquelu utulcogeluchi pu Chao cai. 3. Huichatuquelu Padrino utulcogelu ni nuque cai; Madrina utulcogelu ni chao cai. 4. Inagechi Padrino utulcogeluchi domo che cai; Madrina utulcogeluchi huentu cai.

645 *Interroganda ante Baptismum juxta Rituale Mexican.*

1. Chem nillaqueimi santa Iglesia mo? Mupiltun.

2. Chem dituaimi Mupiltun mo? ni moll mogen.

3. Aiùlaimi ta pillan? aiùlabin. Vei ta ni vemel aiùlaimi cai? aiùlabin. Alhue ta ni gnençan, huera glam chei, aiùlaimi cam ve? aiùlabin cai.

4. Cùpa utulcogeimi bautizageam? mai Padre.

5. Cùpa Bautizageimi? cùpa Bautizagen.

646. CAPUT VIII.

De Confirmationis Sacramento.

1. Chem gei Confirmacion? Sacramento gei, vei mo Christiano che yavùlgei ta ni yavùgechi mupiltuam vill Dios ni piel.

2. Chem pnegei cùme llouam ta santo Sacramento Confirmacion pigelu? lifai hue-rilcan meu.

3. Chumgechi lifai quine Christiano che huerilcan meu? cùme Confessan mo. 634.

647. *De Sacramento Ordinis sacri.*

Chem cam Orden pigei? Eimn molai vachi dugu pu Vochm: Vei mtn piaeimn ta mn quimabel: Tubilu vachi Sacramento, Missan Patiru getui; vei mo cai pepi Confessal; pepi perdonaquebi cai cùme Confessalu ni huerilcan ica. Vei ni vla mu raquivali ta Missan Patiru; datuvalgelai; cochimvalgelai cai ca che vamgelu: Pu Huinca, pu Apo, Ta Rey ple lucutuquei Patiru meu, yehuequebi cai. Duamtumn ado, chumtn yehueabimn, chumtn raquiabimn pu Patiru eimn ta mn Chegen.

648. CAPUT IX.

De Actibus Fidei, Spei, & Charitatis.

Actus Fidei.

A Huenu Tue Vemvove senor Dios! inche yavùgèchi mupiltun eimi ta mi quine Diosgen cùla pu Persona meu Dios Chao, Dios Votm, Dios Espiritu santo cai. Mupiltun cai Dios Votm ta ni Chegeltuel moll Virgen santa Maria ni pue mo; ta ni lauyeel cruz meu inchin ni vla. Mupiltun cai A Senor Dios! ta mi cullibiel vill cùme que che Huenu mapu mo; ta mi cutantulcabel cai huera que che ktal mapu meu.

Vill

Vill tva, ca que santa Iglesia Catholica ni mupiltuelchi dgu mupiltubin vill, Eimi quidu Villpepilvoe, vill quimlu, pepi coillatunolu senor Dios santa Iglesia mo elvalgeluchi ta pin mo.

649. *Actus Spei.*

Vuta huerilcavoe rume inche, huelu Eimi ta mi venten Burenien ni vla senor Dios; senor JEsu Christo ta ni mollbún, ta ni lan ni vla cai, yavuluquelu eimi meu senor Dios, ugelbin cúme confellan mo ni dituael vill ni huerilcan ni perdon, ta ni pouael cai Huenu mapu meu, Eimi mollmupiquelu, vill pepilquelu Dios ni Búrenyevoechi Chao cai ta mi pin mo.

Actus Charitatis habentur tum in prosa, tum in versu 582. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665.

650. CAPUT X.

Catechismus in Versu

úlcatuam.

1 *Credo:*

Vill pu Che allcútmn
Dios ni dgu, Dios ni piel:
Quine piuque mo mugeltumn,
Inaitumn cai ta ni glamel.

651. (a) 2.

Quine Dios gei vill pepilvoe,
Vill mapu Toquiquelu cai:
Vill dgu ta vei quimvoe,
Vill mapu mo mlelu cai.

3.

Pillan, antù Dios gelai,
Talca, armco, cùyen no cai:
Dios ni elel, Dios ni vemel,
Vill che ni cùme mogeam tvei.

4.

Quinelu Dios, mai Dios Chao,
Dios ni votm Dios gei cai:
Dios gei cai Espiritu santo;
Huelu cùla Dios gelai.

652. (b) 5.

Dios ni Votm JESU Christo
Mupin Dios, mupin Che gei,
Virgen Maria ni pue mo
Chegetui inchin mo tvei.

6.

Ta Virgen santa Maria
San Jofeph egu pinombui,
Huelu Tva pelai ni anca;
Dios ni gracia mo conibui.

7.

-
- (a) Canitur in Missa ad Credo.   Sonus: Verbum
supernum prodiens.
(b) Creator alme fiderum: Ad Gloria.

7.

JESU Christo Cruz meu lai
 Ta ni anca, ni Chegen mai:
 Ta ni pllù pepi lalai,
 Ta ni Diosgen tvei no cai.

8.

Cùlan antú mo mogetulu
 Pratulai Huenu mapu cam?
 Avle mapu tva ramtupaialu
 Vill pu Che ta ni huerilcan.

653. (c) 9.

Cúme que che ni anca lale,
 Huenu mapu mo ni pllù prai:
 Veimo vachi mapu able rume,
 Moll antú mo tepeai.

10.

Huera que Che ni anca lale,
 Ta ni pllù ktal mo pouai:
 Cauchu rume veimo gúmale,
 Vill antú mo ptegeai.

11.

Ta pu Che ni pllú egn
 Cahuellu vengelu laquelai:
 Lale rume ta ni anca egn,
 Afe mapu tva mogetuai.

654. (d) 12.

Ragi Missa mo huenutugeum
 Santa Hostia Caliz cai,

JESU

(c) Jesú meæ deliciae. In Missa Defunctorum.

(d) O Koska Lux Poloniae.

JESU Christo ni Chegen mleum
Vei mo ni Diosgen mlei cai.

13.

Christianoche ta Montualu
Huerilcan mo ktal mo cai
Patiru mo Confessaialu
Herilcahuelaian pialu cai.

14.

Genolu Chei Missan Patiru
Ta mi pepi Confessaiam;
Dios mi re aiùbiel mo
ùdebin ni huerin! pipe ta mi duam.

Pater noster.

655. (e) 15.

Dios Chao Huenu mo mlelu,
Ufchigepe ta mi uùì;
Vill ta mi piel opulquelu,
Huenu mapu mo prachi.

16.

Ta in ial elumamoinca;
Ta in vuta que huerilcan
Inchin perdonanmamoinca,
Chumgechi inchin ta in perdonan.

17.

Marichi lelmoquieli
Ta ni cupa huerilnoam,
Quine antù chei elugeli
Pillan ta ni huera glam.

O o

18.

(e) Sonus: JEsu dulcis memoria.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Mu-

---

1. Sensus: I Deus est: etc. Quandoque per annum.

Munaquechi ilmn , pàtùlmn ,
Vei mo gelai ta huerilcan.

Ad Ssmam Eucharistiam & simul de Immaculata B. V. M. Conceptione. Sono Paraguayensi. ad Sstæ Hostiæ elevationem.

657. Ufchigepe santissimo Sacramento
Altar mo mlelu : Virgen santa Maria cai
Dios ta ni santa Ñuque , une ta ni Chegen
mo càtu , huerilcan quimnolu. Amen JESUS,
MARIA , JOSEPH !

Scitu necessaria necessitate medii : Quia DEUS est,
& Credentibus in se Remunerator est. Sonus
militaris. Ad Credo in festis solemnioribus.

658.

1.

Quine Dios gei vill pepilvoe ,
Vill mapu Toquiquelu ,
Vill dgu ta vei quimvoe ,
Vill mapu mo mlelu ;
Culliquebilu ta cùme que che
Huenu mapu meu ,
Hueracabilu ktal mapu mo
Pu Huerilcaluchi che.

2.

Duamtumn veula pu peni em
Chumtn cùmelcaquei
Raquibin ta Dios , aiùbin ta Dios
Opuln ni pibiel :

O o 2

A

A cùme quimquelu
 Vill cùme que che!
 Quimnolu, renmalu
 Vill huerilcaluchi che.

Varii Actus Charitatis.

Sonus Prussianus.

659. I.

Aiùeimi ta señor Dios :!
 Aldùn cùme geimi,
 Aldùn aiùgeimi,
 Aldúi mi Apogen,
 Aldúi mi Temogen,
 Ventengelu mi Quineluchi Diosgen.

Sonus: Cur mundus militat.

I.

Duamturnn vill pu che
 Dios ni cùmegén,
 Dios ni aiùgen,
 Xi venten vutagen,
 Xi quine Diosgen!
 Xi venten vutagen,
 Dios ni aiùgen,
 Dios ni cùmegén,
 Duamturnn vill pu che.

Actus Contritionis.

Sonus: Joannes magna Lux Bohemæ, Pragenfis
 clara fax Ecclesiæ.

660. I.

Ventenlu ta Dios ni cùmegén!

Ven-

Ventenlu ta Dios ni Apogen!
Chungelu mai inche
Vei vemgenobule,
Eapilan?
Deuma afcúduamquen,
Perdonaiaen piquen,
A ni Dios em!

Actus Charitatis & Contritionis.

Sonus militaris Aufriacus: Eugeni &c.

661. I.

Duamtumn Vill pu che
Dios ni cúmegén,
Dios ni temogen,
Ni venten Apogen,
Quine Diosgen!
Vill duamtubilu tvei,
Tva ta mn pibiel:
Veicu údequebin
Vill ta ni huerin
A ni Dios em!

Idem.

Sonus: O Anima par cælo Spiritus.

662. I.

A Señor Dios
Huenu vemvoe,
Ta Tue vemvoe,
Montulvoe!

O o 3

Ta

Ta mi cùmegén,
 Ta mi Vătagen,
 Ta mi Diosgen ni vla
 Villchi dgu mo cacha
 Iod aižeimi!

2.

údequebin
 Vill ta ni piuque mo,
 Villchi huera dgu mo
 Vill ta ni huerin;
 Dios ema!
 Chao ema!
 Perdon nillaeiu:
 Huerilcahuelaian
 Une laian.

Actus Contritionis & Attritionis.

Sonus: Horrenda mors Tremenda fors.

663.

1.

Ktal mapu mo ptegealu
 Inaitunolu Dios ni piel;
 Huenu mapu mo pranoalu
 Ucalnobilu ni huera vemel;
 Huelu doi údequebin
 Huerilcan ta ni hueragen,
 Huerilcalu úllculcabin
 Dios! mi venteņ vătagen.

Alius.

Alius.

Sonus Auftriacus.

664.

1.

Huera que che ktal mo pouai ;
Huenu mapu mo rume pralaiai ;
Huelu ni huerin iod údequebin,
Huerilcalu ni Dios em ùllcùlcabin.

Cantio R. P. Ludivici Baldivia de puero
7ESULO.

665.

1.

JESUS pellebichi, pi ta ni duam,
JESUS pellebichi, deuma ni laam,
Chem mo cùpa peabun
Antù lumlumquelu ;
Chem mo ta quintuabun
Cùyen purilelu ;
Iod cùmei JEsus em ta ni pegeal :
JEsus pellebichi, pi ta ni duam,
JEsus pellebichi deuma ni laiam.

2.

Antù tipapeium
Inaquei ta pun ;
Aflu ni alelpeium
Tipalu yepun ;
JESUS quimpunlai,
Afnoalu ni alen.

3.

Caque che pebipe
 Cûmei ta unelvoe,
 Pillan quintubipe;
 JESus ta in Montulvoe
 Vei duamtubin,
 Iod ni alabam.

4.

Huaꝯln pelongelu,
 Ta raquivalnolu,
 Doi Temogelu
 Nutamtuvainolu
 JESus mi alequen
 In alelꝯeam.

Hualuꝯ ni cupaium
 ìnum tepelquelu,
 Raù'in ni tipaium
 Cûme numuquelu;
 Iod hualuꝯ, iod raù'ân
 Ta JESus no cam?

De Ssmo JESU Nomine.

Sonus : Rhatgeberi.

1.

JESUS cad cûme uûi
 In Montulvoe ni uûi
 U'fchiqueeimi,
 Pramlqueeimi

ni

Ūi aiŷelchi ŷŷi !:
Vei vill ni mogen mo,
Vei ni lan antŷ mo,
Vill ni piuque mo,
Opuelchi ni uŷn mo
Pituabin:
JESUS cad cŷme uŷi,
In Montulvoe ni ŷŷi,
ŷfchiqueeimi,
Pramlqueeimi
Ūi aiŷelchi uŷi!

Salve Regina.

Sonus: Salve Regina cœlitum.

666. 1.

Ufchiqueeimi Reyna A MARIA!
Cutanievoechi Ūuque A Maria!
Inchin ta in mogen em!
Inchin ta in cochŷgen!
Inchin ta in ŷgelgen!
ŷfchitu - ŷfchitu-
ŷfchituqueimi!

2.

Inchin Eva ta ni pu pnen A Maria!
Ta in giuntugeel A Maria!
Eimi mo mtmeimi,
Eimi mo pratulihuein
Eytutun meu

gùmanquechi, gùmanquechi
Tva gùmageluchi lof meu.

3.

Ta in ùfchindugunmaqueeteu mai A Maria!
Mi cutanyevoechi ge A Maria!

Inchin mo unolpage,

Pelelmoïn cai JEsus

Mi pue mo geuyelu,

Deuma rupale, deuma rupale

Tva ta in numqueiaunqueel.

4.

Bùrenyevoe ema A Maria!

Cutanyevoe ema A Maria!

Virgen senta Maria ema!

Dios ta ni Ùuque ema!

Dios ta dugunmamoinca!

Amen, Amen, Amen JESUS, Maria,

Joseph.

Omni die dic Mariæ.

667.

1.

Aiùbige Dios ni Ùuque

Villchi Christianoche ;

Duamtubipe, quintubipe

Vill antú ta mi piuque.

2.

Venten càme vachi Ùuque

Inchin

Inchin Bùreniemaeteu,
Huenu meu, Dios ni age meu
Ta in dugunmaeteu.

3.

Huerilcauyebulmi, mtmbige
Huerilcan mo tipaiam;
Dios meu, ta mi chao meu
Ca mita unotuam.

Quine duam san Coze mo.

Sonus: Xaveri rumpe moras, ad Indias i.

668.

1.

Mari mari vill pieimu A san Josef!
Vill piuque mo mtmeimu: san Josef du-
gunmamoïnca.

2.

Aldùn pepilqueimi,
Vill Dios mo dituqueimi:

3.

Dios ni Ũuque ni Virgen Pinom
Pequelu in Huerilcaknon

4.

Cùme mogeam, cùme laiam
Vei mtn piquei ta in duam:

Ad

Ad sanctum Angelum Custodem.

Sonus: Defensor noster aspice. ad Sanctus. ter.

669. I.

Santo Angel em ni Quintunieteu!
 Vill antù quintunmaiaen!
 Vill ni mogen mo toquinmaiaen!
 Ta ni pouam Dios ni mapu meu.

670 *Pie Jesu Domine dona eis Requiem.*

Ad memento def.

JESU Christo Búrenyevoe em!
 Duamtubige ta in pu peni em!
 Veichi pu lalú em!
 Veichi cutangelu em!

Aliter.

Sonus de S. Joanne Nepomuc.

671. I.

Cad Búrenyeve senor JESU Christo em!
 Mu Cutanyeve inchin ta in Chao em!
 Petu cutantulgei, petu hueralei
 Ta in pulalu em!

Modus mane surgendi & de bona Intentione.

Sonus Hispanus.

672. I.

Lihuen mo Vutalmi,

Quine

Quine Puelche vemgequilmi ;
Dios uduamquilmi ,
Vangeluchi pialmi :
    Villchi ni nemel ,
    Vill ni kdauquen ,
    Vill duamtuel
    Dios mo eluquen !
Tva Rezan deuma pibilu
Pibige ca Rezan ,
Dios duamtubilu
Vemquilmi huerilcan .

*Cantanda in Adventu Principis, Episcopi,
R. P. Provincialis. &c.*

673.

1.

Acui ta in Mapu mo
Vachi Reyno ni Apo (pu Patiru ni Apo)
    Veimo tepequein ,
    Vill piuque mo piquein :
        Viva , viva , viva
        Ni Excellencia !
        Ni Illustrissima !
        Ni Reverencia !
Ni cupan mo túúuin
Doi mita pituin :
    Viva , viva , viva
    Ni Excellencia !
    Ni Illustrissima !
    Ni Reverencia !

2.

2.

Cùme piuque niepei
 Inchin ta in Chao tvei:
 Veimo tepequein &c.

3.

Tva Camaricu em!
 Cùme Chao cùme Apo em!
 Aldùn tepequein,
 Vill piuque mo piquein
 Viva, viva, viva
 Ni Excellencia!
 Mi cupan mo tùúúin &c.

v.

Acui ta in ruca mo &c.

In Comitiis Generalibus seu
 Hueupin.

675.

1.

Vau mlei, vau mlei pu Mapu Che,
 Venten yavún Ulmen!
 Mlei cai pu Huinca Che,
 Quimgei ni Conagen:
 Mlei señor Presidente,
 Aldún vùta Apo no cam?
 Pu Patiru mlei huente,
 Anùlei ta ni duam.

2.

Veimo ado yavulumn
Ta in pu peni em!
Gele; cùme entumn
Vill ta mn, duguquen:
Rey venten quintuquelu
Ta mn aldùn cùmelen,
Gecai aculquelu
Pùtùn, iquen, ptem.

3.

Vemgei vemgei deuma venteni,
Abi ta Hueupin;
Chumtn Rey ta venteni
Dios duamtubin!
Dios Rey ni Rey no cam ve?
Dios Re Apo mtn!
Gelai Rey, Dios elunobile
Gen, temn, mogequen.

Versus latini habentur sparsim, plures
junctim dabit qui ad calcem annectitur ap-
pendix: *Lachrymæ salutare*s, etiam separa-
tim, quando petitur, vendendus.

PRO-

PROTESTATIO AUTHORIS.

Omnia sub Censura Dilectissimæ Matris
 meæ Romanæ Ecclesiæ, quam solam esse
 unam, sanctam, Catholicam atque Aposto-
 licam, proinde veram, confiteor certissimus
 & oculatus testis. 574. in domo & arce *
 nostra Geistana 7. Octobris 1772.

* Idcirco R. P. Collart, qui anno 1744 ibidem pie
 obiit, sic canebat :

Clara dies Claræ Geistanam vexit ad Arcem,
 Clarior in cælum me vehet inde dies.

CHILIDÚGU

PARS QUARTA.

Voces Indicæ ordine alphabetico, adjectisque Numeris, ubi singulæ plenius & copiosius explicantur.

†
IHS

NB. 1. Ignoscat benevolus Lector, quod in toto hoc libro, maxime a Nro. 676. sub alio plures, pauciores sub alio Numero voces comprehendantur: cum enim duodecim & amplius annis huic operi infudaverim, & arbitror duodecies denuo laborem sim exorsus jam addendo, jam mutando; fieri aliter non poterat, quin illa aliaque ejusmodi succederent: at parum refert; supplet enim Ordo alphabeticus, qui in singulis vocibus servatur. 2. Literâ C, a N. 705. Ordinem alphabeticum non nihil esse turbatum, ut monet *

676.

A.

A. nota Vocativi. 6. communiter præponitur huic dictioni: *pu huen*. E. g. *A pu huen*, pro *pu huentu*, O viri! 14. 640.

Abn, afn, ascùn, finiri, destrui, absumi, consumi, ad nihilum redigi. 532. 349.

Ab-v. ascùduam, luctus, afflictio, tristitia. 486.

Pp

Af-

Afcúduamn, affligi, dolere, conteri: afflictionem pati. 487. 488

Achahuall, *achaval*, gallina. 386.

Achircún, acerbitas, acor, nausea: nauseam pati. 535.

Acun, venio. 452. 453. 494. 673.

Ad, vultus, facies, frons, os oris. 461. 465. 516 Item. Mos, usus, consuetudo. 525. 527.

Adcan, præferre: a fronte, ex adverso portare. *ibid.*

Adelcan, culpam aut crimen in aliquem conferre, derivare, conjicere, transcribere: noxam alicui attribuere: criminari, falso accusare 526

Adien, *adyen*, alicui similem esse: aliquem vultu, incessu, &c. referre. 464

Adln, assuescere: morem ac modum invenire. 567.

Adman, resistere, se opponere. 193.

Adn, usum habere, congruere, convenire. 468.

Adquintun, ex adverso, e regione videre, aspiciere. 440.

Adtun, assuescere; se opponere. 440.

Ado, nunc, mox, statim. 540. 543.

Adochi, expecta paulisper. 540. 543.

Adoln, instare alicui; ut properet, urgere. 540. 543.

677. *Age*, facies, os habitusque, oris lineamenta. 461. 465. 500.

Ahue, cito, tam cito. *ahue cupatuabui?* tam cito veniret. 540 543.

Ahuechei, jam dudum. 540. 543.

Ahueln, festino, propero. Item. Alium ut festinet, urgere. 540. 543.

Ahuin, prunæ. 352. 354.

Ahuircùn. deficere, fatiscere, linqui animo. 534. 538

Ahuùn, *ahuùcan*, ludere, nugari, animum laxare. 561. 564.

Ai, modus respondendi, quando vocantur. *aipin*, vocanti respondere. 266 267.

Ayarcùn, stellas fulgere, micare astra. 333.

Ayarn, *ayargen*, caneo: canum esse. 497.

Aien, ridere, nugari. *aiecan*, irridere, cavillari. 443. 444. 516. 538.

Aihuin, umbra corporis. *ahuintun*, imaginem suam in speculo intueri, contemplari 342.

Ailen, prunæ. 351.

Ailin, lapides qui in flumine aut ejus ripa sunt. 427.

Ailla, novem. 545.

Aipin, solem refulgere. 342. 559.

678. *Aibin*, res pulchra: compta, ornata, elegans, bella. *aibinn*, esse comptum, &c. 515.

Aiùn, amare, diligere. 486. 488.

Allca, *alca*, res robusta, fortis. 12. 514.

Aldū, *aldūn*, multum, multos esse. 547. 548. 549. 550.

Ale, lux Lunæ. *alen*, lunam fulgere, splendere. 342. 542

Alhue, mortuus. Item. Diabolus. *alhuei*, moritur, cum morte luctatur. *alhuetui*, est mortuus. Etiam vivos appellant ignominiose *alhue*, *huera alhue*. 315. 537. 538 511. 612.

Alhuen, mori; a Diabolo possideri. Machi Diabolum invocantes dicere solent: *alhuegeaen*. obside me, posside me: fac me rem vitæ v mundi alterius. 606. 612.

Alin, terram omnino siccam esse: omnia ardore folis flagrare. *alimn*, incendio, nimio igne, calore calefacio. *alim*, præcalidus. *alincun*, folis ardore, feбри maligna æstquare, jactari, ardere, solvi, deficere, consumi. 534. 538. 352. 354.

679. *Allcūn*, audio. *allcūtun*, ausculto, 440. 441. 586. 595. 616. 650.

Allue, sensim, placide, paulatim. Item. femiplene: *allue cancaen veichi curam*: redde mihi hæc ova femicruda; femiplene v. femiplane cocta. *allue tipantu*, sesqui annus. 270. 541.

Alluen, *alluecan*, *alluctun*, lente. Item leniter, manfuete, placide procedere. 543.

Alihuen

Alihuen, arbor. item. Lignum altum erectum. 405. 404.

Allvùn, lædi vel corpus vulnere, plaga; vel vas ictu. Item. perdi, perire. *alvùn*, vulnus infligere; damnum inferre; detrimentum parere, perniciem comparare, *allvütun*, nocere sibi. 534.

Alpen, indurescere putamen. 409.

Alta, res mala, fordida, turpis, deformis. *alta hueni*, juvenis inutilis *alta pu anca*, intestina corrupta. 514. 515.

680. *Alúlùn*, acriter dolere; acri dolore affici. 534.

Alun, *alon*, relucere, renitere, resplendere. 418.

Am, spectrum, larva. 537.

Amchi, furfur. 477. 483.

Ameln, non agnoscere, non dignoscere: aliud cum alio confundere. 464. 465.

Amon, eo, ambulo. *amocan*, iter facere. 452. 453. 493. 494

Amomarin. orare. vox a civitatibus antiquis relicta, oriturque vel ab *amon* & *mari*: progredi decem; nempe decadem Rofarii abfoivere: vel ab Ave Maria quod audientes Indi corruperunt *Amomarin*.

Ampeln, vix non consequi; pene, tantum non obtinere; fere adipisci. 526. 527.

Ampin, curatio, medicina, medela. Item.

medeor, medicor, medicinam facere, adhibere, *ampin caman*. Medicus: quamquam illi suos *Machi* vocent. 406. 410. 534.

Anca, corpus. Item. truncus arboris. Item. dimidium: *anca rpu*, viæ dimidium. *anca puulli*, dimidia clivi pars. *pu anca*, intestina. 434. 435. 460. 494.

Anquen, ficcus, aridus, 542.

Ancun, ficcari, exficcari, arefieri, arere, exarescere. 349. 432.

681. *Antù*, sol, dies, tempus. Item. pensum. *mari antù entuan*, decem dierum pensum petam, absolvam. 334. 539.

Anchù malüen, folis amica, puella, virguncula. Hanc fingunt mederi plagis, vulneribus, morbis; quibus a magis affliguntur: & suos *Machi* (ita suos medicos appellant) eam secum habere; illamque consulere: aliqui dicunt illis Diabolum in figura hujus puellæ apparere. 534.

Antün, diem esse, quando idem significat quod aura, tempestas; addunt *cüme* vel *huera*. *antücun*, *antüntun*, sudo. *antütun*, folis calorem captare. 342. 560.

Anün, sedeo. Item. navem in scopulis hæerere, vadis illidi: *anüi huampu*. Item. pax, a bellis quies: *anui mapu*, *anün mapu tva*, terra summa pace fruitur, nullo bello turbatur. *anülñ*, *anümn*, sedem figere.
anü-

anùpai vachi mapu mo. 232. 234. 354. 452.
494. 518. 519.

Anùnùknoun, vereri, colere; honorem alicui habere, præcipua autem honoris exhibitio est, quando accedunt jam hoc jam alterum genu flectendo, uti solent, præfertim quando sunt ebrii, & plus vini peroptant, petuntque. 453.

Anapl, homo humili statura, pumilio, pygmeus, nanus. 463.

Ananai! interjectio 293.

Aneln, minari, minitari, minas intendere; manum vel aliud instrumentum ad percutiendum attollere. 487. 488.

Anidun, *anidcùn*, siccum esse. 431.

Anùl, stratum, quo tectum domus sternunt, ut postea reliqua superimponant. E. g. paleam, &c. 517.

Ape, fere, prope, propemodum, pene, tantum non. *apeln*, fere pervenire, attingere. 286. 404.

682. *Apill*, *apin*, libido, cupedia, malicia. *apiln*, *apinn*, aliquid vehementius appetere, concupiscere. 489. 491.

Apumn, finire, consumere, prodigere, dissipare 349. 532.

Apo, Superior, Præful, Præpositus, Dux, Præfectus, Tribunus, Centurio, & quicumque alius, qui aliis præest, imperat,

præficitur: non utuntur autem hac voce Indi suorum sed tantum Hispanorum respectu, tam Ecclesiasticorum, quam secularium: addunt adjectiva E. g. *pichi Apo*; *vùta Apo*; *iom vùta*, *iom pichi Apo*; *mu vùta Apo*. ut sic minorem vel majorem jurisdictionem, potestatemve significant. 498. 500.

Arquen, *arquenn*, aquam maris vel fluminis decrefcere, minui, deprimi. Item. Lac in uberibus mulierum ficcari. *arcùn*. id. *arquenco*. maris recessus. 457. 429.

Aren, calore nimio æstquare, languere, solvi, deficere, *arci antù*, *ptei antù*: *arei ta ni anca*. 538. 560.

Areln, mutuare, commodare, aliquid utendum dare *aretun*, *areltun*, mutuum, commodatum petere, mutuo sumere; utendum aliquid accipere *aretu mogen*, commodata vivere. 421. 422.

683. *Arofcùn*, fudo. 536.

Arol, statim, illico, e vestipio. *arol peze-abui peuma*, non tibi per ventos assa columba venit. *aroln*, festino, propero. Item. alium ut acceleret, urgere. 540. 543.

Aron, esurio. sitio, siti, fame laboro. 476. 478.

Armco, *arùmco*, bufo grandissimus, quem fontibus præesse, & conservare aquas credunt. 378.

Aremco.

Aremco, *ademco*, aqua calida. 428.

Atai, hermaphroditus. 514.

Aten, teri, tundi, contundi, debilitari, subigi, luxari membra, corpus. *atemn*, terere, &c. 534.

Atùn, defatigari. *atùn lonco*, caput habeo fessum, defatigatum. 534.

Atutui, interjectio a dolore. 293.

Aud, terra ad maicium feminandum aratro subacta. *audn*, terram aratro subigere. 413.

Auca, rebellis. Item res falsa, ficta, adulterina. *aucan*, *aucatun*. 483. 533.

Aucùnco, *auquinco*, echo. 561.

Auna, undæ, fluctus maris. 429.

684. *Avùn*, cibus bene coctus: poma, fructus maturari, mitescere. Item, maturescere apostema, ulcus, &c. *avuln*, *avumn*, coquere; ut maturescant efficere. 404. 476. 536.

685. B. V.

Va, *tva*, hic, istic: Ecce. 20. 23. 295:7.

Vachi, iste. 20. 23.

Vain. ferveo, effervesco. *vai ta ni mollbùn*, sanguis illi fervet. 459. *vaimn*, fervere facere.

Vainu, tenuis pluvia. 348.

Vaml, *vamlque*, sic, ita. *ule vaml antú*, cras hac hora. 540. 286.

Vam, ita, sic. *vamaimi*, sic, ita facies. *vamgechi*; *vamgelu*, idem. *vamgen*, ita sum comparatus, constitutus. *vamtipan*, recedo, discedo; abscedo. *vamtipaln*, abstrahere, dimovere, sejungere. *vammn*, *vammtun*, separare, fecernere. 286. 488.

686. *Vanen*, pendo, appendo, pensito, trutino. Item, esse grave. *vanetun*, *vanevanen*, pensare æquilibrium, æquipondium, libramentum. 551. 553.

Vanten, tantum, tam magnum. *vantenn*; esse tantum. 551. 556.

Vatu, 402. carex.

Vdo, umbilicus. 451.

Vdù, *vùdù*, perdix. 386.

Ve, 295: 7.

Veì, *veichi*, ille, idem. *veii*, ille est. *veilai*, non est ille. *veipe*, sit ita. *vei*, *vantempe*, hucusque, non amplius, sufficit, satis est. *vei ca*, *vei lle*, &c. adverbia confirmativa. 20. 23. 479. 556. 288: 4.

Vem, ita, sic, illo modo. *vemn*, ita facere. *vemgechi*, *vemgelu*, sic, ita. *vemgen*, ita esse; esse similem; aliquem vultu, voce, incessu referre. *vei ni vemgen*, natura ita comparatus est; hæc ejus indoles, hic mos, hic stylus *vemel*, *vemlque*, sic. 481. 482. 567.

Venten, tantum. 551. 554.

Veula, nunc, modo, jam. 540.

Bi,

Bi, 175. 182.

Vilu, coluber, anguis, serpens. 376.

Vill, omnis, cunctus, universus, totus.

villn, *villtun*, totum absumere, comedere, capere, fumere. 476. 548.

687. *Villa*, penuria, caritas, annonæ difficultas, *villan*, *villagen*, laborare penuria, &c. 475. 476.

Villca, levir, glos. 504.

Villcún, parva lacerta. *mamll villcun*, polipodium. *madi villcun* 376. 410. 412.

Virquen, alsum, subfrigidum *virquen antù*, subfrigida tempestas *virquen co*, 475.559.

Bitun, fumus, fumare. *bitunman*, fumum contrahere, obolere. 352. 354. 443.

Biri, Thearina, palea similis paleæ avenæ, sed inutilis & absque avena. 412.

Vochann, fugere. *ùlun*, solum de machis intelligitur. 536.

Vla, propter 288 : 13.

Boiùe, *boye*, arbor, cinnamum, cinnamomum; sed improprie. 399.

Voche, unda, fluctus. *vochen*. 429.

Vochen, canna, arundo maicii. 413.

Vochon, madeo, madide madeo. *vochomn*. *vocholn*, madefacere, intingere, perfundere. 431.

Vonuan, tussire. 535.

Vora, *voru*, os ossis, dens. *voro tehua*,
lucius,

lucius, piscis qui in *quepe* prenditur. Inde *Borohue*, Hispanis *Boroa*. *voro ptm*, paxilli tabaci. *voro challua*, spina piscis, *aievoro*, dentes anteriores. 392. 410. 442. 444.

688, *Votm*, filius. *votmn*, gignere. 496. 501.

Vot! interjectio. 293.

Vochai pro *chao*, pater.

Broquin. 412.

Vucheucan, nugari. 490.

Vun, caro exos; pulpa, etiam pomorum. *vnn*, poma esse matura, comestibilia. Item arbores germinare, pullulare, fructicare. *vn*, *vnn*, esse densum, pissum. 397. 404 405. 455.

Vul, res unita, conglutinata, copulata. *vuln*, jungi, copulari, cognoscere mulierem; & est modus loquendi modestus; quamvis in hac significatione plerumque addant *tun*: *vultun*. Item. unam rem alteri v. ad alteram aptare, icludere, immittere. Item. esse ad rem; ad rem pertinere, cum re cohærere. cum *pa* significat succedere, sequi. *chuchi cuyen vulpai*, quis mensis sequitur. *vulun*, *vlun*, coacervatum esse. *vluln*, congero, aggero, cumulo, coacervo. 490. 515. 543.

Bucun, jecur, hepar. 455.

Vunan, putrescere, corrumpi. *vuna*, putre,

tre, putridum, tabidum. *vunapue*, virus, venenum. *vunapuen*, *vunapuetun*, venenum alicui dare, præbere, veneno tollere aliquem, occidere, necare. 476. 534. 536.

689. *Vuri*, tergum, dorsum, scapulæ. Item. retro, post, pone. 405. 451. 453.

Vuùn, nervus. 456.

Büren, esse amarum. *büre*, amarum. 405. *Büre pue*, animus averfus, abhorrens. *Bürepuen*, *bürepuetun*, ab aliquo abhorrere, erga aliquem male affectum esse. 487.

Bürenien, alicujus misereri, misericordia tangi, moveri: hujus me miseret; miseratione me tenet. *Bürentun*, expectationem alicujus decipere, frustrare, ludificare. Item. ludificari. 487.

Vücha, fenex, vetulus, grandævus: ætate grandis, proventus. applicatur duntaxat viris. Item rebus inanimatis e. g. vestibus. 49.

Vüchen, ager demessus, restibilis. 413.

Vül, vas. Item. radix olerum, herbarum 414

Vüquin, prægnans, gravida, foeta. Item. prægnatio, graviditas. *vüquinn*, esse foetam: dicitur etiam de animantibus. *vüquipra*, nothus, spurius. 496. 514.

690. *Vüta*, altus, magnus, grandis. *vüta rupalu*, *rumelu*, crassus. *vütan*, esse grandem. 554. 555. 556. *Vüù*,

Vuú, filum, stramen. *buin*, neo. *tapm vuú*, filum contortum. *huinù*, simplex. 472. 473.

Vultan, os adustum habere; ore ægro esse. 444.

Bureu, *bucheu*, lepida narratio; festivum commentum: res rifum movens. 515.

691, C. K.

Ca, particula, 192. Item adverbium confirmativum. 288: 4: 39.

Ca, adjectivum: alius. *ca epu*, alii duo. *ca quine*, alius. *cagelu*, alius *cagechi*, iterum, alia vice. *camel*, alio anno, elapso, vel futuro. 543. 548 549. *ca mita*, alia vice. *caque*, aliqui. *caque*, *caque*, alius post alium. De *ca* nomine formantur sequentia verba: *cagen*, esse alium. *calen*, aliter se habere. *caknon*, mutare, ponere alibi, *cakuotubi ta ni uui*, mutavit nomen suum. *cagetun*, in alium mutari. *cagenman*, vino madere, vacillare. *cagentun*, culpam aut crimen derivare, conjicere; transcribere in alium *cageln*, *cagetun*, distinguere, aliud ab alio discernere, separare, discernere, sejungere. *caduameln*, digredi a re proposita; ad alia divertere. Item. mente & animo vagari, divagari, aliud agere, cogitare. 464 548.

Cachan, pleuritis. *cachanlahuen*, centauria minor. 410. 535.

Ca-

Cachentun, non dignoscere, non agnoscere. 464. 598.

Cachu, pastus, pascua. 412.

Cachú, amicus, notus, compotator. *cachùn*, propinare alicui. 514. 516

Caçique, *Caçiquius*, *Caliqueus*: *Toparcha* apud Indos. 498 500.

Cad, multum. *cadn*, multos esse; abundare. 271.

Cadi, costa. 454. 535.

Caf, tabula, assis, asser. *cafn*. 567.

Cafen, *caben*, *caven*, spinus, 399. 401.

692. *Cafcùn*, aliquid in aurem loqui, infufurrare, suggerere alicui. 440. 526.

Cahuellu, *cahuallu*, equus. 365.

Cahue, remus. *cahuen*, *cahuetun*, remigare, remum impellere, remis incumbere, infurgere. 557. 558.

Cai, conjunctio &, atque, etiam. 293.

Cain, 93.

Cahuin, compotatio, epulum, convivium, ludi, spectacula Indorum. *Magentun*, epulum ob perceptos agrorum, arborum fructus. *malal cahuin*, ob cortem, ovile, ramale, sepem, domum fabricatam. *nuin cahuin*, ob trituram. *nuin prun*, idem. nam tritulant saltando & cantando; & semper noctu. *curú cahuin*, epulum funebre. *cunquin*, *calcutun cahuin*, cum certis cantionculis,

culis, tripudiis, saltationibus, choreis. *cahuintun*, dare convivium. *antù cahuin*, *cuyen cahuin*, sol, luna in centro circuli: forte quod in suis compotationibus sedendo rotam, orbitam, circumque describant. 475. 477. 479. 559.

Cahuitu, lectus 517.

Cal, lana. 363 472.

Calcu, veneficus, strix, lamia. Horrendum Indis nomen, & maxime formidatum. *calcutun*, *calcun*, veneficiis aliquem petere; maleficis artibus afficere, carminibus devincere v. devincire. *calculn*, veneficum efficere, venefici crimen alicui attribuire. 483. 485. 536.

Calcha, pili interiores. 458.

693. *Calùl*, caro humana. 455.

Calmin. 428.

Calgal, fungi, qui nascuntur in arboribus, præsertim in robore. 403.

Calpudùn, pilos, capillos, crines evellere.

Calla, palus, quo fodiunt. 413.

Callhue, frutex. 403.

Calli, 193. 196.

Calvù, cæruleus. *calvù ge*, oculi cærulei. *calvùlafquen*, color marinus. 417.

Cam, interrogativum. 266. 267.

Caman, artifex, opifex. 483. 565.

Camaricu, munuscula e. g. ova, gallinæ, agnus,

agnus, & similia, quæ dant Hispanis & Patribus Missionariis, quando eos adeunt præfertim prima vice: & ægerrime ferrent, si quis ea, quæ offerunt, non admitteret; & est eorum modus petendi, & contractus in-nominatus do ut des: nam semper sperant & expectant plus quam dederint; nec unquam desinunt petere plura & plura; & si ultimum ipsis negetur, quamvis anteriora omnia eaque multa & abundanter acceperint; abeunt tristes, nec sunt contenti; quare expedit ex ipsis quærere, quid petant, quid cupiant, desiderent; & eo usque urgere, donec omnia dixerint. Quibus omnibus patienter auditis aliqua negare excusando; & aliqua concedere: at semper dare plus quam valuerit, id quod attulerunt & dono dederunt; & solum hac ratione discedunt læti & contenti; secus autem P. Missionarius apud illos audit avarus, &c. 498. 642.

Camtù, avis, quæ fabis ac floribus delæstatur, vescitur. 387.

Cancan, assum, torridum. 475.

Canin, in ludo *chucca* deesse, deficere, errare. *caniknon*, decussatis federe cruribus, ut Indorum mos est. 452. 563.

Caniu, crista, jubæ 389.

Canquen, avis, ciconiæ non absimilis. 385.

Can, cantharus. 520. 521.

Canùn, fibræ roboris. 403.

Capi, leguminum folliculi. 413.

Capiscun, pungere, palpitare. 535.

Caputira, acus ex majoribus, & quæ foramen habeat satis grande: nam Indorum id fila reposcunt. 472.

Caql, *caquel*, transversum. *caqln*, transfigere. 492.

694. *Cara*, urbs, civitas, oppidum, pagus, castellum, & quilibet locus ædibus, domibus, & incolis frequens. *Carahue* civitatis, &c. dirutæ locus: nunc seges est ubi Troja fuit. *Entucaran*, urbem destruere, excindere, evertere, vastare, delere, diruere *caran*, urbem condere, fundare, stabilire. 492. 494.

Carca, vas grande ad afferendum potum, vinum. 478.

Carcaren, *cascafen*, *cadcaden*, avis cujus modulatio ver annuntiat. 381.

Carcu, ex altera parte fluvii, maris. Item nominant *carcu* v *carculasquen* illum locum, quo post obitum animas migraturas dicunt; putantque esse Insulam *Mocha*. *Carcun*, fluvium transire, trajicere. 288. 433. 538.

Carù, crudus. Item. color viridis. Item. nigror canis albicans. *carù ilon*, caro cruda. *carù dgoll*, olla cruda, necdum cocta. *cadù* v. *carù lan*, mors violenta; cultro, pugione, ferrea

ferrea ficca in corpore defixa. *Carù Patiru*, Religiosus S. Francisci Seraphici, ob sacrae vestis colorem. 417.

695. *Catan*, perforare, perfodere, pun- gere, terebrare, perterebrare. 567. 695.

Catùn, scindo, seco, caedo, abscindo, re- seco, amputo. Item, impedio, obsto, officio, prohibeo. *catudgun*, contentiones, ri- xas, certamina impedire. *gelai catùdguualu catùduamn*, argumentum præcidere, præ- cludere, eludere. *catùtun*, *catuntun*, inter- cipere, intercludere, interpellare. Item ter- ram aratro decuffare. 405. 413. 527. 567.

Caucau, avis. 384.

Cauchu, multus. *Cauchun*, esse multos. 271. 272. 548. 550.

Catùl, conglobatum sputum. 457.

Caulin, *caupun*, faciem unguibus lacera- re, fœdare: ungues imprimere. 368.

Caichùn, Diarrhæa, alvi profluvium, ven- tris fluxus, proluvis. Item ex Diarrhæa lan- guere, fluxu ventris laborare. *Caichù moll- bùn* 535. 538.

Caimùtun, rumino, remando is. 363.

Caine, hostis. *Caineln*, *cainetun*, in ho- stium numero habere. 531. 575.

Cayu, fex. 545.

Cayumtoi, gigas. 463.

Cacha, *cha*. 295

Caue, anas, anser. 384. NB. 705. *cdau* 706.
cdin.

Cha 295.

Chacha, ita viri salutant mulieres. 506.

Chachai, *chai*, *sai*, *tai*, sic mulieres viros.
506.

Chaf, *chafma*. V. *taf*.

Chacu chacu, *tacu tacu*, cerebri membranae. 456.

Chadi, fal. *chaditun*, fallo, fallo is: fale condire. Item, este falsum, falitum. 423. 424.

Chadn, sponsonem facere, sponsonem aliquem lacessere. 563.

696. *Chag*, pars, quadrans, quarta pars. *Chag rpu*, junctura viarum, ubi viae uniuntur, concurrunt. *chagcùn*, in partes dividere, incidere, in frusta secare *chagtun*, *chagn-tun*, id. *chagquin*, *chagquin leuvu*, fluvii pars. 301. 364. 429. 434.

Chagll, instar diminutivi vocis *chag*. *chagll cuù*, digiti. 448.

Chai, hodie, post breve temporis spatium. 541. 543.

Chaihue, calathus, quaefillus, quo metiuntur res solidas; & duo modium efficiunt: per eundem & liquores purgantur. *Chaihuetun*, *chaitun*, liquores purgare. 520. 521.

Chalin, *chalitun*, valedicere alicui: cum bona alicujus gratia abire, discedere. 518.
452.

452. Item, testari, testamentum condere, facere. Formula autem Testamenti, modus, inquam, testandi est hic: Quando Pater, Patruus aut aliquis ex majoribus natu est morti proximus; omnes consanguinei conveniunt, & moribundus illis valedicit assignando unicuique partem paucorum illorum bonorum, opum, rei familiaris, quæ forte supersunt. Si fratres contribuerint ad emendum ipsi uxores; pro rata & numero unusquisque sibi unam vel plures accipit: cætera cedunt liberis E. g. immobilia; & in horum defectu fratribus, aut aliis viciniorebus consanguineis. 537.

697. *Chale*, propinquus, affinis 501.

Challa, olla ex argilla. 520.

Challua, piscis *challuan*, *challuatun*, piscari, pisces capere,prehendere, trahere. 392. 395.

Chamall, stragulum, vestis. 469.

Chanan, in terram conjicere, projicere. 487.

Chanu, dorsuale stragulum. 469.

Chao, parens, pater. 501.

Chapad, cænofus lacus, locus. 428.

Chapadcùn, mano aut calci priore percutere. 449.

Chape, *chapen*, crinium post tergum collectio. *Chapecan*, capillos ita colligere, ligare. 458.

Q q 3

Chapi,

Chapi, miles, tiro. 531.

Chapúd, depressus. *chapúd lonco*, caput depressum. *chapúd* subst. in aures argentei Indarum. 469.

Charahuilla, femoralia. 466.

Charam, 535. papulæ rubentes.

Charqui, caro salita, sale condita. 475.

Chau pro *chao*, pater. *chaun*, *chaumn*, galinam ova incubare; ova incubando fovere, *chautu*, vitricus. 390. 475. 504.

Chaud chaud, flos pallidi coloris. 415.

Chaura, frutex myrto similis. 414.

Chaù, æqualis, par. *chaùn*, æqualem, parrem esse. *chaúln*, æquare; æquum, planum facere; complanare. *chaúin*, pila: palus superius in duos ramos æqualiter desinens. *chaúal*, quod solvendum, præstandum, agendum ex debito restat. 422. 515. 517. 543.

Chafdugun, *tafdugun*, coram loqui, respondere. 526.

698. *Chaütun*, resistere, in faciem resistere, se opponere, os obvertere. 526.

Che, homo. *huentu*, *huentu che*, vir, mas. *domo*, *domoche*, fœmina, mulier. *Huincache*, Hispanus. *Muruche*, Maurus, & reliqui aliarum nationum. *Reche*, Indus Chilenis; sive qui ad se invicem agnoscendos, vocandos, appellandos non indigent distinctivo. Item. servus, famulus: *Cheienca cam pu Huinca*,
num

num ego sum Hispanorum servus? *Cheln*,
hominem facere, gignere, procreare. *chel*,
terriculamentum, larva contra volucres, ne
in agris creent damnum. 94. 199. *cheun*, omnes
ejusdem familiæ, generis, nationis. 434.
502.

Chedcan, pulmentum ex maicio tosto. 475.

Cheche, avus pater matris. Item. nepos. 501.

Chedcui, nepos, ex linea materna. 501.

Chedquen, avis. 383.

Chelûe, dentes anteriores. 442.

699. *Chem*? quid. *chemn*, aliquid facere.
chemimi? quid agis. 266. 267.

Chei, *chemai*. 266. 267.

Chenchepl, *tentepl*, corporis vel manuum
trepidatio ex morbo. 462.

Chenodcûn, 452 coxim infidere.

Chepidcûn, tullire, quod potus ad epiglot-
tidem offendat. 446.

Chepica, gramen. 412.

Cheu, 266. 267.

Cheuque, struthio. 385.

Cheurvoe, cometa 559.

Chi, 44. 84 194. 287 : 3. 295. 547.

Chgarn, *chgarcûn*, vulnus, plaga. Item.
ferio, vulnero, faucio.

Chicûmn, componere, construere. Item.
tignis & trabibus domum rudem informare.
567.

Chidan, lutum, cœnum a fluminis inundatione relictum. *chidann*, alluvione fluvium excrefcere, præter ripas effluere; campos inundare, obruere. 428.

Chifn, *chifcan*, superfluere, redundare. *chipmn*, esse caufa cur redundet. 478.

Chid, gelidus, gelu constrictus. *chidn*, gelo, glacio, congelo, gelu concrefcere, comprimere, astringi. 409.

700. *Chigan*, cibi vel potûs reliquias colligere. 478.

Chihuai, nebula. 347. *Chihuaiquiiun*, huc atque illuc ire. 452.

Chillca, liber, papyrus, epiftola. Item, nomen herbæ medicinalis. Item ferrum, quo notam pecudi inurunt. *chillcan*, *chillcaln*, fcribere. *dugulelen vachi chillca*, lege mihi hanc epiftolam. *chillcatun*, legere, libris incumbere, studere. 421. 572. 573.

Chilla, vulpecula. 373.

Chili, *Chilli*, Chile, Regnum Chilense. *Chili Che*, *Chilliche*, Chilenus, Chilenfis. *Chilidugu*, Lingua Indo-Chilensis, lingua Chilena; idioma Chilenum, Chilenfe. *Chilidugun*, loqui Chilene. *Chillihueque*, aries chilenus. 494. 698. *Chilidugu*, res Chilenses.

Chillcon, aquofum esse. 429.

Chillquen, aures ad inaures immittendos perforare. 470.

Chill-

Chillquin, manipulos spicarum colligere.
413.

Chima, lues venerea. *chiman*, ea laborare. 535.

Chincdn, *chinclln*, non sustineo; tolerare nequeo; tenere me non possum, quin. 567.

Chincull. 478. manticæ ad portandum in equo cœnophora.

Chinûe, animalculum albo nigrum ejusdem cum sciuro formæ & magnitudinis; cujus urinæ graveolentia nimia est, diuturna, & vix ferenda. 373.

701. *Chinur*, Dominus. *Chinura*, Domina: a voce Hispana, *senor*, *senora*. 498.

China, ancilla. 498. 500.

Chicll, titillatio. *chiclln*, titillationem pati. *chicllmn*, titillationem alicui movere: attestatione corporis risum excitare. 452.

Chiquercùn, oculos volvere & pene in orbem versare. 440.

Chillimunn, pedes obdormire.

Chiquin, verbum inhonestum significans exercere copulam carnalem; vox nunquam usurpanda, sed ut intelligatur, & qui illa usus fuerit, reprehendatur. 490.

Chllbun, laxari, relaxari, solvi, dissolvi. 470. 567.

Chmebn, annuere, inclinare caput. 437.

Chocof, pars domûs posterior. 517.

Chocon, *tocon*, aqua, frigore pene enectus.
431.

Chod, color luteus, pallidus. *chodn*, palle-
re. *chod curam*, vitellus. *chodhue cura*, ter-
ra colori luteo efformando inferviens. 417.
475.

Cholicho, *tolto*, nomen herbæ. 410.

Chollhua. 393.

702. *Chollos*, cavum, concavum tegulæ,
non orbiculare. *tolof mamll*, cortex, exte-
rior arboris crusta. *chollosn*, tegulas confi-
cere. 515. 517.

Chogn, extingui ignem, lucem. *chogmn*,
extinguere. *chogmvoe*, emunctorium. 354.

Chomn, *chumn*, Solis & Lunæ concursus:
chumi cuyen, *chum cuyen*, novilunium. 542.
543.

Chomecu, torris, titio extinctus. 353.

Chomllco, parvarum cochlearum genus.
393.

Choncún, caput parieti illidere; ad forni-
cem offendere. 437.

Chone, fragulum, vestis Indarum. 469.

Choniun, patientiam expectando amitte-
re; mora mihi satietatem & fastidium affert.
486.

Chonodcuú, cubitus 448.

Choncaiaun, computando & quærendo,
a qua aberravit, viam, huc illuc ire. 452.

Chon-

Chonblcuù, qui habet tortuosas manus, ut scaurus pedes. 449.

Chopilln, digitos frigore rigere. 449.

703. *Choqueln*, promere quantum capit pugnus. 555.

Chocm, *chocún*, Sobrinus; ex sorore ne pos. 501.

Chori, locusta. 388.

Chob, oculorum infirmitas. 535.

Chovú, segnis, negligens, locors, languidus, remissus, desidiosus, iners, piger. *chovún*, sic esse. *chovugen*, pigritia, &c. 483. 485.

Choiún, *toiún*, germinare, pullulare, fructicare. *choiù*, germen. 409.

Chiquenn, invertere. 470. 476.

Chùquel, arma, ensis, gladius. 531. 533.

Chúf antú, die integro, toto die. *chúftun*, accipere, fumere, auferre, edere, bibere totum, omnia. 476.

Chúcau, *udud*, avis sylvestris. 387.

Chuchi. 266. 267.

Chuchín, centrum ligni, arboris. 403.

Chuchei? unde sciam. 267.

Chulun, fervet olla spumans; aqua fervens diffunditur. 476.

Chumn, agere. *chumimi*? quid fecisti. *chumlan*, nihil feci, egi. *chumgei chei mi mogen*, ut vales? derivata sunt: *chumam*, *chumal*, *chumgechi*, &c. 266. 267. 704.

704. *Chumtn*? quantum. *chumtn antù*? qua hora. *vanten, venten*, hac, illa. 266. 267. 548.

Chumpi, fascia, cingulum. 469.

Chupin, chupiqueimi? quid ais, quomodo dicis? non intelligo, quæ loqueris. *chupigci*, quomodo vocatur. 266. 267.

Chuquin, furari. 484.

Chubg, gibber, gibberosus, gibbus, gibbo deformis. 462.

Chúca, remotus, longinquus, separatus, disjunctus, distitus. *chúcan*, separare, sejungere, seponere, secernere, segregare, remove. Item. discedere, abscedere, recedere. 544.

Chúdcùn, gutta, guttula, stilla. *chúdcùn*, destillare, distillare. Item. stranguria, stillidium. 535.

Chúgoln, premi; multitudinis concursu, pressura pene opprimi. 493.

Chùn, imbrem remittere, cessare. *chùs*, jam imbrum vis remittit, cœlumque sudum & serenum redditur. *chùtun*, contra pluviam per fugium quærere: in locum sicum, sub tectum se recipere. 559. 347.

Chúln,prehendere: figere, tenere, ligare. *chúlhue*, acus, ligamenta, &c. quibusprehendunt, ligant. *chúl*, fibula. *chùltun*, infibulare, fibulam injicere. *chùl piugue*, nervus quo cor astringitur, tenetur. *chùlqueu-ún*, astrictio linguæ. 456. 470. *Chùn-*

Chùncon, *chumpoln*, convolvere, illigare. 470.

Chunai, fimbria. 466.

Chúnidn, farinario cribro succernere; farinam subcerniculis purgare, excutere. *chunidhue*, cribrum. 520. 521.

Churnan, implicitum, irretitum esse. 473.

705. *Clcl*, herba. 411.

Cúchan, lavo, abluo. *cúchacaial*, lavanda. *cúchacan*, lota. *tva cùchacan*, en lota omnia. 432. 433.

Cùchaltun, viso, inviso, visito. 518.

Cúchaun. mandere, cibum dentibus conficere. 443.

Cùcheú, malorum, pomorum terrestrium radices. 409.

Cùchiú, anus, podex. 451.

Cùchig, tinea, blatta. 378.

Cùchùn, *ctùn*, exprimere. 432.

Cúchan, madeo, madide madeo: torrentis instar flüere: aqua fluit undique rivis. 431. 432.

Cdau, *kdau*, labor, opera, opus, negotium. *chem kdaugeimi*, quid habes negotii; quo occuparis, cui infudas. *kdaun*, *kdaucan*, laborare, elaborare. 567. 569. 64.

Clen, cauda: quadrupedum, avium, serpentum. 389.

Clenclen, herb. 411.

Clgaun,

Clgaun, se invicem mordere. 370.

Clhuaknon, laqueo capere. 364.

Clithue, olla major. 520.

Cli cli, *cli uùn*, mandibula, maxilla. 442.

Clilque, falco. 380.

Clol clol, faux, guttur, gula. 445.

Clon, arbor. 451.

Clofcùn, sonare res liquidas dum portantur. 478.

706. *Clorin*, rhonchus. *Clorinn*, sterto; ronchos edere; ructuosos spiritus ingeminare. 437.

*Cùlche, intestina. 456.

Clle, lacryma. *Cllen*, lacrymari, in fletum erumpere; lacrymas effundere, profundere; erumpentes lacrymas continere non posse. 458.

Cludun, solvi, aufugere, diffluere.

Cdin, *cùclin*, *ulin*, secundæ. 496.

*Cmpun, ligna secare, in frustra concidere. 404.

*Cnu, naribus loquens. 462.

Clmunn, cadaver ferali linteo involvere; sindone infuere ad sepulturam. 537.

*Cmtùlùn, terram resonare, reboare, remugire. 360.

Clùn: in hoc aut illud latus incumbere, se vertere; in hanc vel illam partem inclinare.

Clùn antù, post meridiem. 539 552.

*Cùna,

*Cùna, palea. 402.

Co, aqua. *Cogei*, liquidum, fluidum esse. Item esse succosum, succo plenum: spissum non est. *Cowùn*, saliva, sputum. *Con*, *coln*, aquam petere, haurire, afferre. 428.

Cochimn, resisto, obfisto, repugno, contradico, me oppono. *Cochimtun*, mimum agere; gestum alicujus, voces, mores ridicule effingere, exprimere, referre, imitari. 464. 490.

Cocoll, radix pro colore rubro. 417. 419. 708. *Cocll*.

Cochin, dulce, suave, 405.

Codcod, felis, catus ferus, sylvestris.

Codin, inguen, panus inguinis, adenae. 451. 534.

Codo, ventrosus pepo. 409.

Coel, hasta. 531.

707. *Cofque*, panis. *Cofquen*, panem coquere. 475. 476.

Cogi, fructuum perceptio. *Cogin*, *cogintun*, fructus colligere. 413. 414.

Colau, comitia. *Colautun*, fermocinari, colloqui. 531.

Coiam, robur arb. 399.

Coilla, mendaciorum architectus, fraudulentus, sycophanta: totus ex fraude & mendacio compositus. *Coillan*, *coillatun*, mentiri. *Coillatun*, mendacium alicui ob-
ji-

dicere, exprobrare; mendacium in aliquem retorquere. 483. 485.

Coimau, cancer. 393.

Coipo, *coipu*, lutra. 377.

Coyolln, relucere. 368.

Coyue, arb. 399.

Colcol, fustis. 528.

Colchau, *coltau*, insecta aquatica. *Colchautan*. 378. 535.

Colhuachu, crabro, oestrum, 388.

Coli coli, aſilus. 388.

Colletun, ſemper ſitire; undique ad bibendum colligere, mendicare. 478.

Collman, aviculæ nondum pennis ad volandum inſtructæ, implumes. 389. Item, ſtragulum, veſtis ſtragula ex meris plumis contexta. 466.

Collolla, formica. 378.

Collbùdun, metu, timore, formidine, terrore turbari, obſtupescere; vocem faucibus hærerere. 787.

708. *Colpi*, fluvius prope *Puren*. aqua pennata, plumata. 466.

Colù, color heluus, ravus. 417.

Comallhue, ora, fimbria, limbus. 466.

Comufn, ſura. *comúfn*, nervorum rigor. 451. 535.

Comùn, *comùtun*, intentis oculis aliquem intueri; aſide oculos in aliquo figere; fixos aut

aut intentos habere: alicujus conspectu delectari. 440.

Cona, miles, validus, fortis; viribus & animo præstans. 531. 533.

Conaln, graviter contra debitam reverentiam, urbanitatemque peccare. 484.

Concan, paleæ manipuli ad domum tegendam; tectum illi stramineum imponendum. 517.

Concùln, expirare, animam agere, exhalare; extremum spiritum reddere. 537.

Con, fidus amicus, & familiaris, qui illos faciat de omnibus certiores; & ad cujus domum, ubi id loci pervenerint, divertunt; & ipsius consilio omnia agunt. 489. 832.

Conn, intrare. *connn*, immittere. 503. 518. 519.

Coni, filius v. filia matris: in quo distinguitur a *votm*, qui patris est filius. *yall*, *yalln*, proles, procreare. *Conin*, parere. *Coniln*, gravidam efficere. *conintu*, privignus uxoris. *conilhue*, nidus v. locus ubi aves, gallinæ sua pariunt ova. *coni namun*. 501. 504. 535.

Conue, animal lactens: agnus. 363.

Concùll, herb. 410.

*Cocll, flos. 419.

Copahue, sulphur. 353. 423.

Copin, murices, tribuli, aculei, quos hostibus arcendis, offendendis huc illuc per

R r

viam

viam spargunt, disponunt. *copinn*, hos aculeos conficere. *copinlen*, infigi vel aculeum infixum esse. 531.

709. *Copin*, herb. 402.

Copün, pronus. Item. pronum aut plus quam dimidia corporis parte inclinata ex fluvio aquam haurire, aut instar canum, uti solent *Pehuanches*, bibere. 437.

Copüllca, puls, pulmentum. 477.

Coretun, damnum compensare; amissa recuperare, recipere; paria facere. 563.

Corú, jus, jusculum, condimentum. *corùn*; *corütun*, jusculum præparare. 475. 354.

Coyocho, napi, raparum radices.

710. *Cotür*, *cotr*, torridum. *cotrn*, torrere. 476.

Cobr, *covüd*, genus testudinis seu domiporta. 373. 377.

Coven, maicium tostum, torridum. 475.

Coüll, herb. 402.

Crecu, turdus, ficedula. 387.

Cruf, *crüf*, ventus, aura, aer, tempestas. *crüf vemgei*, Euro, vento velocior. 343. 558. 560. NB. Hic multæ voces redigendæ in meliorem ordinem.

Cuchi, *cuti*, pudenda mulieris. 451.

Cucu, ava, matris mater.

Cudall cudall, renes. 455.

Cudan, testes, testiculi. 451.

Cude, *cuye*, *cuse*, vetula, anus ūs. Vetulæ ægre ferunt vocari *cude* v. *cuye*. sed placet *cuse cuse plli*, decrepita.

NB. *Cuse* sumitur nonnunquam pro *cure*, nupta. *cuden*, *cusen*, mulierem senescere, consenescere *Cudepra*, vetula quæ nec peperit, nec habuit maritum. 495. 496. 514.

Cuden, sponsonibus certare; sponsonem facere; sponsonem aliquem lacessere; tantundem si vicerit spondere. 563.

Cudi, lapis supra quem frumentum, sal, &c. manu terunt, molunt. *num cudi*, lapis quem ambabus manibus tenentes, illique incumbentes molunt, terunt, tundunt. 520.

Cudi voro, spina dorsii. 454.

Cudua. pisc. 392.

711. *Cudun*, cubo, cubitum ire. *cudmn*, *cudln*, cum aliquo cubare, cubitare. 521.

Cuchen, *cuten*, maicium torridum. 475.

Cue, poma, mala terrestria torrida. *cuen*, illa torrere. 475.

Cuel, limes, confinium, terminus. 555.

Cuellcuellien, aliquid desiderare, requirere.

Cuicui, pons. *cuicui pagi*, tergum tecti. 430. 517.

Culben, runcatio. *culvenn*, *culbentun*, runco, erunco, abrunco. *culvenhue*, runci-na. 404.

Culūim, cuim, arena. 430.

Cuūul, cuyul, carbo. Cuyuln, carbonarium negotium exercere. 353.

Cuivi, olim, antiquitūs, quondam, apud priscos, quodam tempore. 540.

Culai, dudum. 540.

Culle, herb. 410.

Cullcull, buccina, tuba cornea. 562.

Culluūn, ventris fluxus, proluvies, dysfentheria. Culluūnn, ex dysfentheria languere. 535.

Cpon, mortuorum corpora, ad videndum quo quis veneno vel veneficii genere sit mortuus, aperire. 537.

712. *Creu, turdus.* 387.

Crin, errare, delinquere. Item. Fornicari. Cri domache, impudica mulier, lasciva, libidinosa, vulgatæ ac venalis pudicitia. 484. 489. 493.

Ctal, ktal, ignis. Ktaln, ktaltun, ignem accendere. Ktalhue, focus. Mivū ktalgeimi? quot uxores habes. 349. 354.

Ctūn, cūchūn, exprimere, premere, comprimere, constringere: undique premere. Item caricis vel paleæ manipulos ligare; ad domum tegendam constringere. 432. 517.

Culen, herb. 410.

Cullin, bona, divitiæ, opes, res familiaris,

ris, & quidquid quis pleno jure possidet. Item solvere, satisfacere, damnum præstare. 421.

Culme, inops ab amicis; nullo potentium præsidio munitus; orphanus, egenus. Item avarus. *Culme Hinca*, Hispanus avarus, item qui quæstu ducitur; lucrum & compendium quærit; omnia ad suum commodum & lucrum vertit, refert, revocat. Item factiosus. *Huinca culme*, Indus adhærens Hispanis. *culmen*, esse inopem, &c. 531. 483. 484. 487 488.

713. *Culpemn*, delirare, desipere. 535.

Culpeu, vulpes major. 373.

Cultunca, tympanum. 562.

Cum, ruber, rubens. *cumn*, rubere. 417.

Cuniln, commiseratione tangi; misericordia moveri. 486.

Cunùval, orbus, orbatus parentibus, pauper. 498.

Cuniun, periculum. 531. 533.

Cunascùn, torrere herbas. 536.

Cunarquen. 474.

Cunquen, chorea, quam Indi ab Hispanis quondam didicerunt. 561.

Cupln, leviter amburere. 354.

Cupd, immundus, sordidus, spurcus, fœdatus, inquinatus. *cupdn*, *cupùdclen*, esse immundum, &c. 515.

Cupiln, tondere, decurtare 458.

Cura, lapis, saxum, petra. *curantu*, saxetum. *curatun*, lapidibus aliquem petere, appetere; lapides in illum jacere, conjicere. *Curaca*, ità olim appellabantur Caciquiorum filii, qui honeste ab Hispanis educati, bonisque moribus instructi, suis præficerentur. 425. 426. 427.

Curari, coraliium. 469.

Curalge, pupilla. *curalge cutan*, albugo. 439.

Curam, ovum. *curamn*, ovum parere. 390. 391. 474.

Cure, uxor. *curetun*, uxorem ducere. 504. Qui ducit uxorem, obligatur solvere con sanguineis futuræ uxoris; & primo loco parentibus; deinde patris & avunculis; demum fratribus, quamvis non semper statim, nec una solutione, nec in eodem genere mercis; sed aliquando permutatione; alias dando frena, calcaria, vestes, equos & hos nonnunquam ephippiatos, phaleratosque; & hoc solutionis genus vocatur *quegutun*: alias solvunt vaccas, oves, boves; atque hæc solutio nominatur *mavütun*. Contractus autem, quando uterque & vir & fœmina consentit; appellatur *gapin*, *gapiln*, *gapi tun*. Quandoque parentes contractum faciunt; nonnunquam vir fœminam consentientem occulte ac Parentibus insciis abducit:

cit: vel parentes solum coacti dant confensum: nihilominus si pater absolute contradicat, obstet, repugnet; filia restituitur. 807.

Curencan, volutari. 367.

Curi, urtica. 412.

Curtisia, pileus, pileum. *entuge mi curtisia*, depone pileum. 466. 468.

Curù, nigrum. *curù Patiru*, P. Missionarius v. Religiosus Societatis JESU propter vestem nigram. *curù cahuin*, epulum funebre. *curùn*, nigrum esse. *curùtun*, *curùln*, colore nigro tingere, imbuere: veste nigra indui. 417 419.

Cutafn, *cuchafn*. 474. *cochayuyum* tostum.

714 *Cutan*, æger, ægrotus, languidus: dolor, commiseratio. *cutann*, in morbum incidere; morbo corripi, teneri, affici, confici, affligari, premi, opprimi; dolorem pati. *cutanien*, misericordia moveri; condolere; commiseratione tangi, 486. *cutanduamn*, angi, affligari, dolore affici; in luctu esse; lugere, contristari; discruciaci animi dolore: pœnitet, piget. *cutancaun*, defatigatio, molestia, damnum emergens, quod quis passus est vel ipse in persona propria, aut re sua; vel ipsa res sua e. g. famulus, equus, &c. 487. 525. 534.

Cutu, *cottu*, nævus, næviculus. 462.

Cuù, manus, brachium. 448.

Cubn, capere ex proprio vel alieno periculo documentum: fatigari, defatigari, lassari. 366.

Cubùn, res calida, seu calefacta ad ignem, ut aqua, vinum. *cubünclen*, caleferi. *cubünln*, calefacere. 428. 476.

Cubillcan, argillam coquere: incendere, inflammare ferrum, ut fiat ferrum candens & inflammatum. 567.

Cubüll, conchæ marinæ & quodcunque aliud marinum e. g. pisces, herbæ ut cochayuyum, luchium, &c. Item. omnis caro comestibilis. 393. 455.

Cubülluünn, titubare, hæsitare, loci & sermonis insolentia moveri, perturbari, ideoque dicere quid pro quo. 484.

*Cumu, terra humida. 430.

Cude, canna incensa, vel lignum ardens, aut titio incensus, quo tanquam lumine aut face illuminant. *cüdetun*, canna incensa illustrare; lumen præbere. 351.

715. *Cüdemallin*, nitedula, cicindela, noctiluca, lampyris. 388. 351. 429.

Cüdechue, lapides virides Indorum unio-nes, gemmæ, margaritæ; quibus pro commisso homicidio solvunt, satisfaciunt. 426.

Cüga, genus, progenies, stirps, familia, gens. Item cognomen, quod mutuantur

tur a volucris, quadrupedibus, serpentibus, piscibus, lapidibus, & quacunquē re alia animata, inanimata. Hæc cognomina plerumque imponit pater hoc modo: primo attendit ad nomen seu cognomen suæ *Cûgæ* seu familiæ ac stirpis. e. g. habet quis pro *cûga* cognomen *Hueque*, aries Chilenus; considerando igitur adjuncta, proprietates, &c. alium ex filiis vocat: *Lihueque*, aries albus; alium *curûhueque*, aries niger; alium *necûlhueque*, aries currens; alium *llauvûlemu*, umbra sylvestris; quia aries præsertim æstivo tempore delectatur umbra arborum &c. Alter pro *cûga* habet *pagi*, Leo. Ergo ex filiis appellat alium *Vûta pagi*, Leo magnus; alium *Loncôpagi*, caput leonis; alium *Huilipagi*, unguis leonis; alium *Huaiquipagi*, Leo hastatus; &c. Quando plura cognomina concurrunt; cognomen *cûgæ* solet poni ultimo loco; quamvis non semper; sed colligendum est ex adjunctis. Cognomina mulierum plerumque sunt ridicula, hinc illa manifestare erubescunt. Etiam suis Patribus Missionariis imponunt cognomen alicujus stirpis; eumque stirps illa inter suos cognatos numerat, & veluti suæ stirpi insertum. Mihi imposuerunt *Huaiquilafquen*. *Huaiqui*, lancea: est cognomen stirpis, & mihi datum quod sim procerioris staturæ. *lafquen*, mare; quia il-

lorum respectu sum ultramarinus. 496. 497.
513.

Cūgen, fordidae conditionis homo; e vulgi faece; terrae filius, abjectus, neglectus, inutilis. *cūgenn*, esse abjectum, inutilem. 498. 514.

Cūzon, tactu asperum, scabrum esse. 515.

Cūzercūn, refrigerare. 431.

Cūclun, mirifice conspectum alicujus desiderare; efferri studio videndi aliquid. 486.

Cūicai, perlucidum, pellucidum, perspicuum, diaphanum. 418.

Cūyen, luna, tempus. *acui ni cūyen*, jam venit ipse tempus; nunc tempus est, ut ipse. item. jam obiit; jam finitum est ipse vitæ tempus: venit suprema dies, hora ultima, finem vivendi fecit. 334. 542. 543.

Cūilu, res molesta, deformis, ingrata, displicens, inamoena. 515.

Cūimin, voces, gestus, actiones, curitationes, gesticationes *Machiorum* quando medicantur: & aut fingunt aut revera accidit eas (*machi* ordinarie sunt mulieres; *calcu* viri) a dæmone possideri. 536.

Cūimtun, cibo vel potu subvenire, succurrere; cibaria filiis, consanguineis, famulatu afferre; annona alios sublevare. 476.

Cūla, tria. 545. item canna. 402.

716. *Cùlumn*, dormientem, somniantem loqui, obambulare, &c. 437.

Cùlbu, anas minor. 384.

Cùlco, quasillus. 520.

Cùlla, sodalis, contubernalis. 514.

Cùllai, arbor, cujus cortice utuntur ad lavandum. *cùllaitun*, hujus arboris corticem ad lavandum adhibere. 400 432.

Cùllcan, immergere. 432.

Cùlle, *cùllen*, lacrymæ. *cùllenn*, lacrymas fundere. 458. 706.

Cùllin, collineare, dirigere, intendere, sagittam mittere. item. Veneficiis aliquem petere, appetere. 484. 420. 422.

Cùllman, lambere. 370.

Cùlpaitun, supplantare aliquem; pede supposito ad terram impellere, dejicere. 497. 532.

Cùlpo, *cùllpu*, turtur. 386.

Cùllumn, faciem lavare. 432.

Cùlmedun, luxatum esse. 534.

Cùlui, phaseolus. 408.

Cùme, bonus, probus, honestus, præclarus, salvus, incolumis, integer. *cùmen*, esse bonum. *cùmelcan*, benefacere; beneficia, officia in aliquem conferre; aliquem honorifice excipere; liberaliter habere, tractare; omnibus officiis prosequi. *cùmentun*, cibum sapere; esse suavem, jucundum; magnam ex eo voluptatem percipere;
cibi

cibi saporem gratissimum esse. 480.
482.

Cùmarca, pisc. 392

Cùmpall, capulus, manubrium. 564.

Cùmpem, stultus, fatuus, imprudens,
stolidus, insipiens, inutilis, vecors. 483.

717. *Cùnchan*, par cum alio facere; cum
pari componi; parem illi adjungere. 567.

Cùna, sectio, scissio, scissura. 534. 402.

Cùntùn, *cunten*, secundo flumine naviga-
re. 558.

Cùntan, *cùnchan*, jugum boum. *cùntala*.
364.

Cùnatun, prendere, prenfare, prehen-
dere, tenere; manum manu, digitis digitos
capere. 449.

Cùnal, rete. 395.

Cùnapan, aliquem ut adsit, veniat; vo-
care. Item. venire, præsto esse. *cùnapam*,
venite, adeste. 101. 452 453.

Cùne, gemellus, geminus. 501.

Cùni, pravus, distortus, pravis & cor-
ruptis moribus. 483.

Cuni, domus ex meris arborum ramis;
quas extruunt ad excipiendum P. Missiona-
rium; & ad sua comitia vel convivia cele-
branda. 517.

Cùntal, viscus. 568.

Cùnto, claudus. *cùnton*, claudicare. *cùn-
to*

to *malal*, seps, septum ex lignis transversis, quæ palis erectis sunt imposita. 413.

Cùpa. 56. 57. 453.

Cupan, venire. *cupaln*, afferre. 94. 366. 452 453.

Cùpl, tigna & trabes domus inter se commissa. *cùpln*, tignis & trabibus domum rudem informare. *cùplhue*, certum cunarum genus, in quibus mater prolem; ipsas autem cunas fasciæ beneficio ex capite post tergum pendentes portat. 517. 520.

Cùquirn, sonare, audiri, stridere. 421.

Cùtu. 290: 23.

Cùrun, soror uxoris. 504.

Cùunn, *cùumen*, pergere, prosequi, incepta persequi; inchoata peragere. 260.

* *Cùli*, hamus. *cùlin*, hamo piscari. 395.

718.

D.

Dafcan, clava, fuste contundere. 528.

Dahue, quinua. 407. 414.

Dahuell, fæx, sedimen, sedimentum, crassamen, crassamentum. 429.

Dalca, linter. 557.

Dallian, gloriari de rebus turpibus, inhonestis, obscœnis, flagitiosis. 490.

Dallquin, viam monstrare, docere.

Dallun, rumusculus, commentum, dolus, fraus. item, rumores ultro citroque deferre; rumusculos spargere. 483. 484.

Dam-

Damchun, *ramtun*, quærere, interrogare. 4. 526.

Damen, *damentun*, mœchari virum; matrimonii fidem violare; ad alienum torum impudice adrepere; adulterii flagitium admittere. 483. 490.

Dami, storea, teges. 520.

Damun, terram pala vel alio instrumento attollere, levare, in altum tollere. 567.

Dane, nidus. *danen*, *danetun*, nidificare, nidum facere, fingere, construere. 390.

Dafin, liberaliter aut commode aliquem habere, tractare: laute, magnifice, perhumaniter accipere, excipere; honorificentissime appellare. 518.

719. *Dapilln*, carduos terra condere, tegere, obruere. 413.

Daqueln, aliquid alicui injungere, mandare, commendare, committere; onus imponere; negotium aut Provinciam illi dare; curam illi delegare, demandare. 421. 526. 527.

Daùllu, cammarus. 393.

Dcon, *mcon*, 413. gluma.

Dchùn, indicare. *dchùhue*, index. 448. 449.

Dea, filia, confanguinea, virgo nubilis, viripotens, aut matura viro & nuptiis tempestiva,

peſtiva, cujus curam habet, ſulcepit, in fe recepit. 514.

Dechun, fores repagulis claudere, firmare, munire. item fulcire; ſuſtentaculum, fulturam apponere. 518.

Deſtun, hominem capere, tenere, apprehendere; manum illi injicere; in carcerem conjicere, mittere, ducere, condere. 528.

Degll, phaſeolus. 413.

Deùm, dulce, ſuave ad guſtum; guſtatu jucundum; gratiſſimi ſaporis cibus, ſapidus. 405.

Deuù, muſ. 373.

Deican, ſcarifico; cutem leviter incidere; ſcarificatio 536

Dencho, herus, dominus. 498. 518.

Dencholen, *rentolen*, imminere, ſupra caput eſſe: unum ſuper aliud conſiſtere. 452.

Denupran, ſpongioſum eſſe: in ſpongiæ morem aliquid turgere, intumeſcere. 413.

Deu, *deuma* 281. 287.

Deun, cum verbali idem eſt quod actum, peractum eſt: acta, finita res eſt: finis. *deui tēun*, tempus ſerendi, ſeminandi præterit. *deui ni mogen*, animam egit; fabulam vitæ peregit; diem ſuum obiit; vita functus eſt: at abſque verbali ſignificat contra-

trarium. *deui ta in quetaial*, tempus est arandi. 543.

Deuman, absolvere, conficere, finire. *deuentun*, pensum absolvi, peregi; numerum dierum complevi.

Deuman significat etiam consummare copulam carnalem. 532 567. 569.

Devùn, paulo plus; quod nonnihil excedit statum communem, vulgarem, usitatum, frequentem, quotidianum. item. auctarium, additamentum, supplementum, appendix. *devùn*, sic esse. 461. 551. 552. 554. 556.

Deluin, mons Ignivomus, flammivomus, item. Andes seu montium Chilensium series; ac longum perpetuumque horum montium sæpe æqualium dorsum. 351.

Dgoll, olla. 520.

Dga dgamilla, Divina Divine! ludus qui luditur hoc modo: Indus deligit, seligit, excogitat quam vult vocem; hujusque vocis primam duntaxat syllabam manifestat, ut inde totam vocem conjiciant. Sic autem exorditur: *dga dgai millainei ni quimal*: & mox dicit primam syllabam: illis qui errant respondet *quinsu*, illi qui assequitur *tute*. Licet autem illis qui conjectantur, interrogare, ubi locorum suæ vocis significatum degat, idque hac phrasi: *cheu mlei?* respondetque *huenu*, si in cælo; *lemu*, si in sylva;

sylva; *leuvu*, si in fluvio; *lafquen*, si in mari, &c. *cunen*, abesse, desiderari. 563.

720. *Dgu*, res, vox, sermo, negotium, circumstantia, novitas. 516. *dugun*, homines loqui; aves cantare; animantia quiritare, inanimata sonare. *dgu* v. *duzuien*, grunire, ogganire, obtrectare. *dugupen*, *dugunman*, intercedere, commendare, loqui in favorem. *duzuln*, loqui facere; pulsare campanas; canere fidibus; calamum, tibiam inflare; tuba canere, &c. *dgul*, *dgulu*, *dgulvoe*, venefici, vates, divini, harioli quos consultant de rebus perditis; quis damnum intulerit, mortem causerit? 514.

Dichon, filum inferere. item. ictus punctim infligere; punctim ferire, percutere, confodere, transverberare. 473 532.

Dige, seorsum, separatim. *digen*, *digelen*, remotum, separatum, disjunctum, dislitum esse. *digeln*, separare, sejungere, discernere, segregare, remove 482. 544.

Dihuen, socius, comes, commilito, collega, convictor, confervus, sodalis, contubernalis. *dihuenn*, comitari, esse focium, &c. 452.

dillu, fulcus. *dillun*, fulcare, lirare, fulcum imprimere 413.

Dimin, *dimitun*, aliquid percensere, percurrere. item. memoria aliquid repetere; in

memoriam revocare. 404.

Drũftun, *drũftun*, vindemiolam, &c. repetere; vindemiæ reliquias legere. 413.

Dille, cicada. 387.

Din, *ditun*, attingo, contingo, assequor, consequor: adipifcor, confequor, obtineo, nancifcor. 404.

Dicũmn, explorare, difcutere, experiri, delibare, guftare. 526. 527.

Di, manna. 347.

721. *DIOS*, vox Hispana accentu in ultima, latine DEUS, ubi NB. 1.) omnes voces, quæ non funt meræ Chilenfes vel Indo-Chilenfes; effe vel Linguæ Quichuæ feu Peruvianæ; vel Hispanicæ; quia hætenus cum his tantummodo nationibus habuerunt commercium: adeoque quod funt Hispanicæ, more Hispano pronuntiandas effe; ac idem eff de litteris *ch*, *ll*, *c*, &c. quæ ut apud Hispanos pronuciari debent, ut alibi dictum n. 1. & fequentibus. 2.) Indos Chilenfes non habere vocem, quæ teneat, comprehendatve totum fignificatum vocis *DEUS*. Habent quidem nomina aliarum caufarum univerfalium in uno vel altero genere; fed non caufæ univerfaliffimæ & in omni genere, & quidem caufæ folius & unicæ, præterea dicunt effe vel fuiffe meros homines; aut alia quædam feu animata

mata seu inanimata. E. g. *gen Huenu*, qui moderetur ac gubernet aërem, nubes, pluvias. *gen piru*, qui in vermes potestatem habeat: *gen co*, qui fontes conservet, &c. Vocant etiam *Pillan*, cui attribuunt majora & insolita. E. g. fulmina, tonitrua, Terræ motus, inundationes, &c. At vocem quæ omnino respondeat voci DEUS nullam habent, ideoque hac semper utendum erit. 498. 500. 584. 585. 651. 658.

Diuca, avis. 383.

Dllif, assulæ, schidia orum. *dllifn*, assulas colligere, conficere. 403.

Dmn, *rmn*, mergi, demergi, submergi. item. subfido, subfideo. 431.

Dqmn. 526. 527.

Dollcùn, nuces frangere, enucleare; legumina e putamine extrahere. 408.

Dto, *dcho*, 412. herba. *doi v. iod*. 756.

Domo, *domu*, fœmina, mulier. *domo cal*, bona lana. item. uxor. *tā ni domo tua*, hæc est mea uxor. 12. 504. 514.

Dclln, *dcùlln*, volutare; volvere se in aliam partem; in aliud latus. 452.

Duam. 56. 57.

Duam, intellectus, memoria, voluntas, consensus, cogitatio, propositum, negotium, necessitas. *duamn*, egeo, indigeo, opus est mihi. *duamtun*, recordari, meminisse. *duamclen*, sum. suspensus, anceps,

incertus, folicitus. item esse cogitabundum, meditabundum, consideratum, prudentem, circumspectum. 480. 482. 522.

Duilln, ruilln, quatio, batuo, misceo, permisceo, confundo. 476.

Dullin, apes. *misqui dullin*, mel apum. 388.

Dullàn, eligo, deligo, feligo. 532.

Dumin, obscuritas, tenebræ, caligo. *duminn, duminclen*, esse obscurum; noctem, caliginem offundere; obscuritatem afferre.

323 539.

Dupen, flagito, postulo, peto. item exactor oris. 526

*Demucan, in capite pulices & pediculos expiscari, ad necem quærere. 378.

Duque, palmus major, fere dodrans. 555.

Düllui, lumbricus. 376. 378.

722.

E.

E. 119. 124. 150.

Ea, adverbium confirmativum, & exhortativum, cum *pin* est concedo, affirmo, confirmo, consentio, admitto: postulatis annuo; precibus cedo; permitto. 482. item. æstimo. *capilaen*, me contemnis, despicias; jam tibi vilis sum. 286. 485 499. 660.

Echel, cibi reliquiæ, fragmenta. 475.

Echium, sternuo, sternuto, sternutatio; sternutamentum. 443.

Ecoll,

Ecoll, vestis. *eculln*, vestem conficere. 466.

Ecun, interpellare; silentium alicui imponere; aliquem mutum & elinguem reddere. item. obturbari, hærere. 526.

Edm, gingiva. 442.

Eu! interj. 293.

Eie, teye, ille. *eieu*, illuc. 19. 23.

Eimi, tu. 13. 14.

Eiun, *eiütun*, *eyutun*, queror, conqueror, lamentor: questus edere, ciere; querelas jacere, effundere; querimonias jactare. 487. 666.

Elcan, custodire, servare, conservare, abscondere, recondere, occultare, celare, abdere, tegere, condere, recondere. *elcapiuquen*, secretum servare, arcanum continere. *elcagechi*, clam, secreto, remotis arbitris, occulte, ex occulto, furtim, clanculum, abdite, obscure, latenter. 421. 460. 491.

723. *Egu*. 7. 22. 23.

Egn. 8. 21.

Eimu, vos duo. 15. 16. 25.

Eimn, vos plures. 17. 25.

Elgircùn, flecti, inflecti, plicari, complicari. 404.

Ella ela, malum, vitiosum, foedatum, corruptum, vitiis affectum. *ellan*, esse ma-

lum; infortunium, fatale malum incurrere. *ella hueni*, puer inutilis, parvæ expectationis. *ella dgu*, *ella que dgu*, miseria, ærumna, molestia, calamitas. *ella ellan*, mediocriter se habere; mediocritas: modice. *ella ellipse*; *ella avùpe veichi curam*, mediocriter coque ista ova, nec nimis mollia, nec nimis dura. 476. 478. 497. 550.

Ellomn, *elloan*, apparere; os suum ostendere; de fenestra prospicere. 440. 441.

Ellcùn, bona, res familiaris, hæreditas a majoribus relicta. 537. 538.

Eln, ponere, locare, collocare; aliquid alteri committere, mandare, injungere, commendare: fide ac præsidio alicujus uti. *eimi elaeimi vachi dgu*, tibi hanc rem commendo. item. rata portio, pro rata parte, pro rata portione. *inche quechu elan*; *eimi meli*, ego ponam quinque, tu quatuor. *elvaln*, alicui aliquid custodiendum, servandum, reddendum, relinquere; aliquid apud aliquem deponere. *elval*, depositum. *eldgun*, mandata, facienda relinquere, injungere, committere. item. *eln*, sepelio, humo, tumulo; humo corpus condere; sepulturæ mandare; terræ reddere; sepultura afficere; in sepulchrum inferre, humo injecta tegere. *eltun*, tumulus, sepulchrum. *puüllil*, idem. a *puüllin*, & hoc a *puüllli*, terra; quod quando aliquem sepeliunt; sandapi-

dapilæ terram injiciant. Solet autem sandapila esse linter vel una, vel duæ linteres, altera alteri superimposita; & in circuitu septum. Sandapilam Caciqiii alicujus primarii non humo condunt omnino; nec prorsus terra injecta contegunt; sed aliquatenus foris relinquunt; & equarum, quas in solatium defuncti occidunt, earumque carnes, adipem, intestina inter funus prosequentes dividunt, pelles ita super transversas perticas ad utrumque latus collocant; ut eminus visæ, equi vivi videantur. 526. 527. 532. 537. *elun*, diversari, divertio. item hospitium, diverforium 493 494. *ellihuen*, ventrem exonerare; recedere ad requisita naturæ; latrinam, foricas requiro. 458. *elmen*, consummare actum venereum. 496. *elpa*, genus, progenies, posteritas, stirps. 183. 526.

724. *Elun*, dare, præbere, largiri, donare, liberaliter erogare. *elupiuquen*, sua arcana, secreta manifestare, patefacere, detegere, aperire, prodere, edere, manifesta facere. *eludgun*, dare mandata alicui ad aliquem. item. mandata ferre, perferre, mandata exponere, referre; cum mandatis venire. *cûme nemel eluen*, monitum, admonitionem, consilium, sententiam vel quid ejusmodi me edoceas velim; in memoriam mihi revoca; aurem mihi vellas opto, per-

opto. 421. 443 444. 460. 490.

Em, ema 293. 662. 671.

Empadn, empalln, incurvari, esse incurvum, incurvatum. *empalcùn*. 452.

Empeln, tollutari gressu equi; equo tollitim incedere. item. equo succuffore, succuffatore vehi. 366.

Entifn, pedum digitis insistere. 452.

Encon, encopran, encolpran, econ, scandere, ascendere, conscendere, subire uno saltu. item. quadrupedis in modum sursum repere; in altum prorepere; scandere in subrestum & manuum & pedum beneficio, subsidio, auxilio. 452.

Entf, claudus; altero vel utroque pede captus, debilis. *entfn*, claudico 463.

Entin, fame deficere, perire; inedia cruciari; & cibi penuria confici, enecari. 476.

Entun, promo, depromo, expromo, produco, profero, educo, elicio, eruo: effodio; adimo, detraho, aufero, tollo, demo, extorqueo, evello, revello, refigo, extirpo, radicitus eruo, convello, exundo, furor, surripio, depeculor, expilo. item. pensum abolvere, peragere, conficere. *entun ni kdau*, peragenda peregi. *entumanum*, satisfactio. *entutun tani cullin*, pignus redemi; ex ære alieno emerfi; creditoribus satisfeci; debitum solvi. *entuln*, declaro,
ex-

explico, expono, explano, aperio, exprimo, edissero, interpretor: loco obscuro ac difficili lucem affero, adhibeo. 421. 422. 571.

725. *Enadtun*, leviter amburere. 354. 475.

Enum, calidus. *enumn*, caleo. *enumln*, calefacere, fovere. 352. 354. 424.

Eonn, *concùn*, tussire. 535.

Epe, *ape*, pene, fere, prope, propemodum. 286 404.

Epeu, fabula anilis, commentum. *epeun*, ejusmodi narrare. 526.

Epu, duo. *epunple*, utrobique. *epunma*, bini. *epun*, esse duos; habere duo. *epui ta ni piugue*, est versutus, vafer, versipellis; astu, fraudibus agere solitus. 483. 545. 550.

Eùn, *cùm*, *enumtun*, do, vendo, venundo, alieno, distraho, mancipio. 421.

Eucalihue, tristitia, mœror, mœstitia propter bonum absens. *eucalihuen*, mœrore, tristitia affici; dare animum mœrori propter dilecti absentiam. 586.

Etncùn, *etntun*, infirmum, ægrum, ægrotum, languidum queri, conqueri, lamentari; questus edere, ciere. 535.

Ehuin, fila decussato ligno convoluta. 472.

Etipu, stapes. 366.

726.

G.

Ga 295.

gacan, cochlea, antlia haurire aquam, fentinam. 557.

gadu, radices comestibiles. 476.

gagarcùn, ramos ab arbore cum strepitu divelli; ramum ex arbore cum fragore de truncari. 403.

gahuin, hortum custodire, bestias avesque ne noceant, damnum inferant, abigere, in fugam agere, fugare. 413.

gahuenn, oculis medicinam adhibere. 536.

gaican, cinere fricare, defricare, purgare. 432.

gaigain, hinnire, rudere. 366. 372.

gam, *gamn*. 204.

gamno, parvi, flocci. *gamno huentu*, homo inutilis, abjectus, neglectus. *gamnocullin*, res exigui momenti, valoris, pretii. *gamno quintun*, frustra quærere. *gamno elun*, prodigere, bona dissipare. *gamno pin*, verba inania fundere, nulla subiecta sententia. *ta ni gamno*; *ta ni pichi que gamno*, meæ reculæ, mea curta supellex. 201.

ganuhue, canistrum. 520.

727. *gancon*, *gancoln*, subjicio, subdo; in suam potestatem redigere; iudicio ac lite aliquid obtinere, evincere; aliquem ad munus infimi subfellii, minimique negotii abjicere, ablegare, amandare: ad Provinciæ late-

latebras relegare: in pistrinum aut angulum detrudere. 526.

gann, semino, sero: sementem facere; femina terræ spargere, mandare. 413.

gapin, *gapitun*, *gapiln*, uxorem more patriæ ducere; nubere more patriæ. *cure*, talis uxor præcipua. 713.

garcun, idem quod *gagarcun*. 726.

gavùln, *navùln*, ire visum fata, segetes. 413.

gaucu poni, Pleiades, vergiliæ. 333.

gaun, lavare, abluere rem in aqua volvendo revolvendo. *gaucùn*, manus lavare. 432.

gaütun, *naütun*, Clysterem subjicere, supponere: clysterio se purgare. 536.

gchan, *gchatun*, *gchaln*, *nchan*, minas jactare; poscere aliquem ad pugnam; appellare aliquem de prodicione, furto, mendacio, & provocare. 484.

gchiin, solum pavire, complanare, tundere. 567.

gdaln, importune aliquem urgere; importunis precibus obtundere, premere, vexare, oppugnare, occidere. 487.

gdüf, *ndüf*, serere maicium, granum Turcicum. *gdüfn*, fodere ligno acuto & in fossam femina projicere. 413.

gdin, tegere, operire, occludere, obturare. *gdihue*, operculum, obturamentum. 478.

gdif-

gdiscun, *nùdiscùn*, signis, nutibus clam clanculum vocare, arcessere. 490.

gdon, naporum, raporum, raparum caules. 409.

gdotun, haustum, potum quærere. 478.

728. *ge*, oculus, ocellus, lumina. *meli-ge*, conspicilla. *gemamll*, nodus arboris, igni. *ge cachal*, securis foramen. 439. 441. 568.

gbn, tegi, operiri, claudi, occludi, obdi, evanescere, e conspectu se proripere, ex oculis evolare. *gùf*, *gùfantù*, *nùfquen antù*, lux dubia, crepusculum nocturnum. *gùfquenn*, *nùfquenn*, *nùfqueni*, advesperascit, nox appetit, ingruit, adventat, imminet. *nùfquen mo*, ad vesperum, sub crepusculum, imminente jam nocte. *gbi rpu*, aditus est præclusus, obstructus, interclusus: nullus patet aditus; nullus exitus relictus est: aditu prohibemur; tenemur undique: omnes viarum aditus sunt obstructi. *gshuill-ûen*, lotii, urinæ detentio, suppressio. 494. 535. 539. 542. 543.

gben, *nùven*, pacem inter dissidentes constituere; discordias sedare; dissidentium animos placare; ad concordiam inducere; discordiarum incendium extinguere, restinguere. item. despumare, spumam detrahere, auferre. 476. 481.

gbon,

gbon, esse aqua, liquore imbutum 432.

gebun, corylus. item. nux avellana. 398.

gechi. 287. 433.

gechun, nitor, enitor, conor. item al-
vum exonerare 458.

gedin, supercilium. 439.

gedun, *geduntun*, radicitus evellere, erue-
re, convellere, excindere, extirpare. 413.

geicun, tremere, contremiscere. *geicù-
rehue*, machiorum curationibus suis prælu-
dentium, ac ludicris saltationibus se exer-
centium conventus; ubi una agit personam
infirmi; reliquæ autem omnes illas exercent
gesticulationes, &c. quas in suis curationibus
adhibere assolent. 483.

geumel, *neyumel*, aliquoties, nonnun-
quam, ex intervallo. 546.

729. *gen*, esse, stare, facere, tenere,
habere, nasci. *gemen*, *gemetun*, ire. *gepan*,
venire. *geln*, dare esse, &c. *getun*, ad eun-
dem statum redire, reviviscere, a mortuis
surgere, resurgere, ad vitam reverti, re-
migrare. *getui cuyen*, Novilunium, luna
nova. *getui cachu*, herbæ revirescunt. *crf*
getui, illico evanuit. *Patiru getui*, Religio-
sæ militiæ nomen dedit; in religionem est
ingressus; Religiosam vitam iniit, est am-
plexus. *getulai ptm?* nihilne superest tabaci?
inche getui vachi dgu, hoc ad me attinet,
per-

pertinet, spectat: hujus rei cura mihi delegata, demandata est. 496. 452. 414. 500. 527. 538.

gen, nom. Dominus, ad quem res spectat. *gen hucriu*, qui facinus aut maleficium commisit, scelus perpetravit, totaque ejus familia, consanguinei, affines, cognati, agnatique omnes. *gen ladcun*, *gen gumau*, scelere offensus & omnis ejusdem cognatio. 285. 503. 527.

geni, festinanter, celeriter, propere, præpropere. *geniu*, festino, propero, accelero: advolare, celeritatem adhibere. item. instare alicui, urgere aliquem. 540.

genmanien, expecto, opperior, præstolor. 540.

gicun, venam incidere, secare, sanguinem venis detrahere, minuere: sanguinem ex brachio, pede mittere. *gicuhue*, scalpellus, phlebotomum. 536.

gil. 415.

gilan, vadare, pedibus, equo amnem trajicere; vadum transire, superare. *gilaln*, vadum invenire; flumen vadofum esse. 431. *gilapan*, huc ex vadis evadere. *gilahue*, vadum. *pragilahue*, vadum superius, adverso flumine. *naugilahue*, vadum inferius, secundo flumine. 430. 433.

730. *gillan*, *nillan*, *gillacan*, emo, mercor,

cor, comparo, nundinor. *gillaun*, fide ac præsidio alicujus uti. *gillatun*, repetere, iterum petere. *gillatun*, *gillatucan*, superstitionis genus inter Indos Chilenfes frequens: Tabaci quippe exusto in concha folio, fumum per fistulam afflatu attrahentes, quotiescunque illum in os exceptum emittunt, inclamant nomen vel cognomen alicujus Herois vel celebris clarique ex suis majoribus viri, ac multa alia nomina ridicula & superstitiosa, addendo singulis *pom*. 811. 823. 421. 422.

gillan, confanguinitas, communio sanguinis, agnatio, cognatio, affinitas, affinitatis conjunctio. 501.

gillatun, quando vir male accipit, vexat, exagitat uxorem. 505.

gnibn, *gnifn*, naribus forbere, exforbere, absorbere. 443.

gingincun, vehementer spirare, respirare, spiritum ducere, halitum efflare. 460.

gintan, pecus, armentum herbas, sementem proterere, obterere, pefundare, conculcare 413.

gion, *gionn*, refercire, replere, infarcire, inculcare. 476.

giunn, intestina mundare, eluere, purgare, expurgare, detergere, nares emungere. 456.

giuln, ducere, ducem alicui se præbere. 493.

giun-

giuntun, exilio multare, in exilium mittere, exigere, eicere; nobilem virum relegare, proscribere, amandare, deportare.

529.

glam. monitum, admonitio, consilium, reprehensio, objurgatio. *glamn*, moneo, admoneo, commoneo, reprehendo, objurgo, increpo: aliquem officii commoneo; verbis aliquem castigare; male verbis accipere. *glam gei, cume glamgei vachi Patiru*: hic Pater optime concionatur; salutis æternæ viam populo ostendit; consiliis salutaribus concionem instruit; salutis æternæ incuriam tragice lamentatur; novissimorum memoriam in auditorum animis defigit; mortis improvisæ metu peccatores a vitiis deterret; extremi iudicii angustias in memoriam revocat; pœnas Inferni æternas cum voluptatis brevitate componit. *glam schuelai mapu mo*, non reperitur nunc inter Indos, qui bene monere; qui dare consilium sciat. *glamuge*, ne indigeas monitore ipse tibi monitor sis. 480. 481. 482. 497. 526. 527.

731. *gln*, convenire, confluere, concurrere. *glmn*, congregare. 390. 391.

glgi, delumbis, elumbis, delumbatus. 463.

glcn, punctim ferire, percutere. 532.

glir-

glircùn, lapide molere, terere, tundere.
521.

glorn, maicio folia detrahare; illud foliis nudare, exuere, spoliare. *glor cùyen*, Martius. 542.

globn, calco, conculco, pedibus obtero, protero, premo. 532.

gladcùn, *glladcùn*, opprimo. 532.

glliu, nucleus pineus. *gllihue*, nux pinea. 398. 405.

gllon, manu attingere, scrutari, examinare. 398. 449.

glludcùn, manu premere, comprimere, constringere, arcere. 449.

gllùn, flecti, inflecti. 404.

glùn, manibus atterere, refricare. 432.

gùman, planctus, plangor, ejulatus, ploratus, ululatus. item. plangere, lamentari. *gùman gei vachi dgu*, res sanguineis lacrymis deploranda. 440. 441. 448.

gnan, immaturum obire, immatura morte præripi. *gnamn*, perdere, corrumpere. 421.

gncun, frico, defrico, refrico 432.

gnel, signum, vexillum, insigne, indicium, argumentum, significatio, specimen. *gneln*, annunciare, docere, instruere. 531. 572. 575.

gnen, astus, calliditas, sagacitas, astutia, verfutia, strategema. item. fraus, dolus,

fallacia, fraudatio, circumventio, præstigiæ: nam sumitur & in bonam & in malam partem. *gnen, gnecan*, gubernare, administrare, instruere, docere, cavere, circumspicere, caute agere. 480. 481. 483.

732. *gnentun*, imparatum excipere, incautum occupare; insidias struere. *gnencan*, decipio, fallo, deludo: imponere alicui, verba facere: in errorem, fraudem illicere, deducere, inducere, impellere; circumvenire aliquem; astu capere. *gnetun*, experi, gustare, examinare. *gneitun*, discere, addiscere. *gneun*, decipere. *gneknon*, machinatione uti; machinamentum adhibere; astu aliquid petere; insidias moliri, struere; machinari necem. 476. 484. 572.

gnùfn, gnùftun, sub axilla abscondere, portare. 449.

gnifn, ginican, gestire, gesticulari. 452.

gnof, ruga. gnofn, in rugas contrahi: corrugari; rugosum esse. 462.

gno, ventriculus. 389.

gnomn. 536. clystere ventrem purgare.

gnùn, gùnùn, fames, fame laborare, esurire. 476.

goigoin, murmur, admurmuratio: murmur audiri. 561.

goiman, goipun, titubare, hæsitare; perinconsiderantiam verba commutare; ambigua

gua verbi significatione decipi; defectum, mendum incurrere, admittere. *goimaln*, *goipuln*, turbare, obturbare, perturbare. 484.

goicùn, oblivisci. *gnoiürumen*, de potestate mentis abire; furore corripì. 487.

gpin, in aliquam rem incumbere; rem instaurare, reficere, reparare, notare, observare. 481.

gpemn, veneficio alicui loquelam adimere. 487.

gcùm, loquelam amittere vel nimio somno, vel alicujus affectus violentia 487.

733. *gren*, *gùren*, texo, contexo. *grehue*, textrina, jugum, &c. 449. 481.

greucùn, cubitis inniti, item, spem suam in aliquo ponere, reponere, figere, collocare, constituere; repositam, collocatam habere. 449.

grinn, *gromn*, farcio, infarcio, refercio. 413. 456.

grù, vulpes. 373.

gtan, gramen, sagmen. *gtantun*, gramen, herbasque evellere, colligere pro lecto sternendo: sternere lectum. *gtantu*, lectus, lectulus, stratum. 412. 520.

gtain, ligna minutim frangere. 403.

gtarn, *gtarcùn*, apprehendere, manu tenere veluti luxata membra compositurus. 536.

*gtun, arripio, corripio, apprehendo: unguibus, unco tenere. item. suffoco, elido, strangulo, spiritum intercludo. 528.

gtiscùn, strepitus arborum; fragor lignorum. 403. item. illum caufare. 403.

gtidn, pediculos utroque pollice, ungue interficere, perimere, necare. 449.

gton, tæniola, vitta. 458.

gtù, gibber, gibberosus, gibbo deformatis 462.

gtunn, *gcurùn*, strideo, strido. 487.

gcun, amitti. *gcumn*, amittere. 421.

734. *gullchenmaihue*, campi Elyfii; seu locus quo post obitum mortuorum animas migrare existimant, nempe occidentem versus, ubi sol occumbit in Infula *Mocha*. 538.

gullantù, occidente sole. 539.

gullæ, occidens. *gullhue*, *gullque crùf*, ventus occidentalis. 554.

gpun, flecto, inflecto, plico, complico. 404.

gcùn, mulgere. 432.

grun, *gdun*, subigere, mollire.

735.

H.

Huaca, vacca. 364

Huachi, tendicula, decipulum, decipula: machina irretiendis aviculis aut bestiis capiendis comparata. *huachin*, tendicula fallere. 531.

Hua-

Huada, cucurbita. *huadahue*, locus ubi crescunt, abundant. *huadahuelafquen*, Baldivia. *huadalahun*, flos. 409. 415.

huadcan, ferveo, effervesco. 476.

Huaglen, *huagln*, stella, astrum. 320.

736. *Huachif*, flexus viæ. *huachifn*, circuire. *huachiftun*, redire, regredi, reverti. *huaiduf*, idem. 493.

Huachin, ora, fimbria, limbus. 466.

Huaihuen, ventus meridionalis *huaihuenn*, Austrum, Notum spirare, flare, aspirare. *caruhuaihuen*, Ventus meridionalis ad Occidentem: *curuhuaihuen*, ad Orientem inclinans. 558.

Huaiqui, lancea. *huaiquitun*, lancea percutere, confodere. 531. 532. 533.

Huaiun, lentis, spina, vepres. 401.

Huala, anas minor. 384.

Hualhualun, strepitus aquæ, intestinorum, &c. item. gargarizatio, gargarizatus, gargarizo.

Huall, in orbem, in gyrum. *hualln*, circumago. *huallman*, sepio, vallo, cingo, circumdo, oblideo: corona claudere, tenere undique. 493. 532.

Hualtata, equorum pabulum. 410.

Hualon, animalia præliari. 532.

Hualug, autumnus: tempus quo fructus colliguntur. 539.

Hualun, nasci, oriri nuces, femina. 405.

737. *Huanpen*, *huanpelen*, vigilare, expergisci, somno solvi, experrectum esse. 532.

Huampu, linter, navis, navigium. *huamputun*, navigare; navem, lintrem construere. 431. 557.

Huanque, struthio. 385.

Huancùn, latrare. 370.

Huapi, collis. 429.

Huaquen, multorum vociferatio, voces inconditæ; clamor. *huaquenn*, illa audiri. 563.

Huaiquin, pellis ad dormiendum. 520.

Huaranca, mille. 545.

Huarùn, vociferari, quiritare, ejulare. 532.

Huauium, sanguinis e naribus fluxus, fluxio. item. sanguinem e naribus profluere. 535.

Huaùl, *huaùlhuaùl*, guttur. 445.

Huaùn, aquam e tecto stillare; tectum perforatum esse. 518.

Huabùn, dens columellaris, caninus. 372.

Huata, alvus, venter. 456.

Hue, novus, recens. *hue ecull*, vestis nova. *hue gei vachi ilon*, est caro recens. *hue che*, juvenis. *hue domo che*, adolescentula, puella. *hue ula*, nuper, nuperrime. *hue acui*, venit nunc primum, jam jam. *huelihuen*, mul-

multo mane; valde mane; ante primam lucem. *hueln*, *huelcan*, renovare. 89. 202. 287.

738. *Huechun*, mucro, cuspis, extremum, finis, exitus, calx, culmen, vertex cacumen. item. ad extremum culmen, &c. pertingere. *huechuntun*, finire. 360. 492. 549. 580. •

Huecu, avunculus. matris frater. 501.

Huecubu, causa immediata omnium morborum tam hominis, quam animantium. item. veneficium unde morbi generentur, illudque solet esse vel scrupulus, vel frustulum ligni aut dentis, vel ossis, vel quid hujusmodi: nam machii aliquid ejusmodi vel in ore, vel inter digitos aut alibi abscondunt; dumque partem corporis dolore affectam sugunt, lambunt; illa frustula ostendunt; ut persuadeant morbum cessaturum eoquod veneficium sugendo, lambendo extraxerint. *Huecubu* dicuntur etiam monstra & res novæ ac inauditæ quæ metum atque terrorem incutiunt. 392. 538.

Hueda, *huera*, malum. *huedan*, *hueran*, obsolescere, marcessere, obscurari, deteri. *hueraln*, obscuro, decoloro, deterius aliquid facio. *hueracan*, aliquem injuriose & indigne tractare, vexare, exagitare. *hueralen*, non recte valere; valetudine incommoda, tenui, infirma uti. *huera mogen*, te-

nui victu aut tristi mendicitate vitam trahere, exigere, producere, tolerare. *huera conin*, abortum facere; foetum immaturum edere. 467. 483. 484. 485. 537.

Huedhued, amens, demens, infanus; qui de potestate mentis abiit, desipit, insanit, debachatur.

Huedan, edere, bibere ad satietatem. *huedai*, est distentus & madens. 476. 477.

739. *Huefcùnaton*, munus alicui deferre, offerre; donare, largiri: dona dare; donis aliquem afficere, at NB. in malum finem, tunc Danaos vel dona ferentes 490.

Huedque, restis, funis ex intortis equorum crinibus. 366.

Huedon, caput lapide aut virga percutere, contundere. 532.

Huegan, ventorum vim remittere; cœli faciem torvam & procellosam in serenam & tranquillam abire. 559.

Huegor, dentibus carens, spoliatus. *huegorn*, *huegornclen*, dentibus carere. 462.

Huebn, transfossus, trajectus, transfixus, transverberatus esse. item. signum, indicium, vestigium apparere. 532.

Huehuin, fulmen: fulmina decidere. *huehui pillan*, Jupiter mittit, jacet, jaculatur fulmina: Vulcanus fulmina cudit. 345. 348.

Hueico, cœnum, limus. 428. 430.

Huei-

Hueicon, potus tenuis ex maicio, grano Turcico confectus. 477.

Hueichan, dimico, prælior; collato pelle pugnare; summis utrinque viribus desertare; impetum in hostem facere; cum hoste manus conferere; armis, acie decernere. 532

Huecharn, *huecharcùn*, apertum, reclusum esse; patere. 413.

Hueigon, uvæ acinos exsolvere; spicarum grana excludere, extere. 413.

Hueiñ, *hucielñ*, no, nato. *lefhucielñ*. 431.

Hueiun, effluere, fundi, effundi, diffundi, dissipari, dispergi. 478.

Hueibùn, siccum, subsiccum. 432.

Hueiù, *hueie*, præpostera libido, sodomia. *huciuñ*, *hucietun*. 485.

740. *Huele*, inversum, præpostere collocatum. *huele dugun*, ad ineptias abire; quæ ad rem non pertinent; aliena loqui, afferre a re proposita. *huele cùù*, manus sinistra. *huele peuma*, Fortunæ adversitas. *huelen*, contra accidit atque opinabar: fortuna mihi adversatur; dura & contraria mihi est; fortuna utor adversa & iniqua; consiliis meis fortuna obstat, conatus meos eludit, jactor adversis fortunæ fluctibus. 203.

Huelgirn, ossa luxari. 534.

Huelte, diversus, dissimilis, longe alius.

huelten, 549.

Huelu, at, sed, verum. item. mutare. *huelu pran*, funalem equum ducere, infilire; equum mutare. item. præpostere aliquid facere; contra atque oportet facere. *huelu dugun*, contraria aut diversa loqui. *huelu duguquilm*i, non commutes quæ tibi sunt dicta. *huelun*, mutari. *hueluln*, permutare: non dignoscere, non agnoscere. *hueluntun*, *hueluntun*, commuto, permuto. 209 297. 366. 411. 493. 532. 533.

Huell, impar numerus. *huellque*, *huellntu*, quidam, aliqui. *huellhuell*, altera vice sic, altera contra, aliter, alternatim, jam sic jam aliter, alternis vicibus; alteruter, item. semper aliquid interjiciendo, interponendo, interstinguendo. 545. 546. 556.

741. *Huellin*, vacuitas, vacuum, esse inane. *huellin gelai*, an datur locus pro me. *huelliln*, *huellintun*, *huellitun*, evacuatio, depleo, exhaurio, vacuum facio. *huellituncun*, expedire viam; ut decedant, abscedant, recedant procurare, efficere. 343. 478. 479. 519.

Huellon, germen, stolo, caulis, scapus. 403.

Huemalltæn, adolescentula, puella. *huemalltæn entun*, virginitatem, virginalem integritatem vitare, corrumpere, auferre. 206. 490. 495.

Hue-

Huema, primus, prior. *huema conilu*, primipara. *huema bün huema bn*, primitiæ, primi fructus. *huemaln*, primus aggredior; ego incipio, initium pono, inchoo: a me res initium duxit; exordium sumplit. 295. 516. 549.

Huemun, sequi, subsequi. 544.

Huentu, *huenchu*, *huentu*, Vir, mas. 12. item. animosus, alacer, fervidus, audens, impiger, impavidus. item. jactabundus, gloriose loquax; rerum a se gestarum buccinator egregius, ventosus prædicator. *huentun*, esse animosum, &c. *huentuln*, animos alicui addere, facere; animum dare, adjicere: hominem in spem erigere; spem ejus alere, excitare, oratione sua confirmare; languentem excitare; timidum roborare; jacentem erigere. 480. 532.

Huente, supra, super. *huenten*, *huenchen*, stare supra: obedientiæ se subtrahere, elabi, evadere, effugere, erumpere, evolare: ex alicujus manibus se proripere. *huenteln*, superponere. 532. 288.

742. *Huenu*, supra. item Cælum, Cælum, Cæli, item aër. *huenun*, stare supra. *huenuntun*, attollere, sublevare, tollere. *huenuln*, in altum attollere; supra collocare. 290. item laudo, laudibus extollere, efferre, in cælum ferre, exaltare. 310. 555.

Hue-

Huenu, magister. 565. 290: 20.

Huenùs, *hueni*, amicus, familiaris. *huenùsun*, amicitia, benevolentia. item. amicitiam cum aliquo contrahere, inire, instituire. *huenùihuen*, familiaritas inter duos. 480. 481. 514.

Huenamcùn, desiderium rem amatam videndi 486.

Huenen, furari. 484.

Hueni, puer, famulus, a servitio. item. applicatur senibus: sic filii de patre dicunt *ta ni vùcha hueni*. item. amicus. *huenium*, sum amicus v. hic *huenùs*. 495. 497.

Huenimn, pecus agere. 364.

Huepll, arcus. item. iris. 348. 531.

Hueque, aries Chilenus. *huegae pilun*, plantago. 410. 363.

Huera v. *hueda*. 738.

Huerin, crimen, delictum, peccatum, noxa, erratum, culpa, scelus, flagitium, maleficium. item. peccare, delinquere, facinus committere, &c.

Huerinien, reatus; pœna, multa: multam dictam irrogatam esse. *hueritun*, aliquem exacerbare, offendere. item. subirasci. *huerinpen*, fastidire aliquem, aspernari, despicere, contemnere. 421. 483. 484. 487.

743. *Huerilcan*, peccatum, peccare, offendere, fastidire. 483. 484.

Huer-

Huerquen, nuncius, tabellarius. 498.

Huercùn, nuntium, mandatum, donum
mittere *huercùn*, id. 499.

Huetafcùn, alapam, colaphum impingere, infringere, infligere: os alicujus depalmare; palmis faciem percutere, genas verberare. 532.

Huetod, foramen, apertura. *huetodn*, *huetodtcun*, perfodere, perforare. 413 567.

Hueton, aliquid frangere, confringere, infringere. item. frangi, &c. 567.

Hueun, in ludo, sponfione vincere. item. quærere, sciscitari, edoceri de aliqua re. *hueubin ta ni hueneeteu*, jam investigavi, indagavi, subodoror quis furtum mihi intulerit. 526 564.

Hueullu, pala. 568.

Hueupin, Comitia generalia. 531. 675.

Huichan, *huitan*, *huichatun*, lego, colligo, carpo, decerpo, percipio, intercipio, capio. item. Auspex qui baptizatum suscipit; susceptor, qui infantem tenet dum lustrali aqua abluitur. *huitantun*, domo, loco aliquem extrahere. *huichauln*, equum, jumentum, &c alicubi alligatum, alibi alligare. 366. 449. 505. 518. 528.

Huichob, inhabilis ad generandum; impotens. 514.

Huichùlln, torrentis instar fluere: sudor fluit undique rivis; sanguine perpluens. 478.

744. *Huichun*, seorsum, separatim. *huichuntun*, feligo, sepono. 544.

Huidù, fictilia vasa; urceolus, fidelia, &c. *huidùn*, illa conficere. *huidùvoe*, vascularius, figulus. 567.

Huidn, *huidhuidn*, guttatim, plus quam guttatim decidere, cadere. 478.

Huidpùn, effundere dispergere. 478.

Huif, recta, directe, directo, recte; porticus, ordo, series; continuus & longus parietis tractus. *huifn*, ordine stare, duci, procedere. item. rem alteri vel ad alteram aptare; ad præscriptum agere; pacta servare, exequi; exigere disciplinam; æquitatis amantem esse; ad legem & regulam res componere; cogitationes omnes, opera & verba omnia ad DEUM intendere, dirigere; res domesticas recte disponere, constituere. *huivi dgu*, *huivi ta ni duam*: recte procellit negotium; peracta res est; quod volebam obtinui, teneo, sum affectus. *huifdngun*, dicere quod ad rem pertinet; ita loqui, ut nihil magis ad rem accommodatum; nihil magis apposite; nihil magis in loco dici possit. 492. 493. 526. 554.

Huifcàn, mendico, emendico; victum ostiatim quærere, cogere, corrogare; precario victitare; precarium spiritum tristi mendicitate producere. 476.

Huigdñ, traho, raptò, serpo, prorepto,
sol-

lum verro. 528.

Huihuen, sibilus, sibilum. *huihuenn*, filo. 443.

Huiuùn, sitire; sitim pati; siti pœne enim esse. *huiuù*, *Biobio* fluvius Chilenſis æcipuus ac celeberrimus. 478.

Huilal, corbis. 520.

Huilan, luto aliquid linire, contegere, lutare. 517.

Huiladcùn, ad ſolum, parietem *v.* parieto ſolo aliquid allidere, illidere. item. libeſuperiori contradicere, adverſari. 487.

Huilefcùn, curtatus, diminutus. *huilef*, ninutio aciei in cultro, enſe, orificio. *ilefn*, aciem gladii, vaſis labrum diminui, rtari. 521.

745. *Huillhua*, poples. 451.

Huilpadn *v.* *huilan*, delutare. 517.

Huilpan, filum calculis inferere; filo calulorum, margaritarum lineam ducere. item. ea margaritarum, &c. 473.

Huili, unguis, unguiculus. *huili por*, unis ſordes. 458.

Huilquern, ore hiare. 443.

Huilquen, fila mellis, ſacchari liquidi e decocti. *huilquenn*, illa fila formari 476.

Huilqui, ficedula. 386.

Huillhuill, carnis ſaltæ vel non ſaltæ fru-
huillhuilln, illa efficere. item. aliquid diſcer-

discerpo, lacero, dilacero: laniare, dilaniare. 423. 467.

Huilli, septum arundineum intra domum, ubi frumentum, fructus, &c. adfervant. 517.

Huillmen, garrulus, loquaculus, loquax, dicax, blatero, rabula, Architæ crepitaculum. 483.

Huillin, lutra. 377.

Huilon, *huilolen*, intus intra tubum, tubulum, cutim esse. 431.

Huillün, vesica, urina, lotium, meje-re; urinam facere, reddere, mittere, fundare: reddere lotium. *acui huillün*, adest tempus tingendi; imbuendi colore lanam; scilicet ver. 458.

Huilteu, parvulus, pufio. item. puer in-quietus, levis, turbulentus. 495.

Huillüfcùn, fulgurare, coruscare; crebris micat ignibus æther. 345.

746. *Huillù*, *huilù*, Regni Chilensis pars Australis quam vocant *Huillù mapu*: & incolæ vocantur *Huillüche*, *Huiliche*, ubi NB. quod Regni Chilensis pars quæ trans *Biobio* in longum versus Austrum protenditur; dividatur in *Picumapu*, quod est magis septentrionale & dicto *Biobio* vicinum: & *Huillù mapu*, quod est magis Australe, & *Picumapu* versus septentrionem confine. Quænam

um vero sint utriusque & *Picu mapu* & *uillu mapu* vera confinia; sub Judice lis. Alii aiunt *Huillù mapu* primum incipere trans fluvium *Tolten*, & quod est citra um usque ad *Biobio* esse *Picu mapu*: alii intra pro limite volunt flumen *Quepe* in territorio *Boroa*: alii amnem *Rgaico* in *Lucura*: alii demum fluvium *Colpi in Pù-*
1. 492.

Huim, solitus, assuetus, domesticus, milenique natura: cicur, domesticum animal. *Huimn*, assuesco, confuesco, infuesco: re se in consuetudinem. *huimtun*, manfacio: feras cicurare; mansuetas reddere: manus affuefacere. *huimtulabin vachu*, huus loci natura cum mea non conuenit; cælum hoc grave mihi est, & incommodum; quæcunque hic video, ingrata mihi sunt:)(: at ego bene me habeo; iudeque hic habito: cælum hoc & gentis ius cum ingenio meo bene conuenit.
. 492. 493. 494.

47. *Huimll*, virgula, pertica. *huimlln*, *nilltun*, virgulas, perticas colligere; vis perticisque aliquid obstruere.

huinan, *huinalen*, tensum, extensum esse.
152.

huinamn, veho, adveho, inveho, adveho, importo: merces ultro citroque ve-

U u

ctare.

ctare. *huinamtun*, alio migrare, commigrare: sedem aut domicilium mutare. 404. 452.

Huinca, Hispanus. Item Herus, Dominus. 498. 500.

Huincha, tæniola, vitta, crinales fasciolæ. 466. 469.

748. *Huincul*, collis perpetuus, clivus. Item, contusio, tumor ex contusione, tuber. 360. 534.

Huincùn; furari; pecora, armentum, jumenta furriperere; furto auferre. 484,

Huincùltinn, tergum igni, foco obverte-re. 354.

Huinoln, *huinuln*, quadrupedis in modum ambulare: esse ætatis puerilis; in infantia. *vemgebui*, *inche huinoltubun*, puer eram cum hæc fierent: nondum ad rationis usum perveneram. Sumitur etiam in malam partem. 452. 496. 497.

Huinu, culter. 453. 520. 522.

Huinùlin, fila educere, extrahere, retexere: retexta fila, seu linamentum saniei ebibendæ, sugendæ. 473.

749. *Huinàn*, *huinùtun*, *huinùtucan*, se tendere, extendere. 452.

Huipdn, *huipdclen*, ordinatim alium post alium, aut retro, post tergum, a tergo alterius stare, consistere, ambulare. 555.

Huir-

Huircuru, rumpere, scindere, discindere, deterere. 467.

Huiran, scindere, findere. 567.

Huirarcùn, strideo. 487.

Huirca, macula, lentigo. *huircan cahue-*
ti, equus stella in fronte clarus, insignis.
9. 365.

Huirin, pingo, depingo, delineo, lineas
ico. *huifin can*, cantharus pictus. *huirin*
rcun, vestis stragula virgata, variata, po-
mita. *huiriun*, faciem coloribus pingere.
m. Signo sanctæ Crucis se munire; sig-
m crucis dextræ pollice in fronte, ore &
stomacho formare. 466. 469. 751.

Huirun, pellem alicui detrahere; exco-
re pecus. 363.

Huitan, *huichan*, trahere, adducere, con-
here. *huitahue*, fibula. *huita huita*; *hu-*
a huichan, palpitare, palpitatio vehe-
ns. 469. 528. 535.

Huitafcùn, *huirafcùn*, *huirafcun*. V. *hue-*
cùn. 743.

Huitdn, *huigdn*, traho, rapto. 528.

Huitern, rem plenam rumpi; vesicam,
478.

Huitu, cochlear, cochleare. 520.

Huitorcùn, vehementius aliquid appetere.
535.

Huitucan, funda lapidem excutere, jace-
mittere. *huituhue*, *huitucurahue*. funda.

750. *Huitun*, fluvius, fluxio, profluens, alveus. item. fluvere, profluere, effundere. 429.

Huivùln, scutica, baculo percutere; scuticæ ictus. 528.

Huivolen, collis perpetuus exiguis montibus interruptus. 492.

Huiwùn, litis. 477. 479.

751. I. Y.

I, *Y*. 53. 54. 73. 81.

Iag, arb. 400.

Iael, *ial*, cibus, esca, daps, prandium, cœna, jentaculum, merenda, antecœnium, pomeridiana gustatio, victus. 475.

Yahuilma, plittacus. 383.

yavùn, furere, irasci, insanire more machiorum aut Venefici. 484.

Ialalcùn, strepitus rei quæ decidit aut alte cadit, 529.

Yali, musca. 388.

Yaima, incile, aquæ derivatio. *yaiman*, aquam derivare. 413. 429.

Yall, proles, seu quidquid mas aut masculus rationalis vel irrationalis gignit, generat, procreat.

Yalln, gignere. *yallquechi cahuellu*, *buficu*, equus, alinus, admiffarius. 365. 372. 496.

752 *Yamn*, timeo, metuo, formido, terrear;

or; magno metu afficior; gravis sollicitu-
instat; vehemens impendentis mali, ca-
s horror me occupat; genua mihi labant,
ens vacillat, totusque torpidus ac pene e-
guis efficior. *iamln*, metum, terrorem ali-
i injicere, incutere, afferre. 487.

yana, *yanacona*, famulus, servus. 498.

yanchin, *tanchin*, horrore, rigore concu-
febri corripit. 534.

yapau, mantica, crumena, 520.

yapen, *yapepullin*, tripudiare. ad v. extra
merum saltare; choros exercere, agitare.
m. plaudere alicui, applaudere, plausum
re, tribuere: uti solent præsertim illis qui
n fortiter contra hostem gesserunt, aut
id facinus egregium ediderunt: item.
oties victoriam reportant, aut se ad pu-
andum accingunt: nam tunc cantantes
æsdam cantiunculas, quæ res a suis He-
bus gestas sine arte aut numero conti-
nit; una omnes solum fortiter ac crebris
ibus calcant pulfantque. 561. 564.

Yab, *yaf*, *yav*, res ab aliis separata. *yavn*,
elen, stare seorsum, separatim; separa-
r esse. *yaventun*, rejicere, repudiare:
puo, aspernor, fastidio. 544. 550.

Yarquen, noctua, nicticorax. 382.

Yatehue, pisc. 392.

Yavu, fortis, validus, valens, robustus,
ertofus. *yavun*, robore corporis & fir-
mitate

mitate præstare : corporis viribus præcellere; prævalidum esse. *yavùtun*, refici, recreari, vires recuperare. *yavùln*, animos alicui addere, facere; animum dare, adjicere; consolari aliquem; consolationem alicui adhibere; solatium præbere, afferre, præstare; dolorem verbis levare, mitigare, lenire, abstergere. item. spe erigi; confido, spero, spem colloco. 480. 481. 482. 532.

Ivl, mala, poma terrestria. *ivoln*, *ivùln*, illa terra condere, tegere, obruere. 409 413.

753. *Ivùm*, quædam parvæ quadrupedes bestię. *ivùm consi*, partus animalis. item. monstrum. *Ivùmche*, homo-bestia. Fama est inter Indos; veneficos suos in quadam specu nutrire hominum genus, quibus adhuc latentibus oculos, os, anumque consuunt, ita ut crescentes in aliam figuram speciemque degenerent; atque hos esse ipsorum Consiliarios ac Consultores, quorum consilium in suis antris, quæ *renu* vocantur, convenientes exquirant. 824. 374 500.

Ibùn, cresco, tumesco, intumescō, turgesco. 496.

Ifcùn, rado, radula deterere. 475. 476.

Ica. 8. 343.

Icol, cete, coetus, balena, pilatrix. 392.

Icùlla, *iquella*, vestis Indarum. 469.

Ida, cos. *Idan*, gladium, cultrum acuerere;

; aciem ad cotem ducere. 520. 521.

Idm, avic. 387.

Yecu, corvus. 381.

Yecumen, 231. incipio 527.

Yehuen, pudor, verecundia. Item. verecundia impediri, pudore teneri, præ pudore non audere. Item. pudenda, verenda, obscœna. *yehuelcan*, ignominia aliquem afferre, ignominiam illi inferre. *genoyehuen*, æque pudore, verecundia. *genoyehuei*, nihil pudet; nescit erubescere, depuduit, didicit pudorem; perfricuit frontem; purorem abjecit; pudorem ultro despondit, profuit. 483.

Yen, fero, porto. *huitayen*, traho. *yenun*, eo acceptum, accipere. *yecupan*, affe-
ro, adveho, adporto. Item. accipio, aufero, *cupamn*, venite & accipite. *yevaln*, mitto.
I. 522.

Yene, balena. *me yene*, balenæ excrementum; sperma ceti; ambra. 392. 395.

Yerclen, dentes monstrare. 443.

Ige, *disge*, seorsum, separatim. *igeln*, senctum, separatum esse. *igentun*, separo, jungo, secerno, segrego, removeo. 544.

754. *Ihuai*, serpens. 376.

Ihuin, adeps, sebum, sebum, pinguedo. *uintun*, sebare, sebare, inungere. 455.

Ilcoin, lævigo, polio. 567.

Ielcan, ileln, cibum, potum dare. 476.

Ile, tumor, tuber, inflatio. 534.

Ilaf, planus, æquus. 515.

Ilamn, contemno, negligo, sperno, despicio. 487.

Ilggn, aspernor, fastidio, nauseo, respuo, 486.

Ilon, caro bubula, porcina, aprugna, vitulina, salita, fumo vel sole durata, jurulenta, cocta, elixa, assa, tosta, comestibilis. Item, illam comedere, edere, prandere, cœnare, &c. *Ilotun*, carnem crudam comedere animalia, volucres. *Iloche*, Barbari qui carne humana vescuntur. 385. 455. 476.

Ilu, lac mulieris. 457.

755. *Iluquēn*, medulla. 455.

Ilùn, ilùtun, ilùdtun, se extendere instar avis, dum in aere alas immotas extendit. 449.

Imln, e loco præcipiti devolvi, rotari, delabi, prolabi. *imlcaun, imlun*, volutari. 370.

Impoln, chùmpoln, involvo, implico. 467.

In, cibus; esca, potus. Item. edere, bibere. *incan*, coquere, cibum conficere. *ingen*, vino madere, vacillare. 467. 477. 479.

Incan, auxiliior, opitutor, adjuvo: auxiliium, opem ferre, afferre, præstare: se adiutorem alicui præbere, exhibere, ab illo stare, facere. 553. 552.

Ina, ad, prope, juxta, circa. *inan*, sequor,

ior, subsequor, insequor. Item, simul esse, ambulare. *inalen*, stare secundo loco, primum a primo. *inaltu*, ora, margo, ripa, tus. *inautun*, redire simul, una, pariter. *apran*, equo cursum sequi, insequi. *inadn*, inquirere, indagare, explorare, exanare, excutere, discutere. *inaduamn*, aniadverto, noto, observo. *inagnen*, explorare. *inaien*, imitor, æmulus: aliorum vestis insisto. *inagion*, aliquod negotium urere, suscitare, excitare, alere. *inau*, *inauru*, paulatim, sensim, pedetentim. *inauru putubin*, non uno haustu, sed paulatim absumpsi, pitissavi. Omnes filii excepto imogenito, vel natumajore vocantur *inanem*. Ita uxores præter primam seu prænuam *inan domo*. *ina uuia*, tempus vespertinum, vesper, vesperus, vespera. 481. 516. 8.

756. *Inamn*, *inamtun*, comitor, professor, subsequor, affector: comitem se alii dare, exhibere. 532.

Inche, ego. *inchiu*, nos duo, uterque, amicum. *inchin*, nos plures. 13. 14. 15. 16. 17. 18. *Inei?* quis? *Chem*, quid? 266. 267.

In, noster. 24. 27. 30.

Iod, magis, plus. *iodn*, plus esse; aliis visus antecellere, excellere, præire, antecedere. *iom*, amplius, ultra. *iomn*, addere, congregare, aggregare. 269. 270. 527. 544.

U u 5

Ioltan,

Ioltan, roltan, impellere, repellere. 532.

yocùrcùn, obnitor, obluctor. 481. 482.

yovùn, audere. 481. 482.

Ipùn, verro: scopis pavimentum purgare. *ipùhue*, scopæ. 518. 520.

Iron, rancidus. Item. fœtor, graveolentia. rancor subalaris; virus alarum 448 455.

Itofn, oculos propter pulverulentiam plorare; a pulvere lacrymantes oculos habere. 440

Ihualln, farcire: vesti stragulæ fimbriam alluere 473.

Iu. 15. 24 34.

Iuln, se in orbem contrahere, complicare, in gyrum colligere; in spiras se convolvere. 376. 473.

757 *yune, une*, primus. *iunen*, primum esse. 516.

yupe, echinus, herinaceus marinus. 393.

yupi, humerus. 445.

yulgm, flamma. 352.

K. vide C.

758.

L.

L. 94. 95. 55.

La part. 105. 106. 107. 104. 116. 148.

La, mortuus, defunctus: qui vita functus est; qui excessit e vita. 537.

Labn, lafn, esse extensum; undique & undique apertum. *lafquen*, mare. 433. 473.

Lacu,

Lacu, duo ejusdem nominis aut cognominis. Item. Avus & nepos a patre. 504. 55. Ejusdem esse nominis est inter Indos ædam affinitatis species, quam vocant *cutun*, *lacugen*: & se invicem appellant *cu*: & quotiescunque concurrunt, ut affinis se salutant, venerantur ac domum suam revertuntur, nec licet divertere aut diversari ad alium; Hospesque tenetur in gratiam hospitis ovem occidere, cujus cor utrique *acu* assum apponitur: appellaturque hæc ceremonia *tantuln*: ejusdem secum Nominis suis tectis, domo, ædibus, uti par est, accipere. 835.

Ladcuñ, mœrore, tristitia affici, dare animum mœrori. Item. male secum actum pure; injuriam se accepisse, injuria affectum contumescere. *ladculn*, facere, inferre alicui injuriam: aliquem lædere; injuria afficere. Item. mœstitiã alicui afferre; contristare aliquem, tristem facere. 486. 488.

Lafquen, mare, pontus, pelagus. *lafquen*, *lafquentun*, piscor, expiscor in mari: pisces, conchas, aut aliud quodcunque comestibile capio, prehendo, traho. *lafquentun*, remane quod in mariprehenditur. *güllun*, *un*, *gion lafquen*, sinus maris. 395. 429. 0.

759. *Lahual*. 399.

Lahuen, herba in genere. *calvù lahuen*, vitrio-

vitriolum. *melico lahuen*, herbæ salutares. 411. 414. 423.

Lafun, aranea parva. 378.

Lamben, foror. 501.

Lame, lupus marinus. 392.

Lar, rudera, ruina: dirutum, eversum, deletum, destructum. *laru*, labefactari, dirui, everti, deleri. item. segetes sterni, proficerni. *larln*, demolior. 515. 518.

Lan, morior, emorior; vita v. de vita cedo: e vita cedere, discedere, excedere, migrare; obire, extremum vitæ spiritum edere; spiritum Deo reddere. *La*, mortuus, defunctus. *lan*, *la*, mors, obitus, supremus dies hominis. *lahue*, partes vitales, quæ vitiatæ generant mortem. *lahue cuse*, mensis Augustus, quod occidat vetulas: nam istæ hoc mense, ut calefiant, calorem captent; se solent folis radiis exponere; cumque illud tempus sit variabile; vel a suborto repente vento frigido, vel a pluvia necantur. *laduam*, mortis articulus, maximum vitæ periculum ac extremum discrimen. *lan*, metaphorice Ecclipsis, Solis aut Lunæ defectio, deliquium. *lai antù*, interjectu Lunæ, solis lumen languere nobis & hebescere videtur. *lai cùyen*, Luna Terræ interposito laborat, deficit, obscuratur. *lai ni cusù*; *lai ni queuùn*, usum manûs, linguæ amissi v. amisit. *laln*, *lalcan*, vitam tollere. *laeln*, *la-yeln*,

n, propinquum, consanguineum, agnatum, cognatum aut affinem mori. *lantun*, ritum conjuge orbari. *lanpen*, uxorem luari. *lantu*, orbatum conjuge. *lanpel*, *lanzi*, *lanpe*, vidua orbata marito. 535. 537. 3.

160. *Lagmn*, neco, occido, obtrunco, timo, interimo, interficio, trucido, concido: ufuram hujus lucis eripere; vitam mere, necem afferre; vita privare, exuere morte afficere, de medio tollere. 532.

Lapmn, extendo, protendo, diffundo, plio, amplifico, dilato, explico. 567.

Larumen, repentina, insperata, improbia, subita, subitanea morte de vita decedere. 246.

Laun, capillos alicui defluere. *laumn*, alo; pilos, plumas evello: glabro, deglabro. 476.

Lbu, *lvo*, rumex 410.

Lco, pani radix. 534.

Laulau, *llaullau*, fructus *coihue* arboris. 399.

Lien mamll, ligni cortex. 403.

Lef, *quine lef*, cito, celeriter, quam cime, quam celerrime; velociter. *lefn*, ire, velociter currere. *lefontun*, evolare, evadere, effugere, erumpere: ex ejus manibus se proripere; imminenti culo se eximere, eripere, subtrahere. *leun*, invado, adior, aggredior: concur-

currere, configere, irruere, incurrere, involare in aliquem; in hostes prorumpere; in aciem procurrare. item, velociter incedere. 390. 528.

Legleg, testa capitis, calvaria, cranium.

Lel. 206.

Leln, *ledcùmn*, *lelcùmn*, solvere: vinculis exsolvere, exuere, liberare, eximere, expedire; e carcere emittere, dimittere. 528.

761. *Leli*, vigilans, attentus, experrectus. *lelin*, *lelilen*, vigilare, experrectum esse: immotis oculis intueri; attente aspicere; oculos in aliquid defigere. 440.

Lelvun, campus, vallis, planities. 360.

Leva, calvus. item, verticis sacerdotalis tonsura. 436. 463.

Lemn, pondus attollere; in altum tollere, levare, sublevare. *lemtunien*, pondus sustinere, æquilibrare. 404. 405. 533. 552. 569. Quando Indi ob mortem cujusdam confanguinei sibi petunt satisfieri vel ab interfectore vel a veneficis; solent uti his verbis: *lemlgechi ta ni lonco*: & tunc necesse est solvere vel in re aut ære; vel vita & in cute. Quoties autem ipsi unum vel plures ex iis, quos putant fuisse auctores mortis cujusdam sui caciquii vel confanguinei, interfecerunt, solent dicere: *quine, epu, cùla* &c. *lonco iei*: significando numerum illorum quos

os in vindictam vel suspendio, vel ligamanibus pedibusque in fluvium vel pum conjiciendo, vel per avia & devia stando trucidarunt.

Lecai, hirudo, sanguifuga 378.

Lemu, *lemuntu*, sylva, arboretum, arbutum: locus arboribus confitus. 360. 397.

Len, cupressus, cyparissus. 399.

lepun, pecora abigere, avertere. 413.

lepun, verrere, mundare, eluere, purgare, expurgare, detergere, abstergere, ure, defricare. *lepuntu*, sordes, purgata. *lepuhue*, scopæ. 476. 520.

epun, atrium, atriolum, impluvium.

e lepun, tractus, plaga, regio. 517. 531.

evvu, flumen, fluvius, amnis. 429. 430.

eupe, lanx, catinus; patina figuræ ovæ et manibus lavandis præcipue destinata.

eu, profecto, sane, certe, hercle, me hercle. *leu dgu*, ita me hercle gesta res est; est profecto. 480. 533.

f, mundus, lautus, purus, defæcatus, lotus, limpidus. *lif mapu*, terocus domibus & incolis carens. *lifn*, mundum, lautum &c. *lifeln*, *lifelcan*, lavare, eluere, purgare, expurgare, detergere, abstergere. *lifsetuai ta mi pllù*, tui delicto mundaberis; a peccatis absol-

solveris; ab omni culpa liberaberis. 480.
482.

762. *Lican*, lapis albus, quem Machii magni æstimant, ac inde solent cognomen mutuare. E. g. *Quintulican, Huentelican, &c.* 520. 425.

Lichi, lac. 457.

Lien, liân, argentum. 420.

Lihue, vita, spiritus, anima, halitus, alacritas, vigor animi. *lihue gei*, est animosus, alacer, fervidus, audens, impiger, impavidus. *relihue*, jejunos, integram famem ad ovum afferens. item. uti nunc sum; me videtis. *relihue montun*, evasi uti nunc sum. *lihuetun*, animum laxare, spirare, respirare, recreari, refici. item eleemosynam petere, rogare, corrogare. 343. 480. 482. 498 533.

Lilco, petra salis omnino pellucida ac diaphana. 423.

Lihuen, mane, diluculum. 539.

Lil, lile, saxum, rupes, scopulus, cautes, petra. 360.

Lila, atrium. 517.

Lilpu, vitrium, speculum, schistus in tenuissimas bracteas fissilis. 425.

Lime, ricinus, ricinum. 378.

Lipag, humerus. 445.

Lin, palea. 402.

Lipm, salar, tructa. 392. 396.

Lira, tergum. 454.

763. *Liù*, albus, candidus. *liù Patiru*, religiosus B. V. *MARIÆ* de mercede Redemptionis captivorum. *liùhuen*, claritas, rpicuitas, evidentia. *liùhuenco*, aqua clara. *liùhuenn*, esse clarum, manifestum, evins. *liùn*, esse album, candidum. *liùln*, albo: album colorem inducere; album quid facere, reddere. *liù curam*, ovi almen. 417 418. 428 475. 539.

Lof, populus vel plures familiæ eidem mino vel Caciquio subjectæ. item. ovium x. item. vallis. 360. 363. 531.

Loco, species conchæ. 393.

Lofn, *Uofn*, dirui, everti, deleri, destrui nos, ædificia, civitates item. exercitum di; milites, hostium copias profigari. 532.

Solcankua, maicii folia. 413.

Solma, pruina ascendens, causa nubium frigoris. 347.

Lod, madidus, humidus *lodn*, humidum, lidum esse. *lodmn*, madefacio, humecto, nore aspergo, perfundo. 428.

Sologn, faucibus digitorum immittere. 446.

Solodcùn, cancro occupari. 534.

Sonco, caput. 436 437 438. 761.

Souloun, luxuriare agros præ ubertate & sum copia; agrorum feracitatem luxuria orare; luxuriosam esse: luxuriat campus bis: luxuriat carduis & spinis incultus r. 413.

X x

Lmùn,

Imùn, Imùntun, voro, devoro, helluor, deglutio. 476.

764. *Lpi*, pluma, penna, calamus. 389.
Lpùn, pronus. *lpln, lpùn*, pronum collocare. 443. 470.

Luan, Guanacus, cameli non gibbosi species. *luan cura*, besarum. 373. 425.

Lucan, lucatun, contentionem aut rixam movere, excitare, fuscitere: cum aliquo de aliqua re rixari: inter se jurgare, digladiari, jurgio contendere. 484.

Luche, herba marina bona & comestibilis. 475.

Lùgllin, ischias, ischiacus dolor, coxendicis morbus. *lùgllinn*, ischiacum esse; ex coxis laborare. 535.

Lùf, flamma. *lùfn*, ardeo, flagro, exardeo. *lùflùfn*, fulgurare, coruscare, micare, nitere, albescere. item fornicare. item. fraga maturefcere, maturari. 352. 354. 418. 534. 535.

Lucu, genu. *lucutun*, genua flectere, summittere: poplitibus se excipere: genu nixus, genibus advolutus, provolutus. 451. 452.

Lùgbù, cochayuyi radices. 475.

Lùbr, pisc. 392

Lùli, squama. 394.

Lululun, strepere, obstreperere; strepitum edere. item. resonare, reboare, remugire. 531. 561.

Luma

Luma, arbor, cujus ligna sunt oppido
avia & dura. *lumatu*, lignum quo arant
cumque imprimunt, partem obtusam ven-
pelle vel corio obarmato opponendo: un-
non paucis hernia. *lumatun* supradicto li-
o ac modo arare, sulcum imprimere. Ha-
nt & aliud instrumentum *hueÛllu*, pala. 400.
3.

65. *Lpmn*, *lûpumn*, incendere; ignem
cere; faces subdere, admovere, adhibe-
354.

Lûtûmn, par cum alio facere; compari
poni; parem sibi adjungere, æquare,
equare. 567.

lavan, crumena. 520.

lavacha, *llabata*, bufo: reptile, insectum.
n. cavillatio & signum contemptûs. 362.

lafquen, *llabquen*, sinciput. 436.

laco, aqua tepida. *llacon*, esse tepidam.

lahuen, fraga. 412.

lahui ge, palpebræ, genæ. *llahuitun*, clau-
e. *llahui*, clavis.

lainacmn, repudiare, renunciare. 421.

alla, focus. 504.

allin, macer, gracilis, exilis, macie con-
us. strigofum pecus. *llallinn*, macrum
; vix ossibus hæret. 455.

ame, sorores. *llamecan*, cantus Indarum

molentium 501. 564.

llann, *llancùn*, cadere, labi, excidere, effluere, corruere, collabi, concidere, perdere, amittere. *llancùln*, perdo, disperdo, evertō, destruo, corrumpo, deformat, dissipō, profundo. 42^r.

llancùn, ab uberibus, a mamma, a lacte remotum, disjunctum, depulsum esse. 446.

llami, *llapìn*, storea, teges. 520.

766. *llanca*, lapilli virides durissimi, qui perforati rotundique sunt maximi inter Indos pretii; hisque homicidia redimunt, emuntque necessaria. Perdunt hi lapilli quandoque suum nativum colorem, tuncque quod pretium amittant, dicuntur defuncti esse: *lai ni llanca*. Mirum autem, complures ejusmodi lapillos inveniri; at unde sint; aut ubi locorum reperiantur; aut quis primus eos attulerit; penitus nesciri. *llancatun*, *llancalun*, his lapidibus solutionem facere. *llancatu*, monile, murenula. *llanca voro*, gula. 425. 445. 469.

llaqui, gener.

llaumun, dolorem mitigari, levari, leniri, extenuari, minui, remittere: sensum acerbitalis confopiri. 537

llauven, *llaubùen*, *llavù*, umbra. *llauvùtu*, umbraculum. *llauvùtun*, locum opacum quærere; opacitate frui, gaudere. 342. 517.

llatù,

laū, dimidium, dimidia pars. *laūn*, dico, partior, seco: ex æquo dividere, portionem aut partes facere. item, idem est *ad catun*, alicui propinare. Atque in his rebus propinationibus non est illicitum dare alteri, quod sibi est propinatum, quamvis semper primum gustare, degustare, prætere aut delibare oporteat: at in propinare *psam* nullatenus licet id quod propinatum est dare alteri, & nihil illis adeo difformet, nihilque ægrius ferunt, quam non mitti aut non perlibenter recipi, quod est. *laūpaeimi*, propino; præbibo tibi; dimidiam partem tuæ sanitati libo. 418. 479.
. 545. 822.

67. *lauquetun*, participo: commune aliud cum aliquo habere; partem rei capere; sortem aut partem admitti: distinguitur a *lan*, *laūpan*, quod hoc de potabilibus; *laquetun*, de comestibilibus intelligatur. in more positum inter Indos, ut quoties accedunt, ubi vacca vel simile quid ad comedendum occiditur, carnis frusto datur: nam alias male secum actum putant; gravi injuria se affectos existimant. fructum autem hoc carnis *lauquetu* vocatur.
. 478.

laucan, *lucan*, timor, metus, formido, paenitentia, trepidatio. item, observantia, reverentia.

rentia, verecundia, pudor. item. timeo, metuo, trepido, formido, paveſco, exhorreſco: expaveſco, perhorreſco; obſervo, colo, vereor, reveoreor, veneror, erubeſco, *Uucantun*, *Uucantuln*, terrere, terrorem alicui afferre, injicere; timorem incutere; in metum adducere, metu afficere, perturbare. 486 488.

Ucante, ſplen. 455.

Uecu, ad, prope, juxta, circa. *Uecun*, propinquum, vicinum, proximum, finitimum, confine eſſe. 288.

Ueun, liqueſco, liqueſco, liquor. *Ueumn*, liquo, liquefacio. 476.

Uepin, formica. 378.

Uepu, caniſtrum, calathus inſtar magni diſci. 472. 520.

Ueun, naſci. intelligitur de animatis & inanimatis e. g: herbis, &c. 496.

Uli, principium, initium, primordium, caput, fons, origo. *Ulitu*, id. *Ulitun*, incipio, exordior; dicendi initium facio; dicere aggredior, initium capio, fumo, duco. *Ulin mapu*, majores unde descendunt vel quorum ſunt poſteritas, poſteri, minores. *huyente Uli*, uropygium, coxa. 389. 545. 550.

768. *Ulid*, tomentum. *Ulidn*, finire, fæces ad fundum descendere; ad extremum, finem, exitum, calcem pervenire. 477. 478.

Ulhua,

Uihua, inventor, auctor, vates, divinus.
Uuan, *Uihuatun*, invenio, excogito, inge-
se aliquid comminisci; divino, præsa-
), præsentio, conjicio, vaticinor. 570. 571.

Uùn, catarrhacta. 429.

Uigoin, rasilis, abrafus. 467.

Uidyen, locium, commilitonem, colle-
m, victorem, conservum, comitem,
tubernalem esse. *Uidmeyer*, egeo, indi-
o, opus mihi est. 487.

Uimen, *Uimencura*, cos. *Uimenucubu*,
rbus unde nascitur membrana instar ve-
e cæruleæ prope jecur costis adhærens;
æm morbum Indi veneficium existimant.
Uentun, prædictis maleficis artibus affice-
item. acuere, aciem ad cotem ducere 538.

Uipi, panni segmentum. 469.

Uia, fabæ ad ludendum: derivatur a *Uia*,
us. *Uiaçan*, fabis ludere. 563.

Uigui, *Uingui*, rana. 378.

69. *Umlmn*, mico, niteo; collucere,
escere. *Ummepilun*, auriculas vel aures
ie parvas habens *Uumpapilun*, habens
es prægrandes. 418. 441.

Uochof, zonâ vel cingulo præcinctus. *Uo-
çn*, cingulo se præcingere: proprie quan-
vestiti veste stragula, huic zonam vel
gulum superponunt. 466.

Uoncotu, mala terrestria ad sementem fa-
dam reservata. 409.

llopidn, *lleupidn*, ignem tranquillum esse. 354.

lolle, rete, reticulum arundineum, ex cannis confectum. 395.

llopu, Avunculus. item Confobrinus: atque hæc consanguinitas est, quæ inter Indos Chilenfes majoris æstimatur; eo quod Avunculus teneatur dare suas filias confobrinis suis in uxores: & vicissim confobrinis teneantur Avunculo in omnibus succurre, eumque adjuvare. 501.

lloun, accipere, excipere, recipere. 518.

llpan, gallina glocitans. *llpann*, gallinam, aves ova incubare; ova incubando fovere. 386.

llpan, *llpaleu*, *lloyun*, instar cati, felis, paratum, promptum, accinctum, instructum, præparatum opperiri, præstolari. 368. 528.

llepef, palpebræ, cilia. *llepefn*, *llepefcun*, nicto. *llepefnolu*, immotis oculis. 439.

770. *lluchu*, laxum, prolixum: laxi funes. *lluchun*, laxum, dissolutum, remissum esse. 470.

llud, cælebs, liber, solutus, innupta. *lludhua*, maicium purum absque foliis. *lludn*, laqueis se explicare, expedire; elabi, evadere, effugere, erumpere, evolare. item. *llæve*, levigatum, lubricum esse. *lludun*, capillos

os defluere, glabrari, deglabrari, depilos, plumas amittere. *lludu*, molle, re, lene, blandum. *lludpnen*, infans res natus. 498. 514. 413 495. 515. 529. 530. *udcùn*, abortum facere; foetum intemive ejicere; foetum immaturum edere. *cùm*, abortum procurare; partum mentis abigere, abjicere. 496.

uin; liquefco, liquefio, liquor. *lluinm*, efacio, liquo. 476.

um, res occulta, abdita, obstrusa, secreta. *llumquechi*, clam, clanculum, furtim. *um*, abdere se in aliquem locum; latebris occultare; se in latebras conjicere; se in m abditum detrudere; alicubi delitescere. *llumln*, occulto, celo, abdo, tego, conabfcondo, recondo. *llumn*, *llumun*, nascere. *llumui*, evanuit; e confpectu fe ipuit; ex oculis evolavit. 525. 526. 527.

umùd, cœcus, captus oculis, caffus lubus, oculis orbatus. *llumùdn*, caligare, titire. 463. 464. 465.

upug, olla. 520.

ubu, torrens. *lluvùn*, flumen magnum, indum, rapidum esse. 429.

uan, 373. 374.

771.

M.

94. 95.

X x 5

Ma.

Ma. 211.

Macha, concha. 393.

Machi, Indorum medici viri ac mulieres; plerumque tamen mulieres, quarum officium est, partem dolore affectam fugere vel lambere; ut ita *huecubu* veneficium extrahant: Hi nunquam medentur absque ramis cinnamomi *rehue*; quos in domo infirmi ordinatim disponunt vel terræ infigunt. *machitun*, dicto modo curare, curari. 483. 485. 532. 538.

Macun, vestis stragula, in medio scissuram habens, ubi caput immittitur. *macunm*, talem vestem conficere. *macuntun*, tali veste se induere. 466. 467.

Madom, torris, titio. *madomn*, *madomtun*, ignem urgere, excitare. 351.

Magen, *magetun*, Potationes adire; computationibus interesse. *mageln*, ad computationibus invitare, provocare. *magenn*, ad occidendum Caciquium vel alium virum nobilem computationes parare, instituere. 476. 478.

Magin, *magitun*, alluvies, alluvio; fluminis inundatio. item. ita alluvione fluvium crescere, ut præter ripas effluens campos inundet, obruat. 429.

Magu, fecale, filigo, typha. *magu cofque*, panis fecalicius, filigineus. 407.

Madi, semen unde oleum cibarium conficitur, exprimitur. 407.

72. *Mallūen*, virgo, puella, fœmina, *mullūentun*, virginem violare, vitiare, rumpere; pudicitiam illi eripere; vim suprum inferre. *mallūen pin*, blanditiis pulchritudine aliquam ad sui amorem trahere, trahere, excitare: lenociniis sibi rem alicujus conciliare. item. capi alius amore, allici, incendi, flagrare. *huelūen*, virginitas. 490. 495. 514.
lahuentu, concharum siccarum linea. 393.
lahuida, mons. 360.
lai, 288: 3. 293.
laiaïn, *moyaintun*, aliquid carni infixum, hære. item. instrumento carnem perare ad illud quod infixum est, tollendum.
laicon, turtur. 386.
laichùn, *maichùtun*, philtro, poculo acrio mentem alicui eripere. 490.
laichun, manu alicui ad illum vocandum trahere. *maichuhue*, securis species ad ligna branda, formam manûs annuentis referre. 449. 568.
layen, nego, abnego, denego, inficior, as eo: abnuere, renuere. 526.
laipill, lignum, quo ignem urgent, extingunt, scalpunt, cavant. 354.
laipun, terram subigere, profcindere, 413.
lalal, fepes, feps, septum, sepimentum
li-

ligneum. *malaln*, *malaltun*, septo ligneo cingere, circumdare, munire, claudere, vallare, sepire. 363. 413. 531.

773. *Maldùn*, *maldùtun*, tango, attingo, palpo; manibus, manu attrecto, teneo, verso, tracto, contrecto. Item. experior, tento, periclitor; periculum alicujus rei facere; usu aliquid discere, percipere, cognoscere, experimento probare, comprobare. *maldùtubichi*, videam, probem, experiar quid, quale sit. item. oculis lustrare aliquid; inspicio, recognosco, scrutor, lego. *maldùlelen vachi chillca*, lege mihi istam chartam, schedam, schedulam, epistolam. 422. 449. 573. 635.

Malhue, vas ligneum ad bibendum. 520.

Malcu; intervallum a nona matutina usque ad undecimam. 539.

Malin, lapilli subnigri, transparentes durissimi acutissimique, qui etiam *quecupu* vocantur: his bacillo fillo insertis, & ne fallant, fortiter ligatis, ac pollice medioque digito, seu talitro percussis, venam incidunt ac veluti scalpello seu phlebotomo fecant. *malintun*, venam dicto modo incidere, secare. 425. 536.

Malmal, os ossis. *malmaln*, *malmaltun*, ossa extrahere, nudare, coquere. 454.

Malon, *malocan*, bellum, item bellum conflare,

3, apparare, fuscipere, adornare, in-
e, gerere; bello persequi, premere, ur-
3, oppugnare. 531.

falla, mala terrestria inculta. *mellan*,
colligere. item. perdices persequi, infe-
413.

fallche, pisc. 392.

falla, patruus: patris frater. item. pa-
lis 501.

allehua, maicium versicolor. 413.

4 *Mallin*, lacuna, palus udis. 429.

allo, terra alba. item. malorum terre-
m conditio, conditura, condimentum.
m, illa condire. 475.

alun, lignum siccum, quod ex fluvio
ahitur, vel in fluvio reperitur, hæret.

amll, lignum, stipes, truncus, fustis,
3, fudes, baculus, arbor. *mamll*, *mamll*-
lignari, lignatum petere, ire: fustibus
em cædere, percutere, debilitare. 403.

an, latus dextrum. *mancuù*, manus
era. *mann*, optatis fortunam responde-
ceptis DEUS adest, superique favent:
elicem fortitur exitum: Deus rem pro-
et; Superique fortunant. 448. 481.

incuù uln, juramentum reale; non tam
eptis verbis, quam opere & sequenti-
bus

bus jurare cæremoniis: dum scilicet uterque in manum suam dexteram expuit, ac sic consputam alter alteri porrigit. Atque hoc juramentum præstant imo quando volunt cum aliquo inire amicitiam. 2do. quando aliquem commendant, traduntque alteri qui eum comitetur, ut hic eadem cæremonia ac in eodem statu, quo illum acceperat, tradat alteri, & hic alteri, donec ad destinatum locum, ac intra definitum tempus pervenerit: & hoc juramentum est simul contractus & pactum: verum quando fit Personæ commendatæ traditio; nemo expuit; sed apprehendentes duntaxat manum ejus dexteram, illam dant uni vel pluribus, quibus commendatur, vel si sunt valde multi, unus aut alter apprehendit manum, at reliqui eam solum obiter tangunt. 3tio. fit dictum juramentum, quando solutionibus suis satisfaciunt. Conveniunt nempe utrinque consanguinei ac reus dat in manus deprecatori vel Intercessori strophium vel quid simile; & Intercessor illud offert omnibus, ut singuli illud tangant, vel ad illud tangendum accedant: atque hac ratione non solum satisfaciunt omnino; sed simul promittitur acceptam injuriam penitus oblivione delendam, deleri, aut deletam esse. 288 : 5. 510.

Mancùn, calcibus petere, percutere, conculcare. 372. *Man-*

mancha, *mancha mancha*, *mancha quechi*,
n, placide, paulatim, pedetentim. *man-*
huentu, tardus, lentus; qui intente ac
tentim agit. *manchan*, *manchacan*, pau-
procedere. 239. 482. 540.

manhue, capitium scorteum; cudo. 466.

manum, gratia, gratus animus, memoria
ficii. *manumn*, gratifcor; habeo gra-
quod meum negotium tibi cordi sit;
itatem tibi gratifcor: amo te multum
ura & diligentia: grata mihi erit sem-
anti beneficii recordatio: vestri memo-

beneficii perpetuo colam: nunquam
in me beneficii memoria consenescet:
mihi semper erit, ne quæ præstari a
possit gratia, a vobis unquam desidere-
requiratur, exigatur. 480 481.

manpuùn, manu blandiri, demulcere:
fms & plausu equo blandiri, dorsum
lcere. 449.

manque, milvus, vultur. 380.

manfun, bos. 364.

manquiman, alteratio carnis, 457.

3. *Mapu*, terra, tellus, regio, provin-
civitas. *huenu mapu*, cælum, cœli, cæ-
patria; regiones aeris. *Vachi mapu*,
mapu, Humus, & quæcunque hujus
li Regna aut Provinciæ. *Vill mapu*,
lus univcrsus. *Huinca mapu*, *Huinca*

ni mapu, Hispania. *muru Huinca ni mapu*, Mauritania, & alia Regio quæcunque. *Lafquen mapu*, ora maritima; loca mari adjacentia. *ad mapu*, mos, consuetudo, usus Patriæ: de more, ex consuetudine, ut mos est, ut moris est. *Tolten mapu*, Reductio Toltenfis. *Cautùn mapu*, Conversio Imperialis. *Santa Fedè mapu*, Missio sanctæ Fidei. *quine, epu, &c. mapu*, unus ager, arvum: duo agri, &c. *mapun*, loco assuescere: v. *huimn*. *Ca maputun*, alio migrare, commigrare; sedem aut domicilium mutare; solum vertere. *gen mapu*, Terræ dominus. 301. 492 493.

Mareupu antù, ranulæ quas superstitiose colunt. 378. 545.

Marichi. 272. 288 : 17. 547. 550.

Mari mari, formula salutandi, &c. *mari marin*, salutare, ave dicere; salutem alicui dicere, impertire. item valedicere, agere gratias, &c. 289. 506.

Mari mari, caro qua costæ teguntur: caro costas tegens, operiens, obvolvens. 455.

Marmar, masmas, pappus, lanugo, vilus. 458.

Matu, festinanter, celeriter, propere, præpropere. *matuln*, festino, propere, accelero: advolare, celeritatem adhibere item. instare alicui, urgere aliquem. 540.

76. *Matican*, animal matre orbatum, um. 372.

lavùn, amplector, complector, amor: suo aliquem complexu recipere; alicujus complexum ire, incurrere; diu in complexu suo tenere: in alicujus collo invadere, illumque amantissime comiti. item salutem suam mittere: *mauòle*, illum meis verbis humanissime saluta; quoque nomine amplectere. 449. 450.

laucaltu, *malcantu*, ferta. *maucaltun*, ferre exere, contexere 469.

lavùn, *mauòtun*, solutiones, quas pro uxores debent consanguineis cibo, 1, carne, piscibus, esculentis solvere. n qui habet uxorem, obligatur toto tempore, quo uxor vivit, ejus patri & consanguineis, quoties opus est, succurrere: imo quando uxor moritur, debent aliquas præter solutiones, & multo plures si probetur credatur eam mariti culpa mortuam esse.

lavùtun, *maiten*, arb. 400.

lau, restis, funis sparteus. *maun*, restes torquere. 566.

laun, *maunn*, pluvia, imber copiosus, densissimus. item. pluo. *aldùn mau-*
i, copiosa pluvia decedit; maxima est im-
m vis: assiduos imbres habemus; assi-
& copiose pluit. *Pichi maun*, tenuiter

Y y plue-

pluere. *maual*, pluviae prognosticon. 347. 348.

Maùn, muscas abigere, pellere, excutere. 372. 378.

Mclai, lignum helui coloris. 400.

Mchan, complicatum esse. *mchamn*, plicare, complicare. 449. 470.

Mchùihue, torris, titio. *mchùitun*, *mchùln*, ignem urgere, excitare. 351. 354.

Mchu, uxoris sorores. 504.

Mcùfn, paleae manipulos subter perticas cannasve immisos fortiter ad tectum confiendum astringere. 517.

Mcu, *mcùr*, naporum radices. 409.

Mchez, calcar ligneum loco orbiculi vel rotulae clavum aut ferrum acutum, quo equum stimulent, urgeant, incitent, habens. 366.

777. *Mda*, farina aqua cocta; puls, pulmentum. 475.

Me, 77. 79.

Me, sterco, fimo, excrementum. *me panilhue*, ferrago, rubigo. *men*, *mecan*, alvum, ventrem exonerare; ad requisita naturae recedere. *mecahue*, latrina, foricæ. 420. 458.

Mequen, in loco publico vel coram alio ventrem exonerare. 458.

Medan, offerre, gratis dare; gratuito. item. offerre, dare alteri suam sororem spe fore,

, ut ille suam vicissim det, offerat. 421.

tedcun, molo, tero, tundo. 413.

tedun, dormitantis nutatio: inter dor-
ndum caput demittere. 437.

fel, additum numeralibus vices indicat.
tempus. *va mel*, jam nunc: mox. 288:
18: 19: 547.

feli, quatuor. *melin*, quatuor esse,
ere. *melichi*, quatuor vicibus. 545. 547.

fellmell, ripa fluminis; cujuscunque rei
mum, extremum, extremitas. 430.

felvuùn, *melbuùn*, labium, labellum, la-
n. 442.

encun, onus, fascis, sarcina. item, hu-
s tollere, portare: tergo aliquid exci-
, sustinere. *menculn*, onus alicui impo-
. *mencuhue*, vas majus, in quo vinum,
que potum asservant, transportant.
phorum. 418. 552.

eru, avis. 387.

erun, mucus, mucosus, pituita e naso
lens. 458.

8. *Meseg*, vas minus vino asservando.
um *mencuhue*. V. *mencun* 520.

etan, *metatun*, ulnis gerere; inter ma-
afferre, gestare. item, suscipere baptiza-
metahue, cantharus, amphora. 449.
520.

Y y 2

Mell,

Metl, mtlhue, cervical quod solet esse frustum ligni vel quid simile.

Metu, muliebria, verenda mulieris. 451.

Meu, mo, 6. 290: 1.

Meulen, turbo, vorago. 558.

Meblan, morfus: morfu carnem trahere, avellere. 370.

Mbürn, mbürçün, veste ignem fovere, excitare, vel modo extinctum accendere. 354.

Mgen, mgenchi, semper, perpetuo, nunquam non. item in perpetuum, in æternum, in sempiternum. 540.

mi. 13. 25. 66.

miaun, ambulo, gradior, ingredior, gradum facere: procedo, incedo, peregrinor, peragro: vagari, divagari, oberrare. *nuu miaun*, lustrari, scortari. *goiman miaun v. iaun*, erro, deerro, aberro: a via deflectere, declinare. *miauln*, adducere, portare, manu sustinere. 452. 490. 491.

michi, felis, catus, ælurus. 368.

milla, aurum *millan*, aurum, aureum esse. *millatun*, inaurare, auro tegere. *millantun*, aurum colligere, effodere. *millantuhue*, aurifodina. *milla ecull*; compedes. *millaeculln*, compedibus hominem vincire. 420. 528.

779. *Minche*, infra. *minche leuvu*, secundo flumine: infra fluvium. *minche ecull*, sub veste. *minchen, minchelen*, inferus, infernus, infernas: inferne. 555. 556.

Minu,

Minu, intra, intro, intus. *minun*, *minu-*
-, intus esse. *minulei*, intus est; intro se
ludit, se coniecit. 518.

nisqui, mel, dulce. *nisqui mançana*, ma-
-a dulce. *nisqui gei*, dulce, suave est; mel-
-ludalia; poma saccharo condita, bellaria,
pediæ. 388. 405.

nita, vices. 288 : 17. 547.

niticun, aufugere, fugere, fugam arri-
-re, capessere: se in fugam conicere; fu-
-ge se v. in fugam dare; fuga sibi consule-
-re. 532. 533.

nivù, quot. *nivùchi*, quoties. *nivui*,
-ot sunt. 548. 550

nlan, maicium conterere, contundere.
-nminuere. item. liba inde confecta. 476.

nlcayun, labor, delabor: lapsus, prolapsio.
-re.

nilco, morum. 410.

nlen, esse, existere. *mlehue*, habitatio,
-nicilium. 421. 517. 518.

nlmlùn, tremere, contremere, tremori
-noxium esse. 462.

nlñ, facio, efficio, fingo, effingo, for-
-mulo. 567.

nlo, fœmina sterilis. 514.

nlllo, cerebrum, medulla cerebri. 455.

nlpùntun, projicio, excutio, abigo, pel-
-lo, finem facio, concludo. 372. 526.

780. *Mltun*, frumentum, triticum coctum, tritumque. 475.

mùlven, ros. 347.

mlcoqcun, caput illidere: arietare. 363.

mllell, omne lignum quod corrumpi non potest, vel non facile corrumpitur. 403.

mlpun, fuligo, fuliginosum esse. 352.

mlu, massa ex corylis, nuce avellana aut lini semine tosto. 475.

mlum, ros. *mlumn*, rorari, irrorari, aspergi. 348.

mn. 17. 24. 66.

mgu, *cochayuyum*, herba marina, bona, comestibilis zonæ, fasciæ, cinguli subviridis figuram referens. 475.

mnumn, *mnun*, involvo, implico: involutum, obvolutum, implicitum velut in sacco portare. *mnul*, involucrum, integumentum. *mnuln*, alicui quo se tegat, involvat dare. 470.

mnan, spe falli, decipi, deludi, frustrari: omnes spes meæ penitus conciderunt, evanuerunt; de spe conatuque depulsum sum; longe aliter atque sperabam, accidit, evenit. item. aliquid corrumpi, vitiari, putrefieri. item. *mnan*, *minatun* vocantur omnia vasa quæ prius plena, modo sunt vacua. *mnatubige veichi ralli*, agedum, quid moraris? datum tibi ferculum comedere diutius ne tardes. *mnaln*, prolongare funem. item.

moras

as trahere, neçtere; rem prorogare, raftinare: omnes moras interponere; ufque & ufque differre. 421, 476.

11. *Mnen*, *mnetun*, in balneis, flumine ri. 431.

numn, reftituo, reddo. 421.

o. 290.

ogen, vita, falus, ufura hujus lucis; hu-æ vitæ curriculum, curfus, periodus, . item. valetudo, fanitas; valere; com- a & firma fatis valetudine uti. item. vi- vitam agere, degere, colere; vitam & tum ducere. *mogetun*, convalefcere, re- cere, a mortuis furgere, refurgere: ad n redire, reverti, remigrare. *mogetui-*, aliena mifericordia vivere, trifti men- ate vitam trahere, producere; emen- ta ftipe vitam degere, tolerare. *mogetn*, n tribuere, dare; faluti efle; vitam, fa- n afferre. item. alo, pafco, fultineo, nto. 461. 465. 499.

oyu, mamma, mamilla, uber. *moyun*, *utun*, fugo: lac ex mammis ore elicere, ire. *moyolu*, *moyulu*, lactens. *moyuln*, ntem lactare; uberibus admovere. 445.

447.

ol, herbæ fpecies quam equus appetit. 412
oll, femper. item. nudus, omni veftè
ius. *mollgen*, nudum efle; femper efle.

Y y 4

moll

moll antù mo, in omne ævum. *moll quine*, unusquisque, quisque, singuli. *moll quine antù*, quotidie. *mollknon*, nudo, denudo; veste aliquem exuere, spoliare. 467. 468. 540.
molle, arbor pomumque, unde potum conficiunt. 398.

mollbùn, *molvùn*, sanguis, cruor. item. sanguinem emittere, sanguine perfundi. *mollvùntun*, *mollvùln*, cruento; sanguine inficere, aspergere, maculare. 457. 503. 536.

mom 221.

mon, necessitas: opus est. adhibetur absque Transfitione. 92. 93. *inche molaimi*, mea opera non indiges. *eimi molan*, non opus est mihi tuo auxilio, consilio, &c. te convento. item. valeo. *Chumtn mobui*, quanti indicarunt? item. mereor, promereor, dignum esse aliqua re. *tpunmui ta mi nuai aun*, dignus es qui vapules. *glammullei ta mi yavuduamgen*, tua pervicacia, pertinacia, naturæ asperitas meretur reprehensionem, vituperationem, objurgationem. 4. 522. 527.

mon, fertilis, fœcundus, ferax, uber. *mon tipantu*, annus fertilis, fœcundus, in quo magna agrorum ubertas. 413.

montun, elabor, evado, effugio, erumpo, evolo. ex alicujus manibus se proripere: imminenti periculo se eximere, eripere, subtrahere; laqueis se exuere. *montuln*, periculo aliquem liberare, laqueis illum explicare,

expedire; ex periculo eripere; a vi
ste incolumem præstare. 529. 598 662.
ncol, integrum, cui nihil abest; nihil
aminutum. 436. 555.

Monmahue, ejusdem gentis, familiæ,
is: est mihi cum illo jus cognationis:
tione mihi conjunctus est: communi-
nguinis devincti fumus. 758 501. 502.
u, ala, penna. *mpun*, alas movere, agi-
exagitare. 389. 39.

in, ita in angustiis hæere, ut nec pro-
, nec regredi possit. item: qui respi-
difficultate laborat; suspiriosus, asth-
us, anhelator 490. 535.

ln, grunnio, grunnitus. 372.

ncùhue, pectus quadrupedis. 445.

, *ntag*, cornu. *mtatun*, cornu pete-
agnare, ferire. 364.

nn, *mtancùn*, fustem alicui vehemen-
npingere: fustibus aliquem cædere,
ere, debilitare. 528.

, solum, tantum, tantummodo, dun-
mtenn, *mtntun*, eo pervenire ut at-
; sed non ut terminos aut limites ul-
s transeat, excedat. *vei ni mtentubiel*,
hoc & nihil amplius. 286. 545. 550.

Mta, bardum, solox, crassum. *mta-*
lum crassum; minime tenue aut subtile.

472. *mtatun*, lascivire, vitulascere; se invicem attrahere; petulanter colludere. 490.

Mtnquel, vacerra, palus, vallus. *mtnquen*, *mtncùn*, vacerram figere, infigere. *mtnqueln*, *mtncùln*, vallare. *mtncùhue*, malleus ligneus. 531. 554.

Mteun, *mteulazmn*, insidiose, perfidiose, per insidias occidere: perfidum, foedifragum esse; insidias struere; insidiis petere; necem alicui machinari: ex insidiis interire. a tergo adoriri. 484.

Mtoun, quatio, concutio, decutio, executio. *mtocùtun*, manibus plaudere. 404. 449.

Mtoln, repulsam dare. *mtol*, repulsa 499.

Mtm, *mtùm*, vocatio. *mtmn*, voco, arcesso, accio, inclamo. *mtmvaln*, arcesso; cogere, convocare. 532. 533.

Mtùrn, *mtùrcùn*, *mtorn*, *mtorcùn*, offendere, cespito: in limine offendere; in lapidem incidere, incurrere; ad lapidem offendere. *mtorùln*, offendiculum ponere. 452. 485.

Mu. 116. 271. 272. 288: 2.

Muchan, osculum, suavium, basium, item. osculor, deosculor; oscula figere, imprimere: suaviari, basari, 443.

Mudai, *murai*, potus hordeaceus. 477.

784. *Mudin*, periculum præcavere, evitare; providere ne quid fiat. 532.

Mui,

i, panus, tuber, tumor, inflatio. *mu-*
umere, turgere; tumidum, turgidum,
um, tumefactum esse. 534.

en, cibum, potumve novum deliba-
ummis labris attingere; primoribus
gustare, degustare. 478.

m, *mom*, 221. 781.

na, mediocriter, modice, satis, affa-
munan, sufficere, satis esse: satis multa
eo; his contentus sum. *munape*, suf-
fatis est. *muna amon*, modice proce-
quantum satis est. *munahue*, pauci-
nenses, anni sunt, cum . . . . *muna pu*,
nge abest. *muna huentu*, staturæ me-
s: mediocriter doctus, efficax. 461.

19. 540. 543.

ia, mox ut. *munan*, capio; tantam
um frequentiam Templum non ca-
18.

un, *munuln*, paleam in manipulos ad
randum colligere. 485.

ca, potus pinguis ex maicio. 477.

i, *motte*; triticum, maicium coctum.

ircùn, labiorum dum fugunt vel con-
itur, sonus. 443.

un, acidum, acerbum esse; habere
miam, acoem: acellere.

Mù, *mu*. 116. 271. 272.

muchai,

muchai, mutai, statim, continuo, illico, e vestigio. actutum, confestim. 540.

mùchi, grana unde *Puelches* potum conficiunt. 479.

mùdencùn, auro vel argento aliquid includere. 469.

mùgel, profecto, sane, certe, hercle, me hercle. *mùgeltun*, credo, pro certo habeo; in animum induco; mihi persuadeo ita esse; adducor ut credam. 480.

mùn, fornicari. *mùgevoe*, impudica mulier, lasciva, libidinosa. 489. 490.

mùmln, orno, exorno, excolo; se ad speciem comparare, comere, componere. 470.

mùnychùn, quatio, concutio, decutio, pulverem excutere. 470.

mùntun, rapio, arripio, abripio, præripio. 484.

mùpin; veritas, verum, vere; verum dicere. *mùpiltun, mùpitudun*, credo. v. *mùgel, mùgeltun*. hic supra.

mùr, par turturum, perdicum: jugum boum. *mùrln, mùrknon*, æquare, adæquare, æquiparare. *quine mùr huaca*, yugum boum. *mùrhuen*, amicorum summa conjunctio qui nec animo nec loco separantur. 364. 514 548. 567.

mùri, sic se appellant invicem mulieres vel a *mùrn* esse pares, æquales; vel a *mùrin*. 487. 502.

mùrin,

rin, *mùritun*, zelotypia uxoris; zelone esse. 487.

urque, farina tosta. *murquen*, farinam re. *murqueln*, torrere curare. 474.

utai, *muchai*, statim, quamprimum, instantum; momento temporis; nunc. *muchaiquechi*, continuo, omnimodo. *quine mutai mo*, hoc momento, jam. 540.

5. *Mutu*, utique: non committam, ut item supra, intus. 519. 526.

llin, a principio, ab origine, a stipite, rectâ. 502. 526.

equù, cervix, collum. 445.

787. N.

rhue, *nahue*, *nau*, Patris filia. 501.

rhuel, tigris. 375.

ruun, *nayùn*, irascor, succenseo, sum livis ad iram. 365. 486.

il. 288.

iln, invado, adior, aggredior: prae-committere; signa conferre; manus hoste conferere, concurrere, conficere. 532.

iltun, vinculis hominem vel se solvere, exolvere, exuere, liberare, eximere, dire. 366. item. equum solvere, dissolvere; vel dissolvi seu se dissolvere.

mun, pes, crus. *namuntun*, pedibus iter

iter facere. *namuntuche*, pedes, pedes iens. *epu namun*, Indus miles. 451. 452. 453.

Napùmn, *napmn*, aquâ aliquid madefacere, macerare. *nafn*, aqua aliquid mollescere, lentescere, madefieri. 432.

788. *Nancan*. 369. 489. *nancan tehua*, canis, catella ad venerem concitata. *nancan huerquen*, speculator, explorator, emissarius. 501.

nape, cancer piscibus hamo capiendis interficiens. 395.

napùd, *llapd*, grando. *napùdi*, grando de cœlo ruit, delabitur, præcipitat; præceps cadit horrida grando. 347.

nànùn, *nànùg*, focrus, nurus. 504.

Naiqui, *nasqui*, *naiqui*, felis, catus, ælurus. 368.

Nau, *nau*, infra: descensus, descensio: facilis descensus averni; at revocare gradum hoc opus, hic labor est. *naùn*, descendo, demitto: cessare, minui. *naùì nì ùllcun*, jam furor cessat; ira defervuit; resedit iræ impetus, remisit, quievit. *naù llanca*, duodecim solutiones integræ, multa imposita illi qui Caciquium occidit. *naùal*, descensus.

naùùm, *nacmn*. *nacmn v. nacùm* significat imo. descendo, demitto. 2do. hominem dejicere, deturbare, profernere, præcipitem in terram dare. *muchai nacmaetmi*. 3tio. opus

s facere, perficere, finire. *inei ni nactva*, hoc opus cuius est. 4to. fornicari, leste & metaphorice. De reliquo *nacmn* est æquivocum. 482. 1. 360. 433. 488. 569.

lecùl, curfus, curriculum. *necùln*, curcurso, curfito. *neculln*, equos, mulos ad ium v. currendum urgere, excitare. 370.

tegn, moveri, agitari. *negmn*, moveo, o. *negmlabin*, ne attigi quidem. 320. 450. *tehuen*, vires, fortitudo, vis, violentia. *uen gei*, corporis viribus præcellit: prædus est; tam robore corporis, quam anirmitate præstat. *nehuentun*, *nehueln*, *netun*, vim alicui adhibere: aliquem invadere, adoriri, aggredi. 461. 465. 530.

39. *Neyùn*, spiro, respiro. *neyùn*, *nelùùn*, tum ducere. 446.

emel, verbum, sensus, sensum, sententia, iudicium, opinio, documentum, item. datum, nuncius. 443. 444.

epen, vigilare, experrectum esse. *ne*, expergifcor; somnum excutere; somnolvi; e somno v. de somno excitari. 437.

erm, pulex. 378.

egn, *ngn*, linqui animo; deliquium. *ii pati*; metu exanimari. 534. 535.

Nien,

Nien, habeo, teneo. *nieln*, dare; ut alius habeat efficere. item rem alterius depositam servare. *nielduamn*, rei pulchritudine capi, allici, affici, teneri. item. nimio studio in aliquem inclinare; studiose alicui favere; plus justo illi tribuere; plus quam par est, illi deferre; præter modum alicui studere; omnia illius causa velle. *meta nien*, ulnis gerere; inter manus afferre, gestare. *quintu nien*, inspectare; coram & in conspectu habere: præsentem & spectantem esse. item curare; curam alicui rei impendere, adhibere. *nieun*, sibi temperare; continere se; abstinere, parco. 421. 489.

Nigai, fastidium, fatietas, tædium. *nigai puetun*, fastidio esse alicui; offendere alicujus animum; fastidium illi afferre; ingratum esse & putidum: stomachum movere; offendi quorundam aspectu, quæ oculi ferre non possunt.

Niütun, sanguinem, lacrymas sistere. 457.

Nma. 211. 287.

No. 116. 117. 272. 288 : 1 : 2.

Nogin, segetes, sementem obnubi. 413.

Notn, fortis durus & extensus. *notmn*, extendendo rectum facere, dirigere. 452.

Notu, prunus. 398.

No. 271. 272.

Nopin, *nopin*, vinco, convinco, coarguo, supero: paucissimis verbis hominem con-

ficiam; nullo negotio convincam; gladium plumbeo jugulabo. *nopingēn*, adis me, ut tibi assentiar. 482. 526. 532. 533. *otun*, flumen trajicere, traducere, transfrangere aut plaustrum transvehi: scopulos prærehēri: aditum, montis jugum superare, ingredi, transire, transcendere. item. ntionem facere; sponsonem aliquem laesere. *notulefn*, sponsonem facere quis currat us. *notucullin*, auctio, auctionem facere: bonis subhastatis, hastæ subjectis, sub hastæ præconis voce venire iussis; plus cæsis offerre. *notucan*, protero, obtero, pedo, conculco. Nihil illi obstitit, quo minus inata perageret; omnia libidini posthat; nihil pensi habuit, dum vinceret. item. tendo, decerto, altercor: contra torrenti: contentionis funem trahere: duriose se præbere. 484 563.

90. *non*, *nontun*, fluvium trajicere. *non*, illuc transire. *nopan*, huc transire. *noln*, um transportare, transvehere. *noltun*, eó, c transportare. *nolpan*, *nolpatun*, huc sportare, transvehere. *nontuhue*, portus. *re*, ultra, trans. 431. 433. 533.

Vor, rectus, directus. *norn*, rectum, dictum esse. *norln*, *normn*, rectum facere, gere. 555.

Vucu, bubo. 382.

Zz

Nu-

Numun, numun, oleo, redoleo, suboleo: odorem emittere: odoror, olfacio: odorem percipio. item odoratus; odoris, odorandi sensus. *numuln*, odorum, odoratum, odoriferum esse. *nùmuln*, jento, jentaculum sumere. 443.

Nùfcù, ulna. *nùfcùtun*, ulnâ metior, dimetior. 555.

Nudo, nudo, nùdo, extremum: pars inferior, posterior; exterior pars fundi. item. clunes, nates. *ndo mamll*, palî, ligni pars crassior, inferior. *nùdo huamfu*, puppis. *nùdo ruca*, domûs pars posterior. 404. 451. 517. 557

Nùdol, dux, princeps exercitus, factionis, militiæ. *nùdolen*, esse ducem &c. 498.

Nùhuircùn, *nùhuirclen*, collum instar ciconiæ distendere, producere. 445.

791. *Nùyù*, schupones: plantæ quarum succum sugunt, ore extrahunt. *nùyùhue*, locus schuponibus abundans. *nùtùn*, *nùyùtun*, schupones legere, colligere, extrahere. 409.

Nùtùn, terræ motus. *nùtùquei*, terra tremat, contremiscit. 360.

Nùyefcùn, gestio, gesticolor. 452.

Nùlan, aperio, recludo, patefacio, retero. *nùlai*, porta patet. *nùlabin ni piuque*, omnia mea consilia, animi sensa, latebras, recessus intimos ipsi patefeci, aperui. *nlain*, aperiri, reclu-

idi, patere; alteri patefacere. 518. 519.
ūlcūtun, aciculisprehendere, figere, te-
-, infibulare, fibulam injicere. 473.
ūn, pugno capio, fumo, accipio. *qui-
ūn*, quantum pugnus capit. 449. 450.
crūn, cingo. *ncrūhue*, zona, cingulum.

pdnpd, herb. 410.

ūpu, *coūll*, funes sylvestres. 402.

ūrin, incanto, excanto: carminibus aut
sonibus aliquem ligare, in aliam formam
ire. *nūrūfn*, clausum esse. *nūrūftun*,
dere, concludere; portas claudere; fo-
portas, januam obdere, occludere, op-
e: pessulum ostio obdere: repagulis
is munire, firmare: epistolas complicata-
obsignare. 484. 518.

itam, fabella, narratio, apologus, lepi-
arratio, festivum commentum *nūtamn*,
ncan, narro, memoro, refero. item.
aliquo familiariter agere, familiares ser-
is conferre. 562.

itaun, clamo, vociferor, clamito, in-
tas voces, clamorem edere. 486.

ncu, aquila minor. 380.

2. *namn*, mori, vitam finire, mortali-
i explere; perire: vita functus est; ces-
vita; vitæ fabulam peregit; corporis
lis exfolutus est; stadium vitæ decurrit,

evanuit, contabuit. *namln*, perdo; disperdere, evertere, destruere, dissipare, profundere. 364. 532.

namcûln, caput alicujus palo, hastæ, lanceæ infigere. 532.

nafen, homo pacificus. *nafenn*, pacificum esse. 480.

Nûcûm, *ncm*, locus apricus. *ncmtun*, apricor: aplicatione calefcere: quære quo se protegat; quo frigoris vim propellat; quo se muniat contra frigoris vim & inclementiam. 559.

nedquen, arrogans, insolens, elatus: qui nimium sibi fumit & arrogat. item. audax: projectæ audaciæ homo. *nedquenn*, esse. &c. 483.

nehuen, rete, cassis: sarena. *nehuentun*, retia mittere, tendere, laxare. 395.

Neghuc, fructus roboris. 398.

Ncûn, a lachrymis cessare, tacere, filere. 440.

nifn, ad auras excitari; liberiore aura, aere frui: areo, exaresco. *nipmn*, liberiori aeri, vento exponere; sicco, exsicco, arefacio. 431.

nicûfcûn, nicto, conniveo. 440.

nidhucn, suspendo; suspendio neco. 528.

nampiln, deambulo, inambulo, spatior, ambulationem facere. 452.

nenc, confobrini. 501.

nill-

nillhue, herb. 410.

nocha, herba ex qua funes, corbesque conficiunt. 412.

nodùn, vello: pilos, plumas evellere: glabro, deglabro. 458.

nom, taciturnus, pacificus, honestus. *nom-clen*, esse taciturnum, &c. 480. 514.

nonque, vellus seu pellis arietis culcitæ v. culcitæ laneæ vicem supplens. 520.

793. *non*, tædet ista toties audire: sæpe repetita fatietatem afferunt; fastidium pariunt. 476.

nono, confocer. 504.

naiqui, *narqui*, *nasqui*, felis, catus, ælurus. 368.

nua, vafer, veterator, callidus, subdolos, versipellis, sceleratus, nebulo. *nua domo*, impudica mulier, lasciva, libidinosa, vulgatæ ac venalis pudicitæ, omnium prostituta libidini. *nuan*, lustrari, scortari, pergræcari. *nualcan*, ad luxuriam, lasciviam, libidinem provocare. 489. 490.

nuin, aberrare a via; a recto tramite deflectere. item. tero, trituro: grana ex spicis in area excutere. *nuin prun*, tripudium, saltatio, chorea triturantium: nam Indi ipsi Indæque saltando cantandoque grana ex spicis noctu in area excutiunt. 413. 493. 564

nulln, fugere, aufugere: abdere se in ali-

quem locum; latebris se occultare, se in latébras conjicere, se in locum abditum detrudere: alicubi delitescere. *nullvoe domo*, publica meretrix, prostituta; vulgare scortum. 489. 490.

numcudi, lapis quo utraque manu supra alium lapidem terunt, molunt. 520.

nuque, mater, matertera. *nuquentu*, noverca. 501. 504.

Núcofcún, labiorum nimia compressio; labia nimis comprimere. 443.

Núdúfn, *núdúfcan*, suo, confuo, affuo: refarcio. 473.

nullutun, pilos emittere, renovare, pellem mutare 366. 376.

núncúin, farinario cribro succernere; farinam subcerniculis purgare, excutere. item. panem in micas friare; digitis comminuere. 476.

númun, narro, accuso, criminor. 526.

númitun, dispersa, prolapsa in terram, solum, pavementum colligere, attollere, sustollere. 421. 476.

794.

O.

Ollan, carnem bene coctam esse. 476.

Ollon, ambitus, circuitus, anfractus. item. ambio; circumdo, cingo, circumeo, per circuitum iter facere: præstat per dispendium ire, quam compendio perire. *olloln*, *olloltun*, urbem

urbem obsidere, obsidione cingere, obsessam tenere: coronâ urbem claudere; sepire militum copiis: hominem circumdare, circumstare, circumstiterere, tenere undique. *Ollol*, ambitus: in orbem, in gyrum. 493. 532.

Ononn, *ononclen*, sub alicujus præsidio, patrocínio, tutela esse. 342.

Onoimi, coetus, balena, cete. 392.

Opun, plenum esse. item. res perfecta, cui nihil abest, deest; ad unguem facta; omnibus numeris absoluta. *opun pirina*, frænum una cum habenis, capistro, &c. *opuntu*, redundantia, affluentia, cibi reliquiæ, & quidquid superfluit, superest, redundat. *opuln*, impleo, expleo, repleo, compleo. 475. 478. 567. 569.

Orcún, medicinam ad vomendum, vomitandum fumere. 536.

Ofcún, sorbere, delibare, gustare, experiri res liquidas. 476

Oún, *huaún*, domum perplui, perpluere. 429. 518.

Ovicha, ovis, bidens: pecus ovinum. *allca*, *vúta ovifa*, aries. *entucudan ovifa*, verrex. *pichi alca ovifa*, agnus. *domo ovifa*, ovis. *úllcha ovifa*, ovis horna, quæ nondum peperit. 12. 363

Ovúlln, sorbere, delibare, summis labris aliquid attingere; primoribus labris gustare, degustare. item. arcanum, secretum con-

tinere, tegere, abscondere. 476. 479.

795. P.

Pa. 76. 79. 213. 287.

Pabdcon, *pavudcun*, vesica. 456.

Pab, *paf*, *pav*, tumor, tuber, vomica, apostema, suppuratio. *pafn*, vomica disrupta est; vomicæ sanies erupit. *pabln*, *papmn*, rumpere, dirumpere. 535.

Pacarua, bufo. 378.

Pacacha, Indorum poculum majus, seu machina lignea ex altera parte angustior, cui Indus os applicat; ex altera vero parte amplissima, ubi potum liberaliter infundunt; ut per canalem in os Indi delapsus arentem ipsius animam pascat, recreet, refocillet. 479.

796. *Pachiün*, panis micas, farinam, siliquas pugno dispergere. 386.

Padal, integumentum quod tecto imponunt. *padaln*, *padaltun*, domum tegere, obtegere. 517.

Padün, onus humeris portare, tollere. 446.

Pagi, leo, læna. *pichi pagi*, leonis catulus. *pagi namun*, herb. 375. 410.

Pahua, hernia, ramex, enterocèle. *Pahuan*, *pahuatun*, enterocelicus, herniosus sum. 535.

Pai, *papai*, ita filiae matrem appellant. 506. item. ita puellae vetulas in signum reverentiae.

Paicha,

Paicha, grana vitrea veneta filo inserta, collecta, colligata. *paichan*, *paichaln*, *paichaltun*, filum calculis inferere: filo calculorum lineam ducere. item. implico, irretio. item. serere discordias; alterum alteri criminari atque omnes inter se committere. 469. 473. 484.

Paigo, *gamno*, frustra. 201.

Paillan, *paillalen*, supinum jacere. item. tranquillum, quietum, pacatum esse: nullo bello turbari, summa pace frui. item. manifestum, clarum, perspicuum, apertum, minime obscurum esse. *paillaln*, *paillaknon*, supinum collocare. item. rixam, turbam, discordias sedare, componere; dissidentes aut tumultuantes in concordiam adducere: ut redeant in gratiam efficere. 452. 480.

797. *Paine*, cæruleum, cyaneum: cæruleo colore tinctum, fufum. 417.

Paûun, barba. *paûunn*, barbam habere, alere, nutrire. *payuntun*, barbam abradere. 458.

Pal, crux sidus Australe. 333.

Pal, lignum quo terram fodiant, aperiunt foramina. *paln*, hoc ligno sic uti. 568.

Pala, pedes instar anferis depressi. 462.

Palin, harpasto ludere. *palitun*, idem. *palit*, globulus ligneus, quem ad metam vel aliter impellunt. *uûno*, *uno*, harpastum: seu

baculus qui inferius in figuram sphaericam ita definit, ac si quidam globus vel globulus ipsius extremitati adhæreret. Est hic ludus inter Indos Chileses perfrequens, & ad eum undequaque concurrentes, vestes, equos, frænum, calcaria, &c. si aut nî Titius vice-rit, spondent. 563.

Palu, amita. item. amitinus. 501. 769.

Palm, lacertus, lacerta. 376.

Pana, *pana*, jecur, hepar. 455.

Panun, *panunn*, farinam tostam vel quid simile, siccam, incoctam edere. 476.

Papaf, loquax, dicax, garrulus, blatero, rabula, Architæ crepitaculum. 483.

Pataca, centum, centuria. *patacan*, esse centum. 545. 547.

Pataran, plicare, complicare. 470.

798. *Patiru*, *pachiru*, *pachiso*; *Parde*, *padrè*, *paye*, Pater, Religiosus, Clericus. 498.

Pchù, *pichi*, parvus, pusillus, exiguus, modicus. *pchùn*, *pichin*, parum, paulum, paululum, pauxillum, nihil admodum. *pchùln*, minuere, diminuere, præcidere, decurtare, aliqua omittere, præterire, prætermittere. *pchùnman*, parum morari, cunctari. *pchùnma*, *pichinma*, exiguo tempore, parvo intervallo. 461. 543.

Pchon, *pchon*; fumo: fumum emittere; ignem tectis adjicere, subjicere, admovere; faces ad urbis incendium immittere, conjicere, jactare. 352. *Pcon*,

Pcon, brachia infantibus, uti solent, adurere vel ut liberentur aut præserventur a scabie; vel ut hunc anticipatum calorem, quando illis post obitum mare erit trajiciendum, secum, ut aiunt, asportent. 354.

Pd, densus, spissus, condensus *pdn*, densum, spissum, condensum esse. 554.

Pdhuin, hirudo, sanguifuga. 364. 378.

Pe. 214.

Pchagn, *pchancun*, remotum, separatum, disjunctum esse. *pchagmn* *pchagtun*, separare, sejungere, remove, abstrahere: solum, remotum sine arbitris deprehendere. 532.

Pechunn, insidias alicui parare, comparare, opponere, instruere, moliri, machinari, ponere, tendere, collocare: insidiis aliquem petere, appetere: insidior. item. vigilias, excubias agere; in speculis esse. 532.

799. *Pecotun*, refarcio. 473.

Pedan, *pedantun*, invenio, reperio. 421.

Pegen, appareo. *pegelai*, nusquam appareret homo ille. *pegei*, jam tandem apparuit, repertus, inventus est. *Cheu pegei veichi dgu*, ubi istud accidit; unde illud scitur. *pegeln*, ostendo, monstro, demonstro, indico. *Tva ta mi pegelbin*, formula propinandi: En hoc tibi demonstro: scilicet ut vinum, potum ore, canthari fundum oculis hauriat, percipiat. 421. 479. 528. 571.

Pegellen, verruca. 462.

Pe-

Pehuen, pinus. *Pehuenche*, Indi qui montes Andes incolunt. 398. 492.

Pel, faux, guttur. *quinepel*, tot grana vitrea filo inferta ut pro monili sufficiant: monile, murenula. *cùme pel*, suavis, plena, dulcis, clara, canora, sonora vox. *peltun*, plane & aperte loqui. 445. 447.

Pelcu, privignus. item. vitricus. *pelcu votm*, privignus. *pelcu nahue*, privigna. *pelcu chao*, vitricus. 504.

Pele, *pelle*, *pede*, lutum. 428.

Peleva, frontis anguli. 436.

Pelon, lux, lumen, splendor. item. lumen oculorum, visus. *pelolen*, vigilare, experrectum esse. *peloln*, lumen, facem alicui præferre: a sole omnia collucent & illustrantur: lumen oculorum restituere, illuminare. 459.

800. *Pellum*, *pelum*, hospes. *pelum pelumtun*, hospitio aliquem accipere; suis tectis, domo; ædibus excipere. item. diverfari, divertere apud aliquem. Est inter illos superstitio vel delirium, ut quando ignis multas spargit scintillas; aut *Loica* ad januam cantat; credant adventuros esse hospites. 518. 519.

Pellad, pruina. 348.

Pellpelln, metu contremiscere, terrore concuti. 486.

Pellu, concha. item. muliebria. 393.

Pen, *peel*, lucrum, quæstus: bona labore parta; laboris & industriæ fructus. item. vi-
deo,

deo, cerno, aspicio, oculis percipio; acquirō, invenio, reperio. *chuchi mi pemon tvei*, ubi id invenisti, lucri fecisti, comparasti, acquisivisti, lucratus es? *pehuentun*, virum cognoscere. *pehuentunolu*, virgo. *peleln*, ostendere, monstrare. *pelelduam*, documentum ex proprio vel alieno damno. *pelelduamn*, dare ex proprio vel alieno periculo documentum, alieno malo, damno, periculo sapere, doceri. *petun*, recupero, recipio, invenio. *peye peyequen*, *peye peyequebin ta ni huerilcan*, iniquitatem meam ego cognosco; & peccatum meum contra me est semper. *peknnon*, animo aut mente fingere, concipere; imaginari; aliquid cogitatione moliri. *peknouquebin ta ni laial*, imaginor me moriturum. *pecùyenn*, *pecùyenaimi*, veniet, veniet illud tempus: erit, aderit, illuceffet aliquando dies illa; cum... *pecùyeni veichi domo*, menstrua. *muchai peaimi v. penmauaimi v. pemoaimi v. penmuaimi*, mox videbis tuo damno, experieris &c. 421. 422. 440. 481. 482.

801. *Penchu*, ante. *penchun*, *penchulen*, antecedere, præcedere, priorem locum occupare. *penchuln*, anticipo, antecapio, præverto. 544. 546. 563.

Penca, cucurbitæ species. 409.

Penn, *penùn*, marcesco, languesco. 416.

Peni, frater. item. patruelis, confobrinus. *penihuen*, frater confanguineus; uterinus frater.

ter *peniun*, omnes fratres collective sumpti. item. amore geminos esse; amicitiam cum aliquo conjungere, contrahere, inire, instituire: in alicujus amicitiam recipi. 501 502. 503

Pepi, 60. 61. *pepin*, possum: frequentius est negativum quando solum. *pepilan*, non possum. *pepiln*, compono, apto, orno, apparo, instruo, concinno, dispono, venusto, excolo, exorno. *pepilun*, cultus, elegantia, ornatus, concinnitas: cerussa, pigmentum, purpurissimum; medicamenta candoris: capillos arte medicari, tingere, venustare; ad speciem decoris promittere; frangere in gradus: faciem fuco & pigmentis illinire: naturalem oris colorem fucato nitore ementiri. item. accingere se, se præparare, expedire, comparare ad iter, munus obeundum, *pepium*, cultus, habitus, vestis, luxus. 60. 466. 470.

802. *Pequen*, Alfo. 383.

Percan, muscus, mucor. *percann*, *percantun*, mucesco, mucorem contrahere; musco affici, infici; mucidum fieri. 420. 476.

Perimon, *perimol*, *perimontu*, res mira, mirabilis, prodigio similis: miraculum. *perimoln*, *perimontun*, edi miracula, prodigia. 515. 343.

Perper, fæx. *perpern*, fæces dari. 477.

Perquin, crista, jubæ. *perquinhua*. 389. 413.

Percùn, pedo: ventosa efflatio; crepat a tergo sonus. 458.

Pctu,

Petu, etiam nunc, adhuc. *petuln*, persevero, persto, duro, permaneo, perfito. *petu magi leuvu?* *petuli*, an perfitit, adhuc durat fluminis inundatio? durat, perfitit. 433.

Peucu, accipiter. 380.

Peuma, somnium, infomnium, visum somnii. item. felicitas, fortuna prospera, secunda. *gen peuma*, felix, faustus, fortunatus. *ùto peuma*, infortunium, fortuna adversa, infelicitas. *peuman*, somnio, per quietem aliquid videre. *peumabin*, per quietem mihi visus est; dormienti objecta mihi est ejus imago. *peumagen*, fortuna secunda uti: omnia illi peropportune cadunt; ex sententia cedunt. 437. 438. 482. 480.

803. *Peun*, *peutun*, vereor, suspicor, subvereor. 486.

Peul, vorago, vortex. *peuln*, aquam circumagi: equum circumducere, circumagere. 429.

Peuca, *peucachi*, opportune, tempestive, in tempore. 540.

Peùn, *peùn cùyen*, *peùl*, *peùgen*, ver, verum tempus: folia erumpere, arbores revirescere, germinare, pullulare; foliis, floribus vestiri. 404. 539.

Piann, *piancùn*, albescere, refulgere. 418.

Pivun, *pivun*, putris, tabidus, putridus, cariosus. *pivunn*, exedi, confici, contabescere: putresco, tabesco, tabeo. 476.

Pichun,

Pichun, pluma, plumula. *pichunn*, plumefco, plumo. 389.

Picur, *picr*, folea, lingulaca. 392.

Pichùln, *pichúlcan*, frumentum ventilare; ventilabro excernere, purgare. 558.

Picu, polus arcticus, septentrio, Borealis pars. *picun*, ad septentrionem vergere: ventum septentrionalem esse. 558.

Pidcu, phaseoli & maicium simul cocta. 475.

Piden, *pisen*, avis. 381.

804. *Pidll*, domus pars superior. 517.

Pidcum, figuræ pyramidalis. 516.

Pigda, avicula valde parva & multo pulcherrima, tum ob plumulas verficolores pulcherrimas, tum præcipue ob volatum, qui in duplici motu consistit; altero quo aliud spatium quamvis perexiguum acquirit; altero, quo circa proprium centrum instar globuli se versat: tota hyeme rostro parieti aut arbori infixo ibi sine cibo, sine potu suspensa hærens permanensque; verno tempore revivit volatque miraculum naturæ, & mirabilis in omnibus Dei O. M. Providentiæ. 383.

Pidcun, refrico, attero. 567.

Pila pila, *pilla pilla*, pisc. 392.

Pilcadn, mutilo, detruncato: truncam arborem reddere; cornua truncare; scapum a botro divellere; ramum ex arbore detruncare. 404. 364.

Pilco,

Pilco, internodium, angustior fistula: guttur, gula. *pilcotun*, internodio, fistula bibere. 404. 445. 536.

Pihuichen, coluber, anguis, serpens volatilis, quem qui videt, vel audit sibilare, moritur: addo & qui non videt; uti visus est nemini. 376.

Pilin, *pilin*, pruina, glacies. *pilinn*, gelo, glacio, congelo. *piluntu cahuellu*, equus subalbus. *pilintun*, *pilinman*, gelaasco, congelasco, conglacio. Vinearum gemmæ frigore obriguerunt; segetes uredine exaruerunt; arborum, vinearum fructus in spe pruina decoxit. 347. 348, 413.

Pilol, cavus, inanis. *pilol voro*; dentes scabri, rubiginosi, putridi. *piloln*, vacuum, inane esse. *pilol cura*. 404. 427.

Pilquern, in orbem complicare. 404.

Piltann, *piltancùn*, mutilo, detruncò. V. *pilcadn* hic supra. 404. 364.

803. *Pilu*, furdus. *pilun*, furdum esse. 463. 465.

Pilun, auris, auricula. *pilunn*, aures habere. *pilunhueque*, plantago. 410. 439. 441.

Pillan, causa prima, cui varios effectus naturæ E g Tonitrua, fulgura, fulmina, aliaque ejusmodi attribuunt. *pillann*, tono, in tono, detono, fulgurat, coruscat: crebris micat ignibus æther: fulmina erumpere, decidere. 315. 345. 348. 720.

A a a

Pilluai,

Pillūai, sandapila, feretrum. *pillūain*, *pillūaitun*, feretrum conficere: portare. 537.

Pillma, pila lusoria. *pillmatun*, pila ludere; pilam reciprocare; ultro citroque jaccare 563.

Pillmaiquen, hirundo. 387.

Pillu, ardea, ardeola, ciconia. 381. 385.

Pimun, *pimon*, *pimotun*, spiro, flo, inflo: afflat, aspirat ventus: flatu lucernam extinguere, ignem accendere, excitare. *pilmocahue*, follis 354. 558.

Pimurcūn, Harpastum tabaco suffire, V. *palin*. 797. Nam quoties harpasto ludunt, illud prius suffiunt tabaco; & sanguine agni, cujus caro inter collusores distribuitur, ungunt, perungunt. 563. 797.

806. *Pin*, dicere, jubere, certiolem facere, &c. V. a Nr. 234. usque ad 260. *pileln*, *pilleln*, dico, moneo, admoneo, certiolem facio, reddo. *pilelpran*, falsum alicui affingere; falso illum criminari: calumnior. *pilelentun*, callide aliquid quærere, elicere, exprimere, extorquere. *pillel cuse*, mensis Septembris. *pitun*, repeto, replico: oportet, necesse est, opus est *pitui*. *pivaln*, mittere ad dicendum, dictum: & quando est negativum *pivallan*: non interest, non refert; nihil ad rem. item. nolo, non consentio. *pinmaln*, *pinacmn*, irridere. *gen pin*, Vates, Poeta. *piam dgu*, *piam piam*, rumusculi, rumor, fabella.
piknon,

piknon, dictum, mandatum relinquere. 58.
59. 443. 444. 481. 484. 486. 542. 559.

Filbù, funis sylvestris. 402.

Pipigen, *pípiyen*, strepitus, tumultus, obstrepo: ultro citroque de aliis murmurare. 572 573. 484.

Pina, certe; profecto, absque dubio. item. præterea. *pinalen*, manifestum, clarum, perspicuum, apertum, compertum, minime obscurum, certis indiciis, signis, argumentis comprobatum esse. 224. 526.

Pinu, paleæ minutæ. 402.

Pinu, pulmo. 455.

807. *Pinu pinu*, flocci nivis: cœlestis aquæ spuma, tacitarum vellus aquarum. 347.

Pinunu, *pinono*, pumex. 428.

Pincún, stylo perforare. *pincúhue*, stylus acutus. *pincúllhue*, fistula, tibia. 562. 567.

Pinom, uxoratus, nupta, conjux. *mupin pinom*, quos sacro ritu Parochus matrimonio devinxit, rite conjunxit: qui matrimonii vinculo tenentur, & jugali vinculo adjuncti. *pinomhuen*, maritus & uxor. Indorum infidelium, & eorum, qui olim baptizati, postea morem Patriæ sunt secuti, matrimonia non esse verum ac sacramentalem contractum matrimonii inde satis constat, quod desit indissolubilitas: nam mos Patriæ est, ut maritus uxorem repudiet, vendat, aut plures sibi conjugat. Ipsa etiam uxor maritum nonnunquam

quam deferit, & vel nubit alteri vel domum suam revertitur. Si nubat alteri; solutiones datas a priori, sequens maritus restituit: si revertatur domum, & Consanguinei illam recipiant, admittant: hi solutiones restituunt, easdem vel æquivalentes, quæ ipsis fuerunt perfolutæ: si maritus solutiones has acceptet, admittat, recipiat; debet etiam liberos matri restituere, præsertim si nullas vel paucas solutiones, quando illam duxit, perfolvit. 713. 504.

Pinnique, pinique, vespertilio. 382.

Pirca, paries. 517.

Pire, nix, grando. pire mapu, pire mahuida, Andes, Montes Chili, & qui totam Americam saltem meridionalem ab Austro septentrionem versus continua serie pervadunt, semper nivosi, Altissimique, & non pauci ignivomi & flammivomi. piren, piden, ningo: nix duos pedes alta jacuit; nivosæ rupes cadent, nivalis dies; grandinat, grando de cælo ruit, delabitur: præceps cadit horrida grando. 347. 348. 492.

Pirina, frænum. 366. 367.

Piru, vermis, peltis. piru cutan, dolor dentium. gen piru, qui habent supremum dominium in vermes, pestem. anilis superstitio: non enim Deum aut Sanctos vel medicos intelligunt: sed omnino alia sibi fingunt, imaginantur: unusquisque ad libitum. pirun, piru-

pirutun, vermiculor, verminor: vermiculis scatere. item. pestem grassari, lævire; per multos pestilentia decedere, infici, invadi. *pirutuln*, *pirutucan*, alium contagione afficere, inficere. *apmpirun*, *apmpirun*, cœtus, conventus; conventum agere, habere, convocare ad vermes depellendos, expellendos; ad pestem comprimendam, extinguendam. 376. 531. 535.

Pisima, *pisiman*, *notu pisiman*, ludus a granis maicii, quibus ludunt, nomen trahens. 563.

Pispiſn, pipio. 386.

808. *Pita*, *pitau*, callum. 458.

Pitu, vitiligo. *allhue pitu*, impetigo, scabies. 534.

Pitucan, canere fistula, inflare tibiam. *pitucahue*, fistula. 562.

Pivaln. 227. 806.

Piutun, pendeo. *piutuln*, suspendo. V. *pultun*. 809 470.

Pivulca, fistula bellica, tibia. *pivulcan*, illam inflare. 562.

Pivuln, sibilus, sibilum, machiorum dum curant, medicantur, sibilandi modus. 562.

Piuln, neo: pensa carpere, trahere quo filum deducas. *piulu*, filum, stamen, 473.

Piuque, cor, voluntas. item. arcanum, secretum. *elcapiuquen*, secretum servare, abscondere, *elupiuquen*, revelare. arcanum ego

continere non valeo; plenus sum rimarum, hac & istac perfluo: jam prurit animus & gestit secretum foras mittere. 199. 455. 460. 480. 491.

Piur, conchæ species. *piurn*, illas legere, colligere. 393.

Pibn, *pioln*, *pipmn*, sordes, excrementa per anum sordide ejicere. 458.

Piun, scalpo, scabo: prurigo, pruritus. 378 449.

Piaun, in gyrum se versare; convolvi; gyros agere, ducere. item. multa pati; multis miseriis & ærumnis premitur, opprimitur; malis & calamitatibus obruitur; jactatur malorum fluctibus; versatur in magnis miseriis; gravissimam malorum tempestatem sustinet; fortuna utitur infensa & iniquissima *calli piupe*, abeat in malam crucem, malumque cruciatum. *piauln*, in gyrum versare; aliquem in tricas conjicere; in litium contentionem incidere 487. 488.

Plai. 402.

Plcaùn, labor, delabor, lapsus, prolapsio. 532.

809. *Púlcha plcha*, ruga. *púlchan*, *plchalen*, rugosum esse, *plchaln*, in rugas contrahi, corrugari: frontem contrahere, caperare. 402. 470.

Plpl, frutex, virgultum. *plpln*, *plplcan*, se foliorum hujus fruticis seu virgulti succo perunge

ungere, uti solent Indæ, ut amentur. Idem faciunt Indi qui *gen huenu*, Domini pluviae vocantur; quod putent in ipsorum esse potestate aquas cælestes; & ut pluat efficere. Hi enim ut pluviae quantum satis est, aut velint, de cælo detrahant; prædicta folia una cum aqua lapidibusque intra vas ligneum versant, volvunt, revolvunt: unde Indi ut expriment instare pluviam copiosam, magnam imbrium vim; dicunt suos *gen huenu* rem strenue agere; lacertos movere, lapides exagitare. 348.
412

Ple, versus; coram; &, etiam. *eimi ple*, coram te. 216. 619 290: 22.

Plginn, ossiculum vel spinam piscis intra fauces aut guttur hæerere. 446.

Plmi, crabro, asilus, œstrum; musca venenosa, virulenta. 388.

Plol, achores, tinea capitis; manantia capitis ulcera, capitis ulcusculis horridus 535.

Plqui, sagitta, spiculum. *plqui huecubu*, veneficium, maleficium. *plquitun*, arcum adducere, intendere. Quoties Indi contra Hispanos conjurant, est qui clanculum & incredibili secreto, omnibus ac singulis monstret parvam sagittam vel os tibiamve cujusdam ab ipsis quondam trucidati Hispani, tanquam certissimum conjurationis signum. 531.
538. 813.

Pltayen, porto, importo. 552.

Pültun, pendeo. *plütún*, suspendo. V. *piütun*. 808. 528. 530.

810. *Plu*, musca. 388.

Plul, cavum, inane, obliquum, tortuosum, deflexum. *pluln*, sic esse. 404.

Pllcuma, *púlcuma*, sinus. 445.

Pllicon 478. lutamentum.

Plú, anima, mens immortalis. 434. 519.

Plu, arbor qua florescente dicunt ferendi tempus esse. 400.

Pnarn, *pnarcún*, *pnadn*, *pnadcun*, hæreo, adhæreo, inhæreo. *pnal villcun*, polipodium. *pnad*, spica, aristæ. 404. 410.

Pnern, *pnercún*, amburere, ustulare. 354.

Pnon, vestigium. *inapnon*, investigare, indagare, odorari, illius vestigia persecutus est; illum diligentissime pervestigavit; vestigiis in illum incidit. *pnontun*, *pnoncún*, calco, conculco; pedibus obterere, proterere, premere. 373.

Pnú, virilia, pudenda viri. *pnúnman*, alteratio carnalis viri. 451 457.

Pnen, egeo, indigeo, opus est mihi. 421.

811. *Pnen*, parvulus, púso, infans, puer, puerculus, pupus. *pnenn*, pario, enitor; foetum in lucem edere; gignere, procreare. *epupneni*, geminos enixa est; uno nisu edidit, effudit. item. nugari, nugas agere; puerorum modo colludere. *pnencaun*, pueros imitari: effici sicut parvulus. *tva ta ni pnencaun*,

caun, quine *gei ta ni pnencaun*, habeo quæ petam pauca nec difficilia. 495. 497.

Pna, fructus roboris; glans. 398.

pnu, pestis. 535.

Poco, bufo. 378.

Poeln, *pueln*, frustra aliquem habere; expectationem alicujus decipere, frustrare, ludificare; ludificari: illa quæ offert non admittere. 421. 766. 693.

Postun, neo, torqueo, contorqueo. *postun cahuellu*, equus nobilis, generosus, Bæticus, Chilensis. 365. 473.

Poin, tumeo, turgeo; sum tumidus, turgidus, inflatus, tumefactus. *poi*, tumor, tuber, inflatio. 534.

Poipoi, dyspepsia, cruditas. *poipoin*, cruditate laborare; ex facili satiari. 535.

Pollcú, tæniola, vitta; crinales fasciolæ. 465

Pom, vox non significativa, quam adhibent; quando invocant Majorum suorum aliaque superstitiosa nomina, nam exusto in concha folio tabaci, fumum per fistulam attrahentes, post singula nomina, dum fumum in os acceptum emittunt, inclamant *pom*; idque toties repetunt, dum Litanias suas absolverint: nomina autem superstitiosa magis usitata sunt: *pu llacu*, *putem*, *pu vilu*, *anchù lamùen*, *epunamun*, *mareupu antu*. 413.

Ponon, *pana*, jecur, hepar. 455.

812. *Ponpon*, villi. *ponponn*, pannum

defricare, ut villos excites atque erigas. 473.

Ponuenn, *poncun*, *ponquin*. idem quod *poïn*. V 811.

Poncho, vestis stragula. V. *macun*. 466.

Ponorn, *ponorclen*, incurvesco; incurvum, incurvatum esse. 452.

Ponù, *poni*, mala, poma terrestria. *ponùlhue*, locus ubi dantur. *allhue* v. *alhue* *poni*, hæc mala sylvestria. 409.

Popofn, *popofcùn*, repullulo, repullulasco, regermino. vibex: vibices superesse, exstare. 404. 528.

Por, immunditia, sordes, illuvies, purgamenta, omne quod maculat. *porn*, sum immundus, sordidus, teter, spurcus. *porln*, scædare, inquinare, commaculare, inficere, polluere, contaminare aliquid: maculo, coinquino: labe vel macula afficere, aspergere. *porclei*, coinquinatum, infectum, pollutum est; maculam suscepit, concepit, contraxit: macula lavari, deleri, elui debet. *por lonco*, porrigo, furfures capitis. 458.

Poto, sedes, anus. 451.

Pque, fungi species non comestibilis. 412.

Pra. 233. 234.

Pran, scando, ascendo, inscendo, conscendo, subeo. *pramn*, attollere, in altum tollere; levare, sublevare, erigere, evehere, extollere, efferre, promovere. *pramun*, arrogantia, confidentia. Nimium sibi sumere,
tri-

tribuere, confidere, arrogare. *pralihuen, pratulihuen*, suspiro, suspirium edere, emittere, ab imo trahere: suspiria ab imo pectore ducere, solvere, laxare; in aliquem suspirare. 365. 480. 482. 483. 485. 487. 488.

813. *Prn, purn*, hæreo, adhæreo, inhæreo: equitandi peritum esse; stapedibus uti brevioribus. callide equum agitat, strenueque versat. 366.

Pron, pronn, nodus; nodum vel nodosnectere; innodo, in nodum ligare. item funiculus nodis implicitus, qui sagittæ V. *plqui 809.* adjungitur; & quot nodos habet, tot desunt usque ad conjurationem dies. Item. quando sunt conducti ad laborandum, asservant ad juvandam memoriam duos funiculos; alterum qui tot nodos habet; quot diebus ipsi est laborandum; alterum, in quo singulis diebus quibus laboravit, novum nodum innectit; donec sit alteri funiculo nodorum numero æqualis. item. quando aliquis aliquem occidit, Confanguinei istius occisi mittunt ad homicidam funiculum tot implicitum nodis, quot ipsi solutiones sunt solvendæ: Quod si funiculus fuerit coloris rubri, signum est sub pœna mortis solutiones solvendas esse, quod explicant hac phrasi: *quelu bui lagmabin piquei. pronnienolu*, enodis. *pronmamll*, centrum. *pronculiu*, geniculum. 473. 474.

Prun, tripudium, saltatio, chorea. *pruloncon*,

loncon, victoriæ causa vel nomine publice plaudere: Io, io triumphe conclamare, ingeminare: nam quoties reportant victoriam cantant & choreas ducunt coram aliquo hostili capite hastæ vel lanceæ infixæ. 561. 692. 793.

Pta, arbusc. 401.

Ptafcùn, talitrum imprimere, impingere. 449.

Ptar, pediculus. *ptarn*, pediculis scatere. item. pediculos expiscari, ad necem quærere. 378.

814. *Pten*, *pùten*, ardeo, conflagro: domus nostra incendio flagrat! item. calore nimio æstare, languere, solvi, deficere. item. uro. *ptei antù*, omnia solis ardore flagrant, fatiscunt. *ptemn*, *ptetun*, comburo, exuro; cremo, concremo, inflammo, incendo. 349.

Ptem, tabacum. *ptemtun*, pulvisculum patulâ nare excipere, exorbere: exusto in concha tabaci folio fumum per fistulam afflatu attrahere; & in os exceptum emittere. 409.

ptescùn, aspergo: salientibus guttis prætereuntes aspergere, irrorare. item. hinc inde carpere, libare; nunc hæc nunc illa tangere. 432.

Pton, *pùchon*, *ptonn*, *pùchonn*, *ptoln*, *pcholn*, fumare, fumum emittere. item. ignem testis adjicere, subjicere, admovere: faces ad urbis incendium immittere: conjicere, jactare.

354

Ptùn,

Ptùn, abundantia, copia, ubertas, affluentia: abundo; affluere frumento, divitiis. 378.

Ptùm, tinctura, coloris infectio. *quine ptùm*, quod uni tincturæ sufficit: sic duæ unciae seu sextans glasti pro una tinctura coloris cærulei satis est. *ptùmn*, tingo: imbuere colore lanam, &c. 418. 419.

Pu. 8. 219.

Puchun, supero, suppeto; superesse, superfluere, satis superque habere. *puchu*, quod superat, superflua, reliquiæ. 478.

Pual, deliramentum, delirium. *pualn*, *pualgen*, deliro, delipio. *pualgeimi cam?* quæ te dementia cepit? quis te tantus furor invasit? quo furore correptus, oestrove infantiæ percitus es? 535.

Pucuchu, clyster. 536.

Pue, alvus, venter, uterus. *vurepuen*, odium, livor: odio aliquem habere. *cùpapuen*, amor, studium, cupiditas, voluntas, benevolentia: bene erga aliquem affectum esse, aliquem impensius diligere; alicui studere; in aliquem esse propensioem. *pueln*, fastidio esse alicui; offendere alicujus animum; fastidium illi afferre. *puel*, quod satietatem affert; ingratum est & putidum. *Puelches*, qui trans Andes Chilenfes habitant. *puel crf*, ventus Orientalis, Eous. *puel cura*, lapis quo colorem croceum imitantur. 418. 445. 486. 493. 558.

815. *Pufcùn*, *puvcùn*, ore aspergere. 432.

Puie, pisces parvuli. 392.

Pulai cuù, vola, palma. *pulai namun*, planta. 448. 451.

Pulihuen, multo mane, valde mane, ante primam lucem. 539.

Puminu, intus, intro. 518. 519.

Pun, *poun*, *paun*, accedo; devenio, pervenio: attingo, contingo: sufficere, fatis esse. *pui*, hucusque, fatis, affatim: jam pervenit; haftenus de jocis; fatis jocorum est; affatim jocati fumus. *pulai*, nondum, adhuc non pervenit; desideratur. *puln*, adveho, deporto, deduco. *chumtn pu*, quousque. *venten pu*, usque eo, usque illuc. *pichi pu*, parum distans. *aldù pu*, valde longinquum. *muna pu*, mediocriter distitum. 551. 554. 556.

Punculn, augeri, ampliari, crescere. 413.

Punchuln, falsum alicui affingere, falso illum criminari: calumnior. 484.

Pun, nox. *punn*, advesperascit: nox appetit, ingruit, adventat, imminet. *epu pun* v. *epu puni*, duo dies sunt, cum . . . *epu punai*, *epu punal*, *epu pun mo*, post duos dies. 539. 541.

Punun, valde intro se abduxit, conjecit. interius, valte altum, profundum. 554.

816. *Pun*, intus, intro *punclen*, intus esse, hærere, abscondi. *punlal*, pannus subdititius: pannus, quo vestis interius munitur. 469.

Pun-

Punpua, axilla. 448.

Puque, exta, intestina. 456.

Puquem, hyems, hybernum tempus. *puquemn*, hyemem esse. *puquenman*, hyemo, hyberno: milites in hyberna dimittere.

Pura, octo. 545.

Pùta, venter, alvus. *aldùn pùtai*, est ventrosus, prominenti alvo. *pùta yene*, cœnoscus lacus, locus. 428. 445.

Putauquilquil, fungi mali nec comestibiles. 412.

Putem, Majores, ante nati viri ac mulieres. 495.

Puto, casa ex ramis: ramalia, ubi ad bibendum conveniunt. 517.

Puùdu, *puyu*, cervus, caprea, dorcas, capreolus. 373.

Puùllau, musculi, femur, femur. 451.

Puùlli, solum, terra, humus, pavimentum. *Puùllil*, cœmenterium. *catu puùlli*, incile, aquæ derivatio. *anca puùlli*, clivus depressus. 360. 413. 517. 537.

Pùv, tensus, contentus: rigidus, fortis, durus. *pùvn*, *pùvclen*, contentum arcum habere: arcus tensus. 473.

Puvùll, fufus. 472.

Pùdn, serpo: serpit quotidie malum, longe lateque diffunditur. 534.

Puyellcùn, scintillo. 333.

Púinmo, focer, nurus. 504.

817. *Pùlucu*, *pulcu*, potus. *curù v. quclu* *pùlucu*, vinum. *pùlcun*, potum ex pomis confectis, hordeo, &c. conficere. 478.

Pùllantun, auferentem aliquid; illudque sub axilla portantem aufugere. 449.

Purn, plenilunium esse. *purchyen*, solis & lunæ oppositio. 542.

Pùtun, potus, potatio. item. bibo, adbibere: poto, compoto; in orbem bibere. *pùtuln*, propino. *putulen*, da mihi bibere. *pùtulcobige v. pùtucobige cahuellu*, da equo bibere; duc equum ad fluvium, aquam; ubi bibat. 367. 378.

Pùuya. 401.

Pùuche, *pùuto*, fungi comestibiles. 412.

Pùlln, rem recte exequi; eleganti opere, affabre facere. *Pùllbige veichi ovifa*, pellem sine vitio ovi huic detrahe; bene excoria hoc pecus. item. pharmaco cathartico noxios humores ejicere; salubri potione corpus eluere. 536. 567.

818. Q.

Que. 10. 220. 295 : 5.

Que, stomachus, ventriculus. *que mamll*, arboris medulla, cor, matrix. *que wùn*, lingua. 442. 403. 455.

Quebunn, pannis oblitus; centonibus male tectus, pannofus. *quebum*, vestis obsoleta & lacera: centunculus. 467.

Quechan,

Quechan, grex. *quechan ovifa*, ovium grex. *quechan cahuellu*, equorum, item, facere, ut ordine ac recta via procedant: recte, recta ducere, propellere. 364.

Quechu, quinque, item, ludus. *quechucan*, hunc ludum ludere. 545. 563.

Quedecan, uni pedi insistere; uno pede subilire, saltare. 452.

Quedinm, *quedintun*, tondeo. *quine quedin*, vellus. *milla quedin*, vellus aureum. 364.

Quegun, confanguineis uxoris vestibus, panno satisfacere. 505 713.

Quehuan, *quehuatum*, contentionem, rixam movere, excitare, fuscitare: in hominum pugnandi cupidorum insanias incidere. 484.

Quehuenún, vociferor, quirito, ejulo. 484.

Queipálln, salientibus guttis prætereuntes aspergere, irrorare: aspergo. 432.

Quecún, tero, molo, item aliquem fatigare, defatigare; molestum esse alicui; negotium ei facessere, exhibere. 413. 486

Queipun, pedibus scalpere, excavare terram; unguibus circumcirca scalpurire, scalpturire. 390.

819. *Queúún*, paleâ lædi, se lædere. 404.

Quelur, galloavis: avis tristissima, gallopavo similis. 385.

Quelpu, vari, subtiles tumores; vitiligo. 535.

Quetù, ruber, purpureus, rubens, rubicundus. *quetù achahuall*, crista; cristula: avis cristata. item. vibex. *quetùn*, rubrum esse. *quetùln*, *quetùlcan*, rubro colore imbuerè, tingere. 417, 389.

Quelle, sandalium, solea, item. solea ferrea. *quelletun*, soleas ferreas jumento affigere; ferreis soleis ungulas munire. 469. 567. 568.

Quele, lippitudo. *quelen*, lippire; esse lippum, lippitudine laborare. 462.

Quellùen, fraga culta. 410.

Quellun, auxiliior, opitulor, adjuvo; auxiliium, opem ferre, auferre, præstare: se adjutorem alicui præbere, exhibere; ab illo stare, facere: facere omnia amici, amicitia causa; nihil ejus causa recusare. 480.

Quemchol, frontis apex: surrecti in fronte crines. *quemcholn*, *quemcholclen*. 436.

Qnemchu, terra rubra. 426.

Queme, galea, cassis, lorica, torax coraceus, ferreus. *queme cona*, galeatus, galea tectus, loricated, lorica indutus. *quemetun*, virtutem alicujus experiri: periculum de eo facere. 531.

Quenan, errore quodam aliud cum alio commutare, permutare: per inconsiderantiam verba commutare; vel ambigua verbi significatione decipi. 484.

Quepu, locer, gener, levir. 504.

Quepe,

Quepe, gleba. 412.

Quencurn, aliquid singulis de portione detrahere, decerpere: vel de toto servata proportione, habita ratione aliquid reponere, reservare. 476.

820. *Quenparn*, *quenparclen*, capillos folutos, turbatos habere: incompta mulier, passis crinibus, soluta aut turbata coma. 469.

Quepun, ager v. aliquid agri nondum cultum sed colendum. 413.

Quetadpun, protero, obtero, pefundo, conculco. 532.

Quetan, aratio: ferendi tempus. item aratro terram subigere, profcindere: fulcum imprimere: fulcum altius imprime, ut messis tibi uberius proveniat. 413.

Quete: mentum. 442.

Queto, balbus, blæsus, mutilus, mutilatus. *queton*, balbutio, titubo, hæsito: hæsitantibus verbis loqui. item, mutilo, detrunco.

Queuli, arb. 398.

Queum, 89.

Queun, lingua. V. *que*. 818.

Queupu, lapis quo venam incidunt. V. *malin*, 773. 425.

Quidu, solus. item egomet, ipse. *quidulen*, esse solum. *quiduduamn*, ipse mihi sufficio: non est opus mihi: sum mei arbitrii; arbitrio suo duci; arbitrato suo res gerere;

jure suo vivere; pro libidine agere. 29. 32. 538.

Quilca, *chillca*, papyrus, charta, epistola, liber. 572.

Quimn, scio, cognosco: non ignoro, non me fugit, non me fallit, non me latet. *mutu quimbin*, certe, certo scio, compertum mihi est, compertum habeo, exploratum mihi est, exploratum habeo. item. Sapio, sapientem esse; sapientiâ, doctrina, eruditione vigere, florere, præstare, præditum esse, excellere. item. sentio: sensu aliquid percipio. *quimlai espuela vachi cahuelu*, hic equus calcaria non sentit. *quimln*, doceo, edoceo, erudio, instruo. *quimln Dios ni dgu*, Christianæ fidei rudimenta tradere; fidei mysteria rudibus exponere; pro eorum captu explicare. 367. 480. 481. 482.

Qui. 105. 148. 149.

Quintun, quæro, scrutor, perscrutor, investigo: aspicio, intueor, spectro; oculos in aliquem conjicio, intendo. *quintudgun*, contentiosum, pugnacem esse. *quintudzu*, pueri domi inservientes, juvenes, famuli domestici. *quintunien*, ob oculos habeo, custodio, servo, confervo, attendo, tueor, tutor. *cûme quintuniebige ta ovifa*, oves custodi, tuere, conserva diligenter. 421. 446. 487. 498. 528.

821. *Quine*, unus. *quinechi*, semel. *quine vla*, simul & semel; una. *quinetu*, hora prima. *quine quine*, alius post alium. *quinelque*, aliqui. *quine mollbun*, ejusdem stirpis, generis, cognationis: propinqui, consanguinei. *quinentcun*, haustum fumere. *quine rumen*; *quine adn*, *quinentrn*, similiter, eodem modo, ejusmodi, ejusdem generis, speciei, furfuris. *quinen*: esse unum; primum. *quineln*, dare, facere unum. *quinenple*, ex una parte. 405. 540. 545. 546. 547. 548. 550.

Quiqui, 373. comadrecha.

Quiquircùu, strideo, stridor. 561.

Quirque, bufo. 373.

822. R.

Ragi, dimidium, dimidia pars, medius. *ragi antù*, meridies, meridianum tempus, duodecima. *ragi pun*, duodecima noctis, media nox. *ragin*, in medio mari: in medio mundo terra sita est; in medios hostes irruere: medium agmen perrumpere: medium confixit, trajecit: medius, digitus medius. *raginche*, *raginche meu*, *ragin pu ulmen*, medius inter Caciquios, medius inter homines. item. mediocris, modicus. *ragin huentu*, mediocris ætatis homo. *raginn*, intercedo: do dimidium, dimidiam partem: propinandi formula. *raginn*, *saginn*, ita ut uterque, seu unusquisque illo-

rum duorum bibit partem dimidiam. *ragin*
raginn, aliquid interjicere, interponere, inter-
terstinguere. 478. 495. 545. 550. 766.

Ratù, flos. *ratùn*, *ratùhuenn*, floreo,
floreſco: flores emitto. 415. 416.

Ralli, catinus ligneus. *ralli lonco*, calva-
ria, cranium, testa hostilis capitis, ex quo
bibunt. 479. 520. 522.

Ramtun, rogo, interrogo, quæro, ſcif-
citor, percunctor: exigere rationem de vil-
licatione, &c. *ramtudgu*, interrogatio: ro-
gatio reprehendi non debet, niſi ſi inepta ſit.
525. 526

Ran, depositum vel ſponſio in ludo facta,
rann, ſpondere v. ſponſionem in ludo de-
ponere. item juro. jure jurando aliquid fir-
mare; juramento ſe obſtringere, obligare.
item ſe in diſcrimen dare, vitamque ſuam
in aleam caſus committere. 532. 563.

Ranql, carex. *ranqln*, *ranqueltun*, cari-
cem legere, colligere 402.

823. *Rapa*, creta. *rapa gilahue*, vadium
cretolum. 425.

Rapin, vomo, evomo. 478. 536.

Rapùn, arcum adducere, intendere; ſa-
gittam, ſpiculum emittere. 532.

Racumn, claudio; fores, januam, portas
obdere, occludere, oppilare: peſſulum oſtio
obdere: repagulis valvas munire, firmare.
racùm, *racùmvoe*, ſera. 518. *Ra*

Raqui, avis. 387.

Raquin, æstimo: honoro: aliquem observare, colere, vereri, honore afficere, prosequi; honorem alicui habere, præstare, tribuere: magni facere, multum deferre. item numeros ad rationem supputare. item. virum bonum & integrum aliquem habere, esse censere.

reche raquieneu, inter Indos me numerat. *raquiun*, *raquiupran*, æstimatio propria; superbia. item. superbire: nimium tibi places; immodicus tuus æstimator es; multum tibi arrogas; nimium tibi tribuis, sumis, affumis; nimium te effers, magnus plane & felix tibi es. *raquiduum*, tristitia. *raquiduamn*, mœstum, tristem esse; tristitia, mœrore affici; dare animum mœrore; jacere in mœrore, & lacrymis. 484. 486. 531.

Raquidgun, conciliabulum: num alter alteri bellum, damnum inferat. 438 480. 482.

Raqui coliau, Cœtus, conventus, in quo hosti trucidando dant in manus manipulum bacillorum, quos in caveam in areæ medio paratam projiciat: mox imperant, ut alta voce dicat Heroum suorum nomina: & quoties aliquem nominat, debet unum ex bacillis in prædictam caveam projicere: omnibus ac singulis ea ratione projectis, jubetur illos denuo colligere: dumque se ad illos colligendos toto corpore inclinat; ictum

collo seu cervicis nodo impingunt; caput amputant, cor involant, extrahunt; extra-
cti sanguinem sugunt; eodemque lanceas un-
gunt; ac tandem caput lanceæ infixum
inter cantus & tripudia circumferunt. 532.
811 730.

Rarin, dadin, virgulta. 412.

Rau, creta. *rauco*, aqua cretosa. Inde
Arauco: nam Hispani interroganti quo va-
dis? respondebant hispanice a *Rauco*. 425.

Rûcafcûn, calcanti pedi aliquid infigi:
pedem calcantem eo, quod calcat; lædi,
vulnerari. 535.

Rûcu, rcû, pectus viri. *rculn*, admoveo
pectori: recubo, recumbo. 445 446.

Rcu, miser, deparcus, illiberalis, strictus,
parcus, tenax, avarus, sordidus: sordida par-
simonia. *rcûn*, esse avarum, &c. *rcuun*, nolle
esse complicem. 483. 484.

824. *Rcûl*, ventriculus avium. 389.

Revûn, vas in quo cibos reservant. 520.

Recan, decan, torreo: versare ad ignem
infixas veru carnes. assum, torridum. *reca-
hue*, veru. 475.

Rehue, tractus, plaga, regio. novem.
Rehue conficiunt Provinciam quæ a illa *Re-
hue*, novem *Rehue* vocatur: Regiones autem
illæ minores vocantur singulæ suo proprio
nomine e. g. *melirehue, quechurehue*, &c. *Re-
huetun*

huetun est conciliabulum Machiorum, quod etiam *geicùrehue* appellatur. 411. 494. 399.

Re; *rechi*, solum, tantum. 222.

Rel, e regione, adversus, oppositus. *reln*, ex adverso stare: item. rem in eodem esse statu. item. spe niti, magnopere confidere. *renman*, se opponere: facie, ore, vultu excipere. 222.

Rehuin, sulcus. *rehuinn*, sulco. 413.

Reipun, mixtum, permixtum, promiscuum esse. *reipuln*, misceo, admisceo, permisceo. 478.

Relûe, septem. 545.

Relmu, iris. 346.

Renù, antrum, spelunca, ubi aiunt congregari suos Veneficos. 492. 494. 753.

Repu, instrumentum & modus duobus bacillis eliciendi ignem. Assumunt nempe duos bacillos falicios; bacillumque alterum, qui propterea *domo* vocatur, facta prius in medio parva concavitate, substerunt seu collocant horizontaliter; atque super hunc intra illam concavitatem ponunt perpendiculariter alterum bacillum *huentu* dictum: mox hunc *huentu* supra alium *domo* utraque vola quam citissime in orbem gyrumque versant, unde statim ignis concipitur, qui ut sit copiosior; radunt primo utrumque bacillum, ponuntque rafamen in medio prope dictam caveolam. *repun*, *re-*

putun, ignem dicto modo elicere. 354.

825. *Rere*, avis. 387.

Rerm, *rerum*, crista. 389.

Retù, scipio, baculus. *retù poni*, fementis malorum terrestrium. *retùn*, scipionem, baculum conficere: mala terrestria ferere, feminare. *retù alhue*, fungi venenosi. 412. 413 464.

Reu, unda, fluctus. *reuquen*, fluctuosum esse. *reureun*, idem. item. strepitum, tumultum excitare: strepo, strepito. 429.

Reù, pars. *reùtun*, divido, distribuo, partior, dispertior. *reùtu*, portio, rata portio; pro rata parte, pro rata portione. 532.

Rgan, caveum, cavea, fossa: effodio, excavo, pascino. *rgaln*, sepelio, humo, tumulo: humo corpus condere; sepulturæ mandare, terræ reddere; sepultura afficere; in sepulchrum inferre, humo injecta tegere: vivum in terram defodere; terra obruere. *rgaco*, fons. Item duæ nubeculæ juxta viam lacteam. *rgatu*, *dgatu*, *dgachu*, 333. 412. 413. 429. 537. 538.

Rgen, esse crassum: habere marginem, oram, limbum. E. g. pannus crassus oram, limbum, fimbriam habens: fimbriata vestis. 554.

Rgo, farina cruda. *rgon*, *rgoln*, molo, tero, tundo: aliquid comminuere, conterere. 474

Rian,

Rian, *riatun*, scindere, findere ligna.
item. scissa ligna, affulæ. 404. 567.

826. *Rifcan*, vellico, carpo, carptim vel-
lere. *rifcatu*, pili evulsi. *cùme riscabin*, ne
pilus quidem aut vestigium relictum est.
458. 476.

Riglùn, punctim ferire, percutere. ictus
punctim inflictus: gladio illum confodit,
tranfverberavit. 364.

Rimu, flos heluus, deliciæ perdicum. 415.

Rincùn, vultu, voce aut corpore aliquem
deridere; ejus mores aut gestus imitari, ef-
fingere, exprimere. item. exsilio, insilio,
transilio. 431. 487.

Rinùn, in sylvam se abdere; sylvis se oc-
cultare. 464. 404.

Rita, fentis, spina, vepres.

Rito, rectè. *ritomn*, dirigo, compono,
dispono, construo: res rectè constituere.
ritolen, ordinatim, ex ordine, ordinate, suo
quemque loco, ordine & gradu procedere;
ordine posita, disposita; ex ordine colloca-
ta esse. *ritodugun*, elegantissime loquitur,
emendate, venuste: nihil dicit, quod ad
rem non pertineat; nihil non apposite; om-
nia ad rem accommodata; singula in loco
dicta, *huelu rito*, sidus. 333. 480. 493. 494.
480. 526.

Ritu, arbor.

Riu,

Riu, fu, carduelis, acanthis. 383.

Riuncuè, riunchag, lacertus. 448. 451.

Rivùln, intercus. 532.

Relbun, radices ad tingendum colore rubro. 411. 418.

Rùle, gravedo, coriza: rheuma, catharrus, destillatio, distillatio, defluxio. *rlen*, destillatione laborare. 535.

827. *Rlun*, mergere se in aquam: immergo, demergo, submergo. 431.

Rme, juncus, scirpus. 402.

Rmn, dmn, rùmn, dùmn, subsideo, subsido: navis fluctibus obruta, oppressa est: aqua navim absorbit: mergi, demergi, submergi. 431.

Rncoi, talus, calx. 451.

Rnùncùn, debilitatum, fatigatum esse. 534.

Rnquenn, maturor. maturefco.

Robln, amplector, complector, amplexor. 449.

Robù, terra pro colore nigro. 418.

Roltan, yoltan, impello, repello. 532.

Rompù, crispus, crispulus. 458.

Ron, pellem alicui detrahere, excoriare; in partes dividere, incidere, secare. 364.

Roncal cahuellu, crines, jubæ. 366.

Ronican, vellico. V. *rifcan*. 826. 458.

Roù, rami, ramalia, ramus. *roùtun*, ramos colligere, abscindere; ramis explere. 403. 404.

Rpun,

Rpun, ligna expolire. 567.

Rpuù, *rùpu*, via. *rpun*, tendere, pergere, contendere aliquo; equo, curru, rheda vehi. *rputun*, viam ingredi, inire, fuscipere: se in viam dare. 492. 494.

Rque. 223.

Rtan, *rùtan*, malleo percutere, tundere: ferrum, arma, enfes, clypeos formare, informare, excudere. 567.

Rto, palea. 402.

Rten, *rtelen*, cogitabundus, cernuus: accessit demisso capite ac vultu. 437.

Ruca, domus, ædes, domicilium. *rucan*, *rucatum*, domum extruere, construere, ædificare. *rucatuche*, familia, domestici. *enum ruca*, vocat gener futurus locerum futurum. 28. 504. 517. 519.

Rugl, cannæ siccæ. 402.

828. *Ruiln*, *duiln*, aliquid volvere, revolvere, versare, miscere, permiscere. 476.

Ruili, arbor robori non abſimilis. *reuli*, eadem. 400.

Rula, palmus. *rulan*, *rulatun*, palmis metior. 555.

Rulitcùn, averſa manu colaphum impingere, tranſverſo icſtu cædere, ferire. 487.

Rulon, rivus, rivulus. 429.

Rulmen, inofficioſum factum, inurbinitas, ruſticitas, ſuperbia, audacia, licentia, im-

impudentia, defectus, error, mendum. item. esse inurbanum, &c. item. voro, devoro, helluor, deglutio. 476. 483.

Rulpan, traducere, transportare, alio adducere. 433.

Rulu, campus, locus madidus, humidus. 428.

Rume. 224.

Rumen, ambitus, circuitus, anfractus: ambio, circumeo; per circuitum iter facio. quando jungitur alteri verbo, significat repente, obiter. *larumei*, morte repentina obiit. *pegerumei*, apparuit at mox evanuit. *rume tipan*, charta literas transmittit, est bibula. *rume duamn*, obliviscor, dedisco: excidit mihi nomen. *rume quintun*, perlucidum, pellucidum, translucens, diaphanum. *rumeai llanca mo*. satisfaciet lapidibus pretiosis, margaritis, vitris venetis. 247. 484. 573.

Rumpeln, zelotypia, rivalitas, æmulatio viri contra mulierem; æmulatione accendi; rivali invidere; metum ab æmulo aut rivali, uxori, vel amicæ indicare, aperire, non celare. 487.

Ruen, *rueln*, scalpo, scabo. 378.

Runa, quantum pugnus capit. *runatun*, pugno sumere, extrahere, carpere. 555.

Runca, *rumca*, pecten. *runcan*, *rumcatun*, pecto: pectine crines explicare, extergere, discriminare. 520.

829. *Rupan*, ante hac, olim, quondam, elapso anno, aliquot abhinc annis: abhinc annos v. annis decem. item, præterire, transire, prætergredi, prætervehi, transgredi. *rupai cūyen*, tempus plantandi, ferendi, &c. jam est elapsum, præteriit. *rupaln*, transportare, transvehere; permitto, patior, concedo, conniveo, sino. *rupalpi antū*, tempus loquendo fefellit: agere aliquid animi causa, item, obiit. 494. 540. 543.

Rupen, rumpi, dirumpi. vomica dirupta est: vomicæ sanies erupit. 536.

Ruren, carmino. 473.

Rutan, ensem capulo apprehendere, tenere; sceptrum tenere, manu premere. *rutanien*, frænare, infrænare, domare, compescere. 449. 532.

Rutin, vellico. item. lapides punctim, pungendo, feriendo formare: lapides cundere, cædere. 449. 567.

Ruton, frutetum, dumetum, virgultum. 401.

Rutomn, propter pulverem oculos lacrymari. 440.

Rubatun, spurcum. 372.

Rbuntun, fundere, defundere in vas: transfundere, infundere, affundere; elutriare. 478.

830.

T.

Ta. 295 : 6.

Tabù,

Tabù, tavù, casa, domicilium. 517.

Tavùl, planities. 554.

Tacun, tego, operio, occludo, obturo. 476.

Tacm, tuquem, lapis pret. 425.

Taga taga, mandibula, maxilla. 442.

Tagi, ratis, schedia, navis trabica, e tribibus compacta. *tagitun*, rate vehi, navigare. 557.

Talca, sclopus, sclopetum. item tonitru. *vùta talca*, sclopus longior, major; tubus furcillis librari solitus. *talca carita*, tormenta bellica, militaria, ænea, currulia. *talcan, talcatun*, explodo, displodo: sclopis aliquem petere; pilis & sulphureo pulvere instructis tubis invadere, occidere. item. tono, into: detonat. 533. 531. 532.

Tamn, animo frangi, debilitari, cadere, deficere. 366.

Tampal, nudus, omni veste vacuus. *tampaln, tampalclen*, nudum esse. *tampalknon*, nudo, denudo; veste aliquem exuere, spoliare. *tampalknoun*, vestem deponere; vestimenta abjicere. 467. 468.

Tancùn, obedio, pareo, obtempero, obsecundo, obsequor, morigeror: morem gero, dicto audiens sum. 481.

Tampadcùn, manu aut calce priori percutere. 449.

Tampedcùn, premo, prælo aliquid submittere, excudere, urgere. 567. *Tapl,*

Tapl, folium, frons; frondes, folia decidua. *taplge*, palpebræ. *tapluin*, *tapuïn*, labrum, labium. *tapl pùta*: *tacù pùta*, caro quæ ventrem obtegit. 403.

Tavaico, captivus, captus. *tavaicoche*, *tavaicon*, capio: in servitutem redigere, dare, tradere, adducere, abripere. 498. 532. NB. v. infra *tavon*. N. 834. 837.

* *Tvon*, tussis. *tvonn*, tussio. 535.

Tvùl, obliquus, tortuosus, deflexus. *tvùltvùl*, crispus, crispulus. 404, 458.

831. *Tca*, secale, typha. *tca cofque*, panis fecalicius. 407.

Tcan, *tucão*, psittacus. 383.

Tco. 837.

Tcun, *túcun*, immitto, intromitto. *tculn*, idem: item accuso. *tùculbin apo mo*, ad Prætoris tribunal nomen ejus detuli. *catuntcu*, pars domus separata, ubi aliqua afervantur. *tarintcu*, involucrum, integumentum, quæcunque res illigata, obligata. *tanantcun*, præcipitando intromittere. *tantuntcun*, disturbando, dejiciendo, prosterendo intromittere, immittere. 470. 478. 517. 527.

Túcun, *tcun*, sata, segetes: sero, semino: sementem facere; semina terræ spargere, mandare; planto. *tcuhue*, sementis. 413.

Tdcùn, stillare. 348.

C c c

Te,

Te, res familiaris, bona, facultates, fortunæ, divitiæ, opes. *gen te*, rei dominus. *ni tealu*, *tegeal*, *tegealu*, ut hæc res mea sit, ut ego illam possideam. 421. 422.

Teye, ille. *teyeu*, illuc. *teye ni mlen*, ecce illic. 19. 23. 555.

Tein, parietinam vetustate dilabi, diffluere, deficere. Item. cum aliquo de aliqua re rixari; inter se jurgare; jurgio contendere. 484. 518.

Teivùn, everti, confundi, &c. *teivumn*, hostem fundere, profigare; cuncta disturbare, disjicere, evertere, confundere, dissipare. 532.

Teiue, salix. 399.

Tellan, *dellan*, esse densum, spissum, condensum. 404.

Tica, lateres crudi, sicci. 517.

Titi, plumbum. item. interjectio. 293. 420. 497.

832. *Tlbun*, *chlbun*, mala administratio; imperitia in republ. gerenda. item. esse languidum, ægrum.

To, nervus major caput cum spina dorfi jungens. item. capitis cum cervice commiffura: cervicis nodus. *toto*, 293. 445. 456.

Tol, frons. 436.

Topel, cervix. *topeltun*. arieto, incurso. *topeli*, onus ad cervicem bestię prolabitur, inclinat. 445. 363. 553.

Toqui,

Toqui, supremus Belli Dux ac armorum militiæque Præfectus. item. securis lapidea, aut lapis sicuris figuram referens, quæ semper est penes dictum supremum militiæ Præfectum, ac propterea *Toqui*, *gen Toqui* appellatur. Hic tempore pacis illam asservat absconditam; at belli tempore eam profert in lucem; atque in comitiis illam sanguine tinctam ex paleato fune suspendi curat. 480. 482.

531. 533. 525. 527.

Tu. 28. 94. 226. 287 : 6.

Tva. 20. 23.

Tvei, *vei*. 20. 23.

Tüfcún, saliva, sputum: spuo, exspuo, conspuo, excreo: salivam regerere. 457.

Tue, terra. *tue mapu*, orbis terrarum, terra, humus, tellus. 309. 355.

Tulcuú, redivia, redivia. 458.

Tume, forte, casu; non consulto, sed casu factum est; forte evenit; fors & fortuna tulit. *tumechei*, si forte, nisi forte; nisi forte gravaris; nisi forte molestum sit. 28.

833. *Tun*, lego, colligo, carpo, decerpo, capio, percipio. Compositum cum verbis, ex neutris facit activa. 92. 404. 432.

Tupu, leuca; tria milliaria, tria passuum millia, tertius lapis. *epu tupun*, duas leucas disto: ad sextum lapidem v. ad sextum milliarium absum. 555. 556.

Tupu, acus major, aut stylus ferreus præ-

acutus, habens annexam laminam argenteam rotundam; quo Indæ vestem prope pectusprehendere solent. 469.

Tute, opportune, tempestive, probe, scite, scienter, loco & tempore opportuno: e re nata, ex occasione. *tuten*, *tuteln*, recte conjicere; rem attingere; scopum tangere: rem tetigisti: scite medicinam facere; opportunum remedium adhibere)(neuter rem tangit; uterque procul a destinato; uterque a scopo aberrat: alius alio abire a re proposita, mediamque relinquunt. Tempestive advenit, tempori adfuit; in tempore venit. 480. 482.

tutu, *chuchu*, avia; nepos ex patre. 501.

Tutuca, tuba, tibia bellica: fit vel ex canna, vel ex tibia cujusdam hostis ab ipsis trucidati. 562.

Tuun, abeo, discedo, egredior. 422. 493. 494.

Tùlqfcùn, pede errare calcando aerem: vacuo eludi & solido illidi, item. percussorem vires in ventum effundere. 452.

Tùn, pediculus. 378,

834. *tàtùì*, interj. signum contemptus: ironice amoris. *chùchùigeimi*, nã tu es multum amabilis. *tùtùican*, contemno, negligo, sperno, despicio: despiciatui aliquem ducere. 293.

*NB. Quod iterum a litera A incipiat.

Tavon, frangi. item. frango, infringo, confringo.

fringo. *chavon*, *chavon loncon*, morbus tabificus, febris æstuans, pestilens. 534.

Tab, *taf*, *tav*, unà, simul, ad, apud, juxta, propter. *taf lewvu*, prope fluvium. *taf age*, coram. *tafcuù*, ex una manu in aliam. *tafcuùn*, *chafcùùn*, contractus commutationis, permutationis cedo, dabo. *taflonco*, *chaflonco*, *chafloncon*, pœna talionis: adeo ut si alter alterum occidat; Interfector, nisi solutionibus se redimat, ab occisi consanguineis eodem modo occidatur, & caput pro capite, dentem pro dente solvat: unde occifus *lonco* appellatur. *meli lonco nacmeneu vachi huera calcu*, quatuor capita mihi abstulit iste veneficus: & qui ab ipsis propter alterius necem occiduntur, etiam *lonco* vocantur. *epu loncoyei*, *meli lonco iei*. 525.

Tafn, convenire in unum locum, confluere, concurrere. item. participo, particeps fio; partem accipio. item. ad nummum solvere, in solidum satisfacere. *chavi ni cuù*, quod debebam, integre, omnino perfolvi. *tafn*, cogere concilium, congregare: convoc. item facere participem. *taftu*, coram, præfente Prætoze; in conspectu, in oculis ejus. *tafmen*, concurrere, confluere, convenire. *tafmen*, *tafmel lewvu*, confluentia. *tafmanúm*, retributio, remuneratio, merces, præmium, compensatio. *tafman*, congregatio facta in gratiam, bonum alicujus infirmi, in qua fit ex-

hortatio ut vicem infirmi doleant, ei compatiantur, quoad possunt succurrant. *tafma*, *chafma*, parasitus, sine symbola cœnans; aliena quadra vivens, assecla mensarum, cupidicœnus, item, res vetus, quæ in annum sequentem servatur. *chafma tipantu*, legumina restantia ab anno priore. item finis anni præcedentis ac novi initium, principium. *tafpeln*, raucefco, raucus fio. *tafdugun*, dialogus, colloquium. 414. 421. 422 494. 514. 525. 530. 536 835. *Taga*, avis. 387.

Tavua, vesper, vespertinum tempus. *tavua mo*, vesperi, vespere: flexo in vesperam die, ad vesperum. 539.

Tagon, frangere, frangi. *tazontcun*, *tavontcun*, dare repulsam, colaphos impingere. 487. 521.

Tahua, putamen, cutis. 403.

Taun, convenio. V *tafn*. 834. *tauln*, colligo, congrego. 328 364.

Tauma, lufcus, cocles. *tauman*, lufcus fio. 463.

Taiûen, scatebra emicans; torrens, scaturigo. 429,

Tamtamcùn, impulsus, impulsio. aliquem pulsare, intrudere, impellere, expellere, extrudere. 532.

Tanana, cetra, pelta. *tananan*, cetra se tegere, protegere. 531.

Tann, cado, labor. *tanmn*, *tanln*, *tantun*,
tan

tantuln, dejicio: hominem deturbare, prosternere, præcipitem in terram dare. *tantuln* significat etiam idem quod *lacutun* v. supra. *tanman*, calco, conculco, pessundo: pedibus obterere, protere, premere. item, deprimio, opprimo, obruo. *tanmaun*, alium supra alium jacere; prostratum, obrutum. *tan*, *tantu*, arbor excisa, vel quæ sponte aut vento in terram projecta est. *tantcu*, *tantuntcu*, arbor transversa viam impediens, occupans. *tanma*, *chanma*, res prostrata, subjecta, ab aliis obruta. *chanma conn*, superjicio, superinjicio, aliud super aliud intrare. 506. 532.

836 *Tanan*, contero, contundo, comminuo, jacio, conjicio, projicio, præcipito, dejicio. *tanatcun*, incrustare, trullifare. *tanacupuaun*, frustum carnis prunis impositum. 567. 475.

Tapi, piper rubrum, hispanum. *tapican*, hoc pipere aliquid aspergere, condire. *tapi-lahuen*, 490. 410. 475.

Tapel, funis, funiculus. *tapeln*, funibus ligare, constringere, vincire. 472.

Tapmn, jungo, conjungo, lenocinor, lenonem, lenam ago. *tapmn*, filum contortum. *tapmhue*, fufus *tapmtu*, nothus, spurius, ex damnato coitu. 472. 490.

Tar, pus, sanies *tarn*, *tarpen*, purulentum esse. 537.

Tarin, falcis, fasciculus. *quine tarin huaca*,

jugum boum. 364. *quine tarin anil*, fasciculus glasti, duæ unciaë sive sextans. 419. item. ligo, obligo, fascio, fasciis ligare, vincere. 528. *tariln, tarilen*: *tarilei ni huaiqui*. 533. ferrum hastæ alligatum esse: lanceam in promptu esse. *tariknohue*, cingulum coriaceum. 465.

837. *Tatarua*, armus. 454.

Taultaul, rana. 378.

Taun, tavn, accipere aliquid; hospites excipere, recipere. 421. 422. 518.

tco, tùco, glomus. *tcon*, glomero, agglomerero, conglomerero. item. pedibus debilem esse, debilitari: nervorum rigore affici: nervos contrahi. *tcovn*, idem. 472. 422. 518.

Tvn, spiritum ducere, respirare non posse: suspiriosum, astmaticum, anhelatorem esse. 535.

Tevn, moveri, sonare, strepitum excitare. *tefcùn, testefn, testefcùn*, cor palpitare. *tepmn*, strepitum, tumultum excitare. 535.

Tecan, passus. lente procedere: passum producere; gradum grandiozem facere; gradum sistere, continere, sustinere: gradior. 555. *tecan cahuellu*, gradarius. 366. *tecanan*, descendere; desillire ex equo, de rheda. 367. *tetanche*, advena, exterus. *tecalcun*, femina terræ mandare relicto semper unius passus intervallo. 555. 556.

Tegteg, montes in quibus aiunt, majores suos aquas diluvii evasisse. 492.

Tehua,

Tehua, canis, catulus, catellus. 369.

Tehuanque, scorpius nepa. 378.

Tenvul, gleba. 426.

Telan, *telalen*, diductis cruribus astare 452.

Telolùn, parietem scindi, divelli, dissolvi.
518.

Telpon, *telton*, equo succuffore, succuffatore vehi. *tenpol*, *teltol cahuellu*. 366.

Telùn, ructo. eructo. 446.

Tem, senex, grandævus, ætate grandis, ætate provectus. *temn*, educare, educari, crescere. 495. 496.

Templcahue, anus. vetula; de quibus fabulantur unam ex his *templcahue* post obitum apparere, ut defuncti animam in insulam *Mocha* quam *carculafquen* appellant, abducat 497

Temo, robustus, sanus, formosus, pulcher, decorus; formâ insignis, egregius; facie liberali. *temogen*, pulchritudo, species, decor, venustas, forma, suavitas oris. 461.

838. *Temu*, arbor. 400.

Tenca, calandra. 383.

Tencùn, coagulo: lac coagulatum. 457.

Tenn, opportuno tempore ad prandium, cœnam, jentaculum, merendam, potum, potationes venire. 478. 543.

tentepln, tremere, contremiscere, intremiscere. *tentepl*, tremor. item. vino madidus., vacillans. 462.

Tentican, grallis nixum incedere. 452.

Tepen, lætari, gaudere, exhilarari, exultare, præ gaudio gestire, tripudiare. item. vino calefcere, incalefcere. item. vigilare, experrectum esse. *tepeln*, e fomno aliquem excitare, fufcitare: expergefacio. item. aliquem exhilarare; hilarem lætumque reddere, efficere, rifum alicui movere; lætitiam excitare. *tepeun*, confternari, exterreri, terrore concuti, percelli, commoveri, exhorrefcere, metu perturbari. proprie autem dicitur de iis, qui ex incubo ac fuppreffione nocturna exterriti expergifcuntur. 486. 535.

Tetin, caligo, cæcutio, allucinor. 464. 475.

Teun, effe maturum; mitia poma, matura. *teu v. tehu huentu*, homo maturi iudicii; non acri feftinatione, fed mature agens: qui quando opus eft, rem prorogare, procrastinare novit; feftinans lente. 404. 495.

Teùl, avis. 387.

Teùn, fcintillas fpargere, difpergere. item frepitus tum ab igne tum a rebus eo quod igne torreantur. 354. 476.

Teye, ille. 19. *Teyeu*. 290: 22.

Tgùr, *tgùd*, planum, rotundum. *tgùrn*, effe planum, rotundum. 360.

839. *Ticùl*, *tiçl*, panis primarius, filiginus, butyro coctus. 475.

Tierclen, tortuofe, oblique cubare. 521.

Tihue, laurus. 399.

tili, *chili*, avis. 387.

Tinti,

Tinti, gyrus, crispus, crispulus. 458.

Tinpin, tinnio. 440.

Tipan, exeo, egredior, excedo, prodio. se publico committere: efferre pedem. *tipamolbun*, sanguinem exire. *tipapitui*, apparet scabies. *tipangen*, erumpunt oculi. *tipaln*, elicio, educo, eruo, effodio, edo, profero, produco, expromo, expello, extraho, exprimo, eximo. *anútipan*, fellâ surgere, sedem relinquere. *tipantu*, annus. *tipantun*, esse annum elapsum, completum. *allue tipantu*, annus & amplius. *tipaco*, maris accessus. *tipanman*, pollutio, mollities, effusio feminis. 429. 457. 518. 539. 543.

Tirca, albugo, glaucoma. *tircan*, myops, cujus oculi hebescunt, sunt hebetiores. 463.

Titanclen, indutus veste obsoleta, lacera, pannis oblitus; centonibus male tectus; pannosus. 467.

Tiuque, *chiuque*, avis. 387.

Tiün, scissura, conscissura, divisura, rima, ruptio. *tiümn*, *tiülñ*, scindo, findo, rumpo. 518 840. *Tla*, ardea, ardeola. 381.

Tlef, fortis, durus. *tlefn*, fortiter ac viriliter resistere, repugnare. 461.

Tilque, cutis, pellis, corium. 364.

Tenifcün, concuti, contremere: timore perterritus contremuit: tonitru concussa domus. 486.

Tnofn, pedibus debilis, debilitari. 535.

Ten-

Tencùl, volumen. *tencùln*, involvere. *ten-
cùl*, *tencl*, *tenql*, crudum, durum. *tencùlgen*,
sic esse. 404. 405. 515.

Togn, compressum, obturatum, consti-
patum esse. *togmn*, stipo, constipo: tego,
occludo, obturo. item. domum tegere, te-
ctum illi strameneum imponere. 518.

Tnùn, paries terreus, formaceus. *tnùnn*,
parietem terreum ducere, pariete terreo
claudere, occludere. 517.

Ttgirn, *togin*, occurfus rei quæ offendat,
obstet, intercedat, impedimento sit; quo mi-
nus aliquid fiat. 452.

Togli, macer, gracilis, exilis, macie confe-
ctus, vix ossibus hærens; nihil præter pellem
& ossa habens: strigosum pecus. 462.

Tovn, rumpi, dirumpi, explodi, displodi.
tofpai, hucusque pervenit fragor, strepitus.
tofmn, rumpo, explodo. 354. 476. 532. 533.

Toi, commissura, junctura; articulus, pun-
ctum. *quine toi*, unus articulus: primum pun-
ctum. *ca toi*: *epu toi*, secundum punctum, al-
ter articulus, duo puncta. *vùta toi gei*, oblon-
gis cruribus. 448. 450. 453. 550.

841. *Tolencùn*, sibi ictum impingere, in-
figere. 534.

Tolof, cavum & longum: inde tegulæ vo-
cantur, *tolof*, *chollos*. 515.

Tomircùn, corpus tremere. 535.

Tome, carex. 402.

Tompl,

Tompl, obliquum, tortuosum, deflexum.
tompln, sic esse. 464.

Tonco, catinus ligneus. 520.

Toncùn, pulsare: quis pulsat fores, januam? 518.

Tonon, trama, subtegmen. *tononn*, texturam struere, comparare, adornare. *tononhue*, licium. 472.

Topan, multicolor, versicolor, discolor.
topatopan, *topatopalen*, esse multi coloris. 417.

Toquin, imperium, lex, mandatum, jurisdictionis, præceptum, pensum, fors. *quine toquin anil*, uncia glasti. *toquin*, jubeo, præcipio, impero, edico, decerno: summo cum imperio præesse; rerum potiri; omnibus dominari; imperium in omnes tenere. item. cenfeo, habeo. *tehua toquieneu*, canem me censuit, habuit. *toquilm*, idem. *toquitu mapu*, territorium. *toquin*, *toquilm*, metior, pendo, appendo, trutino: pro pondere v. pro eo quantum in quibusque sit ponderis. *toquihue*, *toquiqueum*, ulna, decempeda, libra. 525. 527 554.

Tor, *torvan*, spuma. *torvann*, spumo: spumas agere. *entutorn*, despumo: spumam detrahere, auferre. 476. 542.

Torem, ventriculus avium. 389.

Tortorcùn, gannitus: fallax vulpecula gannit. 373.

toto, gutturis nodus. 445.

Toùn,

Toùn, hio, dehisco. *toú*, hiatus, scissura: terra hiat æstu. 359. 413. 518.

Tepefcùn, consternari, exterreri, terrore concuti, percelli, commoveri: expavescere, exhorrescere, metu perturbari. item. aufugere, evolare, alta petere. *tepefcùln*, terrorem alicui afferre, injicere; timorem incutere. in metum adducere; terrere. 486.

Tpun, clavâ aut fuste contundere. item flagello, verbero; flagris, virgis cædo: funiculis, ferreis tribulis insertis, dorsum lacerare, cruentare: cave vapules. *tpuntun*, exilio multare; in exilium mittere, exigere, ejicere, alio relegare, proscribere, amandare, deportare. 528.

Tren, *tùren*, cani, senectutis insignia, canities. *trenn*, ad canos perveni, ne unus quidem pilus in capite meo non albicat. 462.

842. *Tvùn*, turbidus, limosus, fœculentus. *tvùnn*, sic esse. 428. 431.

Tvùr, pulvis. *tvùrn*, pulverulentum esse. 428. 537.

Tufquen, cinis: *tufquenn*, cineres dari; cinere conspersum esse. 352.

Tuvn, cibum palatò hærere ex fatietate, aut præ dulcedine: non facit hoc ad palatum meum: fatietatem mihi affert; non est hoc mei stomachi; fastidio mihi est. 476.

Tumau, acervus, cumulus, congeries. *tumauknnon*, congero, aggero, cumulo, coacervo. 413.

tun-

tuntunca, tympanum Machiorum. 562.

Tùv, velox, pernix, celer, agilis, citus. *tùvùn*, *tuùn*, *ton*, agilem, promptum, expeditum, paratum esse: ut fatagit & hac atque illac volitat; quam celeriter ultro, citroque recurfat. *tùftu*, velociter, celerrime. 480. 540.

Túcan, observo, colo, vereor, revereor, veneror. 480.

Tùgn, cessare, stare. *tùgm*, continere, sistere: gradum sistere. 457.

Tùhuer, orbis, circulus. *tùhuern*, in orbem, circulum consistere. 492.

Tuilin, *tuilitun*, dare ut æquivalentia petat: qui est eorum modus petendi, mendicandi, acquirendi. 421.

Tùyau, albugo oculi. 439.

843. *Tùùùn*, *tùyùn*, lætitia gestire, gaudio exultare. *tùyùln*, lætitia afficere, celebrare; hospitis gratia ludicrum agere; bene hospitem excipere. 486. 488. 519.

Tùlirn, punctiones, cordis palpitationes sentire: cor affectione æstuat; vehementius palpitat: acriter dolor verminat, æstuat, sævit, urit. 535.

Tuncon, *chuncon*, *tumpoln*, convolvo, involvo, disperfa sibi colligere. 470.

Tùlùrcùn, *tlùrcùn*, *tùlrcùn*, *tlrcùn*, casu ictu, occurfu pellem aut cutim offendi, lædi. 532.

Tùna, quod utraque manu apprehenditur;

tur; aut ambabus volis colligitur. *tūnan*, utraque manu apprehendere, colligere. 555.

Tūnincūn, *clurcūn*, capillos alicui defluere. 485.

Tūnamun, cum metu dicere: dicturum pro concione subitus horror occupat: genua mihi labant; mens vacillat; totusque torpidus ac pene elinguis efficior. 486.

Tūntūncūn, frigore, metu contremiscere. 486.

Tūnfcūn, spasmus, spasma, nervorum rigor, contractio, convulsio. 535.

Tūgvūl, *tūv*, *tv*, incurvus, incurvatus. 462.

Tūquercūn, affectare gravitatem: valde jam lautus es, qui gravēre. 483.

Tūr, æquum, bonum, exactum: ad regulam, legem compositum. *tūrn*, rem compositam: pactis, juri, injuriæ satisfactum esse. *tūrnm*, *tūrknon*, *tūtūmn*, cum adversario pacisci, transigere, pactionem facere: litem ex pacto & convento dirimere. 494. 567.

Tūun, frigesco, frigeo, algeo. 559.

844.

U.

U. 1. 174. 185. 186. 187. 190.

ūchūr, obliquus, tortuosus, deflexus. *ūchūrnr*, sic esse *ūchūrnamun*, scaurus. 462. 464.

Uchun, *utun*, fundi, effundi, diffundi. *utun*, fundo, effunbo, diffundo. *utunman*,
uchun-

uchunman, cæremonia effundendi potum supra mortuorum sepulchra. 432. 537. 644.

Udvù, portus vel quivis locus, ubi navis aut navicula ad terram appelli potest. 430.

Uduam, incuria, negligentia, indiligentia. *uduamsechi*, per incuriam, incuriose, negliger: per incuriam sibi excidere simulavit; per simulatam incuriam effluere passus est; quasi incogitans effudit; quasi non id ageret, excussit, abjecit. *uduamn*, negotium negligere; negligentius agere; causæ indormire; parum de re cogitare, laborare; rem parum curare. *uduamtun*, me iucautum excepit; nec opinantem, nec cogitantem, nec suspicantem oppressit. NB. *uduamn* derivatum a verbo *un*, eo, significat voluntatem eundi habere. 484.

ùfchin, observantia, reverentia: reverentiam alicui præstare, exhibere, honorem habere. item. cedere alicui; hostibus se dedere, subdere, submittere; deditioem facere; dare manus: herbam porrigere: præcipuum autem obsequii, deditioem, observantiæ ac reverentiæ signum est ad Personam, cui se quis submittit, flexis genibus in utroque poplite reverenter accedere. 523. 531. 577. 583. 657. 666.

845. *Ula*. 229

Ullgin, ostium, janua, porta, fores, valvæ. 517.

Ullvùn, caules emittere, producere. 413.

D d d

Ullon,

Ullon, linteum, membranam convolvere. 404. 473.

Ullpud, *ulpu*, potus ex aqua & farina facta. *üllpúdn*, hunc potum bibere. 877.

Ulcu, vestis. 466.

Uleuman, dormientem loqui. 437.

Ulmen, nobilis, dives, locuples, opulentus: Hæc autem omnia consistunt in his tribus: habere multas uxores; multos equos, vaccas, oves; & multum potum, quem propinent. 421. 422. 498, 500.

Uln, aliquid alienare, abalienare, vendere, venundare, distrahere *ulmeyer*, nundinor. item. comitor. *uln ta ni cuú*, per incuriam mihi e manibus effluxit. 421. 422. 296: 14.

Ulo, scapus cannæ, item. virilia. 402.

Ulâl, os popliti vicinius. 454.

Uyun, *uúun*, effluo: imbibi. *uúulonco*, vcrtex. 436. 478.

846. *Uyún*, vertiginem patior; vertigine afficior, corripior. *uúúln*, hominem stupefacere, consternare. *uyi v. uúí ni lonco*, sum passus vertiginem, id est: eram vacillans ex potu; vino madidus. 486. 535. 538.

Uyen, obliviscor: excidit mihi nomen. 484.

Umau, somnus, quies, sopor. *acui ta ni umau*, somnus me complectitur; lectum cogito. item, tempora. *umaun*, *umautun*, dormio, obdormio: somnum capere, inire. *umautuqueum*, lectus; vel locus, ubi aliquis dormit. 436. 437. 438. 519.

Umer-

Umerclen, dormito, obdormisco. 440.

Umenn, senectutis vitio despere, delirare.
umen, delirus senex. 483.

Un, eo. *ui ta ni cuù*, *uln ta ni cuù*, *ui ta ni lonco*, non scienter sed per incuriam factum est: non consulto sed forte evenit; fors & fortuna tulit: sic erat in fatis. *uln*, dimitto, expello. item. comitor. item. alieno. 452. 494. 512.

Un, *uùn*, os oris. 442.

Une, primus, prior, princeps. *unen*, primum esse. *unen votm*, *peni*, filius, frater natumajor; major natu. *unen domo*, princeps uxor; præstantior omnibus, cæteris prælata, reliquas antecedens. Quod hi Barbari maxime procurant, est ut habeant uxores quam plurimas, talesque quæ sint sorores: inter has uxores semper una reliquas antecedit, præit, antecellit, ideoque vocatur *unen domo*: ac ordinarie est illa, quam primam duxerunt: ejusque primarium & fere unicum officium est procurare ne unquam desit, sed semper suppetet, abundetque, quod Maritus cum suis compotatoribus bibat: Maritus vero aliud, quod agat, non habet; nisi ut aret, & terram ad sementem præparet: reliqua uxores curant, excepta tritura, quæ fit, ut dictum verbo *prun*, *nuin prun*: & sepibus; ad quæ quotquot volunt, concurrunt; quibus satisfit vino aut alio potu, Indorum merces magna nimis.

uneln, incipio, auspico; primo loco ponere; facere initium. *uneltun*, idem. item terram ad sementem disponere, rumpere, præparare. *unen me*, Majores, Patres, Antecessores nostri. 495. 514. 516. 546. 550. 549.

Uno, harpastum. 531.

úno. 230.

847. *Unon*, *uotun*, redeo, revertor, revertor, remigro, remeo, repeto. *uno cutani*, *uno cutantui*, superiore morbo corripui, retentari: periculosior est morbi repetitio, recidivaque febris. *uno chillcai*, *uno chillcatui*, rescripsit, responsum dedit, reposuit. *unoln*, recupero, vindico. *unoltun*, restituo, reddo: restitutio. 493. 494. 538.

Upen, obliviscor. 484.

Úpl, inares. *upl grù*, anfulæ. 469.

Uriul, anas. 384.

Ute, frigus. *uten*, frigeo, algeo: frigidum, algidum esse. *ute gen*, frigida tempestas est; frigus ingruit. *con uten*, frigore ex sudore torpere: sudore madentem frigus invasit: sudans frigore subito correptus est. item, frigore concuti, tremere. *uchegei*, subfrigida tempestas. 538. 558. 559. 560.

Utun, *uchun*, fundi, diffundi, dissipari. *utuntun*, idem. item fundo, effundo, diffundo, dissipatio, dispergo. 436.

Utampe, piscis. 392.

Utùrn, *uchùrn*, obliquum, obtortum, tortuosum esse. 844.

Utùn,

Utún, colligatio, collectio maicii in manipulos, ut sic colligatum asservetur suspensum. 413.

Uúa, *hua*, maicium, granum Turcicum. *cusum prhua*, maicium nigrum. *quellù hua*, rubrum. *pisima*, versicolor. *callquintu*, partim album, partim nigrum; albinigrum. 407.

Ucan, *uücan antù*, *antù cüyen*, æstas, æstivum tempus. 539.

Uüf, *uf*, scaturigo, scatebræ. item quidquid sponte nascitur. *ufco*, fontis scaturigo. *uüfn*, nasci. *uüfn*, *uüpmn*, producere. 429.

848. *Uüdan*, dividi, partiri. item. divido, partio: ex equo dividere, partitionem aut partes facere. item. sejungi. discedo, abscedo: ægre abs te divellor: moleste fero a complexu tuo distrahi; periniquo animo patior a te digredi, disjungi, separari. *vau mo uüla uüdapabin*, hic primum ab eo divulsus sum. *uüdalm*, separo sejungo, removeo. *uüdalen*, esse remotum, separatum, disjunctum. *uüdan peni*, patruelis, consobrinus. *uüdan lamüen*, soror patruelis, consobrina. *uüdan tipantu*, solstitium; anni dimidium numerando ab utroque solstitio. *uüdan*, *uüdan*, aliqui. *uüdan mita*, aliquoties. 319. 494. 501. 544. 547.

Uüia, heri, hesterno die; pridie hujus diei. 541.

Uüle, *ule*, cras, dies crastinus. 541.

Uülgorcün, aliquod corporis membrum

D d d 3

lædi,

lædi, offendi, luxari. 534.

U̇malċun, obstupesco: obstupui, steteruntque comæ, vox faucibus hæsit. 486.

U̇n, aurora, matuta: prima luce, summo mane; diluculo, illucente aurora, albescente die. *u̇nn*, illuceo, illucesco: luceffit; dies appetit; lux adest; sol exoritur, affulget, apparet: adventat dies. *cheu u̇nmairi*, ubi hac nocte somnum cepisti; ubi tibi sol surrexit, ortus est. *quine u̇nman*, iter unius diei & amplius. *u̇intu*, res corrupta, depravata, vitiosa, vetus, annosa. *u̇nelvoc*, lucifer. 333. 475. 494. 539.

849. *Vutan*, *v̇utan*, sto, surgo, assurgo: e lecto se proripere; e strato surgere; assurgere seniori, præstantiori; pedibus insistere. *vutaln*, gradum sistere, continere; consisto; stare: texturam ordiri. item. excogito; ingeniose aliquid comminisci. *vutalcoi lladzun*, falsum alicui affingere; falso illum criminari. calumniatus est me fugam meditari: calumnior. *vutalen*, pedibus insistere; esse præsentem; testem esse. *eimi vutalebuimi*, testem te do, adhibeo, appello: vos qui adestis, attestor; vos appello testes. *mi v̇utalen mo*, te præsentem. *pichi vutai*, parvus, pusillus. *v̇uta vutai*, procerus, excelsa statura, prolixo corpore. *vutan*, statura hominis. *cayu vutan*, *vutanche*, altus est puteus pedes sex & triginta. *vutann*, statura. *chumtn vutani*? cujus statura-

staturæ est? *vanten vutani*, hujus. 452. 473. 484. 520. 526. 527. 554 555. 556. 570.

850. *Utan*, *utan*, iter facere: peregrinatio. *uõtanche*, viator, peregrinus, hospes. *uõtalkan*, alteratio sensualis viri. *uõtan mapu*, terra hospitalis. Territorium Indorum Chilenfium in quatuor *uõtan*, *vutan*, *uõdan mapu*, id est hospitales, vastas, differentesque Provincias dividitur, quarum alia *Araucoi* incipiens, totam oram maritimam Baldiviam usque complectitur: alia initium fumens *santajuanae* ac Purenum, Imperialemque se pro tendens, lambensque radices ignivomi montis Villarica; demum *cumcoum* petit: alia pro limite septentrionali habens *yumbel*, ex currensque per *Virquen*, *Maquehue*, *Chagll*; limitem Australem *Villaricam* statuit: demum alia principium a fluvio *Maule* captans, & Occidentem versus ambiens *Chillan*; versus Orientem Montes Andes seu *Cordilleram* transcendit. Hæ quatuor *Vutan mapu* tempore belli sibi invicem sunt subsidio; servantque inter se Commercium, quod *caql vutan v. cacul utan mapu* vocatur. 457. 498.

Uruan, exhalo, vapore. 429. 476.

uøn, comprimo, coangusto, contraho. item. sumptibus parcere, moderari, modum adhibere. 452.

uøvir, herba. *uøvirçun*, traho, attraho: plantæ ex terra succum trahunt, quo aluntur. 404. 446. 476. D d d 4 uøcaf-

úcascún, includo, intromitto. quod semel apprehendit, ostrei in morem mordicus tenet: ubi gradum fixit, ægre inde dimoveas. 567.

Ucaipue, nausea, fastidium, horror. *ucaipuen*, aspernor, fastidio, nauseo, respuo: nauseam mihi movet ejus aspectus: abhorret animus & oculi ab ejus aspectu. 486.

Ucaln, desino, cesso, omitto, superfedeo; defero, relinquo, intermitto: non desinam, donec perficiam: nisi perfecta re non desinam: animam relinquam potius quam illum deferam: a vitiis se avocare, abstinere. 526. 527. 634.

851. *ùchan*, vitupero, contemno, despicio: despiciatui habere, parvi ducere, pro nihilo putare. 526. 437.

ùchann, frangere dentibus. 443.

ùchùspun, decrepitus, senio confectus, qui ad summam senectutem pervenit. 496.

ùcun, alicubi morari, commorari, immorari, subsistere: cunctor, cunctantius ago; moras necto, interpono. 478.

ùcm, st', silentium, file, tace! nihil de Cæsare. *ùcmn*, ut caveat caute admonere. 443.

ùda, lepra, vitiligo. 535.

ùden, odi, detestor; execror, abominor: odio prosequi, habere: nemo est qui illum non oderit; oculis fugiat; auribus respuat; animo aspernetur. 486.

ùdhue, maris tranquillitas, malacia. *ùdhue antiù*,

antù, magna est a vento tranquillitas; nullo vento mare, aer concutitur; nullo flatu agitur, commovetur; malacia naves detinentur. 558. 559.

ùdi, seps, sepes, septum, sepimentum. 288. 413.

ùgapun, oscito, oscitatio. 443.

ùgarcùn, mando: cibum dentibus conficere; strepitum mandendo excitare; mansaque in ore videri, apparere. 443.

ùgechi, nimis, nimium, supra modum, immodice, immoderate, extra modum: plus æquo, plus satis, extra modum bene. 483. 488

ùgeln, expecto, opperior, præstolor, spero. *ùgelgen*, spes. spe decidi: boni hinc quod expectes, nihil est. 480.

ùgen, *ùgentun*, excessus, excedere. modum in eo non servasti, tenuisti: immodicus tui æstimator es: nimium te suspicis; tibi arrogas; urbanitatis & pudoris fines transivisti. *ùgentu*, nimius, supervacaneus, supervacuum, superfluum: nimius & intemperans in eo visus es. 483. 488.

ùgeln, rodo, exedo, corrodo: me in conviviis carpit, rodit: mihi in circulis & compitis obtreçtat. V. *ùlgoitun*. 852. 373.

ùgerin, dentium stupor. *ùgerimn*, stuporem dentium facere, causare. 443.

852. *ùlcha*, *ùllcha*, omne fœmininum quod nondum concepit. *ùlchatun*, cum virgine

rem habere. 495.

Ulu, sputum ore defluens. *úluin*, *úluitun*, sputa mihi defluunt. 462.

úlenn, crambe bis cocta mors est; noli me hac de re amplius obtundere, fatisco. 486.

úlga, dens molaris. 442.

úlgoitun, rodo, corrodo. V. *uzeln*. 851.

úlin, coitus animalium. 363.

úllcun, ira, stomachus, iracundia: iram tenere, premere, sustinere, cohibere, comprimere non potui. item. irasci: facile subirascitur; bilis illi in promptu est; iram in promptu gerit; levi de causa excandescit; de nihilo iram concipit; ira corripitur; exardescit in iras, in furorem erumpit; aestuat ira. *úllculn*, stomachum alicui facere, movere; exacerbare aliquem; bilem illi movere; hominem ad iracundiam provocare. *úllcunpen*, aliquem objurgare, increpare, cum illo de re aliqua vehementer agere. 487.

úllgumn, deglutio, voro, devoro. 476.

úllgodn, *úlgorcun*, ossa luxari; horologii machinam solvi, dissolvi: delirat horologium, non sibi constat. 534.

úllúa, damnum, jactura, incommodum, detrimentum. *úlluatun*, hanc tu calamitatem attulisti; hanc pestem importasti, invexisti; hoc illi vulnus infixisti, imposuisti: hanc illi perniciem comparasti. 483.

Ullhuentun, cibo uti moderate; modum
in

in victu tenere; a præscripta victûs ratione non discedere: abstineo, parco, temperare sibi in re aliqua. 536. 538.

Ulmenn, ulmenun, Caciqiii dignitatem, honorem, munus suscipere, accipere, sibi sumere. *ulmeneln*, magnifico: aliquem observare, colere, vereri, honore afficere, prosequi: honorem alicui habere, præstare, tribuere. 498. 499. 500, 636 845.

854. *ulmeyen. huera ùlmeyen*, detrahere de absentibus: alicui v. de ejus fama detrahere. 487. v. hic infra: ùl.

Ulpawùn, os, dentes, haultâ & regesta aqua colluere, mundare. 432.

ùlùn, machios medentes fugere. 536.

ùl, carmen, versus, cantio, cantus, de quibus recte dixeris: cum bene potavi cantus & carmina fundo; at sine arte & absque omni Musa vel Minerva; adeoque meræ cantiunculæ: nihilominus his delectantur, sibi que plaudunt; suntque ipsorum Annales, & libri historici, perpetuaque & continua Patrum filiiis & a Majoribus posteris relicta traditio. *ùln, ulcan, ulcatun*, cano, canto: cantus edere, fundere. *ulmeyen, cùme ùlmeyen*, laudo, collaudo: omnes illum maxime commendant; laudibus ornant, afficiunt, cumulant, efferrunt, extollunt; in cœlum ferunt. 487. 480. 572. 636.

ùltamcon, se cibo ingurgitare: voro, devoro, helluor. 476. *ùmi*,

úmi, palpebræ, cilia. item. arista. 413.

úmircùn, prurigo, pruritus. item, pruritus habere; pruriginem sentire; prurigine vexari. 534.

úmtun, nomino: suo nomine aliquem appellare, vocare; nomen ejus enunciare; mentionem alicujus facere; de te in sermone meminimus; in tui mentionem incidimus; de te sermonem intulimus; te in sermonem adduximus. 496.

úmun, utramque buccam inflare. 443.

úmúmun, quo se tegat, operiat, dare. 467.

úna, aranea venenosa. 378.

únan, morsus, mordeo, morfu apprehendo. *únapue*, *únapiuque*, inveterata invidia, odium, livor. *únapuen*, *únapiuquen*, laudi alicujus invidere; divitias & honorem alicui invidere; potentem & dignitate conspicuum æquis oculis videre non posse *únanman*, alteratio carnalis fœminæ. *únatun*, se invicem anillatim apprehendere. 370. 457. 486. 567.

855. *úncó*, columna, fulcrum ac quilibet palus, seu quodvis lignum terræ ad sustentandum perpendiculariter infixum. item. præsidium, perfugium, patrocinium. *úncóln*, ejus modi ligna ita infigere. *úncóyen*, *úncónn*, aliquem Mecœnatem, patronum, fautorem, &c. acclamare, fuscipere, venerari. 499. 517.

úni, cancer. item. esca: esca malorum voluptas, quod eâ non minus homines; quam hamo

hamo pisces capiantur. *únin*, *únitun*, pisces inescari, escam appetere, mordere, invadere. 393. 395. 396.

úvvi, *úvbi*, perversus, ingenio malo pravoque. *úvvin*, sic esse *úvvin*, alteri maledicere; male de aliis loqui; aliquem verbo lædere, ejusque famæ detrahere. 487.

únam, amicus in malam partem, item, amica, amasia. *únamtun*, concubinæ aut pellicis illecebris capi, teneri: concubinæ amore captum esse. *únamtuiiaun*, concubiniarius, concubinato infamis. *unamhuen*, concubiniarius & concubina. 489.

856. *únmm*, avis, ales, volatilia. *úmmn*, cursum, obiter alicui cibum præbere. 379.

úneun, *uneun*, exacerbari, subiraſci: vaspide me habeo. 486.

úpe, ferrumen, pix: navis commiffuras ferruminare. *úpen*. 353.

úped, angusta viarum. 492.

úpl, ora, margo. 432.

úpifcùn, pascio: dare pascuum; ad pascua educere. 364.

úpin, *úpitun*, pediculos dentibus, uti solent, necare. 378.

úpmn, falsum alicui affingere; falso aliquem criminari: calumniator. 484.

úqueln, equum e collo ligare. 366.

Úrcùn, fatifco, deficio, defatigari: scribendo fessus, defessus sum: itineris labore lan-

• *languéo*, deficio; *lassus*, *fatigatus*, *defatigatus* sum: *fessus* sum de via: non tenebo te pluribus. *urcutun*, *quiesco*, *requiesco*: cessare ab opere; labore *superfedeo*: in tuis oculis, in tuo ore, vultuque *quiesco*, *conquiesco*. *urculn*, aliquem *fatigare*, *defatigare*; *molestum esse* alicui, *negotium ei* *faceffere*, *exhibere*: *multus & ineptus*, qui *premit*, *occidit*; in quem *incidit*. 532.

857. *uren*, esse *madidum*, *intinctum*: *madide* *madeo*. *uremn*, *madefacio*, *tingo*, *perfuno*. 432.

urim, *lupus marinus*. 392.

urbin, *submergi*, *fluctibus obrui*. 431.

ustafcin, *interpono*, *interjicio*, *interfero*: *ne te* *ultra* *alienis rebus ingeras*: *noli te intrudere*: *non invitatae* *veniunt ad prandia muscæ*. 404.

ustan, *pastus*, *pastio*: *pascere*, *pasci*, *pabulari*, *esse in pastu*; *mollia*, *larga*, *læta*, *luxuriosa*, *tristia* *pascua* *depascere*: *nullum hic impascitur pecus*. *utaln*, *pecus agere*. *item*. *equum de uno loco ad alium meliorem* *mutare*, *perducere*, *deducere*. 364.

ustar, *nucleus*. 403.

uste, *dolor dentium*: *dolores multos* *patior*, *sustis* *neo*; *doloribus* *disrumpor*. *uten*, *lens* *dis*. 378.

ustufn, *nihil temere feceris*; *nihil sine consilio suscipias*; *nihil inconsulte aggrediaris*: *in medios* *hostes irruit*; *in confertissimos* *hostes se dedit*, *immisit*: *præceps in omne* *flagitium ruit*, *se conjicit*. *ustufentun*, *jacio*, *conjicio*, *expello*: *abi in malam* *crucem*: *male* *verbis acceptum dimisit*. 487. 532.

ustir, *invidia*, *livor*. *Summa* *petit livor*; *quos fors* *tuna extollit*, *invidia deprimit*: *rumpatur* *quisquis* *rumpitur invidiâ!* *ustirn*, *invidiæ* *stimulis* *agitari*: *præstat* *invideri*, *quam* *invidere*. 486.

ustif, *instrumentum*, *quo sibi* *barbam evellunt*, *consistitque* *vel in lamina* *ex metallo in forma* *rectanguli*, *duplicata*; *vel in concha* *duas valvas* *habente*, *quibus*

fin:

singulos barbæ pilos fortiter apprehendunt, prehensosque radicitus evellunt. 460.

ûm, fel, in quo putant latere venenum a venefico vel quocunque alio propinatum: ideoque cuicunque defuncto fel extrahunt, coquunt, & si in felle quædam membrana appareat; id fieri absque veneficio non posse, sibi certo persuadent. 455.

Uùn, os oris. 442.

V. vide B. 1.

Y. vide I. 53. 54.

858. NB.

Voces quæ incipiunt a litera S omisimus, eoquod S initiale non est litera propria, sed vel *R* vel *D*, quarum aliquando locum occupat; multo magis *X* quæ est literæ S subalterna. 4. 223. 273. 202.

. O. A. D. G.

Geistæ 27. Septembr. 1772.

ERRA-

ERRATA TOMI II.

Nr. 739. p. 673. l. 11. *lege*: exterere.

Nr. 785. p. 725. l. 4. *lege*: torreri.

IN APPENDICE:

Pag. 9. lin. 3, *lege*: cœcarat.

P. 11. l. 14. *lege*: tetrâ.

P. 15. l. 11. *lege*: intus.

P. 19. l. 19. *lege*: fastidire.

P. 27. l. 14. *lege*: salutaris.

P. 28. l. 14. *lege*: premant.

P. 30. l. 6 *lege*: miserrime.

P. 32. l. 29. *lege*: inter.

P. 37. l. 10. *lege*: clementissima.

P. 39. l. 16. *lege*: inimici.

P. 43. l. 13. *lege*: tegis.

P. 46. l. 17. *lege*: Tranſituris.

P. 47. l. 19. *lege*: voluptate.

P. 57. l. 4. *lege*: denſi,

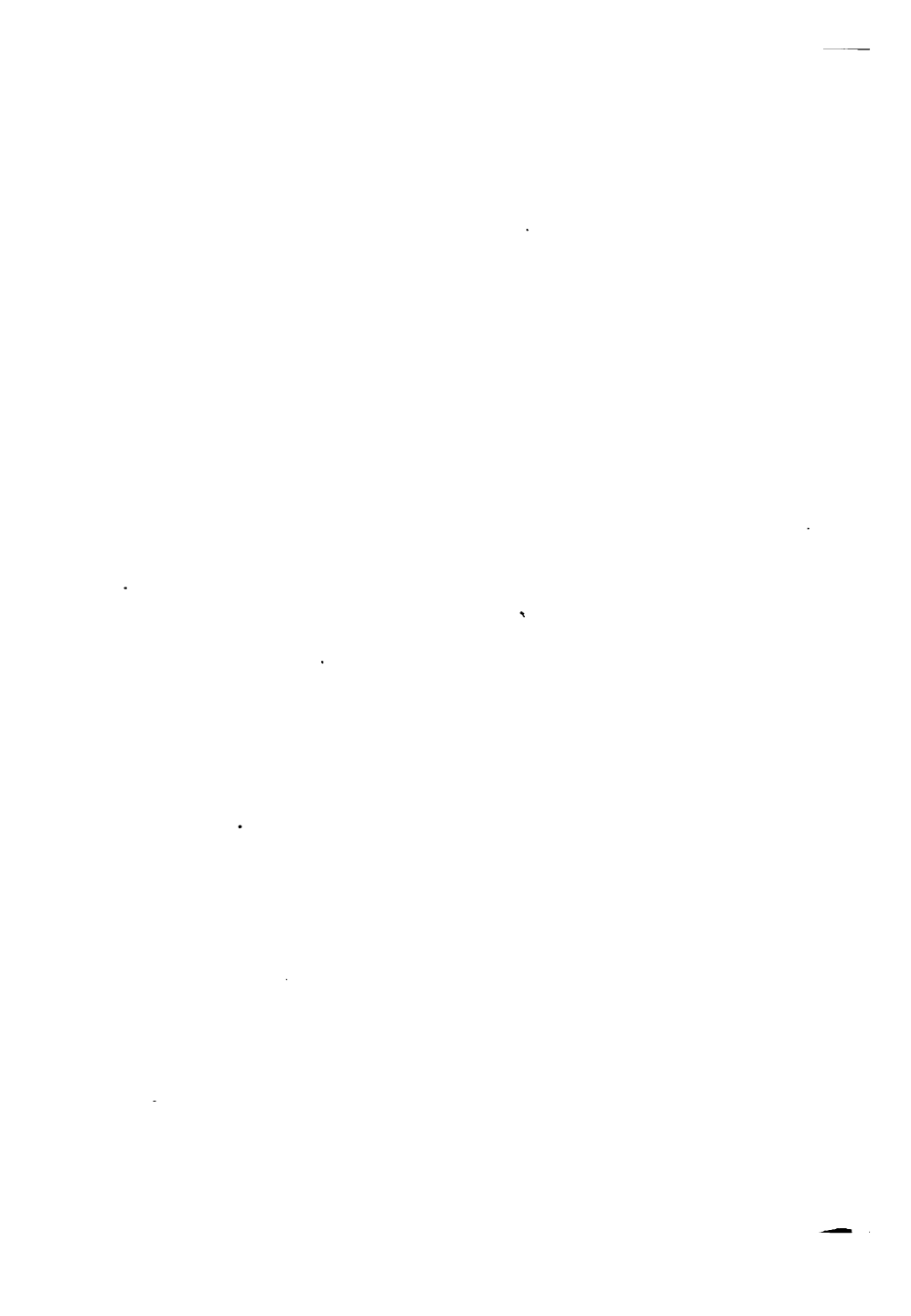
P. 61. l. 7. *lege*: te.

l. 20. *lege*: frequentata.

l. 32. *lege*: Quot.

P. 65. l. 10. *lege*: mos.

P. 76. l. 24. *lege*: firmamentum.

AMOR INCREATUS
in Creaturas effusus

B. Havestadt inc. cur.

Hier. strübel sc.

CHILIDÚGU

PARS QUINTA.

VOCES LATINÆ

EODEM ORDINE

ET

ADJECTIS NUMERIS.

TOMUS III.

Monafterii Westphaliæ Typis Afchendorfianis.

1777.

859. NOTANDUM.

1mo. Quod si ponantur verba; plerumque omittantur substantiva, adjectiva & adverbia: & quando ponitur masculinum; omittatur fœmininum ac neutrum: & vice versa: eoquod cognita fonte vel radice vocis, derivata in hoc Idiomate, nullo negotio formentur. V, Nr. 574.

2do. Brevitatis causa ponuntur solum voces magis obvïæ, omïssis synonymis minus notis; quæ tamen inveniuntur in eodem numero.

3tio. Si aliqua vox hic non sit posita; illam vel synonymam invenies quærendo aliam vocem, cujus significatum sit ejusdem speciei; vel generis saltem: E. g. ut inveniatur arbor quæcunque v. g. Laurus; quærat vel vox generica: arbor, vel Cupressus, populus, &c. Et quærendo vocem genericam aqua; in eodem numero invenies, aqua frigida, calida, &c. item mare, fluvius &c.

4to. Idem est intelligendum de verbis & phrasibus: nam in eodem numero ubi habetur equum e. g. adducere; etiam dicitur sternere, incendere, &c. equum.

5to. Eodem modo, quærendo quamcunque præpositionem e. g. à, cum, pro, &c. vel quamcunque conjunctionem, particulam, interjectionem, &c. ubi una invenitur; in eodem numero vel secundum vel extra ordinem Alphabeticum; inveniuntur reliquæ: ut praxis facile docebit.

860. A.

A. 290 541. 543. 546. ab, abs. 290. 229. 288: 19. 290. abactor. 483. abalieno. 421. abavus. 501. abdo. 290: 15. 529. abeo. 452. 488. 519. 620. aberro. 452. 493 563. abhinc. 229. 287: 4. 541. abhorreo 486. 488. abigo. 372. 413. abjicio. 368. 485. 524. abjuro. 421. 645. ablaeto. 446. ablego. 532. abligurio. 422. abluo. 432. abnego. 526. abnuo. 499. abominor. 661. 662. abortus. 496. abripio. 484. 485. abscindo. 404. 521. 567. abscondo. 364 482. 525 529. absens. 486. 519. absimilis. 569. 616. absolvo. 526. 634 476 480. 482. 527. 530. 546. 567. 569. absonus. 561. 564. absque. 290 222. 290: 2. 598. abstineo. 536. 538. 477. 479. 480. abstracta. 285. 532. absum. 290: 13. 479. 485. 494. 497. 527. absumo. 460. 475. 479. absurdus. 514. abundo. 544. 212. 219. 378. 548. abutor. 421. abyssus. 554. 357. 550. ac. 291. accedo. 390: 13. 452. 453. 482. 519. accelero. 540. accendo. 354 355. 824. accentus. 34. 298 accepto. 526. accerfo. 443. 444. 526. accido. 484. 485. 516. 527. 619. accinctus 552. accio. 526. accipio 296: 19 421. 478. 479. 518. 522. 639: 7: 11. accipiter 380. accommodo 492. accumulo 404. 405. accuro. 606. 657. accuso. 526. 527. acer. 482. 535. acerbus 405. 478. 515. achores 534. acidus 405. 478. acies 521. 531. 532. acinaces

E e e 2

531.

531. aconitum 535. 537. acquiesco 235:
 2. acriter 535. acrimonia 405. actus
 contritionis, 582. fidei, 648. spei, 649. cha-
 ritatis; 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665.
 actutum 488. aculeus 488. 708. acumen,
 521. acuo, 521. acus, 469. 472. 536. 693.
 acutus, 568. ad, 216. 227. 290 adamo,
 486. 491. Adamus, 598. adæquo, 567.
 adagium, 514. additamentum, 551. 553.
 556. addivino, 563. 719. addo. 270. 544.
 551. 644. adduco 367. adeò, 549.
 adeps, 353. 455 474. adesdum, 453.
 adhæreo, 404. 491. 567. adhortatio, 481.
 532. adhuc, 215. 229. adjectiva, 31. 84.
 91. 275. 276. adjicio, 544 adimo, 544.
 adimpleo, 634. 635. adipiscor, 526. 618.
 aditus, 531. adjuvo, 196. 433. 532 553-
 567. adlaboro, 567. administro, 499.
 admirabilis, 598. admiror, 481. 598.
 admisceo, 478. admiffarius, 372. admit-
 to, 519. 598. admoneo, 481. 482. admo-
 veo, 354. 446. adolescens, 495. adoles-
 co, 413. 496. adiorior, 532. adorno, 801.
 adoro, 635: 3 639: 12. 844. adscribo,
 526. adfum, 214. 518. 519. 533. 609.
 adveho, 368. 479 521. advena, 498 500.
 adventus, 452. 453. 488. 543. 550. ad-
 verbium, 286. 287. 288. 289. adverfa,
 482. 487. 488. 516. adversarius, 740.
 adversus, 558. 559. advesperascit, 539.
 adolor,

adulor, 484. adulter, 483. 489. adu-
terinus, 422. 514. adultus, 514. ad un-
guem, 567. advocatus, 666. 667. advo-
co, 667. advolo, 540. aduro, 354. 443.
567. 798. ædes, 492. 517. ædifico, 517.
519. 538. æger, 205. 534. ægrefero,
488 538. ænigma. 563. æqualis, 270.
.288: 26. 323. 500. 515. 550. 554. 567.
æquinoctium, 542. æquitas, 525. æqui-
valens, 421. æquor, 429. æquus, 480.
515. 525. 527. 544. 554. aer, 343. æra,
413. ærugo, 423. ærumna, 486. 528.
æs, 420. 421. 422. æs alienum, 421. æstas,
539. æstimo, 421. æstuarium, 430.
ætas, 495. 496. æternus, 540 543. 584.
592. 620. ævum. 540. Affabilis, 480.
affabre, 569. affatim, 553. affecto, 483.
485. affectus, 292. 293. 294. 486. affe-
ro, 367. 368 afficio, 192. affigo, 450.
515. 567. affinis, 501. 504. affirmo, 526.
afflictio, 486. 534. 597. afflicto, 504. 505.
afflo, 558. affluo, 378. affluentia, 478.
africus, 558. agalo, 363. 498. age, age-
dum, 39. 405. ager, 413. aggredior,
527. 532. 533. agilis. 480. agito, 440.
452. 475. 482. 532. agmen, 531. 532.
agnosco, 441. 485 503. agnus, 362. ago
363. 497. 569. agonizo, 538. Ah! 200.
598. ajo, 234. 443. 526. 534. Ala, 389.
390. alacer, 480. 486. alapa, 487. 534.

albedo, 285. 419. albugo, 439. 463. 474.
 album, 417. 418 419. album, 417. 418.
 419. alexipharmacon, 534. algeo, 535.
 554. aliàs, 288: 11. alienigena, 492. 493.
 498. 500. alimentum, 497. alioquin, 549
 aliquando, 485. aliquis, 288: 20. 295: 5.
 471. 540. 550. aliquoties, 288: 17. 547.
 aliter, 516. 548. 549. alius, 361. 464 492.
 532. 533. 545. 546. 548. 549. 550. 619. 691.
 allido, 487. alligo, 367. 470. 528 552.
 allium, 409. allucinor, 464. alluvies, 429.
 433. alnus, 399. alo, 461. 496 526. 569.
 altare, 523. alter, 488. 533 545 547. 548.
 alteratio, 457. altercor, 484 488. alter-
 natim, 547. alterno, 740. alteruter, 550.
 altitudo, 324 337. altrix, 496 497. al-
 tum, 554. 555 556. alveus, 306. 563.
 alumen, 423. alumnus, 497. alvus, 448.
 458. 535. amarus, 405. 478. amafia 489.
 ambidexter, 288: 20. 516. 550. ambiguus,
 480. 481. 486 ambio. 493. 532. ambo, 7.
 33. 37. 40. 548. 550. ambulo, 452. 493.
 amburo, 354. 798. amens. 383. amica,
 489. 681. amicus, 479. 480. 488. 489 497
 502. 514. amita, 501. amitto, 421. 563.
 603. amnis, 429. 433. amo, 482. 488.
 489. 595. 596. amor, 486. 491. 503. 628.
 amor DEI perfectus, 584. amphibium,
 361. amphora, 477. 479. 520. amplector,
 449. 450. amplitudo, 556. amplius, 202.

269. 270 288 : 25. 541. 544. 548. 550.
amputo, 404. 521. 567. an? 266. 267.
288 : 6. 13. anas, 384. anchora, 557.
ancilla, 498. 625. andes, 556. 494. an-
fractus, 359. 493. angelus, 313. 314. 318.
590. Angelus Custos, 669. angiportus,
359. angor, 486. 534. anguis, 376.
angulus, 517. angustus, 468. 492. 554.
anhelitus, 535. 538. anima, 434. 480. 530.
548. 604. 615. 653. animadverto, 481.
animal, 361. animus, 480. 482. 532. 533.
annona, 474. 475. annofus, 474. annuo,
235. 437. annus, 329. 414. 497. 539.
541. 543. 550. ansa, 449. anser, 384.
ante, 290 : 3. 540. 543. 600. 644 : 4.
antea, 288 : 9. antecedo, 462. 544.
antecello, 482. anteeo, 544.
antehac, 200. 288 : 6 : 11. 540. 543.
antepono, 270. 524. antequam, 229. 299 : 3
antiquus, 540. 543. Antistes, 498.
antrum, 492. anus, 495. 514 537.
anxius, 634 apage, 488. aper, 373.
aperio, 413. 515. 518. 519 536. 639 : 12.
apis, 388. apium, 410.
apocha, 526. apologus, 526.
apophthegma, 514. 516. 482.
apoplexia, 535. appareo. 421. 440. 500.
532. 537. apparo, 500. 552.
appello, 497. 519. 527. appendo, 533. 551.
appeto, 202. 235. 486. 489. 535.

E e e 4

apporto,

apporto, 519. apprehendo, 528. 536. 567.
 approbo, 235: 2. appropinquo, 452.
 apricor, 492. 558. Aprilis, 542.
 apto, 552. 553. apud, 290.
 aqua, 306. 413. 428. 429. 432. 433. 644.
 aquatile, 361. 379. aquila, 380.
 aquilo, 558. aquosus, 429.
 arabilis, 413. 414. aranea, 378.
 aratrum, 413. 414. 565. arbiter, 492.
 arbitrium, 500. arbitrator, 482. 538.
 arbor, 397. 400. 403. 598.
 arboretum, 212. 219. 403.
 arbuscula, 397. arbutum, 397. 401. 403.
 arcanum, 460. 527.
 arcesso, 443. 444. 497. 532.
 Archi - Episcopus, 498.
 Architectus, 565. 570. arcticus, 492.
 arctus, 492. 554.
 arcus, 346. 484. 531. 532. ardea, 381.
 ardeo, 342. 354. 516. 607. 619. 653.
 ardor, 352. 534. 538. arduus, 481. 482.
 area, 517. arefacio, 431.
 arena, 245. 428.
 argentum, 420. 421. 422. 469.
 argestes, 558, argilla, 418. 425. 427.
 argumentum præcidere, 695.
 arguo, 526. aridus, 479. 620.
 aries, 362. arieto, 363. 437.
 arista, 413. arithmetica, 544.
 arma, 531. 533. armentum, 365.
 armilla,

armilla, 469. aro, 413. 764.
arripio, 422. 449. 479. 528. 530.
arrogans, 483. 500. ars, 527. 565. 569.
articulus, 448. 450. 550.
artifex, 498. 565. 569. arundo, 402. 517.
arvum, 413. arx, 492.
ascendo, 359. 584. 599. 622.
ascia, 568. 569. asilus, 388, alinus, 372.
asio, 383. aspecto, 440. aspectus, 486.
asper, 485. 515. aspergo, 432.
aspernor, 484. 496. 488. aspicio, 440.
aspiro, 558. assentior, 235: 2.
assequor, 219. 481. 528. asser, 517. 519.
assevero, 526. assisto, 537. asso, 474.
assuesco, 468. 481. 493.
assula, 403. 404. 405. assuo, 473.
asthma, 535. astringo, 368. 456. 552.
astronomia, 539. astrum, 320.
astutia, 483. at, attamen, 291: 3: 6.
atavus, 501. athleta, 532. atque, 291.
atqui, 267. atramentum, 571.
attendo, 586. 616. 642. attero, 432. 567.
attestor, 527. attinet, 227. 527.
attingo, 219. 404. 440. 449.
attollo, 404. 484. 552. 567. 639: 12.
attonitus, 486. attracto, 449. 490.
attribuo, 526. attritio, 634. 663. 664.
avarus, 483. 485. auceps, 379. 390.
auctarium, 270. 551. 553. 556.
auctor, 485. 497. 503. 570.

auctoritas, 482, 516. 553.
 audax, 224. 481. 483. 500. 646.
 audens, 480. 482. 533,
 audio, 62. 63. 440. 441. 485. 594. 595. 620.
 auditus, 459. 465. aveho, 364. 479. 494. 521.
 Ave MARIA, 577. avellana, 398. aveo, 486.
 averfor, 485. 488. averfius, 486.
 aufero, 479. 488. aufugio, 364.
 augeo, 496. 538. Augustus, 542. 543. 759.
 avis, 379. 389. 390. 391. 413. 565. 665.
 aura, 296 : 8. 347. 431. 543. 558. 560.
 aureus, 376. auricula, 439. aurifodina, 421.
 auriga, 565. auris, 370. 439. 440. 470. 527.
 aurum, 420. 421. 422. 469. aufulto, 440. 527.
 616. aufpicor, 544. aufter, 558. aufterus, 514.
 aut, 291 : 2. Autumnus, 539. autumo, 538.
 avunculus, 501. avus, 501. auxiliior, 532. 552.
 axilla, 448. 449. axioma. 514.

B.

Bacillus, 823. 824. baculus, 462. balæna. 392.
 baptifmus. 497. 523. 599. 600. 601. 644.
 barba, 458. 851. barbarus, 598. bafis, 517.
 batuo, 390. 475. beatus, 313. bellua, 361. 373.
 bellum, 531. bellus, 515. bene, 288 : 16. 481.
 482. 567. benedictio, 634 : 5. benefacio, 610.
 641. beneficium, 308. 538. 641. benevolus, 486.
 488. benignus, 480. 482. 538. Berta, 550.
 bibax, 477. 571. biblia, 571.
 bibo, 296 : 7. 367. 368. 443. 477. 478. 479. 608.
 biduum, 541. bifariam. 549. bilis, 457. 486.
 bini, 546. bis, 547. 550. 601. bitumen, 353.
 bivium, 492. blandior, 292. 449. 484. 496.
 blandus. 515. blitum, 409. boatus. 533.
 bolus, 370. bona fortuna, 420. 421. 422.
 boni homines, 590. 627. 653. bonitas, 285. 480.
 482.

482. bonus, 50. 71. 83. 480. 514. 515. 516.
boreas, 558. bos, 364. 365. brachium, 448. 449.
517. branchiæ, 394. breviarium, 571.
brevis, 554. bubo, 382. bucca, 443. 475.
bucea, 370. buccina, 562. bufo, 378. 683.
bulga, 520.

C.

Caballus, 366. 367. 368. 376. Caciquius, 498.
caco, 458. cacodæmon, 315. 589. 590. 606.
cacumen, 492. cadaver, 537. cado, 368. 452. 479.
cadere causa, 527. caducus, 535. cadus, 520.
cæcias, 558. cæcus, 462. 465. cæcutio, 464.
cædes, 537. cædo, 487. 521. 528. 532.
cælebs, 350. 417. cælestis, 350. 417. cælestis glo-
ria, 617. 618. Cælites, 313. 589. cælum, 304.
310. 492. 550. 584. 588. 627. cæruleus, 417.
cærimonis, 563. Cæsar, 498. calamitas, 486.
calamus, 571. calandra, 383. calathus, 520. 696.
calcar, 367. 368. calcitro, 372. calco, 532. 534.
calefacio, 349. 354. 355. 475. calidus, 354.
caligo, 440. 464. 539. calix, 636 : 8 : 12. 654.
calleo, 573. callide, 481. 483. callis, 492.
callum, 458. 534. calor, 342. 352. 535.
calvaria, 454. calvus, 463. calumnia, 227. 484.
487. 526. calx, 492. camelus, 373. 557.
campus, 359. 360. cancer, 371. 393. 395. 534.
candela, 351. candelabrum, 351. candeo, 418.
candidus, 417. 419. cani, 485. 462. 497.
canis, 294. 369. 370. 371. 511. canna, 395. 402.
canorus, 379. cantharus, 477. 479. 520.
cantilena, 411. 561. 564. 571. 854. cantio, 571.
x de fide, 651. 658. x de spe, 655. x de Decalogo,
656. x de perfectionibus divinis, 659. 660. 661. 662
x de Ss. Eucharistia, 657. 654. x de puero JESULO,
665. x de Ss. Nomine JESU, x de B. V. MARIA,
666.

666. 667. 657. x de S. Iosepho, 668. x ad S. Angelum Custodem, 669. x de animabus in purgatorio, 670. 671. . x de recta intentione, modo surgendi, ac praesentia DEI 672. x in adventu Praefidis, Episcopi, R. P. Provincialis, &c. 673. 674. in comitiis, 675. Canto, 390, 446. 561. 564. 571. canus, 462. capax, 465. capero, 437. capillus, 458. 473. 697. capio, 219. 364. 374. 395. 78. 480. 528. 530. 597. capitium, 531. capo, 386. capra, 373. captivitas, 532. captivus, 498. 533. capto, 395. 478. capulum, 449. caput, 436. 437. 438. 532. 535. 550 carbo, 352. 353. carcer, 528. 530. carduus, 412 careo. 482. carex, 402. 405. caribdis, 355. 530. caries, 475. caritas, 475. . carmen, 411. 484. 571. carmino, 473. caro, 455. 460. 474. 475. 478. 534. Opera carnis, 635 : 10. carpo, 449. carruca, 568. carrus, 568. casa. 517. Casiquius, 498. 500. 723. cassis, 531. castellum, 492. castigo, 609. casus, 218. cataphraetus, 531. cataplasma, 534. cataracta, 429. catarrhus, 535. Catechismus, 575. 584. 585. 630. 639 : 9. x in versu, 650. caterva, 544. Catholicus, 584. catinus, 520. 522. 556. catus, 369. 370. 373. cauda, 372. 389. 705. cavea, 413. caveo, 224. 482. 533. caverna, 306. 373. cavillor, 490. caulis, 402. 413. caupona, 479. caurus, 558. causa, 482. 485. 525. 526. 527. 530. 537. 538. 738. cautes, 525. cautus, 440. 480. 530. cavus, 403. 404. 515. cedo, 476. 550. cerebro, 488. 543. celer, 325. 480. celeriter, 540. cella, 517. celo, 526. 529. centaurea, 420. centesimus, 546. 548. centies, 288 : 17. 527. cento, 467. centum, 545. centurio, 498. cephalaea, 535. cerebrum, 455. oerno, 520. cernuus, 437. certamen, 531. certatim, 484. certe, 226. 272. 288 : 2 : 16. 295 : 2.

Certiozem facio, 631. 708.
certus, 236. 480. 515. 616. 622.
cervical, 520. cervix, 445.
cefpito, 452. 327. cello, 526. 532. 550. 665.
cetus, 392. chalcantum, 423. chalibs, 531.
character, 573. charitas, 480. 486.
charta, 563. 571. charta geographica, 557.
charus, 613. Chili, 494. 746. 850.
chorea, 561. Christianus, 482. 497. cibo, 475.
cibus, 474. 475. 536. 620. cicada, 388.
cicatrix, 536. ciconia, 385.
cicur, 361. 362. 480. 481. cilium, 439.
cinereus, 417. cingo, 469. 493. 532.
cingula, 364. 466. 467. 469.
cinis, 352. 355. 432. 475. cinnamomum, 399.
circa, 554. 556. 628.
circiter, 208. 296 : 13. 543. 548.
circuitus, 493. circulus, 493. 554.
circumago, 532. circumcurfo, 478.
circumdo, 493. 532. 619. circumvenio, 484.
cis, 213. 290 : 4. 431. cisterna, 429.
cito, 287 : 5. 288 : 15. 480. 540.
civitas, 492. 493.
clam, 290 : 4. 453. 490. 526. 529.
clamor, 443. 484. 561. 666. 668.
claritas, 440. 515. 526. 527. 539.
classis, 379. clathri, 517.
clava, 531. 532. claudio, 439. 518.
claudus, 463. clavus, 557.
clemens, 583. clerus, 798. cliens, 498.
clivus, 359. clunis, 451. clypeus, 531.
clyfter, 536.
Coadjutor, 567. coagulo, 457.
coarctor, 534. coarguo, 526.
coccinus, 417. cochleare, 478. 520.
cocles, 463. coccus, 440.

cœmenterium, 537. cœnum, 359. 428.
 cœtus, 513. 531.
 cogitationes malæ, 635: 10.
 cogito, 481. 482. 538. 591. 667.
 cognatio, 501. 502. 503. 644.
 cognomen, 513. 644. 715. cognosco, 481. 490. 628.
 cogor, 465. 488. cohibeo, 491.
 coitus, 364. 377.
 colaphus, 443. 487. 534. collega, 204.
 colligo, 363. 404. 405. 421. 478. 544.
 collineo, 532. collis, 359. 492.
 colloco, 452. 532. colloquium, 506. 508.
 collum, 445. 446. 447. 449.
 colo, 481. 500. 520. colobium, 531.
 color, 368. 417. 418. 419. columba, 386. 482.
 columna, 517. coma, 458.
 comedo, 450. 455. 460. 474. 475. 476. 598. 608.
 cometa, 346. comis, 480. 519.
 comitia, 513. 531. comitor, 452. 508.
 commendo, 227. 485. 498. 526.
 commercium, 494.
 comminuo, 370. 404. 475. 567.
 comminifcor, 571. commiseratio, 480.
 committo, 481. 484. 526. 527.
 commodo, 421. 422. 508. commodum, 211. 533. 540
 commoveo, 478. 489. communico, 494.
 Ss. Communio, 523. 636. 639. 640. 641.
 commuto, 421. como, 496. 471.
 compar, 567. comparativum, 269. 270. 288: 25.
 comparo, 464. 482. 500. 550. 647.
 compater, 644. compello, 530.
 compenso, 422. 551. compertum, 515. 526. 527.
 compes, 421. 528. compesco, 532.
 complano, 567. complementum, 289. 453.
 compleo, 421. 543. 567. 611. complico, 470.
 compono, 526. 527. 536. 552. 553. 567.

com-

compos, 491. 526.   compotatio, 477. 478. 479. 692
compoto, 478.   comprehendo, 481.
compreffum, 554.   comprimo, 413. 489. 532.
comptus, 458. 471.   computo, 544.
concavus, 515.   concedo, 499. 481.
concha, 393. 395.   concido, 364. 518 567.
concinno, 552. 553.
concio, 482. 585. 591. 603. 615. 730.
concito, 489.   conclave, 517.
concordia, 481. 500. 527.
concupina, 485. 489. 491.   concubitus, 490.
concubo, 521.   conculco, 413. 452. 532.
concupiscentia, 489.   concursus, 542.
concutio, 404. 486. 535.   condemnatio, 482.
condimentum, 474.   condio, 301. 424.
conditio, 627.   conditor, 308. 492. 495. 500.
condo, 413. 492.   condono, 530. 613. 634: 4.
condormio, 625.   conduco, 482.   confero, 464 526
confessio, 523. 634. 654.   confessio sacra, 634.
conficio, 475. 485. 532. 567. 569.
confido, 296: 21. 482.   confinis, 492. 746.
confirmo, 234: 3. 288: 3.   confirmatio sacra, 646.
confiteor, 530. 543. 634: 5.   configo, 531. 532.
confuio, 430. 433.   confodio, 532.
conforto, 638. 639: 11. 646.   confugio, 527.
confundo, 475. 478.   conglomerero, 472.
conglutino, 567.   congrego, 363.
congregatio, 531. 536.   coniecto, 339.
conjicio, 431. 526.
conjugatio, 32. 96. 104. 119. 150. 174. 175. 181.
185. 188.   conjunctioes, 291.
conjungo, 364. 452. 486. 567.
conjuro. 532. 809.   conjux, 504.
conniveo, 440. 481.   conqueror, 486. 535.
conquiesco, 296: 3. 491.
consanguineus, 204. 501. 402. 503.

con=

confcndo, 452.   confciantia, 482.
 confcius, 482.   confccratio, 524. 642.
 confccro, 524.
 confcno, 235: 2. 526. 635: 10.
 confcquor, 526. 528. 645.
 confcervo, 421. 533.   confcervus, 53.
 confcidero, 538. 599.
 confcilium, 244. 481. 482. 488.
 confcobrinus, 501.   confccoceri, 504.
 confcpcctus, 488. 494. 500.
 confcpcillum, 439. 465.   confcpiro, 550.
 confctans, 482.   confcternatio, 486.
 confcterno, 486.   confctipo, 452. 554.
 confctituo, 527.   confctio, 422. 527.
 confctruccio, 274. 567.
 confcuetus, 220. 481. 493.
 confcuetudo, 492. 494. 525. 527. 620.
 confculto, 193. 485.   confcummo, 496.
 confcumo, 349. 422. 478.   confcuo, 473.
 confctemno, 484. 486. 499. 620.
 confctendo, 484. 563.
 confctentio, 464. 486. 488.   confctentus, 296.
 confctero, 404. 475. 567.
 confctineo, 450. 527.   confctinentia, 450.
 confctingo, 404.   confctinuo, 202. 550. 554.
 confctra, 290: 6. 603. 619.
 confctraictus, 421. 422.   confctradico, 490. 526.
 confctraho, 437. 534.
 confctrarius, 549. 550. 558. 559. 619.
 confctremo, 450. 486. 535. 573.

Contribuo, 422.
contritio, 582. 634. 654. 660. 661. 662.
controversia, 525. contubernalis, 514.
contumax, 484.
contundo, 404. 475. 528. 534. 567.
contus, 557. contusio, 534.
convalesco, 461. 536. 538. convenientia, 533
convenio, 468. 471. 486. 550.
convenit, 638. conventus, 531.
conversio, 491. 666. convinco, 526.
convitior, 485. convivium, 477. 478. 692.
convoco, 532. convolvo, 404. 470. 473.
cooperio, 467. copia, 212. 219. 378.
copulo, 365. copula, 490. coquina, 519
coquo, 474. 475. coquus, 566.
cor, 455. 460. 535. 641.
coram, 225. 290: 7. 485.
corbina, 392. 396. corium, 363. 520.
cornu, 364. 373. 561. corona, 493.
corpus, 434. 538. 594. 600. 604. 616 639.
corpulentus, 556. (640.
correctio, 480. corrigia, 466. 469.
corrumpo, 421. 535. corruptus, 474.
corruo, 518. cortex, 403. corvus, 381.
cors, 517. cos, 520. costa, 454. 455. 535.
coxa, 367. 368. 452. 454.
cranium, 463. 478. cras, 287: 4. 539. 541.
crassus, 460. 554. 556. craticula, 475.
creatio, 301. creator, 497. 500. 586. 602.
creatura, 584. 588. 590. 651. .

Fff

cre-

crebro, 548. creditor, 421.
 credo, 480. 482. 578. 597. 584. 648.
 cremo, 349. 354. creo, 301. 585.
 crepo, 537. crepusculum, 539.
 cresco, 404. 413. 496. creta, 425.
 cribrum, 475. 520. crimen, 483.
 criminatio, 484. crinis, 436. 473.
 crispus, 554. crista, 389. 466.
 crucifixus. crucio, 528. 530.
 crudelis, 483. crudus, 455. 515. 535.
 crumena, 422. 470. 520. cruor, 457.
 crus, 451. 452. 453.
 crux, 575. 578. 584. 591. 599. per lig-
 num crucis, 575. 612.
 crystallus, 425.
 cubiculum, 517. cubitus, 448. 449.
 cubo, 521. 543. cucurbita, 409.
 culex, 388. culina, 519.
 culmen, 492. culpa, 483. 485. 530.
 culter, 520. 522.
 cum, 22. 210. 290: 1: 8. cùm, 540.
 cumulus, 544. cunæ, 470. 520.
 cunctanter, 482. 543. cunctator, 482. 543.
 cuncti, 548. cuneus, 527.
 cupiditas, 484. cupio, 482. 486. 488. 614.
 cupressus, 399. cuprum, 422.
 cur? 266. 267. 268. 288: 13.
 cura, 367. 480. 482. 526. 527. 528.
 curia, 525. curo, 227. 363. 534. 536.
 curro, 325. 370. 371. 529. 533. 564.
 currus,

currus, 568. curfor, 498. 540. 563. 571. 573.
curfus, 563. 564. curtus, 374.
curvus, 452. custodio, 421. 528. 598. 604.
Custos Angelus, 669.
cutis, 363. 403. 451. 532. 536.

D.

Damnatio, 482. damno, 528.
damnum, 211. 483. 484. 491. 525. 538. 634:
datum, 573. datur, 602. (4.
de, 290. dealbo, 418.
deambulo, 452. 453. debachor, 486.
debeo, 227. 500. 530. debilis, 534. 535.
debitor, 421. 422. 525. decalogus, 579.
decem, 545. 550. December, 542.
decempeda, 554. decem præcepta, 579.
decerpo, 449. 475. decet, 486. 488.
decido, 416. decies, 288: 17. 547.
decipio, 482. 484. 485. 597. 598.
decipula, 531. declaro, 572. declinatio, 6.
decorum, 486. decrepitus, 495.
decrefco, 209. 429. 433.
decumbo, 485. 538. decutio, 404. 405.
defectus, 340. defendo, 482. 526. 527.
deferveo, 486. 488. defessus, 532
deficio, 475. 532. 535. deflecto, 493. 494.
defleo, 441. 482. defluxio, 535.
deformis, 514. defunctus, 537.
deglutio, 620. 639: 8. dehisco, 518.
dehinc, deinceps, 202. 541. 550.

dejicio, 367. 532.   deinde, 549.
 delabor, 532.   delecto, 486. 488. 564. 607.
 delego, 527.   deleo, 492. 518.
 deliberate, 450. 485.   delibo, 475. 478.
 delictum, 483. 525.   delineo, 571.
 delinquo, 484.   deliquium, 535.
 deliro, 484. 535.   delitescio, 529.
 de longe, 599.   deluto, 517.
 demens, 483.   demergo, 395. 431.
 demeto, 413.   demigro, 492.
 demitto, 404. 494. 521. 607.
 demolior, 532.   demonstro, 572.
 demulceo, 449.   demum, denique, 549. 599
 denego, 526
 dens, 372. 442. 443. 444. 462. 497. 535.
 denfum, 404. 554.   denudo, 467. 468.
 denuntio, 526. 527.   denuo, 548. 550.
 deonero, 552.   deorsum, 555.
 depilis, 458.   depleo, 478. 521.
 deploro, 491.   depono, 421. 478. 552. 563.
 deponitum, 421. 526.   deprecor, 526.
 deprehendo, 526. 527.   deprimo, 436. 515.
 depromo, 724.   depuduit, 484.
 derelictus, 422.   derideo, 487.
 descendo, 359. 367. 368. 390. 494. 622.
 desertum, 492. 494.   deses, 483.
 desidero, 202. 235. 421. 482. 486. 488.
     614. 635 : 9. 668.
 desilio, 367.   desino, 422. 526. 616. 665.
 desipio, 482. 484. 485. 535.   desisto,

desisto, 526. 530. despicio, 482. 486.
despumo, 475. 476. destillatio, 535.
destruo, 421. 492. 518. 532. desuefco, 422.
desum. 202. 527. 553. detergo, 475.
detero, 467. 468. detestor, 661. 662.
detineo, 478. detondeo, 458.
detraho, 467. 475. 484. 486. 571.
detrimentum, 534. detrudo, 532.
detrunco, 364. 404. detumeo, 486. 536.
deturbo, 532. devincio, 308.
devito, 784. devium, 515.
devolvo, 425. 527. devoro, 475.
DEUS, 498. 500. 584. 585. 592. 651. 675.
dextra, 448. 633. 721.
diabolus, 315. 511. 590. 598. 606. 619.
diæta, 536. 538. dialogus, 584.
diaphanus, 418. diarrhœa, 535.
dico, 58. 231. 234. 443. 444. 480. 602. 627.
dictum, 514.
dies, 296 : 5. 539. 541. 542. 543. 556.
differo, 323. 422. 543.
difficilis; 481. 482. 500. diffido, 482.
diffuuo, 478.
digitus, 413. 446. 448. 449. 450. 555. 556.
dignosco, 464.
dignus, 227. 308. 485. 500. 516. 614. 637.
digredior, 494. 544. diligens, 573.
diligo, 482. 488. dilorico, 496.
dilucescit, 539. diluo, 417.
diluvium, 492. dimico, 531. 533.

dimidium, 438. 494. 545. 550. 556. 569. 822.
 diminuo, 273. 292. 521.
 diminutivum, 200.
 dimitto, 528. 599. 634: 4.
 directe, 554. dirigo, 526. 536.
 dirimo, 527. dirumpor, 354 478.
 diruo, 492. 518. 532.
 discedo, 453. 488. 493 550.
 discepto, 484. discerno, 464.
 discindo, 449. 467. disciplina, 543.
 discipulus, 573. disco, 572. 573.
 discrimen, 500. 531. 538. discrucio, 528.
 discus, 520. 522. disjungo, 494.
 dispar, 550. dispergo, 390. 413.
 disperfus, 363. 532. displiceo, 514.
 displodo, 531. 532. dissentio, 482.
 dissimilis, 549. dissipo, 363 421. 532.
 dissolvo, 470. 534 567. diffuo, 467..
 disto, 219 494. 519. 532. 538. 546. 554.
 distractus, 544. distribuo, 532.
 diu, 540. 573. divello, 404.
 diverfus, 492. 514. 549.
 diverfor, 493. 494. 518. 519.
 dives, 421. 624
 divido, 327. 405. 493. 532. 544.
 divinitus, 533. divino, 563. 719.
 divitiæ, 420 421. 422.
 diuturnum, 12. 405. 480. 516.
 do, 421. 422 467. 478 490. 496. 550. 642.
 doceo, 481. 493. 496. 497. 572. 573. 603. 615
 doctus,

doctus, 480. documentum, 444. 480.
dogma, 645.
doleo, 486. 488. 491. 516. 538.
dolium, 520. dolo, 568. 569.
dolor, 486. 488. 534. 535. 600.
dolus, 290: 15. 645. domesticus, 361.
domicilium, 494. domina, 498.
dominus, 285. 422. 492. 498. 518.
dominica, 542. domo, 491.
domus, 492. 494. 517. 518. 519. 567.
donec, 219. 479. 541. 543.
dono, 421. 422. 490.
donum, 422. 499. 642.
dormio, 437. 438. 573. dormisco, 438.
dormito, 482. dormitorium, 438. 519.
dorsum, 450. 452. 454. draco, 376.
dubito, 213. 214. 223. 480. 481.
duco, 493. 554. 613.
dudum, 215. 287. 540. 541.
duellum, 484. dulcis, 404. 405. 583.
dum, 215. 229. duntaxat, 222. 224. 544.
duo, 545. 550.
duplex, 288: 20. 485. 549. 550. 617.
dupliciter, 288: 20. 550. duplico, 544.
duro, 515. 540. durus, 405. 425. 515. 516.
dux, 498. 531.
dysenteria, 535. 538. dyspepsia, 535.

E.

E, 270. 290.

ebrius, 477. 479. 608. 635: 12.

F ff 4

ebrio-

ebriofus, 477. 479. ecce, 23. 288: 14.
 ecclesia, 580. 584. 648. echinus, 393.
 echo, 561. eclipsis, 340. 341. 542. 759.
 ecquis, 548. edifco, 572.
 edo, 296: 7. 443. 475. educo, 496.
 educatio, 485. 497. effervesco, 475.
 efficio, 481. 497. 526. 567. effodio, 413.
 effugio, 529 532.
 effundo, 432. 533 640. 644. effutio, 485.
 egenus, 421. 488. egeo, 235: 4 421. 487. 521.
 ego, 13. egredior, 493. 518.
 egregius, 533. ejicio, 371. 528. 532.
 ejulo, 532.
 elabor, 479. 529. 532. 533. 541.
 elatus, 483. 485. eleemofyna, 481. 499.
 elegans, 515. 569. 571. elementum, 309.
 elevo, 654. elicio, 421.
 elido, 528 534. 567.
 eligo, 235: 3. 421. 532. 613.
 elinguis, 486. elixus, 474. elumbis, 463.
 eluo, 480. 536. eminus, 599.
 emiffarius, 531. emo, 421. 422.
 empyrium, 304. 310. 311. emunctorium, 702
 en, 23. 288: 14. enato, 431. eneco, 431.
 enitor. 496. enixa, 514.
 enis, 422. 449. 531. enterocele, 534.
 enucleo, 413. eò, 288: 12. 549.
 eo, 77. 79 209. 213. 452. 453. 494.
 ephippium, 366. 367. 368.
 epiglottis, 445. 446. Epifcopus, 498.
 epiftola,

epistola, 299. 571. 573. epulum, 477. 692.
equa, 12. 366. eques, 367. 368.
equidem, 291: 5. equito, 367. 368.
equus, 366. 367. 308. 376.
eradico, 413. eregione, 222. 519 526.
Eremita, 29. erga, 290.
ergo, 261: 4 603. erogo, 421. 422.
erratum, 483. erro, 482. 483. 484. 490. 563.
erubescio, 481. 482. eruca, 378.
eructo, 446. eruditus, 480. 481. 572.
erumpo, 413. 496. 529. 532. ervum, 408.
eruo, 413. esca, 395.
erysipelas, 534. esurio, 475. 476.
et, 204 291. etenim, 488.
etiam, 216. 291. 482. Eva, 598.
evacuo, 478. 521.
evado, 529. 532. 533. 603. 611.
evanesco, 538. evaporo, 478.
Ss. Eucharistia, 636. 637. 639. 640. 641.
eveho, 552. evello, 391. 413. 458. 475.
everto, 492. 518. 432. evidens, 515.
evito, 532. enuchus, 514.
evolo, 529. 532. evomo, 458.
ex, 208 270. 288: 19. 290.
exacerbo, 486. exaggero, 288: 2.
exagito, 528. examen, 630. 634. 635.
exardesco, 354. excandesco, 486.
excarnifico, 528. excello, 554.
excello, 554. exceptio, 488. 290: 16.
excessus, 218. 270. 272. exciscindo, 413.

F.

Faba, 408. Fabula, fabella, 516. 526.
faber, 522. 565. faceo, 371. facetus, 514.
facies, 222. 461. 465. 517. facile, 87. 88.
facinorosus, 485. facinus, 484.
facio, 192. 304. 481. 500. 526. 527. 569. 598.
facio certiozem, 632. factio, 498. 531.
facultas, 236. fæx, 477. falco, 380. fallax, 483.
fallo, 484. 564. 597.
falsum, 484. 487. 516. 527. 610. 625.
fama, 58. 59. 260. 516. 527. 571. fames, 475.
familia, 21. 28. 496. 497. 499. 501. 502. 503. 513.
517. 531. 635 : 8. familiaris, 21. 497. 514.
famofus, 485. famulus, 498. 500. 514.
farcio, 456. farina, 474. 476. 477.
fascia, 469. fasciculus, 552.
fastidio, 421. 475. 484. fatigatus, 367. 438. 490. 535
fatigo, 532. fatuus, 345. favonius, 558.
faux, 445. 446. 447. 535. 537. fax, 351. 440.
febris, 535. Februarius, 542.
fel, 455. 457. felis, 369. 370. 373.
felix, 481. 482. 514. femoralia, 466. 467. 468.
femur, 451. fenestra, 517.
ferale amiculum, 537. ferax, 413. 414.
ferculum, 476. fere, 404. 543.
feretrum, 537. ferialis, 543. ferio, 532.
ferme, 404. fero, 452. 486. 521.
ferox, 361. 486. ferrugo, 421.
ferrum, 420. 421. 422. 567. 571.
fertilis, 413. 414. ferveo, 475. 428. 491.
ferveo, 475. fervidus, 533. ferula, 532.
ferus, 486. fessus, 486.
festino, 283 : 15. 540. 543. festum, 542. 643.
fibula, 469. ficte, 484.
fides, 480. 485. 526. 527. 648. fido, 480.
figo, 440. 494. figulus, 425. 517.

figura,

figura, 356. filia, 501.
 filius, 296: 23. 501. 503. 505. 538. 631.
 filum, 395. 472. 473. 475. 745.
 fimbria, 466. 704. fimus, 413. 458.
 finetum, 458. 274. findo, 404. 567.
 fingo, 186. 227. 464. 526. 571.
 finio, 231. 288: 23. 543. 546. 567. 569.
 finis, 267. 359. 478. 479. 482. 493. 526. 549. 653.
 finis hominis, 590. 604. fio, 231. 600. 627. 644.
 firmamentum, 305. 310. 320. firmo, 532.
 firmus, 554. fissura, 518. fiscella, 472.
 fistula, 562. flagello, 528. 530.
 flagitium, 483. 489. 491. flagro, 354.
 flamma, 352. flavus, 417. 418.
 flecto, 404. 639: 12. fleo, 440. 441. 666.
 fletus, 440. flo, 354. 558. floccus, 807.
 fletore, 416. 695. flos, 415. 416. fluctuo, 429.
 flumen, 429. 433. fluo, 429. 432. 433. 478. 534.
 fluxus, 535. focus, 351. fodio, 413.
 fodina, 421. foecundus, 413. foedifragus, 783.
 foedus, a, um, 514. 515. foedus, eris, 550.
 foemina, 12. 495. 514. 516. foetus, 496. 514.
 folium, 403. 413. follico, 354. folliculi, 413.
 fons, 429. 433. foramen, 413. 439. 470. 568.
 fors, 518. 555. fores, 517. 518. 519.
 forfex, 568. forica, 518. foris, 226. 287: 6. 555.
 formica, 378. formico, 534. formido, 486.
 formo, 526. formosus, 596. formulae, 506.
 fornax, 351. 354. 517. fornicari, 489. 491. 607. 625.
 forisitan, 214. 266. 267. 288: 6. fortis, 480. 533.
 fortuna, 453. 481. 482. 514. 528. 538.
 fovea, 359. fossilia, 423. foveo, 526.
 fraga, 409. 412. 414. fragor, 345. 355. 533.
 frango, 404. 443. 534. 567. 639: 7.
 frater, 501. 504. 801.
 fraus, 290: 15. 453. 483. 645.

fremitus , 429. fremo , 486. frenum , 367. 368.
frequenter , 85. 76. 94. 95. 548. frico , 432. 567.
frigeo , 431. 535. 538. 558. 560.
fritillus , 563. frons , dis , 403. 404.
frons , tis , 436. 437. 517. fructifico , 404.
fructus , 397. 403. frugalis , 475. 480.
fruges , 406. 413. 482. frumentum , 406. 407.
frustra , 201. 218.
frustum , 364. 404. 474. 567. 621. 745.
frutex , 401. fucus , 469. fuga , 490. 533.
fugax , 405. fugio , 490. 529. 532. 533.
fugo , 532. 612. fulcio , 517. 520. fulgeo , 418.
fulgetrum , 345. fulgur , 345. fuligo , 352. 419.
fulmen , 345. 348. 560. fulvus , 417.
fumus , 352. 354. 488. funda , 531.
fundamentum , 517. fundator , 492. 495.
fundo , 432. 644. fungus , 503. 414. 418.
funis , 367. 368. 402. 404. 472. 552. 557.
fur , 483. 484. 485. furca , 471.
furcifer , 483. furfur , 458. 474.
furnus , 351. 354. furio , 484. 486.
furtim , 453.
furtum , 421. 422. 484. 485. 527. 606. 635 : 11.
fuitis , 404. 528. fufus , 472.
futilis , 201. futurum , 33. 36. 497.

G.

Galea , 531. galerus , 466. 468.
gallina , 386. 391. gallus , 386. gangræna , 534.
gargarizo , 445. garrio , 564. 573.
gaudeo , 486. 499. 508. 516. 653.
gelo , 347. 538. gemellus , 501. 514.
gemma , 425. 426. 766. gemo , 486. 666.
gena , 439. 442. gener , 504.
generalis , 498. genero , 496.
generosus , 496. 497. 498. genista , 401.

genitiz

genitivus, 6. 9.   genius, 491.   gens, 469. 53.
 genu, 451. 452. 453.   genus, 12. 495. 496. 513.
 Geographia, 309. 492. 494.
 Geometria, 554. 555. 556.   gero, 552.
 gestio, 449.   gesto, 552.   gestus, 536.
 gibbus, 442. 462.   gigas, 463.   gigno, 496.
 gingiva, 442.   glabro, 475.   glacies, 347.
 gladius, 422. 449. 531. 533.   glans, 398. 405.
 glaſtum, 419.   glaucus, 417.   gleba, 412.
 glis, 373.   glifico, 496.
 globus, 356. 357. 554. 562. 563.
 glōcito, 386. 390.   glomus, 472.
 Gloria cæleſtis, 617. 618.   Gloria Patri, 643.
 glorioſus, 532.   glorior, 484. 485. 490.
 glos, 504.   gluma, 413.   gluten, 568.
 gracilis, 462. 765.   gradior, 368. 452. 493.
 gradus, 357. 555.   grallæ, 452.   gramen, 412. 520.
 grandævus, 688.   grandis, 347.
 grando, 347.   granum, 406. 413. 474.
 graſſator, 483. 485.
 grates, 289. 480. 482. 634: 6. 640. 641.
 gratia, 600. 640.   gratioſus, 639: 11.
 gratis, 222. 421.   gravedo, 535.
 grāvīda, 496. 514.   gravis, 538. 601. 639: 10.
 gregarius, 531.   grex, 363. 364.   grunnio, 372.
 gubernaculum, 557.   gubernaror, 533. 651.
 guberno, 481. 499. 500 527.
 gula, 445.   guſto, 475. 478.
 guſtus, 404. 459. 475.   gutta, 347. 429. 478.
 guttur, 445.   gyruſ, 376.

H.

Habena, 367.   habeo, 421. 422. 488. 538. 573.
 habito, 641.   habitus, 220.
 hac, 216. 288: 12.   hætenus, 541.
 hæreditas, 537. 538.

hæreo,

- Hæreo, 404. 444. 446. 490. 526. 534. 567.
hæres, 537. 538. hæfito, 484. 485.
hamus, 395. 396.
harpastum, 531. 532. 563. 797. 805.
hasta, 531. 533. hastile, 568.
haurio, 432. 433. haustus, 477. 478. 479.
hebdomada, 542. 543. hecticus, 535.
hepar, 455. heu, 491.
hemina, 554. herba, 393. 402. 406. 410. 536.
heri, 287: 4. 541. 543.
hermaphroditus. 514. hernia, 634.
herus, 363. 498. 499. 500. heu, 200. 491.
hic, 20. 23. hic, 288: 12. 556.
hierarchia, 317. 318. hilaris, 482. 486.
hinnitus, 367. hio, 443. 515.
hirundo, 387.
Hispania, 492. 498. 606. 609. 625. 775.
historia, 526. hodie, 288: 10. 541. 543.
homicida, 483. 533. 623.
homo, 12. 434. 500. 514. 527. 591. 598. 602. 647.
homo, bestia, 753. (698).
homines boni, 627. 590. 653. 658.
x perverſi, 623. 624. 627. 653. 658.
honestus, 480. honor, 371. 482. 488. 681.
honoro, 482. 523. 606. 635: 8. 647.
hora, 296: 4. 539. 541. 543.
hordeum, 406. horologium, 852.
horreo, 486. 535. hortor, 481. 532.
hospes, 493. 518. 800.
hospitium, 493. 494. 518. 519.
hospitor, 482. Ss. Hofitia, 584. 637. 654.
huc, 216. 288: 12. 555. hucusque, 541.
humanitas, 480. 482.
humerus, 445. 446. 552.
humidus, 429. humilitas, 481. 482.
humo,

humo, 537. humor, 457. 535.
 hyberno, 539. hydrie, 520.
 hydrops, 535. hyems, 539.
 hypocrita, 485. hypocaustum, 536.

I.

Jaceo, 205. 452. 521. 532.
 jacio, 487. 532. jacto, 484. 490.
 jactura, 421. 483. Jacobopolis, 556. 494.
 jaculum, 531. jam, 288: 8. 18. 31. 540.
 janua, 517. 519.
 ibi, 23. 288: 12. 556.
 ictus, 449. 487. 528. 533.
 idcirco, ideo. 291: 4.
 idem, 196. 226. 549. 550.
 idioma, 570. idiotismus, 296.
 idololatria. 584: 3. idoneus, 559.
 jecur, 455. 535. jejunium, 635: 7. 580.
 jejunos, 296: 11. 475. 476. 639: 9.
 jento, 475.
 JESus Christus, 319. 584. 591. 652.
 igitur, 291: 4. ignarus, 550. 573.
 igneus, 344. ignis, 349. 354. 355. 824.
 ignitabulum, 353. ignoro, 598.
 ilia, 451. illac, 216. 290. illaqueo, 532.
 ille, 19. 21. 23. 183. 184. 181.
 illic, 288: 12. 290. illicitum. 485.
 illico, 488. illido, 487. illucesco, 539.
 illumino, 665. illustro, 418.
 illuvies, 458.

ima-

imaginor, 197. 464. 465. 592. 593. 597.
imbuo, 418. immaturus, 469. 534.
immenfus, 584. 609. 651.
immergo, 395. 431. immineo, 539.
imminuo, 209. immisceo, 213. 227. 296: 2.
immitis, 515. immitto, 518 528. 536.
immodice, 483. immortalis, 604. 616. 653.
immundus, 515. imo, 216. 291: 6.
impar, 548. 550. 553. 567.
imparatus, 484. impatiens, 486.
impavidus, 480. 533.
impedimenta, 552. 553.
impedimentum matrimonii, 630. 631.
impedio, 518. 526. 626. 631.
impello, 473. 532. impendo, 422.
impensa, 422. Imperator, 498. 531. 533.
imperfectus, 438. 556. 567. 569.
imperitus, 573. impero, 500.
impersonalia, 101. 102. 103.
impertior, 475. impetro, 526. 640. 668.
impetigo, 534. impiger, 533.
impingo, 532. impleo, 478. 551. 611.
implico, 368. 467. 473. imploro, 532.
implumis, 390. impluvium, 517.
impono, 532. 555. importo, 550.
importunus, 487. 488.
impossibilis, 465. 553.
imposterum, 202. 288: 23. 541.
impotentia, 514. imprecor, 511.
improvisè, 534. imprudens, 422. 485.

G g g

im-

impudens, 483.
 impunis, 422. 479. 485. 488 509.
 in, 290. inæqualis, 567. inamœnum, 514.
 inanis, 404. 515. inauris, 469. 471.
 inauro, 421. incantatio, 484.
 incapax confilii, &c. 483. 527.
 Incarnationis mysterium, 591.
 incaſſum, 218. 201. incautus, 484.
 incedo, 500. 555. incendium, 352.
 incendo, 354. 567. inchoo, 567.
 incido, 452. 493. 530. incile, 413. 429.
 incipio, 288 : 9. 527. 532. 544. 546. 563. 569.
 incito, 371. 372.
 inclino, 486. 489. 552. 553. 605
 includo, 469 567. incolumis, 461.
 incompetens, 527. inconfideratus, 484.
 inconfans, 538. 550. (485.
 incorrigibilis, 485. 491. incorruptibilis, 403
 incrementum, 404. 413. increpo, 486.
 incubo, 390. 535. 697.
 incumbo, 452. 481. incunabula, 520.
 incuria, 483. incurro, 452.
 incurvo, 452. indago, 421. 528.
 index, 448 449. indicium, 531.
 indico, 422 449. 493. 631.
 indiculus, 301. indigeo, 465. 487. 522.
 indignatio, 486 488. indignus, 227.
 indoles, 482 484. 486. induco, 527.
 indulgeo, 475. induo, 467.
 indureſco, 679. indus, 494. 498. 606
 inebrio,

inebrio, 608. inedia, 475. ineptus, 514.
iners, 483. 485. inexpectatus, 518.
infamis, 485. infans, 449. 495. 497.
infarcio, 456. 475. infectus, 567.
infelix, 487.
infernus, 315. 530. 584. 619. 620. 621.
infero, 526. infibulo, 496. inficio, 418. 566.
inficior, 526. infigo, 532. 534.
infirmus, 534. 538. 606. inflecto, 404.
infligo, 296: 19. 528.
inflo, 354. 443. 534. 558. 561.
infortunium, 487. infra, 290: 10. 555.
infundo, 478. ingemisco, 486.
ingenium, 480. 482. 527. ingenuus, 528.
ingero, 484. ingluvies, 389.
ingratitude, 634: 3. ingratum, 514.
ingravesco, 538.
ingredior, 453. 493. 494. 505. 518. 519. 615.
ingruo, 539. 558. inguen, 451.
ingurgito, 475. inhæreo, 368. 515. 567.
injicio, 532.
inimicus, 482. 527. 531. 619. 637.
iniquum, 567.
initium, 523. 527. 531. 532. 544. 546.
injucundum, 514. injungo, 526. 527.
injuria, 488. 531.
injurius, 484. injustus, 530. innitor, 449.
innocens, 530. 605. innotesco, 405.
innumerabilis, 321. 332. innuo, 440.
innuptus, 514. inopia, 500. 421.

inopinato, 518. inquam, 527.
 inquietus, 490. inquino, 515.
 inquirō. 525. 527. infania, 483. 484. 485.
 incendo, 367. 368. incius, 491. 550.
 infectum, 361. insequor, 528.
 infero, 745. infidiæ, 484 531. 532.
 infligne, 496. 531. infipiens, 658.
 insolens, 483. infomnis, 535.
 insperatus, 518. instar, 287: 5. 549. 371.
 intituo, 481. 584. insto, 526. 543.
 instrumentum, 22. 89. 90. 225. 568. 569.
 instruo, 481. 552. 572. insula, 429.
 infumo, 422. infuo, 473. 537.
 insuper, 556. 600. infufurro, 440. 526.
 integer, 476. 541. 543. 550. 554.
 intellectus, 480. 530.
 intelligo, 480. 592. 597. 630.
 intemperantia, 483. intempestive, 479.
 intentio, 640. 641. intentus, 516.
 inter, 90: 1: 11. 405. intercalaris, 405.
 intercapedo, 405. intercedo, 526 666.
 intercludo, 531. intercus, 535.
 interdiu, 539. interdum, 541.
 intereo, 538. interest, 533.
 interficio, 484. 485 532 533.
 interjectio, 292. 341. 405. interim, 215.
 interior, 435. 454. 456. 482.
 interluco, 544. intermedins, 546.
 internodium, 403. 536. interpello, 526.
 interpono, 341. 405. 546.

inter-

interpretor, 526. 572.
interrogatio, 525. 584. 635.
interrogo, 526. 586. 591. 630.
intersum, 546. interstinctim, 546.
intervallum, 405. 419. intestina, 456. 535.
intimus, 514.
intra, 287: 6. 290: 12. 478. 555.
intro, 363. 518. 519. 615.
introduco, 518 introeo, 518.
intromitto, 290: 12. 518. 567.
intrudo, 526. 532. intueor, 440. 535.
intumesco, 296: 12. 413
intus, 219. 226. 287: 6. 288: 2. 290: 12. 518
invado, 532. (519.
invalidus, 644: 13 invenio, 421. 422. 526.
inventio, 570. inverto, 470. 473.
investigo, 421. 478. 528. invicem, 621.
invictus, 482. invideo, 486.
invigilo, 532. inviso, 506. 509. 518.
invito, 478. 627. invitus, 465. 530.
inundatio, 429. 433. invoco, 550.
involucrum, 470. involvo, 467. 470.
inurbanus, 483. 484. 485. inuro, 421.
inutilis, 218 465 514. 601.
jocor, 490. 561. S. Josephus, 652. 668.
ipse, 29. ira, 486. 491.
irascor, 486. 488. 511. 628. iris, 346. 348.
ironia, 294. irretio, 473. 532.
irrigo, 432. 520. irroro, 432.
irrumpo, 532. irruo, 431. 532.

G g g 3

is,

is, 20. 31. 183. 184. 181.
 ischias, 535. ifthac, 216.
 iste, 20 21. 23. istic, 555.
 ita, 207. 220 287: 5. 288: 3. 291: 14. 549.
 item, 549. iter, 493. 494. (619.
 itero, 226. 548.
 iterum, 226. 288: 11. 288: 17. 547. 550. 615
 itidem, 549. juba, 367. 389.
 jubeo, 227. 444. 500. 530.
 jucundus, 482. 486. 573.
 judex, 525. 527. 624.
 iudicium, 479. 480. 525. 526.
 iudico, 600. 599. 652. jugulum, 445.
 jugum, 364. 472. Julius, 542.
 juncus, 402. 403. jungo, 364.
 Junius, 542. juramentum, 510.
 iurgium, 532. iurgo, 484.
 iurisdiction, 498. 525. 527.
 iuro, 288: 5. 482. 510. 635: 5.
 jus, 500. 528 550. 29. jusculum, 474.
 jusjurandum, 288: 5. 774. iustum, 306.
 iustitia, 480. 525. juvenis, 495.
 juvo, 196. iuxta, 219. 290: 13.

L.

Labor, V. 452. 484. 532.
 labor, S. 64. 422. 482. 519. 533. 567. 569.
 laboriosus, 422. labrum, 442. 443. 475.
 lac, 364. 457. 496. lacero, 467.
 lacerta, 376. lacertus, 376. 448.
 lacerato,

lacello, 533 564.
lacryma, 441. 458. 488. 491. 706.
lacrymo, 440. 441. 444 619. 620. (496.
lacteο, 363. 372. 446. 496. lacto, 363. 446. 447
lacunar, 517. 519. lacus, 429. lædo, 534.
læfus, 368 538. lætifico, 486.
lætitiā, 285. 486. læva, 448. lambo, 370.
lamentor, 486. 535. 619. 620. 653.
lamia, 483. 692. lamina, 469.
lana, 363. 419. 566. lancea, 531. 532. 533.
lancino, 533. langueo, 416. 558.
languide, 483. languor, 534.
lanugo, 458. lanx, 551. lapideus, 276.
lapis, 425. 520. 531. 532. 567.
laqueor, 517. laqueus, 364.
largior, 421. 422 480. larva, 537.
lascivia, 452. lascivus, 489. lascivio, 490.
lassus, 529. latebra, 404. 489. 529
lateo, 529. 654. latet, 227.
later, 517. 519. 569. latrina, 518.
latro, V. 370. 371. latro, S. 483.
latrocinium, 485.
latrunculorum ludus, 563.
latus, S. 431. 452. 448. 549. 552.
latus, a. 558. laudo, 481. 488. 571.
lavo, 431. 432. 566. 600.. laurus, 399.
lauretum, 212. 219. laus, 532. 571.
laute, 500. laxo, 368. 470. latus, 554.
lectus, 517. 520. 573. 625. legatio, 499.
legatus, 499. 626. 627. lego, as, 532.
G g g 4 lego,

lego, is, 571. 573. lembus, 557.
 lenis, 515. lenocinia, 484.
 lens, dis, 378. lens, tis, 408.
 lente, 288: 15. 482. 540. 555.
 lentigo, 462. 749. lentus, 482. 838.
 leo, 375. lepidus, 514. lepra, 534.
 leuca, 555. 556. levigo, 567.
 levir, 504. 505. levis, 515.
 levo, 404. 405. 552. 567. lex, 525.
 libenter, 488. 491. 603. 638.
 liber, S. 571. 573. liber, a. 498. 528. 529.
 liberalis, 480. liberator, 662
 libero, 527. 528. 529. 598. 644: 4. 654.
 libet, 235. 476. libido, 486. 489.
 libitinarium, 537. libra, 554. libro, 551.
 libum, 478. licentia, • 236. 609.
 licet, 50. 227. 236. 290. 519. 569.
 licèt, 193. Lichas, 555.
 licium, 472. lien, 455.
 lignum, 353. 376. 403. 404. 413. 430. 567. 568.
 lignor, 404. 405. (569.
 ligo, 470. 552. lilium, 413. limax, 378.
 limbus, 466. 468. 493. limen, 519.
 limes, 359. 492. 555. limo, 567.
 limpudus, 419. linea, 554. lingo, 370.
 lingulaca, 392.
 lingua, 442. 444, 484. 570. 639: 12.
 linquo, 193. 197. 227. 368. 535.
 lippus, 462. liquefacio, 421. 620.
 liquefco, 347. 421. lira, 413.

lis,

lis, 484. 525. 527. lītera, 1. 2. 3. 4.
literæ, 571. 573. littus, 430. livor, 846.
lixivium, 352. 432. lixus, 474.
loco, 452. locuples, 421.
locus, 89. 90. 478. 479. 482. 485. 492. 499.
500. 519. 532. 536. 537. 546. 615. 639:12.
locusta, 378. 414. lolium, 412.
longè, 272. 485. 554. 599.
longinquus, 546. 554. longus, 554. 556.
loquax, 483. 488. loquela, 484. 490.
loquor, 443. 444. 446. 462. 465. 480. 484.
519. 527. 532. 571.
lorica, 533. lorum, 367. lotium, 458. 535
lotrix, 432. 566.
lubet, 232. 333. 342. 344. 539.
lubricum, 452. 515
luceo, 332. 333. 342. 344. 539. lucerna, 351.
Lucifer, 315. 333. 665.
lucius, 392. 687.
lucrum, 420. 421. 422. 563. 564.
luctatio, 532. 533. luctus, 488.
ludicrum, 519. ludus, 490. 561. 563. 564.
lues, 534. lugeo, 441. lumbricus, 376.
lumbus, 451. lumen, 440.
luna, 335. 338. 339. 542.
lupus, 375. 392. 453. 497.
luscina, 383. luscus, 287. 463.
lustror, 489. lutamentum, 478.
luteus, 417. 517. lutum, 428. 517. 359.
lutra, 377. lux, 342. 440.

G g g 5

luxor,

luxor, 543. luxuria, 413. 489. 607.

M.

Macer, 455. 462. macero, 432.
 machinor, 485. 570.
 machius, 492. 536. 561. 728. 738. 762. 771.
 macula, 419. 558. madefacio, 432.
 madeño, 348. madidus, 429. 432.
 magis, 269. 270. 288 : 25. 544. magister, 565.
 magistratus, 499. magnanimus, 480. 482. 553.
 magnates, 499. magnifico, 499.
 magnitudo, 322. 323. 338. 357. 556.
 magus, 483. major, 269. 270. majores, 495.
 majus, 542. mala, 442. malacia, 558.
 mala terrestria, 409. 414. 474.
 male, 288 : 16. 534. maledicus, 484.
 mali homines, 590. 623. malitia, 484.
 malleolus, 451. 567. malluvium, 520.
 malo, 270. 524. malum, S. 405. 409.
 malum, a. 483. 515. 516. 530. malus, S. 405.
 mamma, 445. 446. 447. mancipium, 498.
 mandatum, 499. 525. 605.
 mando, are, 227. 444. 500. 525. 614. 630.
 mando, ere, 443. mane, 539.
 maneo, 494. 519. 538. 639 : 12.
 manes, 485. 494. manifesto, 482. 526. 527.
 manipulus, 405. 413. 517. manna, 347.
 manufacio, 481. manuetus, 480.
 mantica, 478. 520. manduco, 552.
 manus, 296 : 14. 432. 448. 449. 450. 452. 465.
 536. 555. 639 : 12.
 mappa, 475. marcesco, 416.
 mare, 429. 433. margarita, 417. margo, 430. 493
 S. MARIA, 319. 550. 584. 593. 641. 643. 652. 683.
 maritus, 504. mars, 527. (666.
 Martius, 542. marfupium, 520.

mas,

mas, 12. 514. 516. mater, 501. 503.
materia, 267. 479. 569. matertera, 501.
matrimonium, 504. 505. 607. 613. 630. 644. 652. 807
maturefco, 404. 413. 536. maturus, 404.
maxilla, 442. maximus, 336.
mechanicus, 565. 567. 568. 569.
medeor, 411. 534. 536. 606. mediafinus, 498.
medicina, 496. 534. 536.
medicus, 406. 410. 411. 534. 538. 570. 606.
medimnus, 554. mediocris, 550. 556.
meditor, 481. 482. meditullium, 539.
medium, 516. 539. 544. 546. 549. 550. 822.
medulla, 403. 455. mejo, 458. mel, 347. 405.
melancholia, 488. melior, 269. 270. 614.
membrana, 456. 535. membrum, 538.
memini, 480. 482. memoria, 480. 484. 642.
memoro, 443. mendax, 483. 484. 527. 622.
mendico, 475. mendicus, 488. 497. 498. 500.
mendum, 567. mens, 480. 482. menfa, 476. 543.
menfis, 296 : 6. 539. 542. 543. menfor, 554.
menftrua, 457. 460. 542. menfura, 554. 556.
mentio, 296 : 20. mentior, 235 : 5.
mentum, 442. mercator, 565. mercor, 421. mereor, 227
meretrix, 489. mergo, 395. 431.
meridianus, 539. meridies, 492. 539.
merito, 62. 63. meritorius, 368. merus, 222.
mellis, 413. 414. metallum, 421. 422.
meteora, 343. 344. metior, 554. 556.
meto, 413. 414. metuo, 486. meus, 24. 27.
mica, 475. mico, 333. 342. 418.
migro, 492. 493. 494. miles, 498. 531. 532. 533.
militia, 531. 532. 544. mille, 287 : 17. 545.
milliarium, 555. millium Indicum, 407. 413. 474.
milvus, 381. mimus, 464.
minime, 271. 288 : 2. 491. 544. 550. 615.
minitor, 487. 528. minor, 484. 509.

minus,

minus, 269. 270. 544. 547. 556.
 minutal, 474. miror, 481. misceo, 478.
 miser, 483. 486. 528. 598.
 misereor, 482. 486. 488. 534. 615. 667.
 misericors, 480. 598. 620. 641. 649. 666.
 Missa, 296: 17. 482. 523. 524. 635: 6. 642. 654.
 millio, 492. 627. mitefco, 404. mitis, 480.
 mitto, 213. 227. 521. 532. 573.
 mixtus, 363. moderatio, 480. modernus, 543.
 modicus, 554. modo, 288: 7. 540.
 modolor, 446. 561. 571.
 modus, 288: 20. 506. 549. 573.
 mæchus, 483. 489. mæstus, 486. 488.
 mola, 520. 521. molestus, 206. 487. 488. 611. 623
 molior, 486. mollio, 367. 432. mollis, 515.
 mollities, 635: 10. molo, 413. 474. 476.
 momentum, 201. 303. 540. monachus, 29.
 moneo, 481. 527. 543. 603.
 moneta, 420. 421. 422. monile, 469. 471.
 monitum, 444. 482. 485. 488.
 mons, 356. 359. 492. mons ignivomus, 351.
 monstro, 493. 666. monstrum, 374. 376. 514.
 monumentum, 496. mora, 569.
 morbus, 534. 535. 538. mordeo, 370. 567. 621.
 mores, 497. moribundus, 527. 538. 628.
 morigerus, 480.
 morior, 296: 10. 363. 532. 533. 537. 538. 614.
 moror, 287. 494. 543. (628. 653.
 morosus, 485. 486.
 mors, 476. 497. 534. 537. 538. 598.
 mortalis, 491. mos, 492. 494. 508. 525. 527.
 motiva fidei, 584. 597. 639. x spei, 649.
 x charitatis, 584: 24. 592.
 x attritionis & contritionis, 634: 3.
 x obedientiæ, 614.
 motus, 266: 16. 326. 339. 804. moveo, 449.
 639: 12. mox,

mox, 230. 288 : 7 : 32. 518. 540. 543. 598.
muceo, 421. 458. mucor, 421. 474. 475.
mucus, 458. mula, 372. 376.
mulgeo, 364. 432. mulier, 495. 514. mulio, 498.
mullus, 392. 396. multa, 530. 788.
multangulus, 554. multi, 272. 288 : 2 : 11 : 24. 544
multicolor, 418. multifariam, 288 : 20. 549.
multiformis, 288 : 20. 549.
multiplico, 544. multitudo, 212. 219. 274. 544.
multoties, 547. 550. mulus, 372. 367.
munditia, 419. mundo, 475. 480.
mundus, 301. 480. 492. munero, 480.
munificus, 480. munio, 413. 532. 567.
munus, 460. 482. 499. munufculum, 499. 693.
murmur, 531. 561. murmuro, 488.
murices, 531. murus, 531. mus, 373.
mufca, 372. 388. mucipula, 531.
museum, 519. 573. mufica, 561. 562. 563.
mutilo, 404. muto, 367. 452. 484. 488. 494.
mutuò, 185. 533. mutuor, 421. 422.
mutus, 463. 538. mutuus, 421. 42. myrtus, 399.

N.

Næ, 224. nævus, 462. 465.
nam, 488. nancifcor, 526.
nanus, 463. napus, 409.
naris, 414. 442. 443. 462. 534.
narratio, 526. 598. narro, 488. 526. 598.
nafcòr, 363. 496. 497. 500. nafus, 442. 462.
nates, 451. natio, 494. 498. 513.
nato, 431. 619. 395. natu minor, 514.
natura, 471. 482. navicula, 557.
navigo, 431. 557. 559. navis, 557. 560.
naviter, 573. naufea, 458. 475. 486. 536.
nautica, 557. 558. 559. 560.
né, 266. 267. 288 : 21. 291 : 7.

nebula,

nothus, 514. notifico, 526. noto, 481.
notus, 527. 558. novem, 545.
November, 542. noverca, 504. 543.
novi, 628. novilunium, 542. 543.
novitas, 514. 516. novitius, 573.
novus, 202. 267. nox, 296 : 24. 489. 539. 665.
noxa, 483. nubes, 347. 560. nubilus, 495.
nucleus, 401. 413. nudius tertius, &c. 287 : 4. 541.
nudo, 467. 468. 469. nudus, 288 : 7. 467. 644.
nugor, 490. 561. nullus, 548.
num, 214. 266. 267. 288 : 6 : 13.
numero, 321. 329. 363. 544. 550.
numerus, 6. 288 : 17. 544. nummus, 420. 421. 422
nunc, 288 : 8 : 18. 540. 541. 543. 599.
nuncio, 488.
nuncius, 498. 500. 571. 573. 626. 627.
nunquam, 224. 288 : 23. 482. 543. 550.
nuper, 540. nupta, 504. nurus, 504.
nufquam, 267. nuto, 437. nutrio, 496.
Nutrix, 496. nutus, 490. nux, 403. 405. 413.

O.

O. 200. 662. 666. ob, 662.
obdormio, 438. 452. 534. obdurefco, 413.
obediens, 480. 532. obedio, 481. 482. 533. 614.
obefus, 218. 272. obiter, 224. 494. 540.
obitus, 537. 438. objurgo, 486.
obligatio, 308. obligo, 227. oblique, 521. 404.
oblitero, 296 : 20. 516. oblivio, 296 : 20. 482. 516.
oblivifcor, 484. 601. 602. obluitor, 529.
obmutefco, 443. 484. obnitor, 529.
oboleo, 443. obrigeo, 413.
obruo, 413. 486. obfcœnus, 489.
obfcuritas, 323. 440. 539.
obfecro, 289. 296 : 22. obfervans, 602.
obfervo, 478. 481. 528. obfideo, 493. 532.

obfifto,

obfisto, 490. 518 526. obsoletus, 467.
 obfonium, 475. obfto, 518. 534.
 obftriatus, 308. obftrudtus, 537.
 obftuideo, 486. obfium, 534.
 obfurdelfco, 465. obtempero, 480.
 obtero, 452. 532. obturo, 478 518.
 obtineo, 526. 618. obtrecto, 484. 571.
 obtrunco, 532. obtundo, 487.
 obturbor, 526. obviam, 452. 532.
 obuius, 494. obvolvo, 470.
 occasio, 288: 17. 427. 478. 543. 634: 4.
 occasus, 539. 543. occidens, 326 539. 543.
 occido, 363. 484. 485. 532. 533. 538.
 occludo, 518. occulte. 287.
 occulto, 290: 15. 482. 525. 526. 529.
 occurro, 532. octo, 545.
 October, 542
 oculus, 439. 440. 441. 465. 482. 486 535.
 odium, 486 488 621. (639: 12.
 odor, 416. 443. offa, 536.
 offendiculum, 427. 452.
 offendo, 437. 485. 493. 663 664.
 offensa, 485. 486. 503.
 offero, 421. 422. 642. officiofus, 482 518.
 officium, 227. 482. 527. 533.
 oh, 292. oleo, 416. 443. 665.
 olfactus, 459.
 olim, 200. 288: 6: 11. 540. 543.
 olla, 425. 427. 475. 520. olus, 409. 475.
 omen, 537. omitto, 485. 526. 550 601. 644.
 omnino,

omnino, 224. 288 : 3.
omnipotens, 584. 597
omnis, 201 224 475. 501. 548. 550.
omniscius, 550 584. 651.
onero, 552. onus, 552. 569.
opera, 527. 567. 569. opera carnis, 625 : 10.
operarius, 565. 567. operio, 422. 467. 518.
operimentum, 466. operor, 536.
operculum, 478 opes, 420 421. 422.
ophthalmia, 441. 535.
opifer, 552. 553. opifex, 498 565. 568.
opilio, 565. 569. opitulator, 532. 552.
oportet, 533. opperior, 570. 528. 540.
oppeto, 538. oppidum, 492.
oppignero, 422. oppono, 530.
opportune, 213. 540. oppositio, 550.
opprimo, 484. 486. 543.
oppugno, 488. 528. optimus, 270 271. 272
opto, 42. 44 45. 491. 614.
opulentus, 421. opus, 550. 567. 569.
opus est, 235 : 4 421. 482 487. 522. 527.
ora, 430. 466. 492. 493.
oratio, 482. 527. 550.
orationes, 575. 634 : 5. 637. 640.
orbiculatus, 568.
orbis, 356. 376. 440. 493. 520 521. 554.
orbis terrarum, 537 492.
orbis, 372. 514. 537. ordior, 472. 546.
ordo, 532. 554. ordo facer, 647.
oriens, 326, origo, 502.

H h h

ori-

originale peccatum, 598. 599. 644.
 orior, 539. 569.
 orno, 467. 468. 470. 471. 482 801.
 oro, 289. 482. 523. 666. orphanus, 514.
 orthographia, 298. ortus, 539. 665.
 os, oris, 442. 443. os, ollis, 454 534. 535.
 oscito, 443. osculor, 443. 636.
 ostendo, 493. 572 573. 666.
 ostentum, 514. 537. ostiatim, 461.
 ostium, 517. otior, 452.
 otiofus, 569. otium, 533.
 ovis, 362. 363. 364. 795. ovile, 363.
 ovum, 390. 391. 474. 476. 713.

P.

Pabulum, 412. pacificus, 480.
 pacifcor, 421, 526. pacatus, 480.
 pagus, 492. pala, 567. palam, 526.
 palatio, 531. 554. Palatium, 517.
 palatum, 442. 475. palea, 402. 404. 517.
 palestra, 532. pallium, 466. 467.
 palma, 448. 449 564. palmes, 403.
 palmus, 555. 556. palpebræ, 439.
 palpito, 505 palpo, 449.
 palumbes. 386 422. palus, dis, 429.
 palus, i, 531. 567.
 panis, 474. 475. 476. 639.
 pannus, 466. 467. 469. 473. 639: 12.
 pannofus, 467. panus, 534.
 Papa, 498. 584. papaver, 410.

papilla,

Papilla, 445.
Papulæ, 462. 497. 534. 535. 538.
Papyrus, 571.
Par, 196. 270. 288 : 26. 364. 396. 500. 530.
Parasitus, 514 (548. 550.
Paratus, 370. 528. 533. 552.
Parco, 485. 530. parens, 501. 543.
Paries, 517. Par, impar, 563.
Pario, 363. 496. pariter, 550.
Parma, 531.
Paro, 422 paroemia, 514. 516.
Paropsis, 520.
Pars, 199. 287 : 2. 301. 532. 639 : 7. 696.
Particeps, 767. participo, 475.
Particula, 191. 232. 233. 295.
Partior, 532. 544. parturio, 496.
Partus, 496. 643.
Parum, 288 : 24. 290 : 13. 422. 477. 544.
Parvulus, 495. 496. 497. (554.
Parvus, 201. 288 : 24. 538. 554.
Pasco, 363. 364. 461. 496. pascua, 414.
Passer, 379.
Passio Dominica, 640. 641. 642. 584 642.
Passus, 555. 556. pastor, 363 485.
Pastus, 512. patefacio, 518. 527.
Pateo, 515. 518. 519. 604 patenter, 515.
Pater, 501. 503. 538.
Paterfamilias, 285. 518. 519.
Pater noster, 576. 655. patientia, 480. 529.
Patina, 520.

Patior, 481. 482. 586. 488. 533. 621. 671.
 Patria, 493 494 630. patricius, 631.
 Patrocinium, 499. 526 patruelis, 501.
 Patruus, 501.
 Pauci, 288: 20. 482. 544. 548 550. 602.
 Pavimentum, 517. 567
 Paulatim, 288: 15. 480. 527. 540.
 Paulisper, 540 543.
 Paulo, 270. 288: 8. 540. 541. 543. 544. 549.
 Pavor, 486. (554.
 Pauper, 421. 422 488 498 500. 620.
 Pax, 485. 500. 531. 533. peccator, 649.
 Peccatum, 483. 598. 614. 644.
 Pecco, 484 485. 490. pecten, 472. 520.
 Pectus, 445. 496. 537.
 Pecunia, 420. 421. 422. Pecus, 362.
 Pedes, 412. 453. 531. pedetentim, 540.
 Pediculus, 378 403. 449
 Pedissequa, 498 pedites, 453. 498.
 Pedo, 458. pejero, 483. pellex, 489.
 pellicio, 489. pellis, 363 364. 520. 532.
 Pello, 532. pellucidum, 418
 Pelluvium, 520. pendeo, 470 528.
 Pendo, 551. pene, 494 penitus, 224.
 Penna, 389. penlito, 551
 Penfum, 422. 550 564 569. penuria, 475
 Peplum, 469. per, 290: 1: 14.
 Perago, 543. percipio, 280.
 Percontor, 525. 527.
 Percutio, 449. 528 532. 567. 569.
 Perdix,

Perdix, 386. 390.
perdo, 363. 421. 527. 532. 603.
perduco, 530. perduellis, 483. 531.
peregrinor, 492. 493. 498. 500.
perendie, 541. perenne, 540.
pereo, 363. 421. 538. 616
perfectus, 465. 567. perfero, 486. 488.
perficio, 546. 567. perfidia, 783.
perfluo, 478. perforo, 470. 567.
pergo, 516.
periculum, 65. 479. 531. 532. 533. 538. 563.
perimo, 484. 32. 533. (603. 604. 611.
peritus, 526. 567. 571. perjurus, 483.
permaneo, 515. 538. 540. permisceo, 478.
permitto, 481. permuto, 421.
pernix, 480. pernocto, 494.
perpendiculum, 515. perperam, 569.
perpetro, 484. perpetuo, 540.
perpolio, 567. perfequor, 528.
persevero, 538. 540. per signum Crucis, 575
persisto, 540. persolvo, 421. 422. 504. 567.
Personæ divinæ, 591.
perspicuum, 526. 527. perstringo, 440.
pertica, 517. 557. pertinax, 484.
pertineo, 285. 485. 519. 627.
perturbo, 485. 488. 519.
pervenio, 493. 518. 546. 551.
perversus, 483. 485. 488. 538.
pes, 364. 373. 451. 452. 462. 534. 535. 555.
pestis, 363. 535. 538. pefundo, 413. 532.
H h h 3 peto,

peto, 235 : 4. 242. 244. 289. 421. 422. 508.
 petra, 360 762 (641. 668. 693.
 petulans, 483. 490. phantasma, 537.
 pharmacum, 534. phaseolus, 408. 413. 474.
 philomela, 383. philtrum, 490. 536.
 picus, 387. pietas, 480. 486.
 piger, 483. 485. 635 : 6.
 piget, 485. 486. 488. pignus, 421. 422.
 pila, 531 563. pileus, 466. 468.
 pilus, 367. 436. 458. pingo, 571. 596.
 pinguis, 455. 461. pinus, 398 405.
 pipio, 390. piscis, 392. 393. 396. 619.
 piscor, 395. 396. 565. pifum, 408.
 pitiffo, 479. pituita, 457. 462.
 pius, 583. 641. pix, 353 375.
 placeo, 206. 441. 482. 538.
 placidus, 480. placo, 481.
 plaga, 533. 534. planeta, 320. 334.
 plango, 619. 620. planities, 515. 554.
 planta, 406. 451. planto, 404. 543.
 planum, 554. platea, 492.
 plaudo, 449. 532. plaustrum, 568.
 plecto, 528. pleiædes, 333.
 plenilunium, 542. plenus, 433. 478. 551.
 pleuritis, 535. plico, 470.
 ploro, 440. 441. 619. pluma, 389. 466.
 plumbum, 420. 620. pluo, 347. 348.
 pluralis, 8. 10. 11.
 plus, 202. 270. 288 : 25. 500. 544. 548. 556.
 plus minus, 208.
 pluvia,

pluvia, 347. 348. 542. 558. 559. 809.
poculum, 536. 795. podagra, 538.
podex, 451.
pœna, 388 509. 525. 528. 530.
x Talionis, 834.
pœna Inferni, 619. 620. 621.
Pœnitentiæ Sacramentum, 634.
pœnitet, 486. 488. Poëta, 570.
polenta, 474. polio, 567.
polipodium, 410. pollex, 448.
polliceor, 23. 482. pollubrum, 520.
pondero, 551. pondus, 404. 551. 552.
pono, 452. 479. 518. 536. 550.
pons, 430. poples, 451. 452. 453.
popularis, 28. 204. populus, 399.
podysmus, 449. porcus, 372.
porta, 517. portentum, 514.
porticus, 554. portio, 531.
porto, 452. 478. 519. 521. 552. 567.
portus, 430. polco, 421.
pollideo, 285. 492. 573.
pollum, 60. 61. 227. 500. 519. 527.
post, 48. 229. 287 : 4. 290 : 15. 296 : 5. 541.
543 634 : 6.
postea, 229. 288 : 9. 543. 549.
posteri, 495. 598. posthac, 541.
postquam, 491. 604. postremus, 549.
postridie, 541. postulo, 421. 422.
potens, 624. 668. potestas, 498. 532. 555.
potio, 477. 478. 479.

H h h 4

po-

potius, 220. 270. 288: 30. 601.
 poto, 477 478. 620. præbeo, 363. 364.
 præbibo, 479. præcaveo, 482. 784.
 præcedo, 452. 516. 546. præcello, 482.
 præceps, 431. 515. 532.
 Præcepta Decalogi, 579. x Ecclesiæ, 580.
 præceptum, 482. 525. præcipio, 525.
 præcipuus, 514 533. præcurro, 544 563.
 præda, 390. 352. prædico, as, 615. 627.
 prædor, 379. 483. præeo, 452. 544. 546.
 præfectus, 500. 498. 525.
 præfero, 488. prægnans, 496. 514.
 prælior, 532. 533. prælium, 531. 532. 533.
 præludo, 532. prælum, 567.
 præmium, 480 527. prænomen, 644. 513.
 præparo, 532 533. 369: 11
 præpositio, 290. præpositus, 498.
 præpropere, 540. prælagium, 537.
 præses, 498. 500. præsideo, 499. 500.
 præsidium, 526. præstimonium, 422.
 præsto, 550 614. præstolor, 370. 528. 540.
 præful, 498. præsum, 533.
 præter, 290: 16. præterea, 270. 556. 600.
 prætereo, 452. 488. 543.
 præteritum, 33 36. 210
 prætextus, 465. prætor, 525.
 prævaleo, 532. prandium, 476. 494.
 pratum, 359. pravus, 483.
 preces, 523. 532. 575.
 premo, 413. 486. 567. 704.

prendo,

prendo, 449. 469. 528. pretiosus, 642.
pretium, 201. 227. 421. 422. 526.
pridem, 215. 287. 540. primipara, 516.
primitiæ, 741. primogenitus, 514.
primus, 492 516. 543. 546. 549. 550. 644.
Princeps, 498. 531.
principium, 497 502. 546.
privo, 422. priscus, 540 543. prius, 543 550
pro, 288 : 13. 290 : 1 : 17. pro! 491.
probo, 235 : 3. probitas, 480. 514.
procax, 482, 483. 485. procedo, 554. 555.
procella, 559.
procerus, 461 554. 556.
Proclamations, 631. 632.
proclivis, 486. 668. procrastino, 543.
procul, 494 554. prodigium, 514.
prodo, 534. produco, 306.
profecto, 295 : 3. 480. 590.
proficiscor, 494. profiteor, 569.
profligo, 532. profluens, 429.
profugus, 529. 533. profundus, 357. 554.
progenies, 496. prognostico, 559.
progredior, 554. prohibeo, 422. 526. 608.
projectitius, 514.
projicio, 431. 487 567. 598.
proles, 708. promiscue, 478.
promitto, 23. 236. 422. 482. 567 600. 604.
promoveo, 552. promptus, 370. 528. 533.
pronomen, 13. 24. 31. pronuntiatio, 1. 2. 3.
pronus, 437. 443. 486. 605. 668. 709.

propago, 607. prope, 219. 290 : 13. 538.
 propello, 364. propenfus, 486. 605.
 propero, 288 : 15. 485. 540. 573.
 propino, 421. 478. 479. 766. 799.
 propinquus, 501. 503. 504. proprius, 486. 513. 628
 propositio, 444.
 propositum, 288 : 17. 584. 634 : 4.
 propter, 267. 288 : 13. 290 : 1. 17. 598. 628.
 prora, 557. profus, 224. 485. profcindo, 413.
 profapia, 495. 496. 497. 513. prosequor, 270.
 proferno, 532. 533. profibulum, 489.
 profum, 482. 538. protero, 413. 452. 532.
 protego, 526. proverbium, 514. 516.
 provideo, 532. 533. provincia, 492. 498.
 provoco, 489. 533. 561. 564. prout, 488.
 proximus, 405. prudens, 480.
 pruina, 347. 413. prunæ, 351. prunus, 398.
 pruritus, 367. 534. psittacus, 383. pudicitia, 489.
 pudenda, 451. pudet, 488
 pudor, 481. 482. 484. 485.
 puella, 489. 495. 514. puer, 495. 497. 577.
 puerpera, 514. pugil, 533. pugio, 533.
 pugna, 531. 532. 533. pugno, 370. 486. 532. 533.
 pugnus, 413. 450. 555. 556.
 pulcher, 278. 461. 471. 482. 515. 596.
 pulex, 378. 449. pullulo, 404.
 pullus, 372. 403. pulmentum, 474.
 pulmo, 455. pulpa, 455. puls, 474.
 pulso, 518. 532. 561. pulsus, 536.
 pulvinar, 520. pulvis, 440. 534. 537. 558.
 pumex, 425. 427. punctim, 450. 532.
 pungo, 364. 488. 567. punio, 528. 609. 614.
 pupilla, 439. puppis, 557.
 purgatio, 458. 536. 671.
 purgo, 475. 480. 518. 536.
 purus, 480. 488. 639 : 9. 646.

pus,

pus, 536. 538. pufio, 495. putamen, 404.
puteus, 429 433. putidus, 486. puto, 404.
putrefco, 458. 475. 536. 537. pyramis, 515.
pyrites, 353. pyxis nautica, 557.

Q.

Quà, 216. 291 : 11. 591. quadrupes, 376. 452.
quatruplex, 406. quæ cum ita sint, 603.
quæro, 363. 485. 491. 519. 526. 528. 615.
quæro, 488. quæstus, 489.
qualis, 223. 266. 267. 288 : 13. 514. 548.
quam, 267. 270. 540.
quamvis, 224. 291 : 10. 608. 624.
quandiu, 607.
quando, 266. 267. 288 : 7. 27. 540. 543.
quandoque, 547.
quantum, 288 : 24 : 26. 527. 544. 551.
quantocyus, 540. 543. 230. quapropter, 267.
quare, 266. 267. 268. 288 : 13. 598. 603. 604.
quartus, 550. 546. quafillus, 520. 696.
quatenus, 267. 291 : 11. 591. 652.
quatio, 404. 538. quatuor, 208. 545. 550.
quemadmodum, 549. Quercus, 399.
querela, 535. queror, 486. 535. quidquid, 549.
qui, quæ, quod, 31. 263. 264. 265. 532. 533.
quia, 291 : 12. quidam, 295 : 5. 549. 550.
quidem, 291 : 5. quies, 480. 485. 573.
quiesco, 296 : 3. 480. 491. 519 532.
quilibet, 224 549. quinque, 545. quippe, 356. 315.
quis? 266. 267. 284. 288 : 13.
quò, 216. 267. 288 : 12. quoad, 541.
quomodo, 266. 267. 549.
quondam, 288 : 11. 540. 543. 544.
quorfum, 216.
quot, 266. 267. 288 : 24. 543. 548. 550.
quoties, 287 : 3. 288 : 17. 540. 547. 639 : 14.

quotus

quotuplex, 406. 549. quotusquisque, 548.
 quousque, 288 : 7 : 23. 540. 554.

R.

Radix, 403. 404. 413. 474. rado, 404. 475.
 ramale, 342. 517. ramus, 403. 404. 517.
 rana, 378. rancidus, 455. 474. rapa, 409.
 rapax, 483. rapina, 484. rapio, 484.
 raptim, 224. 574. rapto, 404. 528.
 raro, 288 : 17. 547. 550. rarus, 544. 548. 554.
 ratio, 497. 544. ratis, 557. retus, 531.
 raucus, 535. rebellis, 483. 531. 532. 533. 809.
 reboo, 359. recedo, 488. recens, 202.
 recenseo, 526. recido, 550.
 recipio, 422. 519. 527. 598. 636. 637.
 reciprocus, 118. 185. reclino, 470.
 recoquo, 475. recordor, 480.
 recreo, 532. 543. 561. 564. 573.
 recta, 493. 494. 624. recte, 481. 482.
 rectus, 525. 554. recumbo, 521.
 recupero, 526. 563. 603.
 reddo, 421. 422. 508. 526.
 redemptor, 598. 602. 662.
 redeo, 78. 79. 209. 452. 493. 494. 496. 519. 550.
 redimo, 421. 422. (573. 667.)
 redivia, 458. reductio, 492. redundo, 478.
 redux, 494. refero, 236. 490. 526. 538.
 refert, 533. refertus, 475. reficio, 532.
 refrigero, 431. refugium, 499. regio, 492.
 regno, 499. regredior, 290 : 15. rejicio, 421.
 relaxo, 368. 470. 561. religiosus, 498. 500. 798.
 relinquo, 538. 607. 628.
 reliquiae, 413. 414. 421. 422. 469. 474. 475. 478.
 reliquus, 600. remaneo. 544. remedium, 534.
 remigo, 557. 560. reminiscor, 480. 482.
 remitto, 368. 488. 558. 559. 634 : 4.

remo-

removeo, 290 : 13. 544.
remissio peccatorum, 584. 599. 600.
remunero, 480. 600. 614. remus, 557. 560.
renes, 455. renuncio, 421. 645.
repagulum, 518. repello, 532.
repente, 224. 534. 537. 540. 543.
reperio, 421. 422. 492. 526.
repeto, 226. 421. 479. 493. 526. 602. 614.
repleo, 433. 478. 551. repiico, 620.
repo, 376. 748. repono, 620.
reprehendo, 485. 491. 525. 526. 527.
repudio, 421. 544. repugno, 490. 526.
repullulo, 404. repulla, 499. requiro, 421.
res, 420. 514. refarcio, 473. refeco, 521.
refero, 518. residuum, 421. 422. refina, 423.
resisto, 490. 526. 530. 626. refono, 359.
respiro, 446. 535. 537. 533
respondeo, 267. 288 : 22. 289. 526. 599.
respuo, 42'. 544. restis, 567. 569.
restituo, 421. 422. 493. 508. 526. 536. 616. 634 : 4.
resto, 543. 544. 550. 598. 621. refuo, 473.
resurgo, 461. 496. 584. 604. 616.
resuscito, 616. rete, 395. retentio, 535.
retineo, 602. retro, 226. 290 : 15.
revereor, 453. 481. 482. 523. 844.
revertor, 452. 453. 493. reviresco, 404. 414.
revivisco, 461. 804. revoco, 488. 626.
reus, 526. 527. 530. Rex, 498.
rhamnus, 401. rheuma, 535.
rhombus, 392. 396. rhonchi, 437.
ricinus, 378. rideo, 443. 444. 516. 538. 620.
ridiculus, 192. 514. 564. rigeo, 449. 534. 535.
rigo, 520. rima, 517. 518. ringor, 370.
ripa, 430. rixa, 484. 532.
robur, 399. 461. 516. 553. robustus, 515.
rodo, 373. rogo, 289. 527. 532. 569.

ros,

ros, 347. rofarium, 524. 571. 643.
 rostrum, 389. 390. rota, 568.
 rotundus, 356. 436. 554. rubeo, 346.
 rubigò, 421. 475. ruber, 417. 419. rubus, 401.
 ructo, 446. rudens, 557. rudis, 498. rudo, 372.
 ruga, 462. 470. rugofus, 462. rumino, 363.
 rumor, 58. 59. 260. 488. 516. 527.
 rumpo, 354. 467. 478. runco, 404.
 ruo, 431. 518. rupes, 359. 425. rurfus, 548.
 rus, 359. rufcus, 301. rustice, 483. 484.
 rutilo, 418. 665.

S.

Saburro, 475. saccharum, 405. faccus, 470. 520.
 Sacerdos, 498. 639. 642. 647.
 Sacramentum, 581. 629. 630. 634. 636. 638. 644.
 sacrifico, 642. (646. 647.)
 sacrilegium, 639: 10. 601. Sacrum, 523.
 sæpe, 288: 17. 547. 548. 639: 14.
 sagax, 480. sagena, 395. sagino, 455. 461.
 sagitta, 531. 533. 809. sagmen, 412.
 sal, 423. 424. 520. salina, 89. 90. 423. 421.
 saliva, 457. 458. 462. salix, 399. saltem, 224.
 salto, 367. 390. 431. 478. 561. salve, 668. 289.
 Salve Regina, 583. 666. salvo, 529. 550.
 salutatio, 246. 247. 289. 506. 507.
 saluto, 289. 508. 518. 519. salvus, 550. 599.
 sanctus, 313. 319. sandapila, 537. 723. sane, 193.
 sanguis, 457. 460. 491. 503. 533. 534. 536. 538. 594.
 sanies, 536. 538. sanitas, 461. sanna, 487.
 fano, 536. 638. sanus, 461. 465.
 fapidus, 404. 405. 475. sapiens, 482. 658.
 fapio, 405. 482. 529. 530. 573. fapo, 432.
 fapor, 404. 405. sarcina, 552. 553.
 farcio, 473. 566. sarcophagus, 537.
 Sardinia, 392. tartor, 565.

fat,

fat, fatis, 288: 23. 508. 543. 551. 553.
fatiestas, 475. satisfacio, 421. 422. 530. 567. 597.
fatur, 475. faucio, 532. faucius, 533. (761).
faxetum, 425. faxum, 425.
scaber, 515. scabies, 534. 538.
scabo, 378. 437. scalpo, 378. 390. 437.
scalprum, 422. 567. 568. 569. scanoo, 452.
scapha, 557. scapula, 454. scarifico, 536.
scateo, 378. 538. scaturio, 433. scaurus, 462.
sceleratus, 483. 497. 514. scelus, 483. 490. 491.
sceptrum, 449. 832. schidia, 403. 494. 405.
schistus, 425. scienter, 480.
scindo, 404. 449. 467. 476. 521. 522. 567.
scintilla, 352. 485. scintillo, 333.
scio, 62. 63. 481. 482. 594. 598. 609.
scipio, 462. 465. scifictor, 527.
sciffura, 534. sciurus, 373. sclopus, 531.
scopæ, 475. 118. 520. scopulus, 425.
scoria, 421. scorpio, 378. scortor, 485. 489.
scribo, 571. 573. scrotum, 451. scurra, 514.
scutum, 531. scylla, 355. 530.
sebum, 353. 455. seco, 521. 567.
secretum, 460. 525. 527. 634: 7. secta, 531.
sectio, 534. sector, 534. secundæ, 496.
secundum, 216. 291: 11. 419. 652.
secundus, 546. 548. securis, 403. 405. 568. 569.
secus, 548. 549. sed, 220. 291: 3: 6. 598. 603. 609.
fedeo, 368. 452. 518.
fedes, 494. 500. 518. 519. feditio, 532.
feges, 413. 414. legnis, 483.
fegrego, 363. 532. 544. fejungo, 363. 532. 544.
feligo, 421. 532. 544. femel, 288: 17. 547. 601.
femen, 413. 414. 457. femi, 476.
femiallus, 476. femidiameter, 357.
feminarium, 413. femino, 413. 556.
femipes, 555. femiplenus, 479.

femita,

femita, 492. 494. femivir, 514.
 femper, 288: 7. 540. 620.
 fenectus, 484. 485. 495. 496. 497.
 fenex, 495. 497. fenim, 288: 15. 480. 540.
 fenfus, 459
 fententia, 236. 444. 482. 488 514. 525. 527.
 fentina, 295: 3 (528. 623. 624.
 fentio, 488. 494. 509. 550.
 feorfum, 363. 546.
 feparo, 363. 493 494. 532. 538. 544.
 fepelio, 537. 538. fepes, 413.
 fepio, 413. 414. 493 fepono, 363. 544.
 feptem, 545. September, 542.
 feptem Sacramenta, 581. Septentrio, 492.
 feptum, 413. fepulchrum, 53. 538. 723.
 feptimana, 542. fequefter, 421.
 fequor, 290: 15. 452. 516. 528. 541. 542.
 fera, 539. (544. 546.
 ferenus, 559. feries, 554.
 fermo, 485. 488. 527. 603.
 fero, 404. 413. 414
 ferò, 290: 15. 485. 540. 542.
 ferpens, 376. 496. 535. fervator, 529.
 fervio, 482. 500. 531. 532. 601. 604.
 fervo, 421. 528. 529. 598. 604.
 fervus, 498. 514. fefqui, 679.
 fex, 545. 550. fexus, 514.
 Si, 291: 13. fibilo, 443. 561.
 fic, 207. 220. 287: 5. 291: 14. 422. 549.
 ficcine, 291: 14.

ficco,

- ficco, 349. 431. 432. 457.
ficcus, 432. 535. 542. 559.
ficut, 291 : 15. 549
fidus, 327. 328. 329. 333.
significo, 94. 571. 532.
signum, 490. 531. 532.
silentium, 516 851. fileo, 443. 444.
fisex, 426. filigo, 407. filiqua, 474.
simia, 373.
similis, 199. 464. 465. 494. 538. 16.
similitudo, 596. 619. 603 627.
simplex, 465.
simul, 196. 287. 288 : 7. 363. 550.
simulo, 186. 227. 453 464. 484.
simum, 515. sine, 222. 290 : 2 : 18.
singuli, 475. 546 550. singultus, 535.
sinister, 448 sino, 193. 227.
sinus, 359 430. 445. 446. 470.
sisto, 533. sistrum, 562. sitio, 475. 478.
sitis, 477. 620. situs, 452. 519.
sobrinus, 501. focer, 504.
focius, 204 486. 563. 567.
fodalis, 514. fodomia, 489.
sol, 335. 336. 342. 539. 559. 560 681.
solanus, 558. solea, 367. 392. 469.
solennis, 523. 531. soleo, 485. 519. 609.
solicito, 235 : 4. 489. solidus, 422. 554.
sollitium 542. solum, 429. 517.
solùm, 222. 224. 544. 550
solvo, 367. 421. 422. 470. 526. 528.
Iii folus,

1. 凡我同胞，幸垂鑒焉。
 2. 中華民國二十九年五月二十日
 3. 國民政府主席 蔣中正
 4. 行政院院長 翁文灝
 5. 司法院院長 居正
 6. 內務部部長 陳立夫
 7. 外交部部長 陳布雷
 8. 國防部部長 何應欽
 9. 教育委員會委員長 朱家驊
 10. 中央研究院院長 丁惟汾
 11. 中央黨部部長 朱家驊
 12. 中央宣傳部部長 陳布雷
 13. 中央訓練委員會委員長 朱家驊
 14. 中央政治學校校長 朱家驊
 15. 中央警官訓練班校長 朱家驊
 16. 中央警官訓練班副校長 朱家驊
 17. 中央警官訓練班主任 朱家驊
 18. 中央警官訓練班副主任 朱家驊
 19. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 20. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 21. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 22. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 23. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 24. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 25. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 26. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 27. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 28. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 29. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 30. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 31. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 32. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 33. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 34. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 35. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 36. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 37. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 38. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 39. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 40. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 41. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 42. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 43. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 44. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 45. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 46. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 47. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 48. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 49. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 50. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 51. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 52. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 53. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 54. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 55. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 56. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 57. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 58. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 59. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 60. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 61. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 62. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 63. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 64. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 65. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 66. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 67. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 68. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 69. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 70. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 71. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 72. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 73. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 74. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 75. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 76. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 77. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 78. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 79. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 80. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 81. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 82. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 83. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 84. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 85. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 86. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 87. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 88. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 89. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 90. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 91. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 92. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 93. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 94. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 95. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 96. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 97. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 98. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊
 99. 中央警官訓練班主任委員 朱家驊
 100. 中央警官訓練班副主任委員 朱家驊

朱家驊

flamen, 472. flannum, 420.
flapes, 367. 368. flatica, 551. 552. 553.
flatum, 230 288: 32. 290: 15. 540. 543. 598.
flatus, 452. flatura, 461. 555. 556.
flatus, 222. flella, 320. 665.
flemma, 496. 497. 513. flercus, 458.
flerno, 367. 413. 475. 520. flernuto, 443.
flerquilinium, 458. 274. flerto, 437.
fligma, 571.
flilla, 347. 429. 478. 518. 519. 535.
flimulo, 364. flipes, 461. 499.
flirps, 495. 496. 497. 513.
flor, 205. 437. 452. 533. 546. 554. 567.
flolidus, 483 485. flomachari, 486.
flomachus, 389. 455. 456
florea, 520. flragulum, 367. 466.
flrangulo, 528. flranguria, 535.
flategema, 480. 531. flratum, 367. 520
flrenuus, 533. flrepitus, 235. 404. 431. 475
528. 537. 561. 573 flrictim, 540.
flrideo, 487. 521. 532. flrigofus, 765. 455.
flringo, 467. flrix, 483. 692. flruma, 534.
flruo, 532. flruthio, 385.
flrudeo, 543. 573. fltultus, 483. 485.
fltupeo, 486. fltupidus, 483. 485. 658.
fltuprum, 489. fltylus, 567. 568
fluadeo, 481. 571. fluavitas, 514. 515.
flub, 555. 556. flubditus, 498. 555.
flubdo, 526. 533. flubduco, 532.
flubeo, 452. 550. 599. flubigo, 367. 526. 534

subficio, 531. subinde, 548 subito, 540
 sublevo, 552. submergo, 395. 431. 433.
 sublevo, 431. subfilio, 561. subsisto, 625
 substantiva, 6. 91. 92. 93. 212.
 subtringo, 366. subsum, 500. 533. 555.
 subter, 555. subterraneus, 350.
 subtraho, 544 subvenio, 481. 531. 537.
 succedo, 535. 619. succenseo, 486.
 succido, 404 succurro, 424. 475. 481. 532
 succubo, 367. sudo, 354. 458 535. 536.
 sudus, 559. suffero, 486.
 sufficio, 479. 551. 553 597. sufflo, 354.
 suffoco, 363 528. 535. suffragium, 527.
 suffragio, 526.
 sugo, 363. 446. 475. 469. 536.
 sulco, 413. sulphur, 353. 423.
 sum, 96. 98. 99. 100. 205 494. 495. 614.
 fumo, 421. 422. 639: 12. sumptus, 422.
 suo, 473.
 supellex, 420. 422. 469. 472. 520.
 super, 290: 19. 519. 532 555. 662.
 superbus, 483. 484. supercilium, 439.
 superfluo, 478. 556 superior, 498 500. 609
 superlativum, 225. 271. 272. 288: 2: 25.
 superne, 555. supero, 270. 532. 544.
 superpono, 467. superstes, 468.
 superium, 288: 23. 478. 479. 533. 544.
 supervacaneus, 465. lupinus, 443
 suppetiæ, 532. 552. 192 supplanto, 497. 532
 supplicium, 528. 530. 823.

sup-

tego, 467. 518. 526. tegula, 517.
 temperantia, 536. 538. 573.
 tempestas, 296: 8. templum, 538.
 tempus, 227. 438. 453. 476. 478 539. 540.
 543. 564 620.
 tempestive, 213. 288: 11. 478. 479. 540.
 tempora, 436.
 tempestas, 543. 558. 559. 560.
 tenax, 483 484. tendicula, 531.
 tendo, 452. 470. 473. 567.
 tenebræ, 440. 539.
 teneo, 421. 422. 449. 528. 540.
 tentatio, 485. tenus, 216 290: 21.
 tepesco, 475. 482. 558. terebro, 567. 569.
 tero, 413. tergo, 432. tergum, 450. 452.
 terminus, 549. 555. termini technici, 300.
 terra, 356. 359. 413. 492.
 terræ motus, 359. terreo, 486. 488.
 terrestres, 350. 361. territorium, 525.
 testamentum, 537. 538. 696. testes, 451.
 testis, 526. 527. 630. testor, 510.
 testudo, 377. 555. tetricus, 486.
 texto, 472. 473. textrix, 566
 thuribulum, 351. tibia, 454. 562.
 tigris, 275. timeo, 482. 485. 486.
 timidus, 514. tineas, 378. 534. tingo, 418
 tinnio, 440 titillatio, 452. titio, 351.
 Titius, 550. titubo, 484. toga, 469.
 tolero, 480 486. 488. tomentum, 477.
 tondeo, 363. 365. tono, 345. 531.

tor-

tormenta bellica, 531.
torqueo, 504. 528. 610 621.
torrens, 429. torreo, 474 475. 536.
tortuosus, 404. 462. torvus, 486.
toties, 287 : 3. 547. totus, 541.
toxicum, 535. tracto, 234 : 3. 500.
trado, 526. traduco, 482.
traho, 404 431. 528. 552.
trajicio, 431. 494. 532. trama, 472.
trames, 492.
tranquillus, 296 : 3. 480. 485 491.
trans, 287 : 2. 290 : 4 : 22. 431.
tranfenna, 517. 540.
tranfeo, 213. 288 : 24. 296 : 18 431. 452.
transfigo, 532.
transitiones, 118. 150. 174. 175. 181. 185.
negativæ, 148.
transversus, 567.
tremor, 450 462. 486. 535. tres, 545.
tribunal, 525. 527. triclinium, 519.
tricolor, 484. trifariam, 549.
Ss. TRINITAS, 591. tripudio, 486 561. 752
tristis, 460. 486. 488.
triticum, 407. 413. 474. trituro, 413.
triumpho, 532. 533. 550. 561.
trucido, 533. trunco, 364.
truncus, 403. 495. trutina, 551.
trutta, 392 396. trux, 483. tu, 13. 508.
tuber, 449. 534. tueor, 526. tumeo, 534.
tumulo, 723. tumulus, 723.

vehemens, 558. veho, 404 521.
vel, 291: 2. vela, 557. velitor, 532.
vello, 391. 449. 458. 475. vellus, 363.
velox, 480. 529. 560. velut, 291: 15.
vena, 425. 456. 536. 538. 773.
venatio, 360. 390. 396.
vendo, 50. 363. 421. 422. 608.
veneficus, 411. 484. 511. 537. 606. 692. 857.
venenum, 535. 537.
veneror, 500. 523. 647. 844.
venia, 236. 482. 612. 637.
venio, 76. 79. 209. 213. 296: 9. 452. 494. 519.
venter, 448. 450. 458. 476.
ventriculus, 389. 456. ventilo, 558.
ventus, 347 543. 558. 559 560.
venundo, 421. venus, 369. 496. 534.
venuto, 801. ver, 539 665. verax, 597.
verbalia, 85. 86. 87.
verbero, 482. 497. 528. 530.
verbum, 32. 91. 92. 93. 94. 274. 626.
verecundus, 481. verenda, 451.
veritas, 480. 482. vermis, 376.
verro, 475. 518. verruca, 356. 462.
verficolor, 419. verispellis, 514.
verso, 440 452. 475. 482. 532.
versus, 212. 216. 290: 22.
verfutus, 471. 480. vertebræ, 454.
vertex, 436. verticillus, 472.
vertigo, 535. 538. verto, 452. 470. 473.
veru, 460. 89. verus, 527.

vefcor, 475. vefica, 456. 458. vefpillo, 537.
 vefper, 333. 539. vefpertilio, 382. vefter, 25. 27.
 veftigium, 373. 528. veftris, 466. 467. 468. 469. 568
 veteranus, 543. veterator, 483. veto, 526.
 vetula, 495. 543. 710. 837. vetus, 540. 541. 543.
 vexillum, 531. 532. vexo, 484. 488. 528. 530.
 via, 492. 493. 494. 532. via lactea, 332.
 Ss. Viaticum, 636. 637. viator, 498. 492. 493.
 vibex, 812. 528. 819. Vicarius, 499. 532.
 vives, 226 287 : 3. 288 : 18. 296 : 15 547. 550.
 vicinus, 290 : 13. 328. 405. viciffitudo, 560.
 victoria, 532. 533 550. 561. victus, 536. 568. 620.
 vicus, 492. video, 62. 63. 213. 214. 223. 440. 441.
 vidua, 514. 537. 538. (482. 486. 516.
 vigil, 531. 535. 539. 798. vigilo, 437. 482. 532.
 viginti, 545. vilis, 488. villus, 458. 473.
 vincio, 470. 528. 530. 533.
 vinco, 526. 532. 533. 550. 563. 564.
 vinum, 477. violenter, 534. vir, 495,
 vires, 374. 461. 465. 480. 527. 608. virga. 530.
 virgo, 480. 489. 495. 514. 583. 643. 652.
 virgultum, 401. 404. viridis, 417 419.
 virtus, 480. 482. virus, 449. 535.
 vis, 480. 527. 556. vifcera, 456. vifcum, 401.
 vifcus, 390. 568. vifito, 518. 519.
 vifus, 440. 459. 465.
 vita, 461 496. 497. 536. 609. 624. vitellus, 474.
 vitiligo, 534. vitium, 462. 463. 483. 489.
 vitricus, 504. vitrum, 425. vitta, 458. 466.
 vitulus, 364. vitupero, 486. 488. 526.
 vivo, 496. 497. 538. 590. 616. 619.
 vix, 224. 288 : 28. 497. 518. 533. ulcus, 534.
 ullus, 548. ulna, 554. 555. 556. ulnæ, 449. 552.
 ultimus, 546. 549. ultra, 213. 216. 431. ultro, 193.
 umbilicus, 448. 451. umbra, 342.
 unà, 196. 287. 518. 550. unctio, 638.

uncus,

uncus, 449. 496. unda, 429. unde, 267. 288 : 12.
undique, 549. 619. unguis, 370. 449. 458.
ungula, 364. unicus, 288 : 23. 533. 548. 550. 651.
univerfus, 301. 548. unusquisque, 644.
unus, 545. 548. 550. 651. vocabulum, 300. 574.
vocalis, 1 2. 3. 4 vociferor, 443. 484. 561.
voco, 236. 261. 289. 443. 444. 497. 526.
vola, 448. volatilis, 361. 379. volo, as, 390. 529.
volo, vis, 56. 57. 59. 235 : 3. 598.
volucris, 665. 361. 379 413. volumen, 402. 473.
voluntas, 480. 628. volvo, 425. 432. 532.
voluptas, 440. 488. 573. voluto, 367. 372.
vomica, 535. vomo, 458. 476. 556.
vorago, 429. 803. voro, 379 385. 475.
vortex, 429 803. vos, 13. 15. 17. 499. 503. 548.
votum, 421. 444. 491. vox, 443. 447. 561. 564. 721.
upilio, 565. 569. urbanus, 506. 508. 514.
urbs, 492. 493. 694. urgeo, 526. 543.
urina, 458. 535. uro, 346. 352. uropygium, 389.
urtica, 412. ufque, 216. 229. 290 : 23. 541. 549. 554
ufus, 492. 494. 497. 514. 527. 620.
ut, 48. 291 : 14 : 15 : 16 : 17. 559. utcunque, 223.
uterque, 26. 7. 489. 533. 548. 550. uterus, 448.
uterlibet, 549. utilis, 533.
utinam, 42. 44. 45. 200. utique, 288 : 2. 526.
utor, 368. 421. utrobique, 549. vulgo, 527.
vulnero, 485. 532. 533. 534.
vulnus, 296 : 19. 533. 534. 641.
vulpes, 373. 374. 375. vultur, 380.
uxor, 504. 505. 607. 613. 624. 713. 846.

Z.

Zelotypia, 486. 505. zelus, 482. zephyrus, 558.
zodiacus, 329. 330. zona, 466. 469.

A. M. D. G.

Geiftæ 22. Martii 1772.

861.

861. NB. 1. Similem Indicem confeceram
ex vocibus Hispanis hoc initio:

A, ab, absque, 290.
 abalancearse al peligro, 532.
 abaratar, 421.
 abarcar, 449. 530. 543.
 abatirse, humillarse, 481. 486.
 abaxo, 779.
 abeja, 388.
 abismo, 554. 357.
 abisparse, 460. 486.
 abochornarse, 342. 560.
 abofetear, 487.
 abogar por alguno, 526.
 obominar, 486.
 abonanzar el tiempo, 559.
 abonar, 421. 526.
 aborrecer, 486.
 abortar, 496.
 abrafar, 354
 abrazar, 449. &c.

Quid quod meum Chilidugu Hispanum
 saltem octies feceram denuo & ex integro;
 at eo, uti reliquis meis libris ac manuscrip-
 tis non paucis, partim in Regno Chileni,
 partim Limæ in Peruvia, nullâ juris serva-
 ta forma anno 1768., cum ibi adessem cap-
 tivus, sum orbatus. Patientia!

2. Unum illud Exemplar Hispanicum,
 quod

quod postea sic, uti hic vides, latine verti, sed cui jam memoratus Index deest, etiam a Limano milite captum fuisse, sed iam captum, Deo juvante, & ex hac captivitate, & ex naufragio Barbacoæ, & ex aliis periculis quam plurimis, quod longum esset referre, salvum abduxi, & adhuc mecum retineo, nisi pecunia, acies oculorum, ac vires corporis deessent, nam ferme plene cæcus & infirmus annum jam ago quartum supra sexagesimum, aliquando Typis imprimendum. En illius libri Titulum 862. Dedicatoriam 863. & Prologum 864.

862. TITULUS:

Chilidugu ó Lengua de los Indios de el Reyno de Chile, Enseñada fumiariamente por el R. P. Luis de Baldivia de la Compania de JESUS y mas por extenso por el P. Bernardo Haveftadt de la misma Compa.

863. *Dedicatoria al Santissimo y Laudabilissimo Nombre de JESUS.*

A quien JESUS mio! podrè mejor y con mas razon dedicar esta Obrilla, que à Vuestro santissimo y laudabilissimo Nombre? pues no pudiendo por mis achaques, va para nueve años, hazer mis Corredurias à las Tierras de los Indios como acostum-

stumbra, la trabajè en el retiro de los Colegios no con otro fin, sino que me sirviè de Red para coger por medio de ella las almas, que me fuèssè possible : y para corresponder en algun modo al nombre de Missionero de la Compañia de JESUS en las Indias, al qual hasta ahora no he renunciado, ni renunciare quanto estuviere de mi parte. No sea pues Amabilissimo JESUS mio, que mi trabajo aya sido inutil; sino que echada esta red en vuestro divinissimo Nombre, coja aquel numero de almas, que yo y mucho mas Vos señor Amador de las Animas deseais: paraque desta fuerte Vuestro Santissimo y Augustissimo Nombre tan digno de ser alabado en todo el Universo, assi para siempre se alabe, Como en el Oriente de la Asia, Africa y Europa; de la misma manera y no menos en el Occidente de esta America: y en particular por los incultos Indios de Chile, que viven en lo mas retirado de ella. Esto JESUS mio! como para Vos Señor! es lo mas Honroso, que yo desear pueda; assi lo pido por unico premio de mi trabajo: y Animado por lo que hizisteis señor con Vuestros Apostoles, dandoles luego, que echaron su red en vuestro Nombre, una grande muchedumbre de pejes, espero conseguirlo.

De el Santissimo, Laudabilissimo y Adorable

rable Nombre de Vuestra Soberana y Divina Magestad JESUS DIOS Criador y Redemtor mio! fu

mas Humilde
Esclavo y Criatura
Bernardo Havestadt.

864. *PROLOGO.*

Teniendo alguna noticia, ò à lo menos aviendo corrido la Grammatica de las Lenguas Alemana, Latina, Griega, Hebraica, Española, Francesa, Italiana, Flamenga, Inglesa, Portuguesa, y la de los Indios de el Reyno de Chile (fruto que ha sido de mi application, no obstante mi corta Capacidad) la que me parece (salvo meliore) la mas facil, elegante y copiosa, es la de los incultos Indios de Chile : de manera, que me persuado, que si llegára este Arte à manos de los Curiosos de Europa ; seria factible, que algunos embeleçados la aprendieran solo por el gusto de hablar y escribir en ella antes, que en otra de las sobredichas, las cosas de mayor secreto.

La Facilidad desta Lengua es tanta, que no puede ser mayor, pues no tiene mas que una sola Declination y Conjugation, y esta la mas obvia: y sus Reglas son tan universales, que no tienen Excepcion alguna. &c.

Su

Su Elegancia confiste, en que con la mayor brevedad da la explicacion la mas clara, la mas viva y la mas Politica. Finalmente

Su Copia, en que à mas de tener Dual, tiene todos los modos de los Verbos, enteros y con todas Personas, Numeros, Tiempos y Aoristos. Pafse el Benevolo Lector toto efte Arte una tan fola vez, y verà quan fin Ponderacion es lo que acabo de dezir.

En el Arte fegui el Orden de los Capítulos del R. P. Luis de Baldivia, quien fuè el primero y hafta ahora el unico, cuyo Arte anda imprefso; porque figuiendoefte orden, luego viene à la vifta la diferencia de efte y de aquel, que no aver falido mas perfecto, feria por las muchas ocupaciones que tenia efte grande è Illufre Varon, como lo creera, quien leyere la fuma de fu Exemplar Vida.

El unico Maestro, que he tenido en efte Lengua, fuè el R. P. Xavier Wolffwifen de fanta memoria, zelofifimo Miffionero que fue, è Illufre affi por fus Virtudes como por fu fangre (a) con quien vivi cerca de dos mefes en la Miffion de Sta Feè. Co-

(a) Germanus Frater L. B. de Wolffwifen, qui anno 1742. fervavit Straubingam Marte Aufriaco bis terve nequicquam obnitente.

Como el fin deste Arte es enseñar á hablar y escribir ; pues libros que leer hasta ahora no los ay en esta Lengua ; en lugar de Vocabulario, me ha parecido mejor traducir el Indiculus universalis del R. P. Francisco Pomey de nuestra Sagrada Compa de JEsus, en lo que me fué possible traducirlo, facilitando su uso por muchos Centenares de Exemplos y Locuciones enteras para el exercicio de hablar y de escribir. Pero para quitar escrupulos pondre no obstante dos Additamentos de vocablos puestos en orden Alfabético , que servirán juntamente de Indice.

En la Tercera Parte, que es la Doctrina Christiana , trate solo aquellos Assuntos, que me parecieron precisamente necesarios para gente inculta : añadiendo al fin y puestos en solfa varios Cantares sobre las mejores melodias que se cantan en las Iglesias de mi Amada Provincia del Rhin Inferior, y especialmte en Colonia Agripina mi Estimada y querida Patria.

Paraque no falte una Formula de escribir Cartas, Pondre una de mucha Edification escrita en Chilidugu por el Pe. Fulano.

Por ultimo es de advertir, que aviendo en esta Lengua dos g, dos l, dos u, &c ; la particular de esta Lengua se pondra en letra gothica ò de otro molde. Vale & ora pro me.

K k k

Ad-

865. *Adverteucia.*

A la Augusta Corona de España no puede ser de perjuizio alguno, que este libro se lea ò se imprima en Alemania ù otro Reyno de Efrangeros; porque los Lugares señalados en la mapa son inacessibles por lo metidos que estan Tierra adentro; y por lo rodeados que estan de las Tierras de su Magestad Catholica: como es facil de considerarse: y los Indios de esta Lengua no tienen ningun puerto de mar: pues Arauco à mas de ser Presidio de Españoles, no es Puerto; como lo sé porque me hallè en dicha Plaza tres vezes, y bastante tiempo. El motivo verdadero y unico porque he escrito este libro, es el que va expresado en mi Dedicatoria al Divinissimo Nombre de JESUS: y paraque los Europæos se queden asombrados viendo, que una Lengua como la de Chile, se habla en el ultimo rincon del orbe, y por una gente tosca è inculta, que ni escribir ni leer saben: una Lengua de la qual, por el Conjunto que tiene, me atrevo à dezir, y sin escrupulo, à qualquiera de otro Idioma:

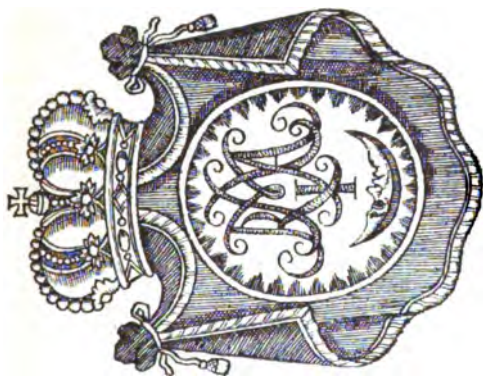
Si bona Lingua tua est; tamen est præstantior illa
Lingua Chilena, docet quam brevis iste liber.

Lease el Prologo.

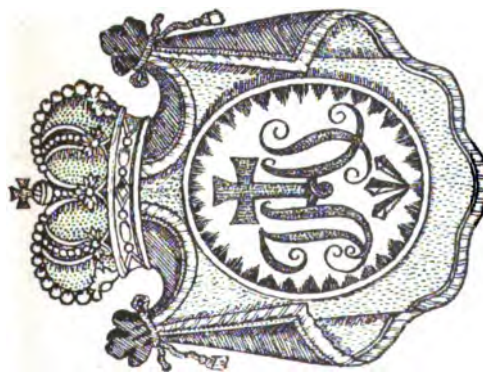
866. Utrumque sanctissimum Nomen
JESUS, MARIA Heraldice exhibitum.

JESUS.

Aureum Jesu Christi Redemptoris nostri
nomen in campo argenteo* radiis Sanctita-
tis circumdatum, aureâ suæ DEITATIS co-
rona coronatum, atque purpureo passionis
suæ

*Mater DEI
ora pro nobis!
A. Strübed. sc.*

*Fili DEUS
Miserere nobis!
B. Havestadt im.*

suæ paludamento adornatum, cujus pannus subdititius est agni vel ovis pellis, tum ob innocentiam, tum ob patientiam maximam. Subscriptio Fili Deus; nam JESUS Christus non solum est Filius DEI & quidem Dei vivi & unici; sed simul Verus Deus, Deus Incarnatus, & secunda Ssmæ & individuae TRINITATIS Persona. Unde miserere (non ora pro) nobis.

MARIA.

Aureum S. MARIE sine labe conceptæ nomen in campo argenteo* radiis Sanctitatis circumdatum, argentea (non aurea) Matris DEI cælique Reginæ corona coronatum; atque viridi perpetuæ suæ Virginitatis pallio vestitum, cujus pannus subdititius est holosericum rubrum, quod Martyr summique Mater doloris, ob summam compassionem cum Filio, quem credebat morte cruentissima moriturum, ac morientem adstans aspexit. Subscriptio: Mater DEI, non autem DEUS nec DEA, quia pura Creatura, unde ora pro nobis.

* Regulæ communis de metallo alteri metallo non superponendo peræqua exceptio. Hic enim valet: aude quia major omni laude.

Locus ubi ponendæ sunt imagines: utrumque Ssmum Nomen JESUS MARIA hic. sacrosanctæ &c. post p. 186 ante Num. 300. S. Trinitas unus Deus ante Pars Tertia, Tom. II. Amor increatus ante Pars Quinta. Tom. III. Notæ musicæ, & mappa geographica ut mox dicetur, Parte sexta.

CHILIDÚGÚ

PARS SEXTA.

NOTÆ MUSICÆ*

AD

CANENDUM IN ORGANO
CANTIONES
PARTIS TERTIÆ

à

Numero 650 usque ad 676.

---

* Ad commodiorem usum veneunt separatim ; & quotquot quis volet exemplaria. Idem dico de Mapa Geographica Partis septimæ, quæ nunc sequitur.

CHILIDŪGU

PARS SEPTIMA.

MAPPA GEOGRAPHICA

ET

DIARIUM,

In quo recensentur Provinciæ, Oppida, Sacella, loca, dies & leucæ, quas ultimis mensibus anni 1751, & primis anni 1752 peragravit ad Terras Indorum Chilenſium excurrrens P. BERNARDUS HAVESTADT e Societate JESU Miſſionarius.

†
IHS

Terræ Indorum Chilenſium, quæ trans fluvium *Biobio* ſitæ ſunt, præſcindendo ab Inſula *Chiloë*, & *Baldiviæ* Territorio; dividuntur in quatuor *Vutan mapu*, ſeu vaſtas magnasque Provincias; videlicet *Lafquen Vutan mapu*, ora maritima: *Ragitun Vutan mapu*, Terræ planæ oræ maritimæ confines: *ina pire Vutan mapu*, Terræ planæ adjacentes montibus Andes: & *Pire Vutan mapu*, ipſi Andes.

Kkk 3

Ad

Ad hos Terrarum Tractus excurrebant singulis annis Societatis JESU Missionarii: nempe duo ad oram maritimam, alter ex domo Missionis *Tucapel*; ex *Arauco* alter: ad plana oræ maritimæ confinia Missionarius *Santa - Juane*: ad duas reliquas Provincias, nimirum ad plana Andibus adjacentia; ipsosque Andes, Missionarius domûs Sanctæ Fidei: *Santa Feè*.

In Mappa geographica solum est videre has duas ultimas Provincias, quas peragravi incipiens ultimis mensibus anni 1751; & anni 1752 proxime sequentis. Primo anno 1751 fuit major copia Infantium Baptismo initiatorum; Personarumque, qui ritu Catholico contraxerunt Matrimonium: nam Laus DEO! sacro lavacro tincti sunt bis mille, centum & triginta; juncti autem Matrimonio octingenti: inter quos numerantur sex & viginti Toparchæ seu *Caciquei* virgâ & baculo insignes; & alii viginti quatuor jure ac Authoritate tales. Erectæ item triginta pluresque prægrandes Cruces: & intra centum & octo dies confectæ leucæ, singulæ trium milliarium, quadringentæ, sexaginta duæ.

At altero anno fuit major numerus leucarum; nam intra centum quinquaginta duos dies confeci leucas omnino sexcentas

&

& amplius, idque recto semper itinere a domo scilicet Missionis sanctæ Fidei, *Santa Fedè*, usque ad fluvium *Alipen* sub gradu Latitudinis Australis trigesimo nono; & inde usque ad *Pategonos* seu *Puelches* in planis Transmontanis seu ultra *Andes* vulgo *las Pampas*, ubi *Malalhue* sub gradu circiter quinto & trigesimo ejusdem Latitudinis Australis: superando variis vicibus iens, rediens montes *Andes*. Sacro fonte hoc anno lustrati sunt octingenti & duodecim; & ex Infantibus qui anno priore aqua lustrali sunt abluti, jam ducenti & amplius ad cælum evolaverant. Quadringenti etiam sacro ritu utrimque matrimonio sunt devincti; atque inter hos quinque *Caciquei* Baculo Illustres, & ex istis ipse *Toqui* seu summus Armorum Præfectus *Anùgrú*: sex præterea præcipuâ nobilitate ac Clientela præclari. Erectæ Cruces præaltæ sexdecim. Cætera declarabit mappa geographica, & Diarium, quod sequitur.

Viæ ut grana Evangelii spargerem, messemq; animarum, quam possem copiosissimam Deo juvante colligerem, penultima Octobris anni 1751. primo mane me committens, trajeci rate minacem fluvium *Biobio* haud procul a Castello *el Nascimiento*, quod id temporis cis dictum fluvium situm erat, &

nunc ultra. Illa nocte ad fluvii ripam mihi fuit pernoctandum. Hujus diei iter fuit leucæ unius NB. 1.

Die ultima ejusdem Octobris dixi pro Concione in publico Sacello Toparchæ seu *Caciquei Don Juan Namculien* ad *Bureu* fluentia; quem fluvium equo trajeceram.* confectæ leucæ septem. 7.

1ma Novembris post meridiem adveni ad Sacellum *Caciquei Don Francisco Cupaiantu*. 3.

2da pervenimus *Cûlaco* proxime fluvium *Biobio*. 7.

3tia *Huinguen* prope eundem *Biobio*, quem hic anno antecedente transiveram rate satis bonâ, & loco satis commodo: in itinere visitavi *Rucalhuc*, ubi olim domus Missionis Societatis JEsu. 3

4ta. Relicto *Biobio* perrexi ad Sacellum *Caciquei Don Nicolas Pûta pichun*. 9.

5ta. Mox ut amnem *Bureu* equo superavimus, attigimus Sacellum *Caciquei Don Juan Marilaf*, in Regione, Territorio, seu jurisdictione *Mûlchen*, quæ est continua malorum sylva. 2.

6ta.

* NB. Initio meæ excursionis, nempe die 31. Octobris, & primis viginti diebus Novembris, annotavi in meo diario nomen *Caciquei* nunc forte mortui, omittendo per oblivionem nomen loci, id quod nunc suppleo ponendo in Mappa diem, quo ibi eo anno 1751 versabar.

6ta. Dictum est pro Concione & Missa celebrata sub umbraculo ex frondibus constructo a *Don Francisco Rapiantú* Indo nobili & habente Clientes suos sibi subditos. 1.

7ma. Fuit expeditio spiritualis apud Caciqueum seu Toparcham *Don Lorenço Mallancca*. 2

8va. Apud *Don Juan Carùantù*. 1.

9na. Vix loco egressi vada *Mülchen* transivimus; & post quatuor leucas feliciter confectas, salutis æternæ viam populo ostendimus in Sacello Caciquei *Don Juan Millalaf*, unde anno superiore, qui fuit pluviolosus, discessimus via ob difficiles descensus admodum periculosa, quærentes vadum, quo transiremus fluvium *Rûgaico*; sed hoc anno via alia commodiore & vado satis bono eundem superavimus. 4.

10ma. Figens Tentorium haud procul a casa Indi Ignatii *Millacheuque* sub illo consueta peregi. 3.

11ma. Omnia eadem apud Indum *Juan Millacuna*, unde eodem, quo veneram, vado profectus sum. 3.

12ma. Ad Caciqueum *Don Andrès Levoepillan*; Tentorium figens ubi confluunt *Rugaico* & *Mininco*: hinc vix egressi, vado transeuntes *Rugaico*. 3.

13tia. Venimus ad Philippum *Cuyenahuel*. 2

14ta. Ad Andream *Cayunquepu*. 2.

15ta. Ad Joannem *Chihuahua*: iterumque trajicientes vado fluvium *Rugaico*, perveni 2.

16ta. *Colue*, ubi olim Hispanorum civitas, cujus quædam adhuc restant rudera aut vestigia. Fidei Christianæ documentis populum erudivimus in Sacello Caciquei *Don Lorenzo Huechu coyam* juxta *Rugaico*, 2 quem transeuntes post iter novem leucarum 9.

17ma. Hospitio excepti sumus a bono fratre perversi Caciquei *Don Francisco Huenupagi* haud procul a flumine *Malleco*.

18va. Post superatum vado *Malleco* prope Andream *Paginamun* 2.

19na. Habita functio spiritualis apud Ignatium *Quetepagi*. 2.

20ma. Apud Caciqueum *Don Pedro Loncopagi*. 2.

21ma. In *Requem* apud Caciqueum *Don Juan Millapoa*. 3.

22da. In *Chacaico* apud Caciqueum *Don Ignatio Chagqueihuenu*. 4

23ta. In *Coluco*: locus aptissimus ad fundandam ibi Missionem quod abundet arboribus ad ædificandum: vivebat tunc temporis qui nos perhumaniter excepit *Don Pablo Millahueque*. 2.

24ta. In *Temucucui* apud *Diego Huenchullanca*. 2.

25ta.

25ta. In *Chucauco* apud Martinum *Cheuquemilla*. 2.

26ta in *Caglo* apud Caciqueum *Don Francisco Caturehue*. 5.

27ma. in *Choquechoque* apud Joannem *Manquevudù*. 5.

28va. in *Reivù* apud Caciqueum supremum armorum Præfectum seu *Toqui Don Juan Anùgrù*. 4.

29na. in *Panqueco* apud Caciqueum *Don Alonzo Neyùlafquen*. 2.

30mo. in *Meco* apud Dominicum *Reumailafquen*: Hinc præstat recta ire in *Dencol*. V. 2da Decembris 4.

1ma Decembris in *Boyelemu* apud Caciqueum *Don Angelito Rucalafquen* propter ripam amnis *Taiyen*: unde via in *Virquen* & brevior & commodior. 2.

2da. in *Dencol* apud Joannem *Ancamilla*: hic locus sit præcedenti anterior. 3.

3tia. in *Cuyenquen* apud Laurentium *Colùhuala*; amnem *Taiyen* equo transeuntes. 17.

4ta. periculoso vado superavimus minas intentantem *Cautun*, fluvius qui prope civitatem *Imperialem* jam dudum dirutam, devolvitur in mare Australe: perreximus in *Arquenco* apud Caciqueum *Don Nicolàs Caniumamcu*. 3.

5ta. in *Putaco* apud *Pancho Painequeuçu* 2.

6ta. in *Mulpiutue* apud *Estevan Pailla Cheuque*. 4.

7ma.

7ma. in *Navao* apud *Alonzo Neculpi-chun*, uno circiter milliario hinc distat diruta priscorum Hispanorum munitiuncula, in cujus centro etiamnum exstat haud exiguus lapidum coacervatorum colliculus, unde *Culacura* vocatur. 5.

8va. in *LLamuco* apud *Don Juan Naminahuel*. Hic loci ob terræ fœcunditatem & arborum fabricæ infervientium copiam, numerantur incolæ quam plurimi: unde *Missioni* peropportunos. 7.

9na. in *Tuftuf* apud *Matthæum iaupilaf*: hic locus pertinet ad *Ragitun Vûtan mapu*. 4.

10ma. in *Millahueico* apud *Don Feliz Hu-alipaûun*: Locus ob foli pinguedinem rebus omnibus, præcipue arboribus incolisque abundans: sed viæ; quando pluit, perdificiles ac lutosæ. 2.

11ma. in *Calbuco* apud *Caciqueum Don Joan Remunahuel* 2.

12ma. in *Rahue* apud *Wenceslaum Cheuainivûdû*: hac pergitur in *Cuyûmhue* & fluvium *Alipen*, quo pervenire non potui, quod trium dierum pluvia ac sylvæ spississimæ omnem mihi aditum intercluderent: atque hic locus est; qui NB. in hoc Diario Austrum versus longius distat a *santa Fed*. 4.

13tia. in *Cudûleuvu* apud *Christoval Millanamcu*, quo transitur supra pontem ligneam angustum & prælongum, ad cujus finem

nem figitur tentorium, ut eo pedetentim apportentur humeris impedimenta, 4.

14ta. in *Rehuemu* apud *Don Juan Turcellanca*. in itinere ex uno tantum loco videtur & optime quidem, Mons ignivomus *Villarica* cum longa & continua montium serie ad *Chagll* usque; cujus aspectum non distantia, sed spissæ sylvæ ac densa nemora prohibebant, 8.

15ta in *Meco* apud Caciqueum *Don Panchu Catulewou* proxime fluvium *Cautun*, eodem in loco ubi illum anno antecedente ratis beneficio trajeceram, 6.

16ta. in *Copinmo* apud Petrum *Huenupagi*, 5.

17ma. in *Quemchol* apud *Luis Painegrú*, 3.

18va in *Huemvali* apud Caciqueum *Don Juan Namcupillan*. In itinere transivimus pontem satis bonum latumque, quo amnem *Huerquehue*, qui inferius in profundissima fossa inter scopulos præterfluit; superavimus. Est iste locus asyllum Pehuenchium, quorum non pauci hic hyemem tranfigunt. Estque instar munitissimæ arcis, ad quam si velint, nullus pateat aditus, eo quod ex alia parte flumine *Cautun* hic rapidissimo; ex alia dicta fossa & profundo rapidoque *Huerquehue*; ex alia Montibus Andes & præcipue flammivomo *Chagll*, qui duplici ostio humum, flammam, scopulosque ignitos evomit;

evomit ; & ubique densissimus claudatur nemoribus. 9.

19na. in *Puconilewou* apud Gabrielem *Reumailafquen*. Transivi fluvium *Cautun* vado paucis noto, & quidem primo mane, antequam continua in Andibus nix inciperet liquefcere ; quod hoc sit unicum tempus, quo iste fluvius hic superari vado possit. 3.

20ma. in *Hueracoviud* apud Caciqueum *Don Franc. Aleantù*. 3.

21ma. in *Menuco* apud Petrum *Painellanca*. 3.

22da. in *Entuco* apud *Don Juan Lemunahuel*. Mihi videtur a loco præcedente distare quatuor leucis ; sed oblitus fui annotare. 4.

23tia. in *Cüllüm* apud Joannem *Nahuelantù* 6.

24ta. in *Tautauco* apud Ignatium *ùnalafquen*. 4.

25ta. in *LLallecura* apud *Don Luis Cheuquemarque*. 4.

26ta. in *Pelleco* apud *Don Andrès Huaiquilaf*. 8.

27ma. in *Colùco* apud Augustinum *Huairipagi*. 4.

28va. in *Dùmmu* apud Ignatium *Millanamun*. 4.

29na. in *Taiyen* apud Thomam *Huena-huel*. 7.

3omo. in *Vihuen* apud *Panchillo Paillahuala*. Equo trajeci *Malleco*: & ante quam perveniatur in *Vihuen*, est descensus longus, præceps & perdifficilis, adeoque procuretur optimus quadrupes, & bene ligetur ephippium. 5.

31ma in *Cule* apud Caciqueum *Don Pedro Ptulpi* Vix egressus transivi *Vihuen*, qui fluvius meo quidem iudicio est idem qui postea *Minineo* vocatur; nec apud Indos Chilenfes novum, quod idem fluvius in diversis locis diversa sortiatur nomina: hic autem scatet scopulis ac lapidibus prægrandibus: imo toto hujus diei itinere ascendimus & descendimus montem præaltum alperrimumque. In *Cule* fuit olim domus Missionis at in loco tristissimo & arctissimo, ac in vera ac mera lacrymarum valle ad fluenta *Rugaico*, in via publica euntium & redeuntium Pehuenchium, nullo aut perexiguuo animarum fructu. 8.

Anno superiore perrexi ulterius prædicans in *Picupicu* apud *Juanillo Tarupiqui*; leucæ sex: in *Vilucura*; octo leucæ: superatur in hoc itinere prima montium *Audes* continua series: & in parte superiore copiosa nix: item multoties equo transitur *Rugaico*, & totus mons est densa altissimarum pinorum sylva, arbores oppidò proceræ, crassæ

crassæ & omnino rectæ sed parum solidæ: nucis pineæ & nuclei pinei feraces: solum autem, ut dixi: salebrosum, asperum & scopulis lapidibusque horridum. Postea adveni in *Lolco* apud *Don Martin gruantu* retro Ignivomum *Callaqui*, qui id temporis fumi nubes emittebat: utrumque fluvium *Vilucura* & *Lonco* iens & in reditu superavi vado; & ultimum quidem vado satis periculoso, quod absque perito duce non erit facile inventu: eundem autem est primum secundo flumine ad *Insulam*, quæ videtur ad latus dexterum: in ipsa autem insula plena arboribus habetur via satis trita. Volui pergere ulterius in *Piulentue*, *Huiyili*, aliaque loca trans flumen *Biobio* sita; at deerat vadum, & ratis, imo propter bellum quod gerebant invicem, coriaceus quoque rudens, quo & in quo transire hunc fluvium mihi erat in animo; erat præscissus: quare nolens volens sum reversus in *Cule*.

1ma Januarii 1752. *Cule* exiens hora nona matutina & toto illo die æstivo (nam mense Januario in Chili non summa hyems sed æstas; uti nox quando in Germania dies est) iter faciens inter perpetuas sylvas carentes aqua si unicum fontem ex quo foli homines, non autem equi mulique bibunt; excepero; post solis occasum pernoctavi pro-

proxime amnem *Mülchen* haud procul a Saccello Caciquei *Don Juan Millalaf* (V. supra gna Novembris) primaque luce iterum arripiens iter: horâ prima pomeridiana trajeci *Biobio* partim vado, partim rate; hora autem tertia adveni gratias Deo, fanus & incolumis ad meâ domum Missionis *Santa Feè*, multis tamen magnisque periculis Deo O M. juvante ereptus: distat *Cule. a Santa Feè* leucis omnino triginta. 30.

Sequitur altera eodem anno 1752. spiritalis expeditio seu excursio ad montes Andes, terrasque Pehuenchium, quæ ad *Pire Vutan Mapu* pertinent. Item ad Terras Transmontanas, quæ *las Pampas* nominantur, ubi degunt *los Puelches* seu *Patagonos*.

29na ejusdem Januarii noctem transegi in *Dito* sexdecim leucis distans a *Santa Feè* & octo ab Oppido *los Angeles*, eo quod propius non habeatur aqua, ligna & pabulum pro bestiis equis scilicet, mulisque, 16.

30ma. Octo leucarum confecto itinere fixi tentorium una leuca ultra amnem *Entuco*, ubi invenitur locus satis amœnus, & ligno, aqua, pastuque abundans: hic Hispanos ad peccatorum sacramentalem expiationem allicere studui & impetravi: nam plerique peccata confessi, sacram insuper synaxin susceperunt. 8.

31ma noctem traduxi proxime scoriam,
L 11
quam

quam longe lateque projicit flammivomus mons *de la Laxa*: Hic toto hodierno die coopertus nube, occidente sole visus est ignem, flammam, scoriamque evomere: tota itidem nocte quam sæpissime multo ingemuit fragore, non sine frequenti terræ motu ac succussione. Paulo antequam ad dictum locum pervenirem, descendendus mihi fuit mons præruptus, longoque itinere: via item oppido angusta & plena lapidibus, qui conculcati mox delabuntur; nec aliter quam inflexo in latus mulo, linea semper recta at angulo peracuto.

Hic loci anno priore in summo sum versatus pereundi periculo, nam noster canis ob pedes itineris asperitate detritos exco-riatosque facturus viæ compendium, se in globum contrahens ex summo monte, longo tractu se dejecit ad pedes mulæ qua vehebar, instar magni lapidis subito ac insperatus apprensus: Mirum certe & soli DEO ac Custodi Angelo tribuendum, quod non uterque, scilicet mula mecum in præcipitium ruerit, sed contra se stiterit omnino immota, dum canis se explicaret. Et propter hæc similiaque est periculosum atque etiam inutile canes in his asperis longisque itineribus secum adducere: nam eorum imo & equorum hujusmodi viis non assuetorum pedes

pedes intra paucos dies ita deteruntur, ut sequi quamvis maxime velint & conentur, omnino nequeant.

At in priore expeditione omnino necesse erat canem vigilem, audentem & impavidum, qui alios canes fugaret, secum afferre: nam hoc deficiente omnes canes suis dominis abeuntibus, cibi odore invitati remanent, adeo ut plures numeres canes, quam carnis in veru aut olla uncias.

ima Februarii nobis in colligendis vasis ad iter profequendum occupatis, flammivomus mons *de la Laxa* repente in eas erupit furias; ut solum DEO confusus non arbitrarer, certoque mihi persuaderem, nos scopulorum aut scoriæ imbre obruendos: tota mea vita non vidi quid simile; nam cum ingenti fragore prodibant nigerrimarum fumi nubium compactissima volumina, jamque nostris imminebant capitibus: non vidi holosericum magis nigrum, nec diligentius involutum compressumque! Quod si in hac nigerrimi fumi nube implicita, uti solet, fuisset scoria: tametsi integro milliari longius distantes fuissetus; actum de nostra mortali vita, conclamatumque erat: at DEO O. M. favente illa omnia fuerunt mera terriculamenta: & in fenum fumus abiit: & quamvis octo leucas super hujus ignivo-

mi montis scoriam & inter ejectos scopulos proxime lacum etiam hinc ejectum, & prope ipsum montis culmen ostiumque conferimus, monte interim jam tonante, jam tormentorum bellicorum, & quandoque complurium scloporum fragorem imitante, & nunquam non iras & fumum spirante, ac demum tantum ignium evomente, ut major fuerit quæ apparuit flamma, quam totum montis cacumen; nihil tamen passi fuimus damni. Maximus labor fuit in eo, ut meos quatuor Indos ne domum redirent, continerem: contra ut iter mecum prosequerentur, persuaderem; quod DEO juvante sum affectus eo maxime argumento, quod nullus Rex suos proprios occidat fideles milites: & quod satis scirent me hoc iter nullo alio fine suscepisse, quam ut fines Divini Imperii propagaremus, produceremus, dilataremus. 8.

2da. Primos Indos *Pehuenches* invenimus in *Liicura*, ubi licet omnes bellum pararent, hostemque in horas expectarent; nihilominus concionantem attenti benevolique audierunt; infantesque suos baptismo obtulerunt. NB. Hic incipit herbæ malignæ genus bestiis pestiferum, uti explicabimus 19na. & zoma, 16.

3tia. fiximus tentorium haud procul *grulevuu*. Missa, Concio, Bapt. 8. 4ta.

4ta. Post Missam accessit Caciqueus *Don Francisco Curupulqui* rogans, ut eadem suis præstarem, qui una solum distarent leuca; quod perlibenter fecimus. 1.

5ta. Post confectas duas leucas & difficilem descensum, vado transivimus fluvium *Tucuman*, & pernoctavimus ultra alterum suas minas ostentantem fluvium *Nudquen*: 8 atque hæc quantum constat sunt primæ vices, quibus illum Sacerdos, saltem Expeditionis spiritualis causa transiverit: atque idem intelligendum de reliquis deinceps locis, amnibus, fluviis. Est autem *Nudquen* minax fluvius & solum rate hic superari solitus: verum cum hæc ob bellum deesset, simulque peritum viæ ducem Dei miserentis Providentia offendissem; illum vado trajecimus: at parum abfuit quin Indos omniaque impedimenta una cum bestiis ob Indorum ad viæ ducem non satis attendentium incuriam, fluvius abriperet: sed magnis multisque clamoribus moniti, ipsi quoque cum impedimentis imminenti periculo se subdixerunt. Celebrabatur hodie in Societate JESU festum Ss. Mm. Japonensium: vadum autem fluvii erat linea recta dextrorsum inclinans sic / ad quod vadum descenditur longa atque aspera via; & quod in neutra ripa nihil omnino reperiatu pa-

buli; sed lapides duntaxat vel scopuli; pernoctandum nobis fuit post alium montem non quidem altum, sed ascensu descensuque perdifficili.

Anno superiore concionatus fueram in *Caicatien*, *unodquin*, *Rutinhue* loca ob herbam malignam periculosissima! sed quod ob bellum hæc loca essent omnino deserta, hominesque alio migrassent; mihi quoque iter alio fuit instituendum.

6ta. noctem transegi in *Pütünmalin*: toto autem die nobis fuerant ascendendi descendendique montes asperrimi: unus præcipue præ cæteris admodum altus, præceps & præruptus maximo bestiarum damno ob detritas attritasve ungulas: aliam aiebant viam dari planam & satis commodam, sed ob herbam malignam & tribulos nimium periculofam. 14.

7ma. adveni in *Tomen*, ubi est vallis & lacus ad pedem duorum montium ignivomorum, qui *Punmahuida* vocantur, procul dubio, quod fumus quem aliquando evomit, fuerit tam spissus, ater & copiosus, ut vel meridiano tempore, noctis tenebras introduxerit, ac diem in noctem transformarit: nam certum est me integro deinceps octiduo, maximo incommodo, & quadrupedum suas ungulas perdentium de-

tri-

trimento, ipsius scorix inambulavisse. Hic locus distat a *Pütünmalin* duabus duntaxat leucis, quod moneo ob duarum leucarum circuitum, quas decepti a ductore descendentes ascendentesque itinere asperrimo & periculoso confecimus. 4.

Usque ad dictum *Pütünmalin* pertingit via ad salifodinas, quæ unius diei itinere inde sunt distatæ, & omnino absque aqua: quare ne bestix siti deficient aut enecentur; & ut frigore nocturno quasi potu recreentur, vel minus sitiant; eo pergentes noctu, toto postea die occupantur in colligendo sale; & sole occidente revertuntur. Sal autem iste, ut mihi ibidem fuit narratum, est aqua salsa in montis cacumine scaturiens, & mox frigore in salem indurescens, quem salem ita durum ligneâ pala solum radentes colligunt: eo autem hic sal est melior & pellucidior quanto dies, quo ex fonte prodit, fuerit serenior: nam quando tonat, ningit, pluit, aut cælum est turbidum, etiam sal turbidus efficitur.

Veni in *Punmahuida* tempore *Cahuin*, ita vocantur dies, quibus ebrietati & genio maxime indulgent: erat ultima hujus festivitatis dies, unde mox ut eo adveneram, acinace mihi fuit percussum caput. Res ita contigit: interea temporis, quo mei Indi

erigebant figebantque meum tentorium; accedebant Indi *Pehuenches* visuri quis essem, & quid illis afferrem: me vocabat alius *Senor Capitan*, *Senor Huinca* alius; at nemo uti solent, *Patiru*; quod hic loci Patres Missionarii plerisque essent ignoti: cumque responderem nunc huic, mox alteri me venisse nunc quidem eam solum ob causam, ut eos invenirem simul & congregatos: nam singulos ob viæ asperitatem ac plurium distantiam adire non potuisse nec posse: cætera autem cras mane me ipsis dicturum: eodem quo hæc dicebam tempore, retro me accessit primogenitus Cacicuei hujus loci, qui erat hujus *Vutan mapu Toqui* seu supremus Bellidux; ac nihilominus eâdem hac ipsa hora, ab eodem hoc suo primogenito fuerat in facie vulneratus; hic, inquam, primogenitus retro me eques accedens *Huinca* exclamat, *gelai vinu?* cumque illi, quod aliis loquerer, non statim responderem, mihi pileo cooperto acinacem qua potuit vi impegit non in verticem sed transversim, ita ut quemadmodum ipse pileus monstrabat; ictus caderet in spatium vacuum inter meum caput & pilei partem superiorem: ea tamen vehementia ut mihi visus omnino turbaretur, nec mihi viderer aliud videre, quam innumeras erumpentes ex oculis scintillas, neque dubitarem me

gra-

graviter esse vulneratum: verum enimvero quando sublato pileo sanguinem me visurum & copiosum quidem existimabam; nullo vulnere me læsum esse ego adstantesque admirati sumus, adeo ut quidam me insignem esse Veneficum judicarent. Plures fortasse ictus accepissem, nisi quidam *Puelche* cui *Lincopichun* nomen, me peregre defendisset. Quod ægerrime fero, est quod absque ullo, nisi quod Deus O. M. ipsi largiatur, & jam fuerit largitus præmio: nam die sequenti quando alia veste me invisit; quod sim oppidò myops, ipsum non agnovi; nec ullus quamvis id maxime commendaveram, me monuit: dum autem iterum iterumque in ipsum inquirerem jam abierat, nec postea comparuit.

8va. Quanta potui contentione dixi pro concione, nec absque fructu, quod non pauci Deo juvante infantes lustralibus aquis sint abluti. Degebat in vicinis locis populus satis numerosus, ad quos ob vias nimium asperas & ungulas meorum quadrupedum jam nimis detritas devenire non potui: iter tamen solo DEO Duce ea spe sum profectus, fore ut Mendozæ meos quadrupedes infirmos aut inutiles totidem aliis sanis permutarem usque in sequentem annum; sed DEO O. M. visum est aliter.

9na attigimus *Ranqlmalin*. 8.

10ma. Trajecto vado *Pichicovùdleuvu* pernoctavi in *Lifcai*. 10.

11ma. prope amnem *Calmuco*, qui distat duabus leucis a *Huincan*: ubi

12ma post permolestum quatuor leucarum circuitum noctem traduxi. 6. Qui errantes reduxit in viam, fuit *Don Pancho Huenu Calquin* NB. duas hic loci est vias videre, & utramque veram sed suo & diverso tempore: nam quæ ducit, quaqua incedebamus via versus Nord — Este, & quæ facile primoque intuitu perspicitur, est quæ teritur tempore hyberno, quando altera non patet ob immensam nivis copiam: neque tunc deest aqua vel saltem nix: at in ætate unius & alterius diei itinere & aqua & passus deest. Altera via, qua Nord Weste versus inceditur, inquirenda est ad latus sinistrum inter angusta montium, e quibus postquam evaseris, videtur in superiore montis, qua deinde per alias ejusmodi fauces descenditur; tandemque pervenitur ad planum quod extenditur versus Orientem, & in ejus extremo fluit amnis *Chacaico*, ubi mansimus eo die. 6. In his secundis angustis periiit equa mulorum ductrix & magistra, viribus omnino exhausta; & asperitate viarum suis unguis orbata, quaque unica in tot itineribus usus fueram hætenus:

nec

nec inveni qui in toto deinceps itinere aliam substitueret, vel quocunque justo pretio venderet.

14ta. Confectis circiter sex leucis 6 attigimus oram *Vûta Covûdleuvu*, qui fluvius fluvio *Biobio* vel major vel saltem haud minor, fluit ad Orientem longa, lata & omnino recta via. Ad explorandum vadum iter facientes ad ejus marginem, quæ est terra mollis, post confectas circiter octo leucas 8 ascendimus montem quadem semita, quæ exigua diligentia invenitur: & ex hoc monte videtur vadum, quod quatuor adhuc distans leucis cognoscitur ex quam plurimis insulis, quæ flumen in plures partes distrahunt, dividuntque: proxime ad hoc vadum permanimus. 4

15ta. Trajecimus fluvium *Vûtacovûdleuvu* duce quodam *Puelche* qui hic in misera casa agebat excubias: flumine feliciter trajecto ipse præcessit in *Malalhue* suos quid ageretur facturus certiores: nos ultra fluvium substitimus. 1.

16ta. advenimus in *Malalhue*, qui locus situs est sub eadem ferme paralela, qua fluvius *Maule* in *Chile* omnino ultra *Andes* id *las Pampas de los Puelches* seu *Patagonos*. Videtur hinc infinita montium ab *Austr*o in *Septentrionem* se extendentium series, atque

atque inter illos eminentissimus *el Zerro Nevado*. Itinerarium a *Malalhue Mendozam*, ut mihi narratum fuit a viro fide digno, est illud: *Malalhue*. *El arroyo Saucezito* septem leucæ: non datur incola. *Los Chacayes* quinque leucæ, incolunt Puelches. *El Chaldilewru*, alio nomine: *Rio de los Sauces*, à *los Chacàicos*, novem leucæ: Puelches. *El rio atuèl* à *Pelahuén*, quinque leucæ: Puelches. *El alquitran*, octo leucæ absque aqua. *El rio Diamante* à *Manqueclen*: sex leucæ, viæ asperæ *El arroyo ondo* à *el arroyo del medio*, sex leucæ: absque incola. *Los Papagayos* à *Cortaderas*, sex leucæ: Puelches. *Lo de Alvarado* à *la Cenaguita de llaucha*, septem leucæ. *Lo de Videla* à *la Isla*, quatuordecim leucæ. *Lo de Correa*, estancia *Tunayan*, sex leucæ. *La estacada*, duodecim leucæ: pauci incolæ. *El Carrizal*, quinque leucæ: Hispani. *El rio* seu fluvius *Mendoza*, octo leucæ. *Mendoza* Civitas: quinque leucæ. Ordine retrogrado erit Itinerarium *Mendoza* usque *Malalhue*. 6.

In *Malalhue* aderant tres Caciquei *Puelches*: *Marivutai*, *Huecalquin* & *Chueyu* defuncti *Pantucuero* filius cum ducentis circiter equitibus, inter quos aliqui Hispani *Mendoza* transfugæ eodem quo *Puelches* induti vestis genere & forma. Erat eorum

Inter-

Interpres (nam idioma Puelchium ab Hispano Chilenoque idiomate toto differt cælo, tametsi plerique omnes has tres linguas & intelligant & loquantur) Mendozinus quidam cui nomen *Vaniu* collo notatus ob deformem strumam monstruoso. Cum Sol jam inciperet occumbere, omnes invitans in diem sequentem, singulis Caciqueis herbam Nicotianam seu tabacum, quod maxime appetunt, ad fumandum sum elargitus.

17ma. Redierunt supradicti Caciquei cum suis equitibus, sed sine mulieribus, parvulis, infantibus: nec alia intentione quam furandi, &c. quod facile collegi ex suis gestibus & modo agendi: Nos, aiebant: ut intellexi postea, quibus furemur & quos spoliemus magnis itineribus quærimus; quidni exspoliemus hunc se nobis ultro offerentem? Etiam quærebant ex me: ad quid venisti? & statim alius: venit exploraturus, inquiebat, ac nostra observaturus: Est hostium nostrorum emissarius: aliis non credunt, at huic credent & pro certo habebunt, quidquid de nobis narraverit. Intelligentes quoque me velle pergere Mendozam: volebant ut emerem licentiam transeundi per suas Terras: idque etiam postquam illis satis manifestaveram me non meo sed ipsorum bono ac commodo venisse; nec
me

me esse Mercatorem, sed Sacerdotem & quidem Societatis JESU Missionarium. His igitur similibusque altercationibus consumpto jam die, tandem at non contenti abivere.

18va. Arbitratus illos duriores se præbituros si contenderem amplius, nisi qui illis significaret me, ut me meosque redimerem a vexa, justum pro transeundi Mendozam licentia pretium perfoluturum: dicebant igitur: quid mihi solvendum? mulum, aiebant, illum, qui ob ungulas detritas mihi jam esset inutilis: cumque consentirem, advenerunt memorati tres Caciquei me jam accincto ad arripiendum iter: cumque illos introduxissem in meum Tentorium, ubi jam sacris uti semper aliis singulis diebus fueram operatus; nihilominus persuadere ipsis non potui, ut saltem suos infantes afferrent baptizandos: Contra ipsis Caciqueis præsentibus ac videntibus, Clientes ipsorum comitesque non desistebant facere ac dicere quædam contumeliosa, & quæ ad manum erant minoris momenti furari: præcipue invaserunt tabacum & panem biscoctum, quem una cum sacco coriaceo in quo servabatur, *lâl lâl lâl* clamantes abriperunt; jamque dictum biscoctum habuissent sibi; nisi egomet meis manibus dictum sacco

coriaceum, & in eo majorem adhuc partem panis præfenti periculo eripuiſſem.

Antequam meam mulam incenderem, ſingulis uti in reliquis locis dedi tabacum, acum, &c. cumque viæ Mendozam me committerem, quamvis mulum quem petierant, iſtis jam ſolviſſem, nihilo tamen minus & meos mulos equosque, & meos quatuor Indos a dicta via repulerunt: quidquod idem fecerint & eodem modo poſtquam ſolviſſem alterum, atque iterum tantundem. Cauſam ſciſcitanti reſponderunt ſuos equites eſſe iratos: cumque replicarem cur ita? abſque alia reſponſione domum ad arma convolârunt: ſumptisque ſuis armis omnes lancea aut acinace inſtructi, & ſuo unusquiſque tectus clypeo, militari ordine equites advolarunt: jamque paucis palmis ſuæ lanceæ aberant a meo pectore & a collo acinaces; quando quidam (an ſtratagema fuerit: an DEI ita diſponertis Providentia neſcio)prehendit mulum qui vinum portabat viginti librarum pondus non excedens, illudque extrahens, reliqui etiam ad illud bibendum me relicto convolarunt. Igitur quod ſpem abjicerem fore, ut tranſire Mendozam liceret; aut eorum infantes baptifmate expiarem, diſceſſi eadem qua veneram via, poſtquam mihi ſeptem mulos abſtulifſent,

fent: atque inter hos illam qua vehebar huc adveniens.

Trajecimus *Vütacovùdlewu* in alio quam nuper 15ta vado, quod fluvius aquis auctus nunc illud vadum amiferat: invenimus hoc vadum novum, quod aliquis nescio num *Puelche* an *Pehuenche* ibidem albo equo fluvium transfret: nam hujus iter diligenter eminus observantes, nos quoque flumen in quinque vel plura brachia divisum DEO O. M. juvante feliciter transivimus, & mox fiximus tentorium meridiem versus ad pedem vicini montis eo loci quo dictus *Puelche* aut *Pehuenche* secutus viam suam ex oculis nostris evanuerat. 7.

19na. Circumivimus montem multa nive opertum, & post omnino quindecim leucarum iter, eo quod propius non reperirentur ligna, pastus, aqua; tandem pernoctavimus haud procul a colle gypseo seu ex mero gypso: unde videbatur inferius, & una leuca distans fluvius *Chadilewu*. Vocatur hæc regio *Curumalin*, & locus ipse *Huecubugelu malin*: Duo sunt hic aquarum rivi, alter tenuis, alter aquis abundans & Hydromylæ sufficiens: ad hujus itaque fluentia alacres ac sine periculi suspicione, & absque omni metu ac scrupulo substitimus: nam quamvis fontes ac putei sint semper peri-

periculosissimi, ut experientia me anno elapso satis superque docuerat; attamen non amnes, fluvii, torrentes. Post unam alteramve horam vidimus eminus transeuntem *Pehuenchem*, *Curuqueupu* illi nomen, Don Ignatii *Huenchunahuel* filium. Hic tandem persuasus ut sine metu ad nos accederet, ac locus ubi degebamus, quis esset nos edoceret; narravit primo nos quatuor tantum leucis a via quæ ad fluvium *Maule* nos perduceret, distare: demum aquam illam mulis equisque exteris, noctu præcipue pestiferam esse. Quod ut percepi, mox sine mora, multo adhuc die omnem adhibui diligentiam, ut omnes equi mulique quam primum inde abigerentur, & ad alium locum quem dicebat securum esse, quantocyus migrarent.

Res digna admiratione, quod illa eadem aqua, quam nos & noster canis sine ullo damno bibebamus & crudam & coctam, & qua coquebamus: aqua omnino clara, cristallina, nulliusque coloris saporisve nisi aquæ puræ & defecatissimæ; aqua quæ nec in olla in qua fuerat cocta, nec in fundo rivi, unde hauriebatur: neque ad ejus margines ullum relinquebat signum aut vestigium, solum si excepero, quod illi vicinus esset ille collis gypseus; quod, in-

M m m

quam

quam, illa aqua potata ab equis mulisque exteris, quales erant nostri; eis afflaret omnes illos effectus, quos hominibus affert ebrietas: nam quemadmodum homines vino madentes vacillant, cadunt: non possunt surgere, prout unusquisque plus minusve vino se ingurgitaverit: ita omnino equis mulisque succedit, prout plus minusve hac aqua fuerint poti: quid? quod & modus curandi seu medicina est eadem quæ homini ebrio, ut citius ad sanam mentem redeat, adhiberi possit: nam primum equo mulove hac aqua poto venam haud procul a naribus quam levissime incidunt ita, ut nonnihil exeat sanguinis, quem ipsa bestia videat, odoreturque: deinde ad aurem vulnere magis vicinam, pannum coloris sanguinei ita suspendunt, ut semper ipsius oculis obversetur: sic enim fit, ut equus mulusve suum olens sanguinem, dolorem item sentiens vulneris, ut ut parvi, levisque; vidensque præterea illum sanguineum panni rubri colorem, apprehendat se vulneratum, sanguinis rivum fundere: unde suas vices dolens, sibi que volens consulere, torporem excutit, & ad mentem suam revertitur: quo agnito pannus aufertur, & panno inde amoto bestia mox recreatur sanaturque.

Aliud

Aliud malum nec minus timendum imminet hic dictis equis & mulis ab herba maligna, quæ & hic & in aliis locis quam plurimis est valde frequens; nam comesta quantumvis in parva quantitate, adeo illos incendit ac debilitat; ut cadant, nec se possint pedibus sustinere, imo moriantur si paulo plus hujus herbæ comederint. Unicū remedium est, eos frequenter frigida abluere, atque ita intra triduum, maxime beneficio frigidissimæ noctis, convalescunt.

20ma. Offendimus nostros equos & mulos adeo factos supra dicta aqua inutiles, ut licet mihi essent adhuc octodecim muli superstitēs, & solis sex onera levia imponenda; solos quatuor invenerim alicui oneri pares: quare uni oneri fuit supponendus equus; alterum onus imponendum fuit mulo minus ægro, qui tamen quando ipsi, uti fieri solet, operiebant oculos, procumbebat humi mox. Præterea duo equi, quod erigere se, aut aliquantulum saltem pedibus insistere non possent, fuerunt nobis omnino relinquendi: & nisi DEUS O. M. hunc nobis Pehuenchem misisset; de nobis actum omnino conclamatumque fuisset. Hoc igitur duce octo leucarum facientes iter potissimum Occidentem versus, ac fluvium *Chadilewvu* multoties transeuntes, tan-

dem advenimus in *Litmalal* apud *Don Ignatium Huenchunahuel* patrem prædicti *Curuquecupu* & Hispanis amicum: ejus *Capitaneus* erat *Sepulveda* ad *Maule* fluvium habitans. 8

Hic loci mansit noster canis (alius ab eo, de quo sum locutus supra) nam hucusque plus fatis conatus nos sequi quantumvis pedibus excoriatis atque detritis, hic tandem dolori ac labori succubuit: mirum autem, quod anno millesimo septingentesimo sexagesimo tertio quando Mendoza sum profectus in *Uco*: qui locus distat Mendoza triginta leucis versus Meridiem, ibi se mihi adjunxerit ille meus canis jam senex & edentulus, mecumque eo non invitatus fuit reversus ludente in terrenis divina Providentia rebus.

21ma. Ob infirmam adversamque equorum mulorumque nostrorum valetudinem confecimus quatuor leucas 4 recta Chilim seu Occidentem versus, tametsi circumquaque non deessent incolæ: dicebatque *Don Ignatio Huenchunahuel* Patres Societatis JESU non esse incognitos senioribus, quorum complures priscis temporibus in antiquis Missionibus *Quecco*, *Lolco*, *Rucalhue* ab ipsis sint initiati. baptisate: at juniores nescire

re quid rei sit *Patiru*, seu Societatis JESU Millionarius; adeoque posse contingere ut illorum juniorum aliqui illos male ac injuriose habeant; contumeliis afficiant; vel etiam suis impedimentis spolient: nec inter multos deesse aliquos malos. Hæc *Huenschu-nahuel*.

In via incidimus in turbam Pehuenchium, inter quos erant duo Caciquei *Mariantù* & *Tureupichun*. Singulis dedi parum tabaci & acum, quo contenti suum profecuti sunt iter: & arbitror nobis non inutile fuisse, quod nos comitaretur adhuc sæpe laudatus *Don Ignatius*. Locus in quo nobis fuit pernoctandum, male audit a nimiis vehementibusque aeris tempestatibus, ut ipsimet fumus experti: nam vix fixeramus tentorium, quando tribus horis continuis decidit nix tam copiosa, ut mei Indi existimarent nos esse nive obruendos, sepeliendosque. Hanc nivem secutus est ventus adeo vehemens, ut mirer meum tentorium licet novum ex gossipio & quadraginta vacerris folo affixum nec loco motum nec in frustra discerptum; sed omnino integrum illæsumque perstitisse: nec minus admirandum, quod ex eo loco ventus spiraret; ubi mons altissimus præruptusque nos contra ventum instar parietis debuisset defendere: adeo ut suspicer in ipso illo monte quædam latere spiracula.

22da. Confecimus sex leucas, mox ubi aquam, ligna, pabulumque invenimus, subsistentes. 6.

23tia. Fecimus dispendium trium circiter leucarum versus montem quendam ignivomum; nam caret cacumine, & ad ipsius pedem est ingens lacus, cujus littus erat plenum boum vaccarumque vestigiis; sed viam qua ulterius progredieremur non reperientes fumus regressi; & post confectas eo die septem leucas, & utroque flumine *Pichicovùdleuvu* feliciter trajecto, fiximus tentorium in loco ubi duo degebant Caci quei *Don Perucho Huenchunamcu* alter, alter *Don Perucho Praipagi*: uterque plenus officii & humanitatis. 7.

In itinere DEO favente evasi præsentissimum periculum eundi in præceps; nam præcedente meum, quo vehebar, mulum equo infirmo in via ad latus montis angustissima; is ob loci difficultatem non recta pergens, sed montem per invia ascendere conatus; retro ac proxime me, qui quantum potui passum interea acceleraveram, per invia & devia ad montis pedem est delapsus, me socium procul dubio sui habiturus infortunii nisi, ut dixi, juvante meo Angelo Tutelari, gradum acceleravissem.

24ta. Vidimus efferri ad sepulchrum cadaver

daver fratris Caciquei *Huenchunamcu*: Pompa funebris erat hæc: præcedebat eques fune ducens equum, in quo jacebat cadaver lupinum indutum colobio, & suo *Tarilonco* ligatum caput: pileus coriaceus prægrandis, & cupro flavo munitus, jacebat supra ventrem cadaveris: sequebatur alter eques cum altero equo strato, illo scilicet quo defunctus, dum esset in vivis, vehi solebat: claudebat agmen tertius eques ex adverso portans agnum: Reliqua multitudo virorum ac mulierum alia via brevitate ad locum sepulturæ antecesserat: ubi occiderunt utrumque equum agnumque; item alias duas equas pro iis, qui funeri assistebant; distribuendo carnem, sebum ac intestina inter præsentis una cum liberali haustru: pellis autem singulorum equorum equarumque capiti pedibusque adhuc unita, ita extendebatur supra perticas; ut eminus viderentur vivi, suisque insistentes pedibus. Finitis his exequiis omnes interfuerunt Doctrinæ Christianæ, & infantes nonnulli aqua lustrali sunt perfusi.

25ta Superavimus primam montium Andes seriem, eandem quam venientes ex Regno Chilensi tertiam numerant: initium fecimus itinerando primum ad *Pichicovídeu* fluventa, donec perveniremus ad locum

unde videtur ultra flumen quædam macula ingens & subnigra dimidium lunæ crescentis aliquatenus sua forma ac figura referens; quæque efformatur a scopulis præruptissimi montis, lucem ad interiora penetrare non sinentibus. Hic ergo ascenditur paulatim, donec superius ad lævam deprehendantur cœnosa loca, quibus ad sinistram relictis, tandem pervenitur ad verticem horum montium; horretque animus videre jam non terram sed nigerrimos scopulos plerosque nive opertos. Hinc iter instituimus semper quoad fieri poterat, Occidentem versus absque ullo viæ vestigio calcantes vel nivem vel durissimos nigerrimosque scopulos, donec reperiantur nonnulla ligna, pabulum & aqua, nam hæc tria simul non est invenire postmodum, nisi post confectas denuo octo leucas: nihilominus quod hic locus nobis videretur tristissimus, communi consensu statuimus pergere ulterius. Egressi itaque ex his angustiis duas offendimus semitas, utraque alteri similis ac fatis trita: elegimus ire ad dextram; & post iter hujus diei duodecim omnino leucarum tandem substitimus, ubi non quidem pabulum & aqua; at deerant ligna. 12

26ta. Invenimus prima ligna trans fluvium *Barbarco* qui hic ex pulchro lacu, lato ostio emanat. 4.

27ma Profecti sumus semper versus Austrum seu Meridiem ad oram fluvii *Barbarco*, montesque illi vicinos ascendentes aut descendentes. 7.

28va. Ut heri prope fluvium *Barbarco* meridiem versus; donec is liber ab his montium angustiis, incidit in alias versus Orientem: quapropter eo relicto trajecimus montem, cujus semita nos perduxit ad fluvium *Nudquen* tribus circiter hinc distantem leucis. In via offendimus vaccas & casas vacuas Caciquei *Paginahuel*. Cis fluvium *Nudquen* duæ apparent viæ; altera versus septentrionem de qua loquemur ima Martii; altera Occidentem versus; quam fluvium *Nudquen* vado transeuntes secuti; mox substitimus. 10.

29na. Nobis fuit trajiciendus amnis *Raquimleuvu* ad quem pervenitur arduo & longo descensu; indeque tantundem est ascendendum; in cujus ascensûs medio datur ingens spelunca; unde tribus circiter leucis distabat Caciqueus *Don Juan Cunchamanque*: ubi dixi pro concione & aliquot infantes sacro fonte lustravi. 4. Hic locus est planum satis capax, & incolæ non pauci, plerique Hispanorum amici: & propterea hic reperi militem ex *Tucapel* novo: cumque ex eo quærerem, ubi locorum es-

sem, respondit *Tucapel nuevo* distare quinque dierum itinere hac via: *Dahuehue, Lilewvu, Ratulewvu, Rugilewvu, Liicura, Volcan de la Laxa*. V. supra 1ma Februarii: cumque interrogarem qua iretur *Chillanum*? se audivisse, aiebat, *Chillanum* trans montes e regione & ex adverso esse situm; verum se nunquam ei se viæ hactenus commisisse. Verum enimvero postea experientia doctus agnovi me & a meis quatuor Indis, & ab hoc milite Hispano, ac præcipue a Caciqueo *Cuncham* deceptum fuisse: primum quidem a meis Indis, nam hi & fessi itinere, & metu novorum discriminum, nec non quod jam domi suæ paulatim inciperent crapula & ebrietas; monuerant Hispanum, ut mihi reditum persuaderet domum, ac viam in *Chillan* occultaret: deinde miles ipse vehementer cupiebat nos habere reditûs sui socios: demum Caciqueus arbitratus me esse valde liberalem ob quædam munuscula quæ elargiebar; & quod plura mihi restarent; me docuit viam in *Longavi* ubi habebat filium, volens hac ratione & suo & hujus sui filii lucro consulere: Ego quoque existimans viam in *Longavi* eandem esse, quam alii viam *Chillanum* nominarent; & ne eadem via redirem qua veneram; atque ut addicerem, observaremque complures vias, qui-

quibus Patres Missionarii Expeditionis spiritualis ergo ingredi atque egredi bono harum gentium possent; facile fui adductus; ut iter per *Longavi* instituerem. Scivi autem postea dari viam hinc *Chillanum* & *Chillano* huc & quidem satis brevem, & satis commodam; nec alio majore obice impeditam, quam quod mensibus Octobri, Novembri & majore parte Decembris, fluvius *Nuble* qui multoties est trajiciendus; sit oppidò rapidus, & aquis ob nivem quæ his mensibus liquefcit, nimium abundans: reliquis autem anni temporibus nullo negotio superatur. Incipit hæc via Chillano huc venientibus in *Alico*: & mox ipse fluvius *Nuble* ad cujus fluenta semper est proficiscendum, monstrabit reliqua hucusque.

Si quis igitur RR. PP. Missionariorum hos populos propter tot animarum ac suæ propriæ æternam salutem velit adire; DEO O. M. confusus ingrediatur primum *Chillano* huc ea quam jam descripsi via; nec dubitet de fructu, præsertim si Indi per suos *Capitanes* tempestive fuerint moniti P. Missionarium esse adventurum. Hic constitutus si placet pergere ad Orientem; habet hic notata loca præsertim si consulat map-pam geographicam, quæ ordine retrogrado illum ad *Puelches* ac *Mendozam* perducant:

cant: si vero malit ire ad dextram versus Meridiem; poterit ire per *Dahuehue*, &c. & tandem egredi vel *por el Volcan de la Laxa* vel *por Duqueco*: si demum ad sinistram atque egredi tandem *por Longavi* vel *el rio Maule*, via perget quam partim jam monstravimus, partim his quæ dicemus, monstraturi sumus.

1ma Martii scripsi literas ad R. P. Superiorem Missionum; quibus eum quo loco res essent, faciebam certiore; cumque illas dedissem Hispano militi perferendas; duo ex meis Indis primum conati sunt mihi domum ut redirem persuadere; quod cum non obtinerent; utentes meis literis instar Tesseræ, qua fallerent excubias, una cum Hispano milite sunt regressi: tertius idem meditabatur, sed pœnitens hoc eodem die ad me est reversus: unicus mihi semper fidelissimus non me deseruit, sed puero præcedente mecum equos mulosque ad regrediendum ad locum diei 28. juxta fluvium *nudquen* propulit, expulit, compulit.

2da Proficiscentes semper proxime fluvium *nudquen* versus Septentrionem, post iter unius duntaxat leucæ invenimus locum optima aqua, lignis, pastuque abundantem: nihilominus profecuti sumus iter usque ad fluvium *Taunleuvu*, qui hic in *Nudquen* infuit:

fuit: uterque est hic alter alteri latitudine ac profunditate par. 6.

3tia. Primum ascendentes Occidentem versus, postea per sæpe transivimus *Nudquen*, qui distans a *Taunleuvu* sex circiter leucis Septentrionem versus se intra scopulos unde decidit abscondens, deinde non videtur amplius: videntur autem hic duæ viæ altera versus Meridiem, ad Occidentem altera, quam ingressi ad latus ardui & præcellsi montis, noctem duximus ad pedem montium Andes, qui hic vocantur secunda horum montium series; proxime Torrentem, qui post unius leucæ cursum totum se tradit prædicto *Nudquen*. 7.

4ta. Superatis Andibus descendimus ad latus dextrum per angusta horum montium, ubi fuit *Relbunleuvu*, ita dictus quod herba *relbun* ad ejus oram sit valde frequens: deinde pervenimus ad quandam planitiem valde latam, longam & amœnam; ubi pascibat ingens vaccarum & equorum multitudo: dividiturque hoc planum altero in longum *Relbunleuvu* multo majore, ad cujus oram pernoctavimus. 10.

5ta advenimus apud Caciqueum *Don Juan Hueichamanque* Caciquei *Cánchamanque* filium, ubi consueta peregrimus. Degebat hic

hic Caciqueus in loco fatis tuto; ac rapidis fluviis ad utrumque latus munito; & est unicus ad hos montes ex hac parte aditus. 3.

6ta. Itineris difficillimi initium fecimus ascendendo collem, unde ad lævam per angustam vallem, ubi alius *Relbunleuvu*, progressi, defleximus ad aliam vallem, multis leucis inambulantes faxis *Cruzleuvu*; habentesque e regione Montem ignivomum *Longavì*, tandem perventum est ad colliculum terræ mollis, ubi primæ arbores licet & raræ & mediocres; quas videram a 1ma Februarii. Haud procul hinc tentorium fiximus ob pauca pascua absque aqua, quæ vel ex *Cruzleuvu* erat afferenda, vel ex fluvio vicino, ad quem longa atque aspera via descendendum, haurienda. 7.

7ma. Ob itineris hodierni difficultatem alter ex duobus, qui mihi restabant Indis, & fidelior quidem (V. 1ma Martii) *Miguel Calcuhueque* sibi stravit mulum, qui hactenus nunquam passus fuerat sellorem, unde illum nunc dejecturus, multis & magnis saltibus decurrens montem, pervenit ad ingens præcipitium, quod advertens adeo repente substitit; ut sellor per ejus caput delaberetur: actum esse de meo Michaele existimabam; at quando quoad potui, despexi, Eccum sedentem illic loci, qui eum vix
ca

caperet: quare coriaceis funibus (nam an unus suffecerit, non recordor) & ego, & alter Indus, ipseque Caciqueus, qui huc usque perhumaniter nos fuerat comitatus; illum attrahentes, dum ex eo quæro quomodo se haberet? bene, inquit. an nihil tibi dolet? omnino nihil: & mox incendens eundem mulum, illum scandendo montem tandiu subegit; donec mansuefactus placide descenderet.

Caciqueum igitur in digressu amplexi, cœpimus superare tertiam Andium seriem: & primum quidem descendimus longa atque aspera semita ad rivum, ex quo omnes equi mulique biberunt; nam deinceps toto die non invenitur aqua, sed plurima nix: mox paulatim & oblique ascendimus montem altissimum & tam præruptum, ut primo aspectu nullatenus conscendi posse videatur: at audentibus via non defuit. Monte superato arbitrabar me vix leucæ quadrante ab Ignivomi *Longavi* supremo abesse cacumine, atque eo pergebam; quando obstupui, steteruntque comæ, cum repente pertingerem ad marginem fossæ, quæ intervenit tam profundæ; ut ad extremum utriusque & hujus & ignivomi *Longavi* pedem recta descendat: averti gressum, & ne imaginationi altius imprimeretur; etiam
oculos

oculos idque quam potui citissime: solusque pergens Occidentem versus, Lunæ ad occasum vergentis edoctus luce, post paucarum leucarum iter ex improvise se mihi obtulit mons totus opertus nive; tamque præceps, ut eminus visus videretur longissimus altissimusque paries albus. Expectavi magna videndi Indorum meorum admirationem cupiditate; at meus Michael hac novitate parum perculsus, equum qui ob duritiem nivis non nisi tenuia relinquebat vestigia, ad latus inflectens, ac semper subiens oblique, multosque peracutos efformans angulos lateribus semper rectis; una nobiscum & cum omnibus equis mulisque parietem album transcendit; quo transcenso.

Iter direximus versus alium montem altiore, quem oportet transire proxime uenos scopulos, qui eminus videntur parum distare a suo culmine, & relinquuntur ad lævam: summopere autem attendendum, ne equi mulique mixtim incedant; sed primo muli; quod gradum nunquam vel raro sistant, semper sequentes sonitum nolulæ: deinde equi bono ordine semper alius post alium, ac aliquo intervallo sejuncti: nam cum via sit angusta, nec firma; nam cum faxa dum calcantur, plerumque ruant in præceps; necesse est, ut intercedat aliquod spa-

spatium, ne cum saxis & ipsæ delabantur bestię; uti accidit uni & quidem oneratę, quę tamen subire mox conata, locum (gratias DEO) invenit, quo se reliquis in via iterum adjungeret.

Ex tanta angustia egressis alius mons nive obtectus scandendus fuit; ex quo Orientem versus tanquam ex specula & loco superiore tota videtur *Cordillera* seu omnes Montium Andes continuę series: quarum ego ex hoc loco numeravi omnino decem: ita tamen ut hinc inde emineant aliquot altissimorum montium acutissima culmina: Apparent autem hic omnia vel omnino nigra, vel omnino alba: alba propter nivem; nigra ob nigerrimos scopulos; nec præter nivem & scopulos hic orbis terrarum Orientem versus nihil ostentat. Quærenti ex meis Indis, quomodo ista ipsis placerent? Pater, aiebat alter, si hac via nos introduxisses, ne una leuca te secuti fuissetus, sed statim aufugissetus. Videtur hic prospectus similis mari, quando nocte obscura spumans in montes collesque erigitur: hoc solo discrimine, quod ibi sint omnia spuma & aqua; hic vero nix scopulique: At Occidentem versus duas est videre montium series, quarum altera quę ad dextram sita est, & ubi despicitur ignivomus *Longavi*, constat ex montibus illis quę ad lævam apparent, mi-

noribus: ad extremum autem hujus utriusque seriei, velut mare ex portu, prospicitur Regnum Chilense qualis amœnissimus, uti revera est Paradisus. Qui maxime hinc distant versus Occidentem sunt montes ad oram maritimam siti, qui ex hoc loco tanquam loco longe superiore visi, videntur omnes altitudine pares ac instar lineæ rectæ: latæ & ubique æqualis. Plana autem *Chili*, quæ a Septentrione Meridiem versus ad trecentas pluresque extenduntur leucas; hinc videntur similia Holoferico viridi supra pavimentum extenso, ornatoque tot limbis argenteis, quot videntur fluvii cristallini recta ab Oriente versus Occidentem pergentes ad mare. Est tam jucundus & singularis hic aspectus, ut meâ vita nihil viderim simile; & vel solus hic prospectus dignus est ut quis ad hunc locum etiam sumptu ac labore non exiguo ascendat. Descendimus nostris mulis, illis habenas non laxando; sed ita adducendo, ut solis prioribus pedibus innixi, totoque reliquo corpore sedentes, recta supra nivem delaberentur: ubi attendendum, ut quis suos pedes satis attollat, dorsoque sui muli insidens, ita sua sede sedeat, ut a sua sede non recedat.

Cavendum hic etiam ne decipiatur a loco, qui aqua, lignis pascuisque non omnino carens, in his adjunctis ita allicit, ut quis facile

le sibi persuadeat, hac eundem esse, cum tamen penitus extra viam sit; itaque septus montibus, ut & ingressus & egressus sit perdifficilis: uti mihi contigit, cui istic loci quatuor diebus veluti in caverna, cum solo puer, alterius ex meis duobus Indis filio, fuit permanendum: nam cum nusquam deprehenderemus viam, hac esse pergendum rati, ad hunc locum descensu perdifficili pervenimus: sed cum nusquam pateret egressus, tandem communi consensu statuimus; ut ego puerque una cum bestiis, tot itineribus defessis, ac plerisque ferme absque unguis; hic permaneremus, donec mei duo Indi explorata jam via rediissent: at hi, ut dixi, non nisi quarto redierunt die.

Cognoscitur hic locus ex quodam amne, qui proxime ubi descenditur, decedit: videntur etiam quædam ligna & nonnulla, ut dixi, pascua: unde accidit, ut ibi inveniremus aliquos equos vagos, & absque omni signo vel nota, unde constaret esse alicujus Domini: & propterea mei duo Indi unusquisque sibi stravit unum, quo viam exploratum iret: quibus tandem redeuntibus, equosque huic loco restituentibus, scivi viam haud procul abesse, & hunc locum ad dextram relinquendum fuisse. Egressi igitur ex hac tristi valle, in qua vidimus aliquoties permagna saxa suapte, cæloque placido & serene

no decidere; post alium descensum invenimus lacum, cui jam vicini, nostro damno didicimus ad dextram versus flammivomum *Longavì* latere fossam ingentem profundamque, quæ sub vesperum propter spississimam umbram, quam projiciebat scopulus ad Occidentem situs; & quod major ejus pars glacie & nive tecta esset; non satis percipiebatur, donec unus mulus meo ufui dicatus; quod a reliquis aliquantulum ob nivem petulantius recessisset; ibi repente fracta glacie mergeretur, periretque: maximæ autem DEO O. M. debentur gratiæ, quod non siverit, ut multo majore damno & luctu puer, qui equos & mulos, uti solet, præcedebat; non ad hunc eundem locum, a quo vix tribus passibus distabat, recta perrexerit; nam tunc illi & forte pluribus, uti modo isti mulo, fuisset pereundum.

Confectis hac ratione quatuor leucis pervenimus ad locum qui *el oyo* (fovea) vocatur, & unâ leuca a prædicto lacu distat; atque hic prima inveniuntur ligna, primumque pabulum a die 6ta. 4.

12ma. Superavimus montem, ad cujus pedem traduxeramus noctem, sed via tam aspera, tam angusta & tortuosa, ut mox unus equus, quod licet aliquot es frustra conatus, conscendere non posset; nobis fuerit relinquendus; alter mulus, quod onere contra scopu-

pulum necessario impingeret; dejectus, postea a meis Indis, qui farcinas suis humeris sustulerunt; ulterius devolutus, demum eo est delapsus; unde ad nos redire denique poterit. His vicissitudinibus confecimus hodie indefesso integræ diei labore quinque leucas usque *al Zerrito de Lopez*: unde deinceps si fluvios exceperis, semper inceditur via facili mollique; quales sunt pleræque Regni Chilensis, tametsi non nunquam adhuc collis aliquis sit ascendendus descendendusque. 5. Hic die

13tia disparuit quædam mula: quod cum adverterem, moneremque meos Indos unum mulum desiderari; postquam aliquo tempore illum frustra quæsisissent; tandem cœperunt mecum contendere, omnes omnino adesse, deesse autem omnino nullum: me autem in mea opinione persistente; & ut diligentius inquirerent, insistente; cum nec sic persuaderem, tandem fuerunt convicti, quod viderent non solum abesse mulam; sed mulam oneratam & oneratam ipsis ipsorum Indorum farcinulis: unde illam ex silvula, in qua se absconderat, adduxerunt. Fiximus tentorium *en los Durasnos*. 6.

14ta noctem duximus in *Moyunmahuida* 8

15ta. mansimus in *Longavi*, ubi Collegium Societatis JESU Pencopolitanum, quod est

in Urbe Conceptionis; habebat templum & domicilium. 3.

19na. Tentorium fiximus in *Huedchuquito*, postquam jam tertia vice trajeceramus fluvium *Longavi*. 4.

20ma. Trajecto amne *Perquilasquen*, noctem duximus ad ripam *Nuble*, de quo die 29na Februarii. 12.

21ma. Confectâ una leuca hunc *Nuble* vado transivimus; & post tres alias leucas adveni in Collegium nostrum *Chillan*. 4.

22da Fuit iter octo leucarum. 8.

23tia. Post trium leucarum iter equo trajecimus fluvium *Itata*. Nox traducta haud procul *el Rio Claro* duas leucas cis *el Rio de la Laxa* 8:

24ta. Vado latissimo superavimus *Laxam*, & quod copiosa decidere inciperet pluvia; ad domum Hispani amici divertimus. 4.

25ta. Domum *Santa Feè* redux sanus & incolumis, celebrans Missam, debitas DEO O. M. laudes toto corde, gratusque persolvi. 6. Summa 649.

En Lector Benevole Diarium, in quo breviter, familiariter, & latine, quamvis intra viginti quinque annos nihil latine scripserim nec fuerim locutus; recensio quid mihi in singulis supradictis locis præcipue acciderit: quod autem universim vel plerumque usuenit, est primo viarum maxima asperitas,

tas, adeo ut ex quatuor, propemodum tres partes sint vel scoria, vel scopuli, aut faxa tam dura & peracuta; ut equi mulique his viis non fatis affueti intra paucos dies suas ungulas attritas detritasque deplorent. Dum adhuc degebam in medio istorum montium; me felicissimum arbitrabar, si vel cum solis farcinulis ex tot periculis casibusque evade-rem; sed Dei miserentis providentia ex sex equis duo; & ex viginti quinque mulis sedecim evasere, non includendo equam & ejus paucorum dierum pullam, quæ herbâ maligna, illa vero, ut diximus, viribus omnino exhausta concidit.

Præterea sicut in *Chili* est ingens rerum comestibilium copia & affluentia, sic contra in his montibus summa ubique penuria, exceptis agnis vitulisque; quos tamen quoad possunt, carissime vendunt: at equum mulumve nulla ratione; & nemo credat, quam equis ac præcipue mulis, ipsius etiam P. Missionarii inhient. Ipsorum autem horum Indorum ordinarius cibus sunt equi mulique ad equitandum oneraque jam facti inutilis: & plerumque equæ, quibus abundant: comedunt præterea *guanacos* animal silvestre camelo, nisi quod gibbo careat, & ad onera sit ineptum, persimile: item ova struthionum.

Contingit etiam nullum hic inveniri viæ

ducem: unde semper viæ tritæ & ordinariæ insistendum fuit: nam præterquam quod ipforum fidei nihil sit credendum; hi horum montium Indi plerumque sunt invicem hostes & inimici: cum enim ipforum opes & divitiæ præsertim in eo consistant; quod magnos habeant ovium greges, armentaque; mulos quoque equosque numerent quam plurimos: illa autem non nisi sufficiente pastu ac alimento sustententur; hinc ægerrime ferunt, si quis eorum terras cum multis bestiis ingreditur: aut si vicinus sua pecora non ita continet, ut extra proprios limites, quod in campo aperto est factu perdifficile, nunquam exeat: & si exierit, mox bellum & inimicitia. Neque invicem reverentur nomen Conterranei, popularis, &c.; sed solum *ni molvùn*, meus sanguis: nempe consanguinitatis, stirpis, ejusdemque secum familia: vel *ni Cachu* meus compotator & amicus: unde extra limites sui parvi Territorii nemo audet ire solus; nec facile procul a suis consanguineis discedit.

Inter Indos Chilenfes non defunt, qui habeant suas domos pro suo vivendi modo satis commodas; ac P. Missionario solent præparare facellum seu casam ex ramis ad tempus confectam cum suo tecto sufficiente contra pluviam: vel saltem umbraculum ex frondibus constructum: at inter Indos *Pehuenches*,

ches, *Puelchesque* id rarissime succedit; eo quod, ut ex supra dictis facile est colligere; nusquam reperiantur arbores nequidem mediocres: unde ipforum ædes constant ex meris præcipue equarum pellibus, quas circumferunt; & quando aut ubi opus est; & prout ipsis fuerit visum, suis lanceis vel recta, vel oblique, vel transversum suspendunt, collocant, sustinent. P. Missionarius autem ubique secum portat suum tentorium figuræ conicæ; quod suo in medio innixum fulcro adeo extenditur, ut & cubiculi & facelli, si sit necesse; non indecore agat, suppleatque vices.

Vestis autem P. Missionarii est eadem quæ universæ Societatis JESU est propria; excepto pallio, cujus loco in *Chili* juxta morem gentis utimur *Poncho* seu veste stragula; quæ vestis in eo consistit, quod sit confecta in forma rectanguli lati & oblongi instar straguli vel lodicis, in cujus medio est fissura, cui caput immittitur, ut deinde ita undequaque defluat, ut totum corpus una cum brachiis, quantum unusquisque voluerit, cooperiat, defendat, ornet: Nam cum in *Chili* aliisque Americæ Indiis itinera sint & longissima & frequentissima; & fere quotidianæ excursiones ad infirmos multis distantibus leucis; ideoque Patres Missionarii fere semper vehantur equo; hinc supradicta vestis ipsis non

solum est magis commoda, sed omnino necessaria: quod pallium Europæum equiti non tam sit adjumento, quam oneri & impedimento; uti experientia me satis docuit.

Gestat demum, ut pictura in mappa geographica exhibet, ad pedes calcaria, & supra pectus Crucifixum PP. Missionariorum insigne, in itineribus Ducem, & in periculis scutum, præsidium & tutelam.

Cæterum Chilense Regnum est ejusmodi, ut sive commodam cœli temperiem, atque aeris clementiam salubritatemque, sive telluris solique fertilitatem & comestibulum abundantiam lautitiamque spectes, non solum Germaniâ nostra sit melius; sed ipsi adeo Hispaniæ atque Italiæ haud vel certe vix cedat. Ver illic perpetuum, tonitrua nulla, nives nullæ, si altissimorum montium, quæ versus Austrum Septentrionemque continua ferie extenduntur (quam jam satis descripsi,) *Cordillera* culmina excipias; hæc enim perpetuis nivibus obruta sunt & viginti tantum leucis, quæ maxima Regni Chilensis latitudo est, a mari pacifico distant. Longitudo autem a vigesimo octavo circiter gradu Latitudinis Australis, ubi *Copiapo*, & ubi nunquam pluit; usque ad Insulam Chiloe sub gradu quadragesimo quarto & ultra. Magna ubique inter Hispanos ubique vini rubri, tritici, hordei millique, uti & leguminum puta
len-

lentium, pisorum, fabarum, phaseolorumque abundantia : pomorum quoque, olearum, malorum punicorum, ficuum, prunorum, pirorum, malorum aureorum, persicorum, limonum, fragorumque ingens copia, & ab omni, qui in eis lateat, verme libera. Verbo cujuscunque generis semina sive arborum, sive leguminum, sive herbarum hortensium, quorumcunque illic terræ mandantur; crescunt & maturescunt feliciter.

Nec desunt ovium, caprarum, armentorumque numerosi greges; gallinarum item, anserum, gallorum Indicorum, columbarum, perdicum, &c. turba haud modica. Equorum autem præstantissimorum tanta multitudo, ut pauperrimus sit, qui plures non possideat: præ cæteris ii laudantur, quibus quod eodem ejusdem lateris utroque simul incedunt pede, sine ulla corporis succussione viginti & amplius leucas uno die eodemque itinere admirabili velocitate conficias. Idem de mulis intellige. Prætereo Auri Argenti-que fodinas plurimas & opulentissimas.

Animalia ferocia, venenosa aut aliàs valde molesta, quamvis in reliqua America sint oppido multa; in Regno Chilensi nulla profus existunt, Leones si exceperis, non illos Africanos; sed alios Leænæ potius quam Leoni similes; nam sunt absque jubis, & solis equis ovibusque infesti; conscendunt arbores, & dum

dum se captos & proximos neci advertunt, lacrymas ex oculis demittunt. Vivebant mecum in illis regionibus ex variis Hispaniæ Privinciis, non pauci etiam ex Gallia, Italia, Hungaria, Peruvia, Africa; omnesque Clima solumque Chilense laudabant, prædicabant, mirabantur.

Terræ motus fateor illic esse vehementes frequentesque; verum non tanto incolarum damno, ut Europæi existimant: Habebam Mappam Geographicam (nomini Authoris parco) in qua satis accurate erat depicta Jacobopolis Regni Chilensis Metropolis; at multo nimia Hyperbole, quod de Terræ motu anni 1730 legebatur, octo scilicet interiisse hominum milliones, cum vix centum interierint; & anno 1751 cum alterâ mox septimana post Terræ motum, quo urbs Conceptionis (*Penco*) diruta est, ibidem adesset; auidi egomet præfens solos viginti octo ruinis & exundante mare obrutos fuisse: nam cum Terræ motum præcedere soleat, DEO ita misericorditer disponente, quidam strepitus, fragor vel mugitus; adhæc domus sint unius duntaxat contignationis, neque noctu undique clausæ; atque una cum tecto octo vel novem aut decem cubitorum altitudinem nunquam vel raro excedant; periculo ruinæ nimium expositæ non sunt.

Habebat Societas in vasto hoc Regno unam
Pro-

Provinciam, *Provinciam Chilensem*, in eaque undecim Collegia; Residentias ac Missiones nescio quot; socios ex variis nationibus plures trecentis; ex quibus major pars degerebat Jacobopoli, ubi Collegium maximum; Collegium & domus Tertiae Probationis sancti Pauli; Novitiatus; Seminarium Externorum; duae domus Exercitiorum. Item in Urbe Conceptionis Collegium, seminarium, domus Exercitiorum. Idem Mendozae, in Coquimbo — At tædet meminisse! atque utinam nunc seges esset ubi Troja fuit, & non potius lolia & zizania vitiorum: Inimicus homo hoc fecit; at vae homini illi per quem scandalum venit; melius illi esset... Tu autem Domine nostrum miserere!

Addo pro Coronide fluviorum nomina, qui in Regno Chilensi sunt frequentes; at quod haud longe distent a sua origine, plerique mediocres, neque navigabiles ob vada plurima. Habent autem suam originem a nive, quae in montibus Andes, *la Cordillera* in hyeme est valde copiosa, & circa mensem Novembrem ac Decembrem, quando in Chili ver est, dissolvitur; praecipui autem, & quos ego non semel vado eques transivi, sunt sequentes: *Rio* (fluvius) *de Mendoza* in Provincia *Cuyo* currens versus Orientem. Ulpallata, ubi argenti fodinae *Rio de las vaccas*. *Aconcagua*, qui descendit, uti reliqui omnes deinceps hic nominandi, versus Occidentem, nempe versus *Chili*; puto hunc fluvium, ubi in mare mergitur, vocari *la Ligua*: *MapuChu* ad cuius marginem sita est Jacobopolis totius Regni caput. atque Praefidis, Regii Consilii, vulgo *la Audiencia*
atque

atque Episcopi sedes, tribus circiter leucis ab Andibus distans in fertili planitie: Habet hoc particulare hic fluvius, quod circiter unâ leuca a dictâ Metropoli inter juncos & caricem penitus evanescat octo vel decem leucis subterraneus; tandemque iterum e terræ sinu prodeat in lucem. *Maipo*, cui adjacet *Melipilla* oppidum, distat a *Mapuchu* sex ferme leucis. *Cachapool*, ad cujus margines *Rancagua* oppidum, distat a præcedente circiter decem leucis. *Tingueredica* ad cujus oram *S. Ferdinando* oppidum; distat a præcedente circiter sex leucis: & quando hi duo fluvii ante ingressum in mare confluunt, uterque vocatur uno solo nomine *Rapel*. *Tenu* distat a *Tingueredica* ferme sex leucis. *Lontuè*, hinc prope abest *Curicò* oppidum: distat a *Tenu* circiter quatuor leucis, & postquam *Tenu* & *Lontuè* confluunt, vocantur *Mataquito*. *Rio Claro* ubi *Talca* oppidum: distat a præcedente circiter octo leucis. *Maule*, ubi *Cauquènes* oppidum: distat a præcedente circiter quinque leucis. *Longavi* distat a *Maule* ferme, ut notatur in mea mappa: idem intellige de iis, qui ex *Cordillera* descendunt. *Nuble* qui demum jungitur *Itata*. Ad oram maritimam post *Itata* sequitur *la primer agua*: nempe venientibus ab urbe Conceptionis (*Penco*) distat ab *Itata* circiter septem leucis. Portus & civitas Conceptionis, olim plena populo, dives & amœna; at Terræ motu anni 1751 mensè Majo omnino diruta: distat a præcedente tribus leucis. Residet in urbe conceptionis alter Episcopus dictus ab urbe *la Concepcion* Conceptionis; & ab urbe *la Imperial* jam pridem diruta & ab Indis occupata; Imperialis. *Andalièn* ob fluxum & refluxum maris periculosus, distat a *Penco* circiter duabus leucis. *Biobio* ad hunc fluvium in loco qui *Mocha* vocabatur nunc sita est civitas Conceptionis in ampla planitie, unde *Talcaguano* Portus distat fere quatuor leucis: ipsa autem nova conceptio a *Penco* vetere distat circiter tribus leucis. *Rapel* distat a *Biobio* circiter octo leucis. *Rauco* distat hinc *Arauco* versus Austrum in littore maris, duabus leucis: propupnaculum Hispano-

rum sed non Portus; uti certo scio, qui eram ibi aliquando Missionarius.

Sequuntur alii fluvii, quorum nomina sum oblitus; aliquorum origo habetur in mappa usque ad gradum 39. & sub gradu quadragesimo sita est Baldivia, Portus. Atque deinceps propter nimias & spississimas silvas, fluviosque (*el Rio Bueno*, aliosque) vado carentes, nec facile navigabiles & sine pontibus; Hispani non potuerunt plus ultra: sunt etiam hi fluvii, quod ex altissimis decidant montibus, valde rapidi: Quæ uti & omnia supra memorata tametsi sint vera; nihilominus ita nunc sentio: Pro toto mundo in Chilim non ibo secundo; Proque DEO solo, semper adire volo. Ipsi sit honor, Laus & Gloria per infinita seculorum secula. Amen.

NB. Idem DEUS O. M. sit merces magna nimis Reverendissimo Domino D. Joanni Wilhelmo d'Oidtmann Agrippinensi, dignissimo hic Monasterii, perillustri ac Collegiatae Ecclesiae ad S. Mauritium Decano, Archidiacono & Seniori, meo quondam Coloniae Agrippinae Condiscipulo, qui tunc quidem nempe anno 1729. ludente in humanis Divina Potentia rebus, quando in Poetica retuli secundum præmium, primum præripuit; at nunc 1777 ad hunc meum librum, cum sub prælo moraretur diutius, quantocyus finiendum, perhumaniter mihi dedit mutuos aliquot centum Imperiales, brevi, ut spero, DEO juvante solvendos: id quod, ipso tamen Rmo. D. Decano nesciente, nec tale quid cogitante, imo quæ sua est modestia, si sciret graviter prohibitorio ac repugnatorio, hic gratus uti par est, confiteor concludens totum hoc opusculum phrasi Hispanica, nempe hac iterata, sincera atque optima appreciatione: *DIOS se lo pague* nunc & in omne ævum. Amen.

ERRATA.

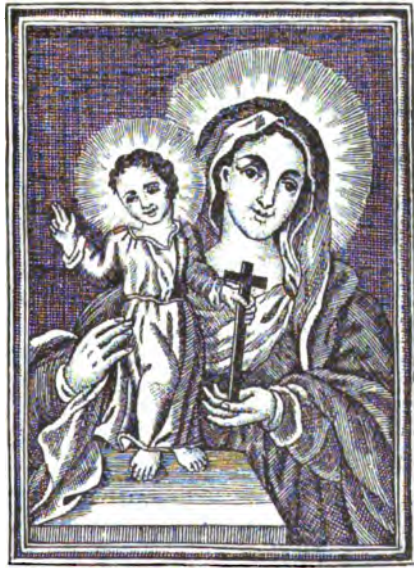
 A D T E N A C E M.

Author dat librum, nummis tamen indiget
 ipse,
 Debita queis solvat, Debita magna satis*
 Non tibi dat dono; licet omnia fausta pre-
 cetur,
 Saltem iustum si retribuis pretium.

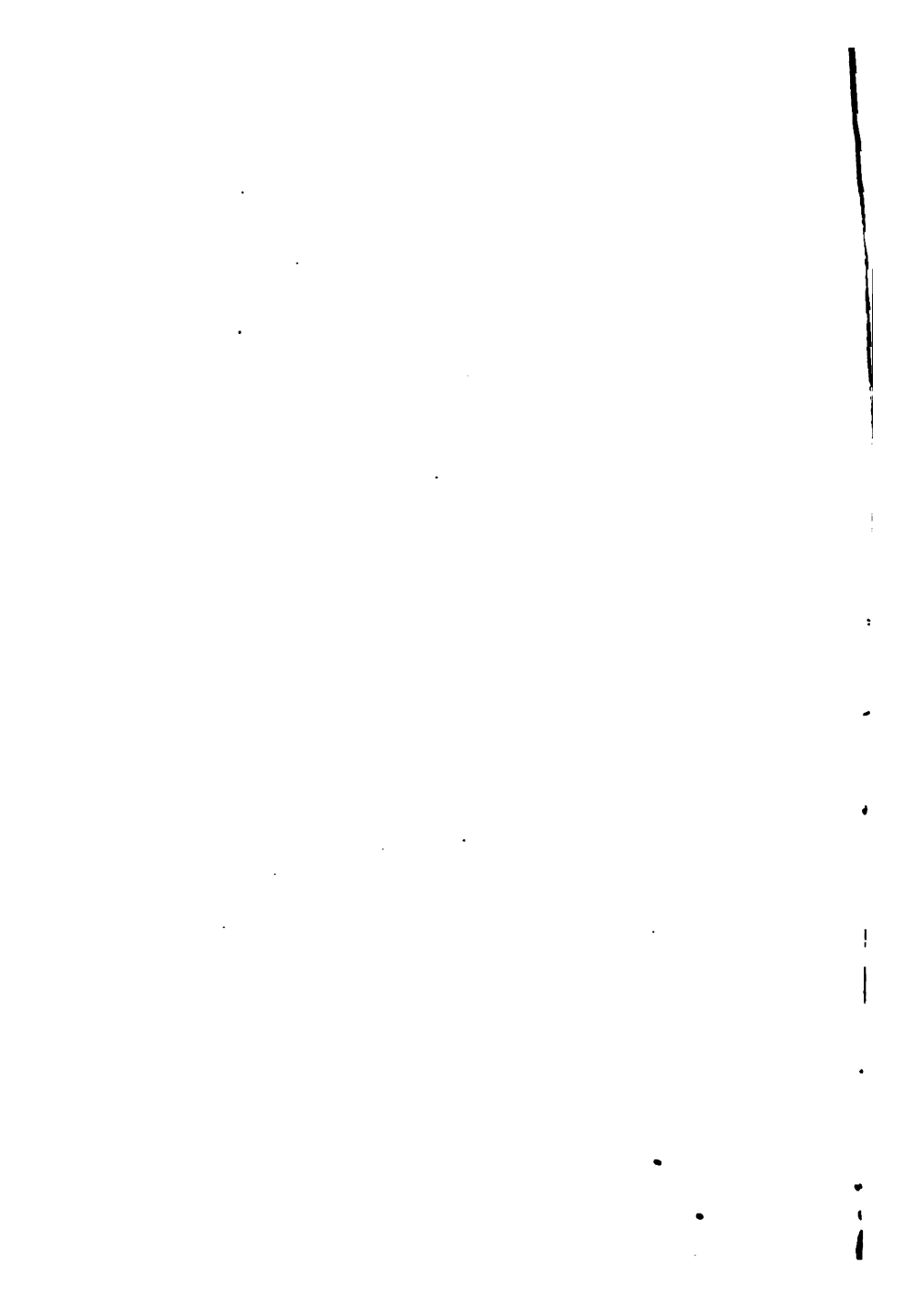
---

* Non alia, nec aliter contracta, quam necesse fuit
 ad imprimendum hunc librum, idque non obstante
 omni non fordida nec indecente parsimonia.

S. MARIA Mater DEI o. p. n. p.
H. Strübel sc. Chili.

CHILDII

1

Pars sexta:

Notæ Musicæ ad canendum

in Clavichordio

Cantiones Partis tertice

à n. 650 usque ad n.

676.

2 Cantio 1. n. 652 Quine DJOS gei

3/8

First staff of music, treble clef, key signature of one sharp (F#), time signature 3/8. The melody consists of eighth and sixteenth notes.

3/8

Second staff of music, alto clef, key signature of one sharp (F#), time signature 3/8. The melody consists of eighth and sixteenth notes.

2. n. 652 DJOS ni volyn

3/8

Third staff of music, treble clef, key signature of one sharp (F#), time signature 3/8. The melody consists of eighth and sixteenth notes.

3/8

Fourth staff of music, alto clef, key signature of one sharp (F#), time signature 3/8. The melody consists of eighth and sixteenth notes.

Fifth staff of music, treble clef, key signature of one sharp (F#). The melody consists of eighth and sixteenth notes.

Sixth staff of music, alto clef, key signature of one sharp (F#). The melody consists of eighth and sixteenth notes.

3. n. 653 Cime que Che ni

2/4

Seventh staff of music, treble clef, key signature of one flat (Bb), time signature 2/4. The melody consists of quarter and eighth notes.

2/4

Eighth staff of music, alto clef, key signature of one flat (Bb), time signature 2/4. The melody consists of quarter and eighth notes.

Ninth staff of music, treble clef, key signature of one flat (Bb). The melody consists of quarter and eighth notes.

Tenth staff of music, alto clef, key signature of one flat (Bb). The melody consists of quarter and eighth notes.

Eleventh staff of music, treble clef, key signature of one flat (Bb). The melody consists of quarter and eighth notes.

4. n. 656 Vill dgu mo

5. n. 657. Ufchigipe *ff.^{mo}*

6 n. 658 Quine DJOS

7.n. 659. Duantumn

Musical notation for piece 7.n. 659. Duantumn. The score consists of two systems, each with a treble and bass staff. The first system begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a common time signature (C). The melody in the treble staff is highly rhythmic, featuring many eighth and sixteenth notes. The bass staff provides a steady accompaniment. The second system continues the piece, ending with a double bar line and repeat dots.

Continuation of the musical notation for piece 7.n. 659. Duantumn. The second system continues the treble and bass staves from the first system, maintaining the same key signature and time signature. The piece concludes with a final cadence and repeat dots.

8.n. 660. Ventenlu

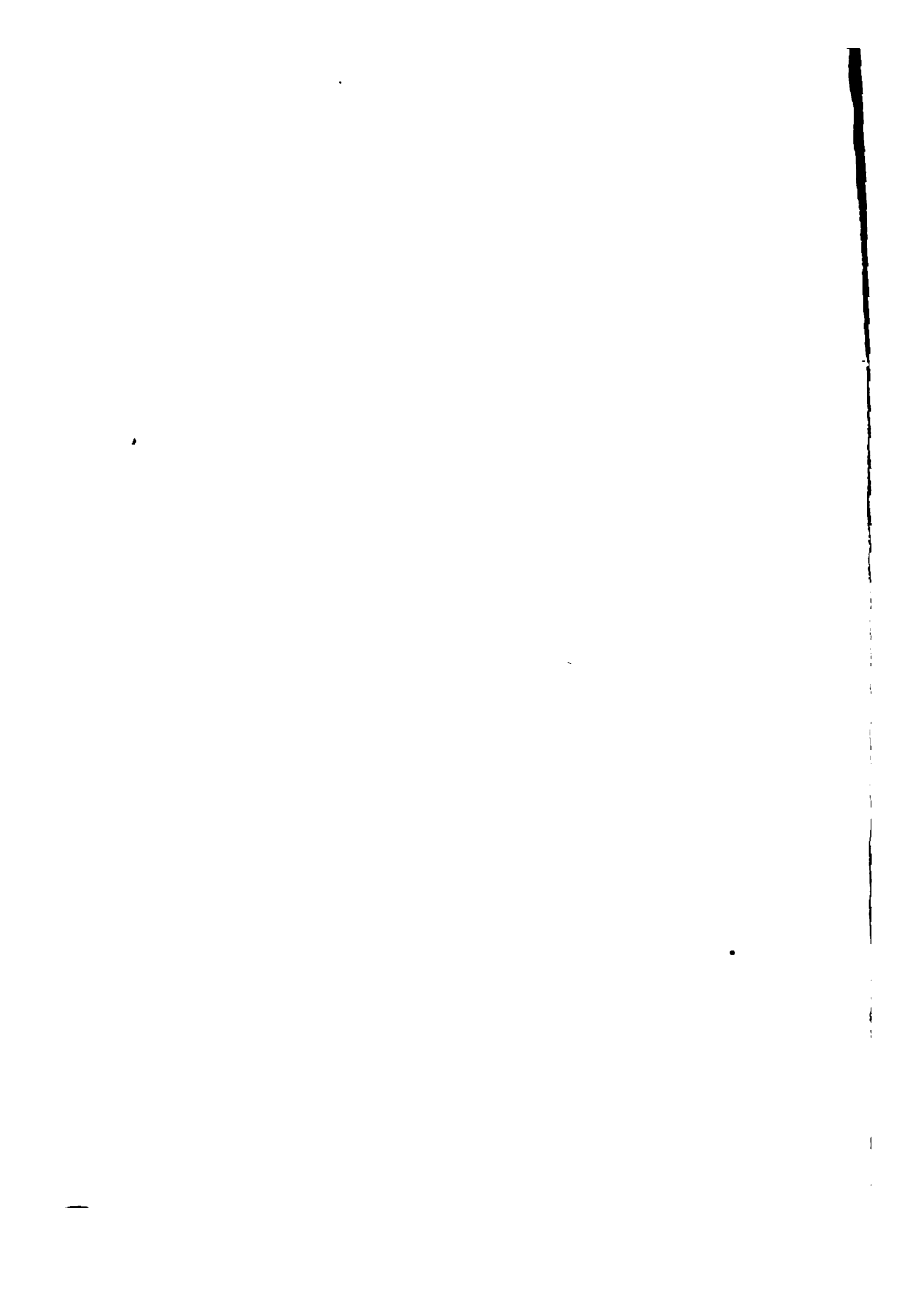
Musical notation for piece 8.n. 660. Ventenlu. The score consists of two systems, each with a treble and bass staff. The first system begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 3/4 time signature. The melody in the treble staff is characterized by dotted rhythms and eighth notes. The bass staff has a 4/4 time signature. The second system continues the piece, ending with a double bar line and repeat dots.

Continuation of the musical notation for piece 8.n. 660. Ventenlu. The second system continues the treble and bass staves from the first system. The piece concludes with a final cadence and repeat dots.

9.n. 661. Duantumn vill

Musical notation for piece 9.n. 661. Duantumn vill. The score consists of two systems, each with a treble and bass staff. The first system begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 3/4 time signature. The melody in the treble staff features a mix of eighth and quarter notes. The bass staff has a 4/4 time signature. The second system continues the piece, ending with a double bar line and repeat dots.

Continuation of the musical notation for piece 9.n. 661. Duantumn vill. The second system continues the treble and bass staves from the first system. The piece concludes with a final cadence and repeat dots.

10. n. 662. A Señor DIOS

This block contains the first system of musical notation. It consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The key signature is one sharp (F#). The time signature is common time (C). The music features a melody in the treble staff and a bass line in the bass staff, with various rhythmic values including eighth and sixteenth notes.

11. n. 664. Fuera que Che

This block contains the second system of musical notation. It consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The key signature is one sharp (F#). The time signature is common time (C). The music continues with a melody in the treble staff and a bass line in the bass staff, featuring similar rhythmic patterns to the previous piece.

12. n. 665. a. Ayùeimi

This block contains the third system of musical notation. It consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The key signature is one sharp (F#). The time signature is 6/8. The music features a melody in the treble staff and a bass line in the bass staff, with a more pronounced eighth-note rhythm.

12. n. 665. a. Ayùeimi

This block contains the fourth system of musical notation. It consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The key signature is one sharp (F#). The time signature is 3/4. The music features a melody in the treble staff and a bass line in the bass staff, with a more pronounced eighth-note rhythm.

6

6

13. n. 665. b JESUS CAD

Da capo.

14. n. 667. Anubige

2

4

11

15.n.668: 7

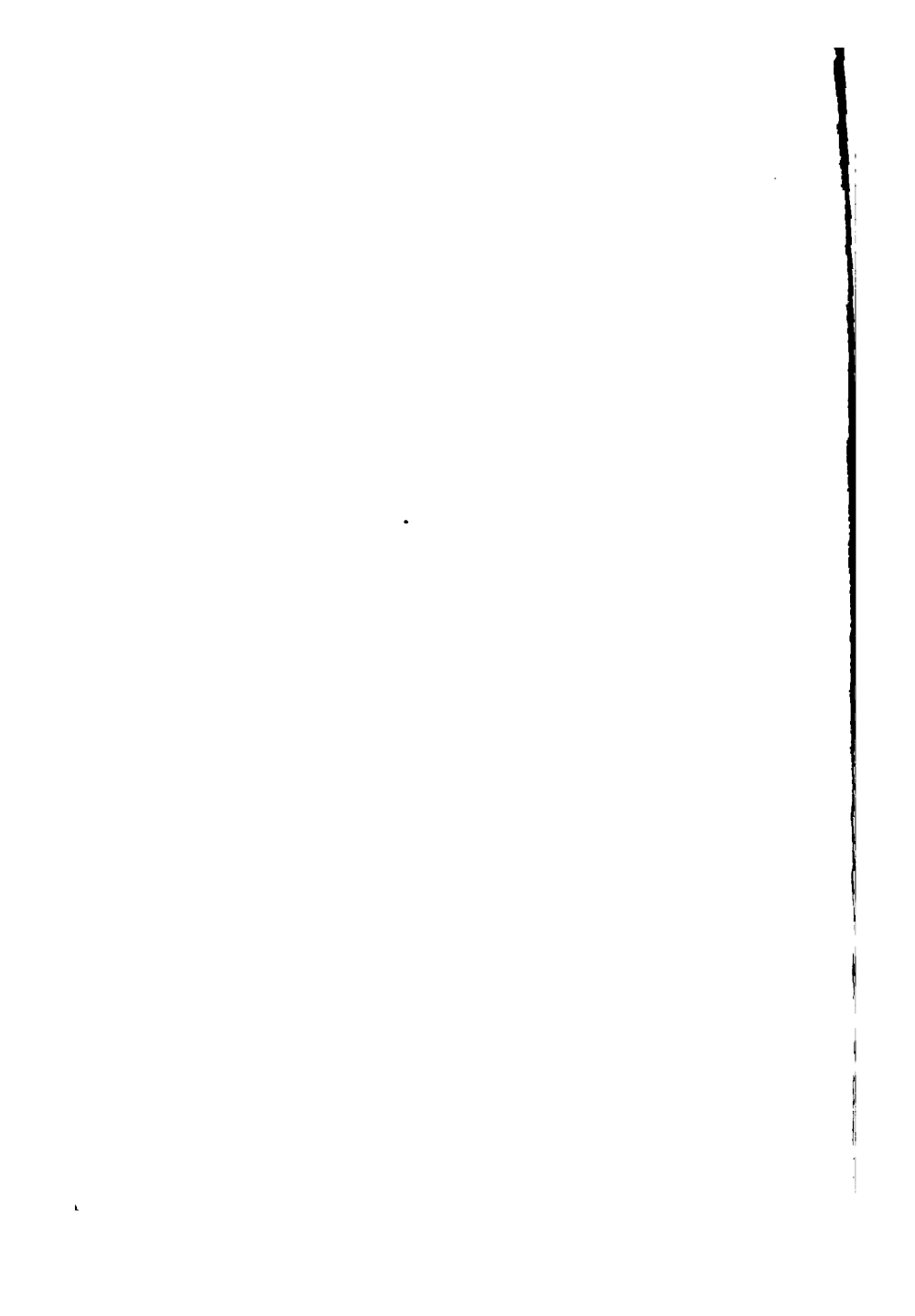
Musical score for piece 15.n.668. It consists of four staves. The first two staves are for a piano accompaniment, with the right hand in treble clef and the left hand in bass clef. The key signature has two sharps (F# and C#) and the time signature is common time (C). The melody is written in the right hand. The last two staves are for a vocal line, with the right hand in treble clef and the left hand in bass clef. The key signature changes to one flat (Bb) and the time signature is common time (C). The vocal line is marked with the lyrics "Mari mari".

16.n.669. Santo Angel em

Musical score for piece 16.n.669. It consists of four staves. The first two staves are for a piano accompaniment, with the right hand in treble clef and the left hand in bass clef. The key signature has two flats (Bb and Eb) and the time signature is 2/4. The melody is written in the right hand. The last two staves are for a vocal line, with the right hand in treble clef and the left hand in bass clef. The key signature has two flats (Bb and Eb) and the time signature is 2/4. The vocal line is marked with the lyrics "Santo Angel em".

17.n.671. Cad Burenieve

Musical score for piece 17.n.671. It consists of two staves. The right hand is in treble clef and the left hand is in bass clef. The key signature has two flats (Bb and Eb) and the time signature is common time (C). The melody is written in the right hand.

8

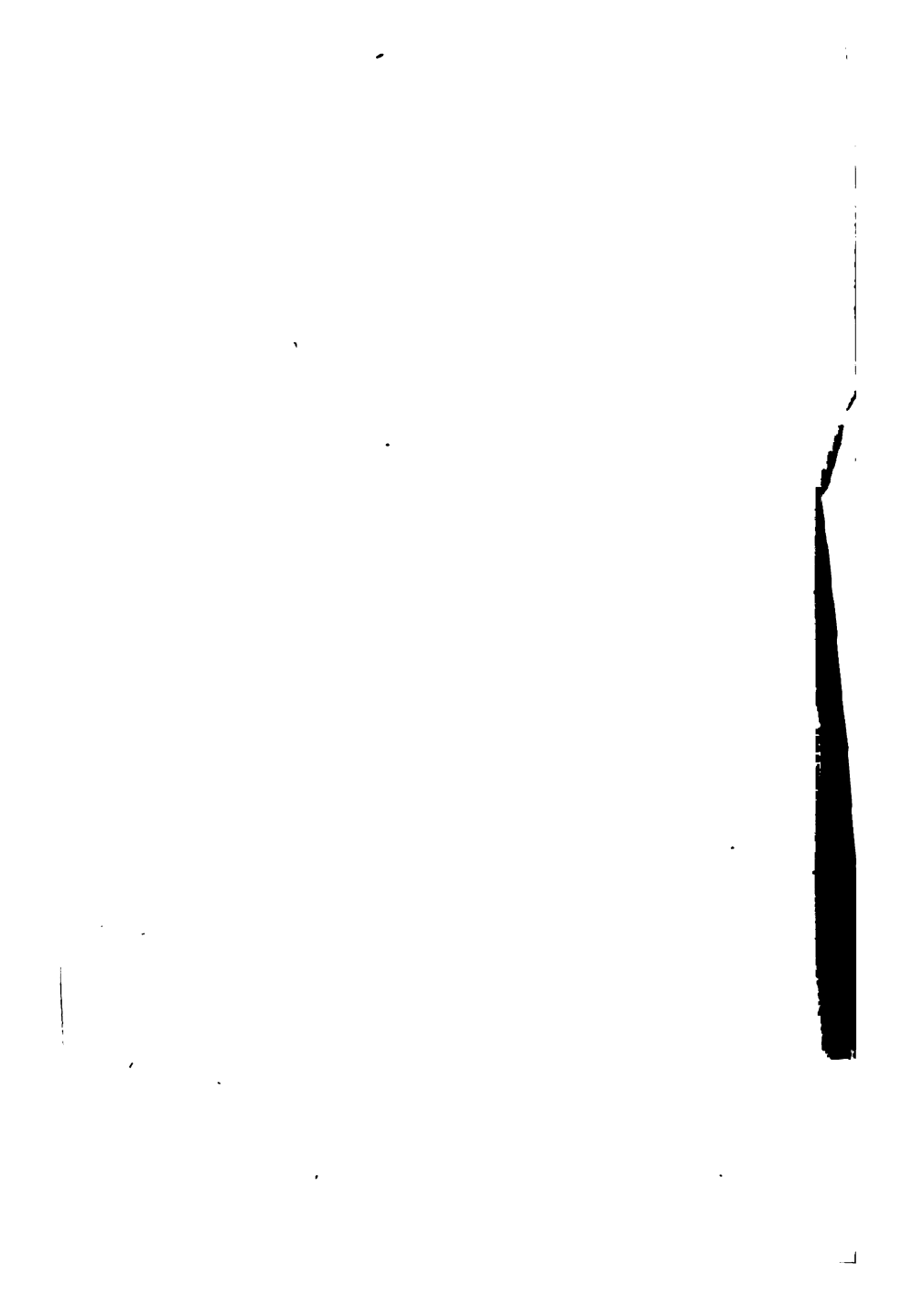
The first system consists of two staves. The upper staff is in treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a common time signature (C). It contains a melodic line with various note values including eighth and sixteenth notes. The lower staff is in bass clef with the same key signature and time signature, providing a harmonic accompaniment with chords and single notes.

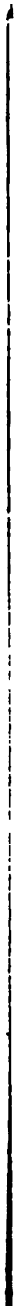
18. n. 673. Acui

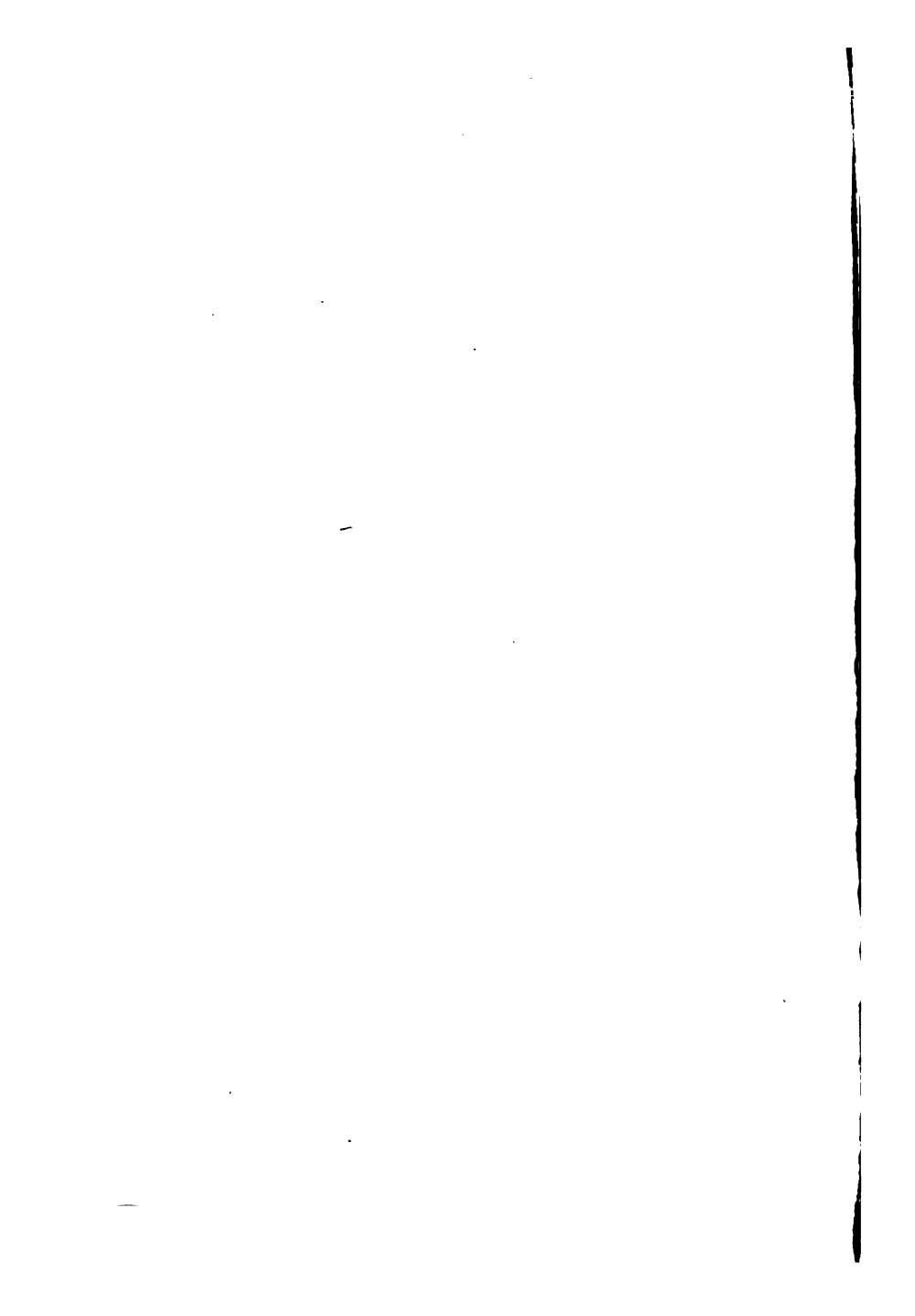
The second system consists of two staves. The upper staff is in treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 2/4 time signature. It features a melodic line with eighth and sixteenth notes. The lower staff is in bass clef with the same key signature and time signature, providing a rhythmic accompaniment with eighth and sixteenth notes.

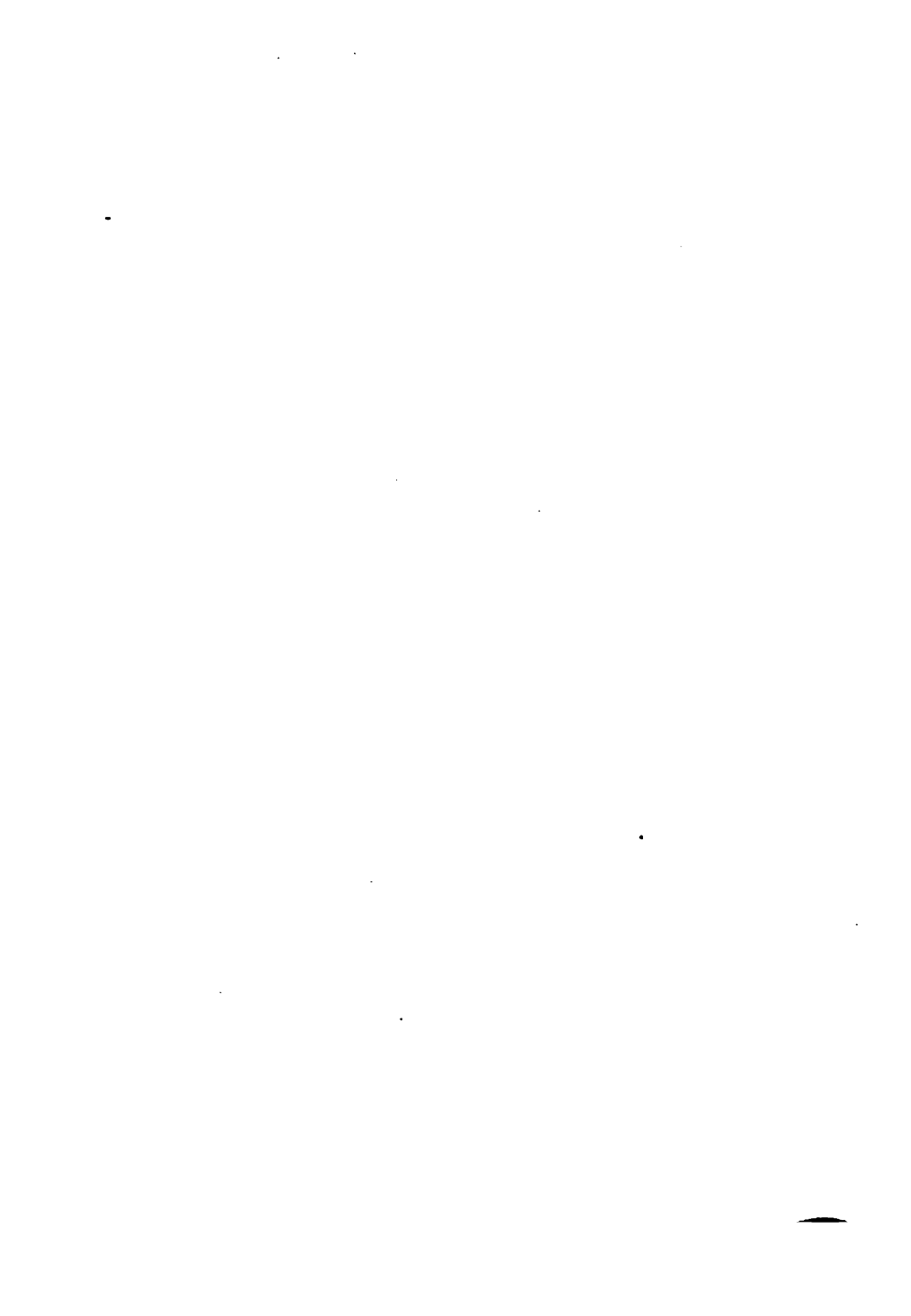
19. n. 675. Vau mlei Vau

The third system consists of two staves. The upper staff is in treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 6/8 time signature. It contains a melodic line with eighth and sixteenth notes. The lower staff is in bass clef with the same key signature and time signature, providing a harmonic accompaniment with eighth and sixteenth notes.

*Chilenisch.**Deutsch.*

Llud. Caelebs.	Ledig. Caelebs.
Lludun. Defluere.	Lídan. Defluere. Abd.
Loncon. Gubernare.	Lenken. Gubernare.
Luden. Liberare.	Lösen. Liberare.
Mel. Additum numeralibus vices indicat.	Mal. Additum numeralibus vices indicat.
Mudin. Periculum evitare. Praecavere.	Meiden. Periculum evitare. [Schwz.]
Mutschan. Osculari.	Mündschen. Osculari.
Nüdol. Kopf.	Noddle. Kopf. Eng.
Palin. Harpasto ludere.	Ball(Πάλλα). Harpastum.
Pire. Nix. Grando. Cordillera.	Firn. Nix. Glacies. Montis glacialis. Schwz.
Pulta. Ruga.	Falte. Ruga.
Raquin. Numerare.	Rechnen. Numerare.
Re. Purus.	Rein. Purus.
Rupen. Ῥηγγύναι.	Rofna. Ῥηγγύναι. An.
Rutin. Vellicare.	Roden. Vellicare.
Tacu. Tectum.	Dach. Tectum.
Tacun. Tegere.	Decken. Tegere.
Thelpon. Tolutim ingredi.	Traben. Tolutim ingredi.
Thoqui. Dux in bello.	(Her-) Zog. Dux in bello.
Tue. Terræ.	„Tuito. Terra genitus“.
Tuetu. Terra genitus.	Hattemer.
Ulmen (Elmen bei Falkner). Nobilis. Dives.	Erman-.Magnus (Ermundurer, Grossthüringer; Irminsûl, grosse Säule).
Locuples. Caciqueus.	
Vultun. Coquere.	Vella. Coquere. An.
Vunan. Putrescere.	Fûna. Putrescere. An.

u. s. w. u. s. w. u. s. w.

S.A. N 298 e
Chlidaga, sive, Tractatus linguae
Tezzer Library APC2932

3 2044 043 108 141

**This book should be returned
to the Library on or before the
last date stamped below.
Please return promptly.**